

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN DEĞERLERİN
DEĞİŞİMİNE ETKİSİ**

(İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEKLEMİ)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Doç. Dr. Ünal Şentürk

Emine Meliha KURTDAŞ

MALATYA-2017

**Bu araştırma İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi
Tarafından 2011/101 Proje Numarası ile Desteklenmiştir.**

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

**ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN DEĞERLERİN DEĞİŞİMİNE ETKİSİ
(İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEKLEMİ)**

DOKTORA TEZİ

EMİNE MELİHA KURTDAŞ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. ÜNAL ŞENTÜRK

MALATYA - 2017

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN DEĞERLERİN
DEĞİŞİMİNE ETKİSİ
(İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEKLEMİ)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
DOÇ. DR. ÜNAL ŞENTÜRK EMİNE MELİHA KURTAŞ

Jürimiz 26/05/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu doktora tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Sosyoloji Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

1. Prof. Dr. Ali ERKUL
2. Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ
3. Doç Dr. Abit BULUT
4. Doç Dr. Ünal ŞENTÜRK
5. Yrd. Doç. Dr. Ziyet BAHADIR

imzası

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

“Doç. Dr. Ünal Şentürk’ün danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım ‘Üniversite Eğitiminin Değerlerin Değişimine Etkisi (İnönü Üniversitesi Örnekleme)’ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakları kaynakçada uygun biçimde gösterdiğimi belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

Emine Meliha KURTDAŞ

ÖNSÖZ

Bilim dünyasında uzunca bir süre felsefenin temel konularından biri olan ve bilgi problemi çerçevesinde değerlendirilen değer kavramının, sosyal bilimlerin çalışma disiplini içerisinde değerlendirilmesi hayli zaman almıştır. Değerlerin subjektif bir karakter taşıyan soyut inanç organizasyonları olması, çoğu zaman objektif bir analizinin yapılmasını da zorlaştırmıştır. Ancak değerlerin, birey ve yapı bağlamında hem mikro hem de makro düzeydeki öneminin anlaşılması, sosyal bilimler alanında değerlere ilişkin bakış açısının değişmesine ve hak ettiği yeri bulmasına yol açmıştır. Değerler, gerek bireyin yaşamında gerekse toplumsal hayatın bütününde vazgeçilmez öneme sahiptir. Bireyin varlığı ancak sahip olduğu değerler vasıtasıyla önem kazanmaktadır. Toplumun bütünlüğünün sağlanması ve bu yolla varlığının devam ettirilebilmesi ise, o toplumun sahip olduğu değerlerle mümkündür. Değerlerin toplumsal yapının sürekliliğindeki işlevi, özellikle toplumsal değişimin yaşandığı dönemlerde daha da artmaktadır. Çünkü değerler, toplumsal değişim dönemlerinde hem birey hem de toplumun bütünü açısından hayati öneme sahip olan tampon mekanizma işlevi görür. Bir yandan toplumsal yapının sürekliliğini sağlarken, diğer yandan ise değişerek yeni toplumsal etkileşim biçimlerinin ortaya çıkmasına olanak sağlarlar. Böylece değerler, statik bir yapı görünümü arz etse de, aynı zamanda dinamik bir özelliğe sahiptir.

Toplumsal yaşamda değerler, bir ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkarlar. Dolayısıyla toplumsal değişim dönemlerinde, değerlerin kalıcılığı da herhangi bir ihtiyaca cevap verebilmeleri ölçüsünde mümkündür. Modernizm ile birlikte toplumların ve bireylerin hayatlarında köklü değişimler meydana gelmiş ve bu değişimler toplumsal yaşamda yeni gereksinimler ortaya çıkmıştır. Gelenekten kopuşu ifade eden modernizm, bütün değerleri değiştirmiş ve yerine yeni değerler inşa etmiştir. Modern çağda, bu yeni değerleri yaşatacak kurumlara ihtiyaç vardır. Modernizm, geleneksel yapının bütün kurumlarını kendi ihtiyaçları ve değerleri doğrultusunda yeniden biçimlendirmiştir. Artan işbölümü ve ihtisaslaşma ile birlikte, giderek karmaşıklaşan toplumsal yaşamda eğitim kurumu da bir değişim sürecine girmiştir. Geleneksel toplumlarda bir deneyim ve kültür aktarımı olarak gerçekleşen eğitim anlayışı, modern çağda yerini bilgiye ulaşma ve yeniden üretme çabasına bırakmıştır. Bu çağda, değişimin itici gücü olarak işlev gören üniversiteler ise, en önemli eğitim kurumlarından biri haline dönüşmüştür. Her türlü metafizik anlayıştan sıyrılarak, geleneksel yapının değerlerinden uzaklaşmayı

temsil eden üniversiteler; rasyonelleşmeyi ve bireyselleşmeyi ön plana çıkaran bir eğitim anlayışına sahiptir. Modernizmin genel ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılanan üniversiteler, verdiği eğitim ile birlikte, toplumsal değişime ve modern çağın gereklerine uyum sağlayabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Öğrenme merakı ve toplumsal değişimlere uyum sağlama kabiliyeti bakımından, toplumun diğer bireylerinden belirgin bir şekilde farklılaşan üniversite gençliği ise, bu konunun birinci muhatabıdır.

Bu çalışmada, öncelikle değerlerin geniş bir tanımlaması yapılmış ve çalışmanın amacı doğrultusunda, özellikle psikolojik ve sosyolojik açıdan değerlerin kaynağı irdelenmeye çalışılmıştır. Daha sonra değerler hiyerarşisi, değer çatışmaları, değerler ile yapı ve birey ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Toplumsal değişim ve modernizm bağlamında, üniversite eğitiminin genç bireylerin değerlerinin değişimine olan etkilerinin analiz edilmesinde ise, bağımsız değişkenlerle varsayımlar sınanmıştır.

Bu çalışmanın yürütülmesi esnasında, her seferinde yaptığı katkılarla yeni bir bakış açısı oluşturan ve akademik eğitimim boyunca yetişmemde büyük emeği geçen Prof. Dr. Abdullah Korkmaz'a, fikirleri ile katkıda bulunan Doç. Dr. Abit Bulut'a ve çalışmam boyunca bana her zaman destek olan Prof. Dr. Mesut Aydın'a teşekkür borçluyum. Çalışmanın her aşamasında beni yalnız bırakmayan ve büyük bir titizlikle çalışmaya desteğini sunan değerli danışman hocam Doç. Dr. Ünal Şentürk'e teşekkür ederim.

Akademik yaşantım boyunca benden varlığını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşime, yaşına rağmen sabrı büyük olan kızım İpek'e minnettarım.

Bugünlere gelmemde emeği çok olan özel insana, sevgili babama ve gerek akademik yaşantım gerekse bu çalışmam süresince her zaman yanımda olan, bana güç veren ancak çalışmamın tamamlandığını göremeyen canım anneme sonsuza kadar minnettarım.

Malatya 2017-Emine Meliha KURTDAS

ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN DEĞERLERİN DEĞİŞİMİNE ETKİSİ (İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEKLEMİ)

ÖZET

Değerler, oldukça karmaşık bir zihin dünyasına sahip olan, bireylerin tutum ve davranışlarına yön veren değerlendirme hükümleridir. Bu nedenle değerler, bireylerin kişilik yapısının bir parçasını oluşturmaktadır. Her birey, değerleri algılama ve değerlendirme düzeylerini diğerlerinden ayıran farklı fiziksel, ruhsal, zihinsel ve sosyo-kültürel özelliklere sahiptir. Ancak bireylerin tutum ve davranışlarına yön veren ve zihin sahasında oldukça geniş bir yer işgal eden değerlerin varlığı, bireyin ve toplumun karşılıklı işbirliğine dayanmaktadır. Bireyin değerleri, ancak toplumsal düzlemde anlam kazanmaktadır. Hiçbir birey, toplumun önceliklerinden bağımsız bir değer sistemine sahip değildir. Değerler, bireysel bilinçte var oldukları andan itibaren kolektif bilinç dönüşürler. Toplum kendi varlığını devam ettirebilmek amacıyla kolektif bilinç üzerinde bir baskı unsuru oluşturur. Bu bağlamda değerler, toplumsal yaşam içerisinde sosyal etkileşimler sonucu ortaya çıkan ve toplumun devamlılığını ve bütünlüğünü sağlayan ortaklaşa kabul edilmiş genel hükümlerdir. Bireyler arası etkileşim ise, kurumsal alanda gerçekleşmektedir. Toplumsal yaşamda kurumlar, belirli ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla oluşturulmuş ve değerler ile yapının bütünü arasındaki etkileşimi sağlayan temel örgütlenmelerdir.

Toplumsal değerleri sosyalleşme yoluyla bireylere kazandırarak, toplumsal yapının devamlılığını sağlayan eğitim kurumu, aynı zamanda toplumsal değişme sürecinde bireylerin toplumla uyumunu gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda üniversiteler, toplumsal yapıda meydana gelen değişimlere uyum sağlayabilecek tarzda bireyler yetiştirmeyi amaçlayan en önemli eğitim kurumlarından biridir. Günümüzde modernleşmenin en temel araçlarından biri haline gelen üniversiteler; gerek akademik eğitim gerekse yaşantılar yolu ile gençler üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu çalışma, üniversite eğitiminin ve yaşantısının, genç bireylerin değerler sistemi üzerinde belirgin bir değişime neden olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, toplumsal değişme, modernleşme, üniversite eğitimi, üniversite gençliği.

THE EFFECTS OF UNIVERSITY EDUCATION ON CHANGING OF VALUES (INONU UNIVERSITY SAMPLE)

SUMMARY

Values are general principles that shape the attitudes and behaviors of individuals with a highly complex mind world. For this reason, values constitute a part of the personality structure of the individuals. Every individual has different physical, spiritual, mental, and socio-cultural characteristics that differentiate levels of perception and evaluation of values from others. However, the existence of values that direct the attitudes and behaviors of individuals and occupy a considerably large area of mind is based on the mutual cooperation of the individual and the society. Individual values are only meaningful at the social level. No individual has a value system that is independent of community priorities. Values turn into collective consciousness from the moment they exist in the individual consciousness. Society constitutes a pressure element on collective consciousness in order to maintain its own existence. In this context, values are collectively accepted general provisions which result in social interactions within social life and ensuring the continuity and integrity of society. Interaction between individuals is realized in the corporate domain. Institutions in social life are the basic organizations that are designed to meet specific needs and provide the interaction between values and the whole of the work. The change in values of a society means that the change in that society's institutions and therefore the change in whole structure.

The educational institution which ensures the continuity of social structure by bringing social values to the individuals through socialization, realizes the adaptation of individuals to society in the process of social change at the same time. In this context one of the most important educational institutions are the universities that aim to raise individuals in a way that they can adapt to the changes taking place in the social structure. Nowadays universities, which have become one of the most basic tools of modernization, have a decisive influence on young people both in terms of academic education and life experiences. This study aims to reveal that the university education and experience is a significant change in the value system of young people.

Key Words: Values, social change, modernization, university education, university youth

İÇİNDEKİLER

ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN DEĞERLERİN DEĞİŞİMİNE ETKİSİ (İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEKLEMİ)

ONUR SÖZÜ.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLO LİSTESİ.....	X
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	3
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	4
3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI ve ALT VARSAYIMLARI.....	6
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	7
5. KONU İLE İLGİLİ ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	9
6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
6.1. Araştırma Modeli.....	15
6.2. Evren.....	15
6.3. Örneklem.....	16
6.4. Bilgi Toplama Araçları, Ölçme Araçlarının Hazırlanması ve Geliştirilmesi	18
6.5. Ölçme Araçlarının Uygulanması ve Verilerin Toplanması	19
6.6. Verilerin Analizi.....	19
7. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİLER.....	20
7.1. İnönü Üniversitesi'nin Kuruluşu ve Gelişimi.....	20
7.2. Araştırma Alanının Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Demografik Özellikleri	

.....	23
7.2.1. Örneklemin Sınıfa Göre Dağılımı	23
7.2.2. Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	24
7.2.3. Örneklemin Yaşamını Sürdüğü Yere Göre Dağılımı.....	24
7.2.4. Örneklemin Aylık Gelir Dağılımı.....	25
7.2.5. Örneklemin Anne ve Babasının Eğitim Durumu.....	26
7.2.6.Örneklemin İkamet Ettiği Yer.....	27
7.2.7. Örneklemin Bulunduğu Fakülte ve Bölüm.....	27

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.GENÇLİK, ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ VE ÜNİVERSİTE EĞİTİMİ.....	29
1.1.Gençlik Kavramının Tanımlanması.....	29
1.2.Gençliğin Sorunları.....	31
1.2.1. Gençliğin Genel Sorunları.....	31
1.2.1.1. Gençlik Döneminin Biyolojik Sorunları.....	33
1.2.1.2. Gençlik Döneminin Ruhsal Sorunları.....	34
1.2.1.3. Gençlik Döneminin Sosyal Sorunları.....	37
1.2.2.Sosyal Değişmelere Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sorunlar.....	46
1.3.Eğitimin Tanımı ve Toplumsal İşlevleri.....	53
1.4.Üniversiteler ve Üniversite Eğitimi.....	60
1.4.1. Üniversitelerin Doğuşu ve Gelişimi.....	60
1.4.2.Türkiye’de Üniversitelerin Gelişimi.....	63
1.4.3.Üniversitelerin İşlevleri.....	66
2. DEĞERLERİN KAYNAĞI VE ANLAMLANDIRILMASI.....	70
2.1. Değer Kavramının Tanımlanması.....	70

2.2. Felsefi Açıdan Değer ve Değerlerin Kaynağı.....	73
2.3.Psikolojik Açıdan Değerler ve Değerlerin Kaynağı.....	78
2.4. Sosyolojik Açısından Değerler ve Değerlerin Kaynağı.....	84
3.TOPLUMSAL YAPI VE DEĞERLER.....	88
3.1.Toplumsal Yapı Kavramı.....	88
3.2.Toplumsal Yapı ve Değer Değişimi İlişkisi.....	92

İKİNCİ BÖLÜM

ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN DEĞER ALGISİNİN DEĞİŞİMİNE ETKİSİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

1. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	99
2. DEĞERLER HİYERARŞİSİ.....	105
3.DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ ve İŞLEVLERİ.....	120
3.1. Değerlerin Özellikleri.....	120
3.2. Değerlerin İşlevleri.....	121
3.2.1. Değerlerin Psikolojik İşlevleri.....	122
3.2.1.1. Değerlerin Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Zihni Süreçlerin Organizasyonundaki Rolü.....	122
3.2.1.2. Değerlerin Karar Alma ve Davranışın Meydana Gelme Sürecine Etkisi.....	129
3.2.1.2.1.Tutumların Tanımı.....	133
3.2.1.2.2.Tutum ve Değer İlişkisi.....	135
3.2.1.2.3.Tutum – Değer - Davranış İlişkisi.....	143
3.2.2.Değerlerin Toplumsal İşlevi.....	163
3.2.2.1.Değerlerin Toplumsal Yapının Sürekliliğine Olan Etkisi...	163
3.2.2.1.1.Değer ve Norm İlişkisi.....	165
3.2.2.2. Değerlerin Toplumsal Bütünleşmeye Katkısı.....	177
4. DEĞER ÇATIŞMASI.....	189
5. DEĞER DEĞİŞİMİ.....	199

5.1. Toplumsal Değişme ve Değişmenin Bireyin Davranışlarına Yansıması..	199
5.2. Değer Değişimi.....	203
5.2.1. Modernleşme Süreci	210
5.2.1.1. Modernizm Kavramının Açıklanması.....	210
5.2.1.2. Modernleşmenin Değer Değişimi Üzerindeki Etkisi.....	215
5.2.1.2.1. Bireycilik Değeri ve Modernleşme.....	229
5.2.1.2.2. Güven-Risk Bağlamında Modernleşme.....	263
5.2.2. Küreselleşme.....	288
5.2.2.1. Küreselleşme Kavramı.....	288
5.2.2.2. Küreselleşmenin Boyutları ve Küreselleşmeye Tepkiler.....	290
5.2.2.3. Küreselleşmenin Değerler ve Değer Değişimi Üzerindeki Etkisi.....	294
SONUÇ.....	311
KAYNAKÇA	327
Ek 1: Anket Formu	353

TABLO LİSTESİ

Tablo 1:Sınıf.....	24
Tablo 2: Cinsiyet.....	25
Tablo 3: Yaşamını Sürdüğü Yer.....	25
Tablo 4: Ailenin Toplam Aylık Geliri.....	26
Tablo 5: Annenin Öğrenim Durumu.....	27
Tablo 6: Babanın Öğrenim Durumu.....	27
Tablo 7: İkamet Ettiği Yer.....	28
Tablo 8:Fakülte.....	28
Tablo 9:Bölüm.....	29
Tablo 10: Sınıf ile Değerler Hiyerarşisi Arasındaki İlişki.....	109
Tablo 11: Hayat Tazvını Belirlerken Dikkate Alınan En Önemli Değer.....	114
Tablo 12: Araştırma Evrenine Göre Değer Hiyerarşisi.....	114
Tablo 13: Cinsiyet İle Değerler Hiyerarşisi Arasındaki İlişki.....	116
Tablo 14: Annenin Eğitim Durumu İle Değerler Hiyerarşisi Arasındaki İlişki.....	120
Tablo 15: Sınıf ile Uğruna Mücadele Edilebilecek Değer Arasındaki İlişki.....	124
Tablo 16: Cinsiyet ile Uğruna Mücadele Edilebilecek Değer Arasındaki İlişki.....	127
Tablo 17: Yaşanılan Yer İle Uğruna Mücadele Edilebilecek Değer Arasındaki İlişki.....	128
Tablo 18: Sınıf ile Hayata Yön Vermede Öncelikli Değer Arasındaki İlişki.....	132
Tablo 19: Cinsiyet İle Hayata Yön Vermede Öncelikli Değer Arasındaki İlişki.....	134
Tablo 20: İdealdeki Değer İle Dini Değerlere Bağlılık Arasındaki İlişki.....	139
Tablo 21: Sınıf İle Dini Değerlere Bağlılık Arasındaki İlişki.....	140
Tablo 22: Cinsiyet İle Dini Değerlere Bağlılık Arasındaki İlişki.....	141
Tablo 23: Yaşanılan Yer İle Dini Değerlere Bağlılık Arasındaki İlişki.....	143
Tablo 24: Dini Değerlere Bağlılık İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki.....	146
Tablo 25: Sınıf İle Dini Görevleri Yerine Getirme Durumu Arasındaki İlişki.....	148
Tablo 26. Cinsiyet İle Dini Görevleri Yerine Getirme Durumu Arasındaki İlişki.....	149
Tablo 27: Değerler Hiyerarşisi İle Dini Görevleri Yerine Getirme Durumu Arasındaki İlişki.....	151
Tablo 28: Sınıf İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki.....	154
Tablo 29: Cinsiyet İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki.....	156
Tablo 30: Yaşanılan Yer İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki.....	157
Tablo 31: Değerler Hiyerarşisi İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki.....	159
Tablo 32: Sınıf İle İnsanın Yaşadığı Çevrede Yerini Belirleyen Faktör Arasındaki İlişki.....	160
Tablo 33: Cinsiyet İle İnsanın Yaşadığı Çevrede Yerini Belirleyen Faktör Arasındaki İlişki.....	162
Tablo 34: Yaşanılan Yer İle İnsanın Yaşadığı Çevrede Yerini Belirleyen Faktör Arasındaki İlişki.....	163
Tablo 35: Sınıf İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki.....	169
Tablo 36: Cinsiyet İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki.....	171
Tablo 37: Yaşanılan Yer İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki.....	173
Tablo 38: Annenin Öğrenim Durumu İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki.....	174
Tablo 39: Hayata Yön Vermede Öncelikli Değer İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki.....	176
Tablo 40: Sınıf İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki.....	181
Tablo 41: Annenin Öğrenim Durumu İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki.....	183
Tablo 42: Babanın Öğrenim Durumu İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki.....	184
Tablo 43: Cinsiyet İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki.....	186
Tablo 44: Yaşanılan Yer İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki.....	188
Tablo 45: İdealdeki En Yüksek Değer İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki.....	189
Tablo 46: Sınıf İle Farklı Değerlere Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	193
Tablo 47: Cinsiyet İle Farklı Değerlere Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	194
Tablo 48: Sınıf İle Eşcinselliğe İlişkin Düşünce Arasındaki İlişki.....	196
Tablo 49: Cinsiyet İle Eşcinselliğe İlişkin Düşünce Arasındaki İlişki.....	197

Tablo 50: Yaşanılan Yer İle Eşcinselliğe İlişkin Düşünce Arasındaki İlişki.....	198
Tablo 51: Dini Değerlere Bağlı Olma Durumu İle Eşcinselliğe İlişkin Düşünce Arasındaki İlişki ...	200
Tablo 52: Sınıf İle Değer Değişimi Düşüncesi Arasındaki İlişki.....	206
Tablo 53: Sınıf ile Asla Değişmeyeceği Düşünülen Değer Arasındaki İlişki.....	208
Tablo 54: Cinsiyet İle Asla Değişmeyeceği Düşünülen Değer Arasındaki İlişki.....	209
Tablo 55: Sınıf İle Kolayca Değişebileceği Düşünülen Değer Arasındaki İlişki.....	210
Tablo 56: Sınıf İle Geleneksellik ve Modernlik Algısı Arasındaki İlişki.....	218
Tablo 57: Yaşanılan Yer İle Geleneksellik ve Modernlik Algısı Arasındaki İlişki.....	219
Tablo 58: Annenin Öğrenim Durumu İle Geleneksellik ve Modernlik Algısı Arasındaki İlişki.....	221
Tablo 59: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Hayatta Öncelikli Olan Değer Arasındaki İlişki.....	223
Tablo 60: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	226
Tablo 61: Sınıf İle Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	226
Tablo 62: Annenin Eğitim Durumu İle Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	227
Tablo 63: Cinsiyet ile Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	229
Tablo 64: Yaşanılan Yer ile Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	230
Tablo 65: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Uğruna Mücadele Edilebilecek Değer Arasındaki İlişki.....	232
Tablo 66: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle İdeal Değer Arasındaki İlişki.....	237
Tablo 67: Sınıf ile İdealdeki Değer Arasındaki İlişki.....	239
Tablo 68: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Kendini Tanımlama Biçimi Arasındaki İlişki.....	244
Tablo 69: Sınıf ile Kendini Tanımlama Biçimi Arasındaki İlişki.....	245
Tablo 70: Cinsiyet İle Kendini Tanımlama Biçimi Arasındaki İlişki.....	246
Tablo 71: Geleneksellik ve Modernlik Algısı ile Benlik Değeri Arasındaki İlişki.....	249
Tablo 72: Sınıf İle Benlik Değeri Arasındaki İlişki.....	250
Tablo 73: Yaşanılan Yer İle Benlik Değeri Arasındaki İlişki.....	252
Tablo 74: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Olumsuzluklara Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	253
Tablo 75: Sınıf İle Olumsuzluklara Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	254
Tablo 76: Cinsiyet İle Olumsuzluklara Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	255
Tablo 77: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Değer Tercihleri Arasındaki İlişki.....	257
Tablo 78: Sınıf İle Değer Tercihleri Arasındaki İlişki.....	258
Tablo 79: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle İdeal Tüketim Tanımı Arasında İlişki.....	261
Tablo 80: Cinsiyet ile İdeal Tüketim Tanımı Arasında İlişki.....	262
Tablo 81: Yaşanılan Yer İle İdeal Tüketim Tanımı Arasında İlişki.....	263
Tablo 82: Sınıf İle Risk Algısı Arasındaki İlişki.....	269
Tablo 83: Cinsiyet ile Risk Algısı Arasındaki İlişki.....	271
Tablo 84: Yaşanılan Yer İle Risk Algısı Arasındaki İlişki.....	273
Tablo 85: Sınıf ile Gelecek Tasarımı Arasındaki İlişki.....	276
Tablo 86: Cinsiyet İle Gelecek Tasarımı Arasındaki İlişki.....	278
Tablo 87: Sınıf İle İnternet Kullanım Amacı Arasındaki İlişki.....	280
Tablo 88: Cinsiyet İle İnternet Kullanım Amacı Arasındaki İlişki.....	281
Tablo 89: Sınıf İle Gençlik Problem Tanımı Arasındaki İlişki.....	286
Tablo 90: Cinsiyet İle Gençlik Problem Tanımı Arasındaki İlişki.....	287
Tablo 91: Annenin Eğitim Durumu İle Gençlik Problem Tanımı Arasındaki İlişki.....	288
Tablo 92: Sınıf ile Küreselleşmenin Aşındırdığı Değer Algısı Arasındaki İlişki.....	299
Tablo 93: Cinsiyet İle Küreselleşmenin Aşındırdığı Değer Algısı Arasındaki İlişki.....	300
Tablo 94: Yaşanılan Yer İle Küreselleşmenin Aşındırdığı Değer Algısı Arasındaki İlişki.....	302
Tablo 95: Yaşanılan Yer İle İnternette Harcanan Zaman Arasındaki İlişki.....	304
Tablo 96: Sınıf İle Eğitime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	307
Tablo 97: Cinsiyet İle Eğitime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki.....	308
Tablo 98: Sınıf İle Değerlere Bağlılık Düşüncesi Arasındaki İlişki.....	309
Tablo 99: Yaşanılan Yer ile Değerlere Bağlılık Düşüncesi Arasındaki İlişki.....	310

GİRİŞ

Toplumsal yaşamda gelişi güzel hareket etmeyen bireyler kararlarında, tutum ve davranışlarında, olayları ve insanları değerlendirmelerinde çeşitli ölçütler kullanırlar. Bu ölçütlerin temelinde, değerler yer almaktadır. Değerler, bireylere yaşamlarında yol gösteren ve iyi-kötü, doğru-yanlış gibi çeşitli nitelendirme ölçütleri sunan hükümlerdir. Birey, yaşamının her anında kendisiyle, başkalarıyla, çevresiyle ve karşılaştığı olaylarla ilgili olarak değerlendirmeler yapmak ve kararlar almak zorunda kalır. Her birey, kendisini bu kararları almaya yönelten duygu, düşünce, tutum ve davranışlarının ardında yer alan bir “değerler sistemi”ne sahiptir. Değerler sistemi; bireylerin, grupların ya da toplumların benimsediği, yaşama dair önceliklerine ilişkin inanç organizasyonlarıdır. Bu sistem içerisinde bireyler ve toplumlar, sahip oldukları değerleri bazı temel prensiplere göre sıraya koyarlar. Sosyal bilimler alanında üzerinde fikir birliğine varılmış belirli bir tanımının olmamasına karşın, farklı disiplinlerde değerlere ilişkin ortak olan nokta, bireyin eylemlerinin ardında yer alan temel prensipler olduklarıdır.

Her birey, tutum ve davranışlarını belirleyen değerlere sahiptir. Ancak bireyin sahip olduğu bu değerler, yalnızca içten gelen güdülerle, gelişigüzel bir şekilde eyleme dönüşmemektedir. Bireyin eylemleri her zaman toplum içerisindeki diğer bireylerin ve toplumun bütününe genel çıkarları ile ilintilidir. Bu nedenle, toplumsal yaşamda değerler, sosyalizasyon süreci ile sürekli olarak bireylere öğretilir. Bir toplumun varlığını ve bütünlüğünü devam ettirebilmesi, aynı zamanda bu sürecin başarısına bağlıdır. O halde diyebiliriz ki; değerler toplumsal bütünleşmeyi ve bu yolla toplumun varlığını devam ettirebilmesini sağlayan temel dinamiklerdir. Toplumsal bütünleşmenin gerçekleşebilmesi ise, bireylerin toplumun sahip olduğu değerlere bağlılığı ile doğru orantılıdır. Ancak değerleri sadece toplumsal bütünleşme kavramı ile açıklamak, statik bir toplum anlayışına sahip olmaktan öteye geçemeyecektir. Çünkü toplum aynı zamanda sürekli olarak değişen dinamik bir yapıdır. Toplum, kendisini oluşturan alt sistemlerin oluşturduğu ilişkiler bütünüdür. Bu alt sistemlerin varlığı ise, toplumu tamamen statik olmaktan kurtarır. Toplumsal etkileşim olarak ifade edebileceğimiz ve alt sistemlerin birbirleri ve yapının bütünü ile olan ilişkileri sonucu meydana gelen dinamizm ise, toplumsal değişim olarak nitelendirilir.

Toplumsal değişme, insan ilişkilerinde ve kurumlarda kısacası toplumu oluşturan unsurlarda meydana gelen farklılaşmadır. Toplumsal değişme bir nevi değer değişimi olarak da ifade edilebilir. Ancak değer değişimini yalnızca toplumsal alanda meydana gelen değişimler olarak değerlendirmek imkânsızdır. Çünkü bireylerin değer algılarında meydana gelen değişim ile toplumsal değer değişimi arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Toplumun değerler sisteminde meydana gelen değişimler, bireylerin değerlerine ve bu yolla tutum ve davranışlarına etki etmekteyken; bireylerin sahip olduğu değerler hiyerarşisinde meydana gelen değişimler de toplumun bütününe doğru yayılmaktadır. Bu şekilde değişmenin olmadığı bir toplum düşünülemez. Aksi halde, bütün toplumlar için durağan bir yapı söz konusu olurdu. Ancak değişmenin hızı ve niteliği, toplumdan topluma olduğu gibi zamandan zamana göre de değişiklik göstermektedir. Geleneksel toplumlarda yavaş olan değişmenin hızı, modern toplumlara geçiş ile birlikte önemli bir hız kazanmaktadır.

Hızlı bir toplumsal değişme yaratarak kendisine özgü yeni duygu, düşünüş, tutum, norm ve davranış biçimleri yaratan modernleşme, geleneksel toplumların değerlerinden farklı ve kendine has değerler yaratmıştır. Bu bakımdan, modernleşme ile beraber değişen toplum yapısı, aynı zamanda değerlerin de değişmesi anlamına gelmektedir. Modernizmin etkisiyle toplumsal ilişkilerde ve kurumlarda meydana gelen değişimler, aynı zamanda değer değişimine de neden olmaktadır. Bu bakımdan değişen toplumsal yapıda kurumlar ayrı bir öneme sahiptir. Eğitim ise bu kurumların en önemlilerinden biridir. Özellikle üniversite eğitimi, modernleşmenin ortaya çıkardığı değer değişiminde ayrı bir yer tutmaktadır. Çünkü genç nüfus, sahip olduğu dinamizm ile modernleştirici unsurları daha hızlı bir şekilde topluma yayabilmektedir. Modern dünyanın değerlerini taşıyan ve yeni yetişen nesillere aktaran üniversiteler, bu bakımdan değer değişim sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle günümüz küresel dünyasında yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlere ayak uydurabilme ve küresel dünyanın bir parçası olabilmede üniversiteler oldukça etkilidir. Bu bakımdan modern ve küresel dünyanın ihtiyaç duyduğu tarzda bireylerin yetiştirilmesini amaçlayan üniversiteler, gerek eğitim gerekse de yaşantılar yoluyla genç bireylerin değer algılarında önemli değişimlere neden olmaktadır. Ülkemiz açısından değerlendirildiğinde ise, değer algısının değişim sürecinde üniversitelerin oldukça önemli bir rolü olduğu ifade edilebilir. Hem geleneksel hem de modern değerleri bir

arada bulunduran bir toplum olarak, özellikle modern değerlerin yerleşmesinde ve yeni yetişen nesillere aktarılmasında üniversiteler önemli bir işleve sahiptir.

Bu açıklamaların istikametinde temellendirilen çalışmada; daha sağlıklı bir sonuç elde edebilmek amacıyla, kavramsal çerçeve ile uygulama sonucunda elde edilen veriler bir arada değerlendirilmiştir. Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öncelikli olarak araştırmanın muhatabı olan gençliğin fizyolojik, ruhsal ve sosyal kaynaklı sorunları ele alınmıştır. Eğitim ve eğitimin toplumsal işlevleri tartışılarak üniversite eğitiminin önemi vurgulanmış ve bu bağlamda üniversitelerin işlevlerine değinilmiştir. Daha sonra kavramsal olarak değerlerin felsefi, psikolojik ve sosyolojik kaynağı irdelenerek toplumsal yapı ile ilişkisi kurulmuştur. Bu bağlamda, toplumsal yapı ile değer değişimi ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, uygulamada elde edilen veriler yoluyla üniversite eğitiminin öğrencilerin değer algısının değişimindeki etkisi ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, değerlerin sınıflaması yapılarak, bu sınıflandırma çerçevesinde örneklemin sahip olduğu değerlerin hiyerarşisi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bu tespit, üniversite öğrencilerinin aldıkları eğitim sonunda değer algılarında meydana gelen değişimi ölçme açısından anlamlıdır. Bu amaca yönelik olarak, değerlerin psikolojik ve toplumsal işlevleri, değer çatışması konuları ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Daha sonra modernleşme ve küreselleşme bağlamında değer değişimi ve üniversite eğitimi ilişkisi kurularak varsayımlar sınanmaktadır. Varsayımların sınanması esnasında konu ile ilgili alanda yapılan diğer çalışmalardan da yararlanılmış ve araştırma sonuçları ile karşılaştırılmıştır.

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

İnsan yaşamında sıkça kullanılan ve çoğu zaman sorgulanmadan doğruluğu kabul edilen değer kavramı, düşünülenenden daha geniş anlamlara sahiptir. Çoğunluk tarafından ortaklaşa paylaşılan ve üzerinde fikir birliğine varılan değerler, tek tek bireylerden bağımsız ve bireylerin üzerinde bir yaptırım gücüne sahiptir. Kimi zaman sosyalleşme yolu ile içselleştirilerek benimsenen değerler, kimi zaman da toplum tarafından bireye dışsal baskı yolu ile dayatılır. Her ne kadar içselleştirme yolu ile kazanılan değerlerin daha kalıcı ve sağlıklı olduğu düşünülse de birey, kendisine toplumun geneli tarafından dayatılan değerleri çoğu zaman sorgulamadan kabullenir.

İnsanlık tarihi ile yaşıt olan değerler hemen her dönemde toplumsal yapının devamında ve toplumun ayakta kalmasında çok önemli ve işlevsel roller üstlenmektedir. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, toplumların yaşadığı değişim ve dönüşümlerden her durumda etkilenen değerler, özelliklerine göre, ya işlevlerini yitirerek yok olmuş ve yerini yeni değerlere bırakmış ya da yeni koşullara uygun olarak değişmiş ve işlevlerine devam etmiştir.

Ülkemizde ve dünyada yaşanan toplumsal ve ekonomik değişimlere paralel olarak oluşturulan yeni eğitim politikalarının uygulama alanlarından biri olan üniversiteler, gençliğin değer sistemlerindeki değişimin en iyi gözlenebildiği kurumların başında gelmektedir. Üniversiteler, genç nüfusu barındırması ve yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümlerden daha kolay etkilenip tepki vermesi bakımından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bunun yanında toplumsal yapının unsurlarından biri olarak yapının diğer kurumları ile de karşılıklı işlevsel bağımlılığa sahiptir.

Genç birey, üniversiteye geldiği andan itibaren kendisini farklı bir sosyo-kültürel ortam içerisinde bulmaktadır. Üniversite eğitimi ve yaşantısı gencin dünyayı algılamasında, sosyo-kültürel duyarlılığının artmasında, olaylara bakış açısı oluşturmada ya da bakış açısını değiştirmesinde büyük paya sahiptir. Bu nedenle üniversite eğitimi, akademik anlamda bir eğitim anlayışından daha fazla anlam ifade etmektedir. Özellikle son yüzyılda toplumsal alanda meydana gelen değişimlerden etkilenen ve modern çağın değerleri doğrultusunda yeniden yapılanan üniversiteler, aynı zamanda toplumsal değişimin de itici gücü haline gelmiştir. Üniversiteler, nitelikli işgücü yetiştirmenin yanı sıra, modern dünyanın değerlerini benimseyen bireyler yetiştirmeyi ve bireylerde bu yönde kalıcı değer değişimleri meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma; üniversitelerin bu hedefini ne kadar gerçekleştirebildiğini ve bireylerin değerler hiyerarşisinde hangi düzeyde değer değişim yarattığını, bireylerin hangi değer sahalarında daha hızlı ve derin, hangilerinde ise daha yavaş değer değişimlerini gerçekleştirdiğini, Yapısal İşlevselci Kuram çerçevesinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Değerler, insanları ve olayları değerlendirmede önemli bir ölçüt olmanın yanı sıra, bireylerin davranışlarına yol gösteren genel ilkelerdir. Öte yandan tutum ve

ideolojilerin, ahlâki yargıların belirleyicisi olarak insanların dış dünyayı algılamalarında önemli rol oynar (Artan, 2005: 13). Bireylerin önemli problemlerini ancak benimsedikleri değerler hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olarak anlayabilir ve değerlendirebiliriz (Başaran, 1993: 49). Bu noktada değerler, sadece toplumları ve kültürleri anlamak için değil, bireylerin hayat uyumunu ve psikolojik karakterini anlamak için de önemlidir (Ersoy, 2012: 31). Öte yandan değerler konusunun yüzyıllardır felsefenin ana konularından biri olduğu düşünüldüğünde, bireyler ve toplumları anlamak ve anlamlandırmak için ne denli önemli olduğu aşikârdır. Yüzyıllardan beri “iyi” ve “kötü” nün ne olduğu hakkında düşünülmüş ve bu konuda birçok görüş ortaya atılmıştır.

Güngör’e (1998: 13) göre, “felsefenin en eski kaynağı olan Sokrates, “nasıl davranmamız” gerektiğine dair fikirler öne sürerken “Ahlâk Felsefesi”nin de ne olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ahlâki davranışlarla ilgili inançlarımız “değer hükmü”nden ibarettir. Ancak “iyi” ve “kötü”nün ne olduğu sorusuna verilen cevaplar sadece bireyler ve kültürler arasında farklılık göstermekle kalmayıp bu konu üzerinde düşünenler arasında da farklılık göstermektedir. Böylece değerler konusu, pozitivist ilim geleneği tarafından kültürel rölativizm girdabına itilmeye çalışılmıştır”. Bunun sonucunda değerler uzunca bir süre felsefenin inceleme alanı dışına çıkamamış ve bu durum diğer bilim dallarının da değerler konusuna yaklaşmamasına neden olmuştur. Ancak günümüzde yapılan araştırmalara bakıldığında farklı bilim alanlarının değerler konusu üzerinde önemle durduğu görülmektedir.

Sosyal sınıflar, meslek, din ve siyasi inançlar ancak onların değer sistemi dikkate alınarak açıklanabilir. Kültürel, kurumsal ve teknolojik değişmelerin yanı sıra olgunlaşma, eğitim, inandırma ve terapi ile meydana gelen farklılıklar da “değer” ve “değer sistemleri”nde görülen değişmelere bağlı olarak açıklanabilir. Öte yandan, bu konuda yapılan araştırmalar eğitimci, reformist, yönetici, plancı ve terapistler için de pratik bilgiler sağlar (Başaran, 1993: 49). Tüm bunlar dikkate alındığında değer konusunun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Bireylere yol göstererek, tutum ve davranışlarına kaynaklık eden değerler, aynı zamanda bir kontrol mekanizmasıdır. Bu bağlamda, toplumun genel uyumu ve sürekliliği açısından önemli işlevlere sahiptir. Gençliğin kendine ait bir kültürü olduğu

düşünüldüğünde ise gençliğin toplumla bütünleşmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan toplumsal bütünleşmenin ve düzenin bireylerin sahip olduğu ortak değerler aracılığıyla sağlandığı gerçeğinden hareketle, gençliğin değerlerinin incelenmesi daha da önem kazanmaktadır. Özellikle değer değişimlerinin getirdiği sancılı süreçler göz önünde bulundurulduğunda, gençlik dönemi ve bu dönemde yaşanan değer değişimlerinin incelenmesi, toplumsal bütünleşme açısından önemli bir olgudur.

Üniversite eğitimi, gençlik üzerinde önemli etkiye sahiptir. Gencin dünyayı algılamasında, olaylara bakış açısının değişmesinde ve sosyo-kültürel duyarlılığın artmasında önemli etkenlerden biridir. Dolayısıyla gençlik ve gençliğin temel değerleri üzerinde yapılan bu araştırma, gençliğin değerlerini, değer algılarındaki değişimleri ve bu değişimde üniversite eğitiminin etkisini gösterip göstermemesi bakımından oldukça önem taşımaktadır.

3.ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI ve ALT VARSAYIMLARI

Sosyalleşme vasıtası ile bireylere değerlerin kazandırılmasında ve değer algılarının değişiminde eğitim önemli bir etkiye sahiptir. Üniversite eğitimi ise bireyin hem akademik yönünü hem de yaşantılar yolu ile belirgin değer algısı değişimlerini ortaya çıkarmaktadır. “Üniversite eğitiminin değer algısının değişiminde etkisi vardır.” temel varsayımı ekseninde araştırmanın alt varsayımları şunlardır:

- Üniversite eğitiminin meydana getirdiği değer algısı değişimi, öğrencilerin okudukları sınıfa göre değişmektedir.
- Öğrencilerin değer algılarındaki değişme, hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yere göre değişmektedir.
- Öğrencilerin değer algılarındaki değişme, cinsiyete bağlı olarak değişmektedir.
- Öğrencilerin değer algılarında meydana gelen değişme, anne ve babanın eğitim durumuna bağlı olarak değişmektedir.
- Kendisini modern olarak tanımlayan gençlerin değer algılarındaki değişme hızı, geleneksel ve muhafazakâr olarak tanımlayanlara göre daha yüksek orandadır.
- Gencin değerler hiyerarşisinde yer alan değerlerin değişme hızı bütünüyle aynı değildir.

- Gencin değerler hiyerarşisindeki hâkim değeri diğerlerine göre değişime daha kapalıdır.

- Değer algısının değişimi tüketim alışkanlıkları ve tasarrufa ilişkin tutumları belirlemektedir.

- Modernleşme eğilimleri değer algısının değişimi üzerinde etkilidir.

- Küreselleşme, değer algısının değişimi üzerinde etkilidir.

4.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Modernleşme ve 20. yüzyılın son çeyreğinde bilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı gelişmelerle başlayan küreselleşme olgusu, zamanla ekonomik ve siyasi sınırların ortadan kalkmasına, maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasına neden olmaktadır. Özellikle enformasyon teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte küresel değer unsurları, sosyal hayatın her alanına nüfuz etmektedir. İletişim teknolojilerinde son yıllarda yaşanan köklü değişim ve dönüşüm, insanlık tarihinin hiçbir döneminde bu kadar hızlı olmamıştır. İletişim teknolojileri aracılığıyla dünya çapında meydana gelen kültürel akış, başta etik değerler olmak üzere bütün değerler alanında olumsuz etkilere de yol açmıştır (Karakaya, 2007: 208).

Modernleşme ve küreselleşme sonucu ortaya çıkan bu değişimlerden bütün toplumların aynı derecede etkilendiğini ve bu değişimlere aynı tarzda tepkiler verdiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü her toplumun tarihsel geçmişi, kültürü ve toplumsal yapısı birbirinden farklıdır. Bu durum, meydana gelen değişimlerden toplumların farklı şekilde etkilendiği sonucunu doğurmaktadır. Özellikle merkez ve çevre ülkeler bağlamında ele alındığında, modernleşme ve küreselleşmenin etkilerinin merkez ülkelerden çevre ülkelere doğru farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşma ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda toplumların birbirinden farklı ve eşitsiz bir biçimde konumlanmasına neden olmaktadır. Bu eşitsizliğin yaşandığı alanlardan biri de değerler sahasıdır. Modernizmin getirmiş olduğu ve küreselleşme ile birlikte tüm dünyaya yayılan Batı kaynaklı değerler, tüm toplumları farklı derecelerde etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. Bu etkilerin en belirginini ise popüler kültürün yaygınlaşması ile meydana gelen hızlı değişim ve dönüşümlerdir.

Toplumsal yapıda yaşanan hızlı değişim ve dönüşümler, bireylerin oluşan yeni durum ve koşullara ayak uydurmalarını zorlaştırmaktadır. Bireylerin değişen toplum şartlarına uyum sağlamaları konusunda ise en büyük görev eğitime düşmektedir. Eğitim toplumsal sistemin dengesini sağlayan önemli kurumlardan biridir. Her dönemde toplumsal dinamiklere uygun olarak değişen eğitim paradigmaları, ancak bireyin ve toplumun norm ve değerlerine uygun olduğunda toplumsal ahenge katkıda bulunur (Aslan, 2001: 28). Öte yandan, eğitimin temel işlevlerinden birinin toplumun norm ve değerlerini, gelecek nesillere aktarmak olduğu düşünülduğünde, toplumsal sistemin bütünü ile olan ilişkileri daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü toplumsal sistemler varlıklarını sürdürebilmek amacıyla çoğu zaman işlevsel zorunluluklar ve bu zorunlulukları karşılamak durumunda olan yapılar üzerinde odaklanmışlardır (Wallace ve Wolf, 2012: 43). Eğitim de gerek toplumsal yapının işlevliğine katkıda bulunma ve gerekse toplumsal yapının varlığını sürdürebilme özelliği ile işlevsel özelliğe sahiptir. Bu bağlamda, toplumsal yapıda önemli bir yeri olan değerler ve değer algısının değişmesi konusu çalışmamızda yapısal fonksiyonel modelle sınırlı kalınarak değerlendirilmektedir.

Yapısal işlevselci kuram, toplumsal sistemlerin mevcut denge halini nasıl koruyabildiklerini ya da bozulan denge durumunu nasıl yeniden düzenleyebildiklerini çözümlerken; toplumun genelinde kabul edilen ve arzu edilen standartlara ulaşır. Bu standartlar toplumda kabul edilen ve paylaşılan “değerlerdir” ve bu değerler aynı zamanda toplumu bütünleştirme gücüne sahiptir. Toplumsal sistemler, temel değerler sistemi sayesinde, istikrarlı bir uyum içerisinde ilerler. Öte yandan toplumdaki her bireyin farklı kişiliklere ve beklentilere sahip olduğu düşünülduğünde bu durum oldukça zor gibi görünse de (Demeulenaere, 2011: 560; Slattery, 2010: 377) bireyi toplumsal sisteme motive eden ve yönlendiren bireyin sahip olduğu kişisel hedefler değil, kolektif ve toplumsal hedeflerdir (Swingewood,1998: 279). Ancak bireyin bilincini ve bilinçli eylemlerini hiçe sayan ve bireyi sadece sistemin bir diğlisi olarak gören bu bakış açısı, çalışmamızda yapısal işlevsel modelin zorluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim uygulamada elde edilen verileri, yalnızca toplumsal sistemin işlevselliği ile açıklama çabası, bireyin değerleri algılama ve davranışa dönüştürme sürecinde etkili olan psiko-sosyal dinamikleri de göz ardı etmek anlamına gelmektedir.

Konunun yapısal işlevselci modelle sınırlandırıldığı çalışmanın ana evreni üniversite gençliği olarak sınırlandırılmıştır. Araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesinde öğrenim gören birinci ve sonuncu sınıf öğrencileri, araştırmanın örneklemini ise söz konusu evren içerisinde tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen öğrenciler oluşturmaktadır.

5. KONU İLE İLGİLİ ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Değer ve gençlik, sadece sosyolojinin değil aynı zamanda felsefe, psikoloji ve eğitimin de ilgi alanına giren çok geniş kapsamlı bir konudur ve bu alanda yapılan araştırmalar da oldukça fazladır.

Değerler konusunda ülkemizde yapılan teorik çalışmalar mevcuttur. Bunlar arasında özellikle Hilmi Ziya Ülken'in yaptığı çalışmalar oldukça önemlidir. Hilmi Ziya Ülken değerler konusunda kapsamlı teorik çalışmalar yapmış ve "Bilgi ve Değer" (Ülken: 2001a), "Ahlâk" (Ülken: 2001b) gibi eserlerle değerlere felsefi bir yaklaşım geliştirmiştir. Ülken'e göre "değer" problemi "bilgi" ve "varlık" ile dışında felsefenin üç esaslı probleminden biridir. Bu nedenle Ülken, değerleri "tecrübî-aklı" ve "akıldışı" olarak ikiye ayırmış ve çözümlenmeye çalışmıştır. Duyularımızla kavranan bütün değerler tecrübe ile elde edilen değerlerdir ve akıl yürütme ile gelişirler. Akıldışı değerlerimiz ise yine tecrübenin de araç olarak rol oynadığı ancak tecrübe sınırını aşan değerlerdir. Bunlar kaza gibi tecrübe ile yaşansa da akli ve tecrübe ile açıklanamayan bir şeylerin kaldığı irrasyonel değerlerdir (Ülken: 2001a: 204).

Rokech, "The Nature of Human Values"(1973) adlı eserinde değerleri tutum ve davranışlarla ilişkilendirerek sosyal alana taşımıştır. Oluşturduğu değer envanteri ile kendisinden sonra yapılan çalışmalara da referans kaynağı teşkil eden Rokeach, değerleri 18 Amaç Değerler (Terminal Values) ve 18 Araç Değerlerden (Instrumental Values) oluşan iki liste haline getirmiştir. Araç değerler; bilgelik, eşitlik, aile güvenliği, sosyal itibar, dostluk, özgürlük gibi öğeleri taşır ve bireyi bu amaca ulaştıracak olan ise dürüstlük, nezaket, sorumluluk, yardımseverlik, mantıklılık gibi araç değerlerdir. Rokeach'ın hazırlamış olduğu değer envanterinin genel geçerliliği ve güvenilirliği ispatlanmıştır ve bütün dünyada kullanılmaktadır. Bu ölçek kullanılarak aynı kültür ve grupların belirli zaman dilimleri içerisinde geçirmiş olduğu değişimin yönü tayin

edilebilirken; öte yandan dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan kültür ve gruplar arasındaki farklılıklar da belirlenebilmektedir.

Parsons'un Gerald M.Platt ile birlikte yapmış olduğu "The American University" adlı çalışması da yükseköğretim sisteminde yer alan değerler ile ilgilidir. Bu çalışmada, Amerikan yükseköğretim sisteminde yer alan mevcut değerler Parsons'un AGIL şeması çerçevesinde değerlendirilmiştir (Parsons - Platt, 1973). Bu çalışma sonucunda Amerikan yükseköğretim sisteminde bilmeye ve kavramaya yönelik akılsallığın paylaşılan başlıca değer olduğunu ortaya çıkarmıştır. Böylece Amerikan yükseköğretim sistemi modern Amerikan toplumunun en önemli değerlerini nakletmekte ve korumaktadır (Wallace-Wolf, 2012: 73).

Cavit Ünal'ın 1981 yılında yayımlanan "Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmasında değerler, kişilerin davranışlarına yön vermesi bakımından ele alınmış ve yükseköğretim gençliğinin sahip olduğu değerler hiyerarşisinin bir profili çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma Amerika ve Türkiye'deki üniversitelerde öğrenim gören 325 öğrenciye uygulanmış ve ülkemiz değerleriyle başka bir toplumun değerlerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Türk öğrencilerin sosyal değerlere olan eğilimi, Amerikalı öğrencilere göre daha yüksektir (Ünal,1981).

Fatma Başaran'ın "Üniversite Eğitim Süreci İçinde Öğrencilerin Değer Tercih Sıralamalarında Değişme" adlı çalışması değerler ve gençlik konularında yapılan önemli çalışmalardan biridir. Ankara Üniversitesinin çeşitli fakültelerinde okuyan birinci sınıflara 1985, dördüncü sınıflara 1985 ve 1989 yıllarında yapılan uygulamada Rokeach Değer Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 18 amaç ve 18 araç değerden oluşmaktadır. Genel itibarıyla bakıldığında gençlerin değer öncelik sıralamaları, başka kültürlerdeki üniversitelerdeki birçok değerlerle aynı doğrultudadır. Öte yandan 'iç huzur', 'kendine saygı', 'mutluluk' gibi ben merkezli değerlerin önemleri artarken; 'aile güvenliği' 'barış içinde bir dünya', 'ulusal güvenlik' gibi toplumsal konularda bir azalmanın meydana geldiği görülmüştür. Bu araştırma bulgularına göre, üniversite eğitimi gençlerin dini değerlerinde dikkate alınacak bir değişim yapmamaktadır (1993).

Bir toplumun en dinamik kesimi olan gençliğin sahip olduğu değerleri ve bu değerlerdeki değişimleri ölçebilmek, ancak gençliğin içerisinde bulunduğu toplumun

değerlerini ve o toplumun dünya konjonktüründeki yerini bilmekle mümkündür. “1989-1995 Türk Gençliğinin Değer Yönü Değişimi” adlı çalışmasında Meral Çileli, 1989-1995 yılları arasında, Türk toplumundaki değişimleri ve bu değişimlerin Türk gençliğinin değer yönelimlerini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Sonuçlara göre Türk gençliğinin değer yönelimleri 1992 yılından itibaren rekabetçi ve bireyci yönelimlere doğru büyük bir ivme kazanmıştır (Çileli, 2000).

Dünyada değerler üzerinde yapılan önemli çalışmalardan biri de Dünya Değerler Araştırmasıdır. Michigan Üniversitesinden Prof. Ronald Inglehart yönetiminde 40 ülkeyi kapsayacak biçimde yürütülen çalışma, 1981 yılında 25 ülkede başlamıştır ve 1991, 1996, 2001, 2007 ve 2011 yıllarında tekrarlanmıştır. "1990-1991 Dünya Değerler Araştırması"nın Türkiye bölümü, Prof. Üstün Ergüder, Prof. Yılmaz Esmer ve Ersin Kalaycıoğlu tarafından TÜSİAD için 1991 yılında yapılmıştır. Üçüncüsü 1997 yılında TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı) desteği ile Yılmaz Esmer tarafından “Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler” adıyla yayınlanmıştır. Bu araştırmada, Türk toplumunda mutluluk mutsuzluk, güven-güvensizlik kavramları bireysel ve toplumsal düzeyde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Türk toplumunun siyasal ve demokrasi kültürü, ekonomi ve iş hayatıyla ilgili değerleri üzerinde durulmuştur (Esmer, 1999). Dünya Değerler Araştırması’nın sonuncusu ise 2011 yılında Yılmaz Esmer tarafından yapılmış ve 2012 yılında “Türkiye Değerler Atlası 2012” adı ile yayımlanmıştır. “Türkiye Değerler Atlası 2012” siyasetten ekonomiye, dini değerlerden kadın - erkek ilişkilerine, aile ve evlilik kurumundan değer ve kimlik yargılarına kadar pek çok farklı alanda 2011 ve 2012 yıllarında Türkiye çapında yürütülen araştırmaların verilerinden yararlanılarak hazırlanan bir çalışmadır (<http://www.bahcesehir.edu.tr/icerik/1725-turkiye-degerler-atlasi-2012-yayinlandi>).

Berna Arda’nın “Tıp Öğrencilerinin Meslek Seçme Motivasyonları ve Değer Sistemleri Konusunda Bir Durum Değerlendirmesi” adlı çalışmasında tıbbi yönelmede yüksek motivasyonlu deneklerde daha özgecil, düşük motivasyonlu deneklerde ise daha pragmatik değerlerin ön planda olduğu görülmektedir (Arda, 1993).

Erol Güngör, “Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar” (1998) adlı eserinde konuya ahlâki değerler açısından yaklaşmıştır. Eser teorik ve uygulamalı olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda, toplumsal ahlâk değerlerinin nasıl

ferdi değerler haline geçerek sosyalleşme sürecinin gerçekleştiği anlatılmaktadır. Öte yandan psikanaliz, sosyal öğrenme ve kognitif gelişme teorilerine de yer verilerek bunlar arasındaki temel farklar belirtilmektedir. İkinci kısımda ise Rokeach Değer Envanteri 19-24 yaş arası ve 40 yaş üzeri, kadın ve erkek 400 denek grubuna uygulanmıştır. Dört denek grubuna verilen soru formunda sırasıyla; estetik, ahlâki, teorik, iktisadi, dini, siyasi ve sosyal olmak üzere yedi değer sahası bulunmaktadır. Söz konusu araştırmanın dikkat çekici bir sonucu olarak kişilerin her ne kadar kendi değer sıralamalarında bazı değerleri en üstte tuttukları belirtilse de herkesin üzerinde ortak bir hassasiyet gösterdiği değerler ahlâki değerler olarak görülmektedir. Diğer yandan araştırmada ahlâki değer hükümleri ile diğer değer sahaları arasında ilişkinin derecesi kurulmaya çalışılmıştır.

İnci Erdem Artan ve çalışma ekibi tarafından 2004 yapılan “Üniversite Gençliği Değerleri: Korkular ve Umutlar” adlı araştırması 27 üniversitenin yedi farklı fakültesinde okuyan birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Yapılan araştırma sonunda araştırmaya katılan öğrenciler arasında değerler açısından çok büyük farklılıklar ortaya çıkmadığı görülmüştür (Artan, 2005).

“Toplumsal Değerler ve Gençlik” araştırması Nazmi Avcı tarafından 2005-2006 yıllarında Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerine uygulanmıştır. Bu çalışmaya göre, gençlerin büyük bir kısmı gelecek endişesi ve kimlik arayışı ile ilişkilendirilecek bir değer problemi yaşamaktadır. Yine bu çalışmada özellikle modernizmin toplumsal yapıya olan etkileri, mevcut değer yapılarının her geçen gün önemini yitirmesi ve yerine yenilerinin konulamamasından kaynaklı problemler, gençliğin yaşadığı değer problemlerinin önemli kaynakları olarak belirtilmiştir (Avcı, 2007).

Değerler konusunda son yıllarda yapılan araştırmalardan biri de Ersan Ersoy’un “Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu” (2012) adlı çalışmasıdır. Araştırmada Rokeach’ın Değerler Ölçeği ve Erol Güngör’ün bu değerlere ahlâki değerleri de ekleyerek oluşturduğu değer ölçeği kullanılmıştır. Malatya örneğinde uygulamalı bir alan araştırması olan bu çalışmada iş, sağlık ve eğitim imkânları açısından bir hayli, göç alan Malatya’da hem bireylerin sosyal hareketlilik süreçleri hem de gelişen sanayileşme süreci sonucunda değerlerindeki mevcut farklılaşmalar, uyum ve bütünleşme sorunları değerlendirilmiştir. Araştırmaya göre değerlerin oluşmasına etki eden en önemli

faktörler sosyo-kültürel yapı unsurlarıdır. Bireysel değer ve kimliğin oluşmasına etki eden unsurlar sırasıyla aile, gelenek ve görenekler ile arkadaş çevresi düzeyindeki faktörlerdir. Bireylerin olduğu gibi her toplumun da değerler hiyerarşisine atfettiği öncelikler birbirinden farklılaşmaktadır. Çünkü her toplumun olayları algılayış ve gerçeği anlamlandırma biçimi birbirinden farklıdır. Öte yandan, araştırmada geçmişten günümüze gelen toplumsal değerlerimizin hâlâ canlılığını korumakta olduğu, dini ve ahlâki değerlerin ise değerler hiyerarşisinde en üst sırada yer aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite eğitimi- gençlik- değerler bağlamında literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak araştırmacının sınırlılıkları doğrultusunda bu çalışmalardan sadece araştırma ile doğrudan ilgili olanlar ele alınmaya çalışılacaktır.

6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Algılayan, düşünen, anlayan ve açıklayan bir varlık olan insan, etrafında olup bitenlere kayıtsız kalamayarak her şeyi bilmek ister ya da bilmek zorunda kalır. Ancak bilinmeyen bir şeyi bulup meydana çıkarmak ve başkalarına göstererek ispat edebilmek için düşünceleri doğru ve sistematik bir şekilde ortaya koymak gerekir (Arslantürk ve Arslantürk, 2010: 59). Araştırmacının bu amaçla takip ettiği yol, araştırmanın yöntemidir ve her bilimsel çalışma bilimsel bir yöntemle sahip olmak zorunluluğunu taşır.

Bilimsel yöntem araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-sonuç ilişkilerini ve bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut bilimsel kanunları tespit edebilmek amacıyla izlenen yol anlamına gelmektedir (Bilgiseven, 1989: 3). Bilimsel yöntem kullanılarak elde edilen veriler ise bilimsel veriler olarak adlandırılır. Bu bakımdan her bilimsel çalışma bilimsel yöntemi ve bilimsel yöntemin aşamalarını kullanarak elde ettiği verilerle bilimsel sonuçlara ulaşır.

Doğaya topluma ve bireye ilişkin doğru betimleme ve açıklamalarda bulunabilmek amacıyla yürütülen ve kuralları önceden belirlenen yol anlamında da ifade edebileceğimiz bilimsel yöntem; bir yönü ile eylemsel, bir yönü ile zihinsel bir süreçtir. Zihinsel süreç olması, aklın işleyiş kuralları ve akıl yürütme ilgisinden, eylemsel olması ise bir araştırma kuralları topluluğu olmasından kaynaklanır (Çelebi, 2004: 131). Buna göre bilimsel yöntem, bilimlerin betimleme ve açıklama yollarını

kapsayan bir yönü ile düşünsel diğer yanı ile eylemsel bir süreçtir. Betimleyici (tasvir edici) ve açıklayıcı bir alan araştırması özelliği taşıyan bu araştırmada, ilk olarak araştırılacak konu detaylı olarak tasvir edilmeye çalışılmıştır. Teorik çerçevede konu ile ilgili yapılan çalışmalar, sistemli bir şekilde ele alınmış ve kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

“Kuram, bilgi edinme sürecinde ortaya atılan, geçerlik ve güvenilirliği bilimsel yöntemlerle saptanmış olan, iç tutarlığı bulunan bilgiler, açıklamalar bütünüdür.” (Büyüköztürk, vd., 2013: 10). Araştırmacının rolü savunduğu görüşü kanıtlamaya çalışmaktır. Bu nedenle, araştırmacının ele aldığı konuyu kuramlara, yasalara, kavramlara, ilke ve kurallara dayandırması ve kuramsal yapıda ileri sürdüğü görüşe temel olacak kuramsal çerçeveyi ortaya koyması zorunludur (İslamoğlu, 2011: 53-55). Bu amaçla, araştırmanın betimleyici bölümü Yapısal İşlevselcilik Kuramı çerçevesinde tasvir edilmiştir. “Neden” ve “nasıl” sorularına cevap aranan açıklayıcı bölümde ise istatistiksel teknik ve metotlarla elde edilen verilerle araştırmanın varsayımları ispatlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Bilimsel bir çalışmada olayları anlama ve açıklama çabası içerisinde olan araştırmacıyı yönlendiren iki yol vardır. Araştırmacıyı bu yollardan birini diğerine tercih etmeye sevk eden, araştırmacının temel aldığı felsefeye ve bakış açısına göre şekillenen nicel ve nitel araştırmalardır. Nitel araştırmalar dünyanın birçok gerçekten oluştuğunu ve gerçeklerin farklı sosyal ortamlarda yapılandığını savunurken, nicel araştırmalar için dünya, keşfedilebilecek gerçeklerden oluşan tek gerçektir. Bu bakımdan nicel araştırmalar, nicel verilerin toplanmasını ve analizini gerektirir (Büyüköztürk vd., 2013: 12). Nicel araştırma özelliği taşıyan bu araştırmada, bağımsız değişkenlerle (öğrencilerin cinsiyeti, okudukları sınıf, yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yer ve anne-babanın eğitim durumu) bağımlı değişkenler arasındaki ilişkilerden yola çıkılarak varsayımlar doğrulanmaya çalışılmıştır.

Çalışma, üniversite gençliği örneğinde değer algısının değişimini ele alınmaktadır. Üniversite eğitiminin değer algısının değişimine olan etkileri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Çalışmada, değer algısının değişimine etki eden faktörler ve değer algısının değişiminde üniversite eğitiminin etkisine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Aynı zamanda varsayımlara ilişkin çapraz tablo sonuçları, açıklayıcı araştırma türünden faydalanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

6.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma modeli, araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi sürecidir (Karasar, 2008: 76). Belli bir konunun belli metot ve tekniklerle araştırılması sonucunda ortaya çıkan tip olarak da tanımlanabilir. Aynı metot ve teknikler kullanılarak benzer başka bir konu araştırılır ve bilimsel bilgiye ulaşılabilirse bu tip yeni araştırma için bir model oluşturur (Arslantürk ve Arslantürk, 2010: 295). Bu araştırma nicel bir araştırma yöntemine sahip olmasından dolayı, nicel araştırmalarda kullanılan tarama modeline uygun olarak çalışılmıştır.

Geçmişte ya da hâlihazırda var olan durumu var olduğu şekliye betimlemeyi amaçlayan (Köse, 2013: 111) tarama (survey) modeli uygulamalı sosyal bilim araştırmalarında tasvir yönteminin özel bir şeklidir. Tarama modeli, erişilemeyecek derecede nüfus yoğunluğuna sahip geniş kitlelerin küçültülmüş örneklerini gözlem altına alarak ana kitleyi tasvir etme yöntemidir (Arslantürk ve Arslantürk, 2010: 91). Bu araştırmanın tarama modeline uygun olarak hazırlanmasının asıl nedeni, araştırmanın ana evrenin oluşturan “Üniversite Gençliği”nin tamamına ulaşamama kaygısından kaynaklanmaktadır. Araştırma, İnönü Üniversitesi merkez kampüsündeki fakülteelerde okuyan ve tesadüfî olmayan örnekleme yolu ile seçilen örneklem vasıtasıyla, Malatya İnönü Üniversitesi gençliği hakkında genellemelere varmayı amaçlamaktadır.

6.2. Evren

Evren bir araştırmada amaçla ilgili, yapılması mümkün olan tüm gözlemlerle derlenecek sonuçlar topluluğudur. Bu bakımdan evren araştırmanın konusunu, araştırmanın ana kitlesini ifade etmektedir (Arslantürk ve Arslantürk, 2010: 295). Genellemelere ulaşma problemini önemli kılan nicel araştırmalarda, araştırmaların değeri sonuçlarının genellendiği kitlenin büyüklüğü ile doğru orantılıdır.

Ana evreni üniversite gençliği olan bu araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi merkez kampüsünde öğrenim gören birinci sınıf ve son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. İnönü Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığından alınan verilere dayanarak; Fen–Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Tıp Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Diş Hekimliği

Fakültesi, Eczacılık Fakültesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Hukuk Fakültesi, İletişim Fakültesi ve Ziraat Fakültesinin birinci sınıflarında 2876 kız ve 2442 erkek olmak üzere toplam 5318 öğrenci öğrenim görmektedir. Son sınıflarda ise 2642 kız ve 2688 erkek olmak üzere 5330 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu verilere dayanarak araştırma evreni 10648 kişi olarak belirlenmiştir.

6.3. Örneklem

Evrenin bütün hatları ile belirlenmesi araştırmacının karşılaşacağı sorunları çözmeye yetmeyecektir. Nitekim ulaşılamayacak derecede büyük olması, küçük bir minyatürünün belirlenmesini ve kıstas alınmasını gerektirmektedir. Bu amaçla çok sayıdaki birey, olgu ya da olayı içeren evrenin, belirli istatistikî hesaplamalarla, örneklem adı verilen daha kolay çalışılabilir bir büyüklüğe indirgenmesi zorunludur (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Böyle bir uygulama araştırmacıya hem zaman bakımından hem maddi olanaklar bakımından büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

Örneklem belli bir evrende, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar örneklem kümeleri üzerinde yapılır ve alınan sonuçlar ilgili evrene genellenir. Bahsedildiği üzere araştırmalarda evrenin tamamına uygulama yapılması zor ve çoğu zaman mümkün olmayan bir durumdur. Bu nedenle, araştırmacının uygulanacağı bir örneklem seçilmesi gerekir. Nitekim nitel araştırmalarda amaç çok veri toplamaktan öte geçerli ve güvenilir veri toplamaktır. (Karasar, 2008: 110). Örneklem, temsil ettiği nüfus kategorisinin muntazam bir küresel aynadaki küçülmüş görüntüsü gibi olmalıdır (Bilgiseven, 1989: 203). Bu görüntüyü verebilmek içinse örneklem seçiminin itina ile yapılması önemlidir.

Örneklem belirleme genel olarak iki şekilde yapılabilir: Birincisi tesadüfi örnekleme diğeri ise tesadüfi olmayan örneklemedir. Tesadüfi örnekleme araştırma evreninde yer alan birimlerin arasından kura çekmek suretiyle yapılan bir seçme işlemidir. Tesadüfi olmayan örneklem belirleme yönteminde ise örneklem önceden belirlenen bir takım özelliklere göre seçilip sınırlandırılmaktadır (İslamoğlu, 2011: 168; Arslantürk ve Arslantürk, 2010: 97-98). Bu araştırmada örnekleminin evreni doğru temsil edebilmesi için kota örnekleme metodu kullanılmıştır. Kota örnekleme ana kitleden belli özellikleri tespit edilen örneklerin belli sınırlar dâhilinde örnekleme yer almasını ifade eder. Kota örneklemesini tesadüfi örneklemden ayıran en önemli husus

cinsiyete, yaşa, eğitim düzeyine, ekonomik düzeye, mesleklere, ikamet yerine ve bölgelere göre birtakım kategorilerin yer almasıdır. Bu yolla, öncelikle incelenecek grubun minyatür modeli oluşturulur. Daha sonra her kategorideki sınıfın nüfus sayısı çıkarılır ve belirlenecek olan örnekleme her kategori ağırlığı oranında temsil edilir (Arslantürk ve Arslantürk, 2010:102).

Bu araştırma için araştırma evreni 10648 kişi olarak belirlenmiştir. 10648 olarak belirlenen araştırma evreninde % 95 güven düzeyi + - 3 göz yumulabilir yanılğı payı (Sencer, 1989: 610) hesaplamasıyla araştırma örnekleme ise 985 kişi olarak belirlenmiştir. Her kategorinin ana kitledeki dağılımına uygun olarak da her fakülteden %10'luk bir kota belirlenmiş ve böylece her fakültenin öğrenci sayısının evren içindeki ağırlığına göre örnekleme içinde temsil edilmeye çalışılmıştır. Buna göre, araştırmanın ana bağımsız değişkeni olarak belirlenen öğrencilerin okudukları sınıf kategorisi araştırmada kullanılan kota örneklemesinin de sınırlılığıdır. Öncelikle her fakülteye düşen öğrenci sayıları göz önüne alınarak fakültelerin birinci sınıf ve son sınıflarında okuyan öğrencilerin bölümleri belirlenerek ders saatlerinin öncesinde veya sonrasında sınıflara girilmiş ve öğrencilere öncelikle araştırmanın önemi anlatılarak uygulama yapılmıştır. Uygulama bizzat araştırmacı tarafından ve sübjektif unsurlar göz ardı edilerek uygulanmıştır.

Araştırmada anket tekniği kullanılmış ve anket %10'luk kota esas alınarak Tıp Fakültesinde 50 öğrenciye (% 5,1), İlahiyat Fakültesinde 42 öğrenciye (% 4,3), Güzel Sanatlar Fakültesinde 25 öğrenciye (2,5), Eczacılık Fakültesinde 12 öğrenciye (% 1,2), Hukuk Fakültesinde 20 öğrenciye (% 2,0), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Ekonometri, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler ve İktisat bölümlerine olmak üzere toplam 181 öğrenciye (% 18,4), İletişim Fakültesinde 12 öğrenciye (% 1,2), Diş Hekimliği Fakültesinde 10 öğrenciye (% 1,0), Mühendislik Fakültesinde Gıda Mühendisliği, Maden Mühendisliği, Elektrik -Elektronik Mühendisliği bölümlerine olmak üzere toplam 175 öğrenciye (% 17,8), Eğitim Fakültesinde Sınıf Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Psikolojik Rehberlik ve Danışmanlık bölümlerine olmak üzere toplam 238 öğrenciye (% 24,2), Fen-Edebiyat Fakültesinde Matematik, Tarih ve Sosyoloji bölümlerine olmak üzere toplam 210 öğrenciye (%21,3) ve Ziraat Fakültesinde 10 öğrenciye (% 1,0) uygulanmıştır.

6.4. Bilgi Toplama Araçları, Ölçme Araçlarının Hazırlanması ve Geliştirilmesi

Araştırmada öncelikli olarak araştırma konusu ile ilgili alanda yapılan teorik ve uygulamalı çalışmalar taranmıştır. Bu yöntem aynı zamanda geniş bir literatür tarama işlemini de beraberinde getirmiştir. Kütüphaneler, internet ve gerekli yazışmalar yoluyla kitap, dergi ve makalelere ulaşılarak geniş bir nitel kaynak literatürüne sahip olunmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak en önemli nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği kullanılmıştır. Anket birincil kaynaklardan bilgi toplamak için hazırlanan sistematik bir soru formudur. Anket sayesinde ele alınan hipotezleri test edecek bilgiler sistematik bir biçimde toplanır (İslamoğlu, 2011: 117). Anket tekniği, sosyal bilimler araştırmalarında laboratuvar deneyi niteliğinde olup kolay ve maddi imkânları fazla zorlamadan bilgileri doğrudan toplamaya elverişli bir tekniktir. Aynı zamanda anket sayesinde büyük gruplar üzerinde araştırma imkânı sağlanır (Arslantürk ve Arslantürk, 2010: 107). Ancak anket tekniği kullanılırken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, hazırlanan anket sorularının niteliğidir.

Anket sorularının hazırlanması, araştırma için son derece önemli bir konudur. Gözlem tekniğindeki gibi anlaşılama durumunda soruların yeniden ifade edilememesi ya da tamamlayıcı soruların sorulamaması nedeniyle anket sorularının hazırlanması bilgi, sabır, özen isteyen ve ön çalışmayı gerektiren bir iştir. Anket sorularını hazırlarken dikkat edilmesi gereken iki önemli mesele bulunmaktadır: Birincisi, her sorunun araştırmanın varsayımları ve hipotezleri ile doğrudan ilişkili olması; ikincisi ise ankette yer alan soruların kendi içerisinde bir ahenge ve bütünlüğe sahip olması (Seyidoğlu, 1997: 36). Araştırmanın anket soruları bu kıstaslar esas alınarak hazırlanmış ve soruların araştırmanın konusu ve varsayımları ile doğrudan ilintili olmasına dikkat edilmiştir. Öte yandan ankette; küreselleşmenin etkileri, modernleşme ve modernleşmenin etkileri, ahlâki değerler, dini değerler, estetik değerler, ekonomik değerler, ilmi değerler, sosyal değerler, siyasi değerlere ilişkin soruların kendi aralarında bir sınıflamaya tabi tutulmasına dikkat edilmiştir. Anketin bir kısmında Ersan Ersoy'un "Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu (Malatya Örneği)" (2012) adlı çalışması başta olmak üzere bu konuda alanda yapılan çalışmaların

genelinde yer alan sorular yeniden düzenlenerek kullanılmıştır. Soruların diğer bir kısmı ise araştırmacının bizzat kendisi tarafından hazırlanmıştır. Bu süreçte uzman görüşlerinin de alınması ihmal edilmemiştir.

Allport, Vernon ve Lindzey “Study of Values” (1960) adlı eserlerinde değerleri kurumsal işlevlerine göre altı gruba ayırmıştır. Erol Güngör ise “Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar” (1998) adlı çalışmasında bu değer sınıflamasına ahlâki değerleri de ekleyerek; ahlâki değerler, dini değerler, estetik değerler, ekonomik değerler, ilmi değerler, sosyal değerler, siyasi değerler olmak üzere yedi değer sınıflamasına ulaşmıştır. Araştırmanın anket sorularının sınıflandırılması, Erol Güngör’ün yedi değer sınıflaması kıstas alınarak şekillendirilmiş ve araştırmanın ölçeğinde bu yedi değer kullanılmıştır.

Ankette 5 açık uçlu, 38 yarı açık uçlu ve 28 kapalı uçlu olmak üzere toplam 71 soru bulunmaktadır. Sorular 40 kişiden oluşan bir öğrenci grubuna önceden uygulanarak anlaşılması güç olan sorular yeniden düzenlenerek anket uygulamasına geçilmiştir.

6.5. Ölçme Araçlarının Uygulanması ve Verilerin Toplanması

Araştırma anketi İnönü Üniversitesi Rektörlüğünden alınan izin ve onaydan sonra 2014-2015 Eğitim Öğretim yılı Bahar döneminde yaklaşık iki aylık bir süre içinde araştırmacı tarafından her fakülte için belirlenen kota dikkate alınarak 985 öğrenciden oluşan araştırma örneklemine araştırmacının bizzat kendisi tarafından ve örneklemin tepkileri gözlemlenerek uygulanmıştır. Ancak belirtildiği üzere uygulamanın geçerliği ve güvenilirliği açısından, gerek örneklemin gerekse araştırmacının sübjektif unsurların etkisi altında kalmasını önlemek amacıyla araştırmacı gerekli açıklamaları yaptıktan sonra kendisini uygulama sırasında mümkün olduğunca atıl bırakmaya özen göstermiştir.

6.6. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan anket sonuçları SPSS (Statistical Package For Social Sciences) 17.0 İstatistik Programı kullanılarak kodlanmıştır. Kodlanan bilgiler araştırmanın bağımsız değişkenleri (öğrencilerin okudukları sınıf, cinsiyet, hayatlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yer ve anne-babanın eğitim ve öğretim düzeyi) doğrultusunda çapraz tablolar kullanılarak analiz edilmiş ve Khi-kare (χ^2) testi ile değerlendirilmiştir.

Khi-Kare testi, uygulamada elde edilen sonuçlarla (gözlenen frekans) teorik sonuçların (beklenen frekans) birbiri ile ne kadar uyduğunun test edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Teorik sonuçlarla uygulamada elde edilen sonuçlar arasında fark ne kadar fazla ise iki değişken arasındaki bağımlılık da o kadar artmaktadır. Analizin anlamlılığını ifade etmek için test istatistikleri penceresinde görülen rakamlar ölçüt alınmaktadır. Sorunun test için kullanılabilmesi ve istatistikî bir anlam ifade edebilmesi için test istatistikleri tablosunun altında yer alan yazıdaki oranın %20'yi geçmemesi gerekmektedir. Türkiye'deki çalışmalarda ise bu oran genellikle %25 olarak kullanılmaktadır. Bu oran, değişkenler arasında anlamlı bir farkın bulunduğu anlamına gelmektedir (Arslantürk ve Arslantürk, 2000: 252-255). Araştırma açısından bu oran %25 olarak kullanılmıştır. Khi-Kare uygulanan tabloların altında verilen x^2 değeri ise araştırmanın değişkenleri açısından gözlenen ve beklenen değerler arasındaki anlamlı ilişkiyi ifade etmektedir.

Satır ve sütun sayısının birer eksiltiyle çarpımı sonucu elde edilen değere serbestlik derecesi (sd) adı verilir (Gökçe, 1992: 164). Araştırmada tabloların altında x^2 değeri ile birlikte serbestlik derecesi (sd) verilmiştir. Yine tabloların altında verilen ve istatistiksel işlemler sonucu ulaşılan güven düzeyi ve göz yumulabilir hata payını ifade eden p değeri bulunmaktadır. Eğer p değeri 0.05 göz yumulabilir hata payından küçük ise elde edilen tablo anlamlıdır.

7. ARAŞTIRMA ALANINI HAKKINDA BİLGİLER

7.1. İnönü Üniversitesi'nin Kuruluşu ve Gelişimi

İnönü Üniversitesi 28 Ocak 1975 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde, 25 Mart 1975 tarihinde de Cumhuriyet Senatosunda kabul edilen ve 3 Nisan 1975 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1872 sayılı İnönü Üniversitesi kanunu ile kurulmuştur.

Üniversite bünyesinde ilk olarak 1975 yılında Temel Bilimler Fakültesi ve Eğitim Fakültesi kurulmuştur. 28 Şubat 1977 tarihinde Temel Bilimler Fakültesinin Fizik, Kimya ve Matematik bölümlerine öğrenci alınmasıyla da fiilen eğitim ve öğretime başlamıştır. 1984 – 1985 eğitim – öğretim döneminde merkez kampüs alana taşınan üniversite o günden bu güne kadar hızla gelişmeye devam etmektedir.

İnönü Üniversitesi 2013 – 2014 eğitim – öğretim yılı itibariyle, 13 fakültesi (Bakanlar Kurulu aşamasına kadar getirilen Fen-Edebiyat Fakültesinin Fen Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi olarak ikiye ayrılması çalışmaları tamamlandığında bu sayı 14'e çıkacaktır), biri Devlet Konservatuvarı olmak üzere dört yüksekokulu, on iki meslek yüksekokulu, beş enstitüsü, bir Teknokenti, Turgut Özal Tıp Merkezinin de aralarında bulunduğu 19 araştırma ve uygulama merkeziyle yaklaşık 30.000 öğrenciye eğitim ve öğretim hizmeti veren bir üniversitedir. Kent merkezine 10 km mesafede bulunan Üniversite, 7000 dekarlık merkez kampüsünün yanında, 620 dönümlük Battalgazi kampüsünde ve ikisi kent merkezinde, dördü ilçelerde olmak üzere toplam altı yerleşkesinde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama faaliyetlerini sürdürmektedir.

Fakülteler (Kuruluş sırasına göre)

- Fen – Edebiyat Fakültesi
- Eğitim Fakültesi
- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Tıp Fakültesi
- Mühendislik Fakültesi
- İlahiyat Fakültesi
- Diş Hekimliği Fakültesi
- Eczacılık Fakültesi
- Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
- Hukuk Fakültesi
- İletişim Fakültesi
- Su Ürünleri Fakültesi
- Ziraat Fakültesi

Enstitüler

- Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Fen Bilimleri Enstitüsü
- Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Karaciğer Nakli Enstitüsü

Yüksekokullar

- Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu
- Devlet Konservatuarı
- Malatya Sağlık Yüksekokulu
- Yabancı Diller Yüksekokulu

Meslek yüksekokulları

- Malatya Meslek Yüksekokulu
- Arapgir Meslek Yüksekokulu
- Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
- Kale Meslek Yüksekokulu
- Battalgazi Meslek Yüksekokulu
- Akçadağ Meslek Yüksekokulu
- Sürgü Meslek Yüksekokulu
- Hekimhan Meslek Yüksekokulu
- Yakınca Meslek Yüksekokulu
- Adalet Meslek Yüksekokulu
- Darende Bekir Ilıcak Meslek Yüksekokulu
- Doğanşehir Meslek Yüksekokulu

Araştırma merkezleri

- Turgut Özal Tıp Merkezi
- Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

- Osmanlı Devri Adli Sicilleri Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Geleneksel El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Kayısı Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Gök Bilimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Atatürk İlkeleri İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Deney Hayvanları Üretim ve Araştırma Merkezi,
- Üniversite Sanayii İşbirliği Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Merkezi
- Sürekli Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Uzaktan Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Üstün Yetenekliler Araştırma ve Uygulama Merkez
- Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
- Dil Eğitimi Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Niyazi-i Mısri Araştırmaları Merkezi
- İstatistik ve Ekonometri Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Arıcılık Geliştirme-Uygulama ve Araştırma Merkezi

2013-2014 Eğitim-Öğretim yılı itibariyle İnönü Üniversitesinde toplam 29906 öğrenci öğrenime devam etmektedir.

7.2. Araştırma Alanının Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Demografik Özellikleri

7.2.1. Örneklemin Sınıfa Göre Dağılımı

Üniversite eğitiminin değer algısının değişimine etkisinin ölçülmesinde esas olan ölçüt sınıftır. Değerlerin sosyalizasyon sürecinde ve çeşitli kurumlar aracılığıyla öğrenildiği göz önünde bulundurulduğunda eğitimin gerek değerlerin oluşumu gerekse de değişimi sürecinde önemli bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Üniversite eğitiminin

değer algısının değişimine etkisinin ölçülebilmesi ise üniversiteye yeni başlayan ve bitirmek üzere olan öğrenciler üzerinde araştırma yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini üniversite birinci ve son sınıf öğrencileri arasından seçilmiştir. Araştırmanın örnekleminin %51,1'i birinci sınıf, %48,9'u ise son sınıfta öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 1:Sınıf

	N	%
1.Sınıf	503	51,1
Son sınıf	482	48,9
Toplam	985	100,0

7.2.2. Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı

Her toplum kadın ve erkeğe farklı roller biçmiş ve farklı şekilde konumlandırmıştır. Toplumun kadın ve erkekten beklediği şey bu rolleri benimsemesi ve uygulamasıdır. Aynı zamanda toplum bu rollere bağlı olarak kadın ve erkekten kendilerine uygun olan değerleri de benimsemesini bekler ve birey sosyalizasyon sürecinde sahip olduğu cinsiyete uygun değerlerle donatılır. Bu durum kadın ve erkeğin değerlerinde farklılaşmaya neden olduğu gibi değer algısının değişimi sürecinde de farklılaşmalara neden olmaktadır. Araştırma örnekleminin %61,6'sı kız ve %38,4'ü erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo2: Cinsiyet

	N	%
Kadın	607	61,6
Erkek	378	38,4
Toplam	985	100,0

7.2.3. Örneklemin Yaşamını Sürdüğü Yere Göre Dağılımı

Değerlerin oluşmasında yaşamın büyük çoğunluğunun geçirildiği yerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Sanayileşme sonrasında ortaya çıkan modern kentler, kırsal bölgelere göre hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı yaşam alanlarıdır. Bunun yanında yaşanılan yerin özelliği değerlerin oluşmasında ve değişmesinde önemli etkiye sahiptir. Daha geleneksel ve birincil ilişkilerin yaşandığı kırsal bölgeler ile hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı ve ikincil ilişkilerin yaşandığı kentlerdeki değerler ve bu değerlerin değişim sürecinin birbirinden farklı olacağı düşünülmektedir.

Örneklemin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer oranlarına bakıldığında; %44,2 ile kent, %38,4 ile büyük kent, % 9,4 ile köy ve % 7,7 ile ilçe – kasaba olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Yaşamını Sürdürdüğü Yer

	N	%
Büyük kent	378	38,4
Kent	435	44,2
İlçe-Kasaba	76	7,7
Köy	93	9,4
Cevap yok	3	,3
Toplam	985	100,0

7.2.4. Örneklemin Aylık Gelir Dağılımı

Bireylerin toplumdaki statüsünü belirleyen önemli etkenlerden biri gelirdir. Gelir, statünün oluşmasında tek başına yeterli olmasa da bireylerin toplum içinde konumlandırılmasında önemli bir etkidir. Gelir, bireylerin hayat tarzını büyük ölçüde şekillendirmekte; yaşam tarzlarını, zihni dünyalarını ve değerlerini doğrudan etkilemektedir. Gelirde meydana gelen bir değişiklik yaşam tarzlarını, hayata bakışı ve dolayısıyla değerleri etkilemekte ve değiştirmektedir. Araştırma örnekleminin öğrencilerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda kendilerine ait bir gelirleri olmayacağı varsayımı ile aile gelirleri dikkate alınmış ve değerlendirmelerde aile gelirleri esas alınmıştır.

Araştırmaya katılanlara ailelerin gelirleri sorulmuş ve 0-1000 TL arası gelire sahip olanlar alt gelir grubu, 1001-5000 TL arası gelire sahip olanlar orta gelir grubu ve 5001 ve yukarısı gelire sahip olanlar üst gelir grubu olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 4: Ailenin Toplam Aylık Geliri

	N	%
Alt gelir grubu	245	24,9
Orta gelir grubu	683	69,3
Üst gelir grubu	45	4,6
Cevap yok	12	1,2
Toplam	985	100,0

7.2.5. Örneklemin Anne ve Babasının Eğitim Durumu

Bireylerin almış olduğu eğitim büyük oranda hayata bakış açısını etkileyen önemli bir faktördür. Değerlerin oluşumu ve değişimi sürecinde eğitimin çok büyük bir önemi ve etkisi vardır. Değerlerin sosyalizasyon sürecinde öğrenildiği gerçeğinden hareketle, her bir bireyin değerleri ilk olarak ailesinden edindiği bir gerçektir. Bu bağlamda, anne ve babanın eğitim durumunun bireylerin değerlerinin oluşum ve değişim sürecine doğrudan etki ettiği söylenebilir. Ancak kadınların eğitim alanındaki dezavantajlı durumunun araştırma verilerine de yansıdığı görülmektedir. Nitekim örneklemin anne ve babasının eğitim durumu kıyaslandığında, önemli farklılıklar olduğu gözlenmektedir.

Örneklemin annesinin öğrenim durumuna bakıldığında en çok %45,3 oranında ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Bunu %23,6 ile okur-yazar değil, %13,4 ile lise, %10,5 ile ortaokul, %5,9 ile üniversite ve %0,4 ile lisansüstü eğitim durumları takip etmektedir.

Tablo 5: Annenin Öğrenim Durumu

	N	%
Okur-yazar değil	232	23,6
İlkokul	446	45,3
Ortaokul	103	10,5
Lise	132	13,4
Üniversite	58	5,9
Lisansüstü	4	,4
Cevap yok	10	1,0
Toplam	985	100,0

Örnekleimde babasının eğitim durumuna bakıldığında ise %37,7 ile ilkokul, %21,3 ile lise, %18,4 ile ortaokul, %15,3 ile üniversite, %5,6 ile okur-yazar değil ve %0,7 ile lisansüstü eğitim durumu takip etmektedir.

Tablo 6: Babanın Öğrenim Durumu

	N	%
Okur-yazar değil	55	5,6
İlkokul	371	37,7
Ortaokul	181	18,4
Lise	210	21,3
Üniversite	151	15,3
Lisansüstü	7	,7
Cevap yok	10	1,0
Toplam	985	100,0

7.2.6. Örneklemin İkamet Ettiği Yer

Üniversite öğrencilerinin çoğu öğrenimlerine yaşadıkları şehrin dışında devam etmektedir. Bu bakımdan ailelerden uzakta öğrenim gören öğrenciler bir bakıma aile ve çevre baskısından uzak kalmaktadır. Öğrencilerin yaşamları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan bu durumun, onların değer algılarına ve değer algılarının biçimlenmesine etkisi oldukça önemlidir.

Araştırmanın örnekleminin öğrenim gördüğü süreçte kaldıkları yer oranlarına bakıldığında; %37,9'u ailesinin yanında, % 27,3'ü devlet yurdunda, %21,3'ü arkadaşları ile tuttuğu evde ve %12,2'si özel yurttta kalmaktadır. Sonuç olarak, örneklemin % 37,9'u ailesinin yanında kalırken % 60,8 i ailesinden uzakta öğrenimine devam etmektedir.

Tablo 7: İkamet Ettiği Yer

	N	%
Ailemin yanında	373	37,9
Devlet yurdunda	269	27,3
Özel yurttta	120	12,2
Arkadaşlarımla tuttuğum evde	210	21,3
Cevap yok	13	1,3
Toplam	985	100,0

7.2.7. Örneklemin Bulunduğu Fakülte ve Bölüm

Alınan eğitimin türü bireyin değerlerinin değişiminde yadsınamayacak derecede büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin okudukları fakülte ve bölümler onların değerlerini farklı derecelerde etkileyecektir. Bu bağlamda, örneklem İnönü Üniversitesinin 12 fakültesi içinde fakültedeki öğrenci sayıları göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Buna göre % 24,2 oranında Eğitim Fakültesi, %21,3 oranında Fen – Edebiyat Fakültesi, %18,4 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, % 17,8 oranında Mühendislik Fakültesi, %5,1 Tıp Fakültesi, % 4,3 İlahiyat Fakültesi, %2,5 Güzel Sanatlar Fakültesi ve Konservatuar, %2,0 Hukuk Fakültesi, %1,2 Eczacılık Fakültesi, %1,2 İletişim Fakültesi, %1,0 Dış Hekimliği ve %1,0 Ziraat Fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem tek bir bölümden oluşan fakülteler dışında kalan fakültelerde mevcut olan bölümler içerisinde seçilmiştir.

Tablo 8:Fakülte

	N	%
Tıp fakültesi	50	5,1
İlahiyat fakültesi	42	4,3
Güzel San.- Konservatuar	25	2,5
Eczacılık fakültesi	12	1,2
Hukuk fakültesi	20	2,0
İ.İ.B.F.	181	18,4
İletişim fakültesi	12	1,2
Diş hekimliği	10	1,0
Mühendislik fakültesi	175	17,8
Eğitim fakültesi	238	24,2
Fen edebiyat	210	21,3
Ziraat fakültesi	10	1,0
Toplam	985	100,0

Örneklemin bölümlere ilişkin dağılımı ise tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9:Bölüm

	N	%
Tıp	50	5,1
İlahiyat	42	4,3
Güzel sanatlar-Konservatuar	25	2,5
Eczacılık	12	1,2
Hukuk	20	2,0
Ekonometri	48	4,9
Kamu Yönetimi	49	5,0
Uluslararası ilişkiler	44	4,5
İktisat	40	4,1
İletişim	12	1,2
Diş hekimliği	10	1,0
Gıda mühendisliği	53	5,4
Maden mühendisliği	32	3,2
Elektrik - elektronik	91	9,2
Sınıf öğretmenliği	85	8,6
Fen Bil. Öğretmenliği	60	6,1
Türkçe Öğretmenliği	62	6,3
PDR	30	3,0
Matematik	50	5,1
Tarih	80	8,1
Sosyoloji	90	9,1
Toplam	985	100,0

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.GENÇLİK, ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ VE ÜNİVERSİTE EĞİTİMİ

1.1.Gençlik Kavramının Tanımlanması

Gençlik; heyecanı, merakı, hayal gücü, korkuları, sevinçleri, kederleri ve bütün taşkınlıkları ile psikolojik; bedensel değişim ve olgunlaşma süreci ile biyolojik; sosyo-kültürel değer ve normların taşıyıcısı olarak, sosyolojik bir olgudur. Gençlik dönemi bu özellikleri ile bütünü içerisinde barındırır. Ancak insan hayatının belirli bir yaş dilimini ifade etmesinden dolayı, gençlik dönemi denince akla ilk gelen, bu dönemin biyolojik bir olgu olduğudur. Bu nedenle, gençlik ve gençlik dönemine ilişkin tanımlamalar çoğunlukla bu bakış açısı ile yapılmaktadır. Ancak belirli bir yaş dilimini ifade etmesi bakımından kolaylık sağlasa da, bu dönemin biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel anlamlarla yüklü olması yaş sınırı ile ilgili belirsizliğe neden olmaktadır. Çoğu zaman gençlik dönemine ilişkin tanımlamaların belirli bir sınıflama çerçevesinde yapılması bu zorluğu aşma yönündeki çabadan ileri gelmektedir.

Gençliğe dair yapılan tanımlamaların çoğu gençliği, insan yaşamının belirli bir yaş sınırı içinde kalan biyolojik bir evresi olarak görmektedir. Bu bağlamda UNESCO gençlik sınırlamasını 15-25 yaş olarak belirtirken; Birleşmiş Milletler Teşkilatının tanımlamasına göre, bu sınır 12-25 yaş arasına tekabül etmektedir (<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/youth-definition/>).

Yörükoğlu'na göre gençlik (2000: 13); çocuklukla erişkinlik arasında yer alan gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemidir. 12-21 yaş arasını kapsayan bu dönem ilk ergenlik belirtileri ile başlar ve büyümenin durmasına kadar devam eder. Batı dillerinde bu döneme büyüme anlamına gelen 'adolescence' adı verilir.

Başka bir tanıma göre gençlik çağı; biyolojik, psikolojik, sosyolojik gelişme ve olgunlaşma çağı anlamına gelmektedir. Bu dönemde genç, bir yandan yaşadığı sorunları aşma çabası içerisindeyken, diğer yandan iç dünyasına bir düzen vermeye ve değer yargılarını biçimlendirmeye çalışmaktadır. Genç birey aynı zamanda hissettiği, yaşadığı ve ortaya koyduğu aşırılıklar ile de duygusal dünyanın merkezinde yer almaktadır. Bu

durumda gencin bir yetişkin ile karşılaştırılması, gençlik döneminin özelliklerini ve onların yaşadığı problemleri anlamak açısından daha sağlıklı sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Bir yetişkin, bilinçaltı duygularını kontrol altına almış iken genç, yalnızca duygularını bastırma çabası içerisindedir. Yetişkin, ekonomik özgürlüğe sahip iken genç, henüz ailesine bağımlı yaşamaktadır. Öte yandan, yetişkinin değer yargıları yerleşmiş ve bu yolla toplumsal uyumu gerçekleştirmiştir. Genç birey ise kendi değer yargıları ve toplumun değer yargıları arasında sıkışıp kalmıştır. Bu nedenle, değer çatışması yaşayan genç (Güler, 1996: 109), çocukluktan yetişkinliğe, yetişkinlikten çocukluğa ani sıçramalar göstererek beklenmedik davranışlarda da bulunabilir. Ancak bu davranışlar ne kadar şaşırtıcı olsa da gencin içinde bulunduğu dönemin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir (Grant-Wendy, 1999: 3).

Gençlik kavramı, sosyolojik anlamda atfedilmiş bir statü ya da toplumsal düzeyde kurgulanmış bir adlandırma olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 1999: 264). Bu bakımdan gençlik dönemi, kendine has özellikleri ile diğer yaş dilimlerinden ayrılmakta ve ayrı değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede gençliğin biyolojik olarak diğer yaş dilimlerinden farklı olduğu vurgulandığı gibi sosyo-kültürel anlamda da diğer yaş dönemlerinden farklı özelliklere sahip olduğu belirtilmektedir

Gençlik dönemine yüklenen anlamlar, tarihsel ve toplumsal açıdan değişebilirlik göstermektedir. Sanayi öncesi geleneksel toplumlarda gençlik dönemini belirlemede daha çok biyolojik faktörler etkili iken sanayileşme sonrası modern toplumlarda ise sosyal ve kültürel faktörler belirleyicidir. Geleneksel toplumlarda ergenliğin başlaması, çocukluğun sona ermesi ve bireyin olgunlaşması anlamına gelirken, modern toplumlarda, gençlik döneminin bitişi ve olgunlaşma döneminin başlaması daha ileri yıllara ötelenmektedir (Bayhan, 1997: 213). Kimi ilkel toplumlarda ise çocukluktan ergenliğe geçişi bir törenle kutsanan genç, henüz toplumsallaşmış bir yetişkin olarak görülmemektedir. Bir süre toplumsal hayatın dışında tutulan genç, yine bir törenle yetişkin hayatına geri alınmakta ve kendisine birtakım roller verilmektedir. Törenin gerçek amacı, gence ahlâki yükümlülüklerini vurgulamaktır (Hallman, 2009: 190).

Bütün bu bilgiler ışığında gençliğin genel bir tanımı yapılacak olursa; gençlik, çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında yer alan ve bireyin hem fizyolojik hem de

psikolojik bakımdan farklılaştığı ve aynı zamanda sosyo-kültürel farklılıklara işaret edilen bir dönem, olarak ifade edilebilir.

1.2.Gençliğin Sorunları

1.2.1. Gençliğin Genel Sorunları

Bir ülkenin gelişebilmesinde, genç nüfusunun fazla olmasının bir avantaj sağladığı ifade edilebilir. Ülkenin millî gelirlerinin adil dağılımı, ülkenin beklentileri ile gençlerin beklentilerinin örtüşmesi, gençlerin yakalamak istedikleri amaçlar ile ülkenin bu amaçları elde edebilecek araçları temin etmiş olması hem ülkenin gelişmişliğini hem de toplumsal bütünleşmeyi belirlemek açısından önemlidir. Bu bakımdan ülkemiz sahip olduğu genç nüfusu potansiyeli ile gelişmekte olan ülkeler arasında üst sıralarda yer almaktadır. Ancak hemen hemen bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de gençler açısından hiç de iç açıcı bir manzara görülmemektedir. Özellikle eğitim yetersizliği, gelir dağılımındaki dengesizlikler, sağlık, işsizlik gibi sorunlar gençlerin geleceğe bakış açılarını, eğitimlerini ve bunlara paralel olarak da değerler sistemini, hedeflerini ve sorunlarını etkilemektedir. Gençler bir yandan içinde buldukları yaş döneminin sıkıntı ve sorunlarıyla uğraşırken bir yandan da sosyal ve ekonomik değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan sorunlarla baş etmeye çalışmaktadır. Bunun sonucunda gençlik dönemi hemen her zaman sorunlu bir dönem olarak görülmüş ve adlandırılmıştır.

Ergenlik, insan yaşamında psiko-fizyolojik değişimin çok hızlı ve çok boyutlu olduğu iki dönemden biridir. Bu dönemlerden birincisi 0-6 yaş gelişim evresi, diğeri de 12-21 yaşları arası kabul edilen ergenlik dönemidir (Gümüşel, 2013: 111). Özellikle ergenlik döneminde gençlerin toplumsal hayata katılımlarının kısıtlı olması ve özerk birey olarak toplumda yer alamamaları, farklı kültür ve kimlik arayışlarının toplumda hoş görülmemesi gibi geniş bir yelpazeye yayılan sorunlardan söz edilebilir (Yentürk ve Başlevent, 2008: 345).

Yaşanan sorunlar nedeni ile gençlik çağı; bunalımlar, öfkeler, çatışmalar ve kaygılar dönemi çağıdır. Gençlik dönemi; yanılgıların, bencilliklerin ve başkaldırımların sık görüldüğü, bocalama, çelişkiler ve kararsızlıklar dönemidir. Gençin kendisiyle ve çevresiyle çatışma ve sürtüşmeler yaşadığı olumlu– olumsuz tüm duyguların yoğun, bütün tepkilerin aşırı olduğu dönemdir (Yörükoğlu, 2004: 19). Pek çok psikolog gençlik dönemi için “problemler çağı” ifadesini kullanmaktadır. Ancak

problem kavramı gencin sadece çevresi için problem teşkil ettiği anlamına gelmektedir. Zira genç için de çeşitli problemler anlamına gelmektedir (Varış, 1963: 11).

Modern ergenlik psikolojisinin babası olarak kabul edilen G. Stanley Hall, ergenliği “fırtına ve stres zamanı” olarak tanımlamıştır. Schulz ise ergenliği “Genç yetişkine değişik yetişkinlik rollerini vatandaşlık sorumluluğunun sonuçlarına katlanmak zorunda kalmadan denemesine izin verildiğinde yaşanan normatif bunalım.” olarak tanımlamıştır. Sonuçta ergenlik ve gençlik dönemi daha çok bunalım ve problemlerle adlandırılmaktadır. Bu dönemde yaşanan problemlerin temel nedeni bu döneme özgü gelişim görevlerine gencin uyum sağlamada yaşadığı zorluklardır. Bu görevler; yaşlılarıyla olgun ilişkiler kurmak, maskülen ve feminen bir rol edinmek, vücudunu kabul etmek ve onu kullanmak, duygusal bağımsızlık- özerklik geliştirmek, evlilik ve aile yaşamına hazırlık yapmak, meslek edinmek, bir etik değerler sistemi geliştirmek, toplumsal sorumluluk geliştirmektir (Dereboy, 2012: 152).

Ergenlik ve gençlik döneminin problem olarak algılanmasında bu dönemde oluşan psikolojik, biyolojik ve sosyal değişimlerin rolü vardır. Bu değişimler gençlerde duyarlılığın artmasına neden olmaktadır. Bu dönemde duyarlılığın artmasına neden olan etmenler şunlardır (Tamar ve Öztürk, 2012: 337):

- Bilişsel gelişimde hızlanma,
- Dürtüsel gereksinimler ve duygu yoğunluğunda artma,
- Preödüpal ve ödüpal çatışmaların yeniden alevlenmesi,
- Meslek seçimi,
- Akademik gereklilikleri gerçekleştirme,
- Yetişkin rollerine hazırlanma,
- Karşı cinsle ilişkilerin düzenlenmesi,
- Ayrılma bireyleşme süreci ve kimlik duygusunun kazanılmasına ilişkin yaşantılar.

Genç birey artan duyarlılıkla birlikte bu dönemde oluşan biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişim ve değişimlere ayak uyduramaz ve kendisinden beklenen gelişmeleri gösteremezse çeşitli sorunlarla karşılaşması kaçınılmaz olacaktır. Ancak bu noktada gözden kaçırılmaması gereken nokta, bu değişimlerin ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunların normal ve beklenen bir durum olduğudur. Önemli olan gencin bu

dönemi en az sorunla atlatabilmesi ve toplumla uyumunu en sağlıklı biçimde kurabilmesidir. Bu noktada gencin özellikle ailesinden ve çevresinden gelebilecek her türlü desteğe ve anlayışa ihtiyacı vardır.

1.2.1.1. Gençlik Döneminin Biyolojik Sorunları

Çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş dönemi olan gençlik, pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Öncelikle gencin değişen fizyolojisine eklenen psikolojik yapısındaki değişimler, gençlerin toplumda pek çok bakımdan sorun olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan genç bireyler, yetişkin kuşak tarafından kimi zaman problem olarak görülmekte ve kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.

Ergenlik döneminde ortaya çıkan ve gözle görülür en önemli değişiklikler fiziksel değişimlerdir. Ortaya çıkan bu değişimler, bireyin çocukluk döneminden çıktığının ve gençlik dönemine girdiğinin göstergeleridir. Ergenlik dönemi içinde hem erkeklerde hem de kızlarda görülen fiziksel gelişimlerin başında boy uzaması ve kilo artışı görülmektedir. Bunun dışında özellikle erkeklerde ses değişimi, vücutta oluşan kıllanmalar ve cinsel organlarda oluşan gelişmeler bu süreci takip etmektedir. Kızlarda ise göğüs büyümesi, regl başlangıcı çoğu zaman olgunlaşmanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Yavuzer, 1986: 3-4).

Ergenlikle başlayan bedensel hızlı büyüme hareketlerde ve dengede ahenksizlik oluşturduğu gibi gencin bedenine olan ilgisini de artırmaktadır. Gençlik dönemi ile birlikte gencin değişen ve gelişen bedenini kabul ve bu değişimlere olan uyumu çeşitli sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Genç bedeninde ortaya çıkan bu değişimleri büyük çoğunlukla yadırgamaktadır. Çoğu zaman bu büyüme ve değişimler endişe ve korku konusu olabilmektedir (Varış, 1963: 32). Az sayıdaki genç, herhangi bir tepki vermeden bedenindeki değişimleri izlemektedirken çoğunda bu durum endişe ve korku yaratabilir. Gencin bedenine yönelik algısını üç faktör etkilemektedir: Bunlardan ilki ailelerin ve çevresindeki insanların yaşanan fiziksel değişimlere nasıl tepki verdikleri, ikincisi gencin bu değişimlerle ilgili olarak benlik imajlarının değişeceklerine olan inançları, üçüncüsü çekicilikle ilgili olan kültürel standartlardır. Bu üç faktörün birleşimi beden algısını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir (Siyez, 2009: 22).

Ergenlik dönemi ile birlikte ortaya çıkan fizyolojik değişikliklere karşı gencin gösterdiği duygusal tepkiler de farklılaşabilmektedir. Ancak genel olarak bu dönemde

gencin dikkati ve enerjisi kendisine dönüktür. Genç kendi bedeninde meydana gelen hızlı değişiklikleri çok kere bedenine karşı bir yabancılaşma olarak duymaktadır (Ekşi, 1991: 283). Özellikle beden maskülen ve feminen anlamda şekillenmeye başlaması gencin bedenine olan yabancılaşmasının temel nedeni olabilmektedir. Çocukluk döneminin özelliklerinin kaybolması ve beden aldığı yeni şekil ile birlikte gencin uyum sağlaması gereken yeni rolleri gençte bocalamalara ve sıkıntılara yol açmaktadır.

Sonuç olarak, gençlik döneminde kişide biyolojik ve psikolojik gelişmelerle birlikte problemler artmaktadır. Gençlik dönemine adım attığında çocukluk dönemi alışkanlıkları birdenbire sona ermeyeceği için bir geçiş dönemi tedirginliği ister istemez yaşanacaktır. Ancak fiziki değişmelerin yol açtığı problemler diğer problemlere kıyasla çok büyük boyutlara ulaşmamaktadır (Şener, 2012: 93).

1.2.1.2. Gençlik Döneminin Ruhsal Sorunları

Ergenlik ve gençlik dönemi belirgin olarak hem fizyolojik hem de psikolojik değişmelerin hızlı ve ardışık biçimde gözlemlendiği bir dönemdir. Dönemin temel özelliği her iki anlamda da çatışmadır. Fizyolojik açıdan hormon savaşlarının, psikolojik açıdan kimlik savaşlarının verildiği gençlik döneminde gencin hem kendisinin hem de yakın ve dolaylı olarak sosyal çevresinin sıklıkla yaşadığı duygu ise gerginlik ve buna dayalı kaygı yaşantılarıdır (Gümüşel, 2013: 111). Gençlik döneminin karmaşık ruhsal özellikleri bir arada incelenince dengesiz ve sağlıksız bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Sinirlilik, birden tepki gösterme, öfke patlamaları, atak ve düşüncesiz davranışlar, çabuk sevinip çabuk üzüntüye kapılma, içe kapanma ile coşku arasında gidip geliş, bencillik, sayısız kaygılar, güvensizlik kararsızlık... Bütün bu özellikler bir yetişkinde toplansa o kişiye ruh sağlığı bozuk ya da uyumsuz tanısı konulabilir. Ancak gençlik çağı ruhsal sağlığı ölçütleri erişkin çağından farklı olarak değerlendirilmektedir (Yörükoğlu, 2004: 125).

Gençlik dönemi ile birlikte yaşanan gelişme ve değişmelerin çoğu gencin psikolojisini olumsuz olarak etkilemektedir. Bu bakımdan psikolojik açıdan en önemli değişiklikler yoğun olarak gençlik döneminde yaşanmaktadır. Bu dönemin özü gereği yaşanan ve genci zorlayan gelişimsel sıkıntılar; aile ve çevresinin yakın ilişkilerinden arkadaş çevresinin yakın ilişkilerine geçiş, anneden koparak bağımsızlığa yönelme, kimlik arama, sosyal ve cinsel rollere uyum, ideal beni bulmaya yönelik özdeşleşme

çabası, farklı ve değişik bir şeyler arama ve yapma çabası, beden imajını kabullenme sayılabilir (Baltaş ve Baltaş, 1991: 302-303). Bu dönemde yaşanan değişimler, gençte çeşitli sıkıntı ve kaygılara yol açmaktadır. Gençlik döneminde yaşanan kaygılar ise iki temelde ortaya çıkmaktadır: Bunlardan birincisi içsel kaygılardır ki bunlar gencin kendisini ve çevre algılamalarını nasıl adlandırdığı ile şekillenir. Diğeri ise çevresel yani dışsal kaygılardır ve bunlar genellikle sosyal kaygı nitelikli olup sosyal baskıları ve gelecekle ilgili yapılandırmaları ve müdahaleleri içerir. Genç, bu dönemde sürekli olarak yeni bilgiler, yeni ilişki sistemleri ve sorumluluklar gibi ilk kez karşılaştığı durumlarla yüzleşecektir (Gümüşel, 2013: 111).

Gençlik döneminde ortaya çıkan tutum ve davranışlardaki değişikliklere kısmen hormonlar kısmen de toplumsal değişmeler neden olur. Hormonlar vücudun kimyasal dengesi üzerinde etkili olurken, çevre, ana baba, kardeş, arkadaş ve çevrenin tutumu bu etkenlere dayanmayı zorlaştırıcı etkenler olabilir (Hurlock, 1985: 119). Yaşanan bu sıkıntı ve zorluklara rağmen gençlik dönemi boyunca benliğin temel görevi, ruhsal dengenin yeniden yapılandırılmasıdır. Böylece eşsiz, bireyselleşmiş ve özerk bir kimlik ve bütünleşmiş ve sabit bir kişilik yapılanması ortaya çıkar. Dengenin kısmen bozulduğu bu yeniden yapılanma sürecinde, öngörülemeyen ve kontrol edilemez duygu durum dalgalanmaları oluşur. Kendinden nefret etme ve umutsuzluk ortaya çıkabilir (Tamar ve Öztürk, 2012: 338). Bu gibi durumlarda ise gence özellikle ailesinden ve çevresinden gelebilecek olumsuz etkiler duygu durumu dalgalanmalarını artırabilir ve gencin sıkıntıları ile baş etmesinde olumsuz etkilere neden olabilir. Aile ve çevrenin gençlere anlayış ile yaklaşmalarının ise gencin bu dönemi daha az sıkıntı ile atlattıklarında yardımcı olacağı aşikârdır.

Gençlik döneminde ortaya çıkan önemli bir değişim benlik ve kimlik yapılaşması ile ilgilidir. Bu dönemde obje ilişkileri büyük değişikliklere uğramakta, özdeşleşme örnekleri değişmekte, gencin kendini ve başkalarını algılama ölçütleri, benlik yaşantıları, dilek seviyesi, rol beklentileri sarsıntılar geçirmektedir. Kimlik yapılaşması henüz tamamlanmadığı için gencin kendi benliğine bağladığı kavramsal ve duygusal nitelikleri köklü değişikliklere uğrar. Benlik dengesi yeniden kurulana kadar, bütün kavramlar ve değerler dünyasının nirengi noktası olan ve davranış kalıplarının çıkış çizgisini oluşturan benlik kavramı ile ilgili çeşitli problemler yaşanır (Ünlüoğlu, 1987: 223-224). Ergen için çocuk kimliğinden yetişkin kimliğine geçmek çoğu zaman

“kimlik krizi” olarak adlandırılan bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu süreçte içinde bulunduğu ailede, çevrede, grupta, toplumda, amacını, beklentisini, duygularını, düşüncelerini, inançlarını, tutum ve davranışlarını belirlemeye ve saptamaya çalışan genç birey; kim olduğunu, ne olacağını, ne yapacağını, kimlere, nelere inanacağını, türlü konular ve sorunlar karşısında ne düşünüp nasıl davranacağına ilişkin soruların cevabını aramaktadır (Köknel, 1997: 265). Kimlik bunalımı genel olarak ergenlik ve gençlik yıllarında değişik yoğunlukta yaşanan kimlik oluşum sancularına işaret etmektedir. Süreç sağlıklı yaşandığında kimlik duygusu giderek daha oturmakta ve yerleşmektedir. Ters durumlarında ise kişilik bocalaması olarak adlandırılan durum yaşanmaktadır. Kimlik oluşum süreci ne kadar sağlıklı yaşanırsa genç yaşadığı toplumsal çevreyle aynı derecede sağlıklı ilişkiler kurar. Çünkü kimlik duygusu, kim olduğumuzu duyumsamaktan öte, kim olarak ve kimlerden olarak tanındığımızı duyumsamakla ilgilidir (Dereboy ve Çelen, 2012: 84).

Kimlik arayışı, ergenlik döneminin doğal bir sürecidir. Ergen bir yandan toplumsal değerlerle bütünleşip toplum tarafından kabul görmek isterken, diğer yandan da kendini diğerlerinden ayrı bir varlık, bir birey olarak topluma kabul ettirmek istemektedir. Yaşanan bu süreçte bazı sıkıntıların olması ise doğal karşılanmalıdır. Çünkü genç artık yetişkinliğe doğru yol almakta ve toplumda kendini eskisinden farklı bir biçimde konumlandırmaya çalışmaktadır.

Benlik ve kimlik oluşturma sürecinin bir diğer boyutu da gencin değişen bedeni ve hormonlarıyla birlikte ortaya çıkan cinsel gelişimidir. Cinsel anlamda gittikçe olgunlaşmaya başlayan genç, değişen bedeninin yanında cinsiyetine uygun bir cinsel kimlik de geliştirmek zorundadır. Ancak bunu yaparken beraberinde çeşitli sorunlar yaşaması kaçınılmaz olacaktır.

Gencin cinsel rol kimliğini kabul etmesi, ergenlik ve gençlik dönemine ait temel gelişim görevlerinden birisidir. Gencin kendi cinsel rol kimliğini kabul edebilmesi için cinsel açıdan olgunlaşmasına bağlı olarak bedeninde ortaya çıkan fizyolojik değişimlere ve değişen fiziksel görünümüne uyum sağlaması, cinsel arzularının farkına varması, cinselliğe yönelik tutum ve deneyimlerini geliştirmekte olan benlik kavramı ile özdeşleştirilmesi gerekmektedir (Siyez, 2009: 146). Kimlik, insanın kendisini sosyal dünyada nasıl tanımladığı ve nasıl konumlandığını yansıtan, onun kim olduğuna ve

nerede durduğuna ilişkin cevabı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, cinsel kimliğin oluşumu biyolojik, psikolojik ve toplumsal etmenlerin bileşimidir (Eskin, 2012: 54). Gençliğin bin bir tersliklerle dolu dünyasında genç, bir yandan kendini güvene almaya çalışırken bir yandan da çift kutuplu duyguları arasında ve içgüdüleri içinde bocalamakta, kısmen bilinçaltında büyük ve önemli mücadeleler vermektedir. Bunun sonucunda davranışlarında bir belirsizlik, özgürlük uğraşlarında bir artış görülür. Bu olumsuzlukların ortaya çıkışında temel çeşitli nedenler olsa da bu dönemde karşı cinse olan duyguların ayarlanıp uyumu sağlama gayretinin de güçlükleri bulunmaktadır (Yavuzer, 1986: 43).

Gençlik döneminde genci, cinsel gelişim açısından pek çok yeni ve zorlu görev beklemektedir. Genç, değişen bedenine ve cinsel açıdan olgunlaşan bedeninin işlevlerine uyum sağlama, cinsel tutum ve değerlerin belirginleşmesi, cinsel davranışta bulunma, cinsellikle ilgili duygu, tutum ve yaşantıların bütünleşmesini sağlama konularında çeşitli sorunlar yaşayabilir. Bu sorunlar gencin içinde yaşadığı sosyal ve kültürel çevreden büyük oranda etkilenmektedir (Siyez, 2009: 25). Örneğin, bu sorunlar kızlarda ve erkeklerde farklı şekillerde görülebilir. Erkekler doğası gereği ve toplumsal koşullardan dolayı cinsel yönden daha aktif ve atılgandır. Birçok toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da erkeğin atılganlığı takdir edilmektedir (Yavuzer, 1986: 54). Ancak kızlardan ise cinsel yönden pasif ve temkinli olmaları beklenmektedir.

Sonuçta gençlik dönemi psikolojik anlamda sıkıntı ve sorunların oldukça fazla olduğu bir dönemdir. Aristo gençlik çağını sürekli bir sarhoşluk olarak tanımlamıştır. Sarhoş bir insandan ne denli tutarlı ve uyumlu davranış beklenirse, gençten de o kadar beklenebilir. Bu nedenle gençlikteki çelişkileri, dengesizlikleri, duygusal çalkantıları “sağlıklı bir çılgınlık” olarak nitelemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır (Yörükoğlu, 2004:126).

1.2.1.3. Gençlik Döneminin Sosyal Sorunları

Gençlik döneminin getirmiş olduğu fiziksel değişim ve ruhsal dalgalanmalar sadece genci etkilememekte, gencin ailesi ve çevresi de bu değişikliklerden etkilenmekte ve bu süreci etkilemektedir. Her insanın sosyal bir çevre içinde yaşadığı gerçeğinden hareketle gençlik döneminin de sosyal sıkıntılarının olması kaçınılmazdır. Genç bir yandan geçirmiş/geçirmekte olduğu fiziksel ve ruhsal değişimin sıkıntılarını

içinde yaşarken bir yandan da bunların sosyal çevresi üzerindeki etkileri ve bu etkilerin yansımaları ile baş etmek zorunda kalmaktadır. Bu dönemde yaşanan temel sıkıntı gencin artık yetişkin olma arzusuna çevresinin verdiği olumsuz tepkilerdir. Genç, artık bir yetişkin gibi muamele görmek isterken özellikle anne ve babası ve diğer yetişkin çevresi, onun bu isteğini ve davranışlarını çoğu zaman aşırı ve gereksiz olarak değerlendirip genci bir nevi disiplin altına almaya çalışmaktadır. Bu durum ise pek çok sıkıntıyı ve sorunu beraberinde getirmektedir.

Gencin yaşadığı dönem itibariyle davranışlarında dengesizlik ve kararsızlık görülmektedir. Bu dengesizlik ve kararsızlığın oluşmasında fiziksel ve psikolojik değişimlerin yanı sıra çevresinde çatışan değerler ve kendisine yönelen farklı tutumların da etkisi olduğu görülür. Toplum bir yandan gence artık çocuk olmadığını bir yetişkin gibi davranması gerektiğini söylerken, bir yandan da yetişkinler gençten tam bir itaat beklemektedir (Varış, 1963: 11). Bu durum birçok kültürlerde olduğu gibi bizim kültürümüzde de yaşanmakta ve gerek aile gerekse toplum gençlerden pek çok şey bekleyip ancak önceden bu istekleri karşılamak için kesin modeller ve açık seçik kurallar vermemektedir. Bu durumda genç, kendi amaçları konusunda kesin bir fikri olmadığından sosyal keşmekeşin baskısını şiddetle hissetmektedir. Bu durumda eğer aile ve gencin çevresi gence destek olup yardım edemezse genç sosyal yapıdaki kargaşanın etkisinde kalacaktır (Yavuzer,1986: 19-20).

Bu dönemde sosyal onay ve statü arzusundaki genç birey toplum içindeki rol değişimiyle birlikte kendi hür kararlarını vermek arzusundadır. Bu dönemde ebeveynler ise gencin evden uzaklaştığını düşünürken, genç ise evdeki ilişkilerini mümkün olduğunca sınırlı tutarak müdahaleden uzaklaşmaya çalışır. Bunun sonucunda aile içinde ve özellikle otorite konumundaki yetişkin bireylerle sürekli çatışma yaşanır (Gümüsel, 2013: 112). Bu dönemde rol, statü ve değerler sübjektif bir dalgalanma dönemi içinde bulduklarından benlik ve çevre ilişkilerinde kriz kendini göstermektedir. Genç; aile, otorite figürleri, akran grupları gibi çevre kesimlerle olan ilişkilerini yeni bir referans sistemi içinde değerlendirme çabasıdadır (Ünlüoğlu, 1987, 224). Bu yeni değerlendirme çabası içinde genç, toplumun ve özellikle ailenin kendisinden istediği gibi davranmaz, kendisine sunulan değerlerle uyumsuzluk yaşar ve yeni değerler edinmeye kalkarsa gerek toplumla gerekse de ailesiyle çeşitli sorunlar

yaşamayı kaçınılmaz olacaktır. Aile ile yaşanan sorunların başında ise kuşak çatışmaları gelmektedir.

Hemen her dönemde gençler, daima yetişkinlerin ve çevrenin eleştirilerine maruz kalmaktadır. Bu konuda gerek bilimsel gerekse de popüler alanda üretilmiş pek çok metin vardır ki bu metinler gençlerin sosyal yaşamlarına ve onların sözde vahşi ahlâksal değerlerine ilişkindir. Buna bağlı olarak çoğu zaman gençler sosyal bir problem olarak tanımlanırlar (Brake,1980:1). Gençlerin bu şekilde tanımlanmasının önemli nedenlerinden biri, gençlerin yetişkinlerle yaşamış olduğu kuşak çatışmasıdır. Hemen her dönemde yaşlı nesil tarafından kabul olunan ve savunulan sosyal davranış tipine gençler daima karşı gelme eğiliminde olmuşlardır. Kuşak çatışmasının asıl nedeni, her devrin özelliğinin farklı olması sebebiyle eski nesillerin genç nesillerin içinde yaşadığı ortamın niteliğini bilmeden onları sorgulamaları, gençlerin de belirli kurallara tabi olmama istekleridir. Toplum karmaşıklaştıkça ve çeşitlendikçe kuşaklar arası çatışma daha da artmaktadır (Şener, 2012: 53-54).

Basit toplumsal örgütlenmeye ve geleneksel kültüre sahip ilkel toplumlarda gençler, yetişkin bir kişinin yükümlülüklerini ve alışkanlıklarını kazanmada fazla zorluk yaşamadıkları belirtilmektedir. Geleneksel kültürlerde bağımsızlaşma ve aileden kopma söz konusu olmadığı için kuşak çatışması yaşanmamakta, dolayısıyla gençlerle yetişkinler arasındaki kopukluktan toplum korunabilmektedir (Güleç, 1986: 215). Ancak; sanayileşme ile birlikte yetişkinliğe geçiş süresinin uzaması, geleneksel aileden çekirdek aileye geçiş, yaşanan hızlı sosyo-ekonomik değişimler kuşaklar arasında kopukluk ve değer farklılaşmaları meydana getirmekte, bunun sonucunda kuşak çatışması daha belirgin yaşanmaya başlamaktadır.

Eski kuşaklar, yeniliklere uymakta güçlük çekerken geleneklere ve eski yaşam anlayışına sınıksız tutunmakta ve çocuklarını da kendilerinin uzantısı ve birer kopyası gibi görmek eğiliminde olduklarından gençlerdeki başkaldırıyı yadırgamaktadırlar. Oysa yeniliğe açık olan gençler, hızlı değişimlere ayak uydurmada daha başarılı olmaktadır. Ancak bu gelişme döneminin gereği olarak başkaldırmaya ve bağımsız olmaya çabaladıkları için eski kuşağın tüm değerlerini yadsımaktadırlar (Yörükoğlu, 1994: 390). Gençlerin ana-baba yetkesini reddetmesi, ana-babanın da bu yetkeyi sürdürmekte direnmesi ile birleşince insanlık tarihinin süre giden sorunlarından biri olan

kuşak çatışması olgusuna yol açmaktadır. Günümüzde bu sorun hızlı toplumsal değişme nedeniyle giderek daha da belirginleşmiştir. Toplumsal değişmelerin hızlı yaşandığı toplumlarda gençler, büyüklerin standart ve ereklerinin artık eskimiş olduğunu düşünmekte ve onlarla çatışmaya girmektedir (Rogers, 1987: 289).

Kuşaklar arası kopukluk, günümüz toplumlarında giderek artmaktadır. Gençlerin aileleri ile olan çatışma ve kopuklukları çoğunlukla disiplin ve denetim özellikleri, cinsellikle ilgili değerler, arkadaş ve sosyal etkinliklerin seçimi, para ile ilgili konular ve bu konularda eleştiri ve yol göstermeler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aile gencin bağımsızlaşmasına izin vermemekte, bunun sonucunda genç aileden daha fazla kopmakta, akran gruplarıyla aşırı özdeşleşerek sorumsuz davranışlarda bulunabilmektedir (Ünver vd., 1986: 281-282). Genç, ana-babasından farklı değer yargılarına sahip olduğunu fark ettiği anda, aile değer sisteminden farklı ve davranışlarına yön veren, kendine özgü yeni değerler geliştirmeye başlar. Bu dönemde genç daha çok arkadaş grubunun değer yargılarını benimsemekte, bu ise bazı durumlarda ailenin değer yargılarıyla kısmen veya tamamen ters düşebilmektedir. Ana-baba bu gibi durumlarda genci zorlayarak kendi değer yargılarını benimsetmeye çalışmaktadır (Oskay, 1991: 189-190). Bunun sonucunda yaşanan kuşak çatışmaları ise hem genç için hem de ana-babası için oldukça sıkıntılı zamanların yaşanmasına neden olmaktadır.

Kuşak çatışmasını ortaya çıkaran sosyo-kültürel değişmeler şunlardır: hızlı teknolojik değişmeler, bilgi patlaması ve artan, uzayan zorunlu eğitim deneyimleri, genç nüfusun hızlı artışı, iki kuşağı birbirinden koparan olayların sıklığı (dünya savaşları, ekonomik bunalımlar vb), gençliğin gençlik olarak ortaklaşa bilinç kazanması, uzatılmış gençlik ve değer değişimleri sonucu ortaya çıkan değer çatışmalarıdır.(Doğan vd., 2009: 184-185). Kuşak çatışmasının ortaya çıkardığı bir diğer sosyo-kültürel değişme ise gençlerin toplumsal nimetlere sahip olamamasından daha doğrusu sahip olma süresinin uzamasından ve bu konudaki güvencesizlikten kaynaklanmaktadır. Genç kuşak diğer kuşakların yetkilerine sahip veya ortak olmak için çaba göstermektedir (Gökçe, 1984: 62). Oysa anne baba genci hâlâ çocuk görmekte, sorumluluk vermekten kaçınmaktadır. Genç artık yetişkin olduğunu, sorumluluk alabileceğini ve kendi kararlarını kendisi verebileceğini düşünürken ana-babanın koruyucu ve baskıcı tutumu pek çok sorunu beraberinde getirecektir.

Aslında kuşak çatışmasının temel nedenlerinden birçoğu gençlik döneminin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Ancak yetişkinlerin tutum ve davranışlarının etkisini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Yaşanan gerilim sonucunda gençlerin büyük çoğunluğu ne topluma ve ailelerine sırt çevirecek kadar kendilerini toplumun dışına iter ne de topluma açıkça başkaldırır. Gençlik çağlarını erişkinlerle belli bir uzlaşmaya vararak sonlandırırlar. Toplumda belli bir yer edinerek, belli bir amaca yönelerek bu bunalımlı dönem atlatılır (Yörükoğlu, 1991: 314-316).

Gençlik döneminde yaşanan sosyal sorunlardan bir diğeri de anomi ve yabancılaşma olgusudur. Bireylik bilincinin toplumsal bilinci giderek daha fazla etkilemesini, zayıflatmasını ve bireyleri bütünleştirmede toplumun yetersiz kalışını ifade eden anomi kavramını ilk kez kavramsallaştıran kişi Durkheim'dir. Toplumsal kuralların yokluğu ya da yetersizliği durumunda, değer sistemleri ile birey arasındaki ilişki hastalıklı bir hal almaktadır. Bir uygarlık hastalığı biçimine dönüşen anomi, modern toplumda bireyler arası ilişkilerin gayrişahsî bir nitelik kazanması ve bireysel düzleme yansması anlamına da gelmektedir. Durkheim "Toplumsal İşbölümü" ve "İntihar" adlı yapıtlarında anomiden söz etmiş ve intihar olayını ekonomik bunalımlarla ilişkilendirmiştir. Merton ise, anomi kavramına toplumsal amaçlar ile onu elde etmeyi sağlayacak araçlar arasındaki tutarsızlık olarak yaklaşmakta ve Durkheim'in anomi kuramına farklı bir yaklaşım geliştirmektedir. Normlar, bireylerin kültürel yapının bir görünümünü oluşturan kültürel hedeflere ulaşmak için kullanabilecekleri araçlardır. Bu toplumsal hedeflere ulaşmak için toplumsal olanakların meşru bir biçimde dağılımının yapılması gerekmektedir. Kültürel hedefler ile kurumsallaşmış araçlar arasındaki bir ayrışma, toplumdaki gerilimin de temel nedenidir (Tolan, 1996: 25-26). Kısacası Durkheim anomiyi bir tür kuralsızlık ve bireylerin doğru ile yanlış ayırmaya yarayan ölçütlerin kaybolması olarak nitelendirirken; Merton ise kültürel norm ve araçlar ile bireyleri bunlara uymaya zorlayan toplumsal yapı arasındaki kopma hali olarak açıklamaktadır. Merton'a göre anomi sapmanın kaynaklandığı bir olgudur (Bozkurt, 2001: 180-183).

Bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam ve süreçten uzaklaşmalarını ifade eden yabancılaşma kavramı, Hegel ve Marx'ın da yazılarının ana temalarından biridir (Marshall, 1999: 798). Hegel'e göre yabancılaşma kaçınılmaz bir oluşumdur. İnsan kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına toplumsal kurumlarda, fiziksel nesnelere ve

kültürel ürünlerde kendi özünü dışsallaştırmaktadır. Bu dışsallaştırma insan emeğinin yabancılaşmasıdır. Hegel'in felsefesi, diyalektik bir süreç içerisinde “mutlak ruhun yabancılaşması” ve bu “yabancılaşmadan kurtulma” üzerine kurulmuştur. Bu nedenle, yabancılaşma marazi bir durum değil, doğal bir oluşumdur ve toplum var oldukça varlığını sürdürmeye devam edecektir (Tolan, 1993: 285). Marx, yabancılaşmayı insani öz kavramı üzerine dayandırır Ancak, Marx'ın insana yaklaşımı, Hegel de dahi olmak üzere, kendinden önceki yaklaşımların oldukça uzağındadır. Marx'tan önceki yabancılaşma anlayışı, doğrudan evrensel insanın özüne dayalı bir düşünce biçiminde iken; Marx, kendisinden önceki soyut insan düşüncesini aşarak, bir yandan çevresini geliştiren, diğer yandan ise içerisinde bulunduğu toplumun şartlarından etkilenen somut insan anlayışına ulaşır. Bu nedenle, Marx'ın insan anlayışı evrensel olmaktan öte toplumsaldır (Tolan, 1993:284-287; Cuff, vd., 2013: 24) ve bu toplumsallık insanın fiziksel varoluş ve maddi üretim dünyasında yer alan bir süreçtir (Bottomore ve Nisbet, 2002: 130).

Marx yabancılaşma kavramını özel mülkiyetin hareketinin bir çözümlemesinden çıkarmaktadır. Marx'a göre her ne kadar özel mülkiyet, yabancılaşmış emeğin temeli ve sebebi olarak görünse de daha çok onun bir sonucudur (Marx, 2006: 180). Bu bakımdan Marx'ın yabancılaşma anlayışının temeli emek ve iş bölümüne dayanmaktadır. İş bölümünün gelişmesine paralel olarak emek, bireyin kendini gerçekleştirdiği bir alan olmaktan çıkarak nesnelleştirilmiştir. Marx'ın eleştirisi, sanıldığı gibi aksine gelir dağılımının eşitsizliği değil, bu eşitsiz dağılımının insan kişiliği üzerindeki yok edici etkisidir. Bu nedenle Marx'ın asıl kaygısı insanın kurtuluşudur (Tolan, 1993: 284-287).

İnsani özün bireysel varlıklara değil, bütün bir türe ait olması; sanayi toplumu üyelerinin de bireyler topluluğu olarak değil, nüfus olarak yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, yabancılaşmanın en önemli boyutlarından biri, insanın kendi özünü yadsıyarak değerinin altında bir değerlendirme yapmasıdır. Şöyle ki sanayi toplumu üyeleri insani özün anlamının çalışma olduğu gerçeğini görmezden gelerek ikili bir sınıflamaya yol açarlar. Sanayi toplumu üyelerinin işçileri, asıl varlıklarını gerçekleştirmenin tek yolunun çalışma olduğu fikrinden uzaklaşarak, çalışmayı bir yük olarak algılayarak; ezici çoğunluk için çalışma, fiziksel ve zihinsel açıdan rahatsız edici bir durumdur. Öte yandan, bireylerin kendi geleceklerini kontrol etme gücüne sahip oldukları fikrini yadsıyarak, işsizliği ve düşük ücretle çalışmayı kabul etmeleri de

yabancılaşmanın bir başka boyutudur (Cuff, vd., 2013: 24). İnsanın kendi türüne de yani özgür ve iyilik ister temel insanlığına da yabancılaşması anlamına gelen bu süreç, beraberinde yeni bir bakış açısı da geliştirmiştir. Yabancılaşma kavramı, giderek gündelik yaşamın irdelenmesi anlamında ekonomi-politiğin eleştirisinden bir kopuş sürecine girmiştir. Bu yeni süreçte, toplumsal bağların kopuşu ve insanın insani niteliklerinden uzaklaştırılışı bağlamında modernleşme ile ilişkilendirilerek anlam genişlemesine uğramıştır (Langman, 2011: 895-896).

Ekonomi-politikten kopan ve yeni anlamlar kazanan yabancılaşma kavramı özellikle modernizm ile birlikte farklı şekillerde ve farklı bağlamlarda ortaya çıkabilmektedir. Bilgiseven bunları; modern işçinin işi kontrol etme kudretinden yoksun olduğunda objektif iş çevresi ile subjektif beklentileri arasındaki teztan kaynaklanan bir yabancılaşma, kudretsizlikten doğan yabancılaşmayı yok edebilmek için birey ile toplumun kurumlar etrafında dengeli bir mânâ etrafında bütünleşmemesi durumunda ortaya çıkan yabancılaşma, bir toplumda pekiştirici prensipler olmaması halinde ferdin itaat arzusunu dikkate almayan sosyal normlar ortaya çıkması halinde ortaya çıkan yabancılaşma, maddi kültüre ayak uyduramayan fertlerin içerisine düştüğü yabancılaşma ve insanın kendine, ferdin ferde ve cemiyetin cemiyete yabancılaşması başlıkları ile sınıflandırmaktadır (1993: 7-9).

Yabancılaşma modern insanın yaşadığı en önemli problemlerden biridir. Ancak büyük oranda hızlı sosyal değişimlerden kaynaklanan yabancılaşma gençler arasında daha çok yaşanmaktadır (Milson, 1972: 45). Gençliğin yabancılaşması; onların psikolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasi yönlerden toplumla tam olarak bütünleşmemesi demektir. Kendilerini geleceğin öncüsü ve gerçek temsilcileri olarak gören üniversite gençleri yetişkinlerin sahip olduğu konumu elde etmek, kimliklerini ortaya koymak ve sorumluluk sahibi olmak istemektedirler. Ancak yetişkinlerce henüz öğrenci oldukları ve yeterince olgun görünmediklerinden dolayı kendilerine istedikleri statünün (Şener, 2012: 77) verilmemesi gençlerin yaşadığı problemlerin temel kaynaklarından biridir.

Yabancılaşma, gençlerin tüm toplumla psikolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasi yönlerden bütünleşmemesi ya da zayıf bütünleşmesidir. Genç toplumda yetişkinlerin sahip olduğu konuma ulaşmak isterken, yeterince olgun olmadığı düşüncesinden

hareketle ona yetişkin statüsü verilmez. İşlevselci bakış açısıyla yaşa bağlı bu gruplama eğilimi yabancılaşmaya neden olmaktadır (Tezcan, 1991: 225-226). Öte yandan, gencin uyum sağlama kapasitesinin başa çıkamayacağı derecede hızlı oluşan değişimin yarattığı toplumsal yersizlik ve yerleşememe, toplumsal ve kültürel karışıklıklar sonucu ortaya çıkan belirsizlik, mali açıdan başarılı olma ve rekabetçilik vurgusunun gençliğe dayatılması, gençlerin bireyselliğine ket vurmaya yönelik yerleşik düzen ve değerlerin baskı yoluyla aktarılmaya çalışılması, ilgi ve özen yokluğu gençlerin karşılaştığı en önemli yabancılaşma nedenleridir (Rogers, 1987: 299).

Genellikle sanayileşme ile ilişkilendirilip maddi üretim vasıtalarıyla birey arasındaki ilişkinin olumsuz boyutlarıyla ilişkilendirilen yabancılaşma olgusu, hemen hemen her çağda değişik boyutlarda ve biçimlerde görülmüştür. Günümüz modern dünyasında da farklı sebeplerle ortaya çıkan ve değişik biçimlerde görülen yabancılaşmalar söz konusudur. Bu çerçevede eğitim kurumu işlevlerini yerine getirebildiği durumlarda yabancılaşmayı engelleyen ancak işlevsel yetersizlik ve bozuk işlevlerle de yabancılaşmayı artırabilen bir özelliğe sahiptir (Tatar-Tatar, 2014: 176). Bu bakımdan yabancılaşma sorununun çözümünde eğitim kurumuna önemli görevler düşmektedir. Çünkü yabancılaşma sonucu genç, ait olduğu kültürde sağlıklı ve başarılı bir toplumsallaşma gerçekleştiremeyecektir. Özellikle günümüz koşullarında süregelen hızlı değişim ve dönüşümlere gençlerin yeteri kadar ayak uyduramaması, eğitim ve işsizlik sorunları, ailelerin bu konuda bilinçsiz oluşları, gençlerin yabancılaşma sorununu artıran etmenler olarak dikkat çekmektedir. Gençlerin bu ve buna benzer problemlerinin çözümü yabancılaşma sorununu hafifletecektir.

Gençlik döneminde yaşanan sosyal problemlerin birçoğunun temelinde sosyalleşme konusu yer almaktadır. Bireyin içinde yaşadığı topluma uyum sürecini anlatan bir kavram olan sosyalleşme, bireyin doğumu ile birlikte ailede başlar ve yaşam boyu devam eder. Sosyalleşme sürecinde fert içinde yaşadığı toplumun dilini, değerlerini, örf ve adetlerini, yaşayışını, inançlarını, davranış tarzlarını ve sosyal yaşama ait daha ne varsa öğrenmektedir. Çocuğun ilk sosyalleşmeye başladığı ortam ailedir. Aileden sonra okul ve arkadaş çevresi bu süreci devam ettirmektedir. Bu bakımdan çocukluk döneminde aile sosyalleşme açısından temel belirleyici olurken, ergenlik ve gençlik dönemlerinde ise okul ve arkadaş çevresinin etkisi daha fazladır.

Bir toplumda yaşayan gençlerin, toplumun değerlerini ve geleneklerini benimsemeleri istenen ve beklenen bir durumdur. Aksi halde, gençlerin toplumla ortak yönleri olmaz, karşılıklı çatışma ve anlaşmazlıklar meydana gelir (Şener, 2012: 80). Bu bakımdan gençlerin topluma uyum sağlamasında sosyalleşme sürecinin hayati derecede önemi vardır. Bireyin sosyalleşmesi her yaşta adım adım gelişir ve değişik özellikler gösterir. Gençlik çağında da sosyalleşme gencin değişik davranışlar geliştirmesine neden olur. Artık toplumun birtakım normları ve değerleri öğrenilmiştir. Toplumun gençten birtakım beklentileri vardır (Bilir ve Dabanlı, 1991: 157-158). Toplum gençten çeşitli norm ve değerlere uymasını, sorumluluk almasını, çevresi ile iyi ilişkiler kurmasını bekler. Gençler ise toplumun değer yargılarını öğrenip bu değer yargılarıyla çatışmadan yaşamayı öğrenmek zorundadır.

Gençlerin topluma uyumunun ve sosyalizasyon sürecinin başarılı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi, genç bireylere toplumsal değer ve ideallerin benimsetilmesi ile mümkündür. Bireylerin bu ideallere ulaşmalarının sağlanması ise sosyal yapının kurumlarının düzenli bir şekilde işleyebilmesine bağlıdır. Sadece idealler verilip o ideallere ulaşmayı sağlayacak araçlar yeterli olmazsa sosyalizasyon süreci başarılı olamaz (Çelebi, 1991: 297). Bu bakımdan gençlerin topluma uyumlarının sağlanabilmesi için aileden başlayan başarılı bir sosyalleşme sürecinin yanında, gencin sosyalleşmesine katkıda bulunacak kurumların da işlevsel olması gerekmektedir. Aksi takdirde birey, başarılı bir sosyalleşme süreci geçiremezse toplumla uyumsuz görülmekte ve çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir. Bu süreç içerisinde eğitim, en etkili sosyalleşme vasıtasıdır. Eğitim, bir yandan toplumun üzerinde uzlaştığı değerleri gelecek kuşaklara ileterek kültür aktarımını gerçekleştirirken, bir yandan da bireyin içerisinde bulunduğu toplumun şartlarına uyumunu sağlamaktadır. Üniversite eğitimi ise, genç bireylerin içerisinde bulunduğu yaş aralığından dolayı sosyalleşme sürecinin önemli bir kademesini oluşturmaktadır. Yetişkinliğe geçiş sürecinde bulunan bireyleri hayata hazırlamakta ve bu anlamda bireylere bir gelecek tasarımı sunmaktadır. Ancak üniversite eğitimi, bireylere yalnızca meslek edindirmekle kalmayıp, aynı zamanda bireylerin, yaşadığı dünyanın değişen şartlarına uyumunu gerçekleştirmektedir.

1.2.Sosyal Değişmelere Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sorunlar

Gençlerin yaşadığı kültürel çatışma ve kültürel değişime adaptasyon sorunlarının ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biri toplumsal değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan değer değişimleri ve çatışmalarıdır. Toplumsal değişme, toplumların tarihinde her zaman var olagelmış bir süreçtir. Bu süreç kimi zaman hızlı kimi zaman yavaş olsa da her toplum bu değişim sürecini yaşamış ve yaşamaktadır. Toplumsal değişme sürecinde toplumsal yapının pek çok unsuru değişirken inanç ve değer sistemleri de değişmektedir. Değişen inanç ve değer sistemleri, önceki kuşak ile yeni kuşağın değer yargıları arasında bir farklılaşmaya yol açmaktadır. Değer yargılarında ortaya çıkan bu farklılaşma ise çatışmalara neden olmaktadır. Evrensel bir olgu olan bu durum gençlerin sosyal bir problem olarak görülme sorununu da beraberinde getirmektedir.

Gençlik bir toplumun temelidir. Gençlik, toplumun temel değerlerini ve önceliklerini geleceğe taşıyarak, içinde yaşadığı toplumun varlığının korunmasına hizmet eder. Bir toplumun genç nüfusu ne kadar fazla ise o toplumun ayakta kalabilme sebebi de o kadar güçlüdür. Ancak dünyada ve ülkemizde gençlerin yaşadığı pek çok sorun vardır. Bu sorunların çözümü için pek çok sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel politikalar geliştirilmiş-geliştirilmektedir. Ancak ekonomik, toplumsal ve siyasi yapı analiz edilmeden gençlerin sorunlarını anlamak ve çözüm getirmeye çalışmak boşa bir uğraştan öte gitmeyecektir. Yaşanan hızlı toplumsal değişmelerin ve bu değişmelerin beraberinde getirdiği sancılı süreçlerin iyi anlaşılmasının, tüm toplumun olduğu gibi gençlerin de sorunlarını anlamada ve çözmeye önemli bir adım olacağı açıktır.

Gençliğin hemen tüm toplumlarda değişmeyen genel sorunları olduğu gibi toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişen göreceli sorunları da bulunmaktadır. Toplumların yapısı ve yapıda meydana gelen değişimler gençliğin yaşadığı güncel sorunlarda temel belirleyicilerden biridir. Gençlik sorunları daha çok toplumsal yapının özellikleri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan gençliğin sorunları incelenirken toplumsal değişme süreci dikkate alınmalıdır (Tezcan, 2003: 181).

Özellikle Batı toplumlarında yetişkinlerin bir minyatürü olarak görülen çocukların bir sosyal kategori olarak kabul edilmemesi, yetişkinliğe geçiş evresi olarak gençliğin de ortaya çıkmasını olanaksız kılmıştır. Geleneksel toplumlarda çocukluktan yetişkinliğe geçişin uzun bir süreye yayılmaması göz önünde bulundurulduğunda

gençliğin bir sosyal kategori olarak ortaya çıkması ancak modern sanayi toplumlarında mümkün olabilmıştır (Lüküslü, 2009: 19-20). Sanayileşme sonrası bir sosyal kategori olarak kabul edilen gençliğin süresinin uzaması ise gençliğin bu dönemin hızlı sosyo-kültürel değişimlerin etkilerine daha çok maruz kalmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda özellikle sosyal değişmelere bağlı olarak gençlik sorunlarının arttığı ve çeşitlendiği söylenebilir

Yetişme ve olgunlaşma süreci içinde olan gençlik, kültürdeki yozlaşma veya değişimlerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Olaylar karşısında yeterli tecrübe ve dayanma gücüne sahip olamayan genç, kolaylıkla tesir altına alınabilmektedir (Şener, 2012: 79). Günümüzde yaşanan hızlı değişimler göz önüne alındığında bu durum eski değerler sisteminin sorgulanmasına ve yeni yön ve tutumlara ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Genç yetişkinlik evresine yaklaştıkça kültür değişmelerine etki yapan kuvvetlerle daha yakından temas etmektedir. Gencin bu durumlara olan uyumu (Varış, 1963: 22) ise sorunlu olabilmektedir. Gencin yeni değerler sistemi edinmesi ve eski değerleri sorgulaması ailesi ile çeşitli problemler yaşamasının yanında toplumla da kültürel çatışmalar ve uyumsuzluklar yaşamasına neden olabilecektir.

Gençlik döneminde sosyal değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan sorunların kaynağı dört önemli faktöre bağlanabilir (Davis'ten aktaran Varış, 1963: 127):

- Aile değerleri ile toplum değerleri arasında mesafeye etki yapan sosyal değişme hızı, genç çatışmalarına da etki yapmaktadır. Sosyal ve kültürel değişme hızının arttığı evrelerde gencin yaşadığı problemler artacaktır.

- Toplumun sosyal ve kültürel dokusu gençten beklenen davranış ölçütlerine etki yapar. Dolayısıyla organize ve karmaşık toplumlarda kültürel talepler oldukça ağırdır.

- Toplumsal kurumların birbiri ile olan ilişkileri, yaşanan hızlı değişim ve çalkantılar gençte çatışmalar yaratmakta ve toplumla olan uyumunu zorlaştırabilmektedir.

- Toplumda gençlere sunulan ilerleme ve eğitim imkânları ve bu imkânları sağlayan açık kapılar gencin kişiliğini etkilemektedir.

Sonuç olarak, gençlik dönemi her birey açısından kendine uygun değerleri bulmak ve benimsemek için ayrı bir önem taşır. Bu gencin “yaşamın anlamı nedir?”

sorusuna yanıt bulabilmesi demektir. Çalışmalarının ve yaşamının bir anlamı ve amacı olduğunun bilincine varmasıdır. İnandığı değer yargıları ile davranışlarının birbirine uymasıdır (Ekşi, 1991: 289). Farklı değerlere sahip gruplardan oluşan heterojen toplumlarda toplumun farklı kesimlerini oluşturan grupların değerleri zaman zaman çatışabilmektedir. Bazı değer yönelimleri tüm toplum tarafından paylaşılırken bazıları paylaşılmaz ve o zaman da değer çatışmaları ortaya çıkabilir (Adak, 2009: 22).

Toplumsal değişmeye bağlı sorunların dışında ortaya çıkan güven bunalımı, kaygı, stres, kendini yararsız hissetme, yalnızlık, iletişim kopukluğu gibi sosyo-psikolojik sorunların yanında; hedef kitle oluş, koşullandırma, kültürsüzleştirme, boş zamanlar, yozlaşma ve yozlaştırma, kültürel yabancılaşma gibi çağdaş iletişim araçlarıyla gelen tehditler de (Doğan, 2011: 507) gençliğin yaşadığı önemli sorunlardır.

Günümüz gençlerinin yaşadığı sorunların bazıları dünya genelinde benzerlik göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ve küreselleşme süreci etkilidir. Teknolojik alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan iletişim devriminin yaratmış olduğu en önemli sonuçlardan biri de dünyanın global bir köy haline geldiği küreselleşme sürecidir. Kapitalizmin şekillendirdiği modernliğin bir yansıması olan küreselleşme, günümüzde birçok soruna kaynaklık eden bir süreçtir. Küreselleşme, dünya ölçeğinde şirketlerin varlığı, bilişim toplumu ve bilgi çağı gibi kavramlarla ifade edilmesinden öte, kendi kendini düzenleyen bir dünya ekonomisi imgesine de sahiptir. Bu yönüyle, dünya ekonomisinin periferisi ile dış alan (Wallerstain, 2004) olarak adlandırılan merkez ülkeler ve çevre ülkeler arasındaki eşitsizlikleri yeniden üreterek, dünya ekonomisinde düzensiz ve eşitsiz gelişmeye ve gelir dağılımına neden olmaktadır. Bu nedenle, küreselleşme dünyada azınlık bir sınıfın refah yolunda hızla ilerlediği, buna karşın çoğunluğun açlık, sefalet ve yoksulluk içinde yaşamak zorunda kaldığı iki kutuplu bir dünya yaratmıştır: Kazananlar ve kaybedenler dünyası. Ancak küreselleşme salt dünya finans düzeni ile açıklanmaya çalışıldığında, küreselleştirici unsurların değerler alanı üzerindeki diğer etkileri hiçe sayılmış olur. Geleneksel aile sistemleri ve aile değerleri, siyasi ve ulusal değerler, küreselleşmeden en fazla etkilenen unsurlar arasındadır. Bu nedendir ki küreselleşme, “karmaşık toplumsal süreçlerin bir araya geldiği bir olgular kümesidir (Giddens, 2000: 25) ve ekonomik yaşantılarımız başta olmak üzere sosyal, dini, ahlâki değerlerimizde ve bu değerleri idrak sahamızdaki etkilerini giderek genişletmiştir.

Bauman'a göre, hepimizi etkileyen bir süreç olan küreselleşme, dünyanın kaçamayacağı kaderidir. Artık her şey eskisinden çok farklıdır. Bazılarımız sürekli hareket halinde ve yer değiştirirken; bazılarımız ise bedensel olarak hiç yerinden kıpırdamadan dünyanın her yerini dolaşabilmektedir. Bu çağın en büyük özelliklerinden biri tüketim üzerine kurulmuş olmasıdır. Kuruluş aşamasındaki modern ve endüstriyel çağda toplumlar 'üretici toplum' özelliğine sahip iken, bu yeni çağın toplumları ise "tüketici toplum" özelliğine sahiptir. Tüketicilerin önceliği ihtiyacın giderilmesi değil, tatmin duygusunun beslenmesidir (2006: 89). Tüketici bir toplum yaratmada kullanılan en önemli araçlar ise kitle iletişim araçlarıdır. Gazete, dergi ve televizyon programları hiç düşünülmeden tüketici bir toplum yaratma amacına hizmet etmek için kullanılmaktadır. Bu programların esas amacı reklam yolu ile tüketimi arttırmaktır (Swingewood, 1996: 170). Tüketim, kapitalist sistemin varlığını sürdürebilmesi için açtığı kendisine uygun yeni bir değer alanıdır. Küreselleşmenin sahnelediği en şatafatlı oyunu "tüketim kültürü"dür. Günümüzde ortaya çıkan bu yeni toplumsal değer en büyük muhatabı ise gençliktir. Gençlik, çeşitli vaatlerle tüketim kışkacının içine çekilmeye çalışılmaktadır.

Gençlerin yerel ve ulusal kimlikleri ile kazanmış oldukları nitelikler, giderek aşınmakta ve yerini küresel kimliklere bırakmaktadır. Ancak bu küresel kimliklerle gençlere kazandırılan değerler evrensel nitelikteki değerler olmayıp çok uluslu şirketlerin dayattığı tüketici değerleri ve yeni kimlikleri de yeni doyumsuz tüketici kimlikleridir. Böylece "küresel genç" adıyla ortaya yeni bir kavram atılmıştır. Reklam ajansları, küresel genç nüfusun gelişini, tüm zamanların en büyük pazarlama fırsatlarından biri olarak değerlendirmekte, bu alanda "küresel dünya gençliği araştırmaları" adı altında çalışmalar yapmaktadır (Atabek, 2010: 91). Her ne kadar kapitalizmin lüksten doğduğu ve bu nedenle kusurlu olduğu kabul edilse de sanayiye teşvik ediyor olmasından dolayı 17. yüzyılın hâkim anlayışının "lüks tüketim" anlayışı olduğu (Sombart, 1998: 153) düşünüldüğünde, günümüzün tüketim kültürünün neden dayatılmaya çalışıldığı daha iyi anlaşılacaktır.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği rekabetçi küresel pazar ve uluslararası para politikalarının bir sonucu olarak gençlere yeni fırsatlar yaratılırken, diğer yandan onların gelişimleri için gerekli özgürlüklerin de önü tıkanmakta ve gençler bu çelişkili ortamda savunmasız bırakılmaktadır. Bütün dünyada ve ülkemizde her ne kadar

gençliği destekleyen kurum ve politikaların varlığından söz edilse de çelişkili ve eşitliksiz bir dünyada yaşamalarından dolayı gençliğin birçok problemle yüz yüze kalması kaçınılmazdır. Dünyada ve ülkemizde, yaşanan hızlı nüfus artışı ile birlikte gençlerin ekolojik ortamı da daralmıştır. Bu durum gençler için elverişsiz sağlık koşulları, bulaşıcı hastalıklar, açlıkla mücadele ve sınırlı kaynaklar için yarışma gibi olumsuz koşullar yaratmaktadır. Mevcut problemlere, kırsaldan kente doğru hızlı göç artışının da eklenmesi ile birlikte gençler, iş ve eğitim olanaklarının kısıtlılığı gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bütün bunlar, gençlerde değersizlik duyguları uyandırmakta ve gençleri destekleyen geleneklerin erozyona uğraması ile gençler değerlerini yitirmektedirler (Çelen, 2011: 178). Gençlerin yaşadığı bu tip sorunlara artık küresel olarak rastlanmaktadır. Her ne kadar gençler, içinde yaşadığı toplumun kültürünü almış olsalar da küreselleşme süreci ile birlikte tüm toplumlar dünyada yaşanan gelişmelerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu bakımdan gençlerin yaşadığı sorunların tüm dünyada benzer olması kaçınılmaz bir sonuçtur.

Biyolojik olarak belirli bir yaş dilimini ifade eden gençliğin sorunları, sosyal ve psikolojik faktörler de dikkate alındığında oldukça çeşitlilik göstermektedir. Gençliğin çok büyük bir kısmının eğitim-öğretim süreci içinde yer aldığı düşünüldüğünde gençliğin sorunlarının büyük bir kısmının da öğretim süreci içinde olması kaçınılmazdır. Ülkemiz koşullarında eğitim uygulamalarının sürekli ve kısa aralıklarla değişmesi, gençliğin karşılaştığı en önemli problemlerden biridir. Zaten gençlerin geleceğine dair oluşan belirsizliğe ve karamsarlığa, sistemde meydana gelen sürekli değişimler ve belirsizlikler eklendiğinde gençliğin aldıkları eğitime dair kuşkularının artmasına bir de meslek seçimi ve gelecek kaygısı eklenmektedir.

Her öğrenim basamağının ayrı sorunları olduğu gerçeğinden hareketle üniversite gençliğinin de içinde yer aldığı öğrenim basamağından kaynaklı kendilerine ait sorunları olması kaçınılmazdır. Bu sorunlar genel anlamda gençlerin öğrenim gördükleri üniversitelerin yapısından kaynaklı sorunlar olduğu gibi, öğrenim esnasında yaşanan sosyal ve ekonomik sorunlar da mevcuttur. Çoğu üniversite öğrencisinin orta öğretimden yükseköğretime geçişte kent değiştirmeleri, şehre gelen öğrencilerin sağlık, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlara yönelik sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bunun yanında şehre uyum, değer çatışmaları, meslek seçimi ve işsizlik

gibi sorunlar ise hemen hemen tüm üniversite gençliğinin karşılaştığı temel sorunların başında gelmektedir.

Türk ekonomisinde hakim üretim biçimleri, daha çok ara eleman ihtiyacı göstermesine rağmen öğrencilerin ve ailelerin iş bulma hedefinden ziyade prestij odaklı yükseköğretim hedefleri üniversite kapılarında yığılma ve işsizlik yaratmaktadır (Zeyneloğlu, 2012: 169). Mesleğe adım sayılan üniversite eğitimi gençler için toplumda bir yer ve itibar edinme çabası olarak görülmektedir. Bunun sonucunda üniversite eğitimi gençler için çok önemli bir hedef olmaktadır. Ancak herhangi bir planlama yapılmadan meslek alanlarının ihtiyacından fazla öğrenci alması, gençlerin iş bulamama ve sosyal statü kazanamamanın getirdiği ciddi problemlere yol açmaktadır. Üniversitelerin bir meslek edinme yolu olarak kabul edilmesi, gençlerin üniversiteleri yegâne kurtarıcı olarak görmeleri, toplumun ve özellikle devlet politikasının eğitim konusunda sığ ve programsız çalışmasının bir sonucudur. Üniversitelerin açılışından, bölümlerin kararlaştırılmasına ve kontenjanların belirlenmesine kadar birçok konuda ortaya çıkan problemlere ek olarak üniversite eğitimi sonrasında da problemler bitmemekte, okulu bitiren genç yapmak istediği meslek konusunda eleman bolluğu ile karşılaşmaktadır (Şener, 2012: 119-121).

Türkiye’de toplam işsizlik %11’ler civarındayken, gençlerde bu oran %20’ler civarındadır. Gençler içinde en yüksek işsizlik 20-24 yaş grubunda görülürken, 15-19 yaş arasında işsizlik oran azalmakta, 25-29 yaş arasında ise daha da düşmektedir. 20-24 yaş arası işsizlik oranının en yüksek çıkmasının nedeni olarak, okuldan henüz mezun olmuş gençlerin deneyimsiz oluşu, uygun iş bulmanın zaman alması, lise mezunlarının mesleki formasyonlarının eksik olması, üniversiteden yeni mezun olanların ücret beklentilerinin yüksek olması gibi faktörler sayılabilir (Yentürk ve Başlevent, 2008: 345).

Gençlerin yaşadığı işsizlik sorununun en önemli boyutu yabancılaşmadır. Aslında bu iki sorun birbiriyle ve dolayısıyla üniversite eğitimi ile de doğrudan ilişkilidir. Meslek seçiminde üniversite eğitiminin neredeyse tek seçenek olarak görülmesi, üniversite bölümlerinin ve kontenjanlarının belirlenmesinde planlamanın eksikliği ve dolayısıyla ortaya çıkan işsizlik problemi, üniversite eğitimi, işsizlik ve yabancılaşma üçgeninde kısır bir döngü yaratmaktadır. Bu durum günümüz Türkiye’inde gençliğin

temel problemlerinin başında gelmektedir. Üniversiteyi bitiren genç bağımsızlığını kazanmış olduğu düşüncesinden hareketle kendisine yetişkin statüsü verilmesini beklemekte ve toplumda söz sahibi olmak istemektedir. Ancak bu konuma ulaşamayan gencin psikolojik bir çöküş yaşaması çoğu durumda kaçınılmazdır. Kendi tabirleri ile “bu yaşta baba parası yiyor” olmak ağır gelmektedir. Böylece gencin içerisinde yaşadığı toplumla bütünleşmesinde de aksaklıklar meydana gelmekte ve gencin yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Gencin bütünleşme problemi sadece üniversite eğitimi sona erdiğinde değil, eğitim ve öğrenim süresince de yaşanmakta ve gençlerin hem kendilerine hem de çevrelerine yabancılaşmasına neden olmaktadır. Üniversite eğitimi esnasında gençlerin ülke koşullarından dolayı duydukları gelecek kaygısı onların umutsuzluklarını artırmaktadır. Nitekim Bayhan’ın (1997: 350,389) üniversite gençliğinin yabancılaşması üzerine yapmış olduğu araştırmada “üniversite gençlerinin kişisel gelecekleri konusunda karamsar ve ümitsiz olanlarda yüksek düzeyde anomi ve yabancılaşma davranışı görülmektedir”. Yine bu çalışmada gençler en önemli sorun olarak yüksek oranda (%58,4) işsizliği görmektedirler. Gençlerin üniversite eğitimi esnasında gelecek kaygısı olarak filizlenen işsizlik problemi, daha da derinleşerek onların içerisinde yaşadıkları toplumla bütünleşememelerine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, her ülkenin toplumsal yapısı farklı olayların etkisi ile şekillenmekte ve gençliğin karşı karşıya kaldığı problemler de bunlara paralellik arz etmektedir. Ülkemiz açısından baktığımızda ise gelişmekte olan bir toplum olarak hızlı sosyo-ekonomik değişimlere maruz kalan gençlerin yaşanan değişimlere adaptasyonu bazen sorunlu olmakta ve bunun sonucunda kültürel çatışmalar yaşanabilmektedir. Bunun yanında genç nüfusun fazla oluşu bu nüfusun istihdamı sorununu da beraberinde getirmektedir. Üniversiteyi tek kurtuluş olarak gören gençlerin ve ailelerinin bakış açısı ve eğitim politikalarının yanlışlığı üniversite kapılarında yığılmalara ve mezun olduktan sonra da gençlerin istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kalmalarına ve toplumla yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Ancak eğitim politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim planlamasının yapılması bu tip sorunların azalmasına ve gençlerin işsizlik ve istihdam sorunlarının asgariye indirilmesine yardımcı olacaktır.

1.3.Eğitimin Tanımı ve Toplumsal İşlevleri

Dünyada ve ülkemizde yaşanan sosyo-ekonomik problemlerden etkilenen en geniş kesimin gençlik olduğu düşünülmektedir. Ancak, problemlerden etkilenme düzeyinin en aza indirilmesi; gençlerin ruhsal, fiziksel, ekonomik, akademik ve sosyo-kültürel yaşamlarında iyileştirmelerin yapılmasına bağlıdır. Bu iyileştirmelerin yapılmasında önemli bir etken iyi bir eğitim anlayışının geliştirilmesidir. O halde eğitim nedir ve nasıl bir eğitim olmalıdır?

Eğitim kavramı, günlük konuşma dili içerisinde “terbiye” anlamında kullanılmaktadır. Beslemek, büyütme anlamlarına gelen eğitim, yetişkinleri yetiştirmekte olan kuşaklar karşısında yükümlü kılan toplumsal bir olaydır. Çünkü dünyaya yeni gelmiş bir birey, fiziksel, ruhsal, toplumsal ve ahlâki bakımdan yetişkine muhtaçtır. Öz bakımının dışında, bireyin içine doğduğu topluma uyum sağlayabilmesi için yetişkin kuşağın toplumun değer ve alışkanlıklarını, belirli davranış biçimlerini, toplumsal etkileşim ve ilişkilerini yetiştirmekte olan çocuk ve gençlere aktarması zorunludur (Doğan, 2011: 3). Ancak zamanla “terbiye” anlamının dışında “maarif” ve “tedrisat” gibi kavramların da “eğitim” ile ifade edilmesi, eğitimin aynı zamanda öğretimi de kapsamına neden olmuştur. Bunun sonucunda eğitim, hem süreç hem de sürecin sonucunu belirleyen bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır (Güler, 2008: 77).

Eğitimin çok çeşitli tanımlamaları mevcuttur. Bu tanımlamalar içinde en çok kullanılan tanım “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yolu ile ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.” (Ertürk, 1972: 3). Bunun dışında yapılan tanımlamalara göre eğitim, bireyi bedensel, ruhsal, zihinsel, toplumsal, ahlâksal yönleri ile oluşturmak ve geliştirmek için onun varlığındaki değer kaynaklarını ortaya çıkarmaya yönelik yöntem ve tekniklerdir (Bilhan, 1996: 14). Dar anlamıyla eğitim; bireyin her türlü bilgi, beceri, yetenek ve davranışlarının ortaya çıkarılıp geliştirilmesidir. Geniş anlamında ise eğitim; tabiatın, kurumların ve bütün cemiyetin zekâmız ve irademiz üzerindeki etkileridir. Aynı zamanda eğitim bir kültür nakli süreci olarak tanımlanabilir (Celkan, 2005: 33).

Eğitim tanımlamalarının bütününde var olan belli başlı özellikler şunlardır: Nesne olarak insan temel alınır, nesnenin hâlihazırdaki durumunun yetersiz olduğu kabul edilir, amaç nesnenin istendik yönde değiştirilmesidir, eğitim faaliyetinde etkin

araç-gereç, strateji, yöntem, teknik gibi uyarıcılar devreye sokulur ve son olarak nesnenin hedeflenen davranışları kazanıp kazanmadığı kontrol edilir. Bu özelliklere göre, eğitim “çevre ayarlaması yoluyla kişinin davranışlarını istendik yönde değiştirme ve değerlendirme süreci”dir (Sönmez, 1994: 43).

Eğitim tarihine bakıldığında, değişik çağ ve yüzyıllarda değişik yaklaşımlar görülmektedir. Bu durum üzerinde, toplumların toplumsal ve siyasal yapılarının, doğa koşullarının, ekonomik düzenin ve benzeri etkenlerin rolü olmuştur (Binbaşoğlu, 1982: I). Örneğin ilkel toplumlarda çocukluk çok erken bitmekteydi. Bu durumun bir sonucu olarak eğitim, öğretim ve yetiştirme de doğal olarak pratik uygulamalara dayanmaktaydı. Çocuklar yeteneklerinin elverdiği ölçüde bir meslek öğrenir, kendilerinden sonraki kuşağa da bilgi ve becerilerini aktarırlardı. Özel mülkiyete geçişle birlikte ise çocuklar ve gençlerin topluma kazandırılması yükümlülüğü komünal kurumlardan aileye geçmiştir. Bu dönemde, örneğin Mısır’da, Çin’de, eski Yunan’da, Roma’da, çocukların eğitim gördüğü çeşitli eğitim kurumları bulunmaktadır. Ancak bu kurumlar merkezi bir otoritenin etkisinden bağımsız olarak gelişen eğitim kurumlarıydı. Ortaçağda kilise ve okul gibi toplumsal kurumlar ise ailede başlayan eğitimin tamamlayıcısıydılar ve bu dönemde eğitim daha çok dini temeller ve kurumlar üzerinden devam etmiştir. 17. yüzyıla kadar çocuklarla ilgili özel bir kurum ya da anlayış bulunmamaktadır. Ancak Aydınlanma Çağı ve 20. yüzyılda bu durum belirgin biçimde değişmiştir. Çalışma koşulları ve toplumsal etkilerin giderek karmaşıklaşması ve ergenliğe geçiş döneminin uzaması eğitim ve öğretim döneminin tek başına aile içinde yürütülmesini olanaksızlaştırmıştır. Bunun sonucunda merkezi otoritenin örgün eğitim kurumlarıyla bu hazırlık dönemine el atması kaçınılmaz hale gelmiştir (Güleç, 1986: 215-216; Binbaşoğlu, 1982). Eğitim, insanlığın var oluşuyla birlikte ortaya çıkan ve önemini gittikçe artıran bir olgudur. Yaşam boyu devam eden bir süreç olan eğitim, her toplum tipinde farklı şekillerde ve kurumlar aracılığıyla da olsa varlığını devam ettirmiştir. Eğitim kimi zaman yaşamın akışı içinde işlevselliğine devam ederken kimi zamanda belli kurumlar aracılığıyla, planlı ve programlı olarak devam etmiştir/etmektedir.

Eğitim kavramının, tanımlamalarında olduğu gibi uygulanış biçiminde de tarihsel süreç içerisinde değişiklik gözlenir. Birbiri ile çelişen eğitim yaklaşımları sınıflandırıldığında iki farklı yaklaşım karşımıza çıkmaktadır: sosyolojik görüş ve

psikolojik görüş. Sosyolojik görüş, birey ile ilgili her alanda belirleyici ögenin toplum olduğunu ve bireyin zekâsını, algısını ve ahlâksal duyarlılığını da toplumun belirlediğini iddia eder. Gelenekselci olarak nitelendirilen bu yaklaşıma gösterilen tepkilerin giderek artması ile eğitimde psikolojik bir bakış açısı hâkim olmaya başlamıştır. Bu bakış açısı “yeni eğitim anlayışı” olarak da adlandırılmaktadır (Ergun, 1995: 42). Her ne kadar soylu aileden gelen çocuğun ve gencin eğitimini ölçüt alması nedeniyle eleştirilere maruz kalsa da (Russell, 1993: 14), Rousseau’nun, çocuğun ve gencin gözlem yeteneğinin ve belleğinin çalıştırılması konusundaki fikirleri eğitim alanında büyük değişime neden olmuştur. Bu görüşe göre, eğitimin başlangıç noktası toplum yerine her zaman bireyin girişimleri olmalıdır. Ancak eğitimi sadece bireyin girişimi olarak görmek eğitim alanını gerçekten daraltmak anlamına gelmektedir (Ergun, 1995: 42). Öte yandan, salt bireyci bir yaklaşım, bireyi fiziksel, ruhsal ve sosyo-ekonomik alanlardaki toplumsal ihtiyaçlarından soyutlamakta ve ontolojik güven duygusundan yoksun bırakmaktadır.

Bu bağlamda, eğitimi iki zıt kutuplu bir faaliyet alanı olarak görmek ve bu yönde sürekli yeni eğitim politikaları geliştirmek hem topluma hem de bireye zarar verecektir. Bireylerin algıları, duyuları, yetenekleri, kişilik özellikleri olmadan toplum yaşantısının mümkün olmayacağı doğrudur. Ancak toplumdan soyut yaşayan bir bireyin de bu özelliklerinin gelişmesi imkânsızdır.

Toplumların varlıklarını devam ettirebilmesi için oluşturduğu kurumların başında gelen eğitim kurumu, tıpkı diğer kurumlar gibi içinde yer aldıkları toplumun yapısını yansıtmaktadır. Eğitim sayesinde birey toplumsallaşarak bir yandan toplumla bütünleşirken bir yandan da değişen koşullara ayak uydurarak toplumsal yapının devam etmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun sonucunda birey, eğitim kurumu sayesinde, toplumsallaşarak toplumun kültürü ve değerlerini almakta, ayrıca donanımlı bir hale gelerek hızla değişen sosyo-ekonomik koşullara ayak uydurabilmektedir.

Toplumun birey üzerindeki etkisi, çocuk ve genç bireylerin toplum yanlısı davranışlarında rahatlıkla gözlenebilir. Özellikle arkadaş ortamında yardım etme, fedakârlık, paylaşım, iyilikseverlik gibi duyguların sergilenmesi, daha küçük yaşlardan itibaren, birey üzerinde toplumun belirleyiciliği hakkında ipuçları vermektedir. Toplum yanlısı duygular, “olumlu sosyal sonuçları olan ve bir başkasının fiziksel ya da

psikolojik iyiliğine katkıda bulunan davranışlar” olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla çocuk ve genç birey, bu davranışların toplumca değer verilen davranışlar olduğunu bilir ve buna göre hareket eder (Hogg ve Vaughan, 2007: 578). Bireylerin içinde yaşadığı toplumun kültürel norm ve değerlerini içselleştirerek rol beklentilerini yerine getirmeleri anlamına gelen bu durum işlevselci yaklaşımda sosyalleşme süreci olarak da ifade edilir. Böylece rollerin bağlandığı kurumlar vasıtasıyla toplum varlığını devam ettirir (Tezcan, 2005: 13). Toplumsal sistemde sosyalleşme sürecinin gerçekleştirildiği en önemli kurumların başında ise eğitim gelmektedir.

Parsons’a göre eğitim ve okullar iki önemli işleve sahiptir: Toplumsallaşma ve seçme. Toplumsallaşma, bireylerin gelecekteki rol performansları için gerekli uyum ve kapasitelerinin gelişmesidir. Öğrencilerin yetenekli ve azimli olanlarını farklı meslek alanlarına yöneltmek ise seçme işlevidir. Okullardaki sınıflar, öğrencilerle öğretmenler arasındaki etkileşim sürecinin gerçekleştirildiği yerlerdir. Öte yandan, Parsons eğitimsel kurumları diğer toplumsal kurumlarla işlevsel ilişkileri bakımından ele alır. Okulların kıstası başarı ve liyakattir. Bu nedenle, okullar bir yandan öğrencilere toplumun değer ve normlarını öğreterek toplumsallaşma işlevini yerine getirirken; diğer yandan ise kendi işlerliğini sürdürebilmesi için diğer toplumsal kurumlara muhtaçtır (Aktaran: Tezcan, 2005: 21).

Marx, eğitimin önemini vurgulayarak eğitimin ve okulun işlevlerine önem vermiştir. Marx, gençlik dönemi yazılarında özellikle iş bölümünün kaldırılması gerektiğini ifade eder. Bu sayede çatışma ve çelişki ortadan kalkacaktır. Çünkü mevcut iş bölümü insanın kendine yabancılaşmasının temel nedenidir. Ancak olgunluk dönemi eserlerinde “politeknik” eğitim anlayışına geçerek eski tarzda iş bölümünün kaldırılması ve yerine geleceğin toplumsal düzeninde insanın bütün olarak gelişimine engel teşkil etmeyen yeni bir iş bölümü olması gerektiğini ileri sürer. Bunu gerçekleştirebilmek için de bütün çocuklar için resmi ve parasız bir eğitim ve eğitimin üretim esasları ile birleştirilmesi gerekmektedir (Aytaç, 2009: 285-286; Tezcan, 1993: 18-19). Marx’a göre insan, tüm yönleriyle yetiştirilmelidir. Politeknik eğitimde kişiler, üretim süreçlerinin genel, bilimsel ilkelerini öğrenmeli; uygulama yapmalı; her türlü işlerde yararlanacakları araç ve gereçleri kullanılmalıdırlar. Tüm bunlara ek olarak, insanlar beden eğitimi ve estetik eğitimden de geçirilmelidirler. Bu tür eğitimde uygulama ve kuram iç içe olmalıdır. Eğitimin amacı, insanı çok yönlü yetiştirmek, bu yolla doğaya

egemen olup onu değiştirme ve üretimde bulunmak olduğundan, okullarda doğa ve toplum bilimlerine; iş ve teknik, beden eğitimi ve estetik derslere yer verilmelidir. Temele politik ve teknik konulan içeren dersler alınmalıdır. Derslerin içeriği, kişiye bilinçli bir komünist yapacak, onu savunup, gerçekleştirebilecek, diyalektik akıl yürütmeyi sağlayacak nitelikte olmalıdır (Kaygısız, 1997: 8-10). Sonuç olarak, hem Parsons hem de Marx eğitimin toplumun işleyişinde ve devamında oynayacağı rollere ve işlevlerine dikkat çekmekte ve bu bakımdan eğitime ayrı bir önem vermektedir.

Eğitimin toplumsal anlamda bir diğer önemli işlevi de kalkınmaya olan etkileridir. Son yıllarda yapılan pek çok araştırma göstermiştir ki az gelişmiş ülkelerin büyüme hızları arasındaki farkı en iyi açıklayan değişkenin temeli, eğitimidir (Yenal, 2010: 37). Eğitim kurumları ülkelerin kalkınmasında çok önemli roller üstlenmektedir. Öncelikle bilimsel araştırma tekniklerini geliştirmek ve bunları öğretmek suretiyle verimliliği artırırılar. Bireylerin potansiyel kabiliyetlerinin keşfi, işlenmesi ve iktisadi büyüme ile ortaya çıkan değişim ve intibak kabiliyetlerini artırmaktadır. Okullar bir yandan öğretim üyesi yetiştirerek üretim için gereken bilgileri nesilden nesle aktarıırken; bir yandan da halkın yüksek hüner ve bilgiler kazanmalarını temin etmek suretiyle hızlı büyümenin gerçekleşmesine yardımcı olurlar. Kısacası ekonomi, üretici gücü yüksek insan, bilgili tüketici, sosyal ve ekonomik kalkınmada olumlu tavır ve davranışlar gösteren müteşebbisler bekler. Eğitim bunu sağlayabildiği ölçüde başarılı olur (Arvasi, 2008: 60-61).

Eğitim, beşeri sermayenin kalitesini yükselterek iktisadi gelişmelere önemli katkılar sağlar. Eğitimin en temel özelliği birey, firma ve toplumların geleceğine yatırım yapmasıdır. Bu nedenle eğitim, ekonomik ve sosyal yaşamdaki dönüşüme, yani refah düzeyi ve yaşam kalitesinin artırılmasında kritik bir rol üstlenmektedir (Özsoy, 2007: 43-44). Çünkü bilimsel bilgiler ve tekniklerle ilgili bilgiler toplumsal ilerlemenin en başta gelen koşullarındandır. Bir toplum ne kadar çok gelişmişse o kadar büyük bir toplumsal kalita sahiptir. Toplumsal kalıt bilgi ve deney birikimi olarak tanımlanırsa (Ergun, 2005: 45-46) bu birikimi sağlayan şey ise eğitimidir.

Ekonomi kurumu açısından bir kişinin istihdam edilebilirliğini uzun dönemde belirleyen etmenlerin başında beşeri sermaye değişkenlerinden eğitim gelmektedir. Eğitim düzeyinin yüksekliğinin bir ülkenin uzun vadede ekonomik performansı

üzerinde olumlu etkileri vardır. Eğitime yapılan yatırım beşeri sermaye birikimi sağlamakta, beşeri sermaye de istikrarlı ekonomik büyümenin ve dolayısıyla gelir artışının anahtarı olmaktadır (Ercan, 2007: 2526). Özellikle sanayileşmeye başlayan toplumlarda mesleki ve teknik eğitimin önemi daha fazladır. Bu anlamda mesleki ve teknik eğitimin sanayileşmenin kurulması, geliştirilmesi, yeniliklerin yapılması ve teknolojinin ilerlemesinde çok önemli bir rolü vardır (Özsoy, 2007: 105). Örneğin, Türkiye'nin sanayi atılımında özellikle son otuz yılda mesleki eğitimin kaydettiği genişleme ve ilerleme sonucu artan teknik insan gücünün rolü büyüktür. Türkiye'de teknik öğretim ve mesleki eğitim ise büyük oranda hızla artan ve genişleyen üniversite kurumları içinde gelişmiştir (Yenal, 2010: 43). Bu bakımdan eğitim, toplumsal yapıyı etkileyen çeşitli işlemlere sahiptir. Ancak eğitim toplumsal kurumlardan biri olması sebebiyle, sadece etkileyen değil toplumsal değişimlerden etkilenen bir yapıya da sahiptir. Özellikle günümüzün “enformasyon toplumu” olarak adlandırılmasında eğitimin çift yönlü bir etkisi vardır. Eğitim alanında ortaya çıkan gelişmeler bir yandan enformasyon toplumunu tetiklerken, bir yandan da yeni gelişmelerden etkilenmekte ve bazı yapısal değişikliklere uğramaktadır.

Bilgi teknolojisinde ortaya çıkan gelişmelerin, insanlığı sanayi toplumundan çok daha köklü değişim ve dönüşümlere uğratması beklenmektedir. Bilgi devrimi insanlığın önünde yeni bir çağ açmaktadır. Bilgi teknolojisi toplumun yapısını yeniden şekillendirmekte, bilgi teknolojilerindeki hızlı değişimler sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda (Erkan, 1994: 1) değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. Buna paralel olarak eğitim alanında da yaşanan hızlı değişim ve dönüşümler söz konusudur.

Günümüz toplumlarının çoğunda sanayi ekonomisinden bilgi ekonomisine geçilmektedir. Son 30-40 yıl içinde bilim ve teknolojiye ortaya çıkan gelişmeler ekonomik yapıyı bilgi yoğun bir yapıya dönüştürmüştür. Bu bağlamda toplumlar, bilgi birikimlerini artırarak gelişmelerini tamamlamak, bilgiye erişmek, erişilmiş bilgileri kullanmak, yaymak ve bunları üretime aktarmak amacıyla yoğun bir rekabet içine girmiştir. Bugün artık bilginin değeri diğer ekonomik araçların önüne geçmiştir. Günümüz toplumlarında ağırlık, sermaye birikiminde değil bilgi birikiminde yoğunlaşmaktadır (Afşar, 2011: 19-20). Buna bağlı olarak bilgi toplumunda eğitimin önemi daha da artmıştır. Bilgi toplumu bireylerin eğitim ve becerilerinin değerlerini yükselterek bireyin kendini geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun sonucunda birey

eğitimle sahip olabileceği analitik düşünme, sentez yapabilme, problem çözebilme ve bilgiye ulaşım onu etkili bir şekilde kullanabilme yeteneklerini ancak eğitimle sağlayabilmektedir.

Enformasyon toplumunun gelişiminin eğitim alanına çeşitli yansımaları olmuş, eğitime ilişkin bir dizi değişim meydana gelmiştir/gelmektedir. Bunların başında eğitimin bireyselleşmesi ve öğretmenin rolü tartışılmaktadır. Günümüz iletişim teknolojileri ile öğrenme artık bireyselleşmiş ve öğretmenin geleneksel rolü tartışılır olmuştur. Öğretmen kolaylaştırıcı ve yol gösterici bir role bürünmektedir. Bir diğer değişim ise bilgiye ulaşımın önem kazanmasıdır. Bilgi üretiminde ve bilginin dağıtımındaki hızlı artış, bilgiye erişim mekanizmalarını etkin kullanabilme becerisini öne çıkarmıştır (Uysal ve Yıldız, 2007: 174-175).

20. yüzyılı köklü değişimlerle tamamlayan insanoğlunu 21. yüzyılda çok daha farklı değişimler beklemektedir. Bilim ve teknolojiye bu denli hızlı değişim süreci, değerleri de yeniden yapılandırmaktadır. Bireylerin hızla değişen değerlere uyum sağlayabilmeleri ve bu değişimin olumsuz etkilerinden korunabilmeleri sorumluluğunu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumsal bir olgu olarak eğitim üstlenmiştir. 21. yüzyılda küreselleşmenin sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda etkisini giderek hissettirmesi ile birlikte, eğitimin öngördüğü değerler de uluslararası düzeyde önem kazanmıştır (Oğuz, 2010: 86). Geçmiş anlamak ve geleceği daha iyi planlayabilmek için değişim sürecinde ortaya çıkan yeni eğitim anlayışını bu değerler çerçevesinde ele almak gerekmektedir. 21. yüzyıla aktarılan değerler küreselleşme, çok dilli ve çok kültürlü olma, hayat boyunca eğitim, çok kanallı eğitim, koşullandırma, öğretme yerine öğrenme veya öğrenen merkezli eğitimidir. Ekonomi, nüfus ve demokrasi ise zaten var olan ve bu yüzyılda sadece biçim değiştiren değerlerdir (Oktay, 2010: 3).

Gençlerin çok hızlı değişen dünyaya ve değişen değerlere ayak uydurabilmesi içinse aldıkları eğitimin değişen koşullara uygun bir eğitim olması gerekmektedir. Ancak, bunun yapılabilmesi için gençlik dönemin özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Gençlerin biyolojik yapılarının tanımak, ruhsal durumlarını anlamak ve bu bilgilerin ışığında onların fiziksel, ruhsal, sosyo-kültürel ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve bu doğrultuda yeni eğitim politikaları geliştirmek bu bakımdan oldukça önemlidir.

1.4.Üniversiteler ve Üniversite Eğitimi

1.4.1. Üniversitelerin Doğuşu ve Gelişimi

Bilginin toplumsal tarihi, dinin toplumsal tarihine benzer bir şekilde, kendiliğinden doğmuş mezheplerden yerleşik kiliselere geçişin yinelenmiş öyküsüdür. Dışarıdakilerle yerleşiklerin, amatörlerle profesyonellerin, düşünsel girişimcilerle düşünsel pay kârları ile geçinenlerin etkileşiminin tarihidir. Bir yanda açık bilgi çevreleri diğer yanda ise sabitlenmiş üyelikleri ve resmen tanımlanmış uzmanlık alanları ile kurumlar görülmektedir. Bu kurumları tarihsel ve toplumsal bağlamlarından koparmak, gerçeği olduğu gibi yansıtmaktan oldukça uzaktır. Bilginin kurumsal yönü, kendi tarihinin de önemli bir yanını oluşturmaktadır (Burke, 2008: 57). Bu nedenle, tarihi ve toplumsal birer kurum ve özel amaçlarla kurulmuş bir örgütlenme biçimi olan üniversiteleri, ait oldukları ve belirli bir üretim biçimine bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal oluşumların gelişim sürecinden bağımsız olarak ele almak imkânsızdır. Dolayısıyla, üniversitelerin tarihsel gelişimini, kuruldukları Ortaçağ'dan kapitalist üretim biçimine doğru yol alan toplumsal oluşumların gelişim çizgisine paralel olarak değerlendirmek gerekmektedir (Timur, 2000: 15).

Ortaçağ'da 11. ve 13. yüzyıllarda şehirlerin gelişmesine paralel olarak artan iş bölümü eğitim alanında farklı ihtiyaçları da ortaya çıkarmıştır. Kilise ve vakıf okulları, açılan yeni iş sahalarına uyum sağlamakta güçlük çeken aristokrat çocukları için yeterli olmamaktadır. Öyle ki ticaretle uğraşan kesim bile hesaplamalar ve yazı ile ilgili daha geniş çerçeveli bir eğitime ihtiyaç duymaktadır. Şehir Okulları, Yazı Okulları gibi adlarla açılan okullar bu ihtiyaçları karşılama amacıyla yönelik olarak açılmıştır (Aytaç, 2009: 87). Salerno ve Bologna Üniversiteleri gibi üniversiteler, tıp veya din dışı hukuk öğreten bu okullardan doğarak gelişmişlerdir. Bu üniversiteler aynı zamanda yükselen kapitalizmin de temsilcisi olmuşlardır. Manastır veya katedral okullarından doğan ve feodal düzenin temsilcisi olan üniversiteler ise daha çok ilahiyat ağırlıklı özellikler taşımaktadır (Dölen, 2009: 3). Dolayısıyla, bu üniversiteler yüzyıllarca egemen sınıfların elinde halkı ehlileştirme aracı olarak kullanılmışlardır (Timur, 2000: 14).

Ortaçağ'ın ikinci yarısından sonra ilk olarak kurulmaya başlayan Bologna, Paris ve Oxford Üniversitelerinin kuruluş tarihlerine ilişkin olarak farklı kaynaklarda farklı tarihlere rastlanmakla birlikte, üçünün de 1200'lü yıllarda kurulduğu kabul

edilmektedir. Bunları Salamanca (1219), Napoli (1224), Prag (1347), Pavia (1361) ve daha birçoğu takip etmiştir. 1451'de Glasgow'un kurulduğu tarihe kadar bu sayı elliye ulaşmıştır. Kendi bölgelerinde bağımsızlığı ve yükseköğrenim tekeli ellerinde bulunduran bu üniversiteler, lonca/korporasyonlardır ve yasal ayrıcalıkları vardır. Zaten kiliselerin içinden doğan Ortaçağ üniversitelerinin öğretim üyelerinin hemen hepsi rahiptir (Burke, 2008: 38). Bu alandaki en önemli gelişme, yeminli rahiplerin yerini okumuş rahiplerin almasıdır. Bu dönemde eğitimin ruhban sınıfının tekelinde olması gerektiği sorgulanmadan kabul edilen bir zorunluluktur. Ortaçağ üniversiteleri, daha önceleri manastır ve katedrallerde yapılan eğitimden farklı bir işleyişe de sahiptir. İnsan unsurunu temel alan bu üniversiteler, bina ve kütüphane gibi yerleşim unsurlarından bağımsız, öğretmen ve öğrenci ilişkileri üzerine kurulmuş loncalar halinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Öğretmen ve öğrenciler arasında tıpkı diğer meslek korporasyonlarında olduğu gibi usta ve çırak ilişkisi vardır (Ülgen, 2010: 350).

Ortaçağ'da kentlerin gelişmesi ve üniversitelerin ortaya çıkışı birbirine bağlı iki olgudur. Kentler, üniversite yaşamını etkileyen ve mekân olgusu ile üniversitenin birtakım ihtiyaçlarını karşılayan özelliklere sahiptir. Öte yandan kentlerin gelişmesine etki eden en önemli faktör ise aydınların, onları manastırlara bağlı olmaktan kurtaran ve daha da özgürleştiren para ekonomisine sıkı sıkıya bağlı olmalarıdır (Ülgen, 2010: 350). Özellikle 13. yüzyılda kentsel gelişim örgütlü yaşam tarzını da beraberinde getirmiştir. Hükümdarların, kilisenin ve gelişmekte olan kentlerin ortaya çıkan yeni ihtiyaçları, okullarda yetişen gençlere geniş iş imkânları sunmaktadır. Bu durum karşısında gençlerin kendi formasyonlarını oluşturma çabası içine girmelerine sebep olmuştur. Öte yandan, kentlerdeki mevcut okullarda ortaya çıkan karışıklıklara ve problemlere çözüm bulma çabası, daha güçlü bir entelektüel bilinçlenmenin gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Öğrenci kitlesinin düzeni bozucu hareketlerinin yanında hocaların da kendi aralarında rekabetleri söz konusudur. Ancak ortaya çıkan bu olumsuz şartlar, üniversitelerin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Üniversiteler, güçlü örgüt hareketine olan ortak aidiyetleriyle 13. yüzyıl başında dikkati çeken ilk topluluktur. Bu örgütlü topluluğun amacı, bir yandan okulların çoğalmasının önüne geçmek; diğer yandan, herkes için geçerli bir disiplinler hiyerarşisine, birtakım zorunlu yasaların sistematik biçimde okunmasına, tehlikeli kitapların yasaklanmasına ve dengeli bir sınav ve diploması sistemine dayanan bir eğitim ve öğretim düzeni sağlamaktır (Charle ve

Verger, 2005: 19). Bu anlamda üniversitelerin kurulduğu ilk dönemlerde bugünkü anlamıyla ‘İlimler Birliği’nden (Universitas Literararum) söz etmek imkânsızdır. Mevcut olan birlik öncelikle statü elde etme amacına yönelik olarak oluşturulan “Öğretmenler ile Öğrencilerin Birliği” (Universitas Magistrorum et Scholarium) dir (Aytaç, 2009: 87).

Kuruldukları dönemde basit bir yapıya sahip olan üniversitelerin kurumsal bir statüye kavuşmaları ancak 14. yüzyılda mümkün olabilmıştır. Hemen hemen bütün ülkelerde yeni üniversiteler açılmıştır. Üniversiteler, siyasi ve dini otoriteler tarafından ilk kez bu kadar açık bir şekilde desteklenmiştir. Ancak resmi kilise kurumları olma özelliğini devam ettiren üniversitelerin üzerine, siyasi otoritelerin sonu gelmez isteklerine dayalı olarak gelişen baskıcı tutumları da eklenir. Devletin üst kademelerinde yer alacak yetenekli ve bilgili hukukçular yetiştirmesi ve bu yolla düzenin devamını sağlaması beklenen üniversiteler, siyasal etkinliğin cazip gelmesi sebebiyle siyasal erkin karşısında daha fazla direnememiştir (Charle ve Verger, 2005: 26). Nitekim hocaların ders verme sebebi bilgi aktarmak ve yararlı olmak değil “senyörlük” gibi unvanlar alabilmektir. Böylece üniversiteler bilginin paylaşılıp öğretildiği ve pazarlandığı mekânlar olmuştur (Ülgen, 2010: 370). Öte yandan, üniversitelerin giderek büyümesi onların kendi kaynakları ile giderlerini karşılamalarına engel olmuş ve devlet desteğini zorunlu hale getirmiştir. Eğitimin bir kamu hizmeti olarak algılanmaya başlaması ile üniversiteler giderek bir kamu kurumu haline gelmiştir. Geçmişte mevcut olan din-bilim ilişkisi siyaset-bilim ilişkisine günümüzdeki deyişle devlet-üniversite ilişkisine dönüşmüştür (Dölen, 2009: 5).

İlim ve sanat alanında ilerlemelerin tamamen durduğu iki yüzyılın ardından 17. yüzyılda bilimsel ilerlemeler yeni bir ivme kazanmıştır. İlim ve bütün sanat dalları bu yüzyılda yeni bir kariyere adım atmıştır. Bayle’ye göre, bundan önceki bütün çağlar karanlık sayılır (Hazard, 1996: 338). 18. yüzyıla kadar üniversitelerdeki eğitim ve öğretim programı bütünü ile öğretmenler tarafından yapılmaktadır. Bu yüzyılda ilk kez ayrı kürsüler açılmış ve matematik, astronomi, tıp, hukuk, fen ve sosyal bilimler alanlarında her kürsüye profesörlükler tahsis edilmiştir (Bilgin vd, 2009: 37). Ancak ‘Yeni Bilim’ olarak bilinen bu yüzyılın ortaya koyduğu yeni felsefesinin üniversiteler tarafından tam olarak anlaşılmadığı ve desteklenmediği yönündeki iddialar oldukça yoğunudur. Bu görüşe göre, üniversiteler bilimin ilerlemesi için çok az şey yapmıştır.

(Burke, 2008: 57). Klasik bilimin temsilcisi olan üniversitelerin modern bilimin yeniliklerine karşı gösterdiği direnç, modern bilimin üniversiteler dışında, bilimsel dernekler ve bilim akademileri gibi kurumlar vasıtasıyla gelişmesine neden olmuştur. Bu kurumlar genellikle krallığın himayesinde kurulan akademilerdir. İngiltere’de kurulan Royal Society (Kraliyet Derneği) bunların en bilinenlerindedir. Bu dernek ve akademiler yayınladıkları bilimsel dergilerle modern bilimin gelişmesine büyük katkılar sağlamışlardır. Yaşanan gelişmeler üniversitelerin fiili tekeli kırılma noktasına getirmiştir (Dölen, 2009: 3).

19. ve 20. yüzyılda dinden ve felsefeden kesin çizgilerle ayrılmış olan bilim eskisinden çok farklı bir dönemece girmiştir. Tarihin hiçbir döneminde bilim ve teknik birbirine bu kadar çok yaklaşmamıştır. Birçok bilimsel buluş teknik anlamda da hayata geçirilmiş ve bu teknik buluşlar günlük hayatı yoğun bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Buhar makineleri, röntgen cihazları, telefon, telgraf gibi buluşlarla bilimin ve tekniğin insanlığın hayatında oynadığı rolün önemi, devletler tarafından daha iyi anlaşılmış ve ortaya konan yenilikler devletler tarafından desteklenir olmuştur (Topdemir ve Unat, 2009: 283). Kurumsallaşmış bilginin ve kurumsallaşmanın öneminin artması üniversiteleri de yeniden örgütlenmek zorunda bırakmıştır. Lâik bir nitelik kazanan üniversitelerin giderek mühendislik öğretimine ağırlık vermesi hem tanımlanması hem de işlevleri açısından üniversitelere farklı bir bakış açısı getirmiştir (Dölen, 2009: 7).

1.4.2. Türkiye’de Üniversitelerin Gelişimi

Ülkemizde üniversitelerin tarihi süreci medreselerden başlamaktadır. 10. yüzyılın ortalarında Karahanlılar devrinde Bağdat’taki Darü’l-ilm kurumları örnek alınarak açılan bu yeni okulların amacı Müslümanlığı yaymak, eski inançların izlerini silmek ve güçlü din orduları oluşturmaktır. Bu ilk Türk okullarında fıkıh, tıp, astronomi, matematik bilimleri okutulmaktaydı ve mezunlarına da âlim denmekteydi. Medreselerin asıl gelişimi ise Büyük Selçuklular döneminde vezir Nizam’ül-mülk’ün öncülüğünde başlamıştır. Kuruculuğunu Nizam’ül-mülk’ün yaptığı Nizamiye Medreselerinin ilki 1065 yılında Bağdat’ta öğretime açılmıştır. Medreselerin Ortadoğu kentlerine yayılması ve Anadolu’da ilk büyük medreselerin açılması ise 12. yüzyılda olmuştur (Sakaoğlu, 2003: 10-11).

İslamiyet'te rahipler olmamakla birlikte, camilere bağlı eğitim kurumları olarak açılan medreseler, Avrupa'nın kilise egemenliğindeki eğitim kurumlarına çok benzemektedir. İncelenen başlıca konular Kuran, Hadis ve İslam hukukuydu ve bu kurumlar verilerden bağımsız vakıf özellikleri taşımaktaydı. Bu yönleri ile hâlâ Oxford ve Cambridge'de yaşayan kolej sistemini anımsatmaktadır (Burke, 2008: 55). Ancak medreseler, sadece dini eğitim kurumları değildi. Esas anlamda üst düzey bir eğitim kurumu niteliği taşımaktaydı ve dini bilimlerin yanında pozitif bilimler de öğretilmekteydi.

Osmanlı döneminde, medreseler başlangıçta Selçuklu devrinden kalan öğretim kurumlarından oluşuyorlardı. İlk Osmanlı medresesini ise Orhan Gazi İznik'te kurmuştu. Ancak Osmanlı tarihinde yükseköğretime dolayısıyla üniversitelere tekabül eden kurumlar Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra kurduğu sekiz Sahn-ı Seman Medreseleridir. Osmanlının yükselme döneminde sayısız cami inşasına paralel olarak medreselerin sayısı da hızla artarken (Koçer, 1991: 10-11; Timur, 2000: 50), medrese teşkilatının Fatih'ten sonra önemli bir safhası Kanuni Sultan Süleyman tarafından Süleymaniye Medreselerinin kurulması olmuştur. Ordunun doktor, operatör ve mühendis ihtiyacını göz önünde tutularak Süleymaniye Camisinin yanı başında bir Tıp Medresesi ve Darüşşifa, matematik ilimlerinin öğretimi için de dört medrese ve bir Dar'ül-hadis yaptırıldı. İstanbul'un büyük medreselerinden başka Anadolu'da da başta Mardin, Diyarbakır, Bitlis, Van, Malatya, Sivas, Kayseri, Konya, Kastamonu gibi şehirlere yayılmış medrese teşkilatları 16.yüzyılın sonuna kadar mevcut düzenlerini koruyarak devam ettirmişlerdir (Koçer, 1991: 11-12).

17. yüzyıldan itibaren ise medrese teşkilatı gerileme sürecine girmiştir. Bu dönemde medreselerde astronomi, matematik, pozitif bilimler ve biyoloji önem kaybetmiş ve daha çok dini bilimlerin kelamın, hadisin ve fıkıhın incelendiği yerler haline gelmiştir (Bilgin vd., 2009: 38). Bu dönemde Batı dünyası ilmi gelişmeler konusunda önemli aşamalar kaydederken medreseler bu gelişmeye ayak uyduramayarak, ilmi hürriyetten yoksun, siyasi ve iltimasın hâkim olduğu yerler haline gelmeye başlamıştır. Siyasi plandaki başarısızlıklara bağlı olarak ortaya çıkan yaratıcı düşünce alanındaki bu başarısızlıklar medreselerin her türlü ilerlemeye engel kurumlar haline gelmesine neden olmuştur (Koçer, 1991: 12-14). Bu dönemden itibaren Batı üniversiteleri ile Osmanlı medreselerinin gelişme süreçleri karşılıklı olarak

incelendiğinde, üretim ilişkilerinin ve devlet aygıtının farklı gelişimleri bağlamında bunların da zıt yönde bir gelişim içinde olduğu görülmektedir (Timur, 2000: 54).

Tek Osmanlı üniversitesi denilebilecek Dar'ül-fünûn ise açıla kapatıla, etkisiz varlığını II. Meşrutiyete kadar devam ettirmiştir (Sakaoğlu, 2003: 142). Dar'ül-fünûn'un kurulması, 1846'da kararlaştırılmış ancak 1863 yılında açılabilmiştir. Bütün Osmanlı tebaasının yan yana okuyup, yetiştirebilmeyi amaçlayan bu kurumun temel amacı; Batılılaşma yolunda olan devletin kamu hizmetlerinde yer almasını sağlamak ve medreselerin dışında dini gelenek ve etkilerden uzak modern bir üniversite eğitimi yapmaktır (Akyüz, 1999: 146; Bilim, 1998: 241).

1863 yılında açılan ilk Dar'ül-fünûn çoğunlukla medrese öğrencileri ve devlet memurlarının dinleyici olarak katıldıkları serbest derslerle başlamış ancak 1865'te Çemberlitaş'taki binasının bütün araç, gereç ve kitaplarıyla birlikte yanmasıyla sona ermiştir. Bunun ardında Dar'ül-fünûn 1870'te ikinci kez açılmış, 1871 sonlarında ise kapatılmıştır. Bir süre sonra 1874'de Galatasaray'daki Mekteb-i Sultani içinde Dar'ül-fünûn-i Sultani açılmıştır. Hukuk, edebiyat ve mühendislik şubelerinden oluşan bu okul da varlığını sürdüremeyerek 1881'de kapanmıştır. Son ve dördüncü Dar'ül-fünûn ise 1900'de açılan Dar'ül-fünûn-ı Şâhâne'dir. Yüksek Din İlimleri, Matematik ve Doğa Bilimleri ve Edebiyat olmak üzere üç şubeden oluşan, öğrenci sayısı sınırlandırılmış, genel kültür vermeye yönelik basit bir yüksek okul niteliğinde olan Dar'ül-fünûn'da din ilimleri de kapsama alınarak bir senteze ulaşılmaya çalışıldığı görülmektedir (Dölen 2009: 18-20).

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni rejim Dar'ül-fünûn'a önem vermiştir. Çünkü Cumhuriyet rejimi Dar'ül-fünûn'u, batıl inanç ve yoldan sapma kuvvetlerine karşı inkılâp fikirlerini yaymada bir mücadele aracı olarak görmüştür. Ancak 1933 reformuna gelinceye kadar Dar'ül-fünûn'un kendisinden beklenen görevleri yerine getiremediği kabul edilmekte ve ona başlıca iki eleştiri getirilmektedir. İlk eleştiri Darülfünun'un inkılâplara karşı olumsuz bir tutum takındığı yönündedir. İkinci olarak ise Dar'ül-fünûn'da ciddi, topluma yararlı ve bilimsel çalışmalar yapılmadığı ileri sürülmüştür (Akyüz, 1999: 310-311). Bütün bu gelişmeler ve İsviçreli Prof. Malche'nin raporu üzerine başlangıçtan beri yenilik ve inkılâplara sıcak yaklaşmayan İstanbul Dar'ül-fünûn'u 31.05.1933 tarih ve 2252 sayılı yasa ile kapatılmış yerine İstanbul Üniversitesi

kurulmuştur. Böylece eski Dar'ül-fünûn'un müderrislerinden seçilen ve Almanya'dan göç eden çoğu Musevi asıllı yabancı profesörlerle o günkü deyimle "Berlin dışında en büyük Alman Üniversitesi" oluşturulmuştur (Sakaoğlu, 2003: 219).

Bütün bu gelişmelerin ardından 1945 ve 1960 yıllarında çıkarılan kanunlarla üniversiteler tüzel kişilik kazanıp eğitim, öğretim ve araştırma merkezleri haline gelmiştir. 1971 anayasa değişikliğinde ve 1961 ile 1982 anayasalarında çeşitli düzeltmeler yapılarak, 1982 Anayasasıyla bütün yüksek öğretim kurumları üniversite çatısı altına alınarak, bu kurumların kontrolü Yüksek Öğretim Kuruluna (YÖK) verilmiştir (Bilgin vd.,2009: 39-40).

Feodal bir yapıya sahip olarak Batı'da ortaya çıkan üniversiteler, kapitalist üretim biçiminin yaygınlaşmasına bağlı olarak dönüşüme uğramış ve toplumsal gelişmelere uygun olarak yeniden şekillenmiştir. Bu yüzden üniversiteler ortaya çıktıkları toplumun ve ortamın ürünüdürler. Bu bağlamda bilimsel çalışmaların ve bilimsel bir ortamın ortaya çıkması için ekonomik ve toplumsal koşulların toplumsal yapı içinde oluşması gerekmektedir. Bu koşulların ürünü olarak Batı'da ortaya çıkan ve sürekli gelişmeler gösteren üniversite kurumu, ülkemizde çok uzun bir süre kurulamamış ve gelişme gösterememiştir. Gereken ekonomik ve toplumsal koşullar sağlanamadan kurulmaya çalışılan üniversitelerle uzun bir süre Batı bilimi geriden takip edilmiş ve bu konuda gereken koşullar ve gelişmeler sağlanamamıştır. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte rotasını tamamen Batıya çeviren ülkemizde gereken ekonomik ve toplumsal koşulların yavaş yavaş oluşması üniversitelerin kurulmasında ve gelişmesinde önemli gelişmeler sağlasa da günümüzde üniversiteler üzerinden ilerleyen çeşitli toplumsal ve siyasi tartışmalar bu konuda hâlâ kat edilmesi gereken mesafelerin olduğunu göstermektedir.

1.4.3.Üniversitelerin İşlevleri

Toplumsal yapıyı oluşturan kurumlardan biri olan eğitim, içinde yer aldığı toplumun özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Eğitim temel amacı bireyleri toplumsallaştırmak ve toplumun sürekliliğini sağlamaktır. Eğitim toplumun kültürünü ve değerlerini bireye aktarmanın yanında değişimlere ayak uydurabilen hatta değişimlerin öncüsü olabilecek donanıma sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Eğitimin

bu işlevlerini yerine getirme görevini üstlenen kurumlardan biri olan üniversitelerin önemi oldukça fazladır.

İçinde yer aldıkları toplumun yapısına ve ihtiyaçlarına uygun eğitim yaklaşımları geliştiren üniversiteler, kuruldukları ilk andan itibaren toplumsal yapıdaki değişmelere bağlı olarak yapısı ve işlevleri de değişmiştir. Toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli ve vasıflı bireyler yetiştirmenin hemen hemen tek merkezi gibi görülen üniversiteler, toplumun ihtiyaç duyduğu tarzda bireylerin yetişmesinde önemli roller üstlenerek toplumun gelişmesinde anahtar role sahiptir. Üniversiteler bir yandan nitelikli iş gücü yetiştirirken, bir yandan da bilgi ve teknoloji üretme, toplumu aydınlatma, toplumsal değişmelere öncü olma gibi işlevleri de yerine getirirler.

İlk kez ortaya çıktıkları Ortaçağ'ın sonlarında dini ve ticari nitelikli bir eğitim anlayışına sahip olan üniversiteler, sanayi inkılâbı ile birlikte değişen toplum yapısı ve ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir eğitim anlayışı geliştirmişlerdir. Sanayileşme ve Aydınlanma düşüncesi ile beraber üniversiteler, pozitif bilim anlayışı geliştirerek modernizmin ihtiyaç duyduğu nitelikte insan yetiştirmeyi amaçlamıştır. Günümüzün bilimsel bilgiye dayalı ve modern teknolojinin öne çıktığı Enformasyon Toplumunda ise yine toplumsal yapıdaki değişmelere uygun olarak yeni bir eğitim anlayışı geliştirmiştir.

Durkheim'a göre, üniversiteler Ortaçağ'dan günümüze kadar yapı ve işleyişini koruyan ender kurumlardandır. Onun deyimiyle, üniversiteler hâlâ birer 'feodal lonca' olma özelliğini korumaktadır. Nitekim sosyologlar arasında da bu görüşü savunan bir yaklaşım mevcuttur (Aktaran: Timur, 2000: 17). Öte yandan, Russell de üniversitelerin Ortaçağ'daki konumlarına benzer bir gidiş halinde olduklarını ve sadece meslek edindirme amacına yönelik olduğunu ileri sürmektedir (1993: 214). Üniversitelerin hâlâ feodal özelliklerini korudukları ya da korumadıkları tartışma götürür bir konudur. Ancak özellikle son yüzyılda yaşanan hızlı toplumsal değişimlerden eğitim alanının, dolayısıyla yükseköğretimin en önemli kurumu olan üniversitelerin oldukça yüksek düzeyde etkilendikleri bir gerçektir.

Ortaçağın toplumsal yapısına uygun olarak dini ve ticari nitelikli bir eğitim sunan üniversiteler, sanayi inkılâbı ve Aydınlanmaya bağlı olarak değişen toplumsal yapıya uygun olarak toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli eleman yetiştirme kurumları olmuştur. Bunun yanında pozitif bilim anlayışı ve düşüncesini öğrencilere yerleştirme

görevini üstlenen üniversiteler, sanayi toplumunun özelliklerinden farklı olarak ortaya çıkan enformasyon toplumunda ise yeni işlevler üstlenmiştir.

Enformasyon toplumunda üniversiteler, toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli eleman yetiştirme yanında, bireylerin sahip olmak istedikleri yaşam tarzına ulaşabilmeleri için gereken eğitimi ve vasfı kazandırma işlevlerini sağlama görevini üstlenmiştir. Günümüzde, bireylerin bilim ve teknolojiye açık olması ve bu alanda bilince sahip olması gerekmektedir. Eğitimin deneyimden önce geldiği enformasyon toplumunda, bilimsel ve teknolojik gelişmelere açık, kendisini yenileyebilen, dünyada meydana gelen değişiklikleri içselleştirebilen ve duyduğunu olduğu gibi kabul etmek yerine sorgulayabilen bireylere ihtiyaç vardır (Şentürk, 2008: 488-492). Enformasyon toplumu, aynı zamanda bilen değil bilgiye ulaşma ve ulaştığı bilgiyi birikimli bir şekilde geleceğe taşıma yeteneğine sahip olan bireyler yetiştirmeyi amaç edinmektedir. Ancak bu nitelikte bireylerin yetiştirilmesi için, enformasyon kaynaklarının etkili bir şekilde kullanımı gerekmektedir. Üniversiteler bu kaynakların gerektiği şekilde kullanımını sağlayabilecek formasyona ve güce sahip en önemli kurumlardan biridir. Bu bağlamda, üniversitelerin en önemli işlevlerinden biri, enformasyon kaynaklarını doğru ve etkili bir şekilde kullanabilecek beceriye sahip donanımlı bireyler yetiştirmektir. Dolayısıyla, bir ülke ancak üniversitelerine yaptığı ekonomik yatırımlar ölçüsünde Enformasyon Toplumu olma yolunda ilerleyebilir.

Üniversite eğitiminin hammaddesi olan birey, toplumun geleceğidir. Bir ülkenin varlığını sürdürebilmesinin en etkili yolu, eğitimin genç nesillere aktarılmasıdır. Bilginin bireylerle paylaşılmadığı ve onlara fırsatların tanınmadığı bir ortamda, bireyler de bilimsel faaliyetlere katılacak gücü ve yetkinliği kendisinde bulamayacak ve bir süre sonra toplum sönükleşmeye ve gerilemeye başlayacaktır (Bilgin vd., 2009: 20). Bu bakımdan çağımızın gerekleri, günümüz insanını bağımlı olmaya, engellemeye çalışan katı ve statükocu eğitim anlayışına sahip kurumların varlığına izin vermez. Yeni aktif eğitim anlayışının temel prensibi, “insana rağmen değil, insan için eğitim” anlayışıdır (Ensari, 2010: 115). Günümüzde çağdaş yükseköğretimin temel unsuru olan üniversiteler de sosyo-ekonomik, politik ve teknolojik alanlarda toplumsal değişimleri gerçekleştirme gücüne sahip olan ve bu doğrultuda bireyler yetiştirmeyi sağlayabilecek kurumların başında gelir (Oğuz, 2010: 86). Enformasyon kaynaklarının kullanımında en önemli hususlardan biri, bilginin ve bu kaynakların nasıl ve ne amaçlarla kullanıldığıdır.

Üniversite eğitimi, bireylere iletişim kaynaklarını özgürce kullanım serbestliği tanırken; bireyleri, bu kaynakları doğru ve etkili bir şekilde kullanabilmeleri hususunda bilinçlendirmektedir.

Üniversitenin kurumsal faaliyetleri ile ilgili en önemli konulardan biri, üniversitelerin eğitim fonksiyonudur. Genel olarak “üniversite eğitimi” şeklinde ifade edilen kavram, zengin bir muhtevaya sahiptir. Akademik alanda; üniversitenin standardize ettiği bilgileri, çeşitli mesleki formasyonları ve disiplin haline gelmiş bilimsel bilgileri genç nesillere aktarması üniversitelerin “öğretim faaliyeti”dir. Eğitim fonksiyonu ise sadece öğretimle ilgili değildir. Üniversite aynı zamanda bir hayat tarzıdır. Genç birey, üniversitede geçirdiği süre boyunca bir gerçeklik ve hayat algısına sahip olur. Çünkü bireyin dünya ve hayat görüşünü besleyen kaynaklar çok çeşitlidir. Üniversite eğitimi, sınıf ya da amfilerde değil, bahçede ve kantinde başlar (Bilgin vd, 2009: 20). Farklılıkları bir arada yaşayan genç birey, empati kurmayı, başka hayatlara ve görüşlere saygı duymayı öğrenerek olgunlaşır. Bu olgunlaşma, bireyin kişisel gelişimini gerçekleştirdiğinin bir göstergesidir. Öte yandan, artık kendi parasının hesabını tutmak zorunda kalan genç, az ile yetinmeyi ve elindeki sınırlı miktardaki parayı ihtiyaçları doğrultusunda kanalize etmeyi öğrenir ve bu yolla ekonomik olgunluğa erişir.

Üniversiteler; araştırma projeleri üreten, üst düzeyde kitlesele eğitim gerçekleştiren ve verdiği mesleki eğitim yolu ile topluma hizmet eden kurumlardır. Üniversiteler, barındırdıkları bu unsurlarla, dünyada meydana gelen gelişmeleri kendi bünyesinde değerlendirebilme olanağına sahip olurlar. Bu nedenle dünyanın değişen şartları, üniversitelerin sadece entelektüel bilgi üretmeyi amaçlayan geleneksel rolünün çok ötesindedir. Bu durum üniversitelere kendi toplumunun beklentileri doğrultusunda birtakım sorumluluklar yüklemekte ve entelektüel bilginin yanında toplumsal bilgiyi de üretmeye zorlamaktadır. Toplumun kendisinden beklediği sorumlulukları yerine getiremeyen ve değişen çağın şartlarına uygun bir eğitim paradigması ortaya koyamayan bir kurum fonksiyonel olmaktan çok uzak kalacaktır (Oğuz, 2010: 86). Bu bakımdan üniversiteler sosyal yapı içinde önemli fonksiyonlar üstlenmektedirler. Üniversiteler bir yandan nitelikli ve vasıflı eleman yetiştirirken bir yandan da toplumun ihtiyaç duyduğu bilgiyi üretmeye çalışmaktadır. Eğitim kurumları içinde önemli rolü olan üniversiteler sadece eğitim kurumu değil, sosyal yapı içinde diğer kurumlarla da

yoğun ilişki içindedir. Toplumsal yapının işleyişinde ve devamında önemli bir rol üstlenen üniversiteler, bir yandan bireylere toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun eğitim verirken, bir yandan da toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere uygun eğitim faaliyetleri yürütmeye çalışmaktadır.

Sonuç olarak, değişen ve karmaşıklaşan dünyada eğitimin ve özellikle de üniversite eğitiminin önemi giderek daha da artmaktadır. Günümüzde özellikle toplumsal değişim söz konusu olduğunda üniversitelerin işlevleri daha da belirgin bir hale gelmektedir. Üniversiteler bir yandan toplumsal değişmelere olanak hazırlarken bir yandan da oluşan değişmelere bireyleri hazırlamakta, bu konuda gereken donanımı sağlamaktadır. Bu bakımdan içinde bulunduğu çağın gereklerine uygun vasıflarla donatılmış, bu vasıfları ait olduğu toplumun önceliklerine göre kullanma yeteneğine ve bilincine sahip bireyler yetiştirmek üniversitelerin temel amacı olmalıdır. Üniversiteler sahip oldukları araştırma imkânları sonucunda bilgi ve teknolojinin gelişimine katkıda bulunurken, toplumsal değişmeye de alt yapı hazırlarlar. Bu nedenle, üniversiteler için gerekli mali desteğin ve bilimsel özerkliğin sağlanması toplumların geleceği açısından hayati önem arz etmektedir. Dolayısıyla, bir toplumun önceliği üniversitelere gereken önemin verilmesi olmalıdır. Ancak bu konuda yaşanan en büyük problem, mevcut üniversitelerin bünyesinde niteliksel iyileştirmelerin yapılması gerekirken, genel anlamda niceliksel (rakamsal) iyileştirmelerin yapılmasıdır. Bir ülkede üniversitelerin sayısının artırılması, o ülkeye çoğu zaman maddi külfet dışında hiçbir fayda sağlamayacaktır. Ancak var olan üniversitelerin eğitim-öğretim olanaklarının artırılması, araştırma projeleri konusunda yeterli desteğin sağlanması, akademisyenlerin ve öğrencilerin gerek ekonomik gerekse akademik ve sosyal alanlarda iyileştirmelerin yapılması izlenebilecek en etkili yol olacaktır.

2. DEĞERLERİN KAYNAĞI VE ANLAMLANDIRILMASI

2.1. Değer Kavramının Tanımlanması

Hayatımız boyunca aldığımız kararlar ve bu kararlar doğrultusunda ortaya koyduğumuz bütün eylemlerimiz sahip olduğumuz değerler vasıtasıyla gerçekleştirilir. Günlük hayatın akışı içerisinde farkında olmadan olumlu ya da olumsuz birçok nitelendirmede bulunuruz. İlk bakışta basit gibi görünen ‘iyi’, ‘kötü’ gibi nitelendirmelerimizin temelinde oldukça karmaşık bir değerler sistemi vardır.

Kendimizle ve başkaları ile olan kişisel ilişkilerimizde, kendimizin ve başkalarının yapıp ettikleri ile olan ilgimizde, yakın çevremiz, çağımız, geçmişle ve gelecekle bağımızda bir kişi olarak var olmamızın temelinde değer anlayışımız, bunun temelinde ise kendimizden ve bireylerden beklediklerimiz yer alır. Ancak aynı olaylar, durumlar, kişiler ve davranışlar, kısaca aynı realitenin değerlendirilmesi konusunda öylesine farklılıklar vardır ki bu durum yoğun çatışmalara yol açmaktadır. Bunun sonucunda kişi, insan realitesi ile ilgili genel değer yargıları konusunda çıkmaza saplanmaktadır. Çünkü içinde bulunulan hayatın akışı kişiyi adım başı karar vermek, karar almak, tavır takınmak ve karşılaştığı durumlar hakkında değerlendirme yapmak zorunda bırakmaktadır (Kuçuradi, 2010: 5-7).

Değer kavramının, birey olarak eylemlerimizi ve davranışlarımızı etkileyen yönü ile sosyal bilimler literatüründe kazandığı anlamı, kavramın sözlük anlamından oldukça farklıdır. Kavram kelime anlamı olarak: 1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet paha 3. Üstün nitelik, meziyet 4. Bireyin nesne ile bağlantısında beliren şey 5. Bir değişkenin veya bilinmeyen sayı ile anlatımı (TDK, 2010: 607) anlamlarına gelmektedir. İstatistik analizlerinde, özel bir durumda belirli bir değişkende gözlenebilen nicel bir miktarı; iktisatta ise metallerin kendinde somutlanan emek miktarını (Marshall, 1999: 133) ifade etmektedir.

Değer kavramının sosyal bilimlerde farklı disiplinlerce ele alınmış olması, onun üzerinde uzlaşılmış bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak kavramın günümüzdeki anlamını felsefeye borçlu olduğu aşikârdır. Alman metafizikçi Windelband, bu düşünceyi bir adım daha ileriye taşıyarak felsefeyi genel anlamda ‘değer felsefesi’ olarak gördüğünü ifade eder. Felsefe değer kavramını iki farklı yaklaşıma göre tanımlamaktadır: Birincisi ‘insanların isteyen ve gereksinme duyan bir varlık olarak nesne ile ilişkisinde beliren şey’dir. Bu anlamda bireyin yaşamı bir ‘değerler mücadelesi alanı’dır. Nietzsche ve Kant’a göre; değerleri koyan da nesnelere zorla dayatan da bireyin kendisidir. İkincisi ise insanların kendi başına isteme ve duyma eğilimlerinden bağımsız olan bir değerler alanını ifade eder. Scheler ve Hartmann’a göre ise değerler insanlar onları keşfetmeden önce de vardır (Akarsu, 1998b: 49; Özensel, 2003: 218).

Değerler, ahlâk ya da değer felsefesinde olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya, belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve fiilleri olan özne ile ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavır; öznenin olana, olguya yüklediği niteliktir (Cevizci, 2005: 432). Ahlâk felsefesine göre değerler, iyi ve kötü arasında ayırım yapan ölçütken; estetik açıdan değerler, güzel ya da çirkin arasında ayırım yapan değerlendirme ölçütüdür (Halman-Moor, 1993: 21-23). Estetik değerler, bir yandan nesneden bağımsız ve bireye özgü bir değerler alanına sahipken, diğer yandan bireyden bağımsız bir bilgi objesini içerisinde barındırır (Tunalı, 2002: 30).

Değerler; düşünce, duygu ve davranış biçimlerini içerir. Düşünce dünyasında değerler, arzu edilen ya da edilmeyen, istenilen veya istenilmeyen, önemli ya da önemsiz deneyimlerdir (Epstein, 1989: 5). Buna göre psikolojik açıdan değer kavramı, bir şeyi istenilir ve yararlı kılan özelliği veya niteliğidir.

Sosyalleşme süreci içerisinde öğrenilen anlamı ile değerler, bireylerin grup ve çevre içerisinde nasıl davranmaları gerektiğini gösteren ve düzenleyen, toplumun sosyal vicdanına dayanan yol haritaları ve toplumsal bütünlüğü sağlayan ortak davranış kodlarıdır (Ersoy, 2012: 70). Başka bir ifade ile bir toplumda iyi, kötü, doğru ve yanlış gibi arzu edilen veya edilmeyen konulardaki fikir birliğidir. Bireylere dışarıdan gelir ve kendini kabul ettirir. Değerler bir yandan kolektif bilinci temsil ederken; bir yandan da toplumsal bütünlüşmeyi sağlayarak, toplumsal yapının devamında önemli işlevler üstlenmektedir.

Hayatımızın her alanına nüfuz etmiş olan değerlerin, birbirinden farklı disiplinlerin araştırma sahası içerisinde yer alması genel bir tanımının da yapılmasını güçleştirmektedir. Ancak genel olarak sosyal bilimler açısından değerlendirildiğinde, üzerinde uzlaşmış belirli birtakım unsurların olduğu görülmektedir. Sosyal bilimler, değer kavramını gözlenebilen düzenli davranışların açıklanmasında kullanmaktadır. Değer kavramını açıklarken kullanılan ortak temel, bireyin belirli bir şekilde hareket etme eğilimidir. İnsan eylemlerini yöneten yönelimler, güdüler, belirli norm, tutum ve yol göstericiler, bireyin davranışlarının altında yatan temel prensiplerdir (Halman ve Moor, 1993: 21). Bu ortak yönelimlere karşın değerlere ilişkin bakış açısı felsefi, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere üç temel boyutta ele alınmalıdır.

2.2. Felsefi Açıdan Değer ve Değerlerin Kaynağı

Avrupa’da Otuz Yıl Savaşları’nın ardından gelen toplumsal acılar ile Batı, sosyal ve siyasi düzeni dini kabullerin sağlayamayacağını anlamıştır. Dinin yerine ikame edebileceği ve toplumu karmaşaya sürüklemeyecek yeni bir unsura gerek vardır. Değerlerden bağımsız bir düzen inşa etme amacı güden naturalistik bilgi anlayışı, ortaya çıkan bu gerekliliğin sonucudur. Tanrı yerine ‘doğa’yı, Tanrı buyrukları yerine ise “doğa yasaları”nı koyan naturalizm, Ortaçağ’ın Tanrısına açılmış bir savaş olarak nitelendirilebilir. Ancak bu yeni bilgi anlayışı birçok çelişkiyi ve ikilemi de beraberinde getirmiştir. İnsanın doğası mı yoksa tarihi mi vardır? Ya da insan biyolojik güdülerıyla mi tanımlanır, konuşan bir varlık olarak mı tanımlanır? İdeolojileri, kültürü, dili ve değerleri ikincil nitelikler olarak tanımlayan, gerçek bilginin sadece gözle görülebilen (okülersentrik) ve üzerinde deney yapılabilen şeyler olduğunu savunan naturalistik bilgi anlayışı, işitme ve düşünme temeline dayalı değerlerimizi reddeder (Arslan, 2002: 91-99). Ancak böylesi keskin ayrımların yapılması sadece tek tip insan modeli yaratma eğiliminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Tanrı’nın ölümünden sonra ortaya çıkan boşluğu doldurabilme endişesiyle ortaya atılan ve ‘dil nesnelere dünyasını temsil eder’ gibi ifadeler ne yazık ki ne nesnelere âleminde ne de insan ilişkilerinde karşılığını bulamamıştır. Görülmektedir ki; insanı tek boyutlu değerlendirme arayışı boşuna bir çabadır (Kale, 2002: 152).

Naturalist bilgi anlayışının dışladığı değer kavramına karşılık gelen tanımlamaların çeşitliliği, değer kavramına ilişkin felsefi bilginin de olanaksız olduğu izlenimini vermektedir. Öte yandan, değerlerin olgu sınırlarının dışında görülmesi, değerlerin kaynağına ilişkin bir bildirimde bulunmayı engeller. Böylelikle değerlerin bir tasarımını kurmak ve değerlerin kaynağına ilişkin bir bilgi ortaya koymak oldukça zor görünmektedir. Bilgisel anlamda felsefeye düşen tek görev ise, ‘iyi’, ‘özgürlük’, ‘saygı’, ‘özgürlük’ gibi kavramların çözümlenmesidir. Bu türden bir düşünce, değerleri gerçek dünyanın dışına, kurgusal alana iter (Tepe, 2002: 342).

Felsefede değerler sorununun başlıca konularından biri ‘Ben’ ve ‘Öteki’ kavramlarıdır. ‘Ben’, kendi bilincine varmış bir öznedir. Kısaca, bir öz-bilinç varlığıdır ve bu öz-bilinç varlığı olmadan Ben’den söz edilemez. ‘Ben’, bunu ancak kendisi ile kendisi olmayan arasında bir sınır çizerek başarabilir. Bu durum ‘Ben’in, kendisi

olmayanı yani “Öteki”ni kabullenmek zorunda bırakır. “Öteki”, zihinde oluşmaya başlayan değer kavramının çıkış noktasıdır. Böylelikle “Ben”, “Öteki”nin varlığını tasdik etmek suretiyle kendi varlığını tasdik edebilmek durumuna erişir. Ben tarafından “Öteki”nin bir nesne veya eşya gibi görülmesi demek, Ben’in kendi varlığının dışına çıkamaması ve ilişki kurabileceği en önemli varlığı yok etmesi anlamına gelir. Bu durum Ben’in de sonu olur. Çünkü bir topluluğu oluşturan bireylerden her birinin yalnız kendisi için geçerli olan değerlerin başında “Öteki” ya da “başkaları” gelir. Toplum dışında tek başına bir insanın yaşayabilmesi imkânsız olduğuna göre, insanın mutluluğunu da başkalarına borçlu olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bir insanın insanlığını ve özgürlüğünü topluma borçlu olması demek, o insanın değerlerini de başkalarına borçlu olması anlamına gelir (Hacıkadıroğlu, 2002: 39). Aralarındaki ilişki her iki tarafı da var kılan diyalektik bir ilişkidir. Bu ilişki, her ikisini de toplumsal kılar ve bu toplumsallık onları ‘birlikte varoluş’ haline dönüştürür (Gündoğan, 2007: 73). İnsan her zaman diğerine ihtiyaç duyar ve diğeri ile birlikte var olur. İnsanlığın ilkel dönemlerinden bu yana geçirdiği aşamalar, dayanışmaya dayalı “birlikte varoluş” halinin en güzel örneğidir.

Öte yandan “Ben” ve “Öteki” arasında her zaman olumlu bir ilişkiden söz edilemez. Aralarında sürekli bir gerilim vardır. İyi ve doğru değerleri temsil eden daima ben’dir. “Öteki” ise, olumsuz değerleri temsil eder. “Ben’i” “Ben” yapan da inandığı değerlerin diğer değerlerden üstün olduğuna olan inancıdır. Bu sayede “Ben”, “Ben” olarak varlığını idame ettirebilir. Ona göre en mükemmel din kendi inandığı dindir, en iyi ahlâk kendi temsil ettiği ahlâktır ve en üstün kültür kendi mensup olduğu kültürdür. Ancak “Ben”in iyiyi temsil etme gerekçesi oldukça geçerlidir. Çünkü değer her insanın kendi düşüncesinde tatmin bulmak için ulaşmak isteği bir idealdir ve bu düşünce bütün insanlarda ortaktır. Her ideal olanın gerçekleşmesi ihtimali ise olduğundan başka türlü de olabileceği anlamına gelir ki bu durumda olanın zorunlu olmadığı ortaya çıkar. Bu durumda mutlak iyiden bahsedilemez. Reel dünyada birbirinden farklı birçok iyi vardır ve bu iyileri idealleştiren birçok farklı özne mevcuttur (Gündoğan, 2007: 78). “Ben” ile “Öteki” arasındaki gerilimin en somut yansıması olan “yabancılaşma”yı aşmanın tek yolu, “Ben”in “Öteki”nin varlığını narsist bir benlik algısı ile yok etmemesidir. Bu ise ancak etkileşimsel ve iletişimsel etik anlayışı ile mümkündür (Kale, 2002: 152).

Değerlerin kaynağına ilişkin öznelci ve nesnelci bakış açılarının çatışmalı durumu, değerler konusunda yaşanan en önemli zorluklardan biridir. ‘Nesneci değer anlayışlarına göre değerlerin öznenen bağımsız, kendi başlarına bir varlığı ve gerçekliği vardır. Değerlerin bu gerçekliği mutlak, ideal veya ilahi bir geçeklik olabilir (Gündoğan, 2007: 76). Değerler, doğal nesnelere gibi kendi başlarına vardır ve hiçbir zaman değişmezler. Değişen ise sadece değer yargılarıdır. Ancak bu durumda değerlerin nasıl olup da toplumdan topluma, çağdan çağa veya aynı toplumun farklı üyeleri arasında değişebildiği sorusu akla gelmektedir. Nesnellik anlayışına göre değişen değerler değil, bu değerleri algılayan gruplar ya da bireylerdir (Toku, 2002: 103). Öte yandan bu değişebilirliği özne ile özdeşim kurarak açıklayan öznelci değer anlayışına göre ise değerler, onu kuran bir özne sayesinde vardır ve bu özne bir birey olabileceği gibi bir toplum da olabilir (Gündoğan, 2007: 76). Bu nedenle değerler, çağdan çağa, toplumdan topluma ya da mensup olunan kategoriye göre değişmektedir (Toku, 2002: 103). Değerlerdeki rölatifliğinin temelinde, bireysel inanç sahalarında yer alması yatmaktadır. Bireylerin özgür istekleri ve tercihleri bu farklılığı yaratan en önemli etkidir (Kane, 1985: 189-190).

Felsefe tarihinde değerler sorunu nesnelci ve öznelci değer anlayışları çerçevesinde ilk kez Antik Yunan’da belirmiştir. Sadece insan aklıyla erişilebilen evrensel yasaların temelleri bu dönemde atılmıştır. Öte yandan, dogmatik ve mutlak olguların varlığına karşın insanın sezgisel iç özgürlüğünü kullanmasına fırsat veren rölatif bilgi ve ahlâk anlayışı da yine bu dönemde ortaya çıkmıştır (Kale, 2002: 151). Antikçağ’da Sofistler ilk kez kendilerinin yapmış olduğu “physei” (doğal olan) ve “thesei” (sonradan insan eliyle konulmuş olan) ayırımı ile başta eşitlik ve adalet olmak üzere değerlerin thesei alanına (insani ve sosyal alana) ait olduğunu vurgulayarak değerler alanındaki rölativizmin de ilk habercileri olmuşlardır (Özlem, 2002: 285). Onlar bu rölativist ve öznelci tutumlarıyla değerlerin genel-geçer ve mutlak olamayacaklarını aksine değerlerin insan ürünü ve uyuşimsal olduklarını savunmuşlardır (Gündoğan, 2007: 77-256). Kısacası Sofistler, insan bilgi ve davranışındaki gelişigüzel ve saf kişisel özellikleri vurgulayarak genel-geçer öğeleri önemsememişlerdir (Thilly, 2002: 92).

Antikçağ’da sofistlerin rölativist, tikelci ve duyumcu yaklaşımlarının aksine değerlerin nesnelliğini savunan Sokrates, Platon ve Aristoteles, Grek felsefesinin

mutlakçı, tümelci ve rasyonalist değer yaklaşımlarının en önemli temsilcileri olarak bilinir. Sokrates'e göre tümelin bilgisi, doğru bilginin ve "iyi"nin kaynağıdır. Akıl düzeni ve evren türdeş sayıldıklarından, doğru bilgi (episteme) kozmosun, evren düzeninin özneden bağımsız, nesnel bilgisidir. Böylelikle bilgi ve değerde evrenselciliğin temelleri de atılmıştır (Özlem, 2002: 285-286). Sokrates'e göre, düşünce farklılıkları olduğu doğrudur. Ancak önemli olan fikirlerin çarpışmasıyla ortaya çıkan temel uzlaşma noktalarını bulmaktır. Bu ortak zemin ise evrensel değerlerdir (Thilly, 2002: 105). Platon da tıpkı hocası Sokrates gibi, Sofistlerin ahlâk, değerler ve politika alanında hiçbir mutlak doğrunun olmadığı ve sadece kişisel önyargılarımızın esas olduğu iddialarından dolayı epistemolojiye kendisinden önceki hiçbir filozofun göstermediği kadar büyük tepki göstermiştir. Bu nedenle, fizik dünyanın bilgisinden öte değerlerin bilgisi ile ilgilenmiş ve değerlerin evren hakkındaki nesnel olgular olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır (Platon'dan aktaran Jones, 2006: 229). Platon'un sistematik felsefesi Aristoteles'te olgunluk noktasına ulaşmıştır. Aristoteles, ahlâk problemini akıl öğretisi bağlamında ele almıştır. Ahlâkın asıl konusu insanın kendi içinde bulunan ve kendi etkinliği ile ele ettiği mutluluktur. Bu mutluluğa ise insan ancak kendi özü olan aklını kullanarak ulaşabilir (Gökberk, 1993: 87). Buradan hareketle, "Sofistler ve şüpheciler tarafından inkâr edilen bilimin mümkün olup olmaması Aristoteles'e göre şüphe götürmez. Varlıklar içinde sadece bizim zihnimize, yani bizzat Tanrı'ya ve onun vasıtasıyla 'mutlak'ın bilgisine iştirakimiz vardır" (Weber, 1993: 69).

Ortaçağ'da Hristiyan ve İslam felsefelerinin, değerler konusunda büyük ölçüde Grek felsefesinin etkisi altında kaldıkları ve özellikle de Platon ve Aristoteles'ten etkilendikleri görülmektedir. Grek felsefesinin 'Varlık değerle doğmuştur.' düşüncesine 'Olgudan ahlâk ve töre, ahlâk ve töreden olgu çıkar.' düşüncesi de eklenmiştir. Örneğin; Augustinus da değer, varlığın bir niteliği olduğunu söyleyerek bir varlık hiyerarşisi ve bu varlık hiyerarşisine uygun bir değer hiyerarşisi oluşturur. En üstte Tanrı, Tanrı'dan sonra melekler, onların altında ruh ve en altta ise fiziksel nesnelere bulunur (Özlem, 2002: 287).

Görüldüğü üzere aslında Antikçağ'ın değer anlayışı Ortaçağ'da da devam etmiştir. Ancak bu durum Aydınlanma ile farklı bir boyut kazanarak, varlık ile değerlerin bir tutulması, bilgi ve olgulara değer atfedilmesi, şiddetle eleştirilere maruz kalmıştır. Çünkü Aydınlanma Çağı'nın bilim anlayışına göre, bilimsel bilgide metafizik

kavramlara yer yoktur. Denilebilir ki Aydınlanmacı düşünce değerler sorununu felsefeden olabildiğince uzağa atmıştır.

Entelektüel bir hareket ve felsefe olarak Aydınlanma, geçmişle tüm bağlarını koparmak ve geçmişin mevcut yapılarını ortadan kaldırmak amacıyla klasik dine ve deist inanca karşı savaş açar. İlkel insanlar, korktukları şeyleri bir tapınma objesi haline getirmişlerdir. Korktukları bu insanüstü güçlerle başa çıkabilmek için de büyüü icat etmişlerdir. Aydınlanma düşünürleri, insanlığın çocukluk dönemi olarak değerlendirdikleri Afrika ve Kuzey Amerika'nın ilkel kabilelerinin inanışlarına değil, özellikle Hıristiyanlığa karşı savaş açarlar. Alman Aydınlanma düşünürü Kant ise bu durumu insanın 'ergin olmayış durumundan kurtulması' olarak ifade eder (Cevizci, 2007: 23-24). Kant'a göre, ahlâk yasalarının ortaya koyduğu bütün ahlâksal kavramlar akılda bütünü ile 'apriori' temel kavramlara sahiptir. Ahlâksal değer ise ancak bir kişi görev duygusu ile hareket ettiği zaman ortaya çıkar (Russell, 1993: 697). Ancak Kant ahlâk yasalarından aşkın varlığı ötelemeye çalışırken, içimizdeki ahlâk yasasını duyular üstü bir varlığa bağlar ve Tanrı'nın varlığını zorunlu kılar. Böylece ahlâk buyruğu yeniden aşkın bir varlığa dayandırılır. Eğer aşkın bir varlık kabulü şart ise dinlerin zaten bir Tanrı'sı vardır. Ancak bir kişinin herhangi bir dine mensup olup olamaması onun ahlâki birtakım eylemlerde bulunmasına engel değildir. Bu durumda ahlâk yasalarındaki temellendirme yani ahlâk felsefesi inanç zemininde değil, akıl zemininde olmalıdır (Soykan, 2007: 47).

Aydınlanma düşüncesine göre olgu yargısı-değer yargısı ayırımı, olan-olması gereken ayırımı yapılmadan bilimsel faaliyetin özerkliği sağlanamaz. Olguya değer yüklemek, bilgiye inanç bulaştırmak, evreni Tanrı'ya bağlamak, olgulara yönelik bilimsel faaliyet için imkânsızdır. Bilgi duyu verilerinin zihin tarafından işlenmesinin bir ürünüdür. Duyu verileri ise doğaüstü güçler ve bunların bir niteliği olarak evrensel ve mutlak değerler için hiçbir ipucu göstermemektedir. Değer diye bir şey vardır. Ancak o varlığın bir niteliği değil, nesnelere ve şeylere insanın atfettiği ve hiçbir gerçekliği olmayan, öznel bir nitelemedir. Eylemlerimizi eğilim, duygu, haz ve acı gibi psişik faktörler yönlendirir. Bu eylemlerimizi 'değerli' ya da "değersiz" kılan da psişik yönden olumlanmaları ya da olumsuzlanmalarıdır (Özlem, 2002: 288).

Değerlerin nesnel ya da öznel olduğuna dair ileri sürülen fikirler, değerlerin insan eylemlerindeki belirleyiciliği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Nesnelci değer anlayışını savunan M. Scheler ve N. Hartmann'a göre değerler insan eylemlerinden, insanın istek ve beklentilerinden bağımsız bir alan oluşturur ve insan eylemlerini belirleyiciliğe sahiptir. Ancak bu belirleyicilik zorunlu olmaktan öte sadece insanlar bu değerlere yöneldiklerinde bir belirleyiciliğe sahiptirler. Değerlerin nesnellliğini savunan bu yaklaşımların yanında, başta Sofistler olmak üzere, Hume gibi Yeniçağ empiristlerinden Sartre gibi 20. yüzyılın varoluşçuları ve günümüz hermeneutikçilerine kadar birçok öznelci yaklaşımların da değerlerin belirleyiciliğinin zorunlu olmadığı noktasında uzlaştıkları görülmektedir. (Özlem, 2002: 303-304).

İnsanlığın ilk devirlerinden günümüze kadar geçirdiği aşamalara bakıldığında bireylerin, grupların ve sınıfların birbiri ile sıkı bir mücadele ve çatışma içerisinde olduğu görülür. Değerlerin öznelliği açısından değerlendirildiğinde, bu durumu değer rölativizmi ve değer çokluğu ile açıklamak mümkündür. Bireyler, gruplar ve sınıflar arası çatışma, özne kaynaklı seçim ve tercihlerin doğal sonucudur. Bu durumda, öznel değerlerin insan davranışlarını belirlemedeki rolü tartışılmaz. Ancak bireyin yaşamının her alanında kendi değer ve tercihleri doğrultusunda hareket etmesi olanaksızdır. Bireysel davranışlarımızı ve yaşantımızı etkileyen değerler ancak "öteki" vasıtasıyla bireylerin ve grupların üzerinde ve mutlak bir nitelik kazanır. Böylece yaratılan 'ortak değerler alanı' sayesinde toplumsallaşma gerçekleştirilmiş olur.

2.3.Psikolojik Açıdan Değerler ve Değerlerin Kaynağı

Farklı disiplinlerce çeşitli şekillerde ele alınan değer kavramı, felsefi anlamda bir varlık problemi olarak ele alınırken, sosyolojik anlamda ise daha çok kültürel ve toplumsal değişme kavramlarıyla izah edilmeye çalışılmıştır. Psikolojinin değer kavramını ele alış biçimi ise birey odaklı olup daha çok değerlerin bireylerin gelişimine ve bireysel tutumlardaki etkilerine odaklanmaktadır.

Birey, karmaşık bir zihin sistemine sahiptir ve zihin sistemi üzerinde etkili olan birçok etmen vardır. Modern psikoloji biliminin gelişmesi ile birlikte değer ve kişilik özelliklerinin zihinsel süreçler üzerindeki etkisi araştırmacıların ilgisini çekmiştir. İnsan biyo-psiko-sosyal bir varlık olarak öznel algılarıyla dünyayı tanımlar, yorumlar, atıfta bulunur ve yargılar. Değerler bu öznel algıları şekillendiren ve bir insanın algısını

diğerinden ayıran önemli bir etmendir. Değerler, insanın zihinsel dünyasında temel belirleyici unsurlardan biridir ve zihinsel bir örgütlenmedir (Çalışkur, 2010: 9-13). Bu yönüyle değerler bireyseldir ve psikolojinin konusunu oluşturmaktadır.

Değerlerin toplumda sürekli olarak yeniden yaratılmasına imkân veren en önemli etmen, her bireyin değerlerinin birbirinden farklı algılama ve değerlendirme düzeyine sahip oluşudur. Bu nedenle, bireyin zihinsel, ruhsal ve fiziksel farklılıkları bir yandan içerisinde yaşadığı toplumun norm ve değerlerini farklı biçimlerde algılamasına ve yorumlamasına neden olurken, diğer yandan toplumsal yapıda meydana gelen değer değişimlerinden de farklı düzeylerde etkilenmesine neden olduğu söylenebilir.

Psikolojide değer kavramı, tutumlar, inançlar, ihtiyaçlar, arzular, güdüler ve bireysel tercih düzeyleri ile ilgilidir. Değerler, kuruluşu açısından psikolojik yapı faktörleri ile farklı düzeylerde ilişki içerisindedir. Bu faktörler arasında değerler bazen etkileyen, bazen de etkilenen konumunda yer alır (Ersoy, 2012: 165). Psikoloji biliminin değerleri ele alırken dikkate aldığı tek ölçüt, bireyin algılarını etkileyen zihinsel süreçlerdir. Bu nedenle psikoloji, değerleri sadece bir inanç olarak ele alır. Değer, bir inanç olarak dünyamızın belirli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi demektir. Fakat değerler sadece spesifik inançlar değil, bir arada organize olmuş bir grup inanca tekabül eder (Güngör, 1998: 28). Değer kavramının bireyin spesifik inançların üzerinde bir değerler sistemine ve silsilesine bağlanması söz konusu olduğunda ise açıklamalara felsefe ve sosyoloji dâhil olmaktadır. Bu bakımdan değer konusu tek başına bir disiplinin ele alıp açıklayacağı bir kavram değildir. Ancak her disiplinin değer kavramına bakış açısı kendine özgü olmaktadır.

Değerler, insan yaşamına yön veren temel ilkelerdir ve yüksek düzeyde duygusal inançlarla yüklü olup bir şeylere önem kazandıran ölçülerdir (Köknel, 2007: 20; Hökelekli, 2011: 193). Belirli bir davranış tarzının veya yaşam amacının bir diğerinden daha üstün olduğu yönündeki oldukça istikrarlı ve derin inançlardır. Bir objenin diğer objelere göre kıymetini ifade eder ve kişilerde duygusal bir tepkiye yol açan idealler olarak tanımlanabilir. Değerler, bir şeyin arzu edilir olup olmamasını ifade eder; daha basit bir deyişle neyin iyi, neyin kötü olduğuna dair inançlardır (Bilgin, 2003: 80). Bu yönüyle olayları ve insanları değerlendirmede kullanılan ölçütlerin en üst sırasında yer

alır. Bireylerin dış dünyayı algulamalarında önemli bir paya sahip olan değerler böylelikle bireysel açıdan tutum ve davranışlar hakkında bilgilenmenin de yolunu açar (Avcı, 2007: 3). Bu yönüyle değerler, bireyin kendi inanç ve tutumlarına dair farkındalığının da bir göstergesidir.

Psikolojide değerlerin önemi objektif bir esasa dayanıp dayanmamasında değil, insan davranışlarının yol göstericisi olarak oynadığı roledir. Birey bir değere sahip olduğu zaman onun tutulacak en doğru yol olduğunu düşünmektedir. O konuda duygusal davranmanın yanında sahip olduğu değerler, aynı zamanda bireyin belli bir istikamette hareket etmesine neden olmaktadır (Güngör, 1998: 28-29). Psikolojik anlamda değerler özne-nesne ilişkisi taşımaktadır. İnsan ilişkilerinin ürünü olan değerler, birey için uyarı durumlarını kapsar ve insan deneyimleri ve davranışları üzerinde oldukça etkilidirler (Şerif, 1985: 96). Bu bakımdan değerler tutum ve davranışlarını belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Buna bağlı olarak bireylerin, grupların ve çeşitli kültürlerin değerleri hakkında bilgi edinmek, onların tutum ve davranışlarını önceden kestirebilmek anlamına gelmektedir (Başaran, 1993: 49). Çünkü değerler, insanın zihinsel dünyasında merkezi role sahip olan bir unsurdur. Değerler, bireyin olaylara bakış açısını, değerlendirme biçimini, inançlarını, güdülerini, tutumlarını algı ve duygularını toplumun norm ve beklentileriyle birleştirerek bir bütün halinde işlemektedir (Çalışkur, 2010: 15). Bireysel düzeyde insanların değer ölçütlerinin incelenmesi, onların tutum ve davranışları hakkında fikir vereceği gibi, toplumsal ve kültürel anlamda da önemli ipuçları sağlayacaktır.

Değerlere ilişkin psikolojik yaklaşım bireyin kimliği söz konusu olduğunda önem kazanmaktadır. Değerlerin öznenin varlık alanına ilişkin olması değerler ile kişilik arasında önemli bir bağı ortaya koymaktadır. Denilebilir ki değerler ile kişilik birbirine karşı tutulan aynalar gibidir. Kişilik faktörlerinde meydana gelen değişme değerlerde değişime neden olurken; değerlerde meydana gelen değişme ise, kişilik yapısında değişime neden olmaktadır (Ersoy, 2012: 186). Değerler ve kişilik arasındaki bu karşılıklı ilişki aynı zamanda bireyi diğerlerinden ayıran unsurların birleşimidir.

Bireyi diğer bireylerden ayıran nesnel, öznel özellik ve davranışlarını kapsayan kişilik, bireyin bedensel ve zihinsel alandaki kalıtsal özellikleri ile ilişkide bulunduğu doğal, ekonomik ve kültürel etkenlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır

(Bakırcıoğlu, 2012: 518). Sosyalleşme süreci başladığı andan itibaren, bireyin içerisine doğduğu toplumsal ve kültürel yapı bireye kendi değerlerini aktarıırken; birey bu değerleri kendi bilişsel ve duyuşsal özellikleri vasıtasıyla süzgeçten geçirerek kendine özgü bir değerler sistemine oluşturur.

Değerlerin bazıları kişisel özellikleri yansıtırken; bazıları da toplumsal ve kültürel değerlere ve onların etkinliklerine atıfta bulunur. Bu nedenle, bireyin kişilik yapısı ile bireyin sahip olduğu toplumsal ve kültürel değerler alanı birbirini tamamlayıcı nitelik taşımaktadır. Toplumsal bütünleşmenin vazgeçilmez ögesi olan değerler, toplum tarafından kabul edilen genel standartlar olması nedeniyle toplumun ürünüdür. Değerlerin taşıyıcısı olan bireyin topluma bağımlı olması, toplumun sahip olduğu değerlerin, üyeleri tarafından sadece bilinmesini ve koşulsuz bir şekilde kabullenilmesini istemez. Toplumun beklentisi; bireylerin bu değerleri hissetmesi ve bu yolla içten bir kabulleniş duygusu yaşaması yönündedir. Her ne kadar birey, toplumda herkes tarafından kabul edilmiş davranış tarzlarını, norm ve değerleri öğrenerek içselleştirirse de bireyin kişiliğinin oluşmasında içerisinde yaşadığı toplumun baskın ve dayatmacı bir rolü vardır.

Her toplumsal düzen ayakta kalabilmek için gereksinim duyduğu insan tipini kendisi yaratmaktadır. Bu demektir ki toplumun bütün katmanlarında yerleşik düzenin aynası olan psikolojik yapıyı yaratacak köklü bir süreç vardır. İnsanoğlu bir yandan gereksinmelerini şu ya da bu şekilde doyuracak toplumsal düzenin nesnesi iken; aynı zamanda tarihin ve toplumsal sürecin de öznesi konumundadır (Reich, 1997: 24). Bu sürecin gerçekleşmesindeki en önemli kültürel unsur ise toplumsal düzenin taşıyıcısı olan özneler tarafından her daim yeniden üretilen ve gelecek nesillere aktarılan değerlerdir. Böylece toplumsal düzen, değerler ve özneyi birbirleri için vazgeçilmez kılmaktadır.

Değerler, onu yaşayan ve paylaşan bireyler olduğu sürece varlıklarını sürdürebilir. Toplumsal yaşamın ürünü olan değerler, düşünen özne tarafından yeniden üretilirler. Özne olmaksızın değer; değer olmaksızın ise öznenin anlamının olamayacağı gerçeğinden hareketle denilebilir ki kişilik bilinci “değer olarak ben”in bilincidir. Düşünen özne tarafından yeniden üretilen değerler ise toplumsal ve bireysel değerlerin ifadesi olan dil vasıtasıyla ‘öteki’ ile etkileşerek toplumsallaşırlar (Urhan,

2007: 15; Bobaroğlu, 2002; Nelson, 1975). “Öteki” kavramı, bireyi toplumun beklentilerine uygun davranmaya iten en önemli faktördür. Bu kavram bireyin toplumsallaşmasının itici gücüdür. Eğer, bireyin davranışları karşısında bu davranışlar sergilemeye degecek bir ölçüt varsa değerli hale gelmektedir.

Birey her ne kadar “ben” duygusunu içerisinde barındırsa da toplumun onu nasıl gördüğü ile ilgilenir ve içerisinde yaşadığı toplumu yansıtan bir “benlik” kavramı inşa eder. Nitekim “benlik” kavramımız, kendimizi başkalarının bizi gördüğü gibi görmemizden kaynaklanır (Hogg ve Vaughan, 2007: 141). Başka bir deyişle benlik; insanın kendi kişiliğine ilişkin kanılarının toplamı, insanın kendisini tanıma ve değerlendirme biçimidir. Bu yönü ile benlik kişiliğin öznel yanını oluşturur (Köknel, 1982: 64). Kısacası, sosyal bir özne olan birey bir yandan kendinin diğerlerinden farklı olduğunun bilincinde olarak “ben” duygusu ile hareket ederken; diğer yandan “başkaları” tarafından nasıl görüldüğü ile ilgilenir. Bu farkındalık, bireyin bireysel ve kolektif benlik algısında anlam kazanmaktadır.

Bireyin sahip olduğu değerler tarafından şekillendirilen davranışlarının bir yönü ve anlamı vardır. Bu anlam, bireyin kendi dünyası hakkındaki algıları ile şekillenir. Ancak bireyin algılarını etkileyen unsurlar çeşitlidir. Bireyin fiziki çevresinden gelen birtakım uyarıcılar ve bu uyarıcıların içerdiği anlam, bireyin merkezi sinir sistemine etki ederek reaksiyonlara sebep olur. Yapısal faktörler olarak bilinen bu unsurlar, bireyin kognitif sahasında birtakım organizasyonlara yol açmaktadır (Krech-Crutchfield, 1980: 104). Öte yandan geçmiş yaşantıları, duyguları, beklentileri ve eğilimleri bireyin algı sahasını etkileyen diğer önemli unsurdur. Bu duyuşsal boyut hem bireyin hem de toplumsal yaşamın sürekliliği için vazgeçilmezdir (Deniz vd., 2009: 10).

Sosyal psikolojinin değerleri açıklamada kullandığı bu yöntem, araştırmacıyı Parsons’un dörtlü sistem çözümlemesine ve bu doğrultuda oluşturduğu ‘Sosyal Eylem Kuramı’na götürmektedir: kültürel sistem, toplumsal sistem, kişilik sistemi ve bir sistem olarak davranışsal organizma. Parsons birbirinden farklı anlamlar içeren bu dört sistemin, bireyin eylemlerini nasıl etkilediğini ve bireyin eylemlerinin bu yolla nasıl toplumsal yapının bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır. Eylem bir eyleyene ait olması yönüyle bireyseldir. Ancak eyleyenin tek başına bir eylemde bulunması, toplumsal açıdan hiçbir öneme sahip değildir. Eyleyenin ortaya koyduğu davranışlar

ancak toplumun diğer bireyleri açısından bir anlam ifade ettiğinde ve toplumsal yapının unsurları ile etkileşim içerisinde olduğunda bir öneme sahiptir ve bu yönü ile toplumsaldır.

Bireyin algılarını ve bu yolla sahip olduğu değerleri etkileyen ve ‘Yapısal Faktörler’ olarak adlandırılan unsurlar, Parsons’un sistem sınıflamasında Davranışsal Organizmaya ve genetik faktörünün etkisi bağlamında Kişilik Sistemi’ne tekabül etmektedir. Bireyin geçmiş yaşantılarını, beklentilerini, duygu ve eğilimlerini etkileyen ve Fonksiyonel Faktörler olarak adlandırılan unsurlar ise Parsons’un Kültürel Sistem, Toplumsal Sistem ve dıştan gelen etkilerinin olması anlamında Kişilik Sistemi’ne tekabül etmektedir.

Parsons, değerleri sosyal eylem teorisi çerçevesinde açıklarken; sosyal uyumu temel ölçüt olarak ele almıştır. Toplumsal düzeni ve sosyal uyumu sağlayan bu dört sistem, Parsons’un Sosyal Eylem Teorisi’nin vazgeçilemez öğeleridir (White, 1993). Kültürel ve toplumsal sistemin en önemli ögesi olan ‘aktör’ arzu edilen sonuca varmak üzere güdülenmiştir. Aktör, amacına ulaşmak için birtakım araçlara sahiptir. Ancak sonuca ulaşabilme hususunda birtakım olumsuz şartlar içerisinde. Bu durum sonucu riskli bir hale getirebilir. Çünkü sonuca ulaşmak için gerekli araç ve şartları toplumun normatif standartları belirler. Aktör oyunu kurallarına göre oynamak zorundadır. Dolayısıyla aktör, kendisine yönelik olarak beklentileri yerine getirmek zorundadır. Böylece, kendisine yönelik beklentileri içselleştiren aktör, kurallara uygun olarak davranmış olmaktadır (Wallace-Wolf, 2012: 58). Ancak toplumun norm ve kuralları birey tarafından her zaman koşulsuz bir kabulleniş duygusu ile yerine getirilmemektedir. Bunun en önemli nedeni ise bireysel farklılıklardır.

Toplumdaki her bireyin arzuları, ihtiyaçları, çevresinden ve kendisinden beklentileri onu diğerlerinden farklı kılmaktadır. Öte yandan her birey farklı bilişsel, ruhsal ve sosyal algılayış ve düşünüş biçimlerine sahiptir. Bu özellikleri bireyleri toplumsal düzenin idame ettiricisi olarak “bilinçdışı hareket eden eyleyen” olmanın ötesine taşıyarak “bilinçli özne” haline getirmektedir. Ancak birey ile toplumun beklentileri her zaman aynı düzlemde yer almamaktadır.

Bireyin sahip olduğu değerler ile toplumsal sistemin bireye yönelttiği değerler birbiri ile örtüşmediğinde, birey birtakım ruhsal problemlerle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu olumsuz durum sadece bireyin iç dünyasında değil, toplumsal hayatın bütününde de etkili olmaktadır. Bireyin ve toplumun mevcut değerleri arasındaki uyumsuzluğun giderek artması, aynı zamanda toplumun varlığını sürdürebilmesinin önündeki en büyük engeldir. Gerek toplumsal varlığın devamı, gerekse bireyin toplumda hak ettiği saygınlığa ulaşabilmesi; bireyin toplumun değerlerini içselleştirerek kabullenmesi ve bunu yaşamının bütününe yerleştirebilmesine bağlıdır.

2.4. Sosyolojik Açısından Değerler ve Değerlerin Kaynağı

Toplumsal yaşam içinde sosyal etkileşimler sonucunda ortaya çıkan değerler, bireylerin üzerinde uzlaştıkları genel hükümlerdir. Değerler bir yandan bireylere nasıl davranmaları gerektiğini söylerken; bir yandan da toplumdaki bütünleşmeyi sağlamaktadır. Özellikle sosyal yapıda meydana gelen değişimleri ve gelişmeleri açıklamada değerlerin önemli bir rol üstlenmesi, değerlerin toplumsal işlevlerinin öneminden kaynaklanmaktadır.

Değerlerin hiçbir sosyal gerçekliğinin olmadığı ve bu nedenle de bilimsel araştırmaların konusu olmayacağı düşüncesi sosyolojik alanda uzun bir süre hâkim olmuştur (Özensel, 2003: 222). Ancak değerlerin oluşumunda toplumun etkisi ve değerlerin toplumsal değişmeye olan etkilerinin pek çok düşünürce ortaya konması bu düşüncenin değişmesine ve değer konusunun sosyolojinin önemli çalışma alanlarından biri haline gelmesine neden olmuştur. Örneğin; Durkheim (1994: 36), bireylerin değerlerinin oluşumunda toplumun rolüne dikkat çekerek sosyal değerlerin önemini belirtir. Toplum içinde değerleri üreten kolektif bilinçtir. Değerler bireysel bilinçlerin dışında olmakla kalmayıp emredici ve zorlayıcı bir güce sahiptir. Birey istese de istemese de kendisini ona dayatır.

Weber de “Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu” (1999) adlı eserinde yaklaşık aynı görüşleri paylaşmaktadır. Weber sosyal değerler ve bireysel değerlerin önemine vurgu yaparak değerlerin yapı ve kurumlar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Değerlerin sosyal yapı üzerindeki etkilerini gösterebilmek amacıyla dini değerlerin ekonomide yarattığı etkileri gösterirken, değerlerin toplumsal değişim üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır.

Toplumsal yapıda uyum ve bütünleşme kavramları üzerinde özellikle duran Parsons, değerlerin toplumsal düzen ve bütünlüğün sağlanmasındaki rolüne dikkat

çekmektedir. Parsons'a göre her sosyal sistem tali sistemler, roller, normlar ve kültürel değerlerden oluşur. Her sosyal sistemin de dört işlevsel ögesi vardır. Bunlar; toplum tarafından kültürel olarak sağlanan araçların amaca uygunluğu, amacın belirlenmesi, değerler aracılığıyla sağlanan sosyal bütünleşme, eşgüdüm ve değer kalıplarının korunmasıdır (Parsons, 1951). Toplumsal sistemin varlığını devam ettirebilmesi içinse, sistemde uyum ve bütünleşmeye ihtiyaç vardır. Uyumsuzluk sorunları bütünleşme problemlerine yol açar. Parsons'a göre, bu noktada toplumda uyumsuzluğun aşılması ve bütünleşmenin sağlanabilmesi için değerlere önemli işlevler düşmektedir. Bu bakımdan değerler, toplumsal yaşamda bireyler arası etkileşimler sonucu oluşur ve toplumsal bütünleşmeyi sağlar. Toplumsal bütünleşmeyi sağlayan değerler aynı zamanda sosyal yapının da devamını sağlama işlevini üstlenirler.

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde toplumsal olan hiçbir şey tek başına bir değer taşımaz. O halde “değerli olan nedir” ya da “bireylerin zihninde değerli olarak atfettikleri şeylerin toplumsal değeri var mıdır?” Bu sorulara verilecek cevaplar, değerlere ilişkin tanımlamaların sınırlarını da çizecektir. Bu sınırlar sosyolojinin değerlere bakış açısını felsefenin ve psikolojinin bakış açısından ayıran ölçütler olacaktır. Bu bakımdan toplumsal değerleri tanımlarken göz önüne alınacak üç önemli öge vardır: Değer olan nesnenin kendisi, nesnenin sosyal gereksinimleri karşılama kapasitesi ve toplumun bireylerinin bu nesneye onay vermesi ve takdir etmesi. Örneğin; eğitim kendi kendine bir toplumsal değer midir? Yoksa eğitim belli temel toplumsal gereksinimleri karşılamasından dolayı toplumsal değer midir? Kuşkusuz eğitim toplumsal gereksinimleri karşıladığı için değerlidir. Böylece eğitim sadece sosyal olarak değerli olmaz aynı zamanda kendisi de bir sosyal değer olur. Böylece insanların zihninde eğitime belli bir değer atfedilir (Fichter, 1996: 142). Bu bakımdan bir nesnenin değerinin kendisine mi ait olduğu yoksa insan zihni tarafından ona atfedilen bir nitelik mi olduğu felsefi, psikolojik ve sosyolojik açılardan farklı şekillerde değerlendirilebilir. Ancak değerlerin kolektif yaşamın bir ürünü olduğu göz önünde bulundurulduğunda gerek nesnenin değeri gerekse toplum tarafından onay verilen nesnenin toplumsal ihtiyaçları karşılama kapasitesi açısından değerlendirildiğinde sosyolojik bakış açısı değerlerin açıklanmasında diğer bilim dallarından ayırıcı bir yön oluşturacaktır. Değerler toplumsal yaşamda anlam kazanırlar. Nitekim kişilerarası ilişkilerin örüntüleşmiş bir ifadesidirler. Bu nedenle, bir nesnenin toplumsal yaşamdaki değeri

ancak nesnenin o toplumdaki ihtiyaçları karşılama kapasitesi ile ve toplum üyeleri tarafından o nesnenin kabul görmesi ile doğru orantılıdır.

Sosyal açıdan değerler; toplumun devamlılığını ve bütünlüğünü sağlamak ve sürdürmek için üyelerin çoğunluğu tarafından uygun ve gerekli görülen, üyelerin ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarlarını yansıtan, genelleştirilmiş ilke ve inançlardır. Bu bakımdan değerler toplumsal yaşamda arzu edilen ve edilmeyeni, beğenileni ve beğenilmeyeni, doğru olanı ve olmayanı belirleyen temel standartlardır (Özlem, 2002: 283). Değerler, bireylerin nesnelere, eylemler, yaşam tarzları, sosyal ve politik kurumlar açısından yaptığı seçimleri içeren ilke ya da kıstaslardır. Bireylerin seçiminde temel olan bu değerler, bireyleri, kurumları ve tüm toplumun işleyişini etkilemektedir. Bu nedenle değerler, toplumun tümü tarafından uzlaşmış ve toplumun varlığını sürdürebilmesine hizmet eden temel ilkeleri içermek zorundadır (Schwartz, 1993: 155). Ancak salt toplum kıstas alınarak yapılan bir değerlendirme eksik kalacaktır. Değerlerin oluşumunda psikolojik ve sosyolojik faktörler birlikte işlev görmektedir. Bu bakımdan değerlerin oluşumunda ve değişiminde bireyin psikolojik dünyası ve içinde yaşadığı sosyal çevre bir bütün olarak anlam kazanır. Değerler bireyin dışındadır ve bireyin zihin sahasına dışarıdan etki etmektedir. Bireyin değerleri öncelikli olarak fiziki ve sosyal çevresi tarafından kontrol edilmektedir.

Değerlerin oluşumunda kalıtımın ve çevrenin ilişkisi oldukça önemlidir. Kalıtımın sosyal hayat içinde sosyal ve genetik olmak üzere iki türü vardır. Sosyal miras olarak adlandırılabilir olan kalıtımın sosyal yönü, değerlerin benimsenmesinde oldukça etkilidir. Ailenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, aile türü ve komşuluk gibi toplumsal çevre şartları, değerlerin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Genetik faktörler ise çevre kadar etkili olmamaktadır. Çünkü değerler, çevrenin öğrenilmiş ürünleridir. İnsanların değerleri öğrenebilmek için getirdiği bir kapasite vardır. Fakat değerleri öğrenebilmek ve belirli değerlere adapte olabilmek için o değerlerin bizim çevremizde bir işlevinin olması gerekmektedir. Bu bakımdan insanın fiziki ve sosyal çevresi onun dünyayı algılamasında birinci derecede önem taşır. Değerler, sosyal ve fiziki çevrenin ürünüdürler. Eğer bireyin içerisinde bulunduğu çevre geniş ve değişken ise bu durum bireyin değerleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu çevre dar ise bireyin değerleri de bu doğrultuda şekillenmektedir (Nelson, 1975: 11-15). Bu bakımdan değerleri şekillendiren ve önemini artıran bireyin içinde yaşadığı sosyal çevresidir. Geniş bir

sosyal çevrede yaşayan bireyin sosyal yapıda meydana gelen değişmelere tepkisi ve uyumu dar bir çevrede yaşayan bireyinkinden farklı olacaktır. Bu bakımdan bireylerin dünyayı algılama biçimleri içinde yaşadıkları sosyal çevreye ve değerlerine bağlı olarak değişmektedir. Aynı şekilde bireyin içinde yaşadığı sosyal çevrenin değerlere ve kurallara verdiği önem bireye de aynı ölçüde yansıtacak, bireylerin değer ve kurallara uyma ve benimseme derecesini ve becerisini etkileyecektir.

İnsanın değerleri eylemlerinin yönünü tayin etmektedir. Çünkü insan hayatı rastlantıların değil, belli kararların ürünüdür. Bireyi günü gününe yaşamaktan farklılaştıran, onun belli hedeflere ulaşmasını sağlayacak bir karar mekanizmasına sahip olmasıdır (Mengüşoğlu, 1998: 99). Bu karar verme mekanizması aynı zamanda bireyin toplumsal değerleri benimseme ve yargıda bulunma kapasitesinin de bir göstergesidir. Çünkü aynı zamanda değerler, kendi eylemlerimiz ve başkalarının eylemleri hakkındaki ahlâki yargılarımızdır (Berger ve Berger, 1976: 368). Dolayısıyla, toplumsal yapıdaki değer ve değer değişimlerinden toplumun bütün bireylerinin aynı ölçüde etkilenmesi beklenmeyen bir durumdur. İnsan toplumda hazır bulduğu değerleri, sahip olduğu zihinsel ve ruhsal süreçlerin etkisi ile sürekli olarak yeniden yaratma gücüne sahip olan bir varlıktır. Bireyin fiziki, zihinsel ve ruhsal farklılıkları toplumun norm ve değerlerini bireylerin aynı ölçüde benimsemesini ve toplumun norm ve kurallara aynı ölçüde uyma biçimini etkilemektedir.

Büyük oranda sosyal ve fiziksel çevrenin ürünü olan değerler, bireylerin hayata dair yaptıkları genel değerlendirmeler için kullandıkları, içten gelen ve sürekliliği olan değerlendirme ölçütleridir. Bu bakımdan değerler, sosyal ve fiziksel çevrenin ürünleri olan tercih, tutum ve norm gibi kavramlardan farklılaşırlar. Değerler gibi tutumlar da içten gelir. Ancak, değerler gibi sürekli değil, değişkendirler. Bunun yanında değerler daha genel iken, tutumlar daha özeldir. Normlar da değerler gibi kalıcı ve genel değerlendirmelerdir. Ancak değerlerin aksine içten değil, dıştan gelen değerlendirmelerdir ve etkileri, gerektirdiği cezai müeyyideden kaynaklanmaktadır (Hechter, 1993). Toplumlar, cezai müeyyide gerektiren normların dışında, tutumlara hoşgörü ile bakabilmektedirler. Ancak bireylerin ortaklaşa paylaştıkları değerlerin dikkate alınmaması durumunda toplum hoşgörülü olmaktan uzaktır (Marshall, 1999: 134). Bu bakımdan sosyal bütünleşmenin sağlanmasında ve sosyal yapının devamında değerlerin işlevleri daha ön plana çıkmaktadır.

3.TOPLUMSAL YAPI VE DEĞERLER

3.1.Toplumsal Yapı Kavramı

Birey hiçbir zaman toplumdan bağımsız ve tek başına değerlendirilemez. Bireyin varlığı ancak bir bütün içerisinde anlamlıdır. Toplumu oluşturan bireylerin ortak bir tarihe, kültüre ve ekonomik yaşantıya sahip olması ve bu ortak yaşantıların beraberinde getirdiği ortak hedef, anlayış ve davranış biçimleri, toplumu gelişigüzel bir şekilde bir araya gelen insanların toplamından çok daha öte, karmaşık ve örgütlü bir bütün haline getirmektedir. Bu bütünlük, toplumun yalnızca kendisini oluşturan parçalarına değil, özellikle bu parçalar arasındaki ilişkilerin sistemli bir şekilde yürütüldüğü genel yapısına işaret eder.

Yapı, herhangi bir şeyin hem parçalarına hem de bütünlüğüne ait özelliklerinin birlikte ele alındığında anlam kazanan bir kavramdır. Yapı, “bir düzenin ya da bütünün öğeleri arasındaki yasalılık gösteren, durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler” olarak tanımlanır. Bu yasalılık ve zorunluluk dolayısıyla, parçalarındaki ve bütündeki sürekli değişmelere karşın varlığını devam ettirir (Ozankaya, 1996: 174). Çünkü toplumsal yapının unsurları, bütün içerisinde bir işlevi yerine getirmek için bir araya gelirlerse, yapı içerisinde bir bütünleşmeden söz edilebilir (Bilgiseven, 1992: 162). Bu nedenle yapıya, kendisini meydana getiren parçaların üzerinde bir açıklama alanı yaratmak zorunludur.

Toplum, günlük hayatımızın akışı içerisinde etrafımızda gördüğümüz maddi şeylerin dışında, insan tarafından meydana getirilip değiştirilen ve değiştirilmesine rağmen sürdürülen insanlar arası ilişkiler organizasyonudur. Buna göre; “sosyal yapı hem büyük bir grup olarak hem de tali grupları bakımından cemiyetin karakteristik vasıflarını, grupların birbirleriyle; fertlerin grup içinde ve dışında birbirleriyle ve gruplarla olan ilişkilerini ve bu ilişkileri düzenleyen organizasyon tiplerini ve bununla ilgili olarak ortaya çıkan grup hayatının fiziki şartları ile karşılıklı tesir ilişkilerini gösteren şekillenmeleridir” (Bilgiseven, 1986: 99). İlkel toplumlardan günümüze değin insanlık tarihinin geçirdiği değişim ve dönüşümlere karşın toplumsal yapının unsurları ve bu unsurlar arasındaki bütünleşme ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi hiçbir zaman değişmemiştir.

İlkel ya da modern hangi toplum tipinde olursa olsun, bütün toplumların varlığını sürdürebilmesini sağlayan ve değişmeyen tek yanı olan yapı, kendisini meydana getiren kurumların, insan ilişkilerinin ve bunların karşılıklı münasebetlerinden doğan sosyal değerlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bir bütündür (Kıray, 2006: 95).

Genel olarak toplumsal yapıya ilişkin tanımlamalara bakıldığında, yapıyı oluşturan unsurların ya en küçük biriminin kıstas alınarak mahiyetinin daraltıldığı ya da bu unsurların hepsini kapsayacak şekilde çok geniş tutulduğu görülmektedir. Örneğin; toplumsal yapıyı, toplumsal grupların ve kurumların meydana getirdiği bir bütün olarak gören anlayış toplumsal alanda, gruplar ve bu gruplar arasındaki soyut toplumsal ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Öte yandan, toplumsal yapıyı rol kavramı gibi daha dar bir çerçevede ele alan görüşler ise rol kavramlarından yola çıkarak ulaştıkları kurumları, toplumsal analizin temel birimi olarak görmektedir. Gerth ve Mills'in (1970: 120) de ifade ettiği gibi karakter ile toplumsal yapı arasında bağlantı kurmanın en önemli işlevi psikoloji ve sosyoloji arasındaki işbirliğini kolaylaştırmasıdır. Bottomore (1984:120) ise bu iki yaklaşımın farklı sonuçlar üretmediğinden bahsederek, toplumsal roller vasıtası ile yapılan toplumsal yapı analizleri ile toplumsal kurumlar aracılığı ile yapılan toplumsal yapı analizleri arasında önemli bir fark bulunmadığını belirtir. Çünkü toplumsal kurumlar, toplumsal rollerin toplamından meydana gelmektedir.

Açıklamalarında rol kavramından hareket eden Radcliffe-Brown'a (1952: 195) göre, iki ya da daha fazla bireyler arasında gerçekleşen sosyal ilişkiler toplumsal yapının bir parçasıdır. Toplumsal yapıyı oluşturan bu dinamik ilişkiler, aralarında kurumsal olarak tanımlanan mekanizmalardır. Ahlâk, din, eğitim gibi kurumlar bu yolla toplumsal yapıyı var eden mekanizmalardır. İnsan ilişkilerini düzenleyen bu mekanizmalar aynı zamanda insan eylemlerini belirleyen unsurlara sahiptir (Dönmezer, 1978: 158). Radcliffe-Brown, her ne kadar merkeze kişi kişiye olan ilişkileri koysa da teorisinin sonunda bu ilişkilerden kurumlara ve bu yolla toplumsal yapının bütününe ulaşır.

Toplumsal yapıyı bir çatı olarak gören yaklaşımların temeli, yapıyı sosyolojide ilk kullananlardan biri olan Spencer'e dayanmaktadır. Spencer, yapıyı canlı bir organizmaya benzeterek toplumsal yapının unsurları ile organizmanın uzuvları arasında

benzerlik kurmuştur. Ancak yapı kavramı sosyolojide en yaygın kullanımına Parsons ve Yapısal Fonksiyonalizm kuramı ile kavuşmuştur. Parsons için sosyal yapı ve sosyal sistem kavramları büyük önem taşıırken Merton, yapısal analize, fonksiyon kavramını kazandırmıştır. Böylece yapı ve fonksiyon olarak ayrı ayrı bilinen bu iki kavram birbirini tamamlayarak toplumsal analizlerin de odak noktası olmuştur (Dikeçligil, 1997: 632). Buna göre yapı, görece durağan ve kalıplaşmış toplumsal birimler dizisi ya da görece kalıplar sistemi; işlev ise yapıyı durağanlıktan kurtaran ve yapıyı oluşturan dinamik parçaların en önemli etkinliği (Poloma, 1993: 35). Yapıyı bir sistem olarak algılayan yapısal işlevselcilere göre her toplum alt sistemlerden oluşan bir bütündür. Ancak yapıyı oluşturan alt sistemler, yapının bütününe hizmet ettiği oranda işlevseldir. Yapının işlevsel olmayan parçaları bozuk işlevsel (disfunction) olarak nitelendirilmektedir. Ancak disfonksiyonel niteliğe sahip parçaların neye göre zararlı olduğu konusunda tartışmalar söz konusudur. Çünkü bir topluma göre işlevsel olmayan unsurlar başka bir topluma göre işlevsel özelliğe sahip olabilmektedir.

Toplumsal yapıyı oluşturan unsurlar ve bu unsurların işlevleri şu şekilde sınıflandırılabilir: Toplumsal yapıyı tamamlayıcı bir nitelik taşıyan “birey” ve “sosyal grup”, yapısal bir bütünleşmeye yol açabilecek olan “nüfusun fiziki yapı özellikleri”, sistemli bir bütünleşmeye yol açabilecek sosyal rolleri gerektiren “farklı faaliyet dalları” ve kültürel bütünleşmeyi sağlayan ve sosyalleşme yolu ile bireylere aktarılan “normlar, değerler ve inançlar” (Erkal, 1995: 179). Yapı, yalnızca birey, grup veya kurumların basit bir toplamından oluşan bütünlük olarak değerlendirilemez. Toplumsal yapı bir etkileşimler ağıdır. Hem bireylerin birbirleri ile ve toplumsal yapının unsurları olan kurumlarla hem de birey ve kurumların toplumsal yapının bütünü ile karşılıklı bağımlılık ilkesi temelinde meydana gelen etkileşimlerinin bir sonucudur. Bu etkileşimler, toplumsal yapının dinamik yönünü meydana getirir.

Yapı beş önemli özelliğe sahiptir (Dikeçligil, 1997: 652-654): Birincisi; aralarında herhangi bir etkileşim olmayan unsurlar yapı oluşturamazlar. Anlam bağıntısına sahip olmayan parçalar yığın olmaktan öte gidemezler. İkincisi; bir yapı parçalarına göre bütün, parçalar da kendi unsurlarına göre bütündür. Bu hiyerarşik düzen Parsons’un sistem anlayışı ile örtüşmektedir. Üçüncüsü; yapı bir etkileşim

örüntüsü¹ olduğuna göre yapıyı oluşturan her alt sistem de birer etkileşim örüntüsüdür. Dördüncüsü; parçalar yapıdan daha büyük olamaz. Ancak yapı da parçalardan bağımsız değildir. Parçalardan herhangi birinin eksik olması yapının oluşmasına engel teşkil etmektedir. Beşincisi ise yapı, parça ile bütün arasındaki istikrarlı ilişkilerden oluşur.

Toplumsal yapı, Auguste Comte'un "statik" olarak adlandırdığı "toplumsal düzen" in kendisidir. Buna göre toplumsal yapı, bir taraftan toplumun belirli bir andaki yapısının anatomik çözümlemesini verirken; diğer taraftan düzeni (consensus) belirleyen öge ya da ögelerin çözümlemesini verir (Aron, 2004: 84). Bu bakımdan yapısal işlevselciliğe göre toplumsal yapı düzenli, uyumlu ve statik bir durumu ifade eder. Toplumsal sistemi oluşturan parçaların birbirleri ile ve toplumsal yapının bütünü ile olan uyumlu ilişkileri, sistemin düzenli çalışmasını sağlar. Toplumsal yapının bütünüyle statik olması ise istenen bir durum değildir. Aksi takdirde, toplumsal sistemlerin değişimi açıklanamaz. Zaten toplumsal yapıyı oluşturan alt sistemlerin birbiri ile ve yapının bütünü ile olan etkileşimi statikliğe izin vermez. Toplumsal yapının dinamizmini açıklayan bu etkileşim toplumsal değişim olarak nitelendirilir.

Toplumsal yapıyı oluşturan toplumsal ilişkiler mekanik değil organik ilişkilerdir. Çünkü Parsons'a göre bireyler sadece toplumun gerçek algısının gerçek bir parçası değil, aynı zamanda gerekli olan ve kısmi olarak onun gerçekliğini ve fonksiyonel rolünü açıklayan değerleri de taşır (Parsons, 1966: 399). Böylece toplumsal yapıyı sistemci bir yaklaşımla değerlendiren Parsons, toplumsal ilişkileri kurumuş sosyal eylem süreci içerisinde değer ve normlarla yapılaşmış olarak görmektedir (Eröz, 1982: 56). Bu sistemde değerler ve normlar toplumsal yapı içinde önemli işlevlere sahiptir. En önemli işlevi ise toplumsal bütünleşmeyi sağlayarak toplumun devamlılığını sağlamaktır. Toplumsal yapı dinamik bir özelliğe sahip olduğu için yapıda oluşacak değişimler kaçınılmaz olacaktır. Bu değişimler toplumsal yapının bazı parçalarının işlevsizleşmesine ya da işlev değiştirmesine yol açacaktır. Bu noktada toplumsal yapıda bir çöküş yada kaos yaşanmamakta, toplumsal yapı kendini onarıp varlığını devam ettirebilme yeteneğini göstermektedir. Bu sürekliliği sağlayan yapı unsurları arasında değerler önemli bir yer tutmaktadır.

¹Örüntü: Olay veya nesnelerin düzenli bir şekilde birbirini takip ederek gelişmesi (TDK Sözlüğü)

3.2. Toplumsal Yapı ve Değer Değişimi İlişkisi

“Toplumsal değişimin, sosyal bilimlerde evrimci bakış açısıyla, modernleşme sorunu olarak görülmesi, değişimin nedenlerinin ve sonuçlarının çağdaşlaşma, batılılaşma, ekonomik kalkınma ve teknolojik gelişme gibi kavramlarda aranmasına neden olmuştur. Toplumsal değişimin çözümlenebilmesi için öncelikle toplumun ne olduğunun bilinmesi ve bir toplum kuramının geliştirilmiş olması gerekir” (Atiker, 1995: 96). Nitekim sosyolojinin temel konularından biri olan değişme konusunun, yapısal bağlamlarından ayrı düşünülmesinin konunun anlaşılmasını güç bir hale getirdiği aşikârdır. Türkiye’de toplumsal yapı alanında önemli sosyolojik çalışmalar ortaya konmuşsa da yapı ve değişme olgularını birleştirmede birtakım sorunların mevcut olması (Ayan, 2005: 197), değerlere ve değerlerin değişimine ilişkin çalışmalarda da eksikliklere neden olmaktadır. Belirli bir süreç içerisinde görülebilecek değer değişimlerini ölçmeye yönelik değer araştırmalarında dikkate alınması gereken en önemli husus; değerlerin ve değer değişimlerinin, meydana geldiği toplumsal yapı içerisinde değerlendirilmesidir. Nitekim bir toplumun değer ve normlarındaki değişme, o toplumda meydana gelen yapısal değişimin en önemli parçasıdır. Bu nedenle toplumsal değişimin dinamiklerinin bilinmesi önceliklidir. Toplumsal değişmeye etki eden pek çok faktör vardır. Bu faktörlerin belli başlıları ise şunlardır:

Çevre Faktörü: Toplumsal değişme sürecinde fiziki çevrenin rolü sıklıkla tartışılmalı bir konu olmuştur. Fiziki çevrenin toplumsal yapının oluşumu ve toplumsal değişmedeki rolü tartışmasız bir gerçekliktir. Ancak tartışılan konu fiziki çevrenin değişme üzerindeki etkisinin derecesidir. Fiziki çevrenin toplumu etkilemesine karşılık, toplumsal değişmede tek veya en önemli faktör olduğu görüşü eksik bir yaklaşımdır. İklim şartları, tabiat şekilleri, yer altı ve yer üstü kaynakları vb. fiziki şartların toplumsal değişme üzerindeki etkisi, diğer faktörler ele alındığında anlam kazanmaktadır. Özellikle günümüz gelişmiş toplumlarının fiziki çevreyi kontrol edebilme kapasitesi göz önünde bulundurulduğunda, toplumların gelişmişlik düzeyi arttıkça fiziki çevrenin etkisinin azaldığı görülmektedir. Bu bakımdan fiziki çevrenin toplumsal değişme üzerindeki etkileri ancak diğer faktörlerle düşünülmelidir.

Nüfus faktörü: Yerel ve küresel bağlamda nüfusun değişen boyutu ve şekli toplumsal değişmede önemli bir faktördür (Newman, 2013: 233). Nüfus

değişikliklerinin bizzat kendisi bir sosyal değişimdir. Ancak bu değişim aynı zamanda yeni sosyal ve kültürel değişimlerde etkin bir rol oynamaktadır (Dönmezer, 1999: 409-410). Örneğin nüfusun yoğunluğu, nüfusun artış hızı, göç vb. demografik hareketlere bağlı olarak ortaya çıkan kişi başına düşen millî gelir, kaynaklardan yararlanma, işsizlik vb. sonuçlar toplumsal değişimin nüfusa bağlı olarak ortaya çıkan görünümüdür.

Teknolojik ve Kültürel Yenilikler: Özellikle günümüz modern dünyasında toplumsal değişmeye en çok etki eden faktörlerin başında teknoloji faktörü gelmektedir. Günümüzde teknolojinin toplumsal değişim üzerinde oldukça fazla bir etkisi vardır. Teknolojik gelişme toplumsal değişimin önemli etmenlerinden biridir. Teknoloji sayesinde gelişen endüstrileşme, kentleşme, verimliliğin artışı, iletişim araçlarının gelişimi vb. gelişmeler insan ve toplum hayatının neredeyse tamamının teknolojik gelişmelerin etki alanı içine girmesine neden olmuştur. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler; aile hayatına, dine, sanata, siyasî yaşama (Doğan, 2007: 343) kısacası kültürün hemen her noktasına etki etmekte ve değiştirmektedir. Ancak teknoloji ile kültür arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Nitekim teknoloji belirli bir kültürün ve kültürel gelişimin ürünüdür. Bu bakımdan teknoloji kültürden bağımsız değildir ve teknolojik gelişmeler kültürü değiştirdiği gibi kültürel faktörler de teknolojiyi etkilemekte ve değiştirmektedir.

Eğitim faktörü: Eğitim her zaman toplumsal değişimin itici gücü olmuştur. Değişimin gerçek anahtarı eğitimidir (Doğan, 2007: 348). Çünkü eğitimin mevcut kültürün aktarılması, toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı ve denetleyici işlevlerinin yanında toplumsal değişmeye neden olan ve teşvik eden işlevi de söz konusudur. Yapılan bazı çalışmalar formel öğretimde geçirilen zaman arttıkça yeni fikirlere karşı daha açık olunabildiğini göstermiştir. Daha iyi eğitim almış kişilerin olgusal bilgiye daha fazla erişebildikleri, farklı fikirler geliştirdikleri ve analizlerinde ince ayrımlar yapabildikleri gözlemlenmiştir (Schaefer, 2013: 363). Bu bakımdan eğitim toplumsal değişmeye etki eden önemli faktörlerden biridir.

Dünya genelinde eğitim, toplumsallaşmanın en önemli araçlarından biridir. Özellikle yeni kuşaklara kültürün aktarılmasını sağlayan ve bireyleri toplumun talep ettiği rollere hazırlayan eğitim kurumu bu bakımdan önemli işlevlere sahiptir. Yapısal-ışlevselci yaklaşıma göre ise eğitimin toplum yararına üç önemli işlevi bulunmaktadır:

Birincisi, toplumun ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarının gelişmesine yardımcı olmak; ikincisi, bu insan kaynaklarını yeteneklerine göre seçmek ve eğitmek; üçüncüsü, yeni kuşaklara toplumun merkezi değerlerini ileterek sosyal uyuma ve bütünleşmeye katkıda bulunmak (Bilton vd., 2009: 265). Bu bakımdan yapısal-işlevselci yaklaşım açısından değerlendirildiğinde eğitim, toplumsal yapının en önemli kurumlarından biridir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere uygun değerleri oluşturmada, bu değerleri benimseyecek bireyler yetiştirmede ve değişme karşısında toplumsal yapının denge ve bütünlüğün korunmasında önemli roller üstlenerek toplumsal dengenin ve sürekliliğinin sağlanmasında önemli işlevler üstlenmektedir.

Hiçbir toplum durağan değildir. Her toplum bir değişme kapasitesine sahiptir. Ancak değişme kimi toplumlarda hızlı kimi toplumlarda ise yavaş gerçekleşir. Değişmenin hızını etkileyen faktörler ise çeşitlidir. Toplumlarda, bir yandan yaşadıkları doğal ve sosyal çevredeki değişimlerden bir yandan da teknolojiye bağlı değişimlerden etkilenirler (Kalaycıoğlu, 2012: 7). Değişim hızının yavaş ya da orta düzeyde olduğu durumlarda değişimin toplumsal yapıda yarattığı etki ve rahatsızlığın derecesi nispeten az olabilmektedir. Ancak köklü bir değişim gerçekleştiğinde ise duyulan rahatsızlık çok derin ve uzun süreli olmaktadır. Bireylerin bütünüyle yeni olan bir şeye hazır olması mümkün değildir. Gerçekte köklü bir değişime maruz kalan bir toplum uyumsuz, dengesiz, patlamaya hazır ve eyleme aç insanlar topluluğu olarak düşünülebilir (Hoffer, 2000: 5-6). Ancak toplumların değişim dönemlerinde toplumda uyumu, dengeyi ve sürekliliği sağlayacak fonksiyonlara sahip yapısal olgulara ihtiyaç vardır. Bunu sağlayan en önemli olgulardan biri değerlerdir. Değerler, toplumda oluşmuş kolektif şuur olması bakımından toplumsal dengeyi ve bütünleşmeyi sağlayarak toplumsal yapının devamını sağlar.

Yapısal işlevselci kurama göre, yapıyı oluşturan etkileşim kurumsal çerçevede gerçekleşir. Nitekim Parsons'un alt sistemler olarak kastettiği kavram kurumlardır. Ekonomi, aile, din siyaset gibi temel kurumların her biri toplumsal yapıyı oluşturan alt sistemlerdir (Arslantürk ve Amman, 2009: 434). Toplumsal değişme ise bu alt sistemlerde ortaya çıkan değişimlerdir. Yapı içerisinde toplumsal değerler, normlar, kültürel üretim ve semboller toplumsal yapıyı temsil eder. Toplumsal yapıda meydana gelen toplumsal değişme de (Moore, 1968: 366) derece derece meydana gelir. Değişme belirli bir dereceye ulaştıktan sonra ise bütünü ile bir yapı değişikliği görülür. Belirli bir

anda toplumda bazı özellikler derece derece bazıları ise bütünüyle yapı değişikliği halinde gözlenir. Böylece değişme esnasında hem eski yapıya hem de yeni yapıya ait özelliklerin değişme dereceleri tespit edilir. “Hem yerleşmiş özellikleri hem de derece derece değişmekte olanları ile geçiş halindeki toplum yine de fonksiyonel bir bütün hali gösterir.” Yani değişmekte olan bir toplumun bütün unsurları kendi aralarında bir tutarlılığa sahiptir. Bunun en önemli sebebi toplumsal yapının bütün unsurlarının birbirine bağlı olmasıdır. Toplumsal yapının unsurlarının birbirine bağlı olması değişmenin parçalı bir şekilde gerçekleşmesine izin vermez. Farklı derecelerde de olsa yapının bütününde bir değişme mutlaka gözlenir. Çünkü değişme toplumsal yapının her unsurunda zincirleme reaksiyonlar şeklinde kendisini gösterir. Her toplum daima değişme halinde olmakla birlikte birbirine bağlı kurumların ve değerlerin her zaman denge halinde kaldığı bir sistemdir. Değişme oluşumunda kurumların ya da değerlerin bir bütün içerisinde görece yerleri, fonksiyonları ve bu fonksiyonların bütününe iç değişme oluşumları her zaman denge koruma mekanizmaları halinde belirir (Kıray, 2006: 94-95). Toplumsal kurumlar ve bu kurumlar arasındaki fonksiyonel karşılıklı bağımlılık dengeyi sağlamaktadır. Bu bakımdan yapısal işlevselci kurama göre toplumsal yapı ve bu yapının kontrol mekanizması olan değerler arasındaki ilişkiyi sağlayan en önemli örgütlenmeler toplumsal kurumlardır.

Yapısal işlevselci kurama göre kurumlar, toplumsal yapı ile değerlerin değişimi arasındaki ilişkiyi sağlayan örgütlenmelerdir. Toplumsal yapı, bireylerin kurumsallaşmış beklentilerini ve davranışlarını belirleyen normatif bir çerçeve oluşturarak toplumda var olan kurumlar ve toplumsal kesimler arasındaki ilişkiler bütününe işaret eder (Kalaycıoğlu, 2012: 6). Başka bir deyişle, toplumsal kurumlar, bir kişi ya da bir grup olmasının ötesinde bireylerin yaşam tarzlarının örüntüleşmiş bir parçasıdır. Kişilerarası sosyal ilişki ve roller ise kurumun temel unsurudur. Buna göre kurum, kişilerin temel sosyal gereksinmelerini karşılamak amacıyla belirli onaylanmış ve birleştirilmiş tarzlar oynadıkları, oldukça sürekli sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır (Fichter, 1996: 119). Buna bağlı olarak kurumlar aslında değerlerin de kaynağıdır.

Değer ölçüleri olmayan hiçbir toplum yoktur. Ancak bazı değerler, yeni toplumsal koşullara göre değişmeye açık değildir. Aksine zamanla daha katı bir hal alırlar. Bunun nedeni, toplumun bireylerini birbirlerine sıkı sıkıya bağlayan güçlü bir

birliğin oluşudur. Değişmez kurallara bağlı olarak yaşamayı daha rahat bulan bireylerin yaşamları da tıpkı yaşlanan bir kişinin damarlarının sertleşmesi gibi katılaştırmıştır. Ancak değişimin kaçınılmaz olması bireyleri, alıştıkları değerleri değiştirmeye, yeni norm ve değerler yaratmaya zorunlu kılmaktadır. Bu durum kimi zaman kolaylıkla kimi zaman da zorla gerçekleştirilmektedir (Berkes, 2008: 19). Bu yüzden toplumsal yapıda gözlenen değişiklikler, her toplum tipinde farklı hız ve derecelerde gerçekleşir. Ancak değişimin hızı ve derecesi farklı olsa da eninde sonunda toplumun bütün kurumlarında radikal değişimlere neden olmaktadır. İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde ortaya çıkan ekonomi, siyaset, din gibi toplumsal kurumlar yükselen yeni ihtiyaçlara bağlı olarak radikal dönüşüme uğrarlar (Özer, 2003: 563). Bir toplumun fiziki ve sosyal şartlarındaki değişim, bilgi düzeyi, ihtiyaç ve beklentilerinin değişmesi yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Toplumun bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik yeni yollar aramaya başlaması ise kurumsal değişimleri beraberinde getirmektedir. Toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılamayan kurumların değişmesi kaçınılmazdır. Mevcut kurumlardaki değişen unsurların yerini toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun yeni öğeler almaktadır. (Türkkahraman, 2009: 41). Ancak değişim sadece maddi koşullarla sınırlı kalmaz. Maddi koşullardaki değişimler var olmanın anlamını da değiştirirler. Toplum zamanla kendisine yeni denetim mekanizmaları yaratır. Değerler ve normlar toplum bireylerini bir arada tutacak olan sosyal kontrol araçlarıdır (Kalaycıoğlu, 2012: 7).

İnsanlar bir arada yaşamlarını sürdürürlerken, yaşamlarının bir düzeni vardır. Bunlardan bir tanesi işgal ettiği arazidir. Diğerleri ise işgal ettiği arazinin üzerindeki nüfus ve bu nüfusun özellikleridir. Nüfusun doğayı işleme tarzı ve bunlardan doğan insan ilişkileri, teknoloji bunların hepsi sosyal örgütlenme biçimlerini doğurur. Bu sosyal örgütlenme biçimleri ise kendisine uygun değerler sistemini, inançlarını ve düşüncelerini oluştururlar. Toplumsal yapı böylece bir bütündür. Bir toplumun sahip olduğu değerler sistemi, ancak toplumsal yapının bütünü içerisinde anlamlıdır (Kıray, 2006: 312). Toplumsal yapının bir bütün olması onun değişmeyeceği anlamına gelmemektedir. Dünyada yaşanan hızlı toplumsal değişimlere bağlı olarak farklılaşmaya ve iş bölümüne dayalı bir toplum yapısının ortaya çıkması, sosyal ilişki ve rol ağlarının genişleyerek, çeşitli işlevlere sahip kurumların artmasına neden olmuştur. Kurumların sayısındaki artışın, toplumsal yapının bütünlüğünü bozucu bir etkiye yol açmaması,

yapının varlığının sürdürülmesi doğrultusunda kurumların birbirlerini tamamlayıcı özelliklere sahip olmalarında yatmaktadır. Nitekim bir kurum ihtiyaçları karşılayabilmesi ve toplumsal yapının hedeflerini gerçekleştirmesi oranında işlevseldir. Öte yandan; toplumsal değişime ve gereksinime bağlı olarak meydana gelen her kurum, kendisine özgü ancak toplumsal yapının bütünüyle anlamlı yeni değerler ve normlar üretirler.

Bir toplumda mevcut kurallar kaynağını değerlerden alır. Toplum hayatında bireylerin davranışlarına genel bir çerçeve çizen değerler ile insanların belirli şartlar altında neleri yapıp neleri yapamayacaklarını gösteren normlar, meşru eylem kalıplarıdır. Buna göre, kurumsal ilişkiler de toplumun geneli tarafından arzu edilen, idealleştirilmiş değerler tarafından yönetilirler. Öyleyse, bir toplumun kurumlarında meydana gelen değişimlerin o toplumun sahip olduğu değerlerde değişmeye neden olmaması imkânsızdır (Türkkahraman, 2009: 33).

Toplumlar değişmeye hazır, dinamik ve dengeli bir sistemdir. Toplumların dinamikliğinden kasıt toplumsal değişmedir. Toplumsal değişme ise ancak toplumsal düzene bağlı olarak gerçekleşir. Çünkü her toplumsal değişme bir düzene ulaşma çabasıdır. Her toplumun, değişen ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda oluşturduğu değerleri, toplumsal düzenin sağlanması amacına hizmet eden toplumsal kontrol mekanizmalarıdır. Toplumun varlığını ve sürekliliğini sağlayan değerler kurumlar aracılığıyla hayat bulur ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu süreçte önemli işlevleri olan kurumların başında ise eğitim kurumu gelmektedir.

Eğitimin en önemli işlevlerinden biri, toplumsal değerleri bireylere aktararak toplumsal bütünlüğü ve devamlılığı sağlamasıdır. Bu yönü ile toplumsal yapının varlığını ve sürekliliğini sağlayan kurumlardan biri olan eğitim vasıtasıyla birey, toplumsallaşma yoluyla bir yandan toplumla bütünleşirken, diğer yandan değişen koşullara ayak uydurarak toplumsal yapının devamına katkıda bulunur. Böylece mevcut değerlerin yeni yetişen nesle aktarılması ile birlikte, aynı zamanda bireylerin değişen koşullara ve zamana uygun yeni değerlere uyumu da sağlanmaktadır. Toplumun sahip olduğu değerleri bireylere aktarmada ve değişen toplumun yapısına uygun yeni değerleri kazandırmada üniversiteler ise eğitim kurumları içinde önemli bir yere sahiptir. Modernizmin taşıyıcı kurumlarının başında gelen üniversiteler, modern

dünyanın değerlerini bireylere aktarırken; aynı zamanda bu yeniçağın ihtiyaç duyduğu tarzda bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan üniversite eğitimi ve yaşantısı, toplumda farklı psikolojik ve sosyo-kültürel farklılıklara da vurgu yapmaktadır. Böylece üniversite eğitimi alan genç bireylerin, farklılıklara ilişkin algılarının da değişmekte olduğu gözlenmektedir. Bireylerin farklı değerlere sahip birey ve gruplarla olan temasları ve bilgileri de arttıkça, bakış açısı da değişmektedir. Bu durum toplumun bütünlüğünün ve devamlılığının sağlanmasında önemli bir faktördür.

İKİNCİBÖLÜM

ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN DEĞER DEĞİŞİMDEKİ ETKİSİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

1. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

Bireylerin davranışlarına yön veren değerler birçok disiplinin konusu olmasının yanında geniş bir kullanım alanına da sahiptir. Bu durum değerlerin tanımlanmasında bir güçlük yarattığı gibi onun sınıflandırılmasını da güçleştirmektedir. Buna bağlı olarak değerler sınıflandırılırken farklı bakış açıları ve farklı ölçütler kullanılmaktadır. Bunun sonucunda değerlerin çok sayıda ve farklı sınıflandırılması ortaya çıkmıştır.

Özlem'e göre (2002: 283-284) değerler, öznelci ve nesnelci bakış açılarına göre farklı sınıflandırılabilirler. Öznelci bakış açısına göre değerler; öznenin ilgi, amaç, arzu ve beklentilerine uygun olan "olumlu değerler" ve uygun olmayanlar yani "olumsuz değerler" olarak ikiye ayrılır. Özlem daha sonra her iki açıdan yapılan sınıflandırmalarda yer alan değer çeşitlerini şu şekilde sınıflandırmıştır: 1- Hazcı değerler (olumlu: haz, olumsuz: acı) 2- Bilgisel değerler (olumlu: doğru, olumsuz: yanlış) 3-Ahlâksal değerler (olumlu: iyi, olumsuz: kötü) 4- Estetik değerler (olumlu: güzel, olumsuz: çirkin) 5- Dinsel değerler (olumlu: sevap, olumsuz: günah). "Değerlerin insan eylemlerindeki belirleyiciliği" olarak adlandırılan nesnelci değer anlayışına göre ise değerler; insan eylemlerinden, insanın istek ve beklentilerinden bağımsız bir alan oluştururlar. Yani değerler, insan eylemlerini belirleyiciliğe sahiptir. Ancak bu belirleyicilik zorunlu olmaktan öte sadece insanlar, bu değerlere yöneldiklerinde bir belirleyiciliğe sahiptirler.

Hilmi Ziya Ülken (2001b: 359-361) ise değerleri öz karakterleri bakımından üçe ayırmaktadır. 1-) İçkin Değer: İçkin değerler şuura dayalıdır ve bu değerler değerlerin üç esaslı vasfından ikincisi olan tabii unsurlar ve muhteva özelliği üstün değerlerdir. Bunlar teknik, sanat ve bilgi değerleridir. Teknikte madde, sanatta duygular ve duygular, bilgide kavramları teşkil ederler. Hepsi bilinç muhtevasına dayanan bu değerler tabiata aittirler ve doğrudan duyularımıza hitap eden tabiata ait şeylerdir. 2-) Aşkın Değerler: İnanma temelinde yer alan aşkın değerler, ahlâk ve din değerleridir ve insanın başka bir insanla veya insanın kendi kişiliği ile diğer insanların kişilikleri arasındaki münasebete dayanır. 3-) Normatif Değerler: Bunlar aslında değer değil,

ancak bütün değerlerin ölçütleri, değişim örnekleridir. Bu değerlerin görevleri, başka değerleri birbirleri ile karşılaştırmak ve ölçmektir. Örneğin; imal edilmiş şeyleri başka imal edilmiş şeylerle karşılaştırıyorsak buradaki ölçüt iktisadi değer olur. Ya da eylemlerle eylemleri karşılaştırıyorsak buradaki ölçüt de hukuk olur.

Fichter (1996: 148-149) değerleri sınıflandırırken üç temel üzerinde durmuştur: Sosyal kişilik, toplum ve kültür. Fichter'e göre değerleri, bu üç bakış açısından sınıflandırsak da aslında değerler her üçünde de iç içe ve çakışıktır. Öncelikle değerler zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilir. Böylelikle değerler, sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olur. Bir uçta kişinin bilinçli olarak kabul ettiği içselleştirilmiş, moral açısından en güçlü değerler bulunur. Bunlar ahlâki değerlerdir ve bu değerlerin çiğnenmesi kişide suçluluk ve utanma duygusu yaratır. Diğer tarafta da kişinin alışkanlıkları yüzünden uyduğu değerler vardır ki bunlar daha az önemli olarak nitelendirilebilir. Örneğin; görgü kuralları, estetik zevk konuları bu değerlere örnektir. Değerlerin süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde düzenlendiğinde ise işlerin yapılmasında, kişi ve gruplar arası işbirliği kurulmasında bazı değerler diğerlerine göre daha önemlidir. Bu temeldeki en yüksek değerler, toplumun sürekliliği ve kamu refahı için neyin istendiğine ve hatta neyin önemli olduğuna da işaret eder. Bu sürekliliğin diğer ucunda ise olumsuz ve anti sosyal değerler bulunur. Bunlar bir değer çatışması alanı oluştururlar. Kişisel ve sosyal yükümlülükler arası bir kargaşayı vurgularlar. Bu değerler belki savunulan grup ya da birey tarafından yüksek olarak kabul edilirken toplum içinde ayırıcı kabul edilebilirler. Bunun tam tersi de söz konusu olabilir. Değerlerin en anlamlı sınıflandırılması ise değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerler dini, siyasal, ekonomik ve benzeri açıdan ayrılır ve her temel kurumda kullanılagelen bir değerler dizisi vardır. Kişiler bu gruplarda belirli sosyal değerlere yönetilir, yönlendirilirler. Bu anlamda sosyal değerlerin örüntü rol ve ilişkiler gibi kurumsallaştığı söylenebilir. Belli bir kültürel davranışa uzunca bir süreden beri yakıştırılan değerler, kurumun işleyişini basitleştirir ve kolaylaştırır.

Değer sınıflaması yapan bir diğer düşünür de Max Scheler'dir. Scheler beş ana değer kabul etmiştir. Bunlar; 1- Hoş olanın değer alanı: Lüks değerler 2- Faydalı olanın değer alanı: Uygarlık değerleri 3- Soylu olanın değer alanları: Vital değerler 4- Tine ilgili değerler alanı: Kültür değerleri 5- Kutsal olanın değer alanı: Dinsel değerler. Scheler bu ana değere karşılık gelen beş örnek tip belirlemiştir. Bunlar: 1-Zevk-ehli 2-

Uygarlığın yönetici kafası 3- Kahraman 4- Dahi 5-Ermiş. Bu ideal tipler tarihteki insanlardan ortak belirtilerinden değil, tarihteki büyük adamların bu örnek tiplere göre ayrılmasından çıkarılmıştır (Akarsu, 1998a: 127-128). Scheler'in sınıflandırdığı bu değerler toplumda model tipler tarafından temsil edilmektedir.

Spranger'in değerleri sınıflandırması ise, bireylerin baskın değerlerine göre bireyleri sınıflandırmasına dayanmaktadır. Spranger değerlerine göre bireyleri şu şekilde sınıflandırmıştır (Aktaran: Özgüven, 2004: 368-369):

- 1- Kuramsal: Gerçeğe, bilgiye ve eleştirici düşünceye önem verir.
- 2- Ekonomik: Yararlı ve pratik olana önem verir.
- 3- Estetik: Üst düzey biçim ve uyuma önem verir
- 4- Toplumsal: Yardımseverlik, bencil olmama en önemli özelliğidir.
- 5- Politik: Kişisel olarak etkili, güçlü ve kuvvetli olmaya önem verir.
- 6- Dinsel: Evreni bir bütün olarak algılar ve kendini bu bütünün bir parçası olarak görür.

Değerler konusunda kapsamlı ve geçerli bir sınıflandırma 1969 yılında Milton Rokeach tarafından yapılmıştır. Rokeach değerleri işlevsel özelliklerine göre "Amaçsal Değerler" ve "Araçsal Değerler" olarak sınıflandırmıştır. Amaçsal değerler ulaşılmak istenilen amaçları gösterirken, araçsal değerler ise hedeflenen amaçlara ulaşmada kullanılacak olan davranış biçimlerini göstermektedir ve amaçsal değerlere ulaşma yoludur. Amaçsal değerler, varoluşla ilgili iken, araçsal değerler davranış biçimlerini belirler. Amaçsal değerler, kişisel ve sosyal olmak üzere ikiye ayrılırlar. Amaçsal değerler kişi merkezli veya toplum merkezli olabilir. Sosyal ve kişisel değerlerin sıralamaya konmaları kişiden kişiye değişmektedir. Tutumlar ve davranışlar bireylerin sahip oldukları kişisel veya sosyal değerlerin önceliğine göre kişiden kişiye değişir. Bir sosyal değerdeki artış diğer sosyal değerlerdeki artışa ve kişisel değerlerin azalışına neden olabileceği gibi tam tersi, bir kişisel değerdeki artış diğer kişisel değerlerdeki artışa ve sosyal değerlerin azalışına neden olabilir. Rokeach geliştirdiği değer envanterinde amaç ve araçsal değerleri şu şekilde sınıflandırmıştır (Rokeach, 1973):

Amaçsal Değerler

1- Barış içinde bir dünya (savaşın olmadığı ve çatışmasız bir dünya)

2- Aile güvenliği (sevdiklerinin bakımı)

- 3- Özgürlük (bağımsızlık, özgür seçim)
- 4- Eşitlik (kardeşlik, herkes için fırsat eşitliği)
- 5- Kendine saygı (benlik saygısı)
- 6- Mutluluk (hoşnutluk)
- 7- Bilgelik (hayata olgun bir bakış)
- 8- Ulusal güvenlik (saldırlardan koruma)
- 9- Kurtulma (sonsuz hayat)
- 10- Gerçek arkadaşlık (yakın arkadaşlık)
- 11- Başarı (hayata kalıcı bir katkı)
- 12- İç huzur (kendiyile barışık olma)
- 13- Konforlu bir yaşam (refah içinde bir yaşam)
- 14- Olgun sevgi (cinsel ve ruhsal yakınlık)
- 15- Güzellikler dünyası (Doğanın ve sanatın güzellikleri)
- 16- Zevk (Keyifli hayat)
- 17- Sosyal onay (hayranlık ve takdir görmek)
- 18- Heyecanlı bir hayat (uyarıcı aktif bir yaşam)

Araçsal Değerler

- 1- Hırslı (azimli)
- 2- Geniş görüşlü (açık fikirli)
- 3- Yetenekli (etkili, becerikli)
- 4- Neşeli (şen, sevinçli)
- 5- Temiz (Düzenli, tertipli)
- 6- Cesur (İnançlarını savunan)
- 7- Bağışlayıcı (kin tutmayan)
- 8- Yardımsever (Diğerlerinin iyiliği için çalışan)

9- *Dürüst (samimi, doğru sözlü)*

10- *Hayal gücü kuvvetli (yaratıcı)*

11- *Bağımsız (Kendine yeten)*

12- *Entelektüel (zeki)*

13- *Mantıklı (Tutarlı, akıl sahibi)*

14- *Sevecen (hassas, sevgi dolu)*

15- *İtaatkâr (saygılı)*

16- *Kibar (nazik, terbiyeli)*

17- *Sorumluluk sahibi (güvenilir)*

18- *Kendini kontrol eden (ölçülü, kendine hâkim)*

Rokeach'ı takip eden Schwartz ise var olan değer sınıflandırmalarını inceledikten sonra kendi sınıflamasını geliştirmiştir. Geniş ölçekli bir sınıflandırma yapan Schwartz'a göre değerler içerik ve yapılarına göre bütün bireylerde doğuştan var olan temel ihtiyaçlar, kişiler arası etkileşimin getirdiği ihtiyaçlar ve grupların ve toplumların hayatta kalması için gereken ihtiyaçların bilişsel yansımalarıdır. Bu anlamda değerler oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Schwartz sınıflandırmasında on temel değer tipi öngörmüştür: Bunlar; güç, başarı, hedonizm, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlidir. Schwartz on ana başlık altında da elli altı değerden bahsederken değerleri kişinin ya da diğer sosyal oluşumların hayatına yol gösterici ilkeler olarak tanımlamaktadır (Schwartz, 1994: 19-45).

Rokeach'ın amaç değerler ve araç değerler sınıflamasını esas alan Ersoy, bu değer sınıflamasına anaç değerleri ekleyerek değerleri işlevlerine göre üçe ayırmış ve yeni bir değer sınıflaması oluşturmuştur. Ersoy'a göre, anaç değerler gücünü geçmişten alan bir ruh ve zihniyet yapısı ile araç ve amaç değerleri sarmalayarak merkezi bir değer sahası oluşturur. Geçmişle bağını muhafaza ederek sürekli canlı tutan ve sosyal yapı ile uyumlu bir görünüm arz eden anaç değerler, geçmişten taşıdığı bu ruh ile yeni değerler yaratma kabiliyetine de sahiptir. Yeni değerlerin doğması ise bu ruhun gücü ve yaratıcılığı ile orantılıdır. Ancak bir yüksek değerın anaç değer olabilmesi için sadece yeni değerler yaratma kabiliyetine sahip olması yeterli değildir. Aynı zamanda toplum

üyelerinin çoğunluğunun bu değer üzerinde ortak bir şuur ve hissiyata sahip olması ve bu değer belirlenirken belirli bir zaman sürecinde toplumda belirleyici bir rolünün bulunması gerekmektedir (Ersoy, 2012: 118-119).

Değerlerin bir diğer sınıflandırılması ise değerleri kurumsal işlevleri bakımından ele alınarak yapılabilir. Araştırmada esas alınan bu sınıflandırma Erol Güngör'e aittir ve değerler kurumsal işlevleri bakımından sınıflandırılmıştır. Erol Güngör, değerleri kurumların işlevleri bakımından bir sınıflandırmaya tabii tutarken "Study of Values" (1960) adlı çalışmalarıyla değerleri altı grupta toplayan Allport, Vernon, ve Lindzey'in klasik değer sıralamasını temel almış ve estetik, ilmi, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini değerlere ahlâki değerleri ekleyerek yedi değer sahası belirlemiştir. Bu sınıflandırmanın ardından her bir değer sahasına karşılık gelen iki değer ifadesi oluşturularak değerler hiyerarşisini ölçmek amacı ile bir liste çıkarılmıştır. Bu ifadeler şunlardır:

- 1- Her şeyin ölçülü ve ahenkli olması
- 2-Öbür dünyayı kazanmak
- 3-Yalansız bir dünya
- 4-Günahlardan arınma
- 5-Ekonomik bağımsızlık
- 6-Konforlu bir hayat
- 7-Bütün gerçeklerin bilinmesi
- 8-Vicdan huzuru
- 9-Cahillikten arınmış bir dünya
- 10-Güzelliklerle dolu bir dünya
- 11-Eşitliğin sağlanması
- 12-Gerçek dostluk
- 13-Hürriyet için mücadele
- 14-İnsanlara yardım

Bu değer ifadelerinde, 1 ve 10 estetik değerleri, 3 ve 8 ahlâki değerleri, 7 ve 9 teorik bilimsel değerleri, 5 ve 6 iktisadi değerleri, 2 ve 4 dini değerleri, 11 ve 13 siyasi değerleri, 12 ve 14 de sosyal değerleri temsil etmektedir (Güngör, 1998: 84-85).

Bütün bu sınıflandırmaların yanında değerler felsefi, psikolojik ve sosyolojik anlamda; yüksek–alçak, maddi–manevi, sabit–değişken, gizli–açık, öznel–nesnel, özel–genel, geleneksel–modern gibi çeşitli ikili sınıflandırmalara da tabi tutulabilir.

Sonuç olarak, değerleri ele alış tarzı ve disiplinler arası farklılıklar nedeni ile birbirinden oldukça farklı sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. Bu sınıflandırmalardan yola çıkarak değerlerle ilgili şu şekilde ortak bir betimleme yapılabilir (Kuşdil ve Kağıtcıbaşı, 2000):

- Değerler inançlar olarak sadece fikir niteliği taşımaz, duyguları da barındırır ve etkinlik kazandığında duygularla iç içe geçer.
- Değerler, bireylerin amaçlarıyla ve bu amaca ulaşmak için kullandığı davranışlarla ilişkilidir.
- Değerler, eylem ve durumların üzerinde yer alır ve onları aşan ve kapsayan bir niteliğe sahiptir.
- Değerler, bireylerin davranışlarında ve seçimlerinde standartlar olarak işlev görür.
- Değerler, taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar.

2. DEĞERLER HİYERARŞİSİ

Bireysel ve toplumsal anlamda rastgele ve karışık bir şekilde sıralanmayan değerler belli bir sistem içinde organize olurlar ve bunun sonucunda değerler sistemini oluştururlar. Değerler sistemi bireyin, grubun veya toplumun açık ya da örtülü bir şekilde benimsediği ahlâki, toplumsal, dini ve estetik vb. değerler silsilesini ifade eder (Budak, 2005: 196). Bir değerler sistemi bir kere yerleştikten sonra da çevresinde tüm toplumsal ilişkilerin örgütlendiği bir çapalar sistemi yaratır (Şerif, 1985: 104). Bu sistem içerisinde toplumsal değerler, kişi üzerinde baskı oluşturarak kişilerin o değerlere uymasını sağlar. Bu bakımdan bir toplumda kullanılan ödül ve cezaların asıl temeli değer sisteminde bulunur. Değerler sistemi toplumda neyin istendiğini, neyin yasaklandığını, neyin ödüllendirilip neyin cezalandırıldığını belirleyerek sosyal kontrol

mekanizması görevini yapmaktadır (Fichter, 1996: 146). Ancak sosyal değerlerin tümü aynı etkiye sahip değildir. Bunun anlamı, değerler hiyerarşik biçimde sıralanmaktadır.

Değerler, bireylerin toplumsal yaşamda kullandıkları değerlendirme ölçütleridir. Bireylerin davranışları için yol gösterici özelliklere sahip olan değerlerin bu özellikleri aynı zamanda toplumlar için de geçerlidir. Toplumsal değerler zamanla ölçütleşerek, grupta ortak ve herkesin erişebileceği bir konuma ulaşıncaya, bireylerin hoşuna gidene, gitmeyenine, kinleri ve seçimleri, ortak olanı ölçütleştirir ya da biçimlendirebilirler (Şerif, 1985: 95). Bu sayede değerler, belli bir düzen ve sıralama oluşturur ve aralarında önem ve değer sırasına göre hiyerarşik biçimde sıralanır.

Toplumsal değerler toplum içinde işleyen ve değerlendirmelerde kullanılan standartlardır. Bu yönüyle soyut duygular ve ideallerdir. Değerler tavır ve hareketlerin genel yöneticileridir. Tavır ve hareketler, eylemler, duygular, fikirler, vasıflar, kişiler ve gruplar, amaçlar ve araçlar tümü ile her şey toplum hayatında değerlere göre mukayese olunur ve daha iyi, daha doğru, daha adil, daha uygun vb. ya da tersi gibi değerlendirilir (Dönmezer, 1978: 248). Ancak değerlerin arasında birbirleri ile bağlantıları bakımından bir sıralama düzeni vardır. Bu sıralama düzeni içinde bir değer başka bir değerden daha yüksek ya da daha aşağı olarak belirir. Bu durum değerlerin özünde olan bir şeydir (Akarsu, 1998a: 109). Bireyin yaşamı boyunca iniş çıkışlar gösteren değerler, birey açısından hiyerarşik yapıdadır ve taşıdıkları önem görecelidir (Hogg ve Vaughan, 2007: 202). Bu durumda toplumsal yaşam içinde bazı değerler daha önemli ve hayati görülüp üst sıralarda değerlendirilirken bazıları ise daha aşağı sıralarda değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Toplumda bazı değerlere hayati derecede önem atfedilir ve o değer/değerlere uymayanlar, sert bir şekilde müeyyide ve baskıya maruz kalmaktadır. Örneğin; ahlâki ya da dini değerlerin daha önemli görüldüğü bir toplumda bu değerlere aykırı davranışlar sert tepkilere maruz kalırken, ahlâki ya da dini değerler kadar önem taşımayan (estetik ya da ekonomik değerler gibi) değerlere aykırı davranışlara gösterilen tepkilerin şiddeti daha az olacaktır.

Değerler hiyerarşisinin analizi en kapsamlı biçimiyle kültür alanında yapılmalıdır. Öyle ki değerler sosyal kategorilere ve kültüre bağlıdır ve bu sayede toplumsallık kazanır (Hogg ve Vaughan, 2007: 663). Bu bakımdan değerlerin hiyerarşik bir şekilde sıralanmasının temelinde kültür bulunmaktadır. Her kültürün sahip olduğu

değerler sistemi içinde değerlere farklı derecede önem verilir ve bu durum değerlerin hiyerarşik biçimde sıralanmasına neden olur. Örneğin; günümüzde Doğu toplumları ile Batı toplumlarının değer anlayışlarında önemli farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların temel sebebi, toplumların yapısal özellikleridir. Günümüz Doğu toplumlarının çoğunda dini ya da geleneksel değerler daha ön plandayken; Batı toplumlarında ise ekonomik değerler ya da bireyin özgürlüğünü esas alan değerler ön plandadır. Değerler hiyerarşisi toplumdan topluma farklılık gösterdiği gibi aynı toplumda zaman içerisinde de değişebilmektedir. Örneğin, gelişmiş Batı toplumlarında bir dönem hâkim olan dini değerler, yaşanan toplumsal ve yapısal değişimler sonucu yerini bilimsel ve ekonomik değerlerin üstünlüğüne bırakmıştır. Değerlerin bireylere yol gösterici niteliğe sahip olduğu düşünüldüğünde bu farklılıkların da bireylerin değer algılarında, tutum ve davranışlarında değişimlere neden olduğu görülmektedir.

Değerler, bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünün bir yansımasıdır. Büyük ya da küçük olsun her toplumun kendine özgü kültürü, sembolleri, ritüelleri ve kendini ifade etme yolları bulunmaktadır (Thomas, 2014: 159). Bu yüzden bireylerin sahip olduğu değerler ve bu değerlerin hiyerarşik bir biçimde sıralanması toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Ancak bir toplumun tamamının aynı kültür öğelerine sahip olduğu söylenemez. Çünkü birey, çeşitli toplumsal gruplar içinde yaşamını sürdürürken her grubun özelliğine göre farklı değerler edinir ve böylelikle bireyin değer algıları da değişir. Bu bakımdan değerler hiyerarşisinin oluşmasında ve değişmesinde bireyin içinde bulunduğu sosyal grupların ve bu grupların sahip olduğu özelliklerin önemli bir yerinin olduğu söylenebilir.

Gençlerin değer algılarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak değer hiyerarşilerinin değişiminde üniversite eğitiminin önemli bir yerinin olduğu, çalışmanın varsayımları arasındadır. Üniversiteler farklı psikolojik ve ekonomik düzeylerden gelen ve birbirinden farklı değer algılarına sahip olan gençlerin bir araya geldiği ortamlar olarak kendine özgü kültürel bir yapıyı ifade etmektedir. Gencin, doğduğu andan itibaren ailesinin ve çevresinin etkisi ile şekillenen değerler sistemi, içine girdiği bu yeni kültürel yapının unsurları tarafından birtakım etkilere maruz kalmaktadır. Aileden ilk kopuş ve yeni bir sosyal çevre, yeni arkadaş grupları, barınma problemleri, ekonomik zorluklar, farklı bir akademik eğitim programı ve gelecek kaygısı ile üniversite yaşamı genç birey için yeni ilişki biçimlerinin yaşandığı ekonomik ve sosyo-kültürel bir ortamı

ifade etmektedir. Bu etkileşimlerin gencin değer algısının değişmesine yol açacağı düşünülmelidir. Sınıf bağımsız değişkenine göre örneklemin değerler hiyerarşisi bu varsayımı destekler niteliktedir.

Tablo 10: Sınıf ile Değerler Hiyerarşisi Arasındaki İlişki

	Değerler hiyerarşisinde ilk sıradaki değer								Toplam
	Estetik Değerler	Dini Değerler	Ahlâki Değerler	İktisadi Değerler	Teorik-Bilimsel Değerler	Siyasi Değerler	Sosyal Değerler	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	130	193	81	31	29	23	15	1	503
	25,8%	38,4%	16,1%	6,2%	5,8%	4,6%	3,0%	,2%	100,0%
	58,3%	53,3%	46,0%	51,7%	43,9%	39,0%	45,5%	16,7%	51,1%
	13,2%	19,6%	8,2%	3,1%	2,9%	2,3%	1,5%	,1%	51,1%
Son sınıf	93	169	95	29	37	36	18	5	482
	19,3%	35,1%	19,7%	6,0%	7,7%	7,5%	3,7%	1,0%	100,0%
	41,7%	46,7%	54,0%	48,3%	56,1%	61,0%	54,5%	83,3%	48,9%
	9,4%	17,2%	9,6%	2,9%	3,8%	3,7%	1,8%	,5%	48,9%
Toplam	223	362	176	60	66	59	33	6	985
	22,6%	36,8%	17,9%	6,1%	6,7%	6,0%	3,4%	,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	22,6%	36,8%	17,9%	6,1%	6,7%	6,0%	3,4%	,6%	100,0%

$$X^2=15,243 \quad sd=7 \quad p< 0,05$$

Bireylerin bilgi düzeylerinde oluşan değişme değerleri de etkiler (Hartman, 2004: 85). Dolayısıyla öğrenim düzeylerinde meydana gelen değişmeler değerlerde ve değer sistemlerinde de değişmelere neden olacaktır. Değerlerin bilgi ve inanç olmak üzere yönü vardır. Her değer sahasında bunların düzeyi farklılaşır. Örneğin değerlerde inanç payı yüksek, bilgi payı düşüktür. Teknik değerlerde ise bilgi payı yüksek, inanç payı düşüktür (Ersoy, 2012: 141). Tablo 10'da üniversite eğitimi ile birlikte bireylerin inanç payı yüksek olan değerlerinin oranlarının düştüğü, bilgi payı yüksek olan değerlerinin oranlarının ise yükseldiği görülmektedir. Ancak dini değer algısının oranında görülen bu azalmaya karşılık yine de değerler hiyerarşisinin ilk sırasında yer aldığı gözlenmektedir. Bu durum son yıllarda ülkemizde muhafazakârlık eğiliminin artması ile ilişkilendirilebilir.

Aydınlanma düşüncesi ile birlikte gelişen; teorik inanç ve kavramlarımızdan bağımsız dışsal bir gerçekliğin olabileceği düşüncesini reddeden pozitif bilim anlayışına (Keat ve Urry, 2001: 17) sahip olan üniversiteler, modernizmin ihtiyaçlarına cevap verebilecek tarzda bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan, her türlü metafizik ve kutsal düşünceye mesafeli, buna karşın gerek bilim alanında gerekse toplumsal alanda yeniliklere açık, gerçekçi düşünen, sorgulayan, bağımsız bireyler yetiştirmeye yönelik eğitim programları hazırlamaktadır. Bu bağlamda, genç bireyin üniversite

eğitimi aldıktan sonra inanç boyutunda yer alan dini değerlerinin oranında belirgin bir azalmaya karşılık bilgi boyutunda bulunan teorik-bilimsel değerlerinde artışın görölmesi beklenen bir sonuçtur. Değerler hiyerarşisinde ilk sırada yer alan değer ile sınıf bağımsız değişkeni arasındaki ilişkinin verildiği tabloda görüldüğü gibi birinci sınıflarda %38,4 olan dini değerlerin oranı, son sınıflarda %35,1'e düşerken; teorik-bilimsel değerlerin oranı %5,8'den %7,7'ye yükselmiştir.

Üniversiteler uzun soluklu kurumlar olup kendilerine has bir yapıya ve değerler sistemine sahiptir. Dolayısıyla her toplumsal kurum gibi toplumsal değişmelerden etkilenmekte ve bu değişimlerin getirdiği yeniliklere uyum sağlamak için gerekli çabayı göstermektedir. Öğrencilerine bu yönde bir eğitim ve öğretim sunan üniversiteler, genç bireylere entelektüel bir vasıf ve birtakım zihin alışkanlıkları kazandırarak, onları toplumun aktif bir üyesi olarak hayata hazırlamayı amaçlamaktadır (Cafoğlu ve Akar, 2007: 778). Sosyalleşme ve entelektüel kimlik kazanma süreci sonunda belirli bir nitelik kazanan gencin dünyaya bakış açısı da değişmekte ve içerisinde yaşadığı topluma daha duyarlı hale gelmektedir. Tablo 10'un sonuçları bu açıdan değerlendirildiğinde; öğrencilerin son sınıfa geldiklerinde estetik, sosyal, siyasi ve ahlâki değer algılarının değiştii görölmektedir. Birinci sınıfta %4,6 olan siyasi değerlerin oranı %7,5, %3,0 olan sosyal değerlerin oranı ise %3,7 olarak artarken; %25,8 olan estetik değerlerin oranı %19,3 olarak azalmıştır. Örneklemin değerler hiyerarşisinde ikinci sırada yer alan estetik değerlerin oranının son sınıfta ciddi bir şekilde azalması, öğrencilerin belirli bir sosyal ve entelektüel kimlik kazandıklarının da göstergesidir.

Ahlâki değerler söz konusu olduğunda bu değerlere ilişkin farklı bir yaklaşım geliştirmek gerekmektedir. Tabloya 10'a göre, birinci sınıfta %16,1 olan ahlâki değerlerin oranının son sınıfta %19,7 olarak belirgin bir şekilde artması sosyal sermaye kavramı ile açıklanabilir. Fukuyama'ya göre günümüz modern toplumlarının en önemli sorunlarından biri aşırı bireycilik kültürüdür. Bu anlayış ahlâki çözülmeyi de beraberinde getirmektedir. Çözülmeyi engellemenin yolu ise sosyal sermayeden geçmektedir (Fukuyama, 2005). Bu anlamda, üniversiteleri kendine özgü sosyal norm ve değerler çerçevesinde yapılanmış büyük sosyal sermaye grupları olarak nitelendirebiliriz. Üniversite yaşantısı içerisinde; öğrenci toplulukları, bilimsel toplantılar (konferans, kongre, panel, vb.), geziler, resmi ve özel günlere dair kutlamalar, spor müsabakaları, sanatsal etkinlikler ve siyasi gruplaşmalar yolu ile ortaya

çıkan sosyal iletişim biçimleri, öğrencilerin sosyal sermaye birikimlerini oluşturmaktadır. Genç bireyler bu sosyal birliktelikler vasıtasıyla aşırı bireyselleşme riskinden uzak kalmaktadırlar. Sosyal norm ve değerlerin yapılanmış olduğu ortamlarda ahlâki değerlere verilen önemin de artmış olacağı sonucu tablo 10'nun sonuçları ile desteklenmektedir.

Cafoğlu ve Akar (2007) moral değerlere ilişkin çeşitli üniversitelerde okuyan 792 öğrenciye yaptıkları uygulamada bu sonuçları destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır. Bu araştırmada sınıf bağımsız değişkenine göre saygı/dürüstlük, empati, vatanseverlik/vatandaşlık ve tolerans/farklılık gibi sosyal ve ahlâki değerlerde belirgin bir anlamlılık gözlenmiştir. Son sınıfta okuyan öğrencileri bu değerlere karşı daha olumlu bir tutum sergilemişlerdir. Araştırmacılar bu sonuçları; üniversite eğitiminin değerlere ilişkin algıyı geliştirdiği ve zamanla öğrencilere moral değerleri kazandırdığı yönünde yorumlamışlardır.

Değerler hiyerarşisinin en üst basamaklarında yer alan değerler, bireyin davranışlarına yön verir ve onu güdeleyerek harekete geçirir. Örneğin; zengin ve başarılı olmanın hâkim değer olduğu bir toplumda, bu durum, birey için güdeleyici bir unsurdur ve birey için en temel amaçlardan biri haline gelir. Ancak dini değerler, zengin ve başarılı olmaktan daha hâkim bir değerse, bu durumda birey zengin ve başarılı olmak yönünde atacağı adımları dini değerlere uygun olanlardan seçecektir. Aksi bir durumda ise toplum tarafından gelen çeşitli müeyyidelerle karşılaşabilir. Örneğin; birey daha fazla para kazanmak için faizle borç vermesi ya da alması söz konusu olduğunda bu durum dini değere uygun olmadığı için bu alternatifleri yok sayabilir.

Sonuç olarak, toplumsal değerlerin hiyerarşik sıralanması birey üzerinde de oldukça etkilidir. Çünkü değerler birey üzerinde baskı oluşturarak bir sosyal kontrol mekanizması görevini görürler. Bu durumda toplumun değerlendirmesinde üst basamaklarda yer alan değerler, bireyin değerlendirmelerinde de üst sıralarda yer alacaktır. Ancak bireysel anlamda değerlerin hiyerarşik sıralanması kişiden kişiye değişebilir. Her toplumun hâkim değerleri bireye yansısa da bireysel anlamda bu sıralanmalar bazen farklılıklar gösterebilir. Bu durumun ortaya çıkmasında bireysel farklılıklar, (fiziksel ve ruhsal) yaşanan ortam, alınan eğitim düzeyi, vb. unsurlar etkilidir.

Değerler arasında ortaya çıkan mertebelenmeye bir örnek M. Scheler'den verilebilir. Scheler'e göre vital değerler duyuşal değerlerden, tin değerleri vital değerlerden, kutsal değerler tin değerlerden daha yüksek bir sıradadır. O halde, bir değer diğerinden yüksek oluşu nasıl belirlenir? Scheler'e göre bir değer başka bir değerden yüksek oluşu tercih etme eyleminde ortaya çıkar. Tercih etme eylemi bir değer önce yüksek olduğunu fark edip sonra onu ötekilerine tercih etme ya da onu geride bırakma şeklinde bir eylem değildir. Bu tercih etme eyleminin içinde gerçekleşen bir şeydir. Bu yüzden tercih etme ile seçme işlemini birbirine karıştırmamak gerekir. Seçme işlemi bir çaba gerektirir, tercih etme ise bir çaba, bir seçme ya da isteme olmadan doğrudan doğruya gerçekleşen bir eylemdir. Herhangi bir şey düşünülmeden bir şey diğerine tercih edilir (Akarsu, 1998a: 109).

Scheler bir değer yüksek olabilmesi için; sürekli olması (Buradaki süreklilikten kasıt zamansal anlamda değildir; süreklilik değer var olabilme fenomenini kendinde taşıyabilmesi durumudur) ve bölünemez olması (Bir değer ne kadar az bölünürse o kadar değerlidir) gerektiğini ifade eder. Örneğin; maddi değer taşıyan nesnelere paylaşılması bölünmesiyle alakalıdır ancak sanat yapıtı bölünemezdir. Onun değeri o yapıtı parçalamadan paylaşılır. Doyum derinliğinin olması (Hazla ilgili olmayan doyum bir değere duyulan eğilimi yerine getirme, gerçekleştirme sürecidir.) ve salt oluşu (salt bir duymaya ve daha az göreliliğe sahip olması) değer yüksekliğini gösteren ölçütlerdir (Akarsu, 1998a: 111-113). Williams'a göre de bir sosyal sistemde egemen olan değerleri belirlemek için bazı ölçütler vardır. Buna göre; 1- Sistemin tüm faaliyetlerinde değer genişliği ve nüfusa etkisi 2- Değerin devam süresi 3- Değerin korunması konusundaki yoğunluk 4- Değeri taşıyanların prestiji (Williams'tan aktaran, Dönmezer, 1978: 249-250) değerlerin derecelendirilmesinde etkili olmaktadır.

Değerlerin hiyerarşik sıralanması pek çok bakımdan önemlidir. Her şeyden önce bir kimsenin değer sıralamasının birinci veya en üst sırasında bulunan değer onun temel değeri sayılabilir. Bu değer bireyin her şeyden daha fazla kıymet verdiği şeydir (Güngör, 1998: 42). Bu değer bireyi kuşatır ve bireyin davranışlarına yol gösteren temel belirleyici haline gelir. Değerler hiyerarşisi, bireyin hayatını ve davranışlarını yönlendirdiği gerçeğinden hareketle bu hiyerarşide en üst sırada bulunan değer ya da değerlerin bireyin hayatına bir yön çizdiği ve onu yönlendirdiği söylenebilir. Örneğin,

hayatının rotasına ve davranışlarına yön veren en yüksek değeri dini değerleri olan bir bireyin davranışlarında ve hedefleri bu değerine uygun olacaktır. Ekonomik değeri daha üstte olan bir birey içinse ekonomik anlamda başarı her şeyden daha önemlidir.

Örneklemin genel değerler hiyerarşisini belirlemek için araştırmada % 84'lük korelasyon ile güvenilirliği yüksek olan Erol Güngör'ün değerler hiyerarşisi ölçeği kullanılmıştır (Güngör, 1998: 84-87). Bu ölçekte Güngör, değerleri kurumsal işlevlerine göre tasnif etmiş ve değerleri yedi sınıfa ayırmıştır: Bu değer sınıfları; ahlâki, dini, siyasi, estetik, teorik-bilimsel, iktisadi ve sosyal değer sahalarıdır. Bu sınıflandırmanın ardından her bir değer sahasına karşılık gelen iki değer ifadesi oluşturularak değerler hiyerarşisini ölçmek amacı ile bir liste çıkarılmıştır. Bu ifadeler şunlardır:

- 1- Her şeyin ölçülü ve ahenkli olması
- 2-Öbür dünyayı kazanmak
- 3-Yalansız bir dünya
- 4-Günahlardan arınma
- 5-Ekonomik bağımsızlık
- 6-Konforlu bir hayat
- 7-Bütün gerçeklerin bilinmesi
- 8-Vicdan huzuru
- 9-Cahillikten arınmış bir dünya
- 10-Güzelliklerle dolu bir dünya
- 11-Eşitliğin sağlanması
- 12-Gerçek dostluk
- 13-Hürriyet için mücadele
- 14-İnsanlara yardım

Bu değer ifadelerinde, 1 ve 10 estetik değerleri, 3 ve 8 ahlâki değerleri, 7 ve 9 teorik bilimsel değerleri, 5 ve 6 iktisadi değerleri, 2 ve 4 dini değerleri, 11 ve 13 siyasi değerleri, 12 ve 14 de sosyal değerleri temsil etmektedir. Örnekleme, bu 14 değer ifadesinden kendileri için en önemli değer ifadesini belirtmeleri istenmiştir. Bunun sonucunda örneklemin değerler hiyerarşisinde ilk sırada olan değer belirlenmiştir. Buna göre örneklemin kendileri için en önemli gördüğü ifade tablo 11'de belirtilmiştir.

Tablo 11: Hayat Tarzını Belirlerken Dikkate Alınan En Önemli Değer

	En önemli ifade	
	N	%
Her şeyin ölçülü ve ahenkli olması	182	18,5
Öbür dünyayı kazanmak	322	32,7
Yalansız bir dünya	59	6,0
Günahlardan arınma	40	4,1
Ekonomik bağımsızlık	52	5,3
Konforlu bir hayat	8	,8
Bütün gerçeklerin bilinmesi	13	1,3
Vicdan huzuru	117	11,9
Cahillikten arınmış bir dünya	53	5,4
Güzelliklerle dolu bir dünya	41	4,2
Eşitliğin sağlanması	46	4,7
Gerçek dostluk	18	1,8
Hürriyet için mücadele	13	1,3
İnsanlara yardım	15	1,5
Cevap yok	6	,6
Toplam	985	100,0

Örneklemin belirttiği bu en önemli değer ifadelerinden yola çıkarak yapılan tasnife göre örneklemin değerler hiyerarşisinin en üst sırasında yer alan değer alanları tablo 12’de belirtilmiştir.

Tablo 12: Araştırma Evrenine Göre Değer Hiyerarşisi

	N	%
Estetik Değerler	223	22,6
Dini Değerler	362	36,8
Ahlâki Değerler	176	17,9
İktisadi Değerler	60	6,1
Teorik-Bilimsel Değerler	66	6,7
Siyasi Değerler	59	6,0
Sosyal Değerler	33	3,4
Cevap yok	6	,6
Toplam	985	100,0

Ortaya çıkıp yerleşmesi bakımından kutsalla bağlanan din, toplumsal bir yönünün olması nedeniyle sosyal bir karaktere de sahiptir (Günay, 1986: 43). Bu nedenle dini değerler, geçmişten günümüze tüm toplumlarda temel değerler olarak işlev görmüştür. Özellikle geleneksel toplumlarda temel değer olarak, dini değerlerin diğer değerler üzerindeki etkisi ve toplumsal yapı içindeki bütünleştirici işlevi değerler hiyerarşisinin üst sıralarında yer almasına neden olmuştur. Her ne kadar modernleşme

sürecinde olsak da “biz” bilincine sahip olan ve eylemlerinde dini referans alarak hareket eden bir toplum olduğumuz gerçeği yadsınamaz. Bu nedenle dini değerlerin örneklemin genelinin değerler hiyerarşisinde ilk sırada (%36,8) yer aldığı ifade edilebilir. Ancak estetik değerlerin neden değerler hiyerarşisinin ikinci sırasında yer aldığı konusu analiz edilmelidir.

“Modernlik bilincinin yükselmesi ve yaygınlaşması ile birlikte popüler/tüketim kültürünün kuşatıcılığı dünyada sürekli değişen ve yenilenen bir yaşam biçimini ortaya çıkarmaktadır” (Abuzer, 2010: 18). Batı modernizminin içerdiği özgürlük, ilerleme ve bireycilik gibi değerlerle birlikte hızla gelişen tüketim kültürü (Dağtaş ve Dağtaş, 2009: 167), kitle iletişim araçlarının bombardımanı ile genç kesimi etkisi altına almaktadır. Özellikle üniversite gençliği bu kitlenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bireysel değerlerin bir ifadesi olan estetik değerlerin, tüketim kültürünün ve postmodern kültürün önemli bir göstergesi olan imgeler dünyasının bir yansıması olduğu düşünülmelidir. Modern dünyanın giderek bireyselleştirdiği ve yalnızlaştırdığı bireylerin değerler hiyerarşisinde, estetik değerlerin ikinci sırada yer alması (%22,6) bu bakımdan anlamlıdır.

Üçüncü sırada yer alan ahlâki değerlerin (17,9) referans noktası dini değerlerdir. Toplumsal yaşamın devamında ve düzeninde önemli etkisi bir olan ahlâki değerler, bu bakımdan tüm toplumlar için büyük öneme sahiptir. Öte yandan, iktisadi (%6,1), teorik-bilimsel (%6,7) ve siyasi değerler (%6) örneklemin bütününde hemen hemen birbirine eşit orana sahiptir.

Değerler hiyerarşisinin bireyler üstü bir niteliği vardır. Bu nitelik bir yandan bireylerin birbirleri ile işbirliğini ve uyumunu kolaylaştırırken; diğer yandan toplumun sürekliliğini ve devamlılığını sağlamaktadır (Hartmann, 2004: 78-79). Ancak bireylerin değerler hiyerarşisi ile toplumun değerler hiyerarşisi her zaman bire bir örtüşmeyebilir. Bireylerin biyolojik ve psikolojik farklılıkları değerleri birbirlerinden farklı algılamalarına neden olmaktadır. Öte yandan bireylerin yaşadığı çevrenin özellikleri ve birey üzerindeki etkileri de değer farklılaşmalarında önemli bir etkidir. Bunların bir sonucu olarak bireyin yaşamında en yüksek ideal olarak gördüğü değerlerin sıralaması aynı zamanda onun değer hiyerarşisini oluşturmaktadır. Değer hiyerarşilerinde görülen farklılaşmanın en dikkat çekici örneği toplumsal cinsiyet rollerindeki değer

farklılaşmasıdır. Toplum tarafından kadına ve erkeğe verilmiş cinsiyet rolleri kadının ve erkeğin değerleri farklı şekillerde algılamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, cinsiyet bağımsız değişkenine göre örneklemimizin değer algılarının farklılaştığı gözlenmiştir.

Tablo 13: Cinsiyet İle Değerler Hiyerarşisi Arasındaki İlişki

	Değerler hiyerarşisinde ilk sıradaki değer								Toplam
	Estetik Değerler	Dini Değerler	Ahlâki Değerler	İktisadi Değerler	Teorik-Bilimsel Değerler	Siyasi Değerler	Sosyal Değerler	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	134	219	118	35	40	34	24	3	607
	22,1%	36,1%	19,4%	5,8%	6,6%	5,6%	4,0%	,5%	100,0%
	60,1%	60,5%	67,0%	58,3%	60,6%	57,6%	72,7%	50,0%	61,6%
	13,6%	22,2%	12,0%	3,6%	4,1%	3,5%	2,4%	,3%	61,6%
Erkek	89	143	58	25	26	25	9	3	378
	23,5%	37,8%	15,3%	6,6%	6,9%	6,6%	2,4%	,8%	100,0%
	39,9%	39,5%	33,0%	41,7%	39,4%	42,4%	27,3%	50,0%	38,4%
	9,0%	14,5%	5,9%	2,5%	2,6%	2,5%	,9%	,3%	38,4%
Toplam	223	362	176	60	66	59	33	6	985
	22,6%	36,8%	17,9%	6,1%	6,7%	6,0%	3,4%	,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	22,6%	36,8%	17,9%	6,1%	6,7%	6,0%	3,4%	,6%	100,0%

$$X^2=5,369 \quad sd=7 \quad p< 0,05$$

Cinsiyet biyolojik özellikleri bakımından kadın ve erkeğin birbirinden farklı özelliklere sahip olmasıdır. Biyolojik farklılıkların dışında kadın ve erkeğin toplumsal farklılıklarına ise toplumsal cinsiyet adı verilmektedir. Bu anlamıyla kadın ve erkeği “toplumsal bir inşa” olarak tanımlayan toplumsal cinsiyet (Touraine, 2007b: 86) bir yandan cinsler arasındaki ilişkileri düzenlerken bir yandan da bu ilişkilerin örgütlenme biçimlerini tayin etmektedir (Scott, 2007: 4-10). Toplum bu düzenlemeyi kadın ve erkeğe birtakım roller vererek ve bu rolleri kendi yazdığı senaryoya uygun bir şekilde oynamalarını isteyerek yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumun cinsiyetlere ilişkin kalıp yargılarını ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği grup beklentilerini içermektedir (Dökmen, 2010: 29). Bu beklentiye yönelik olarak çocukluktan itibaren bireylere kadın ve erkek rolleri sosyalleşme vasıtası ile öğretilmekte ve cinsiyet farklılıklarını benimsemeleri sağlanmaktadır. Böylece toplumsal farklılıkları içselleştiren bireyler, toplum tarafından verilen rolleri kendiliğinden yerine getirmektedirler.

Toplum tarafından kadına ve erkeğe tanımlanmış cinsiyet rolleri, Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) sonuçları ile de desteklenmektedir. Türkiye genelinde yapılan araştırmada hanedeki işlerin kim tarafından yapıldığı sorulmuştur. Ulaşılan sonuca göre hanedeki teknik bilgi ve beceri gerektiren işler erkek tarafından, diğer

bütün ev işleri ise kadın tarafından yerine getirilmektedir. Buna göre hanede yemek yapma (%95,1), günlük alış-veriş (%74), ütü (89), çamaşır (%94,3), basit dikiş ve düğme dikme (%93,4), akşamları çay servisi (89,9), sofranın kurulması (91,7) ve evin temizliği (%92,8) gibi işler kadının sorumluluk alanında iken; faturalar (74,2), basit onarım ve tamirat işleri (%70,3) ve badana boya işleri (%46,9) ise erkeğin sorumluluk alanındadır. Hanedeki kız çocuğunun ev işlerine olan katkısı ise erkek çocuğa oranla daha fazladır (2011: 110).

Toplum tarafından kadına ve erkeğe verilen cinsiyet rolleri toplumlara ve kültürlere göre ya da aynı toplumda zamana göre değişiklik gösterse de kadın ve erkek arasındaki farklılıklar eşitsizliklerin de kaynağıdır. Kadının ve erkeğin sorumluluk alanlarının birbirinden ayrılması, onları çeşitli zorunluluklarla da yüz yüze getirmektedir. Kadının tanımlanmış sorumluluk sahası ev ve çocukların bakımı ile sınırlandırılırken; erkeğin sorumluluk alanı ise evin dışı olarak tanımlanmıştır. Bu yargı, örneklemimiz tarafından da doğrulanmıştır. Erkeğin evin geçimini sürdürmek ve ailesine bakmak gibi kaygılarının olmasından dolayı, ekonomik değerlerin oranı erkek öğrencilerde (%6,6) kız öğrencilerden (%5,8) daha fazladır. Günümüz modern toplumlarında kadının gerek çalışma hayatında gerekse sosyal hayatta etkin bir rol almasına karşın toplumun kadına yüklediği roller ve kadından beklentileri değişmemiştir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasındaki en büyük farklardan biri de ahlâki değerlerde görülmektedir. Kız öğrencilerin ahlâki değerler oranı (%19,4) erkek öğrencilerin ahlâki değer oranından (%15,3) daha yüksektir. Gelenekselliğini muhafaza eden toplumlarda kız çocuklarına küçük yaşlardan itibaren daha fazla benimsetilmeye çalışılan ahlâki kurallar, “ayıp” ve “yasak” gibi ifadelerle telkin edilmektedir. Bu nedenle, örneklemde de görüldüğü gibi kız öğrenciler ahlâki kurallara daha fazla sahip olmaktadır. Nitekim dini değerlerin oranları da bu sonucu destekler niteliktedir. Değerler hiyerarşisinde dini değerleri ilk sırada yer alan örneklemin %60,5’i kız iken, %39,5’i de erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Toplumda kadının sorumluluk alanının daha çok ev ile sınırlı olması ve sosyal ilişki ağının dar oluşu değerleri algılama biçimine de etki etmektedir.

Toplumsal cinsiyet farklılaşması ve bu bağlamda kadına ve erkeğe verilen cinsiyet rolleri, kadının ve erkeğin birtakım değerleri farklı algılamalarına neden olmaktadır. Nitekim kadına yönelmiş mutlak güzellik baskısı bunun en iyi örneğidir.

Toplumsal yaşamda kadının güzelliğinin gerekliliği birçok alanda vurgulanmaktadır. Örneğin yapılan güzellik yarışmalarında, kız isteme ve evlilik gibi durumlarda, özel sektörde iş ararken güzellik kavramının önem kazandığı ve bu durumun kadın üzerinde birtakım baskılara yol açtığı görülmektedir. Tablo13’de görüldüğü gibi, değerler hiyerarşisinde estetik değerleri üst değer olarak gören örneklemin %60,1’i kız öğrenci iken, %39,9’u erkek öğrencidir. Bu sonuç kız öğrencilerin estetik değerleri erkek öğrencilere kıyasla daha fazla önemsedini ifade etmektedir.

Aile içi sorumluluk ve faaliyetlerinden kaynaklanan rol farklılaşması kadının siyasi katılımının sınırlarını daraltmaktadır. Bu nedenle, erkeğin rahatlıkla sahip olduğu siyasi beceri ve kaynaklardan yoksun oluşu, kadının siyasi faaliyetlere katılımını etkilediği gibi (Tatar, 1997: 129), siyasi değerlere de erkeklere oranla daha mesafeli yaklaşmasına neden olmaktadır. Araştırmanın örnekleminde, erkek öğrencilerin siyasi değerlerinin oranının (%6,6) kız öğrencilerin siyasi değerlerinin oranından (%5,6) yüksek oluşu bu varsayımı doğrulamaktadır. Öte yandan, entelektüel alanı temsil eden teorik-bilimsel değerlerin oranı da erkek öğrencilerde (%6,9) kız öğrencilerden (%6,6) az bir farkla da olsa da yüksektir.

Çukurova Üniversitesinde yapılan bir çalışma toplumun cinsiyet rollerinin değerlerin belirlenmesinde egemen olduğu görüşü desteklemektedir. Çalışmaya göre kız öğrencilerin değerleri kişilerarası ilişkilere dayalı iken, erkek öğrencilerin değerleri kendilerinin dışında gelişen olgularla ilgilidir. Araştırma sonucuna göre kız öğrenciler aile sevgisi ve ilgisi ile arkadaş ilgisi gibi değerlere önem verirken; erkek öğrenciler ise ülkenin iyiliği ve geleceği gibi değerleri en önemli değer olarak görmektedir (Bilgin, 2001: 51). Nitekim Rokeach (1973: 57-59) da erkeklerin başarı gibi entelektüel değerlere daha fazla önem vermelerine karşılık; kadınların daha sıcak ve samimi ilişkilere, sevgiye ve aileye önem verdiği konusunda hemfikirdir. Toplumumuzda “annesinin dizinin dibinde oturmalı” anlayışı ile yetiştirilen kız çocuklarının ilişki alanı başta ailesi olmak üzere yakın çevre ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle sosyal ilişkiler ve değerler bağlamında kadınlar erkeklere göre yüz yüze ve sıcak iletişime daha fazla eğilimlidir. Kız öğrencilerin değerler hiyerarşisinde sosyal değerlerin oranının %4 iken erkek öğrencilerin oranının %2,4 olması, kadınların birincil ve yüz yüze ilişkilere daha fazla önem verdiği düşüncesi ile örtüşmektedir.

Örneklemin, annenin eğitim durumuna göre değerler hiyerarşisinin, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında farklılaştığı görülmektedir. Annenin eğitim durumu genç bireylerin değer hiyerarşilerinin oluşmasında oldukça belirleyici bir unsur olarak gözlenmiştir. Bunun en önemli nedeni, çocuğun doğduğu andan itibaren öz bakımı ile başlayan anne-çocuk serüveninin hayat boyu devam etmesi olarak açıklanabilir. Toplumlar, bu pedagojik ihtiyaçtan beslenerek kadına annelik rolünü vermiştir. Üstelik çocuğun anneye daima ihtiyacının olduğu pedagojik ve evrensel gerçeklikten yola çıkılarak denilebilir ki bu durum yalnızca gelenekselliğini muhafaza eden toplumların bir özelliği olmayıp bütün toplumlar için geçerlidir. Amerika gibi modern bir toplumda yapılan bir istatistik sonucu da bunu doğrulamaktadır. Gander ve Gardiner'in (2004: 298) belirttiğine göre Amerika'da boşanmış anne ve babaların çocuklarının %16'sı anneleri ile yaşarken yalnızca %1'i babaları ile yaşamaktadır. Öyleyse çocuğun anneye duyduğu ihtiyaç da evrensel bir dille açıklanmalıdır. Ancak, toplum tarafından verilen annelik rolü, toplumsal cinsiyet farklılıklarını ve kimi zaman eşitsizliklerini de beraberinde getirmektedir. Babanın evin dışında tanımlanan cinsiyet rolleri, annenin çocuk ile daha fazla zaman geçirmesine neden olmakta ve böylece annenin çocuk üzerindeki etki alanını da genişlemektedir. İçinde bulunduğumuz toplum açısından değerlendirildiğinde annenin; çocuğun öz bakımının yanında; ödevlerini yaptırması, veli toplantılarına katılarak okul başarılarını takip etmesi, ihtiyaçların babaya iletilmesi ve sıkıntılarını söz konusu olduğunda baba ve çocuk-geç arasında tampon vazifesi görmek zorunda kalması anneye birtakım yükler de getirmektedir. Çocuk ve gencin anne ile bu denli iletişimi, onun dünyaya bakış açısının şekillenmesinde, değer algısının oluşmasında ve bu değerlerin bir hiyerarşik bir düzen içerisinde sıralanmasında önemli bir etkidir. Nitekim örnekleminin değer hiyerarşisinde, annenin eğitim düzeyinin babanın eğitim düzeyinden daha etkili olduğu gözlenmiştir.

Geleneksel toplum yapısında çocuğun her türlü maddi ihtiyaçlarını karşılamak sadece babanın sorumluluğunda iken, günümüz şartlarında annenin de çalışma hayatına girmesi ile annenin bu alanda da söz sahibi olmasına yol açmıştır. Bu durum, kadar tam olarak değişmese de annelik ve babalık rollerinin birbirine yakınlaşmasına yol açmıştır. Öte yandan kadının, her türlü eğitim imkânlarına ulaşarak eğitim seviyesinin yükselmesi ile annenin çocuk ve genç üzerindeki etkisi farklı bir boyut kazanmaya

başlamıştır. Böylece ev ve çocuklar ile ilgili konularda kadına daha çok söz hakkı düşmüş ve kadın da bu hakkı kendisinde daha fazla görmeye başlamıştır.

Ersoy (2009: 221) yaptığı bir çalışma ile eğitimin kadına bir meslek kazandırarak onun hem aileye destek olan bir rolü gerçekleştirilmesine hem de bilgi ve donanımı vasıtasıyla karar mekanizmasına dâhil olduğu bir süreçte hizmet ettiğini ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre “erkeğin üstün olması ve evde erkeğin sözünün geçmesi” düşüncesine her iki cins tarafından da karşı bir tutum söz konusudur. Okuma-yazma bilen ancak bir okuldan mezun olmamış kadınların %33,3’ü, erkeklerin ise %50’si bu düşünceye karşı çıkarken; yüksekokul mezunu kadınların %89,4’ü, erkeklerin ise %70’i karşı çıkmaktadır. Özellikle yüksekokul mezunu kadınlarda bu karşı tutumun oranının yüksek oluşu, bir anne olarak da kadının çocuk üzerindeki etkisinin artmakta olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, örneklemimizin anne durumuna göre değerler hiyerarşisine bakıldığında, annenin eğitim durumunun artmasına paralel olarak gençlerin değer algılarının da değiştiği gözlemlenmiştir.

Tablo 14: Annenin Eğitim Durumu İle Değerler Hiyerarşisi Arasındaki İlişki

		Değerler hiyerarşisinde ilk sıradaki değer								Toplam
		Estetik Değerler	Dini Değerler	Ahlâki Değerler	İktisadi Değerler	Teorik-Bilimsel Değerler	Siyasi Değerler	Sosyal Değerler	Cevap yok	
Annenin öğrenim durumu	Okur-yazar değil	55	99	40	11	9	12	5	1	232
		23,7%	42,7%	17,2%	4,7%	3,9%	5,2%	2,2%	,4%	100,0%
		24,7%	27,3%	22,7%	18,3%	13,6%	20,3%	15,2%	16,7%	23,6%
		5,6%	10,1%	4,1%	1,1%	,9%	1,2%	,5%	,1%	23,6%
	İlkokul	98	174	74	31	30	25	14	0	446
		22,0%	39,0%	16,6%	7,0%	6,7%	5,6%	3,1%	,0%	100,0%
		43,9%	48,1%	42,0%	51,7%	45,5%	42,4%	42,4%	,0%	45,3%
		9,9%	17,7%	7,5%	3,1%	3,0%	2,5%	1,4%	,0%	45,3%
	Ortaokul	26	35	20	2	8	6	6	0	103
		25,2%	34,0%	19,4%	1,9%	7,8%	5,8%	5,8%	,0%	100,0%
		11,7%	9,7%	11,4%	3,3%	12,1%	10,2%	18,2%	,0%	10,5%
		2,6%	3,6%	2,0%	,2%	,8%	,6%	,6%	,0%	10,5%
	Lise	29	35	30	14	12	6	3	3	132
		22,0%	26,5%	22,7%	10,6%	9,1%	4,5%	2,3%	2,3%	100,0%
		13,0%	9,7%	17,0%	23,3%	18,2%	10,2%	9,1%	50,0%	13,4%
		2,9%	3,6%	3,0%	1,4%	1,2%	,6%	,3%	,3%	13,4%
	Üniversite	14	14	10	1	6	8	5	0	58
		24,1%	24,1%	17,2%	1,7%	10,3%	13,8%	8,6%	,0%	100,0%
		6,3%	3,9%	5,7%	1,7%	9,1%	13,6%	15,2%	,0%	5,9%
		1,4%	1,4%	1,0%	,1%	,6%	,8%	,5%	,0%	5,9%
	Lisansüstü	0	1	1	0	1	1	0	0	4
,0%		25,0%	25,0%	,0%	25,0%	25,0%	,0%	,0%	100,0%	
,0%		,3%	,6%	,0%	1,5%	1,7%	,0%	,0%	,4%	
,0%		,1%	,1%	,0%	,1%	,1%	,0%	,0%	,4%	
Cevap yok	1	4	1	1	0	1	0	2	10	
	10,0%	40,0%	10,0%	10,0%	,0%	10,0%	,0%	20,0%	100,0%	
	,4%	1,1%	,6%	1,7%	,0%	1,7%	,0%	33,3%	1,0%	
	,1%	,4%	,1%	,1%	,0%	,1%	,0%	,2%	1,0%	
Toplam	223	362	176	60	66	59	33	6	985	
	22,6%	36,8%	17,9%	6,1%	6,7%	6,0%	3,4%	,6%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	22,6%	36,8%	17,9%	6,1%	6,7%	6,0%	3,4%	,6%	100,0%	

$$\chi^2=122,918 \quad sd=42 \quad p< 0,05$$

Annenin eğitim durumu yükseldikçe öğrencilerin dini değerlerinin oranı azalmakta; ahlâki, siyasi ve bilimsel değerlerinin artmakta olduğu görülmüştür. Dini değerlerin oranı annesi okur-yazar olmayanlarda %42,7 iken, üniversite mezunu olanlarda %24,1'dir. Tablo 14'de örneklemin sınıf bağımsız değişkenindeki oranlarla birbirine yakındır. Annesi okur-yazar olmayan öğrencilerin teorik-bilimsel değerlerinin oranı %3,9 iken, annesi üniversite mezunu olanlarda bu oran %10,32'tür. Siyasi ve sosyal değerlerin oranlarında da teorik-bilimsel değerlerin oranlarına paralel bir artış gözlenmiştir. Bu sonuçlar göstermektedir ki annenin eğitim durumu ve özellikle almış olduğu üniversite eğitimi, öğrencilerin geleneksel değerlerinin aksine modern bireyci değerlerinde önemli derecede yükselmeye neden olmaktadır. Örneklemin annenin eğitim durumuna bağlı olarak değişen değer algısı oranları ile sınıf bağımsız değişkenine göre aldıkları üniversite eğitiminin değer algıları oranlarının birbirine yakın olması ise temel varsayımımızı doğrulayan önemli bir bulgudur.

3.DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ ve İŞLEVLERİ

3.1. Değerlerin Özellikleri

Değerlere ilişkin yapılan tanımlamalara bakıldığında değerlerin geniş bir kullanım alanının olduğu ve farklı disiplinlerce farklı şekillerde tanımlandıkları görülmektedir. Değerler felsefi anlamda “olması gerekene” işaret dereken, psikolojik bakımdan, tutum ve davranışlara kaynaklık eden inançlar olarak ele alınmıştır. Sosyolojik anlamda ise değerler, toplumun kültürel yapısıyla ilişkili olarak toplumca en iyi ve doğru olarak kabul edilen ölçütlerdir. Bu bakımdan değerlerin özellikleri değerlere bakış açısına bağlı olarak farklılaşmaktadır.

Feather değerlerin özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- Değerler, beğenilen davranış ve hedefler hakkındaki genel inanışlardır.
- Gereksinimlerin aksine, iyilik ve kötülük boyutlarını içerirler ve ahlâki bir buyruk ya da zorunluluk bildirirler.
- Tutumları aşarlar ve davranışa temel oluştururlar.
- Eylemleri değerlendirmek, düşünce ve davranışları haklı göstermek, davranışları planlamak, farklı seçenekler arasında bir karar vermek, sosyal etkide yer almak ve benliği başkalarına sunmak için standartlar sağlarlar.

- Kişi açısından hiyerarşik yapıdırlar. Taşıdıkları önem görecelidir, bu önem kişinin yaşamı süresince artabilir ya da azalabilir.
- Değer sistemleri kişiden kişiye, gruptan gruba ve kültürden kültüre değişiklik gösterir (Feather'den aktaran, Hogg ve Vaughan, 2007: 202).

Bir başka sınıflandırmaya göre ise değerlerin işlevsel özellikleri şunlardır (Silah, 2005: 277-278):

- *Değerler kalıcıdır*: Değerler tümüyle durağan değildir. Öyle olsaydı kişisel ve sosyal değişim imkânsız hale gelirdi. Tümüyle değişken ve istikrarsız olması durumunda da kişilik gelişimi ve toplumun devamlılığı mümkün olamazdı.
- *Değerler bir inançtır*: Değerler diğer tüm inançlar gibi bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelere sahiptir.
- *Değer bir davranış biçimidir*: Bir kişinin bir değere sahip olması onun arzu edilebilir davranış biçimleri olduğu anlamına gelmektedir.
- *Değer bir tercihtir*: Değer “tercih edilebilir bir kavram” olduğu kadar aynı zaman da bir “tercih”tir. Değer arzu edilen bir şeyden daha fazlası, yani arzu edilebilir bir kavramdır. Bu yüzden değer günlük yaşamdaki arzu ve tercihlerden daha öte, arzu edilebilir bir kavramdır.
- *Değer kişisel–sosyal tercih edilebilirdir*: Bir değer kişisel ya da sosyal bir “tercih edilebilir kavram”dır. Bu bakımdan değerler ve değerlerin önem derecesi; kişiden kişiye, gruptan gruba ve toplumdaki topluma değişir.

3.2. Değerlerin İşlevleri

Schwartz (1992: 4) değerlerin bilişsel temelleri olduğunu belirterek üç evrensel insani gereksinimi karşıladığını belirtmiştir. Bunlar biyolojik temelli organizma ihtiyaçları, kişilerarası koordinasyon için sosyal etkileşim gereksinimleri ve grubun refahı ve hayatta kalması için sosyal kurumsal taleplerdir. Bu bakımdan, değerler bireyi psikolojik ve sosyal yönden kuşatan olgulardır. Bilişsel, duygusal ve davranışsal yönü olan değerler, bireyin psikolojik dünyasını şekillendirip ona yön vererek önemli bir işlev görmektedir. Öte yandan sosyal yaşama ve sosyal yaşamda bireye kılavuzluk eden değerler sosyal yapının devamı ve sürekliliği açısından da büyük öneme sahiptir. Bu yüzden değerlerin işlevlerini psikolojik işlevler ve sosyal işlevler olarak ikiye ayırmak gerekmektedir.

3.2.1. Değerlerin Psikolojik İşlevleri

Psikolojik anlamda değerler, tutum ve davranışlara kaynaklık eden inançlar olarak ele alınmaktadır. Bireyler her ne kadar toplum içinde yaşasa ve topluma uyum sağlasa da her birey, kendi içinde farklı bir psikolojik yapıya sahiptir. Bireylerin olaylara bakış açıları, olayları değerlendirmeleri ve davranışları farklılık gösterir. Bu farklılıkların oluşmasında bireysel yaşantılar kadar bireylerin farklı bilişsel özelliklere sahip olması etkindir. Bu bakımdan her birey, toplumsallaşma sürecinde toplumun değer yargılarını edinse de onu yorumlaması ve davranışa dönüştürmesinde farklılıklar olacaktır. Bu farklılıkların ortaya çıkmasında psikolojik faktörler önemli bir yer tutar. Değerlerin psikolojik anlamda en önemli işlevleri bireyin psikolojik ihtiyaçlarının tatmini, bireyin zihni süreçlerini organize etmedeki rolü, karar alma sürecine etkisi ve dolayısıyla tutum ve davranışlara kaynaklık etmesi olarak sıralanabilir.

3.2.1.1. Değerlerin Psikolojik İhtiyaçların Tatmini ve Zihni Süreçlerin Organizasyonundaki Rolü

Değerler, insanları yaşadıkları dünyada yönlendirmek için kullanılan duygusal ve bilişsel unsurların sentezinden oluşmuştur (Hitlin ve Piliavin, 2004: 362). Bu bakımdan değerler bireye yol gösterici özellikler taşır. Değerler bireylerin topluma uyumunun araçlarıdır. Bu bağlamda, her ne kadar sosyal kaynaklı olsalar da oldukça kişisel ve sübjektiftirler ve öncelikli olarak değerler ihtiyaçların tatmininde rol oynarlar. Bireyin birçok değeri ihtiyaç ve istekleri doğrudan doğruya tatmin eden objelerin değerlendirilmesi ile ilgilidir. Bu anlamda değerler birey için fonksiyonel öneme sahiptir (Ünal, 1981: 6). Birey için ihtiyacı olan şey değerlidir. İhtiyacın karşılanması ise psikolojik bir doyum sağlayacaktır. Örneğin yemek, barınma vb. ihtiyaçlar bireyler için değerlidir ve karşılandığında doyum sağlar; ancak temel gereksinimleri karşılayan şeylerin yanı sıra doğrudan psikolojik doyum sağlamayan şeyler de vardır. Bayrak, şeref veya yüceltilen herhangi bir şeye de değer verilir. Bunlar toplumsal olarak ölçütleşmiş değerlerdir ve bireyden sadakat isterler. Bu değerler de kişiye duygusal durağanlık sağlar (Şerif, 1985: 97-98). Sonuç olarak değerlere sahip olmak, gerek temel ihtiyaçların sağlanmasında gerekse de duygusal ihtiyaçların karşılanmasında önemli işlevlere sahiptir. Bu bağlamda, değerlerin karşıladığı temel ihtiyaçların niteliğinin ve bireylere sağladığı psikolojik doyumun öğrencilerin okudukları sınıfa, cinsiyete ve

yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yerleşim yerine göre farklılaştığı düşünülmektedir. Nitekim tablo 15 sonuçları ile bu varsayımımızın desteklendiği görülmektedir.

Tablo 15: Sınıf ile Uğruna Mücadele Edilebilecek Değer Arasındaki İlişki

	Uğruna mücadele edeceği en önemli şey									Toplam
	Din	Vatan-Millet	Adalet	Şahsiyet ve haysiyet	Özgürlük	Hepsi	Hiçbiri	Aile	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	111	60	28	38	47	211	4	2	2	503
	22,1%	11,9%	5,6%	7,6%	9,3%	41,9%	,8%	,4%	,4%	100,0%
	56,1%	60,6%	43,1%	42,7%	44,3%	50,8%	100,0%	50,0%	40,0%	51,1%
	11,3%	6,1%	2,8%	3,9%	4,8%	21,4%	,4%	,2%	,2%	51,1%
Son sınıf	87	39	37	51	59	204	0	2	3	482
	18,0%	8,1%	7,7%	10,6%	12,2%	42,3%	,0%	,4%	,6%	100,0%
	43,9%	39,4%	56,9%	57,3%	55,7%	49,2%	,0%	50,0%	60,0%	48,9%
	8,8%	4,0%	3,8%	5,2%	6,0%	20,7%	,0%	,2%	,3%	48,9%
Toplam	198	99	65	89	106	415	4	4	5	985
	20,1%	10,1%	6,6%	9,0%	10,8%	42,1%	,4%	,4%	,5%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	20,1%	10,1%	6,6%	9,0%	10,8%	42,1%	,4%	,4%	,5%	100,0%

$$X^2=15,745 \quad sd=8 \quad p< 0,05$$

Modernleşme süreci ile birlikte toplumsal hayatın her alanında yaşanan değişim, modernizmin değerlerini yaşatan ve aktaran kurumlar olarak üniversitelerde de kendisini göstermektedir. Bu değişim, genç bireylerin duygusal ihtiyaçlarının tatmini ve psikolojik doyum sağlama kanallarının değişmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla genç bireylerin sadece değer algılarında değil, değerlere ilişkin tutum ve davranışlarında da değişime yol açmaktadır. Tablo 15'in sonuçları da bu görüşü doğrulamaktadır. Öğrenciler uğruna mücadele edebilecekleri en önemli şey olarak birinci sınıfta %22,1 oranında dini değerler cevabını verirken son sınıfa geldiklerinde bu oran %18,0'a düşmüştür. Son yıllarda yapılan birçok çalışma bu sonuçları destekler niteliktedir. Üniversite gençliğinin dini tutum ve davranışları ile dindarlık ve değer yönelimlerinin profilini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir araştırmaya göre öğrencilerin yaşları arttıkça dini değerlere yönelimleri ve dindarlık düzeyleri azalması (Mehmedoğlu,2007: 799-819) bu duruma örnek teşkil etmektedir. Başka bir araştırmaya göre de Allah inancı dağılımı birinci sınıfta %55,1 oranında iken son sınıfta bu oran %45,4'tür. Üniversite ortamı dini inanç ve düşünceler üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir (Abuzer, 2010: 86). Bilgi üretme ve bireylere yeni yaşam biçimleri kazandırma işlevi ile bir bütünü teşkil eden üniversiteler, aynı zamanda genç bireylere modernizmin değerlerini de benimsetme amacı taşımaktadır. Dolayısıyla üniversiteye

geldiği anda halen geleneksel değerlerin etkisi altında bulunan gençler, aldıkları eğitim ve edindikleri yaşantılarla birlikte modernizmin getirdiği özgürlükçü ve bireyci değerlere göre hareket etmektedirler. Böylece geleneksel değerlerden giderek uzaklaşan gençlerin değer sahasında, dini değerlerin ifade ettiği anlamın derecesi de azalmaktadır.

Üniversitelerde bilimsel bilginin üretilmesi ve iletilmesinde bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin yaygın olarak kullanılması, gençlerin teknoloji araçları ile daha yakın bir ilişki içerisinde olmalarına neden olmaktadır. Öte yandan gençlerin, interneti hem bir haberleşme aracı olarak kullanması hem de dünyada olup bitenleri takip etmesi nedeniyle, yeni gelişme ve değişimlerden haberdar olması ve etkilenmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla enformasyon teknolojileri vasıtasıyla küresel dünyanın değerlerine hiç de yabancı olmayan gençlerin yerel değerlerinde bir değişim meydana gelebilmektedir. Bu bağlamda, iletişim ağlarının sıklıkla kullanıldığı yerler olarak üniversitelerde bu değerlerde zayıflamanın olduğu, bunun aksine adalet, şahsiyet ve haysiyet ve özgürlük gibi evrensel değerlerde ise güçlenmenin olduğu aşikârdır. Tablo 15'in sonuçlarına bakıldığında; öğrencilerin uğruna mücadele edebilecekleri en önemli şey olarak gördükleri vatan ve millet değerlerinin oranının birinci sınıflarda %11,9 iken son sınıflarda %8,1'e düşmüştür.

Üniversite eğitimi ile birlikte, örneklemin uğruna mücadele edebileceği en önemli şeyin dini ve milli değerler olduğunu ifade edenlerin oranında belirgin bir azalmaya karşılık; adalet, şahsiyet ve haysiyet ile özgürlük değerlerinde ise önemli bir artış görülmektedir. Modern dünya, bireylere bir yandan özgürce hareket edebilecekleri yaşam biçimleri sunarken; bir yandan da bireyci kişilik özelliklerini ön plana çıkararak, bireyi geleneksel bağlarından koparmaktadır. Üniversite eğitimi ve yaşantısı ile birlikte, gençler küresel değerlere daha fazla maruz kalmakta ve değer algıları da bu yönde değişmektedir. Nitekim birinci sınıfta örneklemin %7,6'sı şahsiyet ve haysiyet uğruna mücadele edebileceğini belirtirken; son sınıflarda bu oran %10,6'ya yükselmiştir. Öte yandan ailesinden yeni ayrılan gençler için, özgürlük henüz uzak bir kavram iken, son sınıfta bireylerin bu kavramı oldukça benimsemiş oldukları görülmektedir. Birinci sınıfta örneklemin %9,3'ü özgürlük uğruna mücadele edebileceğini ifade ederken, son sınıflarda bu oran %12,2'ye yükselmiştir. İnsan hakları, eşitlik ve adalet bilinci modern toplumların ayırıcı özelliğidir. Üniversite eğitiminin, modernizmin değerlerinden biri olan adalete ilişkin algıyı da belirgin bir şekilde etkilediği görülmektedir. Örneklem,

birinci sınıfta %5,6 oranında adalet uğruna mücadele edebileceğini ifade ederken, bu oranın son sınıfta %7,7'ye yükselmektedir.

Öğrencilerin uğruna mücadele edebilecekleri en önemli şey oranının cinsiyetlere göre de farklılaştığı görülmektedir. Erkek öğrenciler yüksek düzeyde din, vatan-millet, adalet ve özgürlük uğruna mücadele edebileceklerini ifade ederken, kız öğrenciler ise yüksek oranda şahsiyet ve haysiyet uğruna mücadele edebileceklerini belirtmişlerdir. Kız ve erkek öğrenciler arasında görülen bu farkların toplumsal cinsiyet farklılaşması zemininde yer aldığı ifade edilebilir. Toplumlar genel olarak vatani ve milleti koruma sorumluluğu daha çok erkeklere vermektedir. Erkeğin, kadına göre daha fazla fiziksel güce sahip olması, bu durumun en önemli nedenlerinden biridir. Kız öğrencilerin, vatan ve millet uğruna mücadele edebilme oranı %8,9 iken, erkek öğrencilerde %11,9 olması bu düşüncüyü desteklemektedir. Öte yandan aynı şekilde adaleti sağlama sorumluluğunun toplum tarafından daha çok erkeklere verilmesinin, adalet uğruna mücadele edebilme oranının erkek öğrencilerde (%7,9), kız öğrencilere oranla (%5,8) daha yüksek olmasına neden olduğu düşünülebilir. Öte yandan dini değerler uğruna mücadele edebilme eğilimi söz konusu olduğunda da, erkek öğrencilerin oranı (%25,7), kız öğrencilerin oranından (%16,6) daha yüksektir. Bu sonuç, örneklemin dini değerlere ilişkin genel algısı ile örtüşmemektedir. Tablo 13'de, değerler hiyerarşisinin ilk sırasında dini değerleri yer alan örneklemin %60,5'i kız öğrenci iken, %39,5'i ise erkek öğrencidir. Aynı şekilde, hayatına yön vermede, dini değerlere bağlılık oranlarında ve dini görevlerini yerine getirmede de kız öğrencilerin oranı, erkek öğrencilerin oranından daha yüksektir. Bu bağlamda, kız öğrencilerin dini değerler uğruna mücadele edebilme oranının, erkek öğrencilere oranla daha yüksek olması beklenebilir. Ancak uğruna mücadele edebilme eğilimi söz konusu olduğunda, dini değerlerin tutuma dönüşmediği gözlenmektedir. Genel açıdan değerlendirildiğinde de, değerlerin her zaman tutuma dönüşmesi beklenen bir durum değildir.

Kız öğrencilerin özgürlük uğruna mücadele edebilecekleri düşüncesinin oranının erkek öğrencilerinin oranından düşük oluşu hayli ilgi çekici bir sonuç olmakla birlikte, toplum tarafından kendilerine verilen cinsiyet rollerine ilişkin kabullenmişlik duygusu ile açıklanabilir. Öte yandan, kız öğrencilerin din, vatan-millet, adalet ve özgürlük değerlerinin tutuma ve davranışa dönüştürülmesinde, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak erkeklerden daha çekingen davranabilecekleri düşünülebilir.

Ancak kadının bu çekingen tutumuna karşılık, haysiyet ve şahsiyet uğruna mücadele edebilme eğiliminin, kız öğrencilerde (%10,6) erkek öğrencilere oranla (%6,1) daha yüksek oluşu, kadının kendisine başka mücadele alanları yarattığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak, kadının toplumda hak ettiği yeri ve saygıyı göremediği düşüncesinin, onu bu tutuma yönelttiği düşünülebilir.

Tablo 16: Cinsiyet ile Uğruna Mücadele Edilebilecek Değer Arasındaki İlişki

	Uğruna mücadele edeceği en önemli şey									Toplam
	Din	Vatan-Millet	Adalet	Şahsiyet ve haysiyet	Özgürlük	Hepsi	Hiçbiri	Aile	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	101	54	35	66	60	283	2	2	4	607
	16,6%	8,9%	5,8%	10,9%	9,9%	46,6%	,3%	,3%	,7%	100,0%
	51,0%	54,5%	53,8%	74,2%	56,6%	68,2%	50,0%	50,0%	80,0%	61,6%
	10,3%	5,5%	3,6%	6,7%	6,1%	28,7%	,2%	,2%	,4%	61,6%
Erkek	97	45	30	23	46	132	2	2	1	378
	25,7%	11,9%	7,9%	6,1%	12,2%	34,9%	,5%	,5%	,3%	100,0%
	49,0%	45,5%	46,2%	25,8%	43,4%	31,8%	50,0%	50,0%	20,0%	38,4%
	9,8%	4,6%	3,0%	2,3%	4,7%	13,4%	,2%	,2%	,1%	38,4%
Toplam	198	99	65	89	106	415	4	4	5	985
	20,1%	10,1%	6,6%	9,0%	10,8%	42,1%	,4%	,4%	,5%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	20,1%	10,1%	6,6%	9,0%	10,8%	42,1%	,4%	,4%	,5%	100,0%

$$X^2=28,977 \quad sd=8 \quad p<0,05$$

Yaşanılan yer, değerlerin oluşmasında ve bu değerlerin tutuma ve davranışa dönüşmesinde önemli bir etkidir. Tablo 17’de öğrencilerin hayatlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yerlere göre uğruna mücadele edebilecekleri en önemli şeyin ne olduğuna dair oranlar gösterilmiştir. Sonuçlar göstermektedir ki şehirler ve büyük şehirlerde yaşayanlar ile kırsal kesimde yaşayanlar arasında değer algılarına ilişkin büyük farklılıklar vardır. Bu farklılıkların ortaya konması ise ancak kırsal kesim yaşamı ve kent yaşamının özelliklerinin ortaya konması ile mümkündür.

Toplumları otorite, örgütlenme ve ilişki biçimlerine göre sınıflayan Tönnies, yüzyüze, samimi ve sıcak ilişkilerin kurulduğu cemaat (Gemeinschaft) hayatını geniş bir aileye benzetmektedir. Baba otoritesine dayanan ve büyük bir aile veya kabile ile özdeş olan kırsal köy topluluğu; dostluk, komşuluk ve akrabalık ile ifade edilen ilişki biçimlerini içerir. Cemaat yaşamında bireyler ortak bir dil ve müşterekler etrafında birleşirler. Din ise cemaat yaşamının en önemli müşterekliklerinden biridir. Ancak zamanla, birlikteliklerin gerektirdiği orijinal temelde birtakım değişimlerin ortaya

çıkması ile Gemeinschaft'ın toplumsal hayatı zarar görmekte ve eski ilişki biçimleri zayıflamaktadır. Toplumsal düzlemde meydana gelen büyük dönüşümler, bireycilik olarak nitelendirilen şeyle en yüksek noktasına ulaşmaktadır. Bu oluşum, bireylerin ihtiyaçlarından, menfaatlerinden, arzularından ve kararlarından oluşan bir fenomenin baş gösterdiği yeni bir toplum biçimidir (Gesellschaft). Bu bağlamda, kent ve büyük kent hayatına işaret edebileceğimiz cemiyet hatasına gildikçe, cemaat hayatını ifade eden bütün unsurların yavaş yavaş işlevselliği yitirmeye başladığı görülmektedir (2000: 208-216). Nitekim örneklemin dini değerler uğruna mücadele etme oranının, kırsal kesimden (%19,4) büyük şehire doğru (%17,7) azaldığı gözlenmektedir. Her ne kadar küresel unsurlar en ücra köylere kadar ulaşsa da, köy yaşamının içe dönük klan hayatını temsil etmesi, burada yaşayan bireylerin dünya görüşleri ve hayat kaygılarının da bu küçük toplum hayatı ile sınırlı olmaktan öteye gitmemesine neden olmaktadır. Vatan-millet kaygısının şehirde %11 olan oranının, köylerde %3,2'ye kadar düşmesi bu durumun en açık ifadesidir. Çünkü kırsal yaşamın odak noktasını birincil ilişkilere dayanan kaygılar oluşturmaktadır.

Tablo 17: Yaşanılan Yer İle Uğruna Mücadele Edilebilecek Değer Arasındaki İlişki

	Uğruna mücadele edeceği en önemli şey										Toplam
	Din	Vatan-Millet	Adalet	Şahsiyet ve haysiyet	Ozgürlük	Hepsi	Hiçbiri	Aile	Cevap yok		
Yaşanılan yer	Büyük şehir	67	41	22	33	49	161	3	0	2	378
		17,7%	10,8%	5,8%	8,7%	13,0%	42,6%	,8%	,0%	,5%	100,0%
		33,8%	41,4%	33,8%	37,1%	46,2%	38,8%	75,0%	,0%	40,0%	38,4%
	Şehir	6,8%	4,2%	2,2%	3,4%	5,0%	16,3%	,3%	,0%	,2%	38,4%
		93	48	31	40	42	176	0	3	2	435
		21,4%	11,0%	7,1%	9,2%	9,7%	40,5%	,0%	,7%	,5%	100,0%
	İlçe-Kasaba	47,0%	48,5%	47,7%	44,9%	39,6%	42,4%	,0%	75,0%	40,0%	44,2%
		9,4%	4,9%	3,1%	4,1%	4,3%	17,9%	,0%	,3%	,2%	44,2%
		19	6	6	7	5	32	0	0	1	76
	Köy	25,0%	7,9%	7,9%	9,2%	6,6%	42,1%	,0%	,0%	1,3%	100,0%
		9,6%	6,1%	9,2%	7,9%	4,7%	7,7%	,0%	,0%	20,0%	7,7%
		1,9%	,6%	,6%	,7%	,5%	3,2%	,0%	,0%	,1%	7,7%
Cevap yok	18	3	6	9	10	45	1	1	0	93	
	19,4%	3,2%	6,5%	9,7%	10,8%	48,4%	1,1%	1,1%	,0%	100,0%	
	9,1%	3,0%	9,2%	10,1%	9,4%	10,8%	25,0%	25,0%	,0%	9,4%	
Toplam	1,8%	,3%	,6%	,9%	1,0%	4,6%	,1%	,1%	,0%	9,4%	
	1	1	0	0	0	1	0	0	0	3	
	33,3%	33,3%	,0%	,0%	,0%	33,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
Toplam	,5%	1,0%	,0%	,0%	,0%	,2%	,0%	,0%	,0%	,3%	
	,1%	,1%	,0%	,0%	,0%	,1%	,0%	,0%	,0%	,3%	
	198	99	65	89	106	415	4	4	5	985	
Toplam	20,1%	10,1%	6,6%	9,0%	10,8%	42,1%	,4%	,4%	,5%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	20,1%	10,1%	6,6%	9,0%	10,8%	42,1%	,4%	,4%	,5%	100,0%	

$$X^2=25,563 \quad sd=32 \quad p< 0,05$$

Homojen bir toplum yapısına sahip olan kırsal kesimde, bireylerarası ilişkilerin sıcak ve samimi birlikteliklere dayanması, fertler arasında dayanışma duygusuna yol açmaktadır. Ancak diğer taraftan cemaat hayatı, fertler üzerinde kuvvetli bir baskı yaratmakta ve bireyleri sürekli bir şekilde kontrol altında tutmaktadır. Bireyin bütün davranışları, sıkı birtakım kurallarla belirlenmiştir. Birey hiçbir şekilde bu kuralların dışına çıkamamakta ve cemaatin adetlerini, geleneklerini ve göreneklerini bozamamaktadır (Yörükhan, 2006: 50-51). Aksi takdirde birey, birtakım müeyyidelerle karşılaşacağına farkındadır. Dolayısıyla bu toplumlarda özgürlük, bir arayış olmaktan çıkmaktadır. Tablo 17’de, köyde yaşayanların %10,8’inin ve ilçe-kasabada yaşayanların ise %6,6’sının özgürlük uğruna mücadele edebileceklerini ifade etmelerine karşılık; büyük şehirde bu oran %13,0’a yükselmektedir. Nitekim köy yaşamının temel karakteristiği olan gelenek ve dinin yerini, hukuki normların aldığı ve sosyal hareketliliğin yaşandığı kentlerde, sosyal kontrol mekanizmasının etkililiği daha azdır. Kentlerde, bireysel yaşam alanlarının fazla oluşu, özgürlük algısının da yoğun olarak yaşanmasına neden olmaktadır. Öte yandan kırsal kesimdeki cemaat hayatının namus, haysiyet ve şeref gibi söylemlerle beslenmesinin, şahsiyet ve haysiyet uğruna mücadele edebilme eğilimi üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Büyük şehirde yaşayanların %8,7’sinin, köyde yaşayanların ise %9,7’sinin aynı eğilime sahip olması, bu düşünceyi desteklemektedir.

Değerlerin önemli işlevlerinden biri zihni tutarlılıkta ve zihni süreçleri organize etmede oynadığı roldür. İnsan zihninin tutarlılığa ihtiyacı vardır. Birey, psikolojik faaliyetlerini çeşitli yönleriyle birbiriyle tutarlı hale getirmeye çalışır. Tutarsızlık bireyi rahatsız eden bir durumdur. Tutarlılık ihtiyaçlarını karşılayan ve doyuran şeyler de bireyde yüksek derecede karşılık bulur (Ünal, 1981: 7). Bu bakımdan değerler ve değerler sistemi, bireyde bir defa oluştuktan sonra kişinin bilgi, inanç ve kanaatlerini bir zihniyet yapısı oluşturacak şekilde tutarlı bir hale getirir. Değerlerin bu örgütleyici ve organize edici işlevi sayesinde birey, bir zihniyet yapısına kavuşur ve hayata karşı kendine has bir duruş sergiler (Ersoy, 2012: 142-143).

Zihni tutarlılık sağlayan değerler sistemi, aynı zamanda zihni süreçleri de organize etmektedir. Değerler sistemi seçenekler, çözülmüş çatışmalar ve karar verme arasında seçim yapmaya yardımcı öğrenilmiş kurallar ve yasalar düzenidir. Herhangi bir durumda kişinin tüm değerler sistemi bütünüyle harekete geçmez. Konuyla ilgili bölüm

harekete geçer ve danışmanlık görevini yerine getirir (Silah, 2005: 279). Değerlerin zihni süreçleri organize etmedeki rolü araştırmalar tarafından da desteklenmektedir. Zihni faaliyetin organizasyonunda değerler etkilerini; tepkilerin seçilmesinde, şiddetlenmesinde, kolayca sabitleşmesi ve daha az değişken hale gelmesi süreçlerinde ortaya koymaktadır. Yapılan bir deneyde bir değeri temsil eden kelimelerin görsel kavrama eşiği, nötr olanlara göre daha düşük olmuştur. Yani değer temsil eden kelimeler daha çabuk algılanmıştır. Buna göre bir değer etkisi altındaki zihni faaliyetin iki yönlü işlediği ifade edilmiştir. Kabul edilebilir objeler ve uyarıcılar için eşik düşürülmekte, kabul edilebilir olmayanlar içinse yükseltilmektedir. Yani sahip olunan değerler algısal bir savunma hizmeti görmektedir. Bunun yanında değerlerin algılar üzerindeki bir başka etkisi de tepkilerin şiddetlenmesidir. Hem pozitif hem de negatif değerlerde algısal bir şiddetlenme görülmektedir. Fakir öğrencilerin madeni paranın çapını olduğundan daha büyük algılamaları (Ünal, 1981: 25-26) bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

3.2.1.2. Değerlerin Karar Alma ve Davranışın Meydana Gelme Sürecine Etkisi

Değerlerin önemli işlevlerinden biri de karar alma sürecine olan etkileridir. Değerler bir iç ahlâki pusula oluşturarak (Hitlin ve Piliavin, 2004: 362) bireye yol gösterirler ve ona kılavuzluk ederek karar alma sürecinde belirleyici bir rol oynarlar. Bireye doğru–yanlış, iyi–kötü, güzel–çirkin, uygun–uygun olmayan şeklinde kalıplar sunan değerler bu bakımdan bireyin davranışlarına, kararlarına etki ederek bir tercih yapmasına neden olur (Deth ve Scarbrough, 1995a: 23).

Değerlerin karar verme durumundaki işlevi, hangi bilginin önemli olduğunu göstermesi ve yaşatması ile alakalıdır. Her şeyden önce değerlerin normatif yönü ve bir kıstas olma özelliği, uygun olmayan ve yasaklanmış olan konuları ortaya çıkarmasını sağlar. Böylece karar verme durumunda, hangi bilginin önemli olduğunu göstererek bireye rehberlik yaparlar. Değerler bir model olarak çeşitli alternatiflerin sonuçlarını tasvir ederek seçeneklerin görece istenilebilirliğini belirler veya yeni alternatifler doğurur. Bu haliyle çoğu zaman karar vermelerde yaşanan müzakere, pazarlık ve çatışma gibi durumlarda değerler, en verimli kararları almaya yardım eder (Ersoy, 2012: 147). Bir değerın yerini başka bir değerin alması durumunda ise kaynaklık ettiği

davranış da önemini yitirerek, yerini yeni davranışa bırakır. Değerler bu şekilde tutuma dönüşerek bireyin gerek günlük yaşantısı içerisinde gerekse geleceğine yönelik önemli kararlarında bireyi yönlendirir. Akşam yemeği için arkadaşları tarafından yeni ve güzel olarak nitelendirdikleri bir mekâna davet edilen ancak mekânın içkili olduğunu öğrendiğinde yemeğe gitmekten vazgeçen birinin karar alma sürecinde dini değerlerin önemli olduğu düşünülebilir. Ya da hep hayalini kurduğu ve çok istediği bir üniversiteden teklif alan ancak bunun için ailesinden ve sevdiklerinden uzun süre ayrılması gereken bir akademisyenin teklifi kabul etmesi onun ilmi değerlerinin değerler hiyerarşisinin üst sıralarında yer aldığını göstermektedir. Bu örneklerde de görüldüğü üzere değerler, hem günlük yaşama dair hem de geleceğe yönelik önemli kararların alınması sürecinde rol oynarlar ve bu yolla davranışa etki ederler.

Değerlerin karar alma sürecinde, belirleyici birtakım unsurlar vardır. Araştırmada sınıf ve cinsiyet bağımsız değişkenlerinin de karar alma ve bu kararların davranışa yansımada önemli etkilerinin olduğu gözlenmiştir. Ancak bu iki değişkene göre genel bir değerlendirme yapıldığında, örneklemin değerler hiyerarşisinin birinci sırasında dini değerlerin olmasına karşılık, karar alma sürecinin birinci sırasında ahlâki değerlerin yer alması dikkat çekicidir. Dini değerlerin bireyin iç dünyasını ilgilendiren kutsallık boyutu, karar alma mekanizmasında yerini ahlâki değerlere bırakmaktadır. Bu yönü ile dini değerleri bireysel, ahlâki değerleri ise evrensel boyutta değerlendirilebilir. Şöyle ki tek başına bir dağda ya da adada yaşamak zorunda kalan bir birey her halükârda dini ibadetlerini yerine getirebilir. Hatta dini inanç ve değerlerine uygun davranması için bu iyi bir fırsat olabilir. Ahlâki değer ve normlara uygun hareket etmesi ise ancak toplum hayatı içerisinde bulunduğu anlam kazanmaktadır. Toplum hayatı içerisinde dini inanç ve değerlere uymayan bireyler için herhangi bir yaptırım bulunmazken; ahlâki değer ve normlara uymayan bireyler ise çoğu zaman birtakım cezai müeyyidelerle karşılaşmaktadırlar. O halde denilebilir ki ahlâki değerler, tek başına bireyden bağımsız ve toplum ile iç içedir. Bu konuyu Durkheim şöyle özetlemektedir:

Ahlâki eylemin kişisel çıkarları olamaz. Ancak ahlâki eylemin kişisel olmayan amaçları bir ya da daha çok insanın çıkarına da olamaz. Bu durumda ahlâki amaçların bireyler dışında bir şeyleri amaçladığını da söyleyebiliriz. Bu amaçlar bireyler üstü amaçlardır. Oysa bireyleri dışladığımızda geriye bireylerden oluşan gruplar yani toplumdaki başka bir şey kalmamaktadır.

Öyleyse ahlâki amaçların hedefi toplumdur. Ahlâklı bir şekilde davranmak demek, kolektif çıkarlar adına davranmak demektir... (2010: 13).

Tablo 18: Sınıf ile Hayata Yön Vermede Öncelikli Değer Arasındaki İlişki

	Hayatınıza yön vermede en çok etkili olan değer							Toplam
	Ekonomik değerler	Siyasi değerler	Ahlâki değerler	Dini değerler	Sosyal değerler	İlmi değerler	Estetik değerler	
Sınıf 1.Sınıf	59	9	177	116	101	36	5	503
	11,7%	1,8%	35,2%	23,1%	20,1%	7,2%	1,0%	100,0%
	45,0%	64,3%	49,9%	54,7%	51,8%	58,1%	31,3%	51,1%
	6,0%	,9%	18,0%	11,8%	10,3%	3,7%	,5%	51,1%
Son sınıf	72	5	178	96	94	26	11	482
	14,9%	1,0%	36,9%	19,9%	19,5%	5,4%	2,3%	100,0%
	55,0%	35,7%	50,1%	45,3%	48,2%	41,9%	68,8%	48,9%
	7,3%	,5%	18,1%	9,7%	9,5%	2,6%	1,1%	48,9%
Toplam	131	14	355	212	195	62	16	985
	13,3%	1,4%	36,0%	21,5%	19,8%	6,3%	1,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	13,3%	1,4%	36,0%	21,5%	19,8%	6,3%	1,6%	100,0%

$$X^2=7,993 \quad sd=6 \quad p<0,05$$

Örneklemin genelinin değerler hiyerarşinde ikinci sırada (%22,6) yer alan estetik değerlerin, karar alma ve davranışa dönüşme sürecinde önemini büyük oranda kaybettiği, buna karşın hiyerarşide %6,1 oranında olan ekonomik değerlerin ise karar alma sürecinde bir hayli önem kazandığı gözlenmiştir. Bu durum, örneklemin modernizmin bireyci değerlerini benimsemesine rağmen karar mekanizmasında ve gündelik pratiklerinde bu değerleri tercih etmediği anlamına gelmektedir. Ekonomik değerlerin öğrencilerin değer algısında daha az öneme sahip olmasına karşın, davranışlarında oldukça etkili olması ise rasyonel düşüncenin bir sonucudur. Ayrıca, ekonomik değerlerin örneklemin hayatına yön vermedeki etkisine dair algının, üniversite eğitimi ile birlikte artması da yine rasyonel düşünce biçimine işaret etmektedir. Genç bireylerin son sınıfa geldiklerinde daha fazla gelecek kaygısına düşmeleri onları pragmatist düşünmeye itmekte ve ekonomik değerlere (%14,9) ilişkin algılarının artmasına yol açmaktadır.

Üniversite eğitimi, rasyonel düşüncenin etkisi ile ekonomik değerlerin oranında belirgin bir yükselmeye, dini değerlerin oranında ise düşüşe neden olmaktadır. Hayatlarına yön vermede en etkili değer olarak dini değerleri görenlerin %54,7'sinin birinci sınıfta; %45,3'ünün ise son sınıfta olması; üniversite eğitiminin beraberinde getirdiği rasyonel düşünce ve pozitif bilim anlayışının etkisi olarak yorumlanabilir.

Nitekim örneklemin, dini değerlere bağlı olma durumu ile sınıf bağımsız değişkeni arasındaki ilişkinin analiz edildiği Tablo 21’de elde edilen veriler, bu varsayımı destekler niteliktedir. Tablo 18’de dini değerlere bağlı olanların %52,8’i birinci sınıfta, %47,2’si ise son sınıfta okumaktadır. Her iki tabloda ulaşılan sonuçlar, üniversite eğitiminin, öğrencilerin hem dini değerlere bağlılıklarını hem de hayatlarına yön vermedeki etkisini azaltmada önemli bir rolünün olduğunu göstermektedir. Son sınıflarda, dini değerlere paralel olarak sosyal değerlerin oranının da azaldığı gözlenmiştir. Örneklemin, hayatlarına yön vermede en etkili değer olarak sosyal değerleri görenlerin %51, 8’i birinci sınıfta iken; %48,2’si son sınıflarda okumaktadır. Ancak sosyal değerlere ilişkin bu oranlar, sınıf bağımsız değişkenine göre değerler hiyerarşisinin tespit edildiği tablo:10’daki oranlarla örtüşmemektedir. Çünkü değerler hiyerarşisinin verildiği tabloda, son sınıfa gelindiğinde sosyal değerlerin oranlarının arttığı gözlenmiştir. Değerler hiyerarşisinin ilk sırasında sosyal değerleri görenlerin %45,5’i birinci sınıfta iken; %54,5’i ise son sınıfta okumaktadır. Bu sonuç, örneklemin sosyal değerlere ilişkin tutumları ile davranışlarının örtüşmediği şeklinde de yorumlanabilir. Nitekim örneklemin değerler hiyerarşisinde, sosyal değerlerin önem derecesi yüksek iken; bu tutumun davranışlarına yansımadağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Genç bireylerin, son sınıfta gelecek kaygılarının ve geleceğe dair umutsuzluklarının artmasının, onları daha çok ekonomik değerlere yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Hayata yön vermede etkili olan değerlerin oranı, tablo 19’da görüleceği gibi cinsiyete bağlı olarak değişmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılaşma tablo 19’da en belirgin ifadesini sosyal değerlerde göstermektedir. Erkek öğrencilerin hayatına yön vermede %14,8 olan sosyal değerlerin oranı kız öğrencilerde %22,9’a yükselmiştir. Cinsiyet rollerinin toplum tarafından farklı şekillerde tanımlanması, kız ve erkek çocuklarının farklı tutum ve davranış tarzları geliştirmelerini sağlamaktadır. Nitekim “çevremiz bizi ayıplar”, “el ne der” gibi söylemlerle yakın çevrenin önemine dair bir algının yüklenmesi, kız çocuklarının da daha çok yakın çevresini referans olarak davranmasına neden olmaktadır. Bu yolla kız öğrenciler sosyolojik anlamda daha muhafazakâr bir yapıya da sahiptir. Tablo 19’da dini değerlere ilişkin oranlar, az bir farkla da olsa bu görüşü destekler niteliktedir. Kız öğrencilerde dini değerlerin oranı %21,9 iken erkek öğrencilerde bu oran %20,9’dur.

Tablo 19: Cinsiyet İle Hayata Yön Vermede Öncelikli Değer Arasındaki İlişki

	Hayatınıza yön vermede en çok etkili olan değer							Toplam
	Ekonomik değerler	Siyasi değerler	Ahlâki değerler	Dini değerler	Sosyal değerler	İlimi değerler	Estetik değerler	
Cinsiyet Kız	74	2	219	133	139	32	8	607
	12,2%	,3%	36,1%	21,9%	22,9%	5,3%	1,3%	100,0%
	56,5%	14,3%	61,7%	62,7%	71,3%	51,6%	50,0%	61,6%
	7,5%	,2%	22,2%	13,5%	14,1%	3,2%	,8%	61,6%
Erkek	57	12	136	79	56	30	8	378
	15,1%	3,2%	36,0%	20,9%	14,8%	7,9%	2,1%	100,0%
	43,5%	85,7%	38,3%	37,3%	28,7%	48,4%	50,0%	38,4%
	5,8%	1,2%	13,8%	8,0%	5,7%	3,0%	,8%	38,4%
Toplam	131	14	355	212	195	62	16	985
	13,3%	1,4%	36,0%	21,5%	19,8%	6,3%	1,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	13,3%	1,4%	36,0%	21,5%	19,8%	6,3%	1,6%	100,0%

$$X^2=26,072 \quad sd=6 \quad p<0,05$$

Öte yandan karar verme sürecinde ekonomik değerlerin oranının erkek öğrencilerde (%15,1) kız öğrencilerden (%12,2) fazla oluşu ise daha fazla rasyonel düşünceye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu düşüncenin temelinde ise toplumun erkeğe verdiği evin geçimini sürdürmek ve ailesine bakmak gibi cinsiyet rolleri yer almaktadır.

Sonuç olarak, değerler karar alma sürecini yönlendirerek tutumlara ve davranışlara kaynaklık ederler. Doğrudan gözlemlenmeyen değerlerin gözlemlenmesi tutum ve davranışlar aracılığıyla olmaktadır. Değerler insan davranışının meydana gelmesinde önemli derecede etkiye sahip olan psikolojik ve sosyal temelli bir üst yapıdır. Bu bakımdan değerler tutumlara kaynaklık eder, tutumlar da davranışın oluşum sürecinde önemli etkilere sahiptir. Bu bağlamda, üniversite eğitimi ve cinsiyet farklılıkları öğrencilerin karar verme ve davranışta bulunma sürecine doğrudan etki etmektedir.

3.2.1.2.1. Tutumların Tanımı

Latince *Aptus* sözcüğünden türetilmiş olan ve eylem için elverişli ve hazır anlamına gelen (Hogg ve Vaughan, 2007: 174) tutum kavramı, psikoloji biliminde taşıdığı büyük önemden ötürü tanımsal açıdan en çetrefilli kavramlardan birisidir. Çünkü kullanan kişinin teorik yönelimine ve felsefesine bağlı olarak farklı anlamlar ve farklı içerikler taşıyabilmektedir (Budak, 2005: 772). Ancak en genel anlamıyla tutum “bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir” ve bu anlamda hem sosyal

algımızı hem de davranışlarımızı etkiler (Smith'ten aktaran Kağıtcıbaşı, 1999: 101-102).

Tutumlar; bir kişi, nesne, durum ya da olay hakkında lehte veya aleyhte yanıt vermek için hazır olmak (Engle, 1964: 550; Ciccarelli ve White, 2013: 353) şeklinde de tanımlanabilirler ve üç bileşenden oluşmaktadırlar. Birincisi; tutum nesnesi ile ilgili oluşturulan düşünce ve inançlar. İkincisi; tutum nesnesi ile ilgili duygusal tepkiler ve üçüncüsü; tutum nesnesine yönelik davranışlar (Kağıtcıbaşı, 1999: 104; Morgan, 2000: 363-364; Aronson vd., 2012: 357-358). Örneğin; sigaraya karşı olumsuz bir tutumu olan bireyin sigara ve sigara içmek hakkındaki düşüncesi doğal olarak olumsuz olacaktır ve bu tutumun düşünce kısmını oluşturur. Sigara içmeyi düşündüğünde ise içinden geçen olumsuz duygular tutumun duygusal yönünü oluşturur. Son olarak arkadaşını sigara içerken gördüğünde göstereceği tepki ise tutumun davranışsal boyutu olacaktır.

G.W. Alport tutumu “yaşantı yoluyla organize olan, bireyin ilişki içerisinde olduğu bütün nesnelere ve durumlara verdiği tepki üzerinde yönlendirici ve dinamik bir etki yaratan zihinsel ve sinirsel bir hazır olma durumu” (Alport'dan aktaran Hoog ve Vaughan, 2007: 174) olarak tanımlamıştır. Bu tanım tutumun daha çok psikolojik yönüne vurgu yapmakta ve tutumu davranışa hazırlık ya da eğilim olarak görmektedir. Doob ise (Doob'dan aktaran Freedman vd, 1998: 319) tutumu “bireyin içinde yaşadığı toplumda, önemli olduğu düşünülen örtülü ve güdüleyici bir tepki” olarak tanımlamış ve tutuma kaynaklık eden toplumsal etkilere vurgu yapmıştır.

Şerif ve Şerif tutumu; bir olay ya da nesne karşısında bireyin olumlu ya da olumsuz, arzu edilen ya da edilmeyen şeklinde gösterdiği tutarlı tepkileridir (Şerif ve Şerif,1996:490-491) şeklinde tanımlarken, Güngör ise insanın dünyasının belli bir kısmına ait idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi olarak tanımlar (1998: 28-29).

İnsanın sosyal davranışlarının pek çoğuna yön veren tutum “motivasyon, heyecan ve idrak süreçleriyle öğrenme sürecinin, ferdin dünyasının bir yönüne göre devamlı bir organizasyonu” olarak da tanımlanabilir (Krech ve Crutchfield, 1980: 180). Bu bakımdan bir olay ya da nesneye karşı olumlu ya da olumsuz eğilimler olarak kabul edilen tutumlar, deneyimler sonucu oluşmaktadır. Bireyin tutumlarının birçoğunun kaynağı sosyalizasyon sürecinde yaşadığı deneyimlerdir. Birey sosyalizasyon sürecinde sosyal öğrenme ve model alma yolu ile tutumlarını geliştirir. Bu süreçte ailesini,

öğretmenlerini ve grup üyelerini model alarak tutumlarını oluşturmaktadır (Goldstein, 1980: 106).

İnsanların nesnelere ya da düşüncelerle ilgili değerlendirmeleri (Aronson vd., 2012: 356) olan tutumlar diğer insanları, grupları, fikirleri, nesnelere konu edinen oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir (Tutar, 2012: 187). Bireylerin tutumları, içinde yaşadıkları sosyal dünyayı değerlendirme ölçütleridir. Çünkü insanların konular, fikirler, diğer insanlar, sosyal gruplar ve nesnelere karşı olumlu ya da olumsuz görüşleri vardır (Baron vd., 2006: 125). Bu bakımdan, deneyimler sonucu oluşan ve olumlu ya da olumsuz değerlendirmeler olan tutumlar bireyin yaşamına yön veren önemli zihinsel oluşumlardır.

3.2.1.2.2. Tutum ve Değer İlişkisi

Tutum ve değer arasında yakın bir ilişki vardır. Ancak bu konuda ortaya atılan çeşitli görüşler bu ilişkinin derecesinin ve niteliğinin farklı olduğunu göstermektedir. Bazı görüşler tutum ve değerleri eş anlamlı olarak kabul eder ve tutum ile değer arasında sadece bir derece farkı olduğunu söyler. Tutum ve değerleri birbirinden ayırarak görüşlerden bazıları ise değerleri tutumlardan daha üst bir organizasyon olarak görürken diğerleri tutumları daha temel kavramlar olarak görüp değerleri tutumların alt bölümü olarak kabul ederler.

Bu konuda belli bir fikir birliği olmadığı gibi yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlarda farklılık göstermektedir. Bazı çalışmalar bireylerin sahip olduğu değerlerin onların tutumları ve davranışları üzerinde etkili olduğunu savunurken, bazı araştırmalar ise tutumların değerler üzerinde etkili olduğunu söyler (Petty vd., 1997: 614-615).

Newcomb ve Campbell gibi düşünürler değerlerin tutumlara ait bazı özel durumları belirlemek üzere kullanıldığını söyleyerek tutumları ve değerleri eş anlamlı kabul etmektedir (Güngör, 1998: 29). Newcomb'a (1950) göre tutumlar, daha geniş yapılara doğru organize olarak değerler sistemini oluştururlar (Newcomb'dan aktaran Ünal, 1981: 8). Allport ise tek bir boyut üzerinde birbirini izleyen ve giderek genişleyen noktalar olarak kanı, tutum, ilgi ve değer (en geniş) kavramlarını kullanmaktadır. Allport'a göre tutumlar önceden var olan değerlere bağlıdır (Allport'dan aktaran Kasapoğlu, 1991: 144-145). Her ne kadar değerler ve tutumlar hakkında birbirinden

farklı görüşler ortaya atılsa da, genel eğilim değerlerin tutumlara kaynaklık eden geniş organizasyonlar olduğuna işaret etmektedir.

Ünal, değerler sistemini tutumların işlenmiş ve gelişmiş bir organizasyonu olarak kabul eder. Değerler sistemi bireyin bütün bir hayat isteklerini içerir, bir yandan onun davranışlarına yön verirken, öte yandan çevresindeki uyarıcı objelerin değerini yargılayabileceği bir izafiyet çerçevesidir. Yani değerlendirci yargıların temeldeki ölçütüdür (1981: 8-9). Rokeach ise değer ve tutum ilişkisini farklı bir açıdan değerlendirmektedir. Rokeach tutum ve değerlerin farklı olduğunu söyleyerek onları birbirinden ayırmaktadır. Rokeach'a göre, tutumlar inanç organizasyonudur. Değerler ise tek bir inanca işaret eder. Bu noktada Rokeach değer ve tutumları ayırt etmek için yedi fark ortaya koymaktadır (1973: 18-19):

- Değerler tek bir inanca dayanır, tutumlar ise belli bir durum üzerinde odaklanmış çeşitli inanç organizasyonlarıdır.
- Tutumlar bazı özel nesne veya durumlar üzerinde odaklaşırken değerler ise nesnelere ve durumları aşar.
- Değerler bir standarttır. Tutumlar ise bir standart değildir.
- Bir bireyin sahip olduğu değerler düzinelerce iken, tutumları ise binlerle ifade edilir.
- Değerler kişiliğin oluşumunda tutumlara göre daha merkezi bir yere sahiptir. Bu yüzden değerler tutumların belirleyicileridir.
- Değerler tutumlara göre daha dinamik yapıdadırlar.
- Değerler ego savunması, uyum gösterme, bilgi ya da kendini gerçekleştirme işlevleri ile doğrudan ilişkili iken, tutum böylesi işlevlerle dolaylı yoldan ilişkilidir.

Güngör ise, tutumların da tıpkı değerler gibi bilgi, duygu ve davranış olmak üzere üç boyuttan oluştuğunu belirtir. Güngör, değer ve tutumları ayırmak konusunda Rokeach ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. Ancak Rokeach'ın tutumun bir inançlar organizasyonu olduğunu, değerlerin ise tek bir inanca işaret ettiği fikrine karşı çıkmaktadır. Tutumların bir inanç organizasyonu olduğu konusunda Rokeach ile aynı fikirdeyken, değerlerin tek bir inanca tekabül ettiği iddiasına ise katılmamaktadır. Güngör'e göre değerler tutumlar için bir rehber rolü oynamakta ve bir inançlar

organizasyonundan meydana gelmektedir (1998: 29). Şerif konuyu farklı bir açıdan değerlendirir. Ona göre, yerleşmiş toplumsal değerler her bir birey için her şeyden önce dışsal uyarılardır. Tutumlar ise yerleşik bir değerın bireyde benimsenmesinden kaynaklanan psikolojik kalıcılığı veya hazırlığı ifade eder. Bu bakımdan değerler tutumların içeriğini ve özünü oluştururlar (1985: 105). Jan W. Van Deth ve Elinor Scarbrough ise tutum ve değerler arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu belirterek, tutumların değerleri etkilediğini ve değiştirdiğini, değerlerinde tutumları etkileyerek değiştirdiğini söyler. Ancak değerler tutumlara göre daha üst bir organizasyondur. Değerler uyarıcı iken tutumlar buna verilen tepkidir (1995a: 32-33). Değerler doğrudan gözlemlenemez ve ölçülemez. Ancak tutumların gözlenmesi ve ölçülmesi sonucunda değerler dolaylı olarak ölçülebilmektedir. Bu bakımdan değerler tutumlara göre daha üst bir yapılanma arz ederler (Deth ve Scarbrough, 1995b: 529). Başka bir deyişle, tutumlar değerlerin üzerine inşa edilmiş inanç organizasyonlarıdır.

Sonuç olarak, bireylerin nesne ya da olaylara karşı takınmış oldukları tutumların gelişmesinde değerlerin oldukça büyük bir rolü vardır. Çünkü birey tutumlarını geliştirirken kendine referans olarak değerleri almaktadır. Bu bakımdan değerler, tutumlara göre daha kapsamlı bir alanı ifade etmektedir. Tutumlar daha özel durumlar için söz konusu iken, değerler tutumlara kaynaklı eden yargılardır. Bireyin değerler alanındaki yargıları tutumlara kaynaklık ederek, eğilimler olarak davranışlarına veya düşüncelerine yansımaktadır. Bu bakımdan, değerler tutumlara kaynaklık eden yargılar iken; tutumlar bireyin değerlerine göre şekillenen eğilimleridir. Örneğin “faiz haramdır” cümlesi bir bireyin değerini yansıtırken, bireyin parasını bankada değerlendirmemesi onun tutumunu gösteren bir davranıştır. Bireyin bu eğiliminin kaynağı ise sahip olduğu değerdir. Bu değerlendirmenin tablo 20’de yer alan verilerle de anlam kazandığı görülmektedir.

Tutum ve değer ilişkisi konusunda bütün görüşlerin ortak noktası, tutum ve değerler arasında yüksek bir ilişkinin var olduğudur. Bu konuda ortaya konan görüşler ise bu ilişkinin yönü ve derecesi konusunda farklılaşmaktadır. Ancak araştırma sonuçları değerlerin tutumlara kaynaklık ettiği görüşünü yüksek oranda desteklemektedir. İdealindeki en yüksek değerın, iyi bir mümin olmak olan öğrencilerin dini değerlere bağlı olma oranının % 93,7 olması, dini değerlerin dini tutumlar üzerinde etkisi olduğunun en açık ifadesidir. Nitekim öğrencilerin sadece %0,5’inin, dini

değerlere bağlı olmadığını ancak sadece inanma boyutunda yer aldığını belirtmesi de bu varsayımımızı desteklemektedir. Öte yandan, bu oran, inanç sahibi olmayanlarla da aynı yüzdeye (%0,5) sahiptir.

Tablo20: İdealdeki Değer ile Dini Değerlere Bağlılık Arasındaki İlişki

		Dini değerlere bağlı olma durumu					Toplam
		Evret bağlıyım	Yeterince bilğim yok	Hiç bağlı değilim ama inanıyorum	Inanç dedilim e sahibim	Cevap yok	
İdealindeki en yüksek değer	Zengin olmak	18 52,9%	6 17,6%	8 23,5%	2 5,9%	0 .0%	34 100,0%
	İyi bir mümin olmak	2,3%	6,5%	10,7%	9,5%	.0%	3,5%
		1,8%	.6%	.8%	.2%	.0%	3,5%
		179 93,7%	10 5,2%	1 .5%	1 .5%	0 .0%	191 100,0%
	Bilim adamı olmak	22,5%	10,9%	1,3%	4,8%	.0%	19,4%
		18,2%	1,0%	.1%	.1%	.0%	19,4%
		30 66,7%	6 13,3%	5 11,1%	4 8,9%	0 .0%	45 100,0%
	İyi bir siyasi lider olmak	3,8%	6,5%	6,7%	19,0%	.0%	4,6%
		3,0%	.6%	.5%	.4%	.0%	4,6%
		19 61,3%	7 22,6%	4 12,9%	1 3,2%	0 .0%	31 100,0%
Ahlaklı biri olmak	2,4%	7,6%	5,3%	4,8%	.0%	3,1%	
	1,9%	.7%	.4%	.1%	.0%	3,1%	
	163 84,9%	19 9,9%	8 4,2%	1 .5%	1 .5%	192 100,0%	
Girişken ve sosyal biri olmak	20,5%	20,7%	10,7%	4,8%	50,0%	19,5%	
	16,5%	1,9%	.8%	.1%	.1%	19,5%	
	138 78,9%	17 9,7%	14 8,0%	6 3,4%	0 .0%	175 100,0%	
İşimde başarılı olmak	17,4%	18,5%	18,7%	28,6%	.0%	17,8%	
	14,0%	1,7%	1,4%	.6%	.0%	17,8%	
	243 78,6%	27 8,7%	34 11,0%	5 1,6%	0 .0%	309 100,0%	
Cevap yok	30,6%	29,3%	45,3%	23,8%	.0%	31,4%	
	24,7%	2,7%	3,5%	.5%	.0%	31,4%	
	5 62,5%	0 .0%	1 12,5%	1 12,5%	1 12,5%	8 100,0%	
Toplam	.6%	.0%	1,3%	4,8%	50,0%	.8%	
	.5%	.0%	.1%	.1%	.1%	.8%	
	795 80,7%	92 9,3%	75 7,6%	21 2,1%	2 .2%	985 100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	80,7%	9,3%	7,6%	2,1%	.2%	100,0%	

$$X^2=142,645 \quad sd=28 \quad p<0,05$$

Ersoy'un "Değer Farklılaşmalarının Sosyoloji Boyutu" (2012: 177) adlı çalışmasında dini değerler ve tutum arasındaki ilişkiye dair ulaşılmış olduğu sonuçlar araştırmamızda elde ettiğimiz sonuçları destekler niteliktedir. Ersoy'un çalışmasında idealindeki en yüksek değerini iyi bir mümin olmak olduğunu belirtenlerin %85,3'ü din ve inancın "çok önemli" olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak gerek tarafımızdan yapılan araştırmada gerekse Ersoy'un yapmış olduğu çalışmada; idealindeki en yüksek değerini iyi bir mümin olmak olduğunu ifade edenlerin dini değerlere bağlılıklarının %93,7 ve %83,3 gibi yüksek bir orana sahip olmasına karşın, örneklemin tamamını oluşturmaması sosyolojik çözümlenmeye muhtaç bir durumdur. İyi bir mümin olmayı en yüksek ideal olarak gören bir bireyin en önemli referans kaynağı dindir. Dolayısıyla dini referans kaynağı olarak gören bir bireyin de dini gerekliliklerini yerine getirmesi beklenir. Bunun aksi yönünde hareket eden örneklemin davranışını açıklayan durum ise değerlere ilişkin bireylerde oluşan algı farklılığıdır. Çünkü her bireyin değerleri

algılama ve bu algılama biçimini davranışa dönüştürme sürecinde etkili olan sosyal ve psikolojik faktörlerinin birbirinden farklıdır.

Tablo 20’de elde edilen verilere ilişkin genel bir değerlendirmede; idealindeki en yüksek değer ahlâklı biri olmak, olduğunu ifade edenlerin dini değerlere bağlı olma durumunun da oldukça yüksek (%84,9) olduğu dikkat çekmektedir. Toplumların dini değerleri ile ahlâki değerlerinin birbiri ile örtüştüğü ve ahlâki değerlerin yüksek oranda dini değerlerden beslendiği düşünüldüğünde ortaya çıkan sonuç oldukça anlamlıdır. Ancak dini değerlerin, ahlâki değerlerle arasında yer alan bu ahengin; ekonomik, bilimsel ve siyasi değerler alanında daha az olduğu dikkat çekmektedir. Modernizmin değerleri olarak bilinen ekonomik, bilimsel ve siyasi değerlerin, rasyonel düşünce biçiminin ve pozitif bilim anlayışının bir ürünü olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, modern yaşam biçiminin değerlerine ilişkin tutumlar ile dini değerlere bağlılık ilişkisinin zayıf olduğu gözlenmektedir. Nitekim tablo 20’ye göre; idealindeki en yüksek değer “zengin olmak” olduğunu ifade edenlerin %52,9’u, “bilim adamı olmak” olduğunu ifade edenlerin %66,7’si ve “iyi bir siyasi lider olmak” olduğunu ifade edenlerin %61,3’ü dini değerlere bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Sınıf bağımsız değişkeni ile dini değerlere bağlı olma durumu tablo 21’de sınanmıştır.

Tablo 21: Sınıf İle Dini Değerlere Bağlılık Arasındaki İlişki

	Dini değerlere bağlı olma durumu					Toplam
	Evvel bağılıyım	Yeterince bilgim yok	Hic bağılı değilim ama inanıyorum	İnanç sahibi değilim	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	420	49	26	6	2	503
	83,5%	9,7%	5,2%	1,2%	,4%	100,0%
	52,8%	53,3%	34,7%	28,6%	100,0%	51,1%
	42,6%	5,0%	2,6%	,6%	,2%	51,1%
Son sınıf	375	43	49	15	0	482
	77,8%	8,9%	10,2%	3,1%	,0%	100,0%
	47,2%	46,7%	65,3%	71,4%	,0%	48,9%
	38,1%	4,4%	5,0%	1,5%	,0%	48,9%
Toplam	795	92	75	21	2	985
	80,7%	9,3%	7,6%	2,1%	,2%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	80,7%	9,3%	7,6%	2,1%	,2%	100,0%

$$X^2=15,408 \quad sd=4 \quad p<0,05$$

Pozitif bilim anlayışının hâkim olduğu modern eğitim kurumlarından biri olan üniversiteler, her türlü metafizik düşünceye karşı mesafeli, yaşadığı çağın gereklerine uygun olarak hareket eden, düşünen ve sorgulayan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, üniversite eğitimine yeni başlayan bir bireyin geleneksel toplum yapısının değerlerine bağlılığının daha fazla olması beklenirken, aldığı eğitim ve edindiği yaşantılar yolu ile bireyin bu değerlere bağlılığının azalabileceği düşünülebilir.

Nitekim örneklemin aldığı eğitim ile birlikte, dini değerlerine bağlılık oranının azaldığı ve yalnızca inanma boyutunda yer alanların oranının ise yükseldiği gözlenmiştir. Dini değerlere bağlı olma oranı birinci sınıflarda %83,5 iken; son sınıflarda bu oran %77,8'e düşmüştür. Bu sonuca paralel olarak örnekleme dini değerlere bağlı olmayıp sadece inanma boyutunda yer alanların oranı da son sınıfta iki kat artış göstermiştir. Sonuç olarak, üniversite eğitiminin hem dini değerlere ilişkin algıda hem de bu değerlerin inanç boyutunda önemli bir düşüşe neden olduğu gözlenmiştir. Üniversite eğitimi ile inanç ve ibadet arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bu sonuçlar Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda (TAYA, 2011) elde edilen veriler tarafından da desteklenmektedir. Bu araştırmaya göre inançlı olduğunu ve dininin bütün gereklerini yerine getirmeye çalışanların oranı hiçbir okul bitirmemiş olanlarda %65,7, ilkokul mezunlarında %57, ortaokul mezunlarında %45,7, lise mezunlarında %37,1 ve üniversite/lisansüstü mezunlarında %30'dur.

Örneklemin cinsiyet bağımsız değişkenine göre dini değerlere bağlılıklarında önemli farklılıklar gözlenmiştir. Bu farklılıkların kaynağının cinsiyet rollerine ilişkin farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Tablo 22'de görüleceği gibi kız ve erkek öğrencilerin dini değerlere bağlılık oranları birbirinden farklılaşmaktadır. Kız öğrencilerin dini değerlere bağlı olma durumunun %83,5 ve erkek öğrencilerin bağlı olma durumunun %76,8 olması araştırmamız açısından oldukça önemlidir. Nitekim bu sonuçlar bize Türkiye'de ve Batı'da yapılan çalışmalarla karşılaştırma olanağını da sunmaktadır.

Tablo 22: Cinsiyet ile Dini Değerlere Bağlılık Arasındaki İlişki

	Dini değerlere bağlı olma durumu					Toplam
	Evet bağılıyım	Yeterince bilgim yok	Hiç bağılı değilim ama inanıyorum	İnanç sahibi değilim	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	507	56	35	8	1	607
	83,5%	9,2%	5,8%	1,3%	,2%	100,0%
	63,8%	60,9%	46,7%	38,1%	50,0%	61,6%
	51,5%	5,7%	3,6%	,8%	,1%	61,6%
Erkek	288	36	40	13	1	378
	76,2%	9,5%	10,6%	3,4%	,3%	100,0%
	36,2%	39,1%	53,3%	61,9%	50,0%	38,4%
	29,2%	3,7%	4,1%	1,3%	,1%	38,4%
Toplam	795	92	75	21	2	985
	80,7%	9,3%	7,6%	2,1%	,2%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	80,7%	9,3%	7,6%	2,1%	,2%	100,0%

$$X^2=13,701 \quad sd=4 \quad p>0,05$$

Kurt'a göre, Türkiye'de yapılan çalışmalarda dindarlık düzeylerine ilişkin sonuçlar cinsiyet rollerine göre bir homojenlik göstermezken; Batı'da yapılan araştırmalarda kadınların erkeklere oranla daha fazla dindarlık düzeylerine sahip oldukları görülmektedir. Batı'da kadınların daha yüksek dindarlık düzeyine sahip oluşuna dair yapılan yorumlardan birincisi, sosyalleşme sürecinde edinilen cinsiyet rolleri ile ilişkilidir. Bu durum çocukların hayata hazırlanması ve ailenin mutluluğu ile ilişkilendirilmektedir. Öte yandan kadınların iş gücüne olan katılımlarının azlığı dini ibadetlerini daha fazla yerine getirmelerine neden olmaktadır (2009: 9). Schnabel'in Amerikan toplumundaki dini inanç ve cinsiyet farklılaşmalarına dair yaptığı çalışmada bütün Amerikalılarda; güçlü bağlanma, günlük ibadetlerini yerine getirme, ahiret inancı ve Tanrıya inanç oranları erkeklerden daha yüksektir. Üstelik kadınlar erkeklerden dindarlık bakımından da daha tutarlıdır. Ancak Schnabel'a (2015) göre cinsiyet farklılığının inanca olan etkisi her dine ve kültürde aynı değildir. Özellikle Hristiyan kadınlarda bu oranlar daha yüksek iken, Amerika'da yaşayan diğer toplumlarda ortaya çıkan sonuçlar anlamsızdır. Kadının günümüzde bire bir çalışma hayatının içerisinde yer alması her ne kadar dini inanç ve ibadetlerini daha dünyevi boyutta gerçekleştirmesine veya dini terennümlerden uzaklaşmasına neden olsa da dini inanç ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için bu yeterli bir açıklama değildir. Dini inançların, tutumların ve davranışların toplumdan topluma farklılık göstermesi aynı zamanda, içerisinde buldukları kültüre bağlı kalarak açıklamak zorunluluğunu da ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemizde üniversite gençliğinin dini inançlarına dair yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar çoğunlukla dindar eğilimli oldukları yönündedir. Ancak cinsiyet farklılıklarına dair sonuçlar değerlendirildiğinde ise yukarıda da belirtildiği gibi homojen bir tabloya rastlanmamaktadır. Kimter (2006) tarafından yapılan çalışma sonuçlarında elde edilen bulgulara göre kız öğrencilerin "güçlü dindar" kategorisine girme oranı %41,6 iken; erkek öğrencilerde bu oran %42,1'dir. Aslında bu oranlar arasında da kayda değer bir farklılık görülmemektedir. Nitekim Eşer'in (2006) yaptığı araştırma sonucuna göre de cinsiyet ile iman gelişimi arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Araştırma sonuçları açısından değerlendirildiğinde ise elde edilen veriler oldukça anlamlı bulunmuştur. Doğduğu andan itibaren kız çocuğunun ilişki ağı erkek çocuklarınkine kıyasla daha kısıtlıdır. Kız çocuğunun yakın çevresi ile olan

ilişkileri daha muhafazakâr bir kişilik yapısına sahip olmalarına yol açmaktadır. Öte yandan kadının doğasında bulunan duygusal ve hassas kişilik özellikleri de destek mekanizmalarına daha fazla ihtiyaç duymasına neden olmaktadır.

Öğrencilerin yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer açısından dini değerlere bağlı olma durumu değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç dikkat çekicidir. Köylerde dini değerlere bağlı olma oranının büyük şehirlere göre daha yüksek olması beklenen bir durumdur. Çünkü kırsal kesim, büyük şehirlere göre daha geleneksel ve muhafazakâr bir yapıya sahiptir. Ancak araştırma sonuçlarında büyük şehirlerde dini değerlere bağlı olma oranı %82,3 iken; köylerde ise bu oran %79,6 olduğu gözlenmiştir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, gençlerin içerisinde bulunduğu 18-22 yaş aralığının oldukça hareketli oldukları bir döneme karşılık gelmesidir. Öte yandan, kitle iletişim araçlarının, genç bireylerin yaşamlarının her alanına nüfuz etmekte ve bölgesel farklılıkları en aza indirmekte olduğu ifade edilebilir.

Tablo 23: Yaşanılan Yer ile Dini Değerlere Bağlılık Arasındaki İlişki

		Dini değerlere bağlı olma durumu					Toplam
		Evet bağılıyım	Yeterince bilgim yok	Hiç bağılı değilim ama inanıyorum	İnanç sahibi değilim	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	311	31	29	6	1	378
		82,3%	8,2%	7,7%	1,6%	,3%	100,0%
		39,1%	33,7%	38,7%	28,6%	50,0%	38,4%
	Şehir	316%	3,1%	2,9%	,6%	,1%	38,4%
		350	41	29	14	1	435
		80,5%	9,4%	6,7%	3,2%	,2%	100,0%
	İlçe-Kasaba	44,0%	44,6%	38,7%	66,7%	50,0%	44,2%
		35,5%	4,2%	2,9%	1,4%	,1%	44,2%
		57	9	10	0	0	76
	Köy	75,0%	11,8%	13,2%	,0%	,0%	100,0%
		7,2%	9,8%	13,3%	,0%	,0%	7,7%
		5,8%	,9%	1,0%	,0%	,0%	7,7%
Cevap yok	74	11	7	1	0	93	
	79,6%	11,8%	7,5%	1,1%	,0%	100,0%	
	9,3%	12,0%	9,3%	4,8%	,0%	9,4%	
Toplam	7,5%	1,1%	,7%	,1%	,0%	9,4%	
	3	0	0	0	0	3	
	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,4%	,0%	,0%	,0%	,0%	,3%	
	,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	,3%	
	795	92	75	21	2	985	
	80,7%	9,3%	7,6%	2,1%	,2%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	80,7%	9,3%	7,6%	2,1%	,2%	100,0%	

$$\bar{X}^2=11,865 \quad sd=16 \quad p<0,05$$

Üniversite öğrencisinin eğitim hayatı boyunca sürekli değişip gelişen sosyal ve kültürel yaşantısı, yaşının giderek ilerlemesi ve zihinsel gelişimi (Eşer, 2006: 510) ister istemez genci ailesinden bağımsızlaştırmaktadır. Üstelik yaşamının büyük çoğunluğunu geçirmiş olduğu köy yaşamı, küreselleşmenin de etkisi ile bağlayıcı bir unsur olmaktan

çıkıştır. Genç bireyler, buldukları her yerde kitle iletişim araçlarının da desteği ile zamandan ve mekândan bağımsız hareket etmektedir. Araştırmadan elde edilen veriler de bu durumu desteklemektedir. Öte yandan kırsal kesim ile kıyaslandığında, dini değerlere bağlılık oranlarının kentlerde daha yüksek olması, muhafazakârlık eğilimleri ile de ilişkilendirilebilir. Ülkede, 2002 yılından itibaren iktidarda yer alan ve muhafazakâr bir toplum idealiyle siyaset yapan iktidar partisinin bu amaca yönelik muhafazakâr söylemlerinin, bireylerin dini değerlere ilişkin algılarında değişime neden olduğu ve bu değişimin bireylerin tutum ve davranışlarına da yansıdığı ifade edilebilir. Dolayısıyla bu değişimden, nüfusun yoğun olduğu kentlerde yaşayan bireylerin etkilenmesi de kaçınılmaz hale gelmektedir.

3.2.1.2.3. Tutum – Değer - Davranış İlişkisi

Değerler bireylerin dünyayı anlamalarıyla gelişip büyür. Ardından şimdi ve gelecekteki davranışları şekillendirirler. Bir değer, eylem veya davranış biçimleri arasında seçim yapmamıza yardım eden davranış standardı olarak da tanımlanabilir (Silah, 2005: 280-281). Toplumsal değerler bireyin tutumunu biçimlendirir. Tutumlar da bireyin davranışlarına ölçüt olur (Şerif, 1985: 98). Değerlerin bireylerin tutum ve davranışları üzerindeki bu belirleyiciliği, değerlerin işlevleri açısından değerlendiren farklı yaklaşımlar da mevcuttur.

Rokeach, eylemlere kılavuzluk eden standartlar olarak, değerlerin çeşitli işlevlerini şu şekilde sıralamaktadır (1973: 13):

- Değerler bireyin sosyal olaylar karşısında belirli pozisyonlar almasını sağlar.
- Değerler belirli bir dini, siyasi ya da ideolojik görüşün diğerlerinden üstün tutulmasına neden olur.
- Değerler bireyin kendisini ve diğer insanları tanımaya yardımcı olur.
- Değerler bireyin kendisini ya da diğer insanları suçlamak ya da övmek için değerlendirme ve yargılama standartları olarak kullanılır.
- Değerler karşılaştırma sürecinin merkezinde yer alırlar. Bireyin ahlâkını ya da diğer insanlardan daha yetkin olup olmadığını belirlemek için kullandığı standartlardır.

- Değerler diğer insanları etkilemek için kullanılan standartlardır. Bireye hangi inançların, tutumların, değerlerin ve eylemlerin diğer insanlara meydan okumaya, tartışmaya ve itiraz etmeye değer olduğunu gösterir.

- Değerler psiko-analitik anlamda algıları, inançları, tutum ve davranışları nasıl rasyonel hale getirilebileceğini söyleyen standartlardır.

Tutumlara kaynaklık etmesi bakımından değerler, aynı zamanda davranışın da arka planında bulunan önemli oluşumlardır. Ancak davranış söz konusu olduğunda akla ilk gelen oluşum tutumlardır. Çünkü insanlar hareket ve faaliyetlerini kendi inançları ve tutumlarına göre yönetirler (Krech ve Crutchfield, 1980: 226). Tutum kavramının bireyin kişi veya olgu karşısındaki davranışlarının özeti olarak görülmesi ve tutumun oluşumu ile davranışın oluşumu arasında bir paralelliğin (Silah, 2005: 308) varsayılması tutum ile davranış arasında kuvvetli bir ilişki olduğunun en açık göstergesidir. O halde bir kişinin tutumu biliniyorsa davranışlarının da önceden kestirilebileceği söylenebilir. Bu konuda yapılan bazı araştırmalarda özellikle güçlü tutumların istikrarlı davranışlara yol açtığı sonucuna varılmıştır (Crano ve Prislin, 2006: 360; Baron vd., 2006: 126). Allport'un tutumları davranışın karakteristik bir özelliği kabul ederek tutumların davranış üzerinde oldukça büyük etkisi olduğunu belirtmesi (1924: 320-321) bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Tutumlar doğrudan gözlemlenebilir bir özelliğe sahip değildir. Ancak davranışı önceleyen, eyleme ilişkin seçim ve kararlarımıza yön veren bir yapı (Hoog ve Vaughan, 2007: 174) olarak görüldüğünden bir kişinin tutumları bilinirse davranışları da önceden tahmin edilebilir görüşü vardır. Çünkü tutum; bir durum, olay, kişi ya da nesne karşısında belli bir tavır ortaya koyma, davranış göstermeye hazır olma durumudur. Tutum bireyin tepkisini yönlendirici bir unsur olarak onun davranış biçimini belirler (Tutar, 2012: 187).

Bireye atfedilen bir eğilim olan tutum doğrudan gözlemlenemez. Ancak bireyin gözlenebilen davranışlarından çıkarsamalar yapılarak ortaya konabilir. Tutum bir davranış değil, davranışa hazırlayan bir eğilimdir (Kağıtcıbaşı, 1999: 102) ve davranışların oluşumunda değer ve tutumlar önce gelmekte, değerler merkezi oluşturmaktadır. Yani değer ve tutumlar davranışların gerisinde bulunmakta ve onların esasını oluşturmaktadır (Silah, 2005: 310).

Araştırma sonuçlarına bakıldığında, değerlerin tutum ve davranışlara kaynaklık ettiğine dair bulgulara rastlanmaktadır. Mesela dini değerlere bağlı olan bir kimsenin evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair tutumu ve dolayısıyla davranışı tahmin edilebilir. Dinin yasaklamış olduğu bu davranışa, dini değerlere bağlı bir kimsenin bakışının da olumsuz olacağı beklenir. Ancak tablo 24’de yer alan veriler analiz edildiğinde, tutum ve davranışlara kaynaklık eden değerleri algılayış biçiminde farklılıkların olduğu gözlenmektedir.

Tablo24: Dini Değerlere Bağlılık İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki

	Evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair düşünce				Toplam
	Hiçbir şekilde olmamalı	Aşk varsa olabilir	Aşk olmasa da normaldir	Cevap yok	
Dini değerlere Evet bağlıyım bağlılık	672	91	28	4	795
	84,5%	11,4%	3,5%	,5%	100,0%
	87,8%	55,2%	57,1%	66,7%	80,7%
	68,2%	9,2%	2,8%	,4%	80,7%
Yeterince bilgim yok	60	24	7	1	92
	65,2%	26,1%	7,6%	1,1%	100,0%
	7,8%	14,5%	14,3%	16,7%	9,3%
	6,1%	2,4%	,7%	,1%	9,3%
Hiç değilim ama inanıyorum	29	40	6	0	75
	38,7%	53,3%	8,0%	,0%	100,0%
	3,8%	24,2%	12,2%	,0%	7,6%
	2,9%	4,1%	,6%	,0%	7,6%
İnanç sahibi değilim	2	10	8	1	21
	9,5%	47,6%	38,1%	4,8%	100,0%
	,3%	6,1%	16,3%	16,7%	2,1%
	,2%	1,0%	,8%	,1%	2,1%
Cevap yok	2	0	0	0	2
	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	,3%	,0%	,0%	,0%	,2%
	,2%	,0%	,0%	,0%	,2%
Toplam	765	165	49	6	985
	77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%

$$X^2=183,715 \quad sd=12 \quad p< 0,05$$

Dinin gerek bireysel gerekse toplumsal bağlayıcılığı, bireylerin birtakım yasaklara karşı geliştirmiş olduğu tutumları da belirlemektedir. Bu yönü ile din, bir yandan bireyin aklına ve vicdanına nüfuz ederken; diğer yandan kişilerarası ilişkileri düzenleyerek, toplumsal yaşama bir yön vermektedir. Tablo 24’de, dini değerlere bağlı olduğunu ifade eden öğrencilerin, evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair bakış açılarının yüksek oranda (%84,5) olumsuz olduğu görülmektedir. Ancak bu sonucu genellemek, bireyler arası farklılıkları göz ardı etmek anlamına gelecektir. Nitekim dini değerlere bağlı olduğunu ifade edenlerin %84,5’inin evlilik öncesi cinsel ilişkinin kesinlikle olmaması gerektiğini savunmasına karşın, %15,5’i aynı fikre sahip değildir. Bu sonuç, dini değerlerin evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair algıyı bütünüyle olumsuz etkiler,

şeklinde bir yargıda bulunmayı imkânsız kılmaktadır. Öte yandan, dini değerlere bağlı olduğunu ifade edenlerin %11,4'ünün evlilik öncesi cinsel ilişkiyi, aşk varsa olabilir, şeklinde yorumladığı; inanç sahibi olmayanların ise %9,5'inin evlilik öncesi cinsel ilişkinin hiçbir şekilde olmaması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir. Bu sonuç, değerlerin tutum ve davranışlara kaynaklık etmelerine rağmen, bireylerin bu değerleri algılayış biçiminde kimi zaman farklılıkların görülebileceği anlamına gelmektedir. Nitekim bireyler birbirinden farklı psikolojik ve sosyo-kültürel dinamiklere sahiptir. Bu farklılıkların ise, bireylerin değerleri farklı algılamalarına ve yorumlamalarına neden olduğu düşünülebilir.

Tutumlarla davranış arasında büyük bir tutarlılığın bulunduğu varsayımı zamanla zayıflamıştır. Beyaz bir sosyoloji profesörü olan La Piere (1934) doğululara karşı oldukça güçlü olumsuz önyargıların bulunduğu bir dönemde, genç bir Çinli öğrenci ve onun karısı ile birlikte ABD'yi dolaşmış, 66 otelde kalıp 184 lokantada yemek yemiştir. Biri dışında bütün otellerde konaklayıp bütün lokantalarda sorunsuz hizmet almışlardır. Bir süre sonra aynı otel ve lokantalara bir Çinli çifti konuk edip edemeyeceklerini soran bir mektup göndermişlerdir. Mektubu cevaplayan 128 kuruluşun %92'si kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Yani Çinli çift kişisel olarak hemen hemen kusursuz bir hizmet görürken, sonraki mektuplarda ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Bu durum La Piere ve birçoğları tarafından davranışla tutumlar arasında belirgin bir tutarsızlık kanıtı olarak yorumlanmıştır (Freedman vd., 1998: 336-337). Daha sonra Kutner, Wilkins ve Yarrow (1952) benzer denemeyi siyahî kimselerle yapmış ve benzer sonuçlar elde etmişleridir (Kağıtcıbaşı, 1999: 107).

La Piere'nin çalışmasının ardından Wicker (1968) tutumla davranış arasındaki tutarlılığı sınavan araştırmaları gözden geçirmiş ve "tutumların açık davranışlarla tutarsız olmaları olasılığı, tutarlı olmaları olasılığından daha yüksektir" sonucuna ulaşmıştır. Bu yargı tutumla davranış tutarlılığını küçümsediği için eleştirilmiş ve bu çalışmanın ardından davranış ile tutum arasında yüksek düzeyde tutarlılık gösteren pek çok çalışma yapılmıştır (Freedman vd., 1998: 337). Yapılan tüm bu çalışmalar, bazı değerlerin kuvvetli tutumlar oluşturduğunu ancak bunların her zaman davranışa yansımadağın göstermektedir. Örneklemin sınıf bağımsız değişkenine göre dini görevlerini yerine getirme oranı bazı tutumların davranışa dönüşme sürecinde birtakım faktörlerin de etkili olabileceği sonucunu ortaya koymaktadır.

Tablo 25: Sınıf İle Dini Görevleri Yerine Getirme Durumu Arasındaki İlişki

	Dini görevlerini yerine getirme durumu							Toplam
	Sürekli	Ara sıra	Fırsat buldukça	Dikkat etmem	Benim için önemli değil	Dini inancım yok	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	174	199	93	28	6	2	1	503
	34,6%	39,6%	18,5%	5,6%	1,2%	,4%	,2%	100,0%
	54,0%	53,4%	44,9%	54,9%	42,9%	13,3%	33,3%	51,1%
	17,7%	20,2%	9,4%	2,8%	,6%	,2%	,1%	51,1%
Son sınıf	148	174	114	23	8	13	2	482
	30,7%	36,1%	23,7%	4,8%	1,7%	2,7%	,4%	100,0%
	46,0%	46,6%	55,1%	45,1%	57,1%	86,7%	66,7%	48,9%
	15,0%	17,7%	11,6%	2,3%	,8%	1,3%	,2%	48,9%
Toplam	322	373	207	51	14	15	3	985
	32,7%	37,9%	21,0%	5,2%	1,4%	1,5%	,3%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	32,7%	37,9%	21,0%	5,2%	1,4%	1,5%	,3%	100,0%

$$X^2=14,640 \quad sd=6 \quad p<0,05$$

Modern ve geleneksel toplumlar arasındaki en önemli farklardan biri bu toplumların değerler hiyerarşilerinin farklı olmasıdır. Geleneksel toplumlarda toplumsal değerler olarak adlandırılabilen dini, sosyo-kültürel ve ahlâki değerler ön plana çıkarken, modern toplumlarda bireysel değerler ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan modern toplumlarda dini değerlere olan bağlılık ve dini değerlerin toplumsal yaşamda belirleyiciliğinin azaldığı söylenebilir. Bu durumun ortaya çıkmasında günümüzde modern değerlerin taşıyıcılığını ve aktarımını yapan kurumların başında gelen üniversitelerin de etkili olduğu düşünülmektedir. Buna göre modern dünyanın değerlerine uygun eğitim alan bireyler için toplumsal değerlerin önemi azalırken, bireysel değerlerin önemi artmaktadır.

Üniversiteler, içerisinde yer aldığı toplumun ihtiyaçlarına ve özelliklerine göre biçimlenmektedir. Dolayısıyla sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda meydana gelen yapısal değişimlerden etkilenmekte ve işlevleri de bu yönde değişmektedir. Enformasyon toplumunda yer alan üniversitelerin işlevleri, geleneksel toplumlardaki üniversitelerin yapısından farklılık göstermektedir. Enformasyon toplumunda üniversitelerin temel işlevi; toplumun ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip olan ve değişen toplum yapısına ve yaşam tarzına uyum sağlayabilecek nitelikte bireyler yetiştirmektir. Günümüzde pozitif bilim anlayışı ile beslenen üniversite eğitimi, bireylere modern dünya şartlarına uygun bir yaşantı ideali sunmakta ve bireylere bu doğrultuda bir dünya görüşü kazandırmayı da amaçlamaktadır. Aldığı eğitim ile birlikte genç bireyler, bir yandan nitelikli bir işgücü vasfına sahip olurken, diğer yandan ise geleneksel toplumun

değerlerinden uzaklaşmaktadır. Geleneksel toplumların temel dinamiklerinden biri olan metafizik düşüncüyü temsil eden dini değerler de zamanla aşınma eğilimi göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, dini görevlerini yerine getirme durumu sınıf değişkenine göre farklılaşmaktadır. Buna göre birinci sınıflarda dini görevlerini sürekli yerine getirenlerin oranı %34,6 iken bu oran son sınıflarda %30,7'ye düşmüştür. Bunun yanında dini görevlerini arada sırada yerine getirenlerin oranlarında da aynı yönde değişiklik göze çarpmaktadır. Birinci sınıflarda dini görevlerini ara sıra yerine getirenlerin oranı %39,6 iken, bu oran son sınıflarda %36,1'e düşmüştür. Üniversite eğitiminin dini değerlere olan bağlılığı azalttığı gözlenmiştir. Bu sonuç, Abuzer'in "Üniversite Gençliğinin Değişen Din Anlayışı" (2010) üzerine yapmış olduğu çalışmada elde edilen verilerle de doğrulanmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre, birinci sınıfların namaz kılma oranı %8,4 iken ikinci sınıflarda %32,7 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Ancak bu oran üçüncü sınıfta %7,4'e ve son sınıfta ise %11,8'e düşmüştür. Namaz ibadetinde ikinci sınıfta yükselme gözlenirken, son sınıfta bu oranın ciddi bir şekilde düştüğü gözlenmektedir.

Tablo 26. Cinsiyet İle Dini Görevleri Yerine Getirme Durumu Arasındaki İlişki

	Dini görevlerini yerine getirme durumu							Toplam
	Sürekli	Ara sıra	Fırsat buldukça	Dikkat etmem	Benim için önemli değil	Dini inancım yok	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	220	222	130	21	7	6	1	607
	36,2%	36,6%	21,4%	3,5%	1,2%	1,0%	,2%	100,0%
	68,3%	59,5%	62,8%	41,2%	50,0%	40,0%	33,3%	61,6%
	22,3%	22,5%	13,2%	2,1%	,7%	,6%	,1%	61,6%
Erkek	102	151	77	30	7	9	2	378
	27,0%	39,9%	20,4%	7,9%	1,9%	2,4%	,5%	100,0%
	31,7%	40,5%	37,2%	58,8%	50,0%	60,0%	66,7%	38,4%
	10,4%	15,3%	7,8%	3,0%	,7%	,9%	,2%	38,4%
Toplam	322	373	207	51	14	15	3	985
	32,7%	37,9%	21,0%	5,2%	1,4%	1,5%	,3%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	32,7%	37,9%	21,0%	5,2%	1,4%	1,5%	,3%	100,0%

$$X^2=26,729 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Örneklemin cinsiyet bağımsız değişkeni ile dini ibadetlerini yerine getirme oranları arasında da tablo 26'da anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre dini görevlerini sürekli yerine getirmede kız öğrencilerin oranları erkek öğrencilere göre daha yüksektir. Kız öğrencilerde dini görevlerini sürekli yerine getirenlerin oranı %36,2 iken, bu oran erkeklerde %27,0'dir. Kız ve erkek öğrenciler arasında ortaya çıkan bu farklılaşmanın, toplumsal yaşamda kız ve erkekler üzerindeki sosyal kontrol baskısından kaynakladığı

düşünülmektedir. Bireylerin toplumsal yaşamda kurmuş olduğu iletişim kanallarının ve ilişki ağlarının niteliği ve sayısı, birey üzerindeki kontrol mekanizmalarının etkinliğini belirlemektedir. Buna göre, toplumsal yaşamda kadın ve erkekler üzerinde kontrol mekanizmalarının etkisi farklılaşmaktadır. Kadın toplumsal cinsiyet rolleri gereği erkeklere oranla daha fazla ve yoğun kontrole maruz kalmaktadır. Bu bakımdan sosyal kontrol mekanizmalarından biri olan dinin baskısının, kız öğrenciler üzerinde daha yoğun olduğu düşünülmektedir.

Dini görevleri yerine getirme oranlarının farklılaşmasında diğer önemli bir etken de kadın ve erkeğin dini ibadetlere ilişkin algılarının farklılığıdır. Bu farklılığın temelinde ise kadın ve erkeğin farklı karakter özelliklerinin yer aldığı düşünülmektedir. Kadının, hem doğası gereği hem de toplum tarafından verilen cinsiyet rollerini yerine getirme gerekliliğinin bir sonucu olarak, annelik duyguları ile donatılmış olması, erkeğe nazaran daha duygusal ve kaygılı bir kişilik özelliğine sahip olmasına yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet farklılığı zemininde sosyal ilişki ağlarının dar olması nedeniyle; önce küçük bir kız çocuğu olarak anne- babası ve yakın çevresi için yetişkin bir kadın olduğunda ise çocuğu için kaygı duyan kadının en önemli sığınaklarından bir de din olmaktadır. Bu nedenle kadının kutsala yönelimi de erkeğe kıyasla daha çok ibadet bağlamında gerçekleşmektedir.

Abuzer'in (2010) yukarıda belirtilen araştırmasında namaz kılma oranı kız öğrencilerde %16,7, erkek öğrencilerde %11,8 iken; dini inançlarını sağlamlaştırmak için sarf ettikleri gayret oranı kız öğrencilerde %35,8, erkek öğrencilerde ise %25,32'tür. Bu sonuçlar kız ve erkek öğrencilerin dini ibadetlerini yerine getirmede farklılaştığını ve bu eğilimin kız öğrencilerde daha fazla olduğunu göstermesi bakımından çalışmamızı destekler niteliktedir.

Dini değerler kuvvetli dini tutumlar oluşturmakta fakat bu tutumlar davranışa istenilen düzeyde dönüşmemektedir. Araştırma sonuçlarına göre değerler hiyerarşisinin ilk sırasında dini değerler olan öğrencilerden dini görevlerini sürekli yerine getirenlerin oranı %50,0, ara sıra yerine getirenlerin oranı %34,5 ve fırsat buldukça yerine getirenlerin oranı %13,3'dür. Sonuç olarak, değerler tutumları ve davranışları yüksek oranda etkilemektedir. Ancak değerler ve tutumlar mutlaka davranışa yol açarlar gibi kesin bir söylemde bulunmak da doğru değildir.

Tablo 27: Değerler Hiyerarşisi İle Dini Görevleri Yerine Getirme Durumu Arasındaki İlişki

		Dini görevlerini yerine getirme durumu							Toplam
		Sürekli	Ara sıra	Fırsat buldukça	Dikkat etmem	Benim için önemli değil	Dini inancım yok	Cevap yok	
Değerler hiyerarşisinde sıradaki değer	Estetik Değerler	67	96	41	12	4	2	1	223
		30,0%	43,0%	18,4%	5,4%	1,8%	,9%	,4%	100,0%
		20,8%	25,7%	19,8%	23,5%	28,6%	13,3%	33,3%	22,6%
		6,8%	9,7%	4,2%	1,2%	,4%	,2%	,1%	22,6%
	Dini Değerler	181	125	50	4	1	0	1	362
		50,0%	34,5%	13,8%	1,1%	,3%	,0%	,3%	100,0%
		56,2%	33,5%	24,2%	7,8%	7,1%	,0%	33,3%	36,8%
		18,4%	12,7%	5,1%	,4%	,1%	,0%	,1%	36,8%
	Ahlâki Değerler	37	73	49	10	1	6	0	176
		21,0%	41,5%	27,8%	5,7%	,6%	3,4%	,0%	100,0%
		11,5%	19,6%	23,7%	19,6%	7,1%	40,0%	,0%	17,9%
		3,8%	7,4%	5,0%	1,0%	,1%	,6%	,0%	17,9%
	İktisadi Değerler	5	21	23	7	3	1	0	60
		8,3%	35,0%	38,3%	11,7%	5,0%	1,7%	,0%	100,0%
		1,6%	5,6%	11,1%	13,7%	21,4%	6,7%	,0%	6,1%
		,5%	2,1%	2,3%	,7%	,3%	,1%	,0%	6,1%
	Teorik-Bilimsel Değerler	15	23	13	8	2	5	0	66
		22,7%	34,8%	19,7%	12,1%	3,0%	7,6%	,0%	100,0%
		4,7%	6,2%	6,3%	15,7%	14,3%	33,3%	,0%	6,7%
		1,5%	2,3%	1,3%	,8%	,2%	,5%	,0%	6,7%
Siyasi Değerler	6	23	17	9	3	0	1	59	
	10,2%	39,0%	28,8%	15,3%	5,1%	,0%	1,7%	100,0%	
	1,9%	6,2%	8,2%	17,6%	21,4%	,0%	33,3%	6,0%	
	,6%	2,3%	1,7%	,9%	,3%	,0%	,1%	6,0%	
Sosyal Değerler	8	10	14	1	0	0	0	33	
	24,2%	30,3%	42,4%	3,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	2,5%	2,7%	6,8%	2,0%	,0%	,0%	,0%	3,4%	
	,8%	1,0%	1,4%	,1%	,0%	,0%	,0%	3,4%	
Cevap yok	3	2	0	0	0	1	0	6	
	50,0%	33,3%	,0%	,0%	,0%	16,7%	,0%	100,0%	
	,9%	,5%	,0%	,0%	,0%	6,7%	,0%	,6%	
	,3%	,2%	,0%	,0%	,0%	,1%	,0%	,6%	
Toplam	322	373	207	51	14	15	3	985	
	32,7%	37,9%	21,0%	5,2%	1,4%	1,5%	,3%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	32,7%	37,9%	21,0%	5,2%	1,4%	1,5%	,3%	100,0%	

$$X^2=194,310 \quad sd=42 \quad p<0,05$$

Değerlerin tutumlara ve tutumun da davranışa yansımaları ve tutum ile davranış arasındaki tutarlılık ilişkisinin birtakım faktörlere bağlı olarak değiştiğinden yukarıda bahsetmiştik. Bu durumun ortaya çıkmasında sınıf ve cinsiyet değişkenlerinin yanında değerlerin içselleştirilmesi ya da ortamın etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin; sosyal ortam tutum ile davranış arasındaki tutarlılık ilişkisini etkilemektedir. Araştırmalar göstermiştir ki tutum ortamsal etkenlerle etkileşim halinde davranış

meydana getirmektedir. Örneğin; Minard'ın (1952) ABD'nin güney eyaletlerinde bir maden ocağında yaptığı araştırmada beyaz ve siyahî işçilerin bir arada çalıştığı bir madende; beyaz işçilerin %60'ının siyahîlerle maden ocağında konuştukları, şehirde konuşmadıkları görülmüştür. Maden ocağındaki iş kurallarına göre beyazların siyahîlerle konuşmaması gerekiyordu. Şehirde ise beyazların siyahîlerle konuşmasını engelleyen ayrımcı sosyal normlar vardı. Beyaz işçilerin %20'si hem kömür ocağında hem de şehirde siyahîlerle konuşmazken, %20'si her iki ortamda da siyahî işçilerle konuşmaktadır. Bu gruplardan ilkinin siyahîlere karşı olumsuz, ikincisinin ise olumlu tutuma sahip olduğu söylenebilir. Ancak geriye kalan %60'lık çoğunluk için böyle bir yorum yapılamamaktadır (Kağıtcıbaşı, 1999: 108). Dolayısıyla sosyal ortam bazı zamanlarda tutum ve davranış ilişkisini doğrudan etkileyen bir faktör olabilir. Örnekten yola çıkarak “ortamın davranış belirlemede tutumlardan daha etkili olabildiği” söylenebilir. Ancak bu durumu genellemek yerinde olacaktır. Nitekim araştırmamızda, yaşanan yer bağımsız değişkeni ile dini davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dini davranışları yerine getirme noktasında köy ve büyük kent oranlarının birbirine eşit (%31,2) olduğu gözlenmiştir.

Bir tutumun davranışa dönüşmesinde etkili bir diğer faktör de tutumun gücüdür. Yerleşmiş, köklü tutumların gücü daha yüksektir. Bu bakımdan güçlü tutum söz konusu olduğunda davranışı tahmin etmek daha kolay olacaktır. Tutumun gücü yanında tutumun ulaşılabilirliği yani bireyin belleğindeki yeri de davranışı etkilemektedir. Erişilebilirliği yüksek tutumlar kendiliğinden davranışa dönüşebilmektedir. Erişilebilirliği yavaş olan tutumlar ise bireyin aklına daha yavaş geldiğinden onların davranışa dönüşme ihtimali yüksek olandan daha fazladır. Bireyin kendi tutum ve davranışlarının ne ölçüde farkında oldukları da tutum ve davranış ilişkisini artırmaktadır (Freedman vd., 1998: 338-340; Kağıtcıbaşı, 1999: 110-114; Hoog ve Vaughan, 2007: 182-192; Tutar, 2012: 233; Aronson vd., 2012:3 94-395). Ancak gençlik dönemindeki bireylerin kendi tutum ve davranışlarının daha az farkında oldukları düşünülmektedir. Bu dönemde bireyler, akıldan çok duygu yönlü düşünce ve hareket şeklini benimserler. Davranışları akıl süzgecinden geçirmeden, yapmak istedikleri için yaparlar. Değerler ve tutumlar da tam bu noktada gençler üzerinde etkili olmaktadır. Değerler, gençlerin kimlik arayışları içinde oldukları bu dönemde onların nasıl davranmaları gerektiği konusunda son derece önemli roller üstlenirler (Şenol vd., 2014: 41). Ancak genç

bireyler, olgunlaşma sürecini henüz tamamlamamalarından dolayı yetişkinlere göre birtakım unsurlardan daha fazla etkilenmektedir. Üniversite eğitimi ve yaşantısı da bu unsurların başında gelmektedir. Gerek aldıkları akademik eğitim gerekse yaşadıkları ortam nedeniyle var olan değerleri ya daha da pekişmekte ya da yerine yenileri gelmektedir.

Üniversite eğitiminin değerler üzerindeki etkisi sadece eğitim ve eğitimin içeriğiyle sınırlı değildir. Üniversiteler aynı zamanda öğrencilere farklı sosyal ortamlar sunmakta ve bu ortamlar da öğrencilerin değerleri üzerinde etkili olmaktadır. Üniversitelerde öğrencilerin büyük çoğunluğu evlerinden ve ailelerinden uzakta eğitim görmektedir. Bu durum onlar üzerinde daha önceden yaşadıkları sosyal baskının azalması anlamına gelmektedir. Birinci sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun yeni ve yabancı oldukları bir ortama gelmiş olmanın verdiği ürkeklik ile aile ve sosyal baskının hâlâ devam ediyor olması bakış açılarında belirgin değişikliklere neden olmamaktadır. Ancak gençlik ve yetişkinlik dönemi arasında sıkışıp kalan bu bireyler için ailelerinden uzak kalmak zamanla birtakım özgürlüklere sahip olma fikrini de beraberinde getirmektedir. Eşcinsellik ve evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair algının değişmesi de bu özgürlük fikrinin en belirgin görünümüdür. Muhafazakârlığını koruyan geleneksel toplumlarda daha fazla anlam ifade eden namus kavramı ve bakirelik gibi konuların modern toplum kurumlarından biri olan üniversitelerde verilen eğitim ve yaşantısı yolu ile etkisini yitirdiği görülmektedir.

Muhafazakârlık genellikle hızlı sosyal değişmeye direnme ve geleneksel normları destekleme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, muhafazakârlık çoğu zaman gelenekselleme ya da geleneklere bağlılıkla açıklanmaktadır. Muhafazakârlığa göre geleneksel kurum ve normlar bir toplumun tarihsel tecrübesinin somutlaşmış birikimleridir. Bu bilgi veya birikim tek bir insan aklının spekülâtif çabasıyla erişilemeyecek kadar engin ve derindir (Erdoğan, 2004: 5). Bu bakımdan muhafazakârlık, değişim ve dönüşüm konusunda geleneksel değerleri destekleme ve sürdürme eğilimindedir. Ancak geleneksel toplumlara ait muhafazakâr unsurlar, modern toplumun kurumlarının yerleşmesine paralel olarak aşınmaktadır. Modernizmin değerlerini bireylere aktarmayı amaçlayan üniversiteler de gerek akademik eğitim vasıtası ile gerekse yaşantılar yolu ile geleneksel değerlerin yerine yeni değerleri koymayı amaçlamaktadır. Örneklemin sınıf bağımsız değişkenine göre evlilik öncesi

cinsel ilişkiye dair algısını ölçmeyi amaçlayan tablo 28'in sonuçları da bu varsayımı doğrulamaktadır.

Tablo28: Sınıf İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki

		Evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair düşünce				Toplam
		Hiçbir şekilde olmamalı	Aşk varsa olabilir	Aşk olmasa da normaldir	Cevap yok	
Sınıf	1.Sınıf	414	70	18	1	503
		82,3%	13,9%	3,6%	,2%	100,0%
		54,1%	42,4%	36,7%	16,7%	51,1%
		42,0%	7,1%	1,8%	,1%	51,1%
Son sınıf	Son sınıf	351	95	31	5	482
		72,8%	19,7%	6,4%	1,0%	100,0%
		45,9%	57,6%	63,3%	83,3%	48,9%
		35,6%	9,6%	3,1%	,5%	48,9%
Toplam	Toplam	765	165	49	6	985
		77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%

$$X^2=14,651 \quad sd=3 \quad p< 0,05$$

Birinci ve son sınıf öğrencilerinin evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair algılarının farklılaştığı gözlenmiştir. Birinci sınıf öğrencilerinin %82,3'ü evlilik öncesi cinsel ilişkiyi kesinlikle olmaması gerek bir durum olarak görürken bu oran son sınıf öğrencileri arasında %72,8'e düşmüştür. Aynı şekilde aşk varsa evlilik öncesi cinsel ilişki olabilir diyenlerin oranı birinci sınıfta % 13,9 iken, son sınıfta %19,7'dir. Aşk olmasa da normal bir durum diyenlerde de bir farklılık yaşanmış, bu oran birinci sınıf öğrencileri arasında %3,6, son sınıf öğrencileri arasında %6,4'dür. Üniversiteli genç bireylerin evlilik öncesi cinsel ilişkiye bakış açısının değişimi; başta alınan üniversite eğitimi olmak üzere, yaşanan ortamın özellikleri ve modernizmin getirdiği bireysel özgürlük anlayışı ile örtüşmektedir. Öte yandan farklılıkları anlama ve hoşgörülü olma açısından da üniversite eğitimi oldukça belirleyici bir etkiye sahiptir. Farklı kültür, sınıf ve aile yapısını temsil eden genç bireylerin, ortak eğitim ve yaşam alanlarında bulunmaları, birbirlerini farklılıkları ile kabullenmelerine neden olmaktadır. Genç bireylerin tahammül seviyesinin artması ise bireylerin hoşgörüyeye ilişkin genel algılarında da zamanla değişime yol açmaktadır.

Esmer'in 2012'de yapmış olduğu "Türkiye Değerler Atlası" adlı çalışma ülkemizde muhafazakâr değerlerin ve muhafazakâr eğilimlerin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak çalışmaya göre muhafazakârlık eğilimleri farklı değişkenlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu değişkenler açısından değerlendirildiğinde

ortaya çıkan sonuçların araştırmamızda ulaştığımız sonuçlarla paralellik gösterdiği gözlenmiştir. Nitekim diplomasız insanların üniversite mezunlarına oranla muhafazakâr eğilimleri daha fazla oluşu araştırmamız açısından oldukça anlamlıdır.

Eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak değer algısının değişmesi ve muhafazakârlık eğilimlerinin azalmasındaki etkisini ortaya koyan araştırmaların en önemlilerinden biri de Türkiye Aile Yapısı Araştırması'dır. Araştırmaya göre, herhangi bir okul bitirmeyenlerin %3,1'i, ilkökul mezunlarının %3,6'sı, ortaokul mezunlarının %6,4'ü, lise mezunlarının %12,1'i ve üniversite/lisansüstü mezunlarının %17,9'u çiftlerin nikâhsız birlikte yaşamalarına onay vermektedir. Öte yandan, herhangi bir okul bitirmeyenlerin %3,2'si, ilkökul mezunlarının %3,6'sı, ortaokul mezunlarının %5,7'si, lise mezunlarının %8,5'i ve üniversite/lisansüstü mezunlarının ise %11,1'i evlilik dışı çocuk sahibi olmaya onay vermektedir (TAYA, 2011: 186). Günümüz modern değerlerin temelinde yükselen yeni eğitim anlayışı ile yapılandırılan üniversitelerde, genç bireylere sunulan özgürlük alanları geleneksel değerleri de temelinden sarsmaktadır. Görüldüğü üzere, ahlâki değerlere ilişkin muhafazakârlık derecesi eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak azalmaktadır. Üniversite eğitiminin bu değerlere ilişkin algının değişmesi üzerindeki etkisi ise araştırmamızın sonuçlarını desteklemesi oldukça önemlidir.

Her ne kadar ülkemiz için erkek ve kadınlarda muhafazakârlık oranları birbirine yakın olsa da cinsiyet ve cinsellik gibi konularda farklılıklar görülebilmektedir. Özellikle namus kavramı geleneksel toplumlarda en fazla önem verilen konuların başında gelmektedir. Ancak cinsellik, bakirelik ve namus gibi kavramlar bu toplumlarda kadın üzerinden tartışılmaktadır. Özellikle annelik vasfına vurgu yapılarak “evlenilecek ve eğlenilecek kız”, “erkektir ne yapsa elinin kiridir” gibi söylemlerle vurgulanan toplumsal cinsiyet farklılıklarının birincil muhatabı her zaman kadın olmaktadır. Kız çocukları yetiştirilirken verilen değerlerin niteliği de bu anlayıştan beslenmektedir. Nitekim bu anlayış araştırma sonuçlarına da yansımış, kız öğrencilerin evlilik öncesi cinsel ilişki konusunda erkek öğrencilere göre daha muhafazakâr oldukları görülmüştür. Buna göre kız öğrencilerin %82,7'si evlilik öncesi cinsel ilişki için “hiçbir şekilde olmamalıdır” derken, bu oran erkeklerde %69,6'ya düşmüştür. Kız öğrencilerin erkeklere oranla bu konuda daha muhafazakâr olduğu söylenebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasında önceden belirtildiği gibi namus kavramının kadın üzerinden tartışılması ve

kadına ait bir kavrammış gibi görülmesinin yanında, kadınların toplum içinde maruz kaldıkları sosyal kontrolün erkeklere nazaran daha fazla olması da eklenebilir.

Tablo 29: Cinsiyet İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki

	Evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair düşünce				Toplam
	Hiçbir şekilde olmamalı	Aşk varsa olabilir	Aşk olmasa da normaldir	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	502	90	15	0	607
	82,7%	14,8%	2,5%	,0%	100,0%
	65,6%	54,5%	30,6%	,0%	61,6%
	51,0%	9,1%	1,5%	,0%	61,6%
Erkek	263	75	34	6	378
	69,6%	19,8%	9,0%	1,6%	100,0%
	34,4%	45,5%	69,4%	100,0%	38,4%
	26,7%	7,6%	3,5%	,6%	38,4%
Toplam	765	165	49	6	985
	77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%

$$X^2=38,225 \quad sd=3 \quad p< 0,05$$

Bu konuda araştırmamızda ortaya çıkan sonuçlar Ersoy'un (2012: 278) değerlere ilişkin yapmış olduğu kent araştırmasının sonuçları tarafından da desteklenmektedir. Ersoy'un yaptığı çalışmada kadınların %81,8'i erkeklerin ise %69,4'ü evlilik öncesi cinsel ilişkinin kesinlikle olmaması gerektiğini savunmaktadır. Aşk varsa olabilir ve aşk olmasa da olabilir diyenlerin oranı da erkeklerde daha yüksektir. Ersoy'a göre evliliğe yönelik olarak toplumun cinsiyetlere dair biçmiş olduğu roller ve beklentiler yer almaktadır. Nitekim bir erkeğin karısını aldatması durumunda evlilik yıkılmazken, kadının aldatması durumunda çeşitli şiddet olayları görülebilmektedir.

Kahraman vd. (2015) tarafından yapılan "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları" adlı çalışmada da araştırmamızı destekleyen sonuçlara ulaşıldığı gözlenmiştir. Çalışmada yer alan "bir kadın cinsel ilişkiyi evlendikten sonra yaşmalıdır" önermesine kadınların %78,3'ü erkeklerin ise %76,2'si katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın ve erkek oranları arasındaki farkın yüksek olmaması araştırmacı tarafından; üniversite öğrencilerinde geleneksel tutumun cinsiyet ayırt etmeden devam ettiği yönündedir. Ancak "Bir erkeğin evleneceği kadının mutlaka bakire olması gerekir." önermesine katılanlar arasında yüksek bir farkın oluşu araştırmamızda ulaştığımız sonuçları fazla destekler niteliktedir. Buna göre kadınların %53,9'u bu önermeye katılmazken; erkeklerin ise sadece %30,1'i katılmamaktadır. Öte yandan bu oranlar "Bir erkeğin cinselliği evlendikten sonra yaşmalıdır" önermesine

verilen cevaplarla da doğru orantılıdır. Buna göre kadınların %30,4'ü erkeklerin ise %46,7'si bu önermeye katılmamaktadır. Kadının ve erkeğin cinselliğine ilişkin ortaya çıkan bu farklılık, toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki farklılık ile açıklanabilir. Nitekim bu durum araştırmacı tarafından, ataerkil geleneksel toplumlarda evlilik öncesi kadına yasaklanan cinselliğin, erkeğe izin vermesi olarak yorumlanmıştır.

Ersoy ise yapmış olduğu “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği” adlı çalışmada kadın ve erkeğin, evlilik öncesi cinsel ilişki konusunda birbirine yakın oranlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonucuna göre, evlilik öncesi cinsel ilişkiye kadınların %64,2'sinin, erkeklerin ise %65'inin karşı çıktığı görülmektedir. Ersoy' a (2009: 226) göre, bu konuda erkeğin sergilediği davranışlar sevimli bir kılıf içerisinde sunulurken kadının sürekli olarak yasaklamalarla ön plana çıkarılması kadında haksızlık duygusuna neden olmaktadır. Bu durumda kadının evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair tutumlarını toplumun geleneksel beklentilerin ötesinde, eşitlik talebi doğrultusundaki itirazları olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Ülkemizde muhafazakârlıkla ilgili hayli çalışma yapılmaktadır. Esmer'in 2012 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre Türkiye'de 1990'da muhafazakârlık oranı % 60.34, 2001'de % 64,80 ve 2012 'de % 63.00'dür (Esmer,2012). Bu rakamlar ülkemizde muhafazakârlığın önemli bir ölçüde varlığını göstermektedir. Yine aynı çalışma muhafazakârlık eğilimlerinin kırdan kentten daha fazla olduğunu da belirtmektedir. Bu durum araştırmamız tarafından da desteklenmektedir.

Tablo 30: Yaşanılan Yer İle Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki

		Evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair düşünce				Toplam
		Hiçbir şekilde olmamalı	Aşk varsa olabilir	Aşk olmasa da normaldir	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	283	75	18	2	378
		74,9%	19,8%	4,8%	,5%	100,0%
		37,0%	45,5%	36,7%	33,3%	38,4%
	Şehir	28,7%	7,6%	1,8%	,2%	38,4%
		339	68	26	2	435
		77,9%	15,6%	6,0%	,5%	100,0%
	İlçe-Kasaba	44,3%	41,2%	53,1%	33,3%	44,2%
		34,4%	6,9%	2,6%	,2%	44,2%
		57	14	4	1	76
	Köy	75,0%	18,4%	5,3%	1,3%	100,0%
		7,5%	8,5%	8,2%	16,7%	7,7%
		5,8%	1,4%	,4%	,1%	7,7%
	Cevap yok	84	7	1	1	93
		90,3%	7,5%	1,1%	1,1%	100,0%
		11,0%	4,2%	2,0%	16,7%	9,4%
Toplam	8,5%	,7%	,1%	,1%	9,4%	
	2	1	0	0	3	
	66,7%	33,3%	,0%	,0%	100,0%	
		,3%	,6%	,0%	,0%	,3%
		,2%	,1%	,0%	,0%	,3%
		765	165	49	6	985
		77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%	

$$X^2=15,332 \quad sd=12 \quad p< 0,05$$

Tablo 30’da görüldüğü gibi, evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair düşünce öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yere göre farklılaşmaktadır. Muhafazakârlık oranlarının daha fazla olduğu köyde yaşamının büyük çoğunluğunu geçiren öğrencilerin %90,3’ü evlilik öncesi cinsel ilişkiye “Hiçbir şekilde olmamalıdır.” diye yanıt verirken; bu oran yaşamın büyük çoğunluğunu şehirde geçirenlerde %77,9, büyük şehirde geçirenlerde ise %74,9 olmuştur. Bu sonuçların ortaya çıkışında, modern değerlerin hâkim olduğu kentlerde hem modernleşme eğilimlerinin yüksek oluşunun hem de sosyal baskının köylere oranla daha az oluşunun etkili olduğu söylenebilir. Birincil ve yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu kırsal bölgelerde ise bu yolla bireyler üzerinden sosyal kontrol mekanizması daha yoğun ve hızlı çalışmaktadır. Bu mekanizmanın en fazla işlerlik kazandığı konuların başına ise cinsellik yer almaktadır.

Değerler; bireyin hayata karşı duruşunda, hedeflerinde, beklentilerinde ve tepkilerinde, kısacası birey olarak varoluşunda ona yol gösteren en önemli rehberdir. Ancak değerler, tutumlar ve davranışlarla bir bütün olarak değerlendirildiğinde anlam kazanır. Nitekim bireyin tutumları değerlerinden beslenerek davranışa dönüşür. Örneğin, değerler hiyerarşisinde dini değerleri üst sırada yer alan bir bireyin en güçlü tutumunun da dini değerlerinden beslenmesi beklenir.

Tablo 31’de da görüldüğü gibi araştırma sonuçları bu varsayımı destekler, niteliktedir. Değerler hiyerarşisinde, dini değerleri en üst sırada yer alan öğrencilerin evlilik öncesi cinsel ilişkiye bakış açısını tahmin etmek hiç de zor olmayacaktır. Çünkü dini değerler ve dolayısıyla dini değerlerden kaynaklanan tutumlar diğerlerine oranla çok daha güçlüdür. Buna göre dini değerleri öncelikli olan öğrencilerin evlilik öncesi cinsel ilişkiye bakış açıları diğer değerlerle kıyaslandığında yüksek oranda olumsuzdur. Buna göre değerler hiyerarşisinin üst sırasında dini değerleri yer alan öğrencilerin %91,4’ü evlilik öncesi cinsel ilişkinin hiçbir şekilde olmaması gerektiğini belirtmiştir. Araştırmamızdan elde ettiğimiz sonuçlar Ersoy’un (2012: 277) değer farklılaşmaları üzerine yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarıyla da bire bir örtüşmektedir. Nitekim Ersoy’un çalışmasında, idealindeki en yüksek değeri iyi bir mümin olmak isteyen örneklem %88,8’i evlilik öncesi cinsel ilişkinin olmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada dikkat çekmesi gereken önemli bir husus mevcuttur. Ersoy’un yapmış olduğu çalışmanın Malatya il genelinde yapılmış olması itibarı ile dini değer oranlarının araştırmamızda ulaştığımız oranlara kıyasla daha yüksek olması beklenmiştir. Ancak

üniversite eğitiminin genel olarak dini değerlerde bir azalmaya yol açarken, hiyerarşisinde en önemli değer olarak dini değerlerin yer aldığı bireylerin evlilik öncesi cinselliğe karşı tutumlarının daha da katılaşmasına yol açtığı görülmektedir. Genel anlamda değerlendirildiğinde, üniversite eğitimi her ne kadar modernizm değerlerinin lehine bir tablo sunmasına karşın, kadının cinselliği söz konusu olduğunda geleneksel değerler ön plana çıkmaktadır.

Tablo 31: Değerler Hiyerarşisi ile Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Dair Düşünce Arasındaki İlişki

		Evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair düşünce				Toplam
		Hiçbir şekilde olmamalı	Aşk varsa olabilir	Aşk olmasa da normaldir	Cevap yok	
Değerler hiyerarşisinde sıradaki değer	Estetik Değerler	168	41	13	1	223
		75,3%	18,4%	5,8%	,4%	100,0%
		22,0%	24,8%	26,5%	16,7%	22,6%
		17,1%	4,2%	1,3%	,1%	22,6%
	Dini Değerler	331	22	6	3	362
		91,4%	6,1%	1,7%	,8%	100,0%
		43,3%	13,3%	12,2%	50,0%	36,8%
		33,6%	2,2%	,6%	,3%	36,8%
	Ahlâki Değerler	134	33	8	1	176
		76,1%	18,8%	4,5%	,6%	100,0%
		17,5%	20,0%	16,3%	16,7%	17,9%
		13,6%	3,4%	,8%	,1%	17,9%
	İktisadi Değerler	34	21	5	0	60
		56,7%	35,0%	8,3%	,0%	100,0%
		4,4%	12,7%	10,2%	,0%	6,1%
		3,5%	2,1%	,5%	,0%	6,1%
	Teorik-Bilimsel Değerler	36	19	11	0	66
		54,5%	28,8%	16,7%	,0%	100,0%
		4,7%	11,5%	22,4%	,0%	6,7%
		3,7%	1,9%	1,1%	,0%	6,7%
Siyasi Değerler	35	19	5	0	59	
	59,3%	32,2%	8,5%	,0%	100,0%	
	4,6%	11,5%	10,2%	,0%	6,0%	
	3,6%	1,9%	,5%	,0%	6,0%	
Sosyal Değerler	23	9	1	0	33	
	69,7%	27,3%	3,0%	,0%	100,0%	
	3,0%	5,5%	2,0%	,0%	3,4%	
	2,3%	,9%	,1%	,0%	3,4%	
Cevap yok	4	1	0	1	6	
	66,7%	16,7%	,0%	16,7%	100,0%	
	,5%	,6%	,0%	16,7%	,6%	
	,4%	,1%	,0%	,1%	,6%	
Toplam	765	165	49	6	985	
	77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	77,7%	16,8%	5,0%	,6%	100,0%	

$$X^2=130,551 \quad sd=21 \quad p< 0,05$$

Değerler bireye yol göstererek tutum ve davranışlarına kaynaklık etmelerine karşın zamanla değişebilir. Bu değişimde bireyin almış olduğu eğitimin ve içerisinde

yaşadığı toplumsal şartların büyük rolü vardır. Eğitim ile birlikte yeni değerler kazanıldığı gibi var olan mevcut değerlerde de değişimler meydana gelebilir. Özellikle üniversite eğitiminin ve yaşantısının genç bireyin hayata bakış açısında önemli değişimlere neden olduğu gözlenmiştir. Buna göre örneklemin, bireyin aldığı eğitimle birlikte yaşadığı çevrede yerini belirleyen en önemli şeyin ne olduğuna dair algısında da birtakım değişimlerin meydana geldiği gözlenmiştir. Örneklemin genelinde son sınıflarda eğitim (%45,4) başta olmak üzere, gelir (%31,1) ve çevre (17,2) yüksek oranlara sahiptir. Soy faktörü ise son sınıflarda %3,9 olmak üzere oldukça düşük bir orana sahiptir. Eğitim, gelir ve çevre ile soy arasındaki bu farklılık ise statü kavramı ile açıklanabilir.

Tablo32: Sınıf İle İnsanın Yaşadığı Çevrede Yerini Belirleyen Faktör Arasındaki İlişki

		İnsanın yaşadığı çevrede yerini belirleyen en önemli faktör					Toplam	
		Eğitimi	Geliri	Soyu	Çevresi	Kişiliği		Cevap yok
Sınıf	1.Sınıf	274	119	27	74	5	4	503
		54,5%	23,7%	5,4%	14,7%	1,0%	,8%	100,0%
		55,6%	44,2%	58,7%	47,1%	50,0%	40,0%	51,1%
		27,8%	12,1%	2,7%	7,5%	,5%	,4%	51,1%
	Son sınıf	219	150	19	83	5	6	482
		45,4%	31,1%	3,9%	17,2%	1,0%	1,2%	100,0%
		44,4%	55,8%	41,3%	52,9%	50,0%	60,0%	48,9%
		22,2%	15,2%	1,9%	8,4%	,5%	,6%	48,9%
Toplam	493	269	46	157	10	10	985	
	50,1%	27,3%	4,7%	15,9%	1,0%	1,0%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	50,1%	27,3%	4,7%	15,9%	1,0%	1,0%	100,0%	

$$X^2=11,573 \quad sd=5 \quad p< 0,05$$

Toplum, insanların gelişigüzel ve tesadüfî bir bileşimi değildir. Her birey içinde yaşadığı toplumda belirli bir yere sahiptir. Bireylerin toplumda işgal ettikleri bu yere “statü” denmektedir. Statü, bireylerin sosyal kimliklerinin bir parçasıdır ve diğer bireylerle olan ilişkilerin belirlenmesine yardım eder. Sosyal statü kişinin çevresindekilerin, toplum içinde ona uygun gördükleri mevki veya pozisyonlardır (Macionis, 2013: 139; Fichter, 1996: 30-31). Dolayısıyla bireyin kendisine dair bir değerlendirmesini değil toplum tarafından değerlendirilmesini ifade etmektedir.

Statüler genellikle atfedilmiş (verilmiş) ve kazanılmış statüler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Atfedilmiş statüler, doğumla kazanılmış ve bireyin iradesi dışında elde ettiği statülerdir. Yaş, cinsiyet, soy gibi statüler ise atfedilmiş statülerdir. Kazanılmış statüler ise bireyin kendi iradesi ve çabasıyla elde ettiği toplumsal konumlardır. Örneğin

birinin eşi olmak, öğretmen olmak vb. (Newman, 2013: 15). Sosyal hareketliliğin kısıtlı olduğu geleneksel toplumlarda bu değerlendirmeye esas teşkil eden özellikler genellikle doğumla verilmiş olan bazı niteliklerdir ve bireylerin bu konuda bir iradesi söz konusu değildir. Bu yüzden geleneksel toplumlarda yaş, cinsiyet, soy gibi değişmeyen özellikler bireyin konumunu belirlemektedir. Sosyal hareketliliğin önünde görünen bir engelin olmadığı modern toplumlarda ise, birey bir anlamda kendi statüsünü kendisi kazanmaktadır.

Statü, bir toplumda bireyleri niteleyen ve belirleyen en önemli etmendir. Bu nedenle, öteki ve diğerleri üzerinden anlam ve varlık kazanır. İyi, düşük, kötü, yüksek, değerli ve değersiz olarak nitelendirilen statü, modern toplumun bireyinin ulaşmak istediği bir amaçtır. Modern toplumda eğitim görmek ya da görmemek statüyü belirleyen en önemli faktördür (Doğan, 2011: 140). Özellikle üniversite eğitimi, meslek ve gelir kazanma açısından statüyü belirleyen en önemli eğitim kurumudur. Üniversitelerin işlevi, bireylere meslek ve gelir kazandırmaktır. Toplumsal statü ise kazanılan gelir ve mesleğin en önemli sonucudur. Bu nedenle genç bireyler, üniversite eğitimi sonunda toplumda belirli bir saygınlığa ulaşma beklentisi içerisindeyler. Araştırma sonuçları da bu durumu destekler niteliktedir. Buna göre sınıf değişkeni açısından, hem birinci sınıflarda hem de son sınıflarda insanın yaşadığı çevrede yerini belirleyen en önemli faktörün eğitim olduğu gözlenmiştir. Eğitimi gelir faktörü takip etmektedir. Bu bakımdan öğrencilerin sahip olduğu değerler modern değerlerle örtüşmektedir. Ancak eğitim birinci sınıflarda % 54,5 iken, son sınıflarda % 45,4 olmuştur. Buna karşın gelir faktörü birinci sınıflarda %23,7 iken son sınıflarda % 31,1'e çıkmıştır. Son sınıflarda gelirin öneminin artması mezun duruma gelen öğrencilerin hayata atılma arifesinde statü algılarında meydana gelen belirgin bir değişikliği göstermektedir. Soy faktörünün birinci sınıflarda son sınıflara nazaran daha yüksek olması da anlamlıdır. Burada üniversite eğitiminin modern değerleri aktarmadaki rolü ön plana çıkmaktadır. Birinci sınıflarda %5,4 olan soy faktörü son sınıflarda %3,9'a düşmüştür. O halde üniversite eğitiminin bireyin toplumdaki konumuna dair belirgin bir değer değişimi yaratığı ifade edilebilir.

Cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde, insanın yaşadığı çevrede yerini belirleyen unsurların farklılıklar gösterdiği gözlenmiştir. Eğitim ise örneklemin statü algısını belirleyen en önemli faktördür. Ancak erkek öğrencilerde bu oran %41,3

iken kız öğrencilerde %55,5'dir. Aynı şekilde gelir faktörü de kız ve erkek öğrenciler açısından farklılaşmaktadır. Gelir faktörü erkek öğrencilerde % 33,3 iken, kız öğrencilerde bu oran %23,6 olmuştur.

Tablo 33: Cinsiyet İle İnsanın Yaşadığı Çevrede Yerini Belirleyen Faktör Arasındaki İlişki

	İnsanın yaşadığı çevrede yerini belirleyen en önemli faktör						Toplam
	Eğitimi	Geliri	Soyu	Çevresi	Kişiliği	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	337	143	31	85	4	7	607
	55,5%	23,6%	5,1%	14,0%	,7%	1,2%	100,0%
	68,4%	53,2%	67,4%	54,1%	40,0%	70,0%	61,6%
	34,2%	14,5%	3,1%	8,6%	,4%	,7%	61,6%
Erkek	156	126	15	72	6	3	378
	41,3%	33,3%	4,0%	19,0%	1,6%	,8%	100,0%
	31,6%	46,8%	32,6%	45,9%	60,0%	30,0%	38,4%
	15,8%	12,8%	1,5%	7,3%	,6%	,3%	38,4%
Toplam	493	269	46	157	10	10	985
	50,1%	27,3%	4,7%	15,9%	1,0%	1,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	50,1%	27,3%	4,7%	15,9%	1,0%	1,0%	100,0%

$$X^2=24,239 \quad sd=5 \quad p< 0,05$$

Toplumsal cinsiyet rolleri kadının toplumdaki yerini sınırlandırırken, erkeklerin toplumsal yaşamda daha aktif rol oynamalarına neden olmaktadır. Kadının toplumsal yaşamda yer alması ve statüsünü yükseltmesinin en önemli kanalı ise eğitimidir. Kız öğrencilerin insanın toplumdaki yerini belirleyen en önemli faktör olarak eğitime daha çok önem vermesi de bu bakımdan anlamlıdır. Öte yandan erkek öğrencilerde gelir faktörünün kız öğrencilere nazaran daha yüksek olması da aynı şekilde toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklanabilir. Toplumsal yaşamda birinci derecede evin geçimini karşılama sorumluluğu erkeğe verilmiştir. Buna bağlı olarak toplumsal statü algısında gelir faktörünün erkek öğrencilerde daha yüksek olması anlamlı bir sonuçtur.

İnsanın toplumdaki yerini belirleyen en önemli faktör, öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yere göre de farklılaşmaktadır. Eğitim her kategoride temel etmen olarak kabul edilmekle birlikte, bu konuda eğitim faktörünün öneminin büyük şehirden köye gidildikçe azaldığı gözlenmektedir. Buna göre tablo 34'de de görüleceği gibi, yaşamının büyük çoğunluğunu büyük şehirde geçiren öğrencilerin insanın toplumdaki yerini belirleyen en önemli faktör olarak eğitimi görme oranı %51,9; yaşamının çoğunu köyde geçirenlerin oranı ise %40,9 dur.

Tablo 34: Yaşanılan Yer ile İnsanın Yaşadığı Çevrede Yerini Belirleyen Faktör Arasındaki İlişki

		İnsanın yaşadığı çevrede yerini belirleyen en önemli faktör						Toplam
		Eğitimi	Geliri	Soyu	Çevresi	Kişiliği	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	196	106	15	53	5	3	378
		51,9%	28,0%	4,0%	14,0%	1,3%	,8%	100,0%
		39,8%	39,4%	32,6%	33,8%	50,0%	30,0%	38,4%
		19,9%	10,8%	1,5%	5,4%	,5%	,3%	38,4%
	Şehir	225	104	22	77	3	4	435
		51,7%	23,9%	5,1%	17,7%	,7%	,9%	100,0%
		45,6%	38,7%	47,8%	49,0%	30,0%	40,0%	44,2%
		22,8%	10,6%	2,2%	7,8%	,3%	,4%	44,2%
	İlçe-Kasaba	32	27	1	13	1	2	76
		42,1%	35,5%	1,3%	17,1%	1,3%	2,6%	100,0%
		6,5%	10,0%	2,2%	8,3%	10,0%	20,0%	7,7%
		3,2%	2,7%	,1%	1,3%	,1%	,2%	7,7%
Köy	38	32	7	14	1	1	93	
	40,9%	34,4%	7,5%	15,1%	1,1%	1,1%	100,0%	
	7,7%	11,9%	15,2%	8,9%	10,0%	10,0%	9,4%	
	3,9%	3,2%	,7%	1,4%	,1%	,1%	9,4%	
Cevap yok	2	0	1	0	0	0	3	
	66,7%	,0%	33,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,4%	,0%	2,2%	,0%	,0%	,0%	,3%	
	,2%	,0%	,1%	,0%	,0%	,0%	,3%	
Toplam		493	269	46	157	10	10	985
		50,1%	27,3%	4,7%	15,9%	1,0%	1,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		50,1%	27,3%	4,7%	15,9%	1,0%	1,0%	100,0%

$$X^2=24,214 \quad sd=20 \quad p<0,05$$

Kentleşmeyi, yalnızca işbölümünün ve nüfus yoğunluğunun yaşandığı mekânlar olmayıp, aynı zamanda ekonomik ve sosyal farklılaşmayı da içeren bir kavramdır. Kırsal kesimden farklı olan bu yaşam alanlarında aile ve gelirin işlevleri değişmiştir. Öte yandan eğitimin işlevi de, geleneksel toplumlarda yer alan eğitim anlayışından oldukça farklılaşmış ve sosyal hayatın belirleyici bir unsuru haline gelmiştir. Eğitimin öneminin bu şekilde farklılaşması daha çok kente ait bir değer olmasıyla açıklanabilir. Modernizme ait değerlerin daha yoğun olarak yaşandığı kentlerde bireylerin statü kazanmasının en etkili yolu eğitimidir. Dolayısıyla köylere kıyasla kentlerde eğitime daha fazla önem verilmektedir. Köyler ise geleneksel yapının daha hâkim olduğu yerlerdir. Bireylerarası ilişkilerin temelini soy, akrabalık gibi birliktelikler oluşturmaktadır. Öte yandan köylerde toplumsal farklılaşmaya dayalı işbölümünün olmayışı, bireylerin hayata dair kaygılarını sadeleştirmektedir. Bu nedenle bireyin en önemli kaygılarından birinin geçim kaygısı olması, statü kaynağı olarak gelirin önemini ön plana çıkarmaktadır. Nitekim bireyin toplumdaki yerini belirleyen en önemli faktör

olarak gelirin ve soyun köylerde daha yüksek orana sahip oluşu bu bakış açısını desteklemektedir.

3.2.2.Değerlerin Toplumsal İşlevleri

Değerler, bireylerin psikolojik dünyasını şekillendirdiği gibi toplumu ve toplumun işleyişini de yönlendirmekte ve şekillendirmektedir. Her şeyden önce değerler bireylere ortak ölçütler sunarak onların davranışlarına yön verir. Bu yönüyle değerler bir yandan toplumsal yapının sürekliliğine katkıda bulunurken bir yandan da toplumsal bütünleşmeyi sağlar. Bu bakımdan değerlerin toplumsal yapının işleyişinde önemli işlevleri vardır.

3.2.2.1.Değerlerin Toplumsal Yapının Sürekliliğine Olan Etkisi

Toplumsal değerler, bireyin kendi içerisinde özümlediği ölçütlenmiş duruşlardır. Değerler, bireyin hoşlandıklarını ya da hoşlanmadıklarını, diğer kişilerle uzaklığını veya yakınlığını ve temel gereksinimlerini karşılamak amacıyla uğraşlarını ayarlaması bakımından oldukça önemlidir. Değerlerin bu özellikleri onu büyük oranda toplumsal niteliğe kavuşturur (Şerif, 1985: 103). Dolayısıyla, değerler toplumsal yaşamda sosyal ilişkilere nüfus ederler. Örneğin; caddede, büroda, hastanede, otobüste günlük hayatı düzenler. Bu bakımdan, toplumda “paylaşılan” ve “ortak olarak kıymeti belirlenen” hususlar (Deth ve Scarbrough, 1995a: 34) olarak nitelendirilebilecek değerler, belli sosyal sonuçlara yol açarlar. Bu bağlamda, değerler toplum içerisinde belirli işlevlere sahiptir. Değerlerin genel işlevleri olarak nitelendirilebilecek işlevleri şunlardır (Fichter, 1996: 150):

- Değerler kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerlerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılırlar. Böylece tabakalaşma sistemini olanaklı hale getirirler.
- Değerler kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerinde odaklaştırırlar.
- Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları değerler tarafından işaret edilir. Böylece sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler.
- Değerler kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler.

- Değerler dayanışma araçları olarak işlevde bulunurlar.
- Değerler sosyal kontrolün ve baskının araçlarıdır. Kişileri doğru şeyleri yapmaya yönlendirirken, onaylanmayan davranışları da yasaklar.

Değerlerin toplumsal işlevlerine bakıldığında değerlerin toplumsal yapının sürekliliğine ve toplumsal bütünleşmeye olan katkısının ön planda olduğu görülmektedir. Toplumsal değerler toplumsal yapı ve toplumsal düzenin sürekliliği için çok önemlidir. Siyaset, aile, din, hukuk, eğitim, ekonomi gibi kurumlar toplumsal değerlerin etkisi altında şekillenir. Bu bakımdan değerler bir yandan toplumsal yapının sürekliliğini sağlarken bir yandan da toplumsal bütünleşmeye katkı sağlamaktadır. Toplumsal yapının sürekliliğine olan etkisi söz konusu olduğunda değerlerin toplumsal denetimi sağlayan kontrol mekanizması olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Sosyal kontrol, toplumsal yaşamda insanlar arası ilişkileri düzenleyen normlardan sapmayı önleyen ve toplumsal düzeni sağlayan bir mekanizmadır (Arslanoğlu, 2012: 147). Bir toplumda iyi – kötü, yararlı – yararsız ve benzerliklerin belirlenmesi, ideal düşünme ve davranma yollarının hemen hepsi değerler tarafından oluşturulur. Bu nedenle toplumdaki sosyal kontrol mekanizmaları değer kaynaklıdır (Avcı, 2007: 40). Bu mekanizma toplumsal denetim yolu ile toplumsal ilişkileri düzenlerken, bir yandan da bireylere yol gösterici rehberlik edici kalıplar ve davranışlar sunar. Toplumsal denetim, bir toplumdaki insanların benzer, sürekli ve kalıplaşmış biçimde davranmalarını açıklayan bir kavramdır. Toplumsal denetim belli bir davranışı gerçekleştirme konusunda toplumun bireye etkisi, baskısı olarak tanımlanabilir. Bu etki her toplumda bir takım karmaşık mekanizmalar çerçevesinde örgütlenen bir düzenle sağlanır. Söz konusu düzenin kaynağı ise normlar ve değerlerdir (Tan, 1981: 120-121).

Toplumsal yapılar, insan davranışlarını açıklamak amacıyla kullanılan “norm ve değerler” aracılığıyla bireylerin eylemlerini düzenlerler. Bu bakımdan değerler çoğu zaman bir üst belirlenmiş olarak kabul edilirler (Hitlin ve Piliavin, 2004: 359). Çünkü değerler, toplumca en iyi, en doğru, en faydalı ve en yararlı olduğu kabul edilen şeylerdir. Değerler bireylerin kişisel istekleri ya da beğenilerinin ötesinde grupların ya da toplumların kabul ettikleri, herkes için iyi ve arzu edilir olma özelliklerine sahiptir (Silah, 2005: 275). Bu bakımdan toplumsal değerler aynı zamanda kendilerini kabul ettirmek için birey üzerinde bir baskı unsuru oluştururlar (Şerif, 1985: 103).

Bir toplumda değerler kavramsal olarak bilinirler, coşkusal olarak yaşatılırlar, ortaklaşa paylaşılırlar, ciddiye alınırlar ve uslamlama normları olarak kullanılırlar. Bu bağlamda, değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir ve doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler, onaylanmayan davranışı engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder. Toplumda kullanılan ödül ve cezaların asıl temeli değerler sisteminde bulunur. İnsan deneyimlerinin birikimini yansıtan değerler sistemi, bireylerden neyin istendiğini, neyin yasaklandığını, neyin ödüllendirilip, neyin cezalandırıldığını belirler (Fichter, 1996: 146-150). Böylece değerler sayesinde sosyal kontrol ve sosyal yapının sürekliliği sağlanır. Değerler bireylere yol göstererek neyin doğru, neyin yanlış, neyin uygun neyin uygun olmadığını gösteren standartlar sunar. Bu standartların temel işlevi toplumsal yapının sürekliliğini ve işlevselliğini sağlamaktır. Bireylere yol gösterici standartlar olmadığı takdirde grubun ve toplumun uyumu bozulur. Bu durum toplumun devamlılığını ve sistemin işleyişini tehdit edici bir durumdur. Değerler yol gösterici özellikleri sayesinde bu durumun önüne geçmeye çalışır. Değerlere uyulmadığı takdirde ise normlar aracılığıyla uygun olmayan davranışlar cezalandırılır.

3.2.2.1.1. Değer ve Norm İlişkisi

Toplumsal yapının sürekliliği söz konusu olduğunda birtakım kuralların gerekliliği şarttır. Bu kurallar bir yandan toplumun düzenini sağlarken bir yandan da yapının sürekliliğine önemli katkılarda bulunurlar. Bu kuralların en önemlilerinden biri de toplumsal normlardır.

Bir ilişkiler ağı olarak da tanımlanabilecek olan toplumsal yapı gerek bireyler arası ilişkiler gerek grup ve kurumlar arası ilişkiler bağlamında karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu yapının varlığının devamı içinse toplumsal bir düzenin gerekliliği esastır. Bu düzenin devamı ancak hem bireyler arası ilişkileri hem gruplar hem de kurumlar arası ilişkileri düzenleyecek birtakım kurullarla mümkündür. Bu kuralların bütününe norm denir.

Toplumsal yaşamda bireylerin tutum ve davranışlarının belirli kural ve ölçülere göre örgütlenmiş olmalıdır. Böylece bireyler kendi tutum ve davranışlarının sınırını gösteren, bilinçli ya da bilinçsiz olarak uyguladıkları soyut modeller sayesinde diğer bireylerin belirli bir durumda nasıl davranacaklarını, nasıl bir tutum takınacaklarını

öngörebilme olanağı bulurlar. Bu anlamda belirli bir durumda uygun olan ya da olmayan değer, tutum ve davranışın ne olduğunu belirleyen ve yaptırımlarla desteklenen ortak toplumsal kurallara norm denir (Tolan, 1993: 236).

Grup üyeleri tarafından paylaşılan ideal davranış kalıpları olan normlar, uygun olan ya da olmayan davranışları belirleyerek (Zanden, 1979: 53) umulan, alışılmış, doğru ya da uygun olan durumları gösteren bu davranışlar için modeller ve kurallar oluşturur (Biesanz ve Biesanz, 1978: 38). Normlar resmi ve resmi olmayan olmak üzere ikiye ayrılır. Resmi normlar kanunlardır. Kanunlar resmi olarak düzenlenmiş, yazılı ve bir otoritenin gücü altında bulunan kurallara ve yaptırımlara sahiptir. Resmi olmayan normlar ise toplumsal ilişkiler sonucu oluşmuş, toplum üyeleri tarafından ortaklaşa kabul edilmiş yazılı olmayan sözlü kurallardır. Sözlü normlarında yazılı normlar gibi yaptırımları vardır. Fakat bu yaptırımlar belli bir otoriteye dayanmaz ve cezai müeyyidesinin mahiyeti farklıdır.

Sosyal hayatta bireylerin ve grupların tavır ve hareketleri bazı kurallara ve standartlara göre örgütlenmiştir. Sosyal norm adı verilen bu kurallar ve standartlar akılda tutulan ve bireylerin tavır ve hareketlerine sınırlar koyan kural ve ilkelerdir (Dönmezer, 1999: 229). Toplumsal normlar bireyin eylemlerini yöneten ölçüt veya kurallardır (Doğan, 2007: 307) ve toplumun üyelerini belirli olaylar karşısında belirli tarzda davranmaya zorlarlar. Bir davranışın norm haline gelebilmesi için bireyler arasında ortaklaşa uyulan bir davranış olması, davranışa bir değer atfetmesi, davranışa uyulmadığı zaman o davranışla ilgili bir yaptırım gücünün ortaklaşa kabul edilmesi gerekmektedir (Arslantürk ve Amman, 2009: 250).

Sosyal normlar grup üyeleri tarafından anlaşılabilen ve onlara yol gösteren ve baskı yapan kurallar ve standartlardır. Ancak sosyal normların baskı yapma özelliği kanunların gücüne dayanmamaktadır (Cialdini ve Trost, 1998: 152). Sosyal normların gücü toplumu oluşturan bireylerin hangi davranışların uygun ve kabul edilebilir, hangilerinin uygun olmadığı konusundaki ortak görüşlerine dayanmaktadır. Bu bağlamda, sosyal normların kanunlar gibi yasal bir dayanağı, yasal yaptırım süreçleri ve yasal kurumları yoktur. Sosyal normlar toplumu oluşturan bireyler arasında kabul edilmiş standartlardır ve bu standartlara uyulmaması halinde birey toplumun kendisinden gelen sosyal baskı ile karşı karşıya gelir.

Sosyal normlar standartlaşmış, yol gösterici ve idare edici davranış şekilleridir. Bireylerin davranışlarının nasıl değerlendirileceğinin rehberleridir. Toplum üyelerini belirli olaylar karşısında belirli tarzda davranmaya zorlarlar (Erkal, 1995: 30). Bu bakımdan sosyal yaşamda birçok açıdan önemli rol oynayan sosyal normlar aynı zamanda insanların davranışlarının sınıflandırılmasında, açıklanmasında ve tahmin edilmesinde de önemli rol oynar (Bizer vd, 2014: 106-107; Cialdini ve Trost, 1998: 151). Çünkü toplumun genel anlamda bireyden beklediği davranış şekilleri vardır. Belli koşullarda bireylerin nasıl davranmaları gerektiğini gösteren normlar, bireyden normlara uygun davranışlar bekler. Aksi durumda ise toplum normlar aracılığıyla bireye baskı yapar ve cezalandırır. Çünkü normlar bir rehber olmanın ötesinde müeyyidesi olan kuralar bütünüdür.

Sosyal normların özellikleri şunlardır (Dönmezer, 1999: 230-232):

- Her toplum, her sosyal grup belirli bir zaman kesimi sonunda normatif bir yapı, bir düzen geliştirir.
- Normlar, toplumun üyeleri tarafından bilinçaltılarının bir parçası haline geldiği zaman sosyal yapının bir parçası olurlar.
- Bireyler normları grup içinde elde ettikleri tecrübe ve deneyimler sonucu öğrenirler.
- Normlara uygun hareketler ceza ve ödüllerle sürdürülmeye çalışılır.
- Normların hepsi eşit derecede önemli değildir.
- Normlar statü ve rollere göre değişik olduğu gibi uygulandıkları kişilere göre de değişik nitelik gösterirler.
- Normlar toplumsal değişmeye bağlı olarak zamanla değişebilir.
- Toplumlar asli ihtiyaçları etrafında bazı sosyal norm sistemleri geliştirirler. Bunlara “kurumlar” adı verilir. Böylece din, eğitim, aile hayatı etrafında birer normlar sistemi oluşur ve bunlar din, eğitim, aile kurumu adını alırlar

Normlar tıpkı değerler gibi toplumsal yaşam içinde zamanla oluşur ve değişir. Bir toplumda ya da bir sosyal grup içinde zamanla grubun kendine özgü olay, olgu ve nesnelerin durumuna ilişkin ortak değer yargıları ve inançları oluşur (Arslantürk ve Amman, 2009: 251). Kurumlar da toplumsal yapı içerisinde kendine özgü değer yargıları ve inançlara sahip olan en geniş örgütlenmelerdir. Bireylerin çeşitli kurumlara olan aidiyetleri ise modernizmin toplumsal değişmeyi ve bu değişimin bireyler

üzerindeki etkisini kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, modernizmin değerleri çerçevesinde birtakım değer yargılarına, norm ve kurallar bütününe sahiptir olan üniversiteler genç bireylere modernizmin değer ve normlarını aktarmayı ve bu yönde bir algı değişimi yaratmayı amaçlamaktadır. Bu algı değişimi, birtakım değer ve normların ihlâlinin cezai müeyyide gerektireceğine dair bir düşünce biçimini de beraberinde getirmektedir. O halde toplumsal değer ve normların korunması noktasında suç ve cezanın işlevinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

Durkheim suç kuramından yola çıkarak ceza kuramına ulaşır. Ancak klasik yorumların aksine, Durkheim'a göre cezanın amacı suç olan hareketin engellenmesine yönelik olarak korku yaratmak değildir. Ceza ortak bilince sunulan bir onarımdır. Çünkü ceza gerektiren bir eylem ortak bilinci zedelemiştir ve bu ortak bilincin onarılması şarttır (Aron, 2004: 260-261). Bu bağlamda, eğitim ve yaşantı anlamında üniversite kurumunun öğrencilerin ceza algısında birtakım değişimlere yol açacağı düşünülmektedir. Nitekim tablo 35'de de görüleceği gibi bu yönde bir algı değişimi gözlenmektedir.

Tablo 35: Sınıf İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki

	Mutlak ceza gerektiren davranış							Toplam
	Toplumsal düzeni bozan davranış	Dinin yasakladığı davranış	Ahlâki değerleri zedeleyen davranış	Hukuken yasaklanmış davranış	Hiç bir davranış için mutlak ceza olmamalı	Hepsi	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	154	83	117	136	2	7	4	503
	30,6%	16,5%	23,3%	27,0%	,4%	1,4%	,8%	100,0%
	51,9%	60,1%	49,8%	47,4%	66,7%	63,6%	28,6%	51,1%
	15,6%	8,4%	11,9%	13,8%	,2%	,7%	,4%	51,1%
Son sınıf	143	55	118	151	1	4	10	482
	29,7%	11,4%	24,5%	31,3%	,2%	,8%	2,1%	100,0%
	48,1%	39,9%	50,2%	52,6%	33,3%	36,4%	71,4%	48,9%
	14,5%	5,6%	12,0%	15,3%	,1%	,4%	1,0%	48,9%
Toplam	297	138	235	287	3	11	14	985
	30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%

$$X^2=10,157 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Mutlak ceza gerektiren davranışa ilişkin olarak örneklemin algısında meydana gelen en önemli değişim, hukukun yasakladığı davranışa ilişkindir. Birinci sınıfta %27 olan bu oran son sınıflarda %31,3'e yükselmiştir. Evrensel değerler arasında yer alan hukuk daha çok formel ilişkilerin öne çıktığı modern kent yaşamının bir ürünüdür. Geleneksel değerler çerçevesinde şekillenen kırsal kesimde ise, cemaat hayatının bir

gereği olarak toplum, bireyler üzerinde bir baskı unsurudur. Dolayısıyla bireyin olumsuz davranış sergilediğinde karşılaşacağı müeyyideler de, cemaat hayatının varlığını tehdit eden davranışlardır. Kentlerde ise bireylerarası ilişkiler, hukuki normlar tarafından düzenlenmektedir. Modernizmin unsurları arasında yer alan hukuk, bir kent değeridir. Bu nedenle, modernizmin genel ilkeleri doğrultusunda yapılandırılmış üniversitelerde eğitim alan örneklerin, hukuka ilişkin algısının yüksek olması beklenen bir sonuçtur. Öte yandan birinci sınıflarda %16,5 olan dinin yasakladığı değerlere ilişkin oranın, kazanılan pozitif bilim anlayışının bir sonucu olarak son sınıflarda %11,4'e düştüğü gözlenmektedir. Birinci sınıfta, ailesinin etkisi altında daha fazla kalan ve halen geleneksel toplumun değerlerini benimseyen genç birey, aldığı eğitim ve edindiği yaşantılar yoluyla bireysellik kazanmakta ve dini değerlere ilişkin algısında zayıflama gözlenmektedir.

Her bireyin, hayatı boyunca kendi varlığının güvence altına alındığını bilmeye ihtiyacı vardır. Dolayısıyla bireylerin, toplum yaşamı içerisinde sınırlarının belirlenmesi ve bu yolla davranışlarının kontrol altına alınması zorunludur. Aksi takdirde, toplumsal yaşamda bir düzenliliğin sağlanması gerçekleşmeyecek ve toplum hayatına kaos hakim olacaktır. Bu nedenle bireylerin, bir arada yaşayabilmesi için birtakım kurallara ihtiyacı vardır. Her birey bu kurallara uyulmadığında bazı müeyyidelerle karşılaşacağını farkındadır. Araştırmada, örneklerin %0,2 ile yok denecek kadar az bir oranı, hiçbir davranışın mutlak ceza gerektirmediğini savunmaktadır. Başka bir deyişle, örneklerin neredeyse tümü mutlak cezanın gerekliliğine inanmaktadır. Dolayısıyla genç bireyler, toplumsal yaşamın devamlılığının sürdürülebilmesi için değer ve normların varlığının zorunlu olduğu bilincine sahiptirler. Bu sonuç aynı zamanda değer ve norm ilişkisinin de bir sağlamasıdır.

Gelenekselliğini ve muhafazakârlığını yitirmemiş toplumlarda ahlâk kavramı kadınla bir tutulmakta ve sadece kadına ait bir değer olarak görülmektedir. Bu durumda ahlâki davranışların zedelenmesi halinde uygulanan cezai müeyyidelerinde birinci dereceden muhatabı genellikle kadın olmaktadır. Dolayısıyla mutlak ceza gerektiren davranış oranlarındaki farklılık toplumsal cinsiyet ayrımından kaynaklanmaktadır. Dikkat çekici olan husus şudur ki; kadın bu durumu dışsal baskı yolu ile kabullenmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, ahlâki değerleri zedeleyen davranış oranı erkek öğrencilerde %20,1 iken kız öğrencilerde %26,2'dir. Bu durumda toplum tarafından haksızlığa ve

cezai müeyyideye maruz kalan kadının en büyük desteği ise hukuk olmaktadır. Nitekim örnekleminizde erkek öğrencilerin %26,7'si hukuken yasaklanmış davranışın cezai müeyyide gerektirdiğini savunurken; kız öğrencilerin %30,6'sı bunu savunmaktadır. Nasıl ki kadının toplumda bir statü elde edebilmesinin tek yolu eğitim ise haksızlıklardan ve baskıdan korunmasının da yolu hukuk olmaktadır.

Tablo 36: Cinsiyet İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki

	Mutlak ceza gerektiren davranış							Toplam
	Toplumsal düzeni bozan davranış	Dinin yasakladığı davranış	Ahlâki değerleri zedeleyen davranış	Hukuken yasaklanmış davranış	Hiç bir davranış için mutlak ceza olmamalı	Hepsi	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	167	80	159	186	1	7	7	607
	27,5%	13,2%	26,2%	30,6%	,2%	1,2%	1,2%	100,0%
	56,2%	58,0%	67,7%	64,8%	33,3%	63,6%	50,0%	61,6%
	17,0%	8,1%	16,1%	18,9%	,1%	,7%	,7%	61,6%
Erkek	130	58	76	101	2	4	7	378
	34,4%	15,3%	20,1%	26,7%	,5%	1,1%	1,9%	100,0%
	43,8%	42,0%	32,3%	35,2%	66,7%	36,4%	50,0%	38,4%
	13,2%	5,9%	7,7%	10,3%	,2%	,4%	,7%	38,4%
Toplam	297	138	235	287	3	11	14	985
	30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%

$$X^2=11,119 \quad sd=6 \quad p<0,05$$

Örneklemin cinsiyet değişkeninden kaynaklanan farklılıklarından biri de toplumsal düzeni bozan davranışlarda görülmektedir. Buna göre kız öğrencilerin %27,5'i toplumsal düzeni bozan davranışın cezai müeyyide gerektirdiğine inanırken; erkek öğrencilerin %34,4'ü buna inanmaktadır. Öte yandan dini değerler konusunda da erkek öğrencilerin oranı (%15,3) kız öğrencilerin oranından (13,2) daha fazladır. Bu oranlara bakıldığında; erkek öğrenciler için toplumsal yapının sürekliliğinin ve dini değerlerin korunmasının öneminin daha ön planda olması toplumsal cinsiyet farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Kız öğrencilerin yaşadıkları cinsiyet ayrımından dolayı daha fazla bireysel haklarının korunmasına yönelik hareket ettikleri düşünülmektedir.

Benzeşmeye dayalı mekanik dayanışmalı toplumlardaki ortak bilinç yola çıkarak suç ve ceza kavramlarını analiz eden Durkheim'a göre baskı hukuku mekanik dayanışmalı toplumlarda ortak bilincin belirtisidir (Aron, 2004: 260). Bu toplumlarda ortak birliktelik katı toplumsal normlara dayanır. Herhangi bir ihlâlin gerçekleşmesi durumunda tepki daha sert olmaktadır. Geleneksel toplumlarda uyumun kaynağı modern toplumların aksine üzerinde anlaşılmış norm ve değerlerdir. Organik

dayanışmaya dayalı modern toplumlarda ise uyumun kaynağı farklılaşmadır. Bireyin bu farklı rollerin üstesinden gelebilmesi için normlar oldukça esnetilmiştir (Bilton vd., 2009: 470-471). Bireylerin bir aradalığının formel ilişkilere dayandığı ve toplumsal düzenin sürekliliğinin esas olduğu bu toplumlarda süreklilik yazılı hukuk kuralları çerçevesinde sağlanmaktadır. Öne sürülen bu görüşler, araştırmamız tarafından da desteklenmektedir. Nitekim örneklemin mutlak ceza gerektiren davranışa ilişkin algısının, yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yere göre değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Toplumsal yaşamın devamlılığının sağlanması için birtakım kuralların oluşturulması ve bireylerin davranışlarına ilişkin sınırlarının çizilmesi zorunludur. Ancak bu kuralların niteliği ve toplum tarafından verilen önemin, kır ve kent ayrımında farklılaştığı görülmektedir. Nitekim cemaat hayatını temsil eden kırsal kesimdeki müeyyidelerle kent yaşamına ilişkin müeyyidelerin niteliğini birbirine indirgemek mümkün değildir. Kırsal kesimde toplumsal hayatı düzenleyen unsurlar daha çok dini değerlere ve toplumsal kontrol mekanizmasına dayanmakta iken, modernizmin değerlerinin hâkim olduğu kentlerde, toplumsal yaşamın devamlılığı hukuki çerçevede gerçekleşmektedir. Bir kent değeri olarak hukuk, modern hayatın en önemli düzenleyicisidir. Tablo 37’de görüldüğü gibi; örnekleme yaşamının büyük çoğunluğunu köyde geçirenlerin %26,9’unun, büyük şehirde geçirenlerin ise %31’inin hukuken yasaklanmış davranışın ihlâlinin mutlak ceza gerektirdiğini savunması bu düşüneyi desteklemektedir. Buna karşılık toplumsal ceza gerektiren davranış söz konusu olduğunda, kırsal kesimde dinin bağlayıcılığının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Araştırmada, dinin yasakladığı davranışın ihlâlinin mutlak ceza gerektirdiğine ilişkin olarak, köyde yaşayanların oranının (%18,3) büyükşehirde yaşayanların oranına (%13,2) göre daha fazlaoluşu bu düşüneyi desteklemektedir. Öte yandan kırsal kesimde toplumsal düzen, sosyal kontrol ve baskı aracılığı ile kolayca sağlanırken; kent yaşamı, toplumsal düzenin bozulmasına hiçbir şekilde olanak vermeyecek kadar karmaşık ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, toplumsal düzeni bozan davranışın oranı şehirde yaşayanlarda (%31,5), köyde yaşayanlara oranla (%28) daha yüksektir.

Tablo 37: Yaşanılan Yer İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki

		Mutlak ceza gerektiren davranış							Toplam
		Toplumsal düzeni bozan davranış	Dinin yasakladığı davranış	Ahlâki değerleri zedeleyen davranış	Hukuken yasaklanmış davranış	Hiç bir davranış için mutlak ceza olmamalı	Hepsi	Cevap yok	
Yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer	Büyük şehir	111	50	88	117	1	6	5	378
		29,4%	13,2%	23,3%	31,0%	,3%	1,6%	1,3%	100,0%
		37,4%	36,2%	37,4%	40,8%	33,3%	54,5%	35,7%	38,4%
		11,3%	5,1%	8,9%	11,9%	,1%	,6%	,5%	38,4%
	Şehir	137	61	101	126	1	3	6	435
		31,5%	14,0%	23,2%	29,0%	,2%	,7%	1,4%	100,0%
		46,1%	44,2%	43,0%	43,9%	33,3%	27,3%	42,9%	44,2%
		13,9%	6,2%	10,3%	12,8%	,1%	,3%	,6%	44,2%
	İlçe-Kasaba	23	10	22	19	0	1	1	76
		30,3%	13,2%	28,9%	25,0%	,0%	1,3%	1,3%	100,0%
		7,7%	7,2%	9,4%	6,6%	,0%	9,1%	7,1%	7,7%
		2,3%	1,0%	2,2%	1,9%	,0%	,1%	,1%	7,7%
Köy	26	17	22	25	1	1	1	93	
	28,0%	18,3%	23,7%	26,9%	1,1%	1,1%	1,1%	100,0%	
	8,8%	12,3%	9,4%	8,7%	33,3%	9,1%	7,1%	9,4%	
	2,6%	1,7%	2,2%	2,5%	,1%	,1%	,1%	9,4%	
Cevap yok	0	0	2	0	0	0	1	3	
	,0%	,0%	66,7%	,0%	,0%	,0%	33,3%	100,0%	
	,0%	,0%	,9%	,0%	,0%	,0%	7,1%	,3%	
	,0%	,0%	,2%	,0%	,0%	,0%	,1%	,3%	
Toplam	297	138	235	287	3	11	14	985	
	30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%	

$$X^2=33,686 \quad sd=24 \quad p< 0,05$$

Araştırmada örneklemin, mutlak cezaya ilişkin algısının değişmesinde annenin eğitim durumunun belirgin bir etkisinin olduğu gözlenmiştir. Bu sonuç annenin çocuk üzerindeki belirleyiciliğinin de en iyi ifadesidir. Cori'ye göre, daha da ileri giderek hepimizin annelerimizden oluştuğumuz savını ortaya atabiliriz. Bu savın iki önemli dayanağı vardır: Birincisi; onun vücudunda ve vücudundan oluştuğumuz biyolojik gerçekliktir. İkincisi ise; kişiliğimizin, psikolojimizin ve yapımızın bir parçası olmasından kaynaklanan gerçekliktir. Cori, annelik ve ağaç arasında bir benzerlik kurarak; çocuk ile anne arasındaki ilişkiyi tasvir etmektedir. Ona göre anne de bir ağaç gibi çocuğun ihtiyaçlarını ön sıraya koyar ve hep vericidir. Çocuk için meyveleri, kuşları ve çiçekleriyle hem bir barınak hem de besin kaynağıdır (2013: 23-24). Annenin birey üzerindeki etkisi sadece çocukluk yıllarında değil, hayatının her döneminde belirleyicidir. Hayatı algılamasında, değerlerinde, tutum ve davranışlarında ilk

referanstır. Anne-çocuk ilişkisinde, eğitimde geçirilen sürenin de çocuk açısından önemi büyüktür. Çünkü eğitim yaşamı boyunca, çocuğun her anında yanında yer alan kişi annedir. Çocuğun öz bakımı, tuvalet eğitimi ve dil gelişimi ile başlayan süreç, onun bütün eğitim hayatı boyunca da devam etmektedir. Çocuk ilkokula başladığında, okuma-yazmaya geçerken yanında bulunan ve onun dersleri ile de birebir ilgilenen, veli toplantılarına katılan ve üniversite sınavına beraberinde gidip bahçede bekleyen, istisnalar olsa bile, daima annedir. Bu nedenle annenin, çocuğun değerlerinin oluşmasında, babadan daha etkin bir rol üstlenmektedir. Nitekim annenin eğitim durumunun, babanın eğitim durumuna kıyasla örneklem üzerinde daha belirleyici olması bu düşünceyi doğrulamaktadır.

Tablo 38: Annenin Öğrenim Durumu İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki

		Mutlak ceza gerektiren davranış							Toplam
		Toplumsal düzeni bozan davranış	Dinin yasakladığı davranış	Ahlaki değerleri zedeleyen davranış	Hukuken yasaklanmış davranış	Hiç bir davranış için mutlak ceza olmamalı	Hepsi	Cevap yok	
Annenin öğrenim durumu	Okur-yazar değil	65	41	66	52	0	5	3	232
		28,0%	17,7%	28,4%	22,4%	,0%	2,2%	1,3%	100,0%
		21,9%	29,7%	28,1%	18,1%	,0%	45,5%	21,4%	23,6%
		6,6%	4,2%	6,7%	5,3%	,0%	,5%	,3%	23,6%
	İlkokul	143	63	107	123	2	3	5	446
		32,1%	14,1%	24,0%	27,6%	,4%	,7%	1,1%	100,0%
		48,1%	45,7%	45,5%	42,9%	66,7%	27,3%	35,7%	45,3%
		14,5%	6,4%	10,9%	12,5%	,2%	,3%	,5%	45,3%
	Ortaokul	36	9	23	31	0	2	2	103
		35,0%	8,7%	22,3%	30,1%	,0%	1,9%	1,9%	100,0%
		12,1%	6,5%	9,8%	10,8%	,0%	18,2%	14,3%	10,5%
		3,7%	,9%	2,3%	3,1%	,0%	,2%	,2%	10,5%
	Lise	38	14	28	51	1	0	0	132
		28,8%	10,6%	21,2%	38,6%	,8%	,0%	,0%	100,0%
		12,8%	10,1%	11,9%	17,8%	33,3%	,0%	,0%	13,4%
		3,9%	1,4%	2,8%	5,2%	,1%	,0%	,0%	13,4%
Üniversite	15	8	8	25	0	1	1	58	
	25,9%	13,8%	13,8%	43,1%	,0%	1,7%	1,7%	100,0%	
	5,1%	5,8%	3,4%	8,7%	,0%	9,1%	7,1%	5,9%	
	1,5%	,8%	,8%	2,5%	,0%	,1%	,1%	5,9%	
Lisansüstü	0	1	1	1	0	0	1	4	
	,0%	25,0%	25,0%	25,0%	,0%	,0%	25,0%	100,0%	
	,0%	,7%	,4%	,3%	,0%	,0%	7,1%	,4%	
	,0%	,1%	,1%	,1%	,0%	,0%	,1%	,4%	
Cevap yok	0	2	2	4	0	0	2	10	
	,0%	20,0%	20,0%	40,0%	,0%	,0%	20,0%	100,0%	
	,0%	1,4%	,9%	1,4%	,0%	,0%	14,3%	1,0%	
	,0%	,2%	,2%	,4%	,0%	,0%	,2%	1,0%	
Toplam		297	138	235	287	3	11	14	985
		30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%

$$X^2=80,029 \quad sd=36 \quad p< 0,05$$

Eğitim bireylerin yeniliklere açılmalarını ve olaylara farklı açılardan yaklaşımlarını sağlayan en önemli unsurdur. Özellikle yaşadığımız modern çağda eğitim seviyesinin yükselmesi gelenek ve göreneğin davranışlar üzerindeki etkilerinin azalmasına yol açmaktadır. Nitekim bir anne olarak kadının eğitimi oluşunun çocuk üzerindeki belirleyici etkisi tablo 38'in sonuçları tarafından da desteklenmektedir. Annenin eğitim durumu arttıkça hukukun yasakladığı davranışlara ilişkin mutlak ceza oranı da artmaktadır. Üniversite mezunları (%43,1) ile okur-yazar olmayanlar (%22,4) arasında oldukça büyük bir farkın olması, hukukun sosyal yaşantılar üzerindeki etkisinin eğitim ile birlikte artmasının da bir göstergesidir. Öte yandan ahlâki değerlere ilişkin oranın da üniversite mezunlarında %13,8 iken okur-yazar olmayanlarda %28,4 olması, formel ilişkilere dayalı modern toplumlarda hukukun üstünlüğünün bir ifadesidir.

Ahlâk ve hukuk alanındaki cezai müeyyideye ilişkin bu farklılık cinsiyet bağımsız değişkeninde yer alan oranlarla da örtüşmektedir. Bu durum, kadının doğduğu andan itibaren çocuğun öz bakımı ve gelişiminde birinci dereceden sorumlu olmasından ve böylece toplumsal cinsiyet ayrımı sürecinin devam etmesinden kaynaklanmadır, şeklinde de yorumlanabilir. Annenin çocuk üzerindeki bu denli etkisine eğitim faktörü de eklendiğinde araştırmada ulaştığımız sonuçlar da şaşırtıcı olmaktan hayli uzaktır.

Değerlerle normlar arasındaki ilişki tıpkı değer-tutum ve değer-davranış arasındaki ilişki gibidir. Yani değerler normlar için bir üst belirleyicidir ve normlar değerlere dayanmaktadır. Değerler davranışa yol gösteren genel ilkelerdir. Normlar ise belli bir durumda bireylerin nasıl davranmaları gerektiği konusundaki beklentilerdir. Örneğin; yurtseverlik bir değerdir. Bayrağa saygı ise bir normdur. Normlara uyulmadığı zaman bir müeyyidesi vardır (Bozkurt, 2011: 101). Değerler genellikle normlar içinde somutlaşır ve normlar aracılığıyla etkinlik kazanırlar. Değerler daha genel ve soyut kavramlar iken, normlar yaptırım güçleriyle toplumsal yaşamın belirgin bir unsurunu oluştururlar (Tolan, 1993: 233). Bu bakımdan değerler toplumda ortaklaşa arzu edilen görüş ve standartlar, normlar ise belli durumlar için oluşturulan kurallar ve davranışlardır (Zanden, 1979: 60).

Toplumun değerleri toplumsal normların eksiksiz örnekleridir (Şerif, 1985: 95). Toplumda yerleşmiş olan bütün kurallar toplumsal bir değer ifade etmektedir. Değerler,

bireysel ve toplumsal yaşamın düzenini sağlamak amacıyla normlara dönüşür. Diğer bir deyişle değerlerin toplumsal etkinlik kazanmaları normlar aracılığıyla sağlanır (Tolan, 1993: 232). Toplumların hâkim değerleri toplumsal yapının sürekliliğinde hangi normların daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, toplumsal yapıda dini değerlerin hâkim olduğu bir toplum için dini değerlere ilişkin normlar daha belirleyici niteliktedir. Bu durum aynı zamanda bireyler için de geçerlidir. Bireylerin hâkim değerlerine göre bazı normlara bakış açısı diğerlerine oranla farklı olabilir. Tablo 39’da görüldüğü gibi; örneklem içinde, dini değerleri daha ön planda olan öğrencilerin dinin yasakladığı davranışların mutlaka cezalandırılması gerektiğini savunanların oranı %28,3 olarak diğerlerinden daha yüksektir. Aynı şekilde ahlâki değerleri ön planda olan öğrenciler diğerlerinden yüksek bir oranda (%31) ahlâka uygun olmayan davranışların mutlaka cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir.

Tablo39: Hayata Yön Vermede Öncelikli Değer İle Mutlak Ceza Gerektiren Davranış Tanımı Arasındaki İlişki

	Mutlak ceza gerektiren davranış							Toplam	
	Toplumsal düzeni bozan davranış	Dinin yasakladığı davranış	Ahlâki değerleri zedeleyen davranış	Hukuken yasaklanmış davranış	Hiç bir davranış için mutlak ceza olmamalı	Hepsi	Cevap yok		
Hayatınıza yön vermede en çok etkili olan değer	Ekonomik değerler	45	12	21	51	0	1	1	131
		34,4%	9,2%	16,0%	38,9%	,0%	,8%	,8%	100,0%
		15,2%	8,7%	8,9%	17,8%	,0%	9,1%	7,1%	13,3%
		4,6%	1,2%	2,1%	5,2%	,0%	,1%	,1%	13,3%
Siyasi değerler		4	1	1	3	1	1	3	14
		28,6%	7,1%	7,1%	21,4%	7,1%	7,1%	21,4%	100,0%
		1,3%	,7%	,4%	1,0%	33,3%	9,1%	21,4%	1,4%
		,4%	,1%	,1%	,3%	,1%	,1%	,3%	1,4%
Ahlâki değerler		102	40	110	95	0	3	5	355
		28,7%	11,3%	31,0%	26,8%	,0%	,8%	1,4%	100,0%
		34,3%	29,0%	46,8%	33,1%	,0%	27,3%	35,7%	36,0%
		10,4%	4,1%	11,2%	9,6%	,0%	,3%	,5%	36,0%
Dini değerler		56	60	50	40	0	5	1	212
		26,4%	28,3%	23,6%	18,9%	,0%	2,4%	,5%	100,0%
		18,9%	43,5%	21,3%	13,9%	,0%	45,5%	7,1%	21,5%
		5,7%	6,1%	5,1%	4,1%	,0%	,5%	,1%	21,5%
Sosyal değerler		64	15	37	77	0	1	1	195
		32,8%	7,7%	19,0%	39,5%	,0%	,5%	,5%	100,0%
		21,5%	10,9%	15,7%	26,8%	,0%	9,1%	7,1%	19,8%
		6,5%	1,5%	3,8%	7,8%	,0%	,1%	,1%	19,8%
İlimi değerler		20	10	12	16	2	0	2	62
		32,3%	16,1%	19,4%	25,8%	3,2%	,0%	3,2%	100,0%
		6,7%	7,2%	5,1%	5,6%	66,7%	,0%	14,3%	6,3%
		2,0%	1,0%	1,2%	1,6%	,2%	,0%	,2%	6,3%
Estetik değerler		6	0	4	5	0	0	1	16
		37,5%	,0%	25,0%	31,3%	,0%	,0%	6,3%	100,0%
		2,0%	,0%	1,7%	1,7%	,0%	,0%	7,1%	1,6%
		,6%	,0%	,4%	,5%	,0%	,0%	,1%	1,6%
Toplam		297	138	235	287	3	11	14	985
		30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		30,2%	14,0%	23,9%	29,1%	,3%	1,1%	1,4%	100,0%

$$X^2=179,114 \quad sd=36 \quad p< 0,05$$

Ekonomik, siyasi, sosyal, ilmi ve estetik değerleri ön planda olan öğrenciler içinse öncelik toplumsal düzeni bozan ve hukuken yasaklanmış davranışların cezalandırılmasıdır. Nitekim bu değerler modernizmin evrensel değerleridir. Modernizmin kendi değer ve normlarını muhafaza edebilmesinin tek yolu ise hukuk kuralları çerçevesinde toplumsal düzenin varlığının devamının sürdürülmesidir.

Normların temelinde değer yargıları bulunur. Ancak her değer yargısı norm oluşturmaz. Normlar değer yargılarının bir açıklaması olarak ortaya çıkar. Bu nedenle her normda bir değer yargısı vardır fakat her değer yargısı norm değildir (Arslantürk ve Amman, 2009: 250). Ayrıca bir değer birçok normun temeli olabilir, aynı şekilde bir norm çeşitli değerlere de dayanabilir. Örneğin; dürüstlük değerine bağlı pek çok norm olabildiği gibi, iltimas yapılmamasına ilişkin bir norm farklı değerlere dayanabilir. Ya da toplumun temel değerlerinden biri demokrasi ise, o toplumda bireylerin toplumun yönetimine katılmayı özendiren ya da katılmasını güçleştirebilecek engelleri yasaklayan pek çok norm olabilir. Özellikle çağdaş toplumlardaki normların büyük bir kısmı toplumun işleyişini ve pratik düzenlemelerini sağlamaya yönelmiş “teknik” gereçler niteliğindedir. Değer ve normlar arasındaki ilişki ve farklılıklar şu şekilde sınıflandırılabilir (Tan, 1981: 124; Dönmezer, 1999: 235):

- Değerler daha soyut ve genel standartlardır. Normlar ise somut ve özel kurallara işaret eder.
- Değerlerin yaptırım gücü ya da emredici özellikleri yoktur. Normlar ise emredicidir ve yaptırım gücü vardır.
- Değerler durum ve şartlardan bağımsızdır. Normlar ise özel durum ve şartları ifade eder. Normlar değerlerin cisimleşmiş halidir.

Norm ve değerlerin toplumsal yapının sürekliliği açısından önemli işlevleri vardır. Bireylerin içinde buldukları topluma uyum sağlamalarında, gruplar arası ilişkilerin düzenlenmesinde ve toplumu oluşturan kurumların sağlıklı işlev göstermesinde norm ve değerler önemli işlevlere sahiptir. Bireylere ideal standartlar sunan değerler normlar aracılığıyla da bu ideallere uymayı zorunlu kılarak bir yandan toplumsal düzeni sağlarken; bir yandan da toplumsal yapının devamına ve işlevselliğine katkı sağlar.

3.2.2.2. Değerlerin Toplumsal Bütünleşmeye Katkısı

Bütünleşme toplumsal sistemin varlığının devam edebilmesi amacıyla, sistemi oluşturan kısımların birbirine bağlı kalmaları halinde meydana gelen istikrardır. İstikrarın sürekliliğini koruyabilmesi için bütünü oluşturan kısımların birbiri ile uyumluluk halinde olması zorunludur. Durkheim'in organik dayanışma modeline tekabül eden modern toplumlarda bu istikrarı sağlayan temel unsur ise bütünü oluşturan parçalar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisidir. Diğer taraftan, normatif bütünleşme ne kadar yoğun ise bağımlılık ilişkisinin sürekliliği de o kadar mümkündür (Dönmezer, 1999: 169-171). Bir toplumda normatif bütünleşmenin varlığı aynı iletişim biçimine, aynı inanca, aynı tutum ve değerlere sahip bireylerin varlığına bağlıdır. Bu bağlamda, değerler toplumsal yapının devamının sağlanmasında önemli bir işleve sahiptir.

Değerler toplumsal yapının sürekliliğini ve işlevselliğini sosyal kontrol ve baskı mekanizması aracılığıyla sağlamaya çalışır. Soyut ve genel kavramlar olan değerler cisimleşmiş halleri olan normlar aracılığıyla bu işlevini gerçekleştirir. Bu bağlamda, değerler sosyal kontrol mekanizmalarından biridir. Değerlerin bu normatif yönünün yanında bir de toplumsal bütünleşmeye önemli katkılar sağlayan yönü vardır. Bu yönü ile değerler baskı ve kurallara dayanmayan, bireylerin ortaklaşa kabul ettikleri uzlaşma dayanır.

İnsan sosyal bir varlıktır ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini, inançlarını, davranış biçimlerini dikkate almak zorundadır. Toplumsal yaşama uyum sürecinde birey hem sosyal bir varlık olmakta hem de içinde yaşadığı toplumla bütünleşmektedir. Bu süreçte ortak değerler sosyal bütünleşmeyi sağlayan en önemli faktörlerdendir.

İnsanlar değerleriyle yaşar, toplumlar değerleriyle var olurlar. Bireyleri tek tek yöneten "yaşamın temel değerleri"dir. İnsanlar büyük bir çoğunlukla toplumsal değerler sistemini irdelemeden benimser ve onun güdümüne girer (Atabek, 1999: 8-10). Bu sayede sosyal hayattaki uyum kabiliyetleri ve verimlilikleri de gelişir. Değerler bireyin kendisiyle barışık olmasının yanında diğer bireylerle ve toplumla sağlıklı bütünleşmesine de önemli katkılar sağlar. Değerler bireyler arasındaki farklılıkları asgari seviyeye indirerek, onları ortak duygu ve düşüncede buluşturur ve toplumsal ahengin oluşmasında önemli katkılar yapar. Toplum ve birey değerler etrafında ne kadar bütünleşirse o kadar etkin ve verimli hale gelir (Şenol vd., 2014: 38).

Değerler, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkar ve toplumsal bütünlüğün ayrılmaz ögesini oluştururlar (Tolan, 1993: 233). Değerler bireylere neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü, neyin adil olduğu konusunda genel yargılar sunarlar. Birey de toplum yaşamında hemen her şeyi bu genel yargılara göre algılar ve değerlendirir. Böylece birey toplumun bütününe uygulanan genel davranış kalıplarını öğrenerek ortak kültüre, düşünce, inanç ve tutumlara katılır. Bu sayede toplumsal yaşam olanaklı kılınmaktadır (Güven, 1999: 163-164).

Değerler toplum ve kültüre anlam ve önem veren ölçütlerdir (Fichter, 1996: 143). Değerler davranışa yön verdikleri ve bir toplumdaki insanlarca ortak benimsedikleri için davranışlarda benzeşmeye ve dolayısıyla kalıplaşmaya yardım eder (Tan, 1981: 123). Geleneksel toplumlarda değerlerin seçimi ve benimsenmesi bireye seçenek imkânı tanımazken, modern toplumlarda birey içinde bulunduğu çok sayıda ve çeşitli değişkenin etkisi altındadır. Ancak bu durum modern toplumlarda değerlerin işlevlerini ortadan kaldırmadığı gibi onu pekiştirmektedir. Sonuçta her toplumda olduğu gibi modern toplumlarda da bireyi mensubiyetlerine mecbur hale getiren bir değerler dünyası vardır. Bu değerler dünyasının bireylerin mensubiyetlerine (grup, cemaat, dernek, aile, okul vb.) bağımlı hale gelmesinde büyük etkisi vardır (Doğan, 2007: 314).

Değerler sosyal dayanışmanın araçlarıdır. Özellikle sosyal gruplar bazı değerleri yüksek düzeyde paylaşırlar. Bireyler aynı değerleri paylaştıkları kişilere doğru yaklaşır. Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir (Fichter, 1996: 150). Çünkü toplumun üyelerinin çoğu tarafından paylaşılırlar. Bireyler değerler etrafında birleşir ve ortaklaşa hareket ederler. Bu durum toplumda bir dayanışmaya ve bütünleşmeye yol açar. Ortak değerlerini yitiren toplumlar en güçlü dayanışma ve kontrol araçlarını da yitirmiş olur ki bu durum sosyal çözümlere neden olur.

Değerlerin şu özellikleri onların toplumsal bütünleşmeye olan katkılarını daha açık göstermektedir (Fichter; 1996:143):

- Değerler paylaşılırlar, kişilerin çoğu değerler üzerinde uzlaşmıştır.
- Ciddiye alınırlar, kişilerin çoğu değerleri ortak refahın korunması ve sosyal gereksinimlerin karşılanması için gerekli görür.

- Değerler coşkuyla birlikte bulunurlar, kişiler yüce değerler için özveride bulunur.
- Değerler kişiler arası anlaşma ve uzlaşma gerektirdiği için diğer değerli nesnelere soyutlanabilirler.

Değerler bu özellikleri sayesinde toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunur. Çünkü insanlar ortak değerlere sahip oldukları birey ve gruplarla yakınlaşır, işbirliği ve dayanışma içinde bulunur. Böylece aidiyet duygusu gelişir. Değerler bireylere yol gösterici ortak davranış tarzlarıdır. Bu yüzden bireyler aynı değerler etrafında birleşerek aralarında sıkı bir ilişki oluşturur.

Gençliğin toplumla uyumu ve bütünleşmesi söz konusu olduğunda özellikle değerlerin önemi daha da artmaktadır. Yaş dönemleri ve toplumsal konumları itibarıyla henüz toplumla tam olarak bütünleşememiş olan gençler kazandıkları değerler sayesinde sosyal ilişkilerde nasıl davranmaları gerektiği konusunda önemli referanslar elde ederler. Sosyal ilişkileri uyumlu olan bireyler genellikle toplumsal değerlere uygun hareket eden bireylerdir. Gençlik döneminde toplumsal değerlere paralel davranışlar oluşmadığı takdirde gençler toplumla karşı karşıya gelmektedir (Şenol vd., 2014: 42-43).

Toplumun oluşturan fertler arasında bütünleşme daha çok değerler etrafında gerçekleşir. Değerler sayesinde bireyler bir bütün olmayı öğrenir ve birlikte yaşama kabiliyetini elde ederler. Toplumdaki en dinamik nüfus unsuru olan gençler açısından toplumla sağlıklı bütünleşmenin en iyi yolu değer algısının oluşmasından geçmektedir. Öte yandan, değerlerin bireyler üzerinde şekillendirme, düzeltme ve uyum kazandırma gibi önemli işlevleri vardır. Özellikle gençler kazandıkları değerler sayesinde sosyal ilişkilerinde nasıl davranmaları gerektiği konusunda önemli referanslar elde ederler. Sosyal ilişkileri uyumlu bireyler genellikle toplumsal değerlere uygun hareket edebilen bireylerdir (Şenol vd., 2014: 42-45). Genç bireylerin algılarında belirgin bir değer yaratmada en belirleyici eğitim kurumlarından biri de üniversitelerdir. Genç bireyler aldıkları eğitim ve edindikleri yaşantılar sonucu toplumsal bütünleşmenin sürdürülmesine yönelik yeni temel değerlere de sahip olmaktadır.

Tablo40: Sınıf İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki

	Toplumun bütünlüğünü sağlayan en önemli değer							Toplam
	Dini değerler	Ahlâki değerler	Milli değerler	Evrensel değerler	Sosyo-kültürel hoşgörü değerleri	İlimi değerler	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	114	144	103	29	103	10	0	503
	22,7%	28,6%	20,5%	5,8%	20,5%	2,0%	,0%	100,0%
	56,7%	55,0%	52,6%	39,7%	44,4%	52,6%	,0%	51,1%
	11,6%	14,6%	10,5%	2,9%	10,5%	1,0%	,0%	51,1%
Son sınıf	87	118	93	44	129	9	2	482
	18,0%	24,5%	19,3%	9,1%	26,8%	1,9%	,4%	100,0%
	43,3%	45,0%	47,4%	60,3%	55,6%	47,4%	100,0%	48,9%
	8,8%	12,0%	9,4%	4,5%	13,1%	,9%	,2%	48,9%
Toplam	201	262	196	73	232	19	2	985
	20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%

$$X^2=14,325 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Tablo 40’da da görüldüğü gibi, toplumun bütünlüğünü sağlayan değerler konusunda birinci sınıflar ile son sınıflar arasında dikkat çekici farklılıklar mevcuttur. Örneklemin dini, ahlâki ve milli değerlere verdiği önem derecesinde son sınıflara doğru bir düşüş söz konusu iken; evrensel ve hoşgörü değerlerinde belirgin bir yükselmenin olduğu görülmektedir. Nitekim birinci sınıflarda %5,8 olan evrensel değerlerin bütünlüşmedeki rolü son sınıflarda %9,1’e yükselmiştir. Bu oranın artması verilen eğitimin evrensel niteliği ile de yakından ilgilidir. Öte yandan sosyal ve hoşgörü değerlerine verilen önem de birinci sınıflarda %20,5 iken son sınıflarda bu oran %26,8’e yükselmiştir. Ortaya çıkan bu sonuçlarda, farklı sosyal, kültürel ve ekonomik ortamlardan gelen öğrencilerin bir arada bulunmasının önemli bir etkisi vardır. Öğrenciler üniversiteye geldiklerinde henüz yetiştikleri sosyal, kültürel ve ekonomik çevrenin etkisi altındadırlar. Ancak üniversite yaşantısı boyunca öğrencilerin farklı kültürlerle ve inançlara sahip bireylerle karşılaşmaları ve bir arada bulunmaları farklılıklara karşı yaklaşımlarında da daha hoşgörülü bir tutum içerisine girmelerine neden olmaktadır. Hoşgörü değerlerinde meydana gelen bu algı değişiminin, örneklemin eşcinsellikle ilgili algı değişimi ile de (Tablo 48) bire bir örtüştüğü gözlenmektedir. Kısacası üniversite eğitimi ile birlikte öğrencilerin, aldıkları eğitime bağlı olarak, davranışlarında merkeze aldıkları unsurlar da değişmektedir. Üniversite eğitimi, genç bireylere meslek edinme yeterliliği kazandırırken, aynı zamanda çevresine

ve dünyaya ilişkin yeni bir bakış açısı oluşturmaktadır. Bireylerin değer algıları ve öncelikleri, modern dünyanın evrensel değerleri çerçevesinde yeniden şekillenmektedir.

Gerek örneklemin üniversite eğitimi ve yaşantısı açısından gerekse anne ve babasının aldığı eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde elde edilen veriler arasındaki farklılıklar eğitimin önemine işaret etmektedir. Modern toplumlarda eğitimin en önemli işlevlerinden biri yenilikçi ve değişmeyi sağlayıcı bireyler yetiştirmektedir. Eğitim, gelenekçi ve tutucu toplumların baskılarını azaltarak bireyleri özgür ve entellektüel bir çevreye kavuşturmayı amaçlamaktadır (Sağ, 2003: 13). Bireysel farklılıkların ve özgürlüklerin yaşandığı bu yeni sosyal ortam aynı zamanda genç bireylerin diğer bireylere ve farklılıklara tahammül ve hoşgörü sınırları da genişletmektedir. Nitekim bireylerde gelenekçi tutum ve değerlerin yerine modern toplumların yeni değerlerini yerleştirmeye çalışan üniversite kurumlarında dini ve ahlâki değerlerin etkilerinin azaltılıp yerine hoşgörü ve özgürlük gibi evrensel değerlerin yerleştirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Örneklemin özellikle dini değerler ve sosyo-kültürel hoşgörü değerleri bağlamında, sınıf bağımsız değişkenine göre ortaya çıkan tablo sonuçları, anne ve babanın eğitim durumuna göre ortaya konan sonuçlar tarafından da desteklenmektedir.

Bourdieu'ya göre anne-baba başta olmak üzere yakın aile çevresinin yaratmış olduğu ağ silsilesi bireyin yaşamını fazlasıyla etkilemekte ve bu etki ilerleyen yıllarda da devam etmektedir. Buna göre aile, bireyin sosyal sermayesinin oluşumunda ve aktarımında önemli bir sacayağıdır. Sosyal anlamda en belirleyici eğitim yatırımı ise kültürel sermayenin ev içi aktarımıdır (Türk, 2015: 136). Bu yatırım bireyin hayatı algılama biçiminde ve bu algı doğrultusunda değerlerinin oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. Anne ve babanın eğitim düzeyi ise bireyin değerlerinin oluşumunda ve değişiminde en önemli unsurlardan biridir. Buna göre anne ve babanın eğitim durumunun artmasına paralel olarak bireyin kimi değerlerinin de değişeceği düşünülmektedir. Nitekim bu araştırmada da anne ve babanın eğitim durumu arttıkça öğrencilerin dini değerlerinde belirgin bir düşüş, hoşgörü değerlerinde ise yükselme gözlenmiştir.

Tablo 41: Annenin Öğrenim Durumu İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki

	Toplumun bütünlüğünü sağlayan en önemli değer							Toplam	
	Dini değerler	Ahlaki değerler	Milli değerler	Evransel değerler	Sosyo-kültürel hoşgörü değerleri	İlimi değerler	Cevap yok		
Annenin öğrenim durumu	Okur-yazar değil	70	61	26	23	48	4	0	232
		30,2%	26,3%	11,2%	9,9%	20,7%	1,7%	,0%	100,0%
		34,8%	23,3%	13,3%	31,5%	20,7%	21,1%	,0%	23,6%
		7,1%	6,2%	2,6%	2,3%	4,9%	,4%	,0%	23,6%
	İlkokul	86	122	97	33	101	6	1	446
		19,3%	27,4%	21,7%	7,4%	22,6%	1,3%	,2%	100,0%
		42,8%	46,6%	49,5%	45,2%	43,5%	31,6%	50,0%	45,3%
	Ortaokul	14	27	29	4	26	3	0	103
		13,6%	26,2%	28,2%	3,9%	25,2%	2,9%	,0%	100,0%
		7,0%	10,3%	14,8%	5,5%	11,2%	15,8%	,0%	10,5%
	Lise	20	35	30	8	34	4	1	132
		15,2%	26,5%	22,7%	6,1%	25,8%	3,0%	,8%	100,0%
		10,0%	13,4%	15,3%	11,0%	14,7%	21,1%	50,0%	13,4%
	Üniversite	6	15	10	5	20	2	0	58
		10,3%	25,9%	17,2%	8,6%	34,5%	3,4%	,0%	100,0%
		3,0%	5,7%	5,1%	6,8%	8,6%	10,5%	,0%	5,9%
	Lisansüstü	1	1	1	0	1	0	0	4
		25,0%	25,0%	25,0%	,0%	25,0%	,0%	,0%	100,0%
		,5%	,4%	,5%	,0%	,4%	,0%	,0%	,4%
	Cevap yok	1	1	1	0	1	0	0	4
		,1%	,1%	,1%	,0%	,1%	,0%	,0%	,4%
		,1%	,1%	,1%	,0%	,1%	,0%	,0%	,4%
	Cevap yok	4	1	3	0	2	0	0	10
		40,0%	10,0%	30,0%	,0%	20,0%	,0%	,0%	100,0%
		2,0%	,4%	1,5%	,0%	,9%	,0%	,0%	1,0%
		,4%	,1%	,3%	,0%	,2%	,0%	,0%	1,0%
	Toplam	201	262	196	73	232	19	2	985
		20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%
100,0%		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
20,4%		26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%	

$$X^2=51,128 \quad sd=36 \quad p<0,05$$

Annenin eğitim durumu ile dini değerler arasında oldukça anlamlı bir ilişki mevcuttur. Nitekim annenin eğitim durumunun artmasına paralel olarak, örneklemin modernizmin değerleri ile daha yakın bir ilişki kurduğu, dini değerlere ilişkin algısının da kademeli bir şekilde azaldığı gözlenmektedir. Tablo 41’de görüldüğü gibi, annesi okur-yazar olmayanların %30,2’si toplumsal bütünleşmede en önemli değer olarak dini değerleri görürken; bu oran ilkökul mezunlarında %19,3’e, lise mezunlarında %15,2’ye ve üniversite mezunu olanlarda ise %10,3’e düşmektedir. Bu sonuç, sınıf bağımsız değişkenine ilişkin verilerle de örtüşmektedir. Ancak dini değerlerde kademeli bir şekilde görülen azalmaya karşılık, örneklemin sosyo-kültürel hoşgörü değerlerinin arttığı gözlenmektedir. Okul ortamı, ilkökoldan başlayarak artan bir şekilde farklılıkları içerisinde barındıran bir yapıya sahiptir. Bu farklılıkların yoğunlaştığı üniversite yaşantısında ise en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Nitekim annesi okur-yazar olmayanların %20,7’si sosyo-kültürel hoşgörü değerlerini benimserken; bu oran ilkökul

mezunlarında %22,6'ya, ortaokul mezunlarında %25,2'ye, lise mezunlarında %25,8'e ve üniversite mezunu olanlarında ise %34,5'ye ulaştığı gözlenmektedir. Annenin eğitim durumu ile sosyo-kültürel hoşörü değerleri arasındaki ilişki, tablo 42'de verilen baba eğitim durumu ile sosyo-kültürel hoşörü değerleri arasındaki ilişkiyi gösteren sonuçlarla da örtüşmektedir.

Tablo 42: Babanın Öğrenim Durumu İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki

	Toplumun bütünlüğünü sağlayan en önemli değer							Toplam	
	Dini değerler	Ahlaki değerler	Milli değerler	Evrensel değerler	Sosyo-kültürel hoşgörü değerleri	İlmi değerler	Cevap yok		
Babanın öğrenim durumu	Okur-yazar değil	12	16	9	5	12	1	0	55
		21,8%	29,1%	16,4%	9,1%	21,8%	1,8%	,0%	100,0%
İlkokul	İlkokul	6,0%	6,1%	4,6%	6,8%	5,2%	5,3%	,0%	5,6%
		1,2%	1,6%	,9%	,5%	1,2%	,1%	,0%	5,6%
		79	100	74	33	78	5	2	371
		21,3%	27,0%	19,9%	8,9%	21,0%	1,3%	,5%	100,0%
Ortaokul	Ortaokul	39,3%	38,2%	37,8%	45,2%	33,6%	26,3%	100,0%	37,7%
		8,0%	10,2%	7,5%	3,4%	7,9%	,5%	,2%	37,7%
		42	53	30	9	43	4	0	181
		23,2%	29,3%	16,6%	5,0%	23,8%	2,2%	,0%	100,0%
Lise	Lise	20,9%	20,2%	15,3%	12,3%	18,5%	21,1%	,0%	18,4%
		4,3%	5,4%	3,0%	,9%	4,4%	,4%	,0%	18,4%
		41	49	51	12	53	4	0	210
		19,5%	23,3%	24,3%	5,7%	25,2%	1,9%	,0%	100,0%
Üniversite	Üniversite	20,4%	18,7%	26,0%	16,4%	22,8%	21,1%	,0%	21,3%
		4,2%	5,0%	5,2%	1,2%	5,4%	,4%	,0%	21,3%
		23	40	28	14	41	5	0	151
		15,2%	26,5%	18,5%	9,3%	27,2%	3,3%	,0%	100,0%
Lisansüstü	Lisansüstü	11,4%	15,3%	14,3%	19,2%	17,7%	26,3%	,0%	15,3%
		2,3%	4,1%	2,8%	1,4%	4,2%	,5%	,0%	15,3%
		0	3	1	0	3	0	0	7
		,0%	42,9%	14,3%	,0%	42,9%	,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Cevap yok	,0%	1,1%	,5%	,0%	1,3%	,0%	,0%	,7%
		,0%	,3%	,1%	,0%	,3%	,0%	,0%	,7%
		4	1	3	0	2	0	0	10
		40,0%	10,0%	30,0%	,0%	20,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Toplam	2,0%	,4%	1,5%	,0%	,9%	,0%	,0%	1,0%
		,4%	,1%	,3%	,0%	,2%	,0%	,0%	1,0%
		201	262	196	73	232	19	2	985
		20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
		20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%

$$X^2=28,350 \quad sd=36 \quad p<0,05$$

Babanın eğitim durumunun artmasına paralel olarak, sosyo-kültürel hoşgörü değerlerinde belirgin bir yükselme görülmektedir. Buna göre babası okur-yazar olmayanların %21,8'i ve ilkokul mezunu olanların %21,0'ı toplumsal bütünleşmede en

önemli değer olarak sosyo-kültürel hoşgörü değerlerini görürken, bu oran ortaokul mezunlarında %23,8'e, lise mezunlarında %25,2'ye, üniversite mezunlarında ise %27,2'ye ulaşmaktadır. Hoşgörü değerlerinde babanın eğitim durumunun oldukça belirleyici olduğu gözlenmektedir. Örneklemin geneli açısından değerlendirildiğinde, babası okur-yazar olmayan öğrencilerin %21,8'i dini değerleri, %21,8'i ise sosyo-kültürel hoşgörü değerlerini toplumsal bütünleşmede en önemli değer olarak görürken; üniversite mezunu olanların %15,2'si dini değerler, %27,2'si ise hoşgörü değerleri cevabını vermiştir.

Birleşik Krallıkta anne ve babanın eğitim durumunun çocukları ile geçirdikleri boş zaman etkinliklerini şekillendirdiğine dair yapılan bir araştırmada elde edilen veriler de ulaştığımız sonuçları destekler mahiyettedir. Araştırmaya göre anne ve babanın eğitim durumu ve statüsünün seviyeleri çocukları ile olan ilişkilerine doğrudan etki etmektedir. Anne ve babanın eğitim durumu ve sosyal statüsü arttıkça çocukları ile geçirdikleri zaman ve onlarla olan ilişkilerinin de kaliteleri artmakta ve aile etkinlikleri elit kültüre yaklaşmaktadır. Bu durum ise doğrudan çocuğun değerlerine etki etmektedir. Öte yandan araştırmada elde edilen sonuçlara göre toplumsal cinsiyet farklılıkları çocukların boş zaman etkinliklerinde önemli bir unsurdur. Buna göre çocuklarla ile geçirilen boş zaman etkinliklerinde annenin eğitim durumu babanın eğitim durumuna kıyasla daha etkilidir (Gracia, 2015).

Örneklemin cinsiyet faktörüne göre toplumsal bütünleşmeyi sağlayan değer oranlarında farklılıkların olduğu gözlenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere ülkemizde cinsiyet faktörüne dayalı olarak dini değerlere bağlılığı ortaya koymayı amaçlayan araştırmalar homojen bir görünüme sahip değildir. Bu bağlamda, örneklemimizin dini değerlere bağlılık oranı kadınlarda daha yüksek iken toplumsal bütünleşmedeki rolü söz konusu olduğunda dini değerlerin oranı erkeklerde kadınlardan daha yüksektir. Erkek öğrencilerin %28,3'ü kız öğrencilerin ise %25,5'i toplumsal bütünleşmede en önemli değer olarak dini değerleri görmektedir. Ortaya çıkan bu farklılık erkeklerin dini değerlere daha toplumsal bir nitelik atfettiğinin bir ifadesi olarak nitelendirilebilir. Öte yandan kadınların sosyal ilişki ağının toplumsal cinsiyet farklılıklarından dolayı daha dar bir alanla sınırlı olması kutsallığı daha içkin bir şekilde yaşamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kadınların dine bakış açısının daha çok inanç ve dini ibadetler ile sınırlı olduğu düşünülmektedir. Öte yandan kız öğrencilerde ahlâki değerler oranının

(%27,7) erkek öğrencilerden (%24,9) yüksek oluşu toplumsal cinsiyet farklılaşmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Toplumun bütünleşmesinde en önemli değer olarak milli değerlerin görülme oranı kız öğrencilerde %23,2 iken erkek öğrencilerde %14,6'dır. Bu farklılığın nedenini kadınların sosyal ilişki ağının dar oluşu ile açıklayabiliriz. Aksine erkekler ise daha evrensel değerleri benimsemektedirler. Nitekim erkeklerde evrensel değerlerin oranınının kız öğrencilerden daha yüksek orana sahip oluşu bunu desteklemektedir.

Tablo 43: Cinsiyet İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki

	Toplumun bütünlüğünü sağlayan en önemli değer							Toplam
	Dini değerler	Ahlâki değerler	Milli değerler	Evrensel değerler	Sosyo-kültürel hoşgörü değerleri	İlmi değerler	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	94	168	141	41	148	14	1	607
	15,5%	27,7%	23,2%	6,8%	24,4%	2,3%	,2%	100,0%
	46,8%	64,1%	71,9%	56,2%	63,8%	73,7%	50,0%	61,6%
	9,5%	17,1%	14,3%	4,2%	15,0%	1,4%	,1%	61,6%
Erkek	107	94	55	32	84	5	1	378
	28,3%	24,9%	14,6%	8,5%	22,2%	1,3%	,3%	100,0%
	53,2%	35,9%	28,1%	43,8%	36,2%	26,3%	50,0%	38,4%
	10,9%	9,5%	5,6%	3,2%	8,5%	,5%	,1%	38,4%
Toplam	201	262	196	73	232	19	2	985
	20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%

$$X^2=30,937 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Annelik rolü kadına büyük sorumluluklar yüklese de, daha önceden hiç tatmadığı duyguları tattıran pek çok zevki de beraberinde getirmektedir. Aslında ister kendi sahip olduğu çocuğunu, isterse bir yakınının veya komşusunun çocuğunu besleyen ve ona sevgi veren bir kadının hissettiği doyurucu ve huzur verici duygular onu erkekten ayırıcı bir niteliğe sahiptir. Kadın her zaman sevgi dolu, sıcak ve verici bir bireydir. Aynı zamanda, anneliğin kadının diğer bireylere ve geleceğe bağlılık duygularını arttırdığı ifade edilebilir. Bu yönü ile annelik kadına benlik saygısı kazandırarak onun sosyalleşmesinde de önemli bir araç olma işlevini yerine getirmektedir (Sanford ve Donovan, 1999: 157). Dolayısıyla kadının duygusal ve anaç özelliklerinin onu daha hoşgörülü bir birey haline getirdiği söylenebilir. Tablo 43'de görüldüğü gibi, kız öğrencilerin hoşgörü değerlerinin oranı %24,4 iken erkek öğrencilerin hoşgörü değerlerinin oranı ise %22,2'dir. Bu durumda örneklemin sosyo-

kültürel hoşgörü değerlerinin kız öğrencilerde erkek öğrencilere oranla daha yüksek olması tabloda elde edilen veriler tarafından da desteklenmektedir.

Toplumun bütünlüğünü sağlayan en önemli değer öğrencilerin yaşam alanına göre değişkenlik gösterip göstermediğini doğru bir şekilde analiz edebilmek için öncelikle köy ve kent kavramlarının ne olduğunun ve özelliklerinin iyi bilinmesi şarttır. Köy, aynı ırktan, aynı etnik kökenden gelen, aynı dili konuşan, din, ahlâk sanat ve düşünce sisteminden gelen ve büyük ihtimalle aynı ekonomik faaliyette bulunan bireylerden oluşan homojen bir topluluktur. Öte yandan bütün farklılaşma yaşa ve cinsiyete dayalıdır. Kent ise çeşitli etnik grupları, kültür ve meslek gruplarını ve farklı sosyo-ekonomik sınıfları içerisine alan bir heterojen bir cemiyettir. Dolayısıyla bireyler arası ilişkiler de birbirinde farklılaşmaktadır. Homojen bir yapıya sahip olan köyde daha samimi, yüz yüze ve sürekli olan bir ilişkiler ağı söz konusudur. Bu türden ilişki ağı ise birey üzerinde gelenek ve göreneğe dayalı enformel bir sosyal baskı ve kontrol mekanizmasını devreye sokmaktadır (Yörükkan, 2006: 49). Sonuç olarak denilebilir ki eğitim, kültür, gelir, değer ve inanç benzerliğinin hâkim olduğu kırsal alandaki homojen yapısı sosyo-kontrol mekanizmasını da güçlü kılarak değişimlere karşı bir direnç oluşturmaktadır. Oysaki kent yaşamının özelliği olan farklı gelir, sınıf, inanç ve yaşama alışkanlıkları sosyo-kontrol mekanizmanın etkisini azaltarak farklılıkların benimsenmesini kolaylaştırıp hoşgörüyü arttırabilmektedir. Nitekim tablo 44'de görüldüğü gibi yaşamının büyük çoğunluğunu köyde geçiren öğrencilerin hoşgörü değerleri %18,3 iken; büyük şehirlerde geçirenlerin oranı %25,7 olması bu görüşü desteklemektedir.

Örneklemin yaşam alanı değişkenine göre, ahlâki değerlerin kent yaşamında önemini giderek yitirdiği gözlenmiştir. Tablo 44'e göre yaşamının büyük çoğunluğunu köyde geçirenlerde bu oran %32,3 iken büyük şehirde %22,8'e düşmüştür. Geleneğin hâkim olduğu toplumlarda bireylerarası ilişkiler ahlâki normlar ve değerler çerçevesinde düzenlenmektedir. Ancak ahlâkın birey üzerindeki bu belirleyici ve denetleyici etkisinin modern yaşamın hâkim olduğu kentlere gidildikçe azaldığı görülmektedir.

Tablo 44: Yaşanılan Yer İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki

		Toplumun bütünlüğünü sağlayan en önemli değer						Toplam	
		Dini değerler	Ahlaki değerler	Milli değerler	Evrensel değerler	Sosyo-kültürel hoşgörü değerleri	İlmi değerler		Cevap yok
Yaşanılan yer	Büyük şehir	87	86	77	26	97	5	0	378
		23,0%	22,8%	20,4%	6,9%	25,7%	1,3%	,0%	100,0%
		43,3%	32,8%	39,3%	35,6%	41,8%	26,3%	,0%	38,4%
	Şehir	8,8%	8,7%	7,8%	2,6%	9,8%	,5%	,0%	38,4%
		84	127	79	37	95	12	1	435
		19,3%	29,2%	18,2%	8,5%	21,8%	2,8%	,2%	100,0%
	İlçe-Kasaba	41,8%	48,5%	40,3%	50,7%	40,9%	63,2%	50,0%	44,2%
		8,5%	12,9%	8,0%	3,8%	9,6%	1,2%	,1%	44,2%
		15	19	15	3	22	2	0	76
	Köy	19,7%	25,0%	19,7%	3,9%	28,9%	2,6%	,0%	100,0%
		7,5%	7,3%	7,7%	4,1%	9,5%	10,5%	,0%	7,7%
		1,5%	1,9%	1,5%	,3%	2,2%	,2%	,0%	7,7%
Cevap yok	14	30	24	7	17	0	1	93	
	15,1%	32,3%	25,8%	7,5%	18,3%	,0%	1,1%	100,0%	
	7,0%	11,5%	12,2%	9,6%	7,3%	,0%	50,0%	9,4%	
Toplam	1,4%	3,0%	2,4%	,7%	1,7%	,0%	,1%	9,4%	
	1	0	1	0	1	0	0	3	
	33,3%	,0%	33,3%	,0%	33,3%	,0%	,0%	100,0%	
Toplam	,5%	,0%	,5%	,0%	,4%	,0%	,0%	,3%	
	,1%	,0%	,1%	,0%	,1%	,0%	,0%	,3%	
	201	262	196	73	232	19	2	985	
	20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%	
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%	

$$X^2=25,353 \quad sd=24 \quad p< 0,05$$

Değer ve tutum, üzerinde tam manasıyla bir uzlaşmanın olmasına karşın değerlerin tutumları saran en geniş organizasyonlar olduğu çoğunluk tarafından kabul edilmektedir. Bu görüşe göre değerler, tutumlar ve davranışlar üzerinde etkili üst belirleyicidir. Tutumlar değerlere göre şekil almakta ve bu yolla davranışa dönüşmektedir. Bu nedenle bireylerin değerleri ile tutumlarının birbiri ile örtüşmesi sağlıklı bir birey ve toplum ilişkisinin oluşabilmesi için ön şarttır. Toplumun bütünlüğünü sağlayan değerler söz konusu olduğunda, örneklemin değerleri ile tutumlarının örtüştüğünü gözlemlemekteyiz.

Tablo45: İdealdeki En Yüksek Değer İle Toplumun Bütünlüğünü Sağlayan Değer Arasındaki İlişki

		Toplumun bütünlüğünü sağlayan en önemli değer							Toplam
		Dini değerler	Ahlâki değerler	Milli değerler	Evrensel değerler	Sosyo-kültürel hoşgörü değerleri	İlmi değerler	Cevap yok	
İdealinizdeki en yüksek değer	Zengin olmak	3	9	8	2	11	1	0	34
		8,8%	26,5%	23,5%	5,9%	32,4%	2,9%	,0%	100,0%
		1,5%	3,4%	4,1%	2,7%	4,7%	5,3%	,0%	3,5%
		,3%	,9%	,8%	,2%	1,1%	,1%	,0%	3,5%
İyi bir mümin olmak	İyi bir mümin olmak	95	46	22	7	18	2	1	191
		49,7%	24,1%	11,5%	3,7%	9,4%	1,0%	,5%	100,0%
		47,3%	17,6%	11,2%	9,6%	7,8%	10,5%	50,0%	19,4%
		9,6%	4,7%	2,2%	,7%	1,8%	,2%	,1%	19,4%
Bilim adamı olmak	Bilim adamı olmak	2	11	12	6	11	3	0	45
		4,4%	24,4%	26,7%	13,3%	24,4%	6,7%	,0%	100,0%
		1,0%	4,2%	6,1%	8,2%	4,7%	15,8%	,0%	4,6%
		,2%	1,1%	1,2%	,6%	1,1%	,3%	,0%	4,6%
İyi bir siyasi lider olmak	İyi bir siyasi lider olmak	12	5	5	2	5	2	0	31
		38,7%	16,1%	16,1%	6,5%	16,1%	6,5%	,0%	100,0%
		6,0%	1,9%	2,6%	2,7%	2,2%	10,5%	,0%	3,1%
		1,2%	,5%	,5%	,2%	,5%	,2%	,0%	3,1%
Ahlâklı biri olmak	Ahlâklı biri olmak	28	77	32	8	42	4	1	192
		14,6%	40,1%	16,7%	4,2%	21,9%	2,1%	,5%	100,0%
		13,9%	29,4%	16,3%	11,0%	18,1%	21,1%	50,0%	19,5%
		2,8%	7,8%	3,2%	,8%	4,3%	,4%	,1%	19,5%
Girişken ve sosyal olmak	Girişken ve sosyal olmak	24	37	34	17	61	2	0	175
		13,7%	21,1%	19,4%	9,7%	34,9%	1,1%	,0%	100,0%
		11,9%	14,1%	17,3%	23,3%	26,3%	10,5%	,0%	17,8%
		2,4%	3,8%	3,5%	1,7%	6,2%	,2%	,0%	17,8%
İşimde başarılı olmak	İşimde başarılı olmak	34	76	81	29	84	5	0	309
		11,0%	24,6%	26,2%	9,4%	27,2%	1,6%	,0%	100,0%
		16,9%	29,0%	41,3%	39,7%	36,2%	26,3%	,0%	31,4%
		3,5%	7,7%	8,2%	2,9%	8,5%	,5%	,0%	31,4%
Cevap yok	Cevap yok	3	1	2	2	0	0	0	8
		37,5%	12,5%	25,0%	25,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
		1,5%	,4%	1,0%	2,7%	,0%	,0%	,0%	,8%
		,3%	,1%	,2%	,2%	,0%	,0%	,0%	,8%
Toplam	Toplam	201	262	196	73	232	19	2	985
		20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		20,4%	26,6%	19,9%	7,4%	23,6%	1,9%	,2%	100,0%

$$X^2=208,314 \quad sd=42 \quad p<0,05$$

Öğrencilerin toplumun sürekliliğine ve bütünleşmesine etki eden değerleri belirlerken temel aldıkları şey yine kendi değerleri olmaktadır. Örnekleme, idealindeki en yüksek değeri toplumun bütünlüğünü sağlayacak en önemli değer olarak görmektedir. Buna göre idealinde iyi bir mümin olmanın yer aldığı öğrencilerin %49,7'si için dini değerler toplumun sürekliliğini ve bütünleşmesini sağlarken;

idealinde ahlâklı biri olmanın yer aldığı öğrencilerin %40,1'i için bu ahlâki değerlerdir. Girişken ve sosyal biri olmak idealine sahip olanlar içinse en önemli değer sosyo-kültürel hoşgörü değerleri olmaktadır.

Sonuç olarak değerler, ortak amaç ve idealler sunarak bireyleri bir arada tutan genel hükümlerdir. Böylece ortak amaç ve ideallere sahip olduğunu bilen ve bunun farkında olan bireylerin oluşturduğu toplum daha sağlam temeller üzerine oturmuş olmaktadır. Üniversite eğitimi ise farklılıklarına rağmen bireylerin bu amaç ve ideallerle bir arada yaşamasına katkıda bulunmaktadır.

4. DEĞER ÇATIŞMASI

Toplum üyelerinin çoğu tarafından üzerinde uzlaşmış ve anlaşılmış olan değerlerin toplumsal bütünleşmeye, dayanışmaya ve yapının sürekliliğine önemli katkıları vardır. Ancak bazen değerler çatışmanın da kaynağı olabilirler. Değer çatışması farklı değerlerin birbirleri ile mücadelesine dayanır ve çatışmanın yaşandığı düzleme bağlı olarak farklı sonuçlara yol açar.

Bireyin inandığı değerlerin birbiriyle ya da toplumsal değerlerle çatışması (Budak, 2005: 195) anlamına gelen değer çatışması, bireysel ya da toplumsal düzlemde meydana gelebilir. Bireysel düzlemde değer çatışması, bireyin sahip olduğu değerlerin kendi içerisinde çatışmasına dayanır. Bir değer farklı kuşaklar tarafından değişik biçimlerde yorumlanması ya da bir toplumda değişik değerlere sahip olan grup ve kesimlerin bulunması değer çatışmalarına yol açabilir (Tan, 1981: 124). Gençlik döneminde gençlerin toplumsal değerlere paralel davranışlar sergileyememesi, gençlerin toplum tarafından sorunlu olarak görülmelerine yol açmakta ve bu durumda gençler ile toplum karşı karşıya gelmektedir. Toplumsal düzlemde ortaya çıkan değer çatışmaları ise bireylerin değerlerinin bir başka birey, grup ve ya toplumun değerleriyle ya da bir grubun değerlerinin başka bir grup ya da toplumla olan çatışmasıdır ve bu çatışma çoğu zaman gerilim ve huzursuzluk yaratır.

Bir toplumun değerler hiyerarşisinin tepesindeki değer, o toplumda üzerinde en çok uzlaşmış olan değerdir. Ancak bu durum toplumda birbiri ile çatışan pek çok değer olmadığı anlamına gelmemektedir. Toplumsal yapı ve bu yapıyı meydana getiren kurumlar ve diğer unsurlar arasında bir uyum söz konusu olsa da kimi zaman bu kurumlar arasında uyumsuzluk ve çatışmalar meydana gelebilmektedir. Aile kurumunun

değerleri ile ekonomi kurumunun değerlerinin ya da zaman zaman dini değerlerle devletin ya da iş dünyasının değerlerinin çatışabilmesi söz konusu durma örnek teşkil etmektedir (Fichter, 1996: 151). Kurumsal değerler arasında ortaya çıkan bu çatışma durumu doğal olarak bireylere yansiyacaktır. Toplumsal kurumların temel değerleri arasında oluşan bir çatışma, bireyler arasında hukuki ve ahlâki belirsizliklerin yaygınlaşmasına neden olabilir (Newman, 2013: 20). Homojen bir yapıya sahip geleneksel toplumlarda çok fazla görülmeyen bu tip bir kurumsal değerler arasındaki çatışma daha çok farklılaşmış ve heterojen yapıya sahip modern toplumlarda görülmektedir

Bir kültürde geniş ölçüde kabul edilen değerler bütünleştirici bir etkiye sahip olmasına rağmen zaman zaman da ciddi bazı sosyal problemlere yol açabilir (Fichter, 1996: 151). Değer çatışması durumunda ortaya çıkan bu problemler, birey ve bireyler arasında gerçekleştiğinde önemli sosyal problemlere yol açmazken, toplumsal düzeyde yaşanan değer çatışmaları toplumsal bütünlüğü ve toplumsal yapının işleyişini ve sürekliliğini bozabilecek nitelikte olabilir.

Gerek bireysel düzlemde gerekse de toplumsal düzlemde ortaya çıkmış olsun değer çatışmalarının yaşanmadığı bir toplum yoktur. Ancak bu çatışmaların mahiyeti ve şiddeti toplumdan topluma ve zaman içinde değişiklik gösterebilir. Belli bir değer içeriği toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık gösterecektir. Bu bakımdan değer çatışmalarının en temel nedeni sosyal değişimlerdir. Köklü değişikliklere maruz kalan bir topluluk uyumsuz insanlardan oluşan bir topluluktur (Hoffer, 2000: 6) ve değer çatışmaları en fazla ve yoğun olarak hızlı toplumsal değişimin yaşandığı dönemlerde görülmektedir. Hızlı değişim dönemlerinde eski değerlerin fonksiyonlarını ve değerlerini kaybetmesi ya da kaybetmeye başlaması ve oluşan yeni değerlerin tam olarak benimsenmemesi ya da oluşmaması önemli çatışmaların ve uyumsuzlukların oluşmasına neden olacaktır.

Sosyal değişme dönemlerinde yaşanan gerek bireysel gerekse toplumsal değerlerde meydana gelen çatışmalar toplumsal yapının bütünlüğüne ve sürekliliğine zarar vermektedir. Toplumda değerlerine göre yaşamak isteyen bireyler sosyal yapının sunmuş olduğu vasıtaları kullanırlar. Sosyal yapının sunduğu uygun vasıtaları kullanarak hedefine ulaşan bireylerin oluşturduğu toplum istikrarlı bir görünüm arz

eder. Ancak özellikle hızlı değişim dönemlerinde sosyal yapının bireylerin değerleri doğrultusunda organize olamayışı ve uygun vasıtalar sunamaması toplum içinde değer çatışmasının yaşanmasına neden olacaktır (Ersoy, 2012: 122-123). Bu durumda bireylerin benimseyebileceği ve yeni duruma uygun değerler yaratılırsa sosyal yapı istikrarlı bir şekilde devam eder. Ancak tersi durumlarda çözümler yaşanır ve yapının kendisi ve sürekliliği tehlikeye girer.

Değer çatışmalarının bir diğer boyutu da bireyler arasında, bireyle toplum arasında ya da bir grupta toplum arasında yaşanan değer çatışmalarıdır. Birey kendi içinde bir değer çatışması yaşayabildiği gibi diğer bireylerle ya da toplumsal değerlerle de çatışmalar yaşayabilmektedir. Bir toplumda bireyler her ne kadar ortak değerleri benimsemiş olsalar da her bireyin kendine ait bir değerler hiyerarşisi vardır. Bireyin yaşamına yön veren, tutum ve davranışlarına kaynaklık eden bu değerler çoğu zaman kişiden kişiye değişmekte, bireylerin önem verdiği şeyler farklılık gösterebilmektedir. İşte bu durumda bireyler arasında bir değer çatışması yaşanabilir ve bunun temelinde bireylerin içinde yetiştikleri ve yaşadıkları ortam, kişilikleri ve hayat tecrübeleri bulunmaktadır. Bu tip çatışmalar sık yaşanmakta ancak önemli sosyal problemlere yol açmamaktadır.

Üniversiteler yaşanan hızlı değişim, dönüşüm ve yeni değerlere gerek bireylerin gerekse de toplumun ayak uydurmasını sağlayan tampon mekanizmalardan biridir. Üniversitelerin toplumların dış dünyaya açılan kapılarından biri olmaları dolayısıyla toplumlara öncülük eden kurumların başında gelmektedir. Bu işlevleriyle üniversiteler ve üniversite eğitimi toplumsal düzlemde yaşanan değer çatışmalarını en aza indirip oluşan yeni değerlere uyum sağlayacak bireyler yetiştirerek toplumsal yapının sürekliliğine ve bütünlüğüne önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin kendi değerlerine karşı olan diğer bireylere yönelik tutumlarının ortaya konması, bu durumun toplumsal bir çatışmaya yol açıp açmayacağına analiz edilmesi bakımından da önemlidir. Bu analiz aynı zamanda öğrencilerin hoşgörü ve tolerans kapasitelerini ölçmenin de bir başka yoludur. Çünkü bireyin toplumla bütünleşmesi ve bu yolla toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunması ancak farklı tarzlara ve fikirlere tahammül edebilme gücü ile doğru orantılıdır. Bu anlamda, üniversite eğitiminin ve yaşantısının bireylerin tahammül ve hoşgörü sınırlarını genişlettiği varsayımı örneklemimiz tarafından da desteklenmiştir.

Tablo 46: Sınıf İle Farklı Değerlere Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

	Değerlerine karşı olan insana karşı tutum					Toplam
	Onun değerlerini benimserim	Ona saygı duyarım	Onu kendi değerlerim doğrultusunda ikna ederim	Onunla mücadele - kavga ederim	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	6	426	56	13	2	503
	1,2%	84,7%	11,1%	2,6%	,4%	100,0%
	60,0%	50,2%	61,5%	50,0%	20,0%	51,1%
	,6%	43,2%	5,7%	1,3%	,2%	51,1%
Son sınıf	4	422	35	13	8	482
	,8%	87,6%	7,3%	2,7%	1,7%	100,0%
	40,0%	49,8%	38,5%	50,0%	80,0%	48,9%
	,4%	42,8%	3,6%	1,3%	,8%	48,9%
Toplam	10	848	91	26	10	985
	1,0%	86,1%	9,2%	2,6%	1,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	1,0%	86,1%	9,2%	2,6%	1,0%	100,0%

$$X^2=8,421 \quad sd=4 \quad p< 0,05$$

Tablo 46’da görüldüğü gibi, değerlerine karşı olan insana karşı tutumlarını ölçmeye yönelik soruya birinci sınıfların %84,7’si son sınıfların ise %87,6’sı “ona saygı duyarım” cevabını vermiştir. Öte yandan birinci sınıfların %11,1’i onu kendi değerleri doğrultusunda ikna edeceğini belirtirken son sınıflarda bu oran %7,3’e düşmüştür. Genç bireylerin, bireysel farklılıklar üzerine kurulu bu yeni sosyal ilişkiler ağında kendilerinden olmayan fikirlere, cinsiyetlere, kökenlere ve davranış tarzlarına kısacası farklı değerlere tahammül edebilme düzeylerinin yükseldiği görülmektedir. Üniversiteye yeni başlayan genç bireyin, bu farklılıkları yadırgaması ve kimi zaman da dışlaması olağan karşılanır. Çünkü bireyin geldiği sosyo-kültürel yapı, bu yeni yaşam biçimine göre daha homojen bir yapıya sahiptir. Ancak modernizmin bireyci, evrensel ve hoşgörü değerleri zemininde aldığı eğitim ve edindiği yaşantılar yoluyla, zamanla bireylerin farklılıklara tahammül gücünün de arttığı gözlenmektedir. Birarada yaşamının verdiği alışkanlık ve zorunlulukla, bireyler birbirlerini daha fazla tanımaya ve oldukları gibi kabul etmeye başlamaktadır.

Cinsiyet değişkenine göre bireysel değerlere saygı ve hoşgörü tutumlarının değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Buna göre, kız öğrencilerin %87,8’i farklı değerlere karşı saygılı ve hoşgörülü bir tutumu benimserken, erkeklerde bu oran %83,3’e düşmektedir. Öte yandan karşısındakini kendi değerleri doğrultusunda ikna etmeyi amaçlayanların oranı kız öğrencilerde %8,7, erkek öğrencilerde ise %10,1’dir. Saygı ve hoşgörü konusunda kadın ve erkek arasındaki bu farklılığın altında yatan temel

nedenin kadının daha sevecen ve anaç özelliklere sahip olmasına karşın erkeğin güçlü ve soğukkanlı kişilik özellikleri olduğu düşünülmektedir.

Tablo 47: Cinsiyet ile Farklı Değerlere Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

	Değerlerine karşı olan insana karşı tutum					Toplam
	Onun değerlerini benimserim	Ona saygı duyarım	Onu kendi değerlerim doğrultusunda ikna ederim	Onunla mücadele - kavga ederim	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	5	533	53	13	3	607
	,8%	87,8%	8,7%	2,1%	,5%	100,0%
	50,0%	62,9%	58,2%	50,0%	30,0%	61,6%
	,5%	54,1%	5,4%	1,3%	,3%	61,6%
Erkek	5	315	38	13	7	378
	1,3%	83,3%	10,1%	3,4%	1,9%	100,0%
	50,0%	37,1%	41,8%	50,0%	70,0%	38,4%
	,5%	32,0%	3,9%	1,3%	,7%	38,4%
Toplam	10	848	91	26	10	985
	1,0%	86,1%	9,2%	2,6%	1,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	1,0%	86,1%	9,2%	2,6%	1,0%	100,0%

$$X^2=7,268 \quad sd=4 \quad p< 0,05$$

Ersoy'un (2012: 286) değer farklılaşmaları üzerine yapmış olduğu çalışmasında ise kadın ve erkek arasında saygı ve hoşgörü değerleri açısından farklılık gözlenmemiştir. Kadınların değerlere hoşgörü oranı %73,7 iken erkeklerde bu oran %74,5'dir. Buna karşın örneklem içerisinde farklı değerlere sahip insanlara yönelik bir hoşgörü olmasına karşın yaptığımız araştırma ile kıyaslandığında bu oran kısmen düşüktür. İki araştırma arasındaki bu farklılığın nedeni, iki temele dayandırabilir. İlk etkenin örneklemin içerisinde yer aldığı yaş diliminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim genç bireyler değişime ve farklılıklara daha çabuk uyum sağlamakta ve değer yargıları henüz kalıplaşmamış olduğundan farklılıklara karşı daha esnek bir tutum içerisinde olabilmektedirler. Bu farklılığın altında yatan ikinci ve en önemli etken ise eğitimidir. Eğitimin istedik yönde tutum ve davranış değiştirme ve bireylere bu yönde entelektüel bir bakış açısı kazandırma vasfı üniversite araştırmalarının en ayırıcı özelliğidir.

Bireyin değerleri ya da bir grubun değerleri ile sosyal değerlerin çatışması ise sosyal problemlere yol açabilecek nitelikte bir çatışmadır. Bu çatışmalar kültürün belirlenmiş değerleri ile kişilerin davranışları arasında bir açıklık olduğunda ya da toplumdaki çeşitli alt grupların değerlerinin birbiriyle ya da toplumsal değerlerle çatıştığı durumda ortaya çıkar. Buradaki çatışmanın kaynağı sosyal değerler düzlemi ile sosyal davranış düzlemi arasında oluşan farktan kaynaklanmaktadır (Fichter, 1996:

151). Toplum değerler aracılığıyla çeşitli ölçütler koyar ve bireylerden ve gruplardan bu ölçütlere uymasını bekler. Ancak bireylerin veya grupların değerleri bu ölçütlere uymaz ve bireylerin ya da grupların davranışları genel toplumsal değerlere uygun olmazsa değer çatışmalarının yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Değer çatışmalarının önemli görünümünden biri kişisel düzeydeki önyargılardır. Bu önyargıların en yoğun şekilde yaşandığı alan ise genellikle cinsiyet ve cinsel yönelimlerle ilgilidir. Toplum içerisinde cinsiyet yönelimlerine ilişkin kalıp yargıların yer alması, gerek bireylerle diğer bireyler arasında gerekse bireyle toplum arasında önemli değer çatışmalarına yol açmaktadır. Eşcinsellik de toplum üyelerinin geneli tarafından şiddetle karşı çıkılan alanlardan biridir.

Günümüzde eşcinseller sürekli bir şekilde ayrımcılığa, reddedilmeye ve saldırılara maruz kalmaktadır. Bu yargının temelinde de toplumsal cinsiyet olgusu yatmaktadır (Newman, 2013: 200). Bu önyargıların bir sonucu olarak eşcinsellerin de toplumdan kendilerini dışladığı, hatta topluma düşmanca tutum içerisine girdikleri görülmektedir. Adler'e göre eşcinsellerin bütün hayatları sanki bir fren mekanizması ile düzenlenmiş gibi geçmektedir (2011: 242). Bu nedenle eşcinsel bireylerle toplum arasında karşılıklı bir düşmanlık söz konusudur. Esmer'in yaptığı "Türkiye Değerler Atlası" (2012) adlı araştırmasında ortaya çıkan sonuçlar, toplumun eşcinsellere bakış açısını en iyi şekilde ortaya koymaktadır. Çalışmada örnekleme, "Hangi grubun komşunuz olmasını istemezsiniz?" şeklinde bir soru sorulmuştur. AIDS'liler, Tanrıya inanmayanlar, şeriat yanlıları, nikâhsız yaşayan çiftler, Hıristiyanlar, vb. gibi seçeneklerin olduğu soruya örneklemin %84'ü eşcinseller cevabını vermiştir.

Eşcinsellere yönelik bakış açısının yalnızca önyargılarla sınırlı kalmayıp fiziksel şiddete kadar dayandığı yapılan araştırmalarla da saptanmaktadır. Yavuz vd. (2006) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre özellikle erkek eşcinseller şiddete maruz kalmakta ve şiddeti uygulayan da yine erkek olmaktadır.

Eşcinselliğe olumsuz bakış açısının toplumun genelinde olduğu gibi üniversiteli genç bireyler arasında da yaygın olduğu araştırmalarla saptanmaktadır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, kız öğrencilerin %54,3'ü erkek öğrencilerin ise %66,8'i eşcinselliğin bir sapkınlık olduğunu ifade etmektedir (Kahraman, vd., 2015). Üstelik bu oranlar toplumsal cinsiyet farklılığı

ile beslenmektedir. Ancak önemli olan vurgu, üniversiteli gençler tarafından eşcinselliğe olumsuz bir bakış açısının olup olmaması değil, üniversite eğitiminin eşcinsellik algısında belirgin bir değişikliğe yol açıp açmadığının ortaya konmasıdır.

Tablo 48: Sınıf İle Eşcinselliğe İlişkin Düşünce Arasındaki İlişki

		Eşcinsellik hakkındaki düşünce				Toplam
		Kesinlikle olmamalı	Bireysel tercih, saygı duyulmalı	Tedavi edilmesi gereken bir hastalık	Cevap yok	
Sınıf	1.Sınıf	202	158	132	11	503
		40,2%	31,4%	26,2%	2,2%	100,0%
		59,9%	44,3%	48,7%	55,0%	51,1%
		20,5%	16,0%	13,4%	1,1%	51,1%
Son sınıf	Son sınıf	135	199	139	9	482
		28,0%	41,3%	28,8%	1,9%	100,0%
		40,1%	55,7%	51,3%	45,0%	48,9%
		13,7%	20,2%	14,1%	,9%	48,9%
Toplam	Toplam	337	357	271	20	985
		34,2%	36,2%	27,5%	2,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		34,2%	36,2%	27,5%	2,0%	100,0%

$$X^2=17,970 \quad sd=3 \quad p< 0,05$$

Araştırmamızın varsayımı doğrultusunda örneklemin eşcinsellik algısının da üniversite eğitimi ile birlikte değiştiği gözlenmiştir. Tablo 48'e göre, birinci sınıftaki öğrencilerin %40,2'si eşcinselliği kesinlikle olmaması gereken bir durum olarak ifade ederken, %31,4'ü bireysel tercih olarak saygı duyulması gereken bir durum olarak görmüştür. Son sınıf öğrencilerinin ise %28'i eşcinselliği kesinlikle olmaması gereken bir durum; %41,3 'ü ise bireysel tercih olarak saygı duyulması gereken bir durum olarak görmektedir. Ortaya çıkan bu sonucun modernleşme ve üniversite eğitimi açısından değerlendirilmesi yerinde bir tutum olacaktır. Modernizm yeni bir toplumsal yapı olarak kendi değerlerini de beraberinde getirmiştir. Özgürlük ve bireysel özgürlüklere karşı hoşgörü anlayışı ise bu değerler arasındadır. Zira eşcinsellik geleneksel toplumlarda kabul gören bir değer değildir. Modernizmin değerlerine paralel olarak yeniden yapılandırılan üniversitelerde bu değerlerin genç bireylerin cinsellik ve cinsiyete ilişkin algılarında birtakım değişimlere yol açması kaçınılmazdır. Birinci sınıfta öğrenciler daha çok toplum değerlerinden hareket ederken son sınıfa geldiklerinde bir değer algısı değişimine uğramaktadırlar. Nitekim örneklemin eşcinselliğe dair algısında da bu anlamda bir değişim gözlenmiş ve toplumsal değerlere nazaran bireysel değerlerin öne çıktığı gözlenmiştir. Üniversite eğitimi ile birlikte genç bireylerin eşcinselliğe dair

algılarındaki bu esneme genç kitlenin toplumla çatışmasının başka bir görünümü olarak değerlendirilebilir.

Değer çatışmasını ifade edebilecek en iyi örneklerden biri de cinsiyet sapmaları söz konusu olduğunda toplumsal cinsiyet rolleri arasında oluşan farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının egemen olduğu geleneksel toplumlarda kadın ve erkek rolleri kesin sınırlarla birbirinden ayrılmaktadır. Kadının ve erkeğin sahip olması gereken özellikler verilirken buna uygun kalıp reçeteler de beraberinde sunulmaktadır. Bu reçetelerin sunduğu gereklilikler ise çok merkezi ve güçlüdür. Uyulmaması halinde cinsler olumsuz bir tutumla karşılaşır. Buna göre kadın duygusal ve zayıf özelliklerinin gerektirdiği gibi yumuşak başlı anlayışlı olmalıdır. Erkek ise güçlü ve katıdır (Dökmen, 2010: 187). Bu kalıp yargıların varlığı cinsiyetlere ilişkin birtakım sapmalara karşı daha sert bir tutuma neden olmaktadır. Bu bağlamda, eşcinselliğe bakış açısı cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde, kadınların erkeklere göre daha hoşgörülü olduğu gözlenmiştir. Nitekim örneklemimizde yer alan kız öğrencilerin %27’i eşcinselliğe “kesinlikle olmamalı” cevabını verirken erkek öğrencilerin %45,8’i aynı cevabı vermiştir. Bireysel tercih olduğundan dolayı saygı duyulması gerektiğini belirtenlerin oranı ise kız öğrencilerde %39,5 erkek öğrencilerde %31’dir. Kız öğrencilerde bu oranın yüksek oluşunun nedenlerinden biri de kadının sahip olduğu annelik özelliklerinden dolayı farklılıklara ve değişimlere karşı daha hoşgörülü ve esnek oluşudur.

Tablo 49: Cinsiyet ile Eşcinselliğe İlişkin Düşünce Arasındaki İlişki

	Eşcinsellik hakkındaki düşünce				Toplam
	Kesinlikle olmamalı	Bireysel tercihtir, saygı duyulmalı	Tedavi edilmesi gereken bir hastalık	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	164	240	191	12	607
	27,0%	39,5%	31,5%	2,0%	100,0%
	48,7%	67,2%	70,5%	60,0%	61,6%
	16,6%	24,4%	19,4%	1,2%	61,6%
Erkek	173	117	80	8	378
	45,8%	31,0%	21,2%	2,1%	100,0%
	51,3%	32,8%	29,5%	40,0%	38,4%
	17,6%	11,9%	8,1%	,8%	38,4%
Toplam	337	357	271	20	985
	34,2%	36,2%	27,5%	2,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	34,2%	36,2%	27,5%	2,0%	100,0%

$$X^2=37,681 \quad sd=3 \quad p< 0,05$$

Üniversite öğrencilerinin eşcinselliğe bakış açısını ele alan çeşitli araştırmalarda da ulaştığımız sonucun desteklendiği görülmüştür. Bu araştırmalarda öne çıkan genel eğilim erkek öğrencilerin eşcinselliğe bakış açısının kız öğrencilere nazaran daha katı olduğu yönündedir. Ankara ve Hacettepe Üniversitelerinin Eğitim Fakültelerinde yapılan bir araştırmanın sonucuna göre erkek katılımcılar özellikle kendi hemcinslerinin eşcinselliğine karşı kız öğrencilere oranla daha olumsuzdur. Bu durumu ise erkek eşcinselliğinin, maskülenliği tehdit ettiği şeklinde yorumlamaktadırlar (Güney vd., 2004). Eşcinsellere yönelik tutumları cinsiyetçilik ve romantik ilişkilerle ilgili kalıp yargıları açısından karşılaştırmayı amaçlayan başka bir araştırmaya göre de erkeklerin eşcinselliğe bakış açısı daha olumsuzdur. Cinsiyet rollerinin kadınlara biçtiği bağımlı, edilgen ve duygusal özelliklere karşın; erkeklere biçilen güçlü, baskın ve bağımsız özelliklerin erkeklerin bu rollere uymaları noktasında daha fazla baskıya neden olduğu düşünülmektedir. (Okutan ve Büyükaşahin, 2011: 74).

Tablo 50: Yaşanılan Yer ile Eşcinselliğe İlişkin Düşünce Arasındaki İlişki

		Eşcinsellik hakkındaki düşünce				Toplam
		Kesinlikle olmamalı	Bireysel tercihtir, saygı duyulmalı	Tedavi edilmesi gereken bir hastalık	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	129	145	99	5	378
		34,1%	38,4%	26,2%	1,3%	100,0%
		38,3%	40,6%	36,5%	25,0%	38,4%
	Şehir	136	161	126	12	435
		31,3%	37,0%	29,0%	2,8%	100,0%
		40,4%	45,1%	46,5%	60,0%	44,2%
	İlçe-Kasaba	31	24	19	2	76
		40,8%	31,6%	25,0%	2,6%	100,0%
		9,2%	6,7%	7,0%	10,0%	7,7%
	Köy	40	27	26	0	93
		43,0%	29,0%	28,0%	,0%	100,0%
		11,9%	7,6%	9,6%	,0%	9,4%
Cevap yok	4,1%	2,7%	2,6%	,0%	9,4%	
	1	0	1	1	3	
	33,3%	,0%	33,3%	33,3%	100,0%	
Toplam	,3%	,0%	,4%	5,0%	,3%	
	,1%	,0%	,1%	,1%	,3%	
	337	357	271	20	985	
	34,2%	36,2%	27,5%	2,0%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	34,2%	36,2%	27,5%	2,0%	100,0%	

$$X^2=26,949 \quad sd=12 \quad p> 0,05$$

Örneklemin eşcinselliğe dair algısı yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yere göre değişkenlik göstermektedir. Tablo 50’de görüldüğü gibi, yaşamının çoğunluğunu köylerde geçiren öğrencilerin eşcinselliğe dair algısı şehirlerde yaşayan öğrencilere kıyasla daha olumsuzdur. Köylerdeki öğrencilerin %43’ü eşcinselliği kesinlikle olmaması gereken bir durum olarak değerlendirirken; şehirde yaşayanlarda bu

oran %31,3 olarak gözlenmiştir. Köy yaşamında eşcinselliğe dair olumsuz olarak nitelendirilebilecek algının daha yoğun oluşu, cemaat yapısının varlığı ile açıklanabilir. Nitekim köy yaşamının birey üzerinde varlığını yoğun bir şekilde hissettiren bu yapı değer çatışmasının da kaynağıdır.

Şehirde yaşayan birey köyde olduğu gibi cemaat içerisinde erimemiştir. Aksine doğrudan cemaatin bir üyesi olmaktan çıkarak bireysellik kazanmış ve özgür birey haline gelmiştir (Yörük, 2006: 51). Cemaat baskısının etkin olduğu köy yaşamında bireyin cemaat baskısından kurtularak bağımsız hale gelmesinin en temel nedeni ise kent yaşamının getirdiği farklılıklardır. Bu nedenle, şehirlerde var olan sosyo-kültürel farklılıkların, bireysel farklılıklara bakış açısında doğrudan bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Nitekim bir kent değeri olan eşcinselliğe dair bireylerin algılarındaki olumlu yaklaşım bu varsayımı desteklemektedir.

Bireysel boyutta ortaya çıkan değer çatışmaları, bireyin sahip olduğu değerlerin birbiriyle uyumsuzluğu ve çatışmasına dayanır. Genel anlamda insan zihni bakımdan tutarlı bir yapıya sahiptir ve bireyin psikolojik faaliyetleri birbiriyle uyumlu ve tutarlıdır. Bireyin sahip olduğu değerler ve değerler sistemi kişinin bilgi, inanç ve kanaatlerini bir zihniyet yapısı oluşturacak şekilde tutarlı bir hale getirir (Ünal, 1981: 7; Ersoy, 2012: 143). Ancak toplumda yaşanan sosyal değişimler ve bireyin yaşadığı olaylar değer çatışmalarına yol açabilir. Bu durumda zihnin tutarlılığı bozularak bireyin sahip olduğu değerler yaşanan herhangi bir olay karşısında çatışabilecektir. Dini değerlerine bağlı bir iş adamının faizin haram olduğu konusundaki değerleri ile ekonomik alanda ilerlemesini ve büyümesini sağlayacak kredi kullanma konusunda yaşayacağı çatışma değer çatışmasına örnek teşkil edebilir. Birey bu durumda bir yandan kendini ekonomik alanda daha ileri bir noktaya taşıyabilecek banka kredisi kullanmak isterken, bir yandan da sahip olduğu dini değerlere ters düşmesi değer çatışması yaşamasına neden olacaktır. Bu durumda birey için değerler hiyerarşisi devreye girmekte ve hangi değeri daha üst basamaktaysa o değer daha baskın olmakta ya da birey seçimini kendince akılcı hale getirerek çatışma durumuna son verebilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, dini değerlerine bağlı olduğu bilinen bireylerin belirli olaylar ve durumlar karşısında tutum ve düşünceleri önceden kestirilebilir.

Tablo51: Dini Değerlere Bağlı Olma Durumu İle Eşcinselliğe İlişkin Düşünce Arasındaki İlişki

		Eşcinsellik hakkındaki düşünce				Toplam
		Kesinlikle olmamalı	Bireysel tercihtir, saygı duyulmalı	Tedavi edilmesi gereken bir hastalık	Cevap yok	
Dini değerlere bağlı olma durumu	Evet bağlıyım	299	236	243	17	795
		37,6%	29,7%	30,6%	2,1%	100,0%
		88,7%	66,1%	89,7%	85,0%	80,7%
		30,4%	24,0%	24,7%	1,7%	80,7%
	Yeterince bilğim yok	26	49	15	2	92
		28,3%	53,3%	16,3%	2,2%	100,0%
		7,7%	13,7%	5,5%	10,0%	9,3%
		2,6%	5,0%	1,5%	,2%	9,3%
	Hiç bağlı değilim ama inanıyorum	12	50	12	1	75
		16,0%	66,7%	16,0%	1,3%	100,0%
		3,6%	14,0%	4,4%	5,0%	7,6%
		1,2%	5,1%	1,2%	,1%	7,6%
İnanç sahibi değilim	0	21	0	0	21	
	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,0%	5,9%	,0%	,0%	2,1%	
	,0%	2,1%	,0%	,0%	2,1%	
Cevap yok	0	1	1	0	2	
	,0%	50,0%	50,0%	,0%	100,0%	
	,0%	,3%	,4%	,0%	,2%	
	,0%	,1%	,1%	,0%	,2%	
Toplam		337	357	271	20	985
		34,2%	36,2%	27,5%	2,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		34,2%	36,2%	27,5%	2,0%	100,0%

$$X^2=95,724 \quad sd=12 \quad p<0,05$$

Dini değerlerine bağlı bireylerin eşcinsellikle ilgili tutumlarının yüksek oranda olumsuz olması beklenen bir durumdur. Nitekim tablo 51'in sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Dini değerlerine bağlı olanların %37,6'sı bu durumu "kesinlikle olmamalı" şeklinde yorumlarken; bu değerlere bağlı olmayıp sadece inanç boyutunda yer alanların %66,7'si saygı duyulması gereken bireysel bir tercih olduğunu belirtmiştir. Bu sonuçlar eşcinsellik konusunda değer ve tutumlar arasında bir değer çatışmasının yaşanmadığını göstermesi bakımından anlamlıdır.

5. DEĞER DEĞİŞİMİ

5.1. Toplumsal Değişme ve Değişmenin Bireyin Davranışlarına Yansıması

Toplumsal değişme kavramı değer hükmü içermeyen, yani iyiye veya kötüye doğru bir yön ifade etmeyen bir kavramdır. Bu bakımdan gelişme, ilerleme, modernleşme ve evrim gibi belirli bir yönde meydana gelen, değer yargısı taşıyan, belli bir ölçüte ve belli bir hedefe doğru olan değişmelerden de ayrılmaktadır (Erkal, 1995: 231-232; Dönmezer, 1999: 400; Kongar, 2012: 59; Korkmaz, 2006: 30). Kaçınılmaz bir

olgu olan değişme kavramı, sosyolojinin ve sosyolojik araştırmaların neredeyse temelini oluşturmaktadır. Çünkü değişmenin olmadığı bir toplum yoktur. Bu yüzden toplumsal değişme kavramı, özellikle toplumbilim araştırmalarının en önemli odak noktalarından biridir (Eisenstand, 1996: 15). Sürekli değişen ve dönüşen bir varlık olan toplumu, bu yönüyle inceleyen sosyolojinin, bir anlamda varlık nedeni de olan değişme tüm toplumlarda görülür ama değişme olgusu tüm toplumlar için aynı biçimde ve aynı yönde değildir. Çünkü her toplum kendi dinamikleri ve koşulları içinde birbirinden farklı şekillerde değişmekte ve dönüşmektedir. Sosyolojinin temel inceleme konularından biri de bu değişim ve dönüşümlerdir.

Toplumsal değişme, belirli bir grup içindeki insanların ilişkilerinde yer alan yerleşmiş tavır ve hareketlerde ve sosyal sistemin yapı ve unsurları ve işleyişinde meydana gelen değişmeleri ifade eder (Dönmezer, 1999: 400). Bu bakımdan toplumsal değişmenin referans noktası mevcut toplumsal yapıdır. Çünkü toplumsal değişme sosyal yapı ile birlikte sosyolojinin tamamını ifade eder. Sosyal yapı, toplumdaki bütün kurumlar ve değerler sistemini kapsayan statik bir durum belirtirken; toplumsal değişme bu kurumlar ve değerler sisteminde meydana gelen dönüşümleri anlatan dinamik bir kavramdır (Arslantürk ve Amman, 2009: 385).

Toplumsal değişme, toplumun temel kurum ve örgütlenişindeki değişiklikler vasıtasıyla toplumsal yapının tamamının değişmesidir. Toplumun yapısı, toplumsal kurumların belirlediği ilişkilerden meydana gelir. Bu bakımdan değişme, ilişkilerin değişmesidir ve değişmenin ardında bireylerin davranış değişimleri yer almaktadır (Kongar, 2012: 55-56). Kısacası, toplumu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen kurumların değişme süreci olarak da ifade edilebilir. Değişme olgusu toplumsal yapının bütünü üzerine etki eder. Bireylerin karşılıklı ve sürekli etkileşimleri zamanla yeni değerler, normlar, anlamlar, kurallar, kurumlar ve yönetim biçimleri ortaya çıkarır. Toplumsal yapıda ortaya çıkan bu farklılaşmalar toplumsal değişmeyi doğurur (Tolan, 1993: 276-277). Bu farklılaşmalar sonucunda ortaya çıkan toplumsal değişme kolektif bir fenomendir. Toplumsal yaşam içinde meydana gelir ve evrenseldir (Doğan, 2007: 334).

Toplumsal yapının basit bir biçimde kendisini oluşturan parçaların statik düzenlenmesi anlamına gelmediği dikkate alındığında, her toplumun düzenli birer kişi

ve grup statüsüne, bunlarla iç içe birer pozisyon ve tabakalaşma sistemine sahip olduğu görülecektir. İşte bu sistem işleyiş halindeki bir yapıdır ve bu yapı içinde değişim iki şekilde meydana gelmektedir: Birincisi, zaman içinde toplam yapının değişimi; ikincisi ise yapı içinde birbiriyle ilişkili parçaların değişimidir (Fichter, 1996: 173). Bu her iki değişim yapı içerisinde süreklilik göstererek bir arada işlemektedir. Her toplumsal yapı içerisindeki ilişkiler ve kurumlar, yeni ihtiyaçlara göre değişime uğramaktadır. Bu değişim zamanla tüm ilişkilere ve kurumlara yansıdığına ise yapının tamamı değişmektedir. Sanayi inkılabının bütün toplumsal ilişki ve kurumları değiştirerek zamanla yapının tamamını değiştirmesi bunun en güzel örneğidir.

Toplumsal değişim sürecinin çift yönlü bir etkisi vardır. Bireylerin ve grupların birbirleriyle olan ilişkileri bir yandan değişime neden olurken; bir yandan da değişim sürecinde birey ve grupların ilişkileri etkilenmekte ve değişmektedir. Buna bağlı olarak değişen ilişkiler ise kurumlar vasıtası ile yapının tamamını etkilemektedir. Bu bakımdan toplumsal değişim, mevcut durumdan yeni bir duruma geçişi ifade etmektedir. Bu yeni durum bireyler arası ilişkileri, normları, değerleri, rol, statü, kültür ve tabakalaşmayı dolayısıyla toplumsal yapının tamamının değişimini ifade etmektedir.

Her toplumun ve her kültürün sürekli değişim içerisinde olması sosyal ve kültürel olguların da statik olmadığı anlamına gelmektedir. Bu yüzden değişim toplumun doğasında vardır (Fichter, 1996: 166). Ancak toplumda meydana gelen her değişim toplumsal bir değişim olmadığı gibi değişimin hızı ve mahiyeti de toplumdan topluma ve aynı toplum içerisinde zamana bağlı olarak değişmektedir. Özellikle geleneksel toplumlarda sosyal değişimin hızının yavaş olduğu görülmektedir. Modern toplumlarda ise değişim toplumun en belirleyici özelliklerinden biridir. Bu toplumlarda değişim; bireysel ilişkilerde, kültürel değerler ve normlarda, kurumlarda ve tabakalaşma sistemlerinde kolaylıkla görülebilir. Toplumsal değişim, zaman içinde meydana gelen çok çeşitli toplumsal güçlerin etkisiyle meydana gelmektedir. Bunlar arasında çevre, nüfus baskısı, kültürel ve teknolojik yenilikler ve teknoloji ve kültürün yayılması gibi faktörler sayılabilir (Newman, 2013: 233). Bu faktörlerin toplumsal değişmeye olan etkisi zamandan zamana ve toplumdan topluma bağlı olarak değişse de esas olan şey, bu faktörlerden hiçbirisinin toplumsal değişmeye tek başına etki etmediğidir. Her faktör toplumsal değişim sürecine farklı derecelerde ve niteliklerde olsa da bir şekilde etki etmektedir.

Toplumların sürekli bir değişim içinde olması meydana gelen her değişmenin de sosyo-kültürel bir değişme meydana getireceği anlamına gelmemektedir. Sosyokültürel değişmenin gerçekleşebilmesi için gereken bir takım koşullar vardır. Değişmeyi olanaklı kılan bu koşullar değişmenin sık olduğu toplumlarda aynı zamanda bulunurlar ve birbirlerini tamamlarlar. Bu koşullar şunlardır (Fichter, 1996: 173-174):

- Yeni ihtiyaçların ortaya çıkması ki; genellikle değişmeye yol açan yeni durumlar gerektirirler.
- İhtiyaçlar, değişmeye hazır olma ile yakından bağlantılıdır.
- Bilgi birikimi de değişme için önemli bir koşuldur.
- Bir kültürde var olan başat değerlerin tipi ve kişilerin bunlara olan genel tutum ve donanımı da önemli bir değişme şartıdır.
- Sosyo-kültürel yapının karmaşıklık derecesi de değişmenin önemli bir şartıdır.

Toplumsal değişim sürecinde pek çok kurum etkilidir. Bu kurumların en önemlilerinden biri de eğitim kurumudur. Çünkü, toplumsal değişim sürecinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçların karşılanmasında ve bireylerin değişime ayak uydurabilmesinde eğitimin önemli bir rolü vardır. Eğitim, bir yandan var olan kültürel kalıpları gelecek nesillere aktarırken, bir yandan da yeni nesilleri toplumsal değişim sürecine hazırlamaktadır. Özellikle günümüzde modernleşme ve küreselleşmenin de etkisiyle hızlı toplumsal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı göz önüne alındığında, eğitimin yaşanan hızlı değişim ve dönüşüme ayak uydurulmasında gerek yapısal gerekse de bireysel anlamda önemli katkıları olduğu söylenebilir.

Bireyin içerisinde bulunduğu toplumun etkin bir üyesi olabilmesi için toplumsallaştırılması gerekir. Eğitim de bu anlamda bireyin toplumsal yaşama uyumunun gerçekleştirilmesi, kültürel norm ve değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve toplumsal hareketliliğin sağlanmasının en önemli aracıdır. Çünkü bir toplumda gelenekler, beceriler ve davranışlar o toplumun eğitiminin de çatısını meydana getirmektedir. Değer yargılarını oluşturan ideolojik, ekonomik, siyasi davranışlar ve kurumlar, eğitimin amaçlarına da yön verir ve aynı zamanda eğitimsel çabalarla şekillenir. Başka bir ifade ile toplumsal değer yargıları eğitimin temel amaçlarını oluşturur. Ancak geleneksel toplumlarda ve modern toplumlarda eğitimin içerdiği amaçlar ve bu amaçların hiyerarşisi birbirinden farklılık göstermektedir. Geleneksel

toplumlarda daha çok ahlâki ve dini değerlere dayalı amaçlar ön plandayken, modern toplumlarda ise karmaşık ve katılımcıdır. Bu toplumlarda inanç, sınıfsal özellikler, ideolojik aşılama ve toplumsallaştırma amacı güdülmez. Öte yandan modern toplumlarda eğitim, toplumsal hareketliliğin sağlanmasında kamudan çok bireyin yararına hizmet etmektedir (Gökçe, 2009: 105-123).

Modernist kuramcılara göre modern bireyi, geleneksel bireyden ayıran birtakım nitelikler vardır. Modern eğitim anlayışının amacı ise yeniliklere açık, aile ve din gibi geleneksel otoritelerden bağımsız ve bilimsel düşünce anlayışı ile hareket eden, kadercilikten uzak, zamana ve planlamaya önem veren, bilim alanındaki gelişmeleri takip eden ve sivil toplum örgütleri ile iç içe olan bireyler yetiştirmektir (Eskicumalı, 2003: 18). Çünkü modern toplumun eleştirici ve yaratıcı, yeni buluşlar ve keşifler yapan ve bu yolla toplumsal değişmeyi başlatmayı amaçlayan bireylere ihtiyacı vardır. Değişimi başlatmak üzere yapılan hazırlık süreci eğitimin yaratıcı yönünü oluşturmaktadır. Eğitim sisteminin birinci amacı toplumsal değişmeyi sağlayacak yenilikçi elemanları ortaya çıkarmaktır. Bu elemanlar ise okullar vasıtası ile yetiştirilmektedir (Tezcan, 1981: 164).

Günümüzün “bilgi çağı” olarak adlandırılması göz önüne alındığında özellikle üniversitelerin toplumsal değişim sürecinde çok önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Günümüzde yaşanan hızlı değişim ve dönüşümler, toplumsal ilişkilerin ve ihtiyaçların da hızlı bir şekilde değişmesini ve dönüşmesini sağlamaktadır. Ortaya çıkan bu yeni ihtiyaç ve ilişkilere kolaylıkla ayak uydurabilecek bireyler ise üniversitelerde yetiştirilmektedir. Bu bakımdan üniversiteler, toplumsal değişimin lokomotif kurumlarından biri olarak ayrı bir önem taşımaktadır.

5.2. Değer Değişimi

Toplumsal değişme, aynı zamanda bir değer değişimidir (Smith, 1996: 150). Çünkü değişimin kaçınılmaz olduğu gerçeği değerlerin de değiştiği anlamına gelmektedir. Başka bir ifade ile toplumsal değişme, toplumsal yapıda ve dolayısıyla yapının unsurlarında meydana gelen bir farklılaşmadır. Değerler de toplumsal yapının önemli bir parçası olduğuna göre yapının değişimi değerlerin değişimi olarak da ifade edilebilir.

Değişme olgusu, toplumsal yapı ve yapının tümü bağlamında ele alınabileceği gibi bireyden hareketle de ele alınabilir. Aslında değişimin yapısal ve bireysel yönü birbirinden bağımsız değildir. Değişim her iki yönde bir arada işlemektedir. Değişme bireyden hareketle ele alındığında bireylerin değer, tutum ve davranışlarındaki değişimler toplumsal değişmeye neden olmaktadır. Değer, tutum ve davranışlardaki değişme, yaratıcı kültürel kalıplar yaratır. Bu kültürel kalıplar halka halka çevreye yayılmaya başladığında ise değişim bireylerin, grupların ve sınıfların değer, norm ve davranışlarına yansır ve bu durum toplumun bütününe değişmeye zorlar (Tolan, 1993: 280).

Bir toplumun değerleri toplumsal yapıyla ilişkilidir. Değerler toplumsal yapı içerisinde yapının sürekliliğini ve varlığını devam ettirmesini sağlamaktadır (Ünal, 1981: 4). Bu bakımdan değerler, kolayca değişen olgular değildir. Eğer öyle olsaydı insan kişiliğinin devamlılığı olmayacağı için toplum da mümkün olmazdı. Ama aynı zamanda değerler tamamen değişmez de değildir. Değerler kolayca değişseydi toplumsal değişme de mümkün olmazdı (Rokeach, 1973: 5-6). Değerler kendilerini oluşturan koşullar ortadan kalktıktan sonra değişir ve yerlerini başka değerlere bırakırlar (Şerif, 1985: 112). Bu yüzden değerlerin değişiminin hem birey hem de toplum açısından önemli bir işlevi vardır. Öncelikle değerler bir yandan toplumsal yapının sürekliliğini sağlarken; bir yandan da değişerek ortaya çıkan yeni durum ve koşullarla ilgili yeni ilişkiler sistemi ve dolayısıyla yeni değerler sisteminin ortaya çıkmasını sağlar.

Toplumlar ve bireyler için her dönemde kaçınılmaz bir durum olan değişim olgusunun sadece zamana ve toplumların özelliklerine bağlı olarak hızı ve niteliği değişmektedir. Geleneksel toplumlarda daha yavaş olan değişimin hızı ve niteliği, modern toplumlarla birlikte oldukça artmış ve çeşitlenmiştir. Özellikle iletişim ağıyla birbirine bağlı tek bir yer olarak algılanan günümüz küresel dünyasında değişime ayak uydurabilmek, gerek bireyler gerekse de toplumlar için kaçınılmaz ve zorlayıcı bir niteliğe ulaşmıştır. Bu bakımdan günümüz dünyası değişimin çok hızlı yaşandığı bir dünyadır. Bu durum değişimi kaçınılmaz bir olgu haline getirirken bireylerin değişime bakış açısını da etkilemektedir.

Tablo 52: Sınıf İle Değer Değişimi Düşüncesi Arasındaki İlişki

		İnsanları değerleri zamanla değişir mi?			Toplam
		Evet, değişebilir	Hayır, değişemez	Cevap yok	
Sınıf	1.Sınıf	450	50	3	503
		89,5%	9,9%	,6%	100,0%
		50,4%	57,5%	60,0%	51,1%
		45,7%	5,1%	,3%	51,1%
Son sınıf	Son sınıf	443	37	2	482
		91,9%	7,7%	,4%	100,0%
		49,6%	42,5%	40,0%	48,9%
		45,0%	3,8%	,2%	48,9%
Toplam	Toplam	893	87	5	985
		90,7%	8,8%	,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		90,7%	8,8%	,5%	100,0%

$$X^2=1,750 \quad sd=2 \quad p< 0,05$$

Üniversite eğitimi ise bireylerin değerlere ilişkin algılarını değiştirirken aynı zamanda değerlerin değişebileceğine olan inançlarını da derinden etkilemektedir. Çünkü her zaman yenilikçi ve değişen dünyanın değerlerine uygun bireyler yetiştirmek üniversitelerin temel amacıdır. Araştırma bulgularının da bu düşüncüyü destekler nitelikte olduğu gözlenmiştir. İnsanların değerlerinin zamanla değişebildiği düşüncesi hem birinci hem de son sınıf öğrencilerinde oldukça yüksek olmasına karşın birinci sınıflarda bu oran %89,5 iken son sınıflarda daha da artmış ve %91,9'a yükselmiştir.

Değerler, aynı zamanda toplumsal değişimin yönünü belirlemektedir (Kıray, 2006: 102). Çünkü değerler bireylerin ve sosyal grupların birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen temel etkenlerden biridir. Değerler değiştikçe bireylerin ve sosyal grupların ilişkileri de değişmektedir. Dolayısıyla toplumsal değişimle birlikte nüfusu oluşturan fert ve sosyal gruplar arasındaki sosyal ilişkiler de değişmektedir. Sosyal hayatı kapsayan ve bir ağ gibi saran toplumsal kurumlar toplumsal ilişkilerdeki değişimler karşısında yenilenmekte ve yeni ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenmektedir (Erkal, 1995: 230). Toplumsal kurumların bu şekilde değişmesinin temelinde toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarının, ilişkilerinin ve değerlerinin değişimi yatmaktadır. Bir değerın değişip değişmeyeceği ve ne kadar kalıcı olacağı, o değere duyulan ihtiyaç ile doğru orantılıdır. Toplumun ihtiyaçlarına en fazla cevap veren değerin değişmesi de o kadar güç olacaktır. Ancak toplumun gündelik yaşamı içerisinde bir değere başvuracağı alan ne kadar sınırlı ise o değerin kalıcılığı da o kadar az olmaktadır. Bu

bağlamda, bir toplumda yer alan bütün değerlerin aynı anda ve aynı derecelerde öneme sahip olması ve değişmesi mümkün değildir.

Değer değişimi var olan değerlerin yerine başka değerlerin gelmesi gibi basit bir şekilde gerçekleşmez. Değer değişimi, var olan eski değerlere olan ilginin ve ihtiyacın azalması ve yeni değerlerin de cazibesinin artması şeklinde gerçekleşir (Ersoy, 2012: 134). Bu süreçte eski değerler tamamen ortadan kalkmaz ve etkilerini devam ettirirler (Deth ve Scarbrough, 1995b: 537-538). Aynı zamanda değerlerde meydana gelen değişim kolay kolay fark edilemez ve eski ve yeni değerler bir arada yaşarlar (Atabek, 2003: 13). Burada esas olan nokta, eski değerlerin değerini ya da işlevini kaybetmesi ya da değerinin ya da işlevinin azalmasıdır. Bu süreçte eski değer kısa bir sürede tamamen ortadan kalmaz sadece değerler hiyerarşisindeki yeri değişir ve zamanla işlevini tamamen yitirdiğinde ise yerini yeni değere/değerlere bırakır. Ancak bazı değerler vardır ki; değişmesi oldukça zordur. Özellikle geleneksel toplumlarda din ve ahlâk gibi toplumsal normların özünü kapsayan değerlerin tartışılması da güçtür. Nitekim araştırma bulguları da bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Araştırmaya katılan öğrenciler için asla değişmeyen değer yüksek oranda dini değerlerdir. Çünkü kutsallık, tartışılmaz bir olgudur. Dinin değişmez kurallar ve ritüeller bütünü olduğunu sosyalleşme sürecinde öğrenen ve benimseyen bireyler dini değerlerin asla değişmeyeceğini düşünmektedir. Dini değerler aynı zamanda bireylerin doğrudan iç dünyalarına ait olan, kendilerini tanımlamada ve hayatlarına yön vermede en etkili değerlerdir. Bu bakımdan hem bireysel hem de toplumsal anlamda en önemli değerler olarak kabul edilmektedir. Diğer değerler ise er ya da geç, hızlı ya da yavaş değişme süreci içine girmektedir. Tabii ki bu durum toplumun yapısına bağlı olarak da değişmektedir. Geleneksel toplumlarda dini ve ahlâki değerler, modern toplumlara nazaran çok daha yavaş değişmektedir. Geleneksel bir yapıya sahip oluşumuz ise bu durumu kendi toplumumuz için de geçerli kılmaktadır. Sınıf değişkeni bakımından ele aldığımızda, “asla değişmeyecek ve kolaylıkla değişebilir değeriniz nedir?” sorusuna; birinci ve son sınıflar yüksek oranda dini değerler cevabını vermiştir; birinci sınıflarda bu oran %81,9 son sınıflarda ise % 74,7 olmuştur. Dini değerlerin asla değişmeyeceği düşüncesi birinci sınıflarda son sınıflara nazaran daha yüksektir. Değerlerde meydana gelen bu değişimde üniversite eğitiminin etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü

modernizmin dine bakış açısının, modern değerlere uygun eğitim veren üniversitelere de yansıdığı ifade edilebilir.

Tablo 53: Sınıf ile Asla Değişmeyeceği Düşünülen Değer Arasındaki İlişki

	Asla değişmeyeceğini düşündüğünüz değer								Toplam	
	Dini değerler	Ekonomik değerler	Ahlâki değerler	Siyasi değerler	Toplumsal değerler	İlmi değerler	Estetik değerler	Cevap yok		
Sınıf	1.Sınıf	412	4	56	7	11	9	3	1	503
		81,9%	,8%	11,1%	1,4%	2,2%	1,8%	,6%	,2%	100,0%
		53,4%	57,1%	45,2%	36,8%	40,7%	42,9%	42,9%	12,5%	51,1%
		41,8%	,4%	5,7%	,7%	1,1%	,9%	,3%	,1%	51,1%
Son sınıf		360	3	68	12	16	12	4	7	482
		74,7%	,6%	14,1%	2,5%	3,3%	2,5%	,8%	1,5%	100,0%
		46,6%	42,9%	54,8%	63,2%	59,3%	57,1%	57,1%	87,5%	48,9%
		36,5%	,3%	6,9%	1,2%	1,6%	1,2%	,4%	,7%	48,9%
Toplam		772	7	124	19	27	21	7	8	985
		78,4%	,7%	12,6%	1,9%	2,7%	2,1%	,7%	,8%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		78,4%	,7%	12,6%	1,9%	2,7%	2,1%	,7%	,8%	100,0%

$$X^2=11,677 \quad sd=7 \quad p< 0,05$$

Çağımızda üniversiteler, çevresinde ve dünyada olup bitenlere daha duyarlı, bilgiye ve bilime önem veren ve modernizmin evrensel değerlerini benimseyen bireyler yetiştirmeyi amaç edinmektedir. Dolayısıyla bu eğitimi alan bireyin toplumsal, siyasi ve ilmi değerlere ilişkin algısının da olumlu yönde değişmesi beklenir. Örneklemin; toplumsal, siyasi, ahlâki ve ilmi değerlere ilişkin oranlarının son sınıfa doğru artması da bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Öte yandan örneklemin değerler hiyerarşisinin ikinci sırasında yer alan estetik değerlerin, asla değişmeyeceği düşünülen değer sıralamasında oldukça düşük bir orana sahip olması, estetik değerlere karşı oldukça esnek bir tutumun olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, kolayca değişebilecek değer sıralamasındaki oranı ile de örtüşmektedir. Estetik değerlere benzer bir şekilde, ekonomik değerlerin değişimine karşı katı olmayan bir tutum sözkonusudur.

Cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde; hem kız hem de erkek öğrenciler için dini değerler, yüksek oranda asla değişmeyecek değerlerin başında gelmektedir. Ancak bu oran kız öğrencilerde %80,2 iken erkek öğrencilerde %75,4'tür. Geleneksel toplumların sosyal kontrol ve baskı aracı olan dinin, kadınlar üzerindeki etkisi erkeklere göre daha yoğundur. Bu bakımdan asla değişmeyecek olan değer olarak dini değerlerin oranının kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre daha yüksek olmasının anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Tablo 54: Cinsiyet ile Asla Değişmeyeceği Düşünülen Değer Arasındaki İlişki

	Asla değişmeyeceğini düşündüğünüz değer								Toplam
	Dini değerler	Ekonomik değerler	Ahlaki değerler	Siyasi değerler	Toplumsal değerler	İlmi değerler	Estetik değerler	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	487	2	72	9	16	14	4	3	607
	80,2%	,3%	11,9%	1,5%	2,6%	2,3%	,7%	,5%	100,0%
	63,1%	28,6%	58,1%	47,4%	59,3%	66,7%	57,1%	37,5%	61,6%
	49,4%	,2%	7,3%	,9%	1,6%	1,4%	,4%	,3%	61,6%
Erkek	285	5	52	10	11	7	3	5	378
	75,4%	1,3%	13,8%	2,6%	2,9%	1,9%	,8%	1,3%	100,0%
	36,9%	71,4%	41,9%	52,6%	40,7%	33,3%	42,9%	62,5%	38,4%
	28,9%	,5%	5,3%	1,0%	1,1%	,7%	,3%	,5%	38,4%
Toplam	772	7	124	19	27	21	7	8	985
	78,4%	,7%	12,6%	1,9%	2,7%	2,1%	,7%	,8%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	78,4%	,7%	12,6%	1,9%	2,7%	2,1%	,7%	,8%	100,0%

$$X^2=8,543 \quad sd=7 \quad p<0,05$$

Her toplumun ve her bireyin sahip olduğu değerler ve bir değerler hiyerarşisi vardır. Bu hiyerarşiyi belirleyen en temel etmen toplumsal yapıdır. Bir toplumun yapısı o toplumun ve dolayısıyla bireylerin değerlerini ve değerler hiyerarşisini şekillendirmektedir. Ancak her bireyin değerler hiyerarşisi toplumun genelinin ve diğer bireylerin değerler hiyerarşisinden farklılaşabilir. Bu farklılaşmayı sağlayan en temel etmen ise bireylerin yaşadığı çevre ve dolayısıyla sosyalleşme süreçlerinin farklılığıdır. Her bireyin içinde doğduğu ve yaşadığı çevre onun değerlerini ve değerler hiyerarşisini oluşturmaktadır. Ancak kaçınılmaz olan değişim olgusu karşısında bireyin değerleri ve değerler hiyerarşisi de değişebilmektedir. Ancak bu değerlerin bazıları daha kolay değişirken bazıları da daha zor ve yavaş değişmektedir.

Araştırmanın örneklemini dini, değişmesi en zor olan değer olarak görürken; ekonomik, estetik ve siyasi değerleri kolayca değişebilecek değerler arasında görmektedir. Çünkü modernleşme ve küreselleşmenin etkilerinin rafine hale geldiği bilgi toplumu aşamasında, toplumsal yaşantının hemen her alanında sürekli bir değişim kendisini hissettirmektedir. Özellikle de küreselleşme ile birlikte iş piyasasında; iş bulmak, işte tutunmak ve başarılı olmak koşulları sürekli yeniden inşa edilmektedir. Bunu gözlemleyen üniversiteli gençler, gerek birinci sınıfta gerekse son sınıfta, ekonomik değerleri kolayca değişebilecek değer olarak ifade etmişlerdir. Ancak sınıf değişkeni bağlamında ele alındığında, özellikle ekonomik değerlerin birinci sınıflardan (%48,1) son sınıflara (%39,2) gidildikçe daha kolay değişebileceği gözlenmiştir. Bu

bakımdan, üniversite eğitiminin özellikle bireylerin ekonomik değerlerinin değişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Tablo55: Sınıf İle Kolayca Değişebileceği Düşünülen Değer Arasındaki İlişki

	Kolayca değişebileceğini düşündüğünüz değer								Toplam
	Dini değerler	Ekonomik değerler	Ahlaki değerler	Siyasi değerler	Toplumsal değerler	İlmi değerler	Estetik değerler	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	5	242	6	45	9	19	172	5	503
	1,0%	48,1%	1,2%	8,9%	1,8%	3,8%	34,2%	1,0%	100,0%
	33,3%	56,1%	42,9%	41,7%	34,6%	50,0%	50,7%	35,7%	51,1%
Son sınıf	,5%	24,6%	,6%	4,6%	,9%	1,9%	17,5%	,5%	51,1%
	10	189	8	63	17	19	167	9	482
	2,1%	39,2%	1,7%	13,1%	3,5%	3,9%	34,6%	1,9%	100,0%
Toplam	66,7%	43,9%	57,1%	58,3%	65,4%	50,0%	49,3%	64,3%	48,9%
	1,0%	19,2%	,8%	6,4%	1,7%	1,9%	17,0%	,9%	48,9%
	15	431	14	108	26	38	339	14	985
Toplam	1,5%	43,8%	1,4%	11,0%	2,6%	3,9%	34,4%	1,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	1,5%	43,8%	1,4%	11,0%	2,6%	3,9%	34,4%	1,4%	100,0%

$$X^2=14,707 \quad sd=7 \quad p< 0,05$$

Değişme her insan toplumunun esas karakteristiğidir. Ancak değişme hızı toplumdaki topluma değişir. Gelenekçi toplumlarda da değişme vardır fakat çok ağır biçimde meydana gelir. Bu bakımdan tamamıyla durağan bir toplum yoktur (Dönmezer, 1999: 400). Her toplum değiştiği için dolayısıyla toplumların değerleri de değişmektedir. Ancak bu değişim toplumdaki topluma ve zamandan zamana farklılık göstermektedir. Öncelikle geleneksel toplumlardaki değişim süreci daha yavaş ve sancısız gerçekleşmekteyken, özellikle günümüzde modern ya da modernleşmeye çalışan toplumlardaki değişim oldukça hızlı ve sancılı gerçekleşmektedir. Özellikle teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan iletişim alanındaki gelişmeler günümüzde hızlı bir değişim sürecinin yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşanan bu hızlı değişime neden olan en önemli etkenler ise sırası ile modernleşme ve küreselleşme olgularıdır. Modernleşme ve küreselleşme ile beraber yaşanan toplumsal değişim süreci aynı zamanda bir değer değişimi süreci de yaratmıştır.

Modernleşme ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan hızlı değişim ve dönüşümler, değerlerin de geleneksel toplumlara kıyasla daha hızlı değişmesine neden olmuştur. Bu değer değişimi sürecinde etkili olan kurumların başında ise eğitim kurumu gelmektedir. Eğitim bir yandan yeni değerleri bireylere aktarırken bir yandan da bireyleri yeni toplumsal yapıya uygun ve donanımlı hale getirmeye çalışmaktadır. Bu süreçte özellikle üniversitelerin rolü önemlidir. Çünkü üniversiteler modern dünyanın değerlerinin en çok yaşandığı yerlerin başında gelmektedir. Üniversiteler modern değerlerin aktarıldığı ve bireyleri modern dünya için donanımlı ve nitelikli hale getirilmeye çalışıldığı yerlerdir. Bu nedenle değer değişimi süreci modernleşme ve

küreselleşme tartışmaları bağlamında ve üniversite eğitimi özelinde ele alınmaya çalışılacaktır.

5.2.1. Modernleşme Süreci

5.2.1.1. Modernizm Kavramının Açıklanması

17. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomik alandaki köklü değişimleri anlatan modernizm, var olan durumun sürdürülebilirliğine dayalı geleneksel yapıların çözülmesi ile meydana gelen köklü değişim ve dönüşümleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Batı Avrupa’da ortaya çıkmasına rağmen kısa bir sürede hemen hemen tüm dünyayı etkisi altına alan modernleşme, hızlı ve durdurulamaz bir değişim sürecini ifade etmektedir. Bu değişim bireylerin hayatında bir yandan beklenmedik düzenlemeler ve iyileştirmeler yaparken, bir yandan da insanlık tarihinin hiçbir döneminde görülmemiş çapta değişim ve dönüşümlere neden olmuştur.

Genel anlamıyla modernlik günümüzü ifade eden bir kavram olarak kullanılsa da tarihsel süreç boyunca her dönem “eski” den “yeni” ye geçişi ifade eden anlamıyla kullanılmıştır. Latincesi “modernus” olan modern kavramı beşinci yüzyılda henüz yeni gelişen Hıristiyanlık ile eski Roma ve pagan kültürü arasındaki farklılığı vurgulamak için kullanılmaya başlanmıştır (Habermas, 1981: 3). Ortaçağ Latincesinde olduğu gibi İngilizce ve diğer dillerde de aynı muhtevaya sahip olan kavram altıncı yüzyılda, yaşanan çağın ve geçmişin yazarlarını ve yazılarını birbirinden ayırmak üzere kullanılmıştır. Yedinci yüzyılda ise “modernity” (çağdaşlık), “modernization” (çağdaşlaşma) ve “modernizer” (çağdaşlaştırıcı) gibi net olmayan ancak sınırlı ve teknik bağlamda kullanılmıştır. Hatta bu kavramların kimi zaman bayağı ve basmakalıp gibi aşağılayıcı anlamlarda da kullanıldığına rastlanılmaktadır (Black, 1989: 16-17). Ancak 17. yüzyıldan itibaren meydana gelen değişimlerle birlikte kavramın yeni anlamlar kazanmaya başladığı görülmektedir.

Modernitenin ortaya çıkışı konusunda tam bir fikir birliğinden söz edilemez. Modernitenin başlangıcını Rönesans, Reform ve Amerika’nın keşfine dayandıran görüşlerin yanı sıra ulus devletlerin ortaya çıkışı, bankacılığın kurulması ve kapitalist ekonominin gelişmesi gibi daha çok siyasi ve ekonomik faktörlerle ilişkilendiren yaklaşımlar da mevcuttur. Öte yandan, bilimsel ve felsefi alanda sıçramanın yaşandığı

17. yüzyılın modernitenin başlangıcına tekabül ettiği de öne sürülmektedir (Paz, 2000: 184). Marshall'a göre (1999: 508) modernizm, 19. yüzyılın sonu ile İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar devam eden süreçte özellikle sanat ve edebiyatta meydana gelen değişimleri tanımlamaktadır. Ancak modernizm yalnızca sanat ve edebiyatta meydana gelen gelişmeleri açıklayan bir kavram değildir. Aynı zamanda siyasal, ideolojik ve teknolojik değişimler ve gelişmelerle birbirini etkileyen entelektüel bir harekettir. Ancak yaşanan gelişmeler zamanla parçalanmaya, krize ve bu şekilde bütün toplumları etkisi altına almaya başlamıştır. G.E Black'e göre ise, çağdaşlaşma son yüzyıllardaki bilgi patlaması sonucu meydana gelen dinamik bir biçim olarak algılanmaktadır. Onun özel anlamı hem devingen niteliğinden hem de insan sorunları üzerindeki etkisinin evrenselliğinden kaynaklanmaktadır. Black'a göre (1989: 18) çağdaşlaşmak, tarih boyunca gelişmiş kurumların insan bilgisindeki görülmemiş artışı yansıtan ve hızla değişen işlevlere uyarlanması süreci olarak tanımlanabilir. Bilimsel devrime eşlik eden bu süreç insanın çevresini denetlemesine olanak sağlar. Bu sürecin kökenleri ve etkileri ilk defa Batı Avrupa'da görülmüştür. Ancak 19. ve 20. yüzyılda bu değişiklikler diğer toplumlara dek uzanır ve bütün insan ilişkilerini etkileyerek dünyasal bir dönüşüme yol açar.

Giddens, modernliği 17. yüzyılda Avrupa'da başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleri olarak ifade eder. Tanımdan da anlaşıldığı üzere Giddens'in modernlik algısı toplumsal yaşamda görülen dönüşümler yönündedir. Modernliğin yaşam tarzlarında meydana getirdiği değişimler, yaygınlık ve yoğunluk bakımından geleneksel yaşam biçimlerinden ve toplumsal düzen türlerinin tamamından farklılık gösterir. Modern toplumların dinamik yapısı onu geleneksel kültürlerden ayıran en ayırıcı özelliğidir. Modern dünya "kontrolümüzden çıkmış bir dünyadır" ve değişme hızının bu denli yüksek olmasının ötesinde daha önceki toplumsal pratikler ve yaşam biçimlerini etkileme derecesi ve kapsamlılığı da oldukça yüksektir. Bu yönü ile toplumsal yaşam türlerinde görülen dönüşümler küresel bağlantı biçimleri kurması açısından yaygınlık, günlük yaşamın en özel ve kişisel özelliklerini değiştirebilme gücüyle de yoğunluk özelliğine sahiptir (1998: 11; 2010: 16). Touraine'e (2008: 149-153) göre ise kurulu bir düzenin tersi olan modernlik 19. yüzyılın ortalarından itibaren o kadar hızlı ve durdurulamaz bir sürece girmiştir ki neyin modern olduğu, neyin olmadığı ayırt edilememektedir. Bugün değişken ve son derece dinamik

görünen yarın bize istikrarlı bir düzen olarak görünecektir. Bu ise bizi hızı giderek artan değişimin anlamsızlığı ile karşı karşıya getirmektedir. Ancak yine de üst düzey modernleşmiş bir toplumda bile modernlik karşıtı unsurlar bulmak mümkündür. Çünkü dünyada bir tek modernlik olmasına karşın birçok modernleşme tarzları mevcuttur ve her toplumun modernleşme unsurlarını yorumlama tarzı birbirinden farklılaşabilmektedir.

Modernizmin ortaya çıktığı tarihe ilişkin olarak farklı görüşler olsa da Berman, modernliğin ortaya çıkışı ile ilgili dikkate değer sistemli bir sınıflama yapmıştır. Berman, modernliği üç evreye ayırır: Birinci evre; insanların modernliği tanımlamasından çok hissetmesi bağlamında ele alınmaktadır. 16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın başına kadar geçen bu evrede insanların henüz modernliğin ne olduğuna dair herhangi bir algıları yoktur. Özellikle Fransız Devrimi ile başlayan ve 20. yüzyıla kadar geçen süre ise çelişkilerle ve iç çekişmeleri ile geçen ikinci evredir. Siyasi, toplumsal ve kişisel her alanda patlamaların yaşandığı bu devrimci dönemde büyük bir kamu, dramatik bir şekilde ortaya çıkar. Son evrede ise artık modernist bir dünya kültürü ortaya çıkmıştır. Ancak modern kamu genişledikçe anlam kaybına da uğramaya başlayacaktır (2011: 29-30). Berman'ın yapmış olduğu bu sınıflama, modernliğin sınırlarının çizilmesine ilişkin yapılan birbirinden farklı birçok yaklaşımı içerisinde barındırmaktadır. Nitekim modernizmin ortaya çıkışına ve bitişine ilişkin belirli bir sınıflandırma yapmak oldukça zordur.

Sonuç olarak, Avrupa'nın Kuzey Atlantik kıyılarında ortaya çıkmış olan modernlik projesinde önemli olan onun yeri değil niteliğidir. Bu projenin içeriği onu kaçınılmaz olarak dünyayı değiştirmeye yöneltilmektedir. Modernite projesinin dört temel boyut üzerinde geliştiğini söylenebilir: Birincisi, ekonomik boyuttur ve sanayileşmiş bir toplumdan bahsedilir. İkincisi, bilgiye, ahlâka, sanata yaklaşımdır. Üçüncüsü, geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, kendi aklıyla kendini yöneten bireyin doğmasıdır. Dördüncüsü ise, ulus-devlet olma ve demokratik süreçlere dayanma özelliğidir (Tekeli, 2004: 19–20). Peter Berger, büyük değişimleri ifade eden moderniteyi dört olguyla karakterize ederek özetlemektedir: Cemaatsel yapıların azalması, bireyselleşmenin keşfi, geleneğin/kutsallığın kaybolan gücü, zaman bilincinin yükselişi (Berger'den aktaran Yıldırım, 2005: 19). Bu süreçlerin birbirleriyle bağlantılı ve kimi zaman neden sonuç ilişkisi içinde olduğu görülmektedir. Örneğin;

geleneğin/kutsallığın rasyonel eleştirisi karşısındaki suskunluğu, onun konumunu zayıflatmış ve bu durum bireyselleşmenin de filizlenmesine yol açmıştır. Nitekim her birey, gerçekleşebilmek için fırsat kollayan ancak toplumun dayattığı kuralların, inançların ve rollerin tuzağından kurtulmaya çalışan potansiyel bir bireysellik inancını içerisinde barındırmaktadır. Bu inanç, önceki kuşaklardan miras kalan bilginin, normların ve ideallerin yükünden kurtulmaya başlayan “ben”in “kendini keşfetme” ve “gerçekte kim olduğunu bulma” çabasına dönüşmüştür. “Ben”in kendisine dair hissettiği bu sorumluluk duygusu (Shils, 2003: 109), bireyin alışlagelmiş bilgilenme, sosyalleşme ve kültürlenme kanallarının da değişmesine yol açmıştır. Böylece geleneksel toplumlarda kültürlenme adı verilen informal eğitimin yerini modern toplumlarda formal eğitim almıştır. Bu yeni eğitim biçimi, geleneksel toplumların gözlemleyerek ya da sözel olarak yapılan ve bir kültür ve deneyim aktarımı olan informal eğitim biçiminden farklılaşmıştır.

Günümüz modern çağı, planlı öğrenme ve öğretme tekniklerini hayata geçirerek bütün toplumda yaygınlaştırmaya çalışmakta ve yaşam boyu eğitimi ulusal eğitim politikaları haline getirmeye çalışmaktadır. Seçilmiş olumlu insan niteliklerini kazandırmayı amaçlayan formal eğitim, modern bireyin yaşamında önemli fonksiyonlara sahiptir. İçerisinde yaşadığımız ve hızla değişen dünyada ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve tutumlar seçilmek, organize edilmek ve ekonomik bir süreç içerisinde öğrenilmek ve öğretilmek zorundadır (Karakaya, 2006: 392). Bu hızlı süreç, geleneksel toplumlarda bireylerin eğitilmesinde ve yetiştirilmesinde önemli bir etkiye sahip olan ailenin ve deneyim aktarımının rolünü modern çağda eğitim kurumlarına bırakmıştır.

Moderniteyi 20. yüzyılda giderek tarihsel etkiye sahip olan kurumlar ve davranış biçimleri olarak değerlendiren Giddens’a göre sanayileşme ve kapitalizm modernizmin en önemli iki boyutudur. Giddens’ın algıladığı biçimiyle sanayileşme, üretim süreçlerinde maddi gücün ve makinelerin yaygın kullanımını içeren toplumsal ilişkileri anlatan bir kavram iken, hem rekabetçi ürün piyasalarını hem de işgücünün metalaşmasını içeren bir meta üretim sistemi ise kapitalizme karşılık gelmektedir (2010: 29). Erken kapitalizm, yüksek kapitalizm ve geç kapitalizm olarak bir dönemlemeye tabi tutulduğunda; yüksek kapitalizm Sanayi Devrimi ile başlamaktadır (Goody, 2008: 4). Bu bağlamda modernite, kapitalist girişimin siyasal ve kültürel alanlar üzerindeki etkisi ve egemenliği olarak algılanabilir.

Modernite kavramı kapitalizmin yükselişi, rasyonalizm, sekülerleşme ve daha yakın dönemde sanayileşme ve kentleşme ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla ekonomistlere ve modernleşme teorisine göre bu kavram gelişme anlamında kullanılmaktadır. Ancak kavram zamanla sosyal ilişkiler bağlamında ele alınmaya başlamıştır. Çünkü moderniteyi sadece işin evden ayrılarak rasyonelleşmesi bağlamında ele alarak kapitalizmle ilişkilendirmek eksik olacaktır (Goody, 2004: 4). Bu bakımdan, feodalizmi izleyen tarihsel dönemde ortaya çıkan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanda meydana gelen gelişme ve değişme süreçlerini anlatan bir kavram olduğu düşünüldüğünde, modernizmin temel özelliği toplumsal yapıda meydana getirdiği büyük değişim ve dönüşümlerdir. Bu süreçte toplumsal yapı büyük ve köklü değişime uğramıştır.

Modernizmin beraberinde getirdiği toplumsal yapı değişikliği, aynı zamanda yaşam biçiminin ve bireysel etkileşim alanlarının farklılaşmasına yol açmıştır. Artan iş bölümü ve toplumsal farklılaşma, ilişkilerin de giderek karmaşıklaşmasına neden olmuş ve bireylere çoklu rol alanları yaratmıştır. Yeni toplumsal yapı; aile, okul, meslek grupları, siyasi partiler, ticari ortaklıklar gibi düzenli, kararlı ve genel kabul görmüş davranışlar gösteren yapısal gruplardan oluşmaktadır. Bu yapısal gruplar ise üyelerinin oynadığı rol biçimlerine göre farklılaşmıştır. Bireyler, grup üyelikleri yolu ile toplumda belirli bir konum edinirler. Bu yeni toplumsal yapı, aynı zamanda içerisinde kişisel ilişkilerin yer aldığı toplumsal kurumların ilişkiler sistemidir. Bireylerin, yeni karmaşık toplumsal yapıya uyum sağlamaları ve birden çok grubun üyesi olarak belirli toplumsal rolleri oynamaları gerekliliği, eğitim alanında da geleneksel eğitim biçimlerinden kopuşu beraberinde getirmiştir (Başar, 1987: 12). Toplumsal yapıda meydana gelen bu değişimlerle birlikte eğitim bir deneyim ve kültür aktarımı olmaktan çıkmıştır. Bu durum bireylerin bilgiyi kazanma ve aktarma yollarının değişmesine yol açmıştır.

Sözlü geleneğin hâkim olduğu ve dünyanın daha çok kodlarla ve sembollerle algılandığı geleneksel toplumlarda mitoloji, en önemli eğitim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mitler aracılığı ile ilkel insanın eğitilmesi şeklinde başlayan eğitim serüveni, daha sonra mitolojik unsurları barındıran destanlarla, masallarla, hikâyelerle ve benzeri halk edebiyatı ürünleri ile devam etmiştir. Toplumumuzda özellikle halk edebiyatı ürünlerinde, nasihat ile bilgi ve tecrübe aktarımı önemli bir eğitim vasıtasıdır. Geleneksel toplumlarda tecrübenin yaşantılar yolu ile aktarımı bire bir eğitim biçimine

dayanmaktadır. Özellikle aile büyükleri ve anne-baba tarafından bilgi ve tecrübe aktarımının bireyin eğitimindeki rolü büyüktür. Ancak toplumsal yapının değişmesi ile birlikte, geleneksel toplumun kültürel kodları da değişmiş ve yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlara cevap verebilecek tarzda bireyler yetiştirmeyi amaçlayan, yeni toplumsal yapıda bire bir iletişim, yerini kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilen, planlı ve kararlı yönelimlere sahip olan eğitim biçimine bırakmıştır. Bu durum bireylerin yaşamları içerisinde değer verdikleri önceliklerin sıralamasında da değişikliklere yol açmıştır. Artık anneler kızlarına dantel örmeyi, dikiş dikmeyi veya yemek pişirmeyi öğretmekten ziyade, onları okumaya teşvik etmekte ve ders çalışabilmeleri için gerekli çabayı göstermektedirler. Çünkü evde pişirilen yemeğin, kış hazırlıklarının ya da el emeği işlerin yerini, modern dünyanın dinamiğine uygun şekilde hazırlanan hazır gıdalar ve pratik ev eşyaları almıştır.

Modernizmle birlikte değişen eğitim anlayışı ve kurumları yeni oluşan toplumsal yapıya uygun bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Geleneksel yapıya ait olan değerler, kavramlar, inançlar, normlar vb. yerini yeni değerlere bırakmaya başlayınca eğitim kurumu da yeni toplumsal yapıya uygun bir şekle dönüşmüştür. Modern toplumsal yapının değerlerine uygun bir hale dönüşen eğitim kurumu, aynı zamanda geleneksel toplumlarda farklı pek çok kurumun yerine getirdiği işlevleri de üstlenmiştir. Bu işlevlerin başında ise değer aktarımı işlevi gelmektedir.

5.2.1.2. Modernleşmenin Değer Değişimi Üzerindeki Etkisi

Modernizm üzerine yapılan tartışmaların önemli bir kısmı modernizmi ortaya çıkaran dinamiklerin ne olduğuna ilişkindir. Örneğin, Karl Marx'tan Daniel Bell'e kadar birçok teorisyen tarafından modernizmin ekonomik değişimin getirdiği yaygın bir kültürel değişimin olduğu iddia edilmiştir. Öte yandan, Max Weber'den Samuel Huntington'a kadar olan diğer kültürel teorisyenler ise kültürel değerlerin güçlü ve bağımsız olarak toplumu etkilediğini iddia etmiştir. Bu paradoksta her iki yaklaşım da haklı olabilir. Ancak asıl olan şey şudur ki sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerin kendine özgü değer yönelimleri vardır (Inglehart ve Welzel, 2005: 49) ve kendine has yeni değerler yaratırlar.

Modernizm geçmişle bağımızın kopuk olması değil, geçmişten bize aktarılanlara daha az bağlı ve daha dinamik olmamız anlamına gelmektedir (Goody, 2004: 4-6). Bu

bağlamda, modernizm hızlı bir toplumsal değişim yaratmıştır ve bu hızlı değişim ekonomik kurumlarda değişimler yarattığı kadar kültürel kurumlar içerisinde de (hatta daha da fazla) değişime neden olmuştur (Swingewood, 1998: 274). Çünkü geçmişle bağımızın daha zayıf olduğunu ifade eden modernizm süreci kendine özgü tavır, inanç, norm, ilişki ve değerlerini yaratmıştır. Bu değerler, kendisinden önceki toplumsal yapıyla bağlantılı olsa da büyük oranda ondan kopuşu da ifade etmektedir. Her toplumsal yapının kendine has değerleri olacağı gerçeğinden hareketle modernizm de var olan değerleri değiştirmekte ve kendi değerlerini yaratmaktadır.

Batı Avrupa'da yaşanan sosyo-ekonomik gelişmelerin bir sonucu olan modernizm, Batı dışı toplumlar için ulaşılmaması gereken bir ideal tip olarak sunulmuştur. Bunun sonucunda Batı dışında kalan geleneksel toplumlar için Batı'nın geçirmiş olduğu sosyo-ekonomik değişimler, modernleşme adı altında bir hedef haline gelmiştir. Fakat her toplumun yapısı, değerleri, kültürü birbirinden farklı olduğu için toplumlar Batı'dan ve dolayısıyla modernizmden farklı şekillerde etkilenmişlerdir. Ancak birçok toplum için değişmeyen tek gerçek, geleneksellikleri ile modernizmin etkilerini yan yana bulunduklarıdır. Bu durum aynı zamanda geleneksel değerlerle modern değerlerin bir arada olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bir yandan geleneksel değerler ve kurumlar toplumsal yapıda varlığını devam ettirirken; diğer yandan modernleştirici öğeler yerleşmektedir.

Toplumların dinamiklerinin birbirinden farklı oluşu, her iki yapıya ait unsurların da bir arada yaşayabilmesine olanak sağlamaktadır. Modernleştirici unsurların nüfuz edici etkilerine rağmen, geleneksel yapıya ait unsurların varlığını koruyor olması, toplumların geçmişten bu yana getirdikleri kültürel kodların, alışkanlıkların ve birikimlerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Modernleşme, Batı toplumları içerisinde ortaya çıkıp gelişen doğal bir süreci ifade etmektedir. Ancak geleneksel toplumlarda ise modernleştirici unsurlar bireylerin yaşamlarına nüfuz ederken aynı zamanda geleneksel yapı öğeleri de varlığını devam ettirmektedir. İçerisinde yaşadığımız toplum açısından değerlendirildiğinde, geleneksel değerlerimizden görücü usulü evlilik, içinde modern değerler de barındırarak devam etmektedir. Görücü usulü evliliklerde tarafların birbirleri ile görüşmesi tanışması ve zaman geçirmesi artık normal hatta gerekli görülmektedir. Bu durum geleneksel değerlerle modern değerlerin bir arada varlığını sürdürmeye devam ettiğini gösterir.

Nitekim araştırma sonuçlarının da bu durumu desteklediği gözlenmektedir. Örneklem, hem birinci sınıfta hem de son sınıflarda en yüksek oranda kendisini hem modern hem de geleneksel olarak hissettiğini ifade etmektedir. İçerisinde yaşadığımız toplum, bir yandan Batı'nın ve modernleştirici unsurların etkisinde iken, diğer yandan geçmişten bu güne getirdiği sağlam ve köklü bir kültüre ve yaşam biçimine sahiptir. Bu nedenle her iki toplumsal yapının unsurları birbirine eşlik etmektedir. Ancak kendisini hem modern hem de geleneksel olarak hissedenlerin oranının birinci sınıfta %74,2 iken son sınıfta bu oranın %80,7'ye yükselmesi hayli dikkat çekicidir. Son sınıfa doğru ailesinin ve içerisinden geldiği geleneksel yapının etkisinden giderek uzaklaşan genç, aldığı eğitimin de etkisi ile daha çok bireyselleşmekte ve özgürleşmektedir. Böylece son sınıfa doğru, gencin modernlik algısında da belirgin bir artış görülmektedir. Bu durumun, gencin hem geleneksellik hem de modernlik algısına dair oranı yükselttiği düşünülebilir.

Tablo 56: Sınıf İle Geleneksellik ve Modernlik Algısı Arasındaki İlişki

	Kendisini tanımlama biçimi					Toplam
	Modern	Geleneklerine bağlı	Hem geleneksel hem modern	Fikrim yok	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	28	70	373	32	0	503
	5,6%	13,9%	74,2%	6,4%	,0%	100,0%
	48,3%	60,3%	49,0%	66,7%	,0%	51,1%
	2,8%	7,1%	37,9%	3,2%	,0%	51,1%
Son sınıf	30	46	389	16	1	482
	6,2%	9,5%	80,7%	3,3%	,2%	100,0%
	51,7%	39,7%	51,0%	33,3%	100,0%	48,9%
	3,0%	4,7%	39,5%	1,6%	,1%	48,9%
Toplam	58	116	762	48	1	985
	5,9%	11,8%	77,4%	4,9%	,1%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	5,9%	11,8%	77,4%	4,9%	,1%	100,0%

$$X^2=11,261 \quad sd=4 \quad p< 0,05$$

Kendisini modern olarak görenlerin oranının, birinci sınıfta %5,6'dan son sınıfta %6,2'ye yükseldiği gözlenmiştir. Modern dünyanın en önemli eğitim kurumlarından biri olan üniversiteler, verdiği eğitim ile birlikte kendi değerlerini de bireylerin idrak sahasına yerleştirmektedir. Üniversite eğitimi bireylere entelektüel bir kimlik kazandırmanın yanında, modernizmin amaçlarına uygun hareket eden bireyler yetiştirmeyi amaçlayan en önemli kurumlardan biridir. Dolayısıyla son sınıfa gelen bireyin kendisini daha çok modern hissetmesi kaçınılmazdır. Nitekim geleneksel

değerlerin oranının birinci sınıfta %13,9 iken son sınıfa gelindiğinde %9,5'e düşmesi, bireylerin değerler sistemine modern değerlerin yerleştirilmesinde özellikle üniversite eğitiminin etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Üniversiteye gelen genç birey, ailenin ve içerisinden geldiği geleneksel yapının etkisi altındadır. Ancak son sınıfa doğru bu etki giderek azalmakta, genç daha fazla bireyselleşmekte ve modernizmin unsurlarına daha fazla maruz kalmaktadır. Kendisini geleneksel olarak niteleyenlerin oranının son sınıfta düşük olması bu düşüncüyü desteklemektedir.

Örneklemin kendisini tanımlama biçimi ile yaşadığı yer arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur. Geleneksellik algısının büyük şehirden köye doğru modernlik algısının ise köyden büyükşehre doğru gidildikçe arttığı gözlenmiştir. Buna göre kendisini modern olarak algılayanların oranı büyük şehirde %7,1 iken köyde bu oran %3,2'ye düşmektedir. Kendisini geleneksel olarak algılayanların oranı ise büyük şehirde %9,8 iken; köyde bu oranın %21,5'e yükseldiği gözlenmektedir. Nitekim kırsal kesim, geleneksel değerlerin daha hâkim olduğu yerler iken, şehirler ise daha çok modern değerlerin yaşandığı yerleşim merkezleridir.

Tablo 57: Yaşanılan Yer ile Geleneksellik ve Modernlik Algısı Arasındaki İlişki

		Kendisini tanımlama biçimi					Toplam
		Modern	Geleneklerine bağlı	Hem geleneksel hem modern	Fikrim yok	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	27	37	295	19	0	378
		7,1%	9,8%	78,0%	5,0%	,0%	100,0%
		46,6%	31,9%	38,7%	39,6%	,0%	38,4%
		2,7%	3,8%	29,9%	1,9%	,0%	38,4%
	Şehir	25	45	344	20	1	435
		5,7%	10,3%	79,1%	4,6%	,2%	100,0%
		43,1%	38,8%	45,1%	41,7%	100,0%	44,2%
	İlçe-Kasaba	3	13	58	2	0	76
		3,9%	17,1%	76,3%	2,6%	,0%	100,0%
		5,2%	11,2%	7,6%	4,2%	,0%	7,7%
	Köy	3	20	63	7	0	93
		3,2%	21,5%	67,7%	7,5%	,0%	100,0%
5,2%		17,2%	8,3%	14,6%	,0%	9,4%	
Cevap yok	3	20	63	7	0	93	
	,3%	2,0%	6,4%	,7%	,0%	9,4%	
	0	1	2	0	0	3	
	,0%	33,3%	66,7%	,0%	,0%	100,0%	
Toplam	58	116	762	48	1	985	
	5,9%	11,8%	77,4%	4,9%	,1%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	5,9%	11,8%	77,4%	4,9%	,1%	100,0%	

$$X^2=20,305 \quad sd=16 \quad p<0,05$$

Modern dünyada insanlığın yaşam biçiminin ayırt edici özelliği olan kentleşme, uygarlık adı verilen düşünce ve uygulamalar doğrultusunda daha küçük merkezlerin

oluşturduğu kümeler çevresindeki büyük yerlerde yoğunlaşmadır. Ancak kentleşmeyi nüfusun oranı ile ifade etmek yanlış bir tutumdur. Şehirlerin toplum ve insan yaşamı üzerinde göstermiş olduğu etki, nüfus oranının göstereceği etkiden çok daha fazla anlam ifade etmektedir. Bireylere yalnızca iş ve yaşam imkânları sunmakla kalmayıp ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda da düzenlemeler ve denetlemeler yapan bir merkez konumundadır (Ökmen ve Parlak, 2008: 206). Kentler aynı zamanda iktisadi, mesleki ve toplumsal hayatın hızının ve çeşitliliğinin arttığı yerlerdir ve bu bakımdan kırsal alanın durağanlığa karşıtlık gösterirler. Bu özellikleri ile de üyelerinden farklı bir bilinçlilik miktarı talep ederler. Yüreğiyle değil de zihni ile tepki gösterebilen bu metropol tipi kişiliğin temelini, yüksek bilinç ve yüksek zihin hakimiyeti oluşturur (Simmel, 2006: 86-87). Bu yüzden kentler her şeyden önce yeni bir yaşam biçiminin yansımasıdır. Kentler, insan nüfusunun yoğunlaştığı bir mekân olmanın ötesinde modern dünyanın vitrini olma özelliği gösterirler. Çünkü kentler, modernizmin ve modern dünyanın değerlerinin ön planda olduğu ve yaşanıldığı yerlerdir. Kentler, cemaat tarzı ilişkilerden cemiyet ilişkilerine geçildiği, biz yerine ben duygusunun hâkim olduğu, rasyonelleşme, uzmanlaşma, bireysellik ve bencillik vb. modern değerlerin yaşanıldığı yerlerdir. Modern dünyanın merkezi olan kentler bu yönü ile geleneksel değerlerin yaşandığı kırsal yaşam alanlarından farklılaşmaktadır. Bu yüzden kentte yaşayan bireylerin modernizmin unsurlarına ve modern değerlere daha fazla maruz kalmasının bir sonucu olarak kendilerini daha fazla modern olarak görme eğilimleri de artmaktadır. Ancak gelişmekte olan ve modernleşmeye çalışan ülkelerde modern değerler ile geleneksel değerlerin karşı karşıya gelmesi ve her iki değer unsurlarının bir arada bulunması kaçınılmaz bir durumdur. Ülkemizde de bireyler bir yandan modern dünyanın unsurlarına maruz kalırken, diğer yandan geleneksel yapı unsurlarının varlığını devam ettirmesi bireylerde hem geleneksel hem de modern değerlerin bir arada olmalarına ve bireylerin kendilerini bu hem geleneksel hem de modern olarak tanımlamalarına neden olmaktadır. Tablo 57’de görüldüğü gibi, köyde yaşayan örneklemin %67,7’si kendisini hem geleneksel hem de modern olarak düşünürken; şehirde yaşayanların %78’i ise kendisinin hem geleneksel hem de modern olduğunu ifade etmektedir.

Anne ve babanın eğitim durumu, bireylerin değerlerinin ve benlik algılarının oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Araştırmada, özellikle

anneninin eğitim durumunun yükselmesine paralel olarak örneklemin geleneksellik ve modernlik algısının da değiştiği gözlenmiştir. Babanın eğitim durumunun ise, her ne kadar anneninin eğitim durumuna yakın verilere sahip olsa da, örneklemin modernlik ve geleneksellik algısında anneninin eğitim durumunun rolü kadar etkisinin bulunmadığı görülmüştür.

Tablo 58: Annenin Öğrenim Durumu İle Geleneksellik ve Modernlik Algısı Arasındaki İlişki

		Kendisini hangisine uygun hissettiği					Toplam
		Modern	Geleneklerine bağlı	Hem geleneksel hem modern	Fikrim yok	Cevap yok	
Annenin Öğrenim durumu	Okur-yazar değil	3	33	175	21	0	232
		1,3%	14,2%	75,4%	9,1%	,0%	100,0%
		5,2%	28,4%	23,0%	43,8%	,0%	23,6%
		,3%	3,4%	17,8%	2,1%	,0%	23,6%
	İlkokul	21	57	352	15	1	446
		4,7%	12,8%	78,9%	3,4%	,2%	100,0%
		36,2%	49,1%	46,2%	31,3%	100,0%	45,3%
		2,1%	5,8%	35,7%	1,5%	,1%	45,3%
	Ortaokul	7	9	82	5	0	103
		6,8%	8,7%	79,6%	4,9%	,0%	100,0%
		12,1%	7,8%	10,8%	10,4%	,0%	10,5%
		,7%	,9%	8,3%	,5%	,0%	10,5%
	Lise	13	13	103	3	0	132
		9,8%	9,8%	78,0%	2,3%	,0%	100,0%
		22,4%	11,2%	13,5%	6,3%	,0%	13,4%
		1,3%	1,3%	10,5%	,3%	,0%	13,4%
	Üniversite	10	0	44	4	0	58
		17,2%	,0%	75,9%	6,9%	,0%	100,0%
		17,2%	,0%	5,8%	8,3%	,0%	5,9%
		1,0%	,0%	4,5%	,4%	,0%	5,9%
	Lisansüstü	2	1	1	0	0	4
		50,0%	25,0%	25,0%	,0%	,0%	100,0%
		3,4%	,9%	,1%	,0%	,0%	,4%
		,2%	,1%	,1%	,0%	,0%	,4%
Cevap yok	2	3	5	0	0	10	
	20,0%	30,0%	50,0%	,0%	,0%	100,0%	
	3,4%	2,6%	,7%	,0%	,0%	1,0%	
	,2%	,3%	,5%	,0%	,0%	1,0%	
Toplam	58	116	762	48	1	985	
	5,9%	11,8%	77,4%	4,9%	,1%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	5,9%	11,8%	77,4%	4,9%	,1%	100,0%	

$$X^2=72,699 \quad sd=24 \quad p< 0,05$$

Çocuğun eğitiminde ve değerlerinin oluşması sürecinde annenin rolü ve önemi tartışılmaz. Değerler öncelikli olarak ailede verilmeye başlamaktadır. Dolayısıyla anne ve babanın eğitim düzeyi çocuğa aktarılan değerlerin niteliğinde belirleyicidir. Anne ve babanın eğitim düzeyinin artması, modern değerlerin çocuğa ve gence daha fazla aktarılmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarında, annenin okur-yazar olma oranı ile gencin kendisini modern olarak hissetme eğilimi arasında doğrudan bir ilişki gözlenmiştir. Tablo 58’de, annenin eğitim durumunun artmasına paralel olarak, modernlik algısının da derece derece yükseldiği görülmektedir. Annesi okur-yazar olmayanların %1,3’ü, ilkokul mezunu olanların %4,7’si, ortaokul mezunu olanların %6,8’i ve lise mezunu olanların ise %9,8’i kendisini modern olarak hissettiğini belirtmiştir. Annesi üniversite mezunu olanlarda ise bu oran oldukça belirgin bir artış göstermiş ve %17,2’ye yükselmiştir. Bu yükselme üniversite eğitiminin annenin eğitimi vasıtası ile gencin modernlik algısında ne denli önemli bir etkiye sahip olduğunun da ifadesidir. Nitekim bu sonuç, annenin eğitim durumunun örneklemin geleneksellik algısında belirgin bir rol oynadığını gösteren verilerle de desteklenmektedir. Buna göre annesi okur-yazar olmayanların %14,2’si, ilkokul mezunu olanların %12,8’i, ortaokul mezunu olanların %8,7’si ve lise mezunu olanların ise %9,8’i kendisini geleneksel olarak hissettiğini belirtmiştir. Bu oran, annesi üniversite mezunu olanlarda ise %0’dır. Sonuçlar annenin eğitim durumu arttıkça modernlik algısının da da arttığını ve geleneksellik algısının azaldığını göstermektedir.

Yapılan bazı araştırmalarda elde edilen verilerin, bu çalışmada ulaşılan sonuçlarla örtüşmediği görülmektedir. Bilgin tarafından Çukurova Üniversitesi öğrencilerine uygulanan bir araştırmada, annenin eğitim düzeyinin öğrencilerin değerlerinin belirlenmesinde herhangi bir rol oynamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık babanın eğitim durumu yükseldikçe öğrencilerin bazı değerlere verdiği önemin de arttığı belirtilmiştir (2001: 46). Bireylerin, sahip oldukları psiko-sosyal dinamiklerin etkisiyle çeşitli etmenleri farklı algılama biçimleri, her iki araştırma sonucunda elde edilen veriler arasındaki farklılığı açıklamaktadır.

Toplumsal yaşamda bireylerin kendisini nasıl tanımladığı büyük oranda sahip olduğu değerlere bağlıdır. Bireyin kendisini ait hissettiği sosyal yapı, onu bu yapının değerlerine uygun hareket etmeye sevk edecektir. Bu değerler ise bireyin karar alma ve davranışın meydana gelme sürecinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Hayatı ile ilgili

önemli kararlar alan ve davranışlarına bu doğrultuda yön veren birey, tercihlerini de sahip olduğu değerlerin rehberliğinde yapacaktır. Bu bağlamda, bireylerin değerleri ile tutum ve davranışları arasında bir tutarlılık ilişkisinin olması beklenir. Araştırma sonucuna göre, örneklemin hayatına yön vermedeki etkili değerleri ile kendilerini tanımlama biçimlerinin büyük oranda örtüştüğü gözlenmiştir. Ancak sosyal ve psikolojik alandaki bireysel farklılıklar göz ardı edilerek yapılan analizin de sosyolojik bağlamda eksik kalacağı göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle tablo 59’da ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilirken, bu farklılıkların dikkate alınması önemli bir husustur. Örneğin; “Modernlik algısına sahip olan her birey, karar alma sürecinde dini değerlerden tamamen bağımsız hareket etmektedir.” gibi bir ifade oldukça yanlış bir tutum olacaktır. Nitekim her bireyin değerleri algılama, yorumlama ve davranışa dönüştürme eğilimi diğerinden farklıdır.

Tablo 59: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Hayatta Öncelikli Olan Değer Arındaki İlişki

	Hayatınıza yön vermede en çok etkili olan değer							Toplam	
	Ekonomik değerler	Siyasi değerler	Ahlâki değerler	Dini değerler	Sosyal değerler	İlmi değerler	Estetik değerler		
Kendisini Modern tanımlama biçimi	13	1	8	5	18	7	6	58	
	22,4%	1,7%	13,8%	8,6%	31,0%	12,1%	10,3%	100,0%	
	9,9%	7,1%	2,3%	2,4%	9,2%	11,3%	37,5%	5,9%	
	1,3%	,1%	,8%	,5%	1,8%	,7%	,6%	5,9%	
	Geleneklerine bağlı	12	3	45	33	11	11	1	116
		10,3%	2,6%	38,8%	28,4%	9,5%	9,5%	,9%	100,0%
		9,2%	21,4%	12,7%	15,6%	5,6%	17,7%	6,3%	11,8%
		1,2%	,3%	4,6%	3,4%	1,1%	1,1%	,1%	11,8%
	Hem geleneksel hem modern	100	9	281	163	159	42	8	762
		13,1%	1,2%	36,9%	21,4%	20,9%	5,5%	1,0%	100,0%
		76,3%	64,3%	79,2%	76,9%	81,5%	67,7%	50,0%	77,4%
		10,2%	,9%	28,5%	16,5%	16,1%	4,3%	,8%	77,4%
Fikrim yok	6	1	21	10	7	2	1	48	
	12,5%	2,1%	43,8%	20,8%	14,6%	4,2%	2,1%	100,0%	
	4,6%	7,1%	5,9%	4,7%	3,6%	3,2%	6,3%	4,9%	
	,6%	,1%	2,1%	1,0%	,7%	,2%	,1%	4,9%	
Cevap yok	0	0	0	1	0	0	0	1	
	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,0%	,0%	,0%	,5%	,0%	,0%	,0%	,1%	
	,0%	,0%	,0%	,1%	,0%	,0%	,0%	,1%	
Toplam	131	14	355	212	195	62	16	985	
	13,3%	1,4%	36,0%	21,5%	19,8%	6,3%	1,6%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	13,3%	1,4%	36,0%	21,5%	19,8%	6,3%	1,6%	100,0%	

$$X^2=72,153 \quad sd=24 \quad p< 0,05$$

Gelenekten sapmayı temsil eden süreç, ilerleme, gelişme, büyüme, serbestlik, özgürlük, birikim ve aydınlanma gibi kavramlarla ifade edilen modernizm, bireyin diğer bireylerle ve kendi toplumlarıyla ilişkilerini yeniden düzenleyen yeni bir toplumsal yapının adıdır (Kivisto, 2008: 167). Ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda meydana getirdiği köklü değişimlerle birlikte kendi değerlerini yaratan bu yeni yapı, pozitif bilim anlayışına sahip, rasyonel düşünen ve ekonomik faydayı gözeten bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Tablo 59'da da görüldüğü gibi, kendisini modern olarak algılayan bireyin, hayatına yön vermede etkili olan ekonomik değerlerin oranı %22,4 iken, geleneksel olduğunu düşünenlerde bu oran %10,3 hem geleneksel hem de modern olduğunu düşünenlerde ise %13,1'dir. Ekonomik değer oranlarına ilişkin ortaya çıkan bu farklılık, modernlik algısının ayırıcı bir nitelik oluşturduğuna işaret etmektedir. Sosyal, ilmi ve estetik değerlerde de benzer farklılıklar gözlenmiştir. Buna karşılık, birincil ilişkileri ilişki ağının merkezine koyan geleneksel toplumların dar ve kapalı yapısının sosyal değerlere dair algıyı da olumsuz etkilerken, dini ve ahlâki değerleri daha fazla ön plana çıkardığı görülmektedir. Geleneklerine bağlı olduğunu düşünenlerin %38,8'i ahlâki değerleri, %28,4'ü dini değerleri; modern olduğunu düşünenlerin ise %13,8'i ahlâki, %8,6'sı ise dini değerleri hayatına yön vermede etkili değer olarak görmektedir. Örneklemin geneli açısından değerlendirildiğinde; kendisinin modern olduğunu düşünenlerin hayatlarına yön vermede sosyal ve ekonomik değerler daha etkili iken; geleneksel olduğunu düşünenlerde ise ahlâki ve dini değerler etkilidir. Bu durum her ne kadar bireylerin sahip olduğu değerleri ile tutum ve davranışları arasında tutarlılık ilişkisinin olduğunu ortaya koysa da genelleme yapmak imkânsızdır. Yukarıda belirtildiği gibi gelişme sürecinde olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de geleneksel ve modern unsurlar bir arada yer almaktadır. Bu nedenle yeni yapının değerlerini benimseyen bir bireyin geleneksel değerlerden tamamen vazgeçmesi beklenemez. Örneğin; dini değerleri hiyerarşisinin üst sırasında bulunan bir bireyin kredi ile ev alması aynı zamanda ekonomik değerlerinin de önemli olduğunu göstermektedir. Bireylerin sahip olduğu bu değerlerin ve önem derecelerinin farklılaşması ise ancak psikolojik ve sosyal faktörlerin etkisi ile açıklanabilir.

Modern olduğunu düşünenlerin estetik değer oranının (%10,3), geleneksel (%0,9) ve hem geleneksel hem de modern olduğunu düşünenlerin (%1,0) oranından yüksektir. Ancak yine de örneklemin geneli açısından değerlendirildiğinde, (Tablo

18'de de görüldüğü gibi) estetik değerler tutum ve davranışa dönüşme sürecinde daha düşük bir öneme sahiptir. Öte yandan modern toplum algısında ilmi değer oranının daha yüksek oluşu ise pozitif bilim anlayışına sahip olan üniversitelerin değer değişimindeki rolünü ortaya koymaktadır. Nitekim üniversiteler yenedünyanın sosyal, kültürel ve siyasal dönüşümüne ve bilim ve teknoloji alanındaki yeniliklere ayak uydurmayı başarabilen bireyler yetiştirmeyi amaç edinmektedir.

Modernizmin yarattığı değişimler ilk olarak bilimsel ve teknolojik alanda gözlemlenmeye başlamıştır. Bilim ve teknoloji modernizmle birlikte yerellikten kurtulup evrensel değerler haline gelmiştir. Son yüzyılda dünyanın bazı ülkelerinde, bilimsel gelişmenin zeminini yerel, iktisadi, siyasal ya da kültürel nedenlerle açıklama çabaları olmasına karşın, bilimsel gelişmeler evrensel değerleri olan bilimsel yasaları, üretim yöntemlerini ve en önemlisi hesaplama olasılıklarını ortaya çıkartmıştır (Touraine, 2008: 141). Bu bağlamda, kapitalist girişimin ve kapitalist dünya sisteminin yükselişini bilim ve teknolojinin gelişimi ile ilişkilendiren bir eğilim söz konusu olmuştur. Bu yaklaşıma göre modern bilim kapitalizmin evladıdır ve teknolojik alanda meydana gelen yeniliklere sahip olmanın yolu, kapitalizme sahip olmaktan geçmektedir. Nitekim kapitalizm ile teknoloji arasındaki köprüyü kuran ise rasyonalizmdir. Kapitalistler hem üretim süreçlerine hem de girişimlerinin yönetimlerine rasyonel yöntemleri uygulayabilme amacına yönelik olarak bilimi teşvik etme zorunluluğunu hissederler (Wallerstein,2009:156). Bu nedenle bilim ve teknoloji ile modernite arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kurulması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağımlılık ve ilişki araştırma sonuçlarında da gözlenmektedir.

Araştırmaya katılanlardan kendisini modern olarak tanımlayanların %56,9'u "Bilim bütün sırları ve gizemi eninde sonunda çözecek" ifadesine katıldığını belirtirken bu oran kendisini geleneklerine bağlı olarak tanımlayanlarda %33,6'dır. Hem geleneksel hem de modern olarak tanımlayanlarda ise bu oran %34,5 olmuştur. Bu sonuçlara göre kendisini modern olarak tanımlayanların çoğu modernizmin en temel unsurlarından biri olan rasyonellik ve dolayısıyla bilim ve teknolojiye olan bağımlılık değerlerine sahiptir. Hem geleneksel hem de modern olarak tanımlayanların oranının geleneksel olarak tanımlayanların oranına çok yakın olması ise bu konuda geleneksel değerlere ilişkin algının daha yoğun yaşandığını göstermektedir. Diğer taraftan geleneksel değerlerin daha ağır bastığı bireylerin %64,7'sinin, bilimin bütün sırları ve

gizemi çözemeyeceğini ifade etmesi de bu düşüncüyü desteklemektedir. Ancak bütün bunlara karşın, bireylerin sahip olduğu psiko-sosyal farklılıklar ilmi değerlere ilişkin keskin bir ayrımın yapılmasının önüne geçmektedir.

Tablo 60: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

		"Bilim bütün sırları ve gizemi eninde sonunda çözecek" ifadesine katılma durumu			Total
		Evet, katılıyorum	Hayır, katılmıyorum	Cevap yok	
Kendisini tanımlama biçimi	Modern	33	24	1	58
		56,9%	41,4%	1,7%	100,0%
		9,2%	3,8%	25,0%	5,9%
		3,4%	2,4%	,1%	5,9%
	Geleneklerine bağlı	39	75	2	116
		33,6%	64,7%	1,7%	100,0%
		10,9%	12,0%	50,0%	11,8%
		4,0%	7,6%	,2%	11,8%
	Hem geleneksel hem modern	263	498	1	762
		34,5%	65,4%	,1%	100,0%
		73,7%	79,8%	25,0%	77,4%
		26,7%	50,6%	,1%	77,4%
Fikrim yok	22	26	0	48	
	45,8%	54,2%	,0%	100,0%	
	6,2%	4,2%	,0%	4,9%	
	2,2%	2,6%	,0%	4,9%	
Cevap yok	0	1	0	1	
	,0%	100,0%	,0%	100,0%	
	,0%	,2%	,0%	,1%	
	,0%	,1%	,0%	,1%	
Total	357	624	4	985	
	36,2%	63,4%	,4%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	36,2%	63,4%	,4%	100,0%	

$$X^2=24,100 \quad sd=8 \quad p< 0,05$$

Aydınlanma düşüncesi ile birlikte Ortaçağ'ın eğitim anlayışından sıyrılan ve pozitif bilim anlayışı çerçevesinde yeniden yapılanan üniversiteler, günümüz enformasyon toplumunda bilimsel bilgiye önem veren bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle üniversite eğitimi ve yaşantısı ile birlikte gençlerin bilgiye ve bilime dair algıların da belirgin bir şekilde farklılaşması beklenebilir. Ancak sınıf bağımsız değişkene göre, üniversite eğitiminin gençlerin bilimsel değerlere ilişkin algılarında çok ciddi olmamakla birlikte bir değişimin olduğu gözlenmektedir.

Tablo 61: Sınıf İle Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

	"Bilim bütün sırları ve gizemi eninde sonunda çözecek" ifadesine katılma durumu			Toplam
	Evet, katılıyorum	Hayır, katılmıyorum	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	177	323	3	503
	35,2%	64,2%	,6%	100,0%
	49,6%	51,8%	75,0%	51,1%
	18,0%	32,8%	,3%	51,1%
Son sınıf	180	301	1	482
	37,3%	62,4%	,2%	100,0%
	50,4%	48,2%	25,0%	48,9%
	18,3%	30,6%	,1%	48,9%
Toplam	357	624	4	985
	36,2%	63,4%	,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	36,2%	63,4%	,4%	100,0%

$$X^2=4,955 \quad sd=2 \quad p< 0,05$$

Tablo61’de birinci sınıfların, bilimsel bilginin bütün sırları ve gizemi çözeceğine dair inancı %35,2 iken; bu oran son sınıflarda %37,3’e yükselmiştir. Az da olsa bilime duyulan inanç arttığı görülse de bu oran beklenildiği kadar yüksek değildir. Değerler küçük yaşlardan itibaren aileden öğrenilmeye başlamaktadır. Geleneksel değerleri aileden edinen gencin, değerler sistemine yerleşmiş olan bu değerleri üniversite eğitimi sürecinde tamamen terk etmesinin ise imkânsız olduğu tablo 61’de de görülmektedir. Dolayısıyla üniversite eğitimi ile birlikte öğrencilerin bilimsel değerlere ilişkin algılarında değişme görülmekle birlikte geleneksel değerlerin etkisinin daha yoğun olduğu ifade edilebilir. Ancak örneklemin sahip olduğu bilimsel değer algısının annenin eğitim durumunda görülen farklılaşmanın sınıf bağımsız değişkeninde ortaya çıkan farklılaşmadan daha anlamlı olduğu gözlenmektedir.

Tablo 62: Annenin Eğitim Durumu İle Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

		"Bilim bütün sırları ve gizemi eninde sonunda çözecek" ifadesine katılma durumu			Toplam
		Evet, katılıyorum	Hayır, katılmıyorum	Cevap yok	
Annenin öğrenim durumu	Okur-yazar değil	82	150	0	232
		35,3%	64,7%	,0%	100,0%
İlkokul		23,0%	24,0%	,0%	23,6%
		8,3%	15,2%	,0%	23,6%
		149	296	1	446
Ortaokul		33,4%	66,4%	,2%	100,0%
		41,7%	47,4%	25,0%	45,3%
		15,1%	30,1%	,1%	45,3%
Lise		41	62	0	103
		39,8%	60,2%	,0%	100,0%
		11,5%	9,9%	,0%	10,5%
Üniversite		4,2%	6,3%	,0%	10,5%
		53	78	1	132
		40,2%	59,1%	,8%	100,0%
Lisansüstü		14,8%	12,5%	25,0%	13,4%
		5,4%	7,9%	,1%	13,4%
		26	32	0	58
Cevap yok		44,8%	55,2%	,0%	100,0%
		7,3%	5,1%	,0%	5,9%
		2,6%	3,2%	,0%	5,9%
Toplam		3	1	0	4
		75,0%	25,0%	,0%	100,0%
		,8%	,2%	,0%	,4%
Cevap yok		,3%	,1%	,0%	,4%
		3	5	2	10
		30,0%	50,0%	20,0%	100,0%
Toplam		,8%	,8%	50,0%	1,0%
		,3%	,5%	,2%	1,0%
		357	624	4	985
Toplam		36,2%	63,4%	,4%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		36,2%	63,4%	,4%	100,0%

$$X^2=104,886 \quad sd=12 \quad p< 0,05$$

Aile yaşamı için eğitim, çocuğun gelecekteki yaşamını etkilemesi bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Bu konuda hem geleneksel eğitim hem de örgün eğitim bir arada işlev görmektedir (Tezcan, 1981: 150). Örgün eğitim kurumları, öncelikle akademik kazanımların edinildiği kurumlar olarak bilinmektedir. Ancak çocuğun ve gencin, entelektüel bir kimlik kazanmasında ve belirli bir dünya görüşünün oluşmasında, sosyalleşmenin temellerinin atıldığı aileye büyük görevler düşmektedir. Buna göre, çocuğun özellikle anne başta olmak üzere aile üyeleri ile olan iletişimin niteliği de yaşamının bütünü üzerinde etkili olmaktadır. Ailenin eğitim düzeyi ve dünya görüşü, çocuğun ve gencin yaşamı boyunca yaptığı seçimler ve olayları değerlendirirken referans aldığı kaynaklar üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, gencin bilime ve bilimsel bilgiye bakış açısı ailenin eğitim düzeyi ile doğrudan bir ilişki içerisindedir. Ailenin eğitim düzeyinin artması, çocuğun ve gencin eğitime daha fazla kanalize olmasına neden olmaktadır. Ailenin üniversite eğitimi almış olması ise, gencin eğitime ve bilime ilişkin bakış açısında daha belirgin bir öneme sahiptir.

Modern toplumların en önemli eğitim kurumlarından biri olan üniversiteler, rasyonel dünya görüşüne sahip, olayları değerlendirmede kadedri bir bakış açısından sıyrılarak bilime ve bilimsel bilgiye önem veren bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, ailenin ve özellikle çocuğun eğitiminde birincil etkiye sahip olan annenin eğitim düzeyinin yüksek oluşu, çocuğun ve gencin olayları değerlendirmede referans aldığı kaynakları da belirlemektedir. Bu durumda annesi üniversite mezunu olan gencin, kadedri bir dünya görüşüne sahip olmasından ziyade rasyonel düşünen bir birey olması beklenir. Çünkü üniversite mezunu olan bir annenin, çocuğuna gerek gündelik yaşamdaki eylemlerinde gerekse onun dünya görüşünün oluşturulmasında dinden daha çok rasyoneliteye dayalı aktarımda bulunacağı düşünülebilir. Bu durumun gencin bilime ve bilimsel bilgiye olan inancını da etkilemesi beklenir. Araştırma sonuçları da bu düşüncüyü desteklemektedir. Tablo 62’de, annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin %33,4’ü bilimin bütün sınırları ve gizemi çözeceğine olan inanca katılırken, üniversite mezunu olanların ise %44,8’inin bu düşünceye katıldığı görülmektedir. Annenin eğitim durumu yükseldikçe bireyin bilimsel değerlere ilişkin algısı da olumlu yönde değişmektedir. Ancak özellikle üniversite eğitimi ile birlikte bu etkinin daha da arttığı görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet bağlamında, eğitime ve bilime dair birçok alanda farklılıkların olduğu bilinen bir gerçekliktir. Ancak bu farklılıkların niteliği de yine cinsiyetlere göre değişmektedir. Nitekim Tablo 33'te de görüldüğü üzere insanın yaşadığı çevrede yerini belirleyen en önemli faktör olarak eğitimi gören kız öğrencilerin oranı, erkek öğrencilere göre daha yüksektir. Toplumsal cinsiyet ayrımı, kız öğrencilerin statü elde etmelerinin en önemli yolu olarak eğitimi görmelerine neden olmaktadır. Ancak bilim ve bilime duyulan inanç söz konusu olduğunda ise aynı durumun geçerli olmadığı gözlenmiştir.

Tablo 63: Cinsiyet ile Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

		"Bilim bütün sırları ve gizemi eninde sonunda çözecek" ifadesine katılma durumu			Toplam
		Evet, katılıyorum	Hayır, katılmıyorum	Cevap yok	
Cinsiyet	Kız	204	400	3	607
		33,6%	65,9%	,5%	100,0%
		57,1%	64,1%	75,0%	61,6%
		20,7%	40,6%	,3%	61,6%
Erkek	Erkek	153	224	1	378
		40,5%	59,3%	,3%	100,0%
		42,9%	35,9%	25,0%	38,4%
		15,5%	22,7%	,1%	38,4%
Toplam	Toplam	357	624	4	985
		36,2%	63,4%	,4%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		36,2%	63,4%	,4%	100,0%

$$X^2=4,955 \quad sd=2 \quad p< 0,05$$

E. Mitsos ve K. Browne'un yapmış olduğu çalışmaya göre, toplumsal cinsiyet ayrımı bireyleri küçük yaşlardan itibaren farklı eğilimlere ve farklı seçimlere yöneltmektedir. Kız ve erkek çocukları, her zaman farklı oyuncaklarla oynamaya ve farklı eylemlerde bulunmaya özendirilmekte ve ebeveynlerinin farklı roller oynadığını görerek büyümektedir. Böyle bir toplumsallaşma modeli kız ve erkek çocukları, eğitim hayatında da değişik seçimler yapmaya yöneltmektedir. Kaldı ki okul hayatında da çoğu zaman bu toplumsal yönelim devam etmekte ve öğretmenler, öğrencileri hangi dersleri alacakları ve hangi meslekleri seçecekleri konusunda kendi toplumsallaşma süreçlerine ve beklentilerine uygun olarak yönlendirmektedirler. Mitsos ve Browne öğrencilerin girdikleri sınavlara ilişkin mevcut kayıtlardan elde ettikleri verilerle; erkek çocukların teknik ve bilimsel konulara daha fazla özendirilerek bu alanlara daha fazla yönelttikleri; kız çocukların ise bu konudaki cesaretlerinin kırılabildiği sonucuna

ulaşmışlardır (2010: 425-436). Bu durumun kız öğrencilerin teknik ve bilimsel konularındaki algılama süreçlerini de olumsuz etkilediği ve bilime dair inancı aşındırdığı tarafımızdan yapılan araştırma tarafından da desteklenmiştir. Tablo 63’de görüldüğü gibi, bilimin sırları ve gizemi çözeceği düşüncesine katılma oranı kız öğrencilerde %33,6 iken, erkek öğrencilerde bu oran %37,3’e yükselmiştir.

Değerler hiyerarşisinin farklılığı, geleneksel ve modern toplumlar arasındaki en büyük farklardan biridir. Genel olarak, geleneksel ve modern topluma hâkim olan değerler sistemi, aynı zamanda bireylerin sahip olduğu değer ve değerler sistemi ile de örtüşmektedir. Bu nedenle bireyin değer sistemi üzerinde yaşadığı yerin de önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bu düşüncenin araştırma tarafından da desteklendiği gözlenmektedir.

Tablo 64: Yaşanılan Yer ile Bilime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Yaşanılan yer		"Bilim bütün sırları ve gizemi eninde sonunda çözecek" ifadesine katılma durumu			Toplam
		Evet, katılıyorum	Hayır, katılmıyorum	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	147	230	1	378
		38,9%	60,8%	,3%	100,0%
		41,2%	36,9%	25,0%	38,4%
		14,9%	23,4%	,1%	38,4%
	Şehir	151	282	2	435
		34,7%	64,8%	,5%	100,0%
		42,3%	45,2%	50,0%	44,2%
		15,3%	28,6%	,2%	44,2%
	İlçe-Kasaba	30	45	1	76
		39,5%	59,2%	1,3%	100,0%
		8,4%	7,2%	25,0%	7,7%
		3,0%	4,6%	,1%	7,7%
Köy	28	65	0	93	
	30,1%	69,9%	,0%	100,0%	
	7,8%	10,4%	,0%	9,4%	
	2,8%	6,6%	,0%	9,4%	
Cevap yok	1	2	0	3	
	33,3%	66,7%	,0%	100,0%	
	,3%	,3%	,0%	,3%	
	,1%	,2%	,0%	,3%	
Toplam	357	624	4	985	
	36,2%	63,4%	,4%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	36,2%	63,4%	,4%	100,0%	

$$X^2=5,722 \quad sd=8 \quad p< 0,05$$

Modernizmin en belirgin özelliklerinden biri rasyonel düşünce, uzmanlaşma ve bilimin toplumsal yaşamın her alanındaki etkinliğidir. Modern dünya hesaplanabilir ve tasarlanabilir bir dünyadır. Bu yüzden bilimsel bilgi modern dünyanın vazgeçilmez bir değerdir. Bilimsel bilginin en çok kullanıldığı ve sonuçlarının test edildiği yerler ise kentlerdir. Çünkü kentler modernizmin hayat bulduğu mekânlardır. Kentler bilimsel bilgi, rasyonel düşünce ve uzmanlaşmanın hayat bulduğu yerlerdir ve bu alanda elde edilen bilgiler kentlerde uygulama alanı bulur. Mesela sağlık veya eğitim alanında ortaya çıkan yeni bilgi ve gelişmeler kentlerde uygulanır. Bu nedenle kentlerde yaşayan bireylerin bilime olan bağlılıkları ve güvenleri daha yüksektir. Çünkü yaşamlarının çoğu bilimsel bilgiler ışığında elde edilen verilerle şekillendirilmektedir. Tablo 64'e göre de büyük şehirde yaşayan bireylerin %38,9'u bilimin bütün sırları gizemi açığa çıkaracağı düşüncesine katılırken, köyde yaşayanlarda bu oran %30,1'e düşmektedir. Bilimin modernizmin en temel değerleri arasında yer alması, modern değerlerin hâkim olduğu kent ve büyük kentlerde yaşayan bireylerin bilimsel değerlere ilişkin algılarını da olumlu yönde etkilemekte ve bireyin değer algısını şekillendirmektedir. Bu durum bireyin bilime ve bilimsel değerlere olan inancını da pekiştirmektedir. Öte yandan modern toplumlarda etkili olan bilimsel değerlerin yerini geleneksel değerlerin hâkim olduğu yerleşim yerlerinde dini ve ahlâki değerler almaktadır. Bireylerin yaşamlarını ve gündelik hayatlarını düzenlemede etkili olan bilimsel değerlerin varlığı daha çok modern şehirlerde anlam kazanmaktadır.

Modernizm yalnızca bilimsel değerlere değişimin ötesinde, kendisinden önceki toplumsal yapıyı ve ona ait olan değerleri değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Modernizm, geleneksel toplumların aksine, bireyselliği ön plana çıkarmaktadır. Bu yüzden modernlik toplumsal bütünleşmeyi sağlayan değer ve normları değil, bir toplumun gündelik hayatını düzenleyen değer ve normları öne çıkartır. Bu durum modern toplumları geleneksel toplumlardan ayıran farklılaşma ve rasyonelleşme süreçlerinin bir sonucudur. Yaşam alanlarının birbirinden ayrılması (dinsel alanın seküler alandan, kamusal alanın özel alandan, sivil toplumun politik toplumdaki, ailenin akrabalık gruplarından) anlamına gelen farklılaşma ve farklılaşmış yaşam alanlarından kurulan dünyayı düzenli, akla uygun ve güvenilir kılan rasyonelleşme, modernleşme bağlamında birbirini tamamlayan süreçlerdir (Yavuz, 2010: 41). Ancak moderniteden hangi değerlerin daha fazla etkilendiği gibi bir sorgulamadan öte üzerinde durulması gereken

asıl nokta, modernitenin etkilediği değerlerdeki değişmeden kimlerin etkilenip etkilenmediğidir. Değerlerin alt üst oluşu sadece bireylerin değil aynı zamanda grupların, azınlıkların, ulusların ve farklı dinsel inançlara bağlı gruplaşmaların kök salınışına da gönderme yapmaktadır (Jeanniere, 2000: 106). Bu bakımdan modernleşmenin yaratmış olduğu değişim sürecinden toplumsal yapının bütünü etkilenmiştir. Bu etkilenme en büyük kurumlardan gruplara, insanlar arası ilişkilerden, bireylerin düşünce, inanç, tutum ve değerlerine kadar uzanmaktadır. Nitekim modernitenin bireylerin inanç, düşünce, tutum ve değerlerinde meydana getirdiği algı değişimi araştırma sonuçlarında da gözlenmektedir.

Tablo 65: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Uğruna Mücadele Edilebilecek Değer Arasındaki İlişki

	Uğruna mücadele edeceği en önemli şey									Toplam
	Din	Vatan-Millet	Adalet	Şahsiyet ve haysiyet	Özgürlük	Hepsi	Hiçbiri	Aile	Cevap yok	
Kendisini Modern tanımlama biçimi	4	7	7	9	16	13	1	0	1	58
	6,9%	12,1%	12,1%	15,5%	27,6%	22,4%	1,7%	,0%	1,7%	100,0%
	2,0%	7,1%	10,8%	10,1%	15,1%	3,1%	25,0%	,0%	20,0%	5,9%
	,4%	,7%	,7%	,9%	1,6%	1,3%	,1%	,0%	,1%	5,9%
Geleneklerine bağlı	32	14	12	3	7	48	0	0	0	116
	27,6%	12,1%	10,3%	2,6%	6,0%	41,4%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	16,2%	14,1%	18,5%	3,4%	6,6%	11,6%	,0%	,0%	,0%	11,8%
	3,2%	1,4%	1,2%	,3%	,7%	4,9%	,0%	,0%	,0%	11,8%
Hem geleneksel hem modern	155	71	43	75	77	332	1	4	4	762
	20,3%	9,3%	5,6%	9,8%	10,1%	43,6%	,1%	,5%	,5%	100,0%
	78,3%	71,7%	66,2%	84,3%	72,6%	80,0%	25,0%	100,0%	80,0%	77,4%
	15,7%	7,2%	4,4%	7,6%	7,8%	33,7%	,1%	4,4%	4,4%	77,4%
Fikrim yok	7	7	3	2	6	21	2	0	0	48
	14,6%	14,6%	6,3%	4,2%	12,5%	43,8%	4,2%	,0%	,0%	100,0%
	3,5%	7,1%	4,6%	2,2%	5,7%	5,1%	50,0%	,0%	,0%	4,9%
	,7%	,7%	,3%	,2%	,6%	2,1%	,2%	,0%	,0%	4,9%
Cevap yok	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,2%	,0%	,0%	,0%	,1%
	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,1%	,0%	,0%	,0%	,1%
Toplam	198	99	65	89	106	415	4	4	5	985
	20,1%	10,1%	6,6%	9,0%	10,8%	42,1%	,4%	,4%	,5%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	20,1%	10,1%	6,6%	9,0%	10,8%	42,1%	,4%	,4%	,5%	100,0%

$$X^2=77,143 \quad sd=32 \quad p<0,05$$

Bireylerin uğruna mücadele edebilecekleri şeyler, aynı zamanda onların inanç, düşünce ve değer sistemlerinin bir ifadesidir. Buna göre tablo 65 bireylerin modernlik ve geleneksellik algısı ile onların uğruna mücadele edebilecekleri şeyler arasında önemli bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Modernlik algısına sahip olan

bireyler, uğruna mücadele edebilecekleri en önemli şeyin en fazla özgürlük (%27,6) ile şahsiyet ve haysiyet (%15,5) olduğunu düşünmektedir. Böylece bireysel değerlerin, modernlik ve geleneksellik algısına sahip olan bireyleri birbirinden ayıran en önemli niteliklerden biri olduğunu ifade edebiliriz. Özgürlük ve şahsiyete dair algıdaki bu değişimin; sınıf bağımsız değişkenine göre uğruna mücadele edilebilecek en önemli şeyin ne olduğunu ortaya koyan tablo 15'teki sonuçlarla da örtüştüğü görülmektedir.

Geleneksel toplumlarda farklılaşmanın en alt düzeyde oluşu, bireylerin bireyselleşmeye daha az ihtiyaç duymamasına neden olmaktadır. Kapalı ve homojen bir yapıya sahip olan bu toplumların gündelik hayatını düzenleyen en önemli etmenlerden biri ise dindir. Dinin bireylere ve toplumun geneline ilişkin norm ve değer belirleyici işlevi toplumsal birlik ve bütünleşmeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda bireyler, din uğruna mücadeleyi daha kolay göze alabilmektedirler. Tablo 65'de geleneksel değerlere sahip olduğunu düşünen bireylerin, uğruna mücadele edebilecekleri en önemli şey olarak dinin oranının (%27,6) diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak tüm bunlara karşın, örnekleme kendisini modern hissedenlerin tamamının modernizme ait değerler uğruna, geleneksel olduğunu hissedenlerin ise geleneksel yapıya ait değerler uğruna mücadele edebileceğini ifade etmek yanlış bir tutum olacaktır. Böyle bir genelleme, bireyler arasında var olan psikolojik, sosyal ve kültürel dinamikleri ve farklılıkları da yok saymak anlamına gelmektedir.

Tablo 65'de kendisinin hem geleneksel hem de modern olduğunu düşünenlerin %43,6'sı uğruna mücadele edebilecekleri şey için "hepsi" (din, vatan-millet, adalet, şahsiyet ve haysiyet ve özgürlük) cevabını vermiştir. Nitekim bireyin kendisine ilişkin algısı hem modern hem de geleneksel olduğu yönünde ise inanç, tutum ve düşünceleri de bu iki yapıya ait unsurların tamamına yönelik olarak şekillenecektir. Dolayısıyla birey hem geleneksel yapıyı hem de modern yapıyı temsil eden değerler uğruna mücadele etmeyi göze alacaktır. Bu durum araştırma sonuçları tarafından da desteklenmektedir.

Modernizm ve modernizmin yarattığı etkiler konusunda pek çok farklı düşünceler üretilmiş olsa da genel kanaat, modernizmin yaratmış olduğu bu yenedünyanın özellikle birey üzerinde olumsuz etkileri olduğudur. Bireyin salt "akıl"

olarak görüldüğü ve akla hizmet etmek için uğruna ruhun göz ardı edildiği Modernlik projesi, Aydınlanma geleneği içinde yeniden üretilerek modernleşmeye dönüşmüştür. Bireyi salt akılla kavranan bir nesneye dönüştüren modernleşme, bireyi ruhsuz ve kuru bir entelektüalizme götürmüştür. Böylece kapitalizm karşısında ezilen insan ruhu, rasyonelleştirici güçler karşısında yenik düşmüştür (Yavuz; 2010: 46). Modernizm akılı ve ruhu parçalayarak, yersiz yurtsuz kalmasına ve geçmişin aidiyet kaynaklarının birer birer tükenmesine neden olmuştur. Modernizm anlam sağlayıcı kaynakları aşındırarak, insan aklını ve ilerlemeyi bir put olarak insanların önüne sunmuştur. Bunun sonucunda modern insan tam bir endişe insanı olarak tanımlanmaktadır. Modernite bireyde ait olamayıp, bir yere bağlanamayıp, kendini bir yere ait hissedemeyiş duygusuyla beraber bir boşluk yaratmıştır (Avcı, 2007: 71-72). Modernlik insanlara sürekli olarak kendini yenileme, güç ve dünyayı dönüştürebilme duygularını tattırır da bireyi, sahip olduğu her şeyin onun tarafından yok edileceği hissini veren bir girdabın içerisine atmaktadır. Modern ortamlar ve deneyimlerin coğrafi, etnik, sınıfsal, dinsel ve ideolojik bölünmelerin çok ötesinde olması sebebiyle insanları birleştirdiği düşünülebilir. Ancak bireyleri sürekli parçalamanın, bölünmenin, yenilenmenin, mücadelenin çelişkilerin ve belirsizliklerin acımasızlığı ile yüz yüze getirmektedir. Bu çelişkili ortamın baş aktörleri büyük keşifler, sanayileşme, kentleşme, devasa demografik değişiklikler, kitle iletişim sistemleri, ulus devletler, kitlesel toplumsal hareketler ve kapitalist dünya pazarıdır (Erkal, 1994: 27-28). Modernitenin yaratmış olduğu bu etkilerin temel nedeni ise yaşanan değer değişimleri ve yeni değerlere bireylerin ayak uydurma sürecinde yaşadıkları sıkıntılardır. Modernitenin yaratmış olduğu yeni değerler bir yandan toplumsal yapıyı bir yandan da bireyi etkilemekte ve dönüştürmektedir.

Modernizmin küreselleştirici etkileri ile bireysel eğilimlerimiz arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi giderek daha fazla önem kazanmaya başlamaktadır. Modernizmin, gündelik toplumsal hayatı kökten değiştirme gücüne sahip olması nedeniyle kurumsal düzeyde anlamamız gerekmektedir. Modern kurumlarda meydana gelen dönüşümler, bireysel hayatla ve dolayısıyla benlikle iç içe geçmektedir. Ancak benlik kurumsal düzeyde dış etkiler tarafından belirlenen pasif bir kimlik değildir. İnsanlar bireysel kimliklerini biçimlendirirken edimlerinin bağlamları ne kadar yerel düzeyde olursa olsun küresel düzeydeki toplumsal etkilere ve organizasyonlara katkıda bulunurlar. Böylece toplumsal düzeydeki ilişki biçimleri bireyler tarafından yeniden

inşa edilir (Giddens, 2010: 11-12). Ancak toplum ile birey arasındaki ahengi sağlayan kurumları anlamaksızın ne toplumu ne de bireyi algılamamız mümkün değildir. Kurumlar, modernizmin değerlerinin bireylere aktarılmasında, mevcut değerlerin değişiminde ve bireyin değer sisteminin yeniden şekillendirilmesinde önemli rol ifa eden toplumsal örgütlenmelerdir.

Modernleşmenin en önemli dinamikleri olan endüstrileşme ve kapitalizmin toplumsal yapıda oluşturduğu değişiklikler mevcut değerler sistemi üzerinde baskı yapmakta ve dolayısıyla toplumsal yapıda kurumsal değişiklikler meydana gelmektedir. Modernleşme sürecinde değişen ve farklılaşan birçok kurum bulunmaktadır. Bu kurumlardan biri de eğitim kurumudur. Modernizmden önce belli bir kurumsal yapıya ve örgütlenmeye sahip olmayan eğitim kurumu, modernizm sonucunda oluşan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda yeni bir kurumsal ve örgütsel yapıya sahip olmuştur.

Modernizm ile birlikte eğitim, toplumların birbirine kalın sınırlarla kapalı ve etkileşiminin az olduğu ve ağırlıklı olarak belli değerleri aktaran modern öncesi dönemden farklı olarak yeni şeyler yapabilme yeteneği olan insanları yetiştirmeyi temel amaç edinmiştir (Erdoğan, 2002: 147-154). Çünkü her nesil kendi zamanında ortaya çıkan isteklere yeni bir şekil vermek için eğitime yön vermektedir (Bruner, 2009: 1). Modernizmle birlikte yeni ihtiyaçlar ve yeni ilişkiler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeniliklere uygun bireyler yetiştirme görevi ise en çok eğitim kurumuna düşmüştür.

Modernizmle birlikte eğitim, yeni toplumsal yapıya uygun değerler sistemini benimseyen ve topluma uyum sağlayabilen bireyler yetiştirmenin yanında yeni ekonomik yapının ihtiyaç duyduğu işgücünü yetiştirme görevini de üstlenmiştir. Bunu yaparken de yeni bir örgütlenme yapısına ihtiyaç duymuş ve böylece örgün eğitim kurumları ortaya çıkmıştır.

Tutum ve değerlerin doğuşu öğrenmeye bağlı olduğu gibi, değişimleri de öğrenme yoluyla olur (Ünal, 1981: 69). Bu bakımdan, modernleşme ile birlikte ortaya çıkan değişim sonucunda yeni değerlerin kazandırılmasında ve eski değerler sistemi ile yeni oluşan değerler sistemi arasındaki çelişkilerin azaltılmasında özellikle örgün eğitim kurumlarının önemli rolleri vardır. Okullar yeni oluşan değerler sistemine bireylerin uyum sağlamasında önemli işlevler görmektedir (Önür, 2007: 166). Özellikle üniversiteler hızla değişen dünyaya ve değerlere ayak uydurmada ve değişen toplumun

yapısına uyumlu bireyler yetiştirmede önemli işlevlere sahip olan eğitim kurumlarıdır. Modernizmin eğitim kurumları ve özellikle üniversite eğitimi vasıtası ile bireylerin değer sistemlerinde meydana getirdiği bu değer değişimi yapısal düzlemde bir değer değişimine de neden olmaktadır.

Modernizmin birey ve özellikle toplumsal yapı üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Her şeyden önce modernizm, geleneksel toplum yapısını değiştirip kendi dinamiklerine uygun yeni bir toplum yapısı oluşturmuştur. Bu yeni oluşan toplumsal yapı farklı düşünürlerce farklı şekillerde açıklanmış ve adlandırılmıştır. Tönnies'in Gemeinschaft (cemaat) ve Gesellschaft (cemiyet) toplum tipolojisi ile Durkheim'in mekanik ve organik dayanışmalı toplum tipolojisi birbirine oldukça benzerdir (Kivisto, 2008: 130). Tönnies'in cemiyet (Gesellschaft) ve Durkheim'in organik dayanışmalı toplum tipolojileri yeni bir toplumsal ilişkiler ağına işaret etmektedir. Bu yeni toplumsal yapıyı diğerlerinden ayıran en önemli özellik, birincil ve yüz yüze ilişkilerden oluşan geleneksel toplum yapılarından kopuşu ifade etmesidir. Bu bağlamda, Habermas'a (2001: 546) göre de toplumsal yaşam ikili bir kaynaktan gelir: Bilinç durumlarının benzerlikleri ve işbölümü. Modernlik öncesi dönemde toplumlar, normatif bir temel anlaşma üzerinden bütünleşmişken; modernlikle birlikte bütünleşme, işlevsel olarak özelleşmiş eylem alanlarının dizgesel bağlantısı üzerinden gerçekleşir" diyerek modernizmle birlikte oluşan yeni toplumsal yapıya işaret etmiştir.

Modernleşme en iyi ifadelerinden birini, Parsons'un yapısal işlevselcilik kuramında bulur. Parsons toplumsal normları ve değerleri iki grupta ele alır: Gruba bağlılık, duygusallık ve kolektif yönelim gibi özünde anlam veya duyu yüklü olanlar ile başarı, disiplin ve bireycilik gibi araçsal veya ödeve yönelik olanlar. Parsons'a göre, gelişmiş yani modern toplumlar, toplumsal düzenin devamı için araçsal değerlere daha fazla önem verirken, küçük yani geleneksel toplumlar ise daha duyu yüklü ve kişisel değerler üzerinde dururlar (Slattery, 2010: 378). Parsons'un yapmış olduğu bu ikili sınıflama, araştırma açısından oldukça çarpıcıdır. Araştırma sonuçları göstermektedir ki; kendisini modern ve geleneksel olarak tanımlayan örneklemin idealindeki en yüksek değer anlayışı, Parsons'un yapmış olduğu bu ayrıma uygunluk göstermektedir.

Tablo 66: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle İdeal Değer Arasındaki İlişki

	İdealinizdeki en yüksek değer								Toplam	
	Zengin olmak	İyi bir mümin olmak	Bilim adamı olmak	İyi bir siyasi lider olmak	Ahlâklı biri olmak	Girişken ve sosyal biri olmak	İşimde başarılı olmak	Cevap yok		
Kendisini tanımlama biçimi	Modern	6	5	8	0	4	18	17	0	58
		10,3%	8,6%	13,8%	,0%	6,9%	31,0%	29,3%	,0%	100,0%
		17,6%	2,6%	17,8%	,0%	2,1%	10,3%	5,5%	,0%	5,9%
		,6%	,5%	,8%	,0%	,4%	1,8%	1,7%	,0%	5,9%
	Geleneklerine bağlı	2	33	4	6	29	12	30	0	116
		1,7%	28,4%	3,4%	5,2%	25,0%	10,3%	25,9%	,0%	100,0%
		5,9%	17,3%	8,9%	19,4%	15,1%	6,9%	9,7%	,0%	11,8%
		,2%	3,4%	,4%	,6%	2,9%	1,2%	3,0%	,0%	11,8%
	Hem geleneksel hem modern	24	140	28	24	148	138	252	8	762
		3,1%	18,4%	3,7%	3,1%	19,4%	18,1%	33,1%	1,0%	100,0%
		70,6%	73,3%	62,2%	77,4%	77,1%	78,9%	81,6%	100,0%	77,4%
		2,4%	14,2%	2,8%	2,4%	15,0%	14,0%	25,6%	,8%	77,4%
Fikrim yok	2	12	5	1	11	7	10	0	48	
	4,2%	25,0%	10,4%	2,1%	22,9%	14,6%	20,8%	,0%	100,0%	
	5,9%	6,3%	11,1%	3,2%	5,7%	4,0%	3,2%	,0%	4,9%	
	,2%	1,2%	,5%	,1%	1,1%	,7%	1,0%	,0%	4,9%	
Cevap yok	0	1	0	0	0	0	0	0	1	
	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,0%	,5%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,1%	
	,0%	,1%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,1%	
Toplam	34	191	45	31	192	175	309	8	985	
	3,5%	19,4%	4,6%	3,1%	19,5%	17,8%	31,4%	,8%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	3,5%	19,4%	4,6%	3,1%	19,5%	17,8%	31,4%	,8%	100,0%	

$$X^2=64,957 \quad sd=28 \quad p< 0,05$$

Buna göre kendisini modern olarak tanımlayan örneklem için en yüksek ideal değer girişken ve sosyal biri olmak (%31,0) ve işimde başarılı olmak (%29,3) gibi toplumsal düzenin devamını sağlayan ve modernizmin gereklerine uygun araçsal değerlerdir. Bu toplumsal yapıya ilişkin algıda, rasyonel ve akılcı düşünce biçiminin etkisinin daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim zengin olma idealinin geleneksel topluma ait algıya sahip olanlarda %1,7 iken, modernlik algısına sahip olan bireylerde %10,3 olması bu düşüncüyü desteklemektedir. Öte yandan modernizmin en önemli unsurlarından biri olan bilimsel değerlerin, kendisini modern hisseden bireylerde iyi bir bilim adamı olma (%13,8) hayaline dönüştüğü de gözlenmektedir.

Kendisini geleneksel olarak tanımlayan örneklem için, en yüksek ideal değer iyi bir mümin olmak (% 28,4) ve ahlâklı biri olmak (%25) gibi duygu yüklü ve kişisel değerlerdir. Geleneksel toplumlarda otorite, dini ve ahlâki değerler vasıtasıyla

hâkimiyet kurmakta ve bu yolla bireyler üzerinde varlığını hissettirmektedir. Dolayısıyla bireyler, bu değerleri içten bir kabulleniş duygusu ile benimsemekte ve bu değerler zamanla bireylerin ideal değeri haline dönüşmektedir. Hem geleneksellik hem de modernlik algısına sahip olan bireylerin ise, işinde başarılı olma idealinin en yüksek orana (%33,1) sahip olmasında, örneklemin üniversite öğrencisi olmasının etkisi büyüktür. Genç bireyin, üniversiteye gelmesindeki en büyük neden, iyi bir iş sahibi olmaktır. Genç, üniversiteyi bitirdikten sonra da başarılı olabileceği bir işte çalışmayı amaçlamaktadır. Örneklemin geleneksellik ve modernlik bağlamında birbirinden ayıran en önemli unsurlardan bir de, girişkenlik ve sosyalliktir. Modern toplumların karmaşık ve dinamik yapısı, bireylerin hızlı ve geçici ilişkiler kurmasını gerektirmektedir. Bu nedenle bireylerin girişken olmaya ve hızlı sosyal ilişkiler kurmaya ihtiyacı vardır. Geleneksel toplumlarda ise, ilişkiler birincil ve yüzyüzedir. Dolayısıyla genç bireyler için sosyal ve girişken olmanın büyük bir önemi yoktur. Bu bağlamda, kendisini modern hisseden bireyler için sosyal ve girişken olmak %31,0 oranına sahipken, geleneksellik algısına sahip olanlarda bu oran %10,3'tür.

Üniversite eğitimin birincil amacı, liyakat sahibi bireyler yetiştirmektir. Gencin üniversiteye girmeden önceki iyi bir meslek edinme hayali, üniversite eğitimi ile birlikte yerini başarılı bir iş yaşamı arzusuna bırakmaktadır. İşinde başarılı olma idealine ilişkin bu oranların sınıf bağımsız değişkeninde ortaya çıkan oranlarla aynı olmasına karşılık, son sınıfta az bir farkla da olsa azaldığı gözlenmiştir. Birinci sınıfta %33,4 olan bu oranın son sınıfa gelindiğinde %29,3'e düştüğü gözlenmiştir. Bireylerin işinde başarılı olma isteklerinin azalması, gelecek kaygısının ve umutsuzluk düzeylerinin artması ile açıklanabilir. Ancak "bilim adamı olma" cevabını verenlerin oranı ise %4,2'den son sınıfta %5'e yükselmiştir. Üniversiteler, her türlü metafizik düşünceden ve kutsallık arayışından bağımsız hareket eden ve pozitif bilim anlayışına sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Üniversite eğitimi ile bilimsel değerlere sahip olan ve bilimsel düşünebilme yetisi kazanan bireylerin en önemli amacının da iyi bir bilim adamı olma yönünde olduğu kestirilebilir.

Tablo 67: Sınıf ile idealdeki Değer Arasındaki İlişki

	İdealinizdeki en yüksek değer								Toplam
	Zengin olmak	İyi bir mümin olmak	Bilim adamı olmak	İyi bir siyasi lider olmak	Ahlâklı biri olmak	Girişken ve sosyal biri olmak	İşimde başarılı olmak	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	19	102	21	10	92	85	168	6	503
	3,8%	20,3%	4,2%	2,0%	18,3%	16,9%	33,4%	1,2%	100,0%
	55,9%	53,4%	46,7%	32,3%	47,9%	48,6%	54,4%	75,0%	51,1%
	1,9%	10,4%	2,1%	1,0%	9,3%	8,6%	17,1%	,6%	51,1%
Son sınıf	15	89	24	21	100	90	141	2	482
	3,1%	18,5%	5,0%	4,4%	20,7%	18,7%	29,3%	,4%	100,0%
	44,1%	46,6%	53,3%	67,7%	52,1%	51,4%	45,6%	25,0%	48,9%
	1,5%	9,0%	2,4%	2,1%	10,2%	9,1%	14,3%	,2%	48,9%
Toplam	34	191	45	31	192	175	309	8	985
	3,5%	19,4%	4,6%	3,1%	19,5%	17,8%	31,4%	,8%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	3,5%	19,4%	4,6%	3,1%	19,5%	17,8%	31,4%	,8%	100,0%

$$X^2=9,851 \quad sd=7 \quad p< 0,05$$

Modernleşme süreci geleneksel toplumsal yapının çözülmesi ve yeni ve modern bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu süreç yapıyı, kurumları ve bireyleri etkilemiş ve değiştirmiştir. Modernleşmenin gelişimi özellikle teknoloji alanındaki yeniliklere ve değerlerdeki değişmeye paralel olarak ortaya çıkmıştır. Modernleşme süreci ile birlikte kurumlar çoğalmakta ve geleneksel toplum yapıları yerini giderek karmaşıklaşan toplumsal ilişkilere bırakmaktadır. (Marshall, 1999: 509). Bu süreçte özellikle geleneksel kurumlar etkilenmekte ve değişime zorlanmaktadır. Örneğin, geleneğin kalesi olarak bilinen dini hayat başta olmak üzere hayatın her alanında yenilik baskısı kendisini hissettirmektedir (Shills, 2003: 125). Bu durum beraberinde bireyler arası ilişkilere ve dolayısıyla değerlere yansımakta, geleneksel değerler giderek aşınmakta ve yerini yeni yapıya uygun değerlere bırakmaktadır. Örneğin, geleneksel toplumların en temel ve belirleyici kurumu olan din, modernizmle birlikte aşınmaya başlamış ve yerini başka değerlere bırakmıştır. Bu değişimin en belirgin şekilde fark edildiği yerlerden biri de modernizmin temel kurumlarından biri olan üniversitelerdir. Üniversite eğitiminin, bireylerin dini değerleri başta olmak üzere bütün değer sistemlerinde belirgin değişimlere neden olduğu araştırma sonuçlarında görülmektedir. Nitekim tablo 67’de de görüldüğü gibi, idealindeki en yüksek değeri “iyi bir mümin olmak” olan öğrencilerin birinci sınıftaki oran %20,3 iken bu oran son sınıflarda %18,5’e düşmüştür. İdeal değer olarak görülen dini değerlerin oranındaki bu

azalmanın, değerler hiyerarşisine ilişkin verilen tablo 10 sonuçları ile de örtüştüğü görülmektedir.

Üniversiteler, dini değerlerdeki aşınmanın veya bilimsel değerlerin yükselişinin bir görünümü olmanın ötesinde bireyin değerler sisteminde köklü değişimlere neden olmaktadır. Modernizmin değerlerini temsil eden üniversiteler, aynı zamanda çevresinde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelere kayıtsız kalamayan, kendisini sürekli yenileyebilen, yeniliklere ayak uydurabilen ve sorgulayan bireyler yetiştirmeyi amaç edinmektedir. Bu nedenle, üniversite eğitimi ile birlikte bireylerin siyasi ve sosyo-kültürel duyarlılıklarında belirgin bir artışın olması beklenebilir. Araştırmada elde edilen bulguların da bu düşüncüyü desteklediği görülmektedir. Nitekim birinci sınıfta girişken ve sosyal bir birey olma oranı %16,9 ve iyi bir siyasi lider olma oranı %2 iken; son sınıfta girişken ve sosyal bir birey olma oranı %18,7'e ve iyi bir siyasi lider olma oranı ise %4,4'e yükselmiştir.

Modernizmin en büyük etkisi toplumsal yapıyı, kurumları, bireyler arası ilişkileri ve dolayısıyla bireysel ve toplumsal değerleri değiştirmesi olmuştur. Geleneksel toplumların sahip olduğu değerlerden birçoğunu aşındıran ve değiştiren modernizm onların yerine yeni değerler ikame etmiştir. Bu yeni değerler modernizmin belirleyici unsurları olarak dikkat çekmektedir. Bu değerlerden en önemlilerinden biri ise bireyselleşmedir.

5.2.1.2.1. Bireycilik Değeri ve Modernleşme

Her toplumsal yapı kendi değerlerini ve bu değerlerin taşıyıcısı olan bireylerin bir önceki toplumsal yapıdan farklı olan özelliklerini yaratır. Nitekim modern toplumlar da bireyselleşme yoluyla kendi birey tipini yaratmıştır. Bu nedenle bireyin içinde yaşadığı kültürü anlamadan bireyi anlamak ve değerlendirmek mümkün değildir. Bireyler arasındaki farklılıklar ve bireyselleşmenin derecesi ne kadar üst düzeyde olursa olsun hiçbir birey içinde yaşadığı toplumun kendisine çizdiği sınırların ötesine geçememektedir. Ancak toplumsal sürecin hareket ettirici gücünün birey olduğu düşünüldüğünde ise, bireyin arzularını, isteklerini ve korkularını anlamadan da toplumu anlamak mümkün değildir.

Üyelerine bireyler olarak rol vermek Bauman'ın deyişiyle; modern toplumun alametifarikasıdır². Ancak bu rol bir kerede gerçekleştirilebilen tanrısal bir etkinlik olmanın ötesinde, bireyler tarafından her gün yeniden gerçekleştirilen karmaşık bir etkinlikler ağıdır. Nitekim modern toplum, kendi değerlerini bireylere aktararak bu yolla varlığını devam ettirmektedir (Bauman, 2011: 61). Bu bakımdan modern toplumun varlığının devam edebilmesi, ancak üyelerinin modern dünyaya ait değerleri benimsemesi ve özümsemesi ile gerçekleşebilir. Her türlü toplumsal yapı için geçerli olan bu durum modern toplumlar için daha da önemlidir denebilir. Çünkü çok hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı modern dünyada değerler de hızlı bir şekilde değişebilmektedir. Bu hızlı değişim ve dönüşümlere bireylerin ayak uydurabilmesi ise ancak modern dünyanın değerlerini benimsemesi ve özümsemesi ile mümkün olabilir.

Toplumsal tarih bireyin doğa ile özdeşleşme durumundan kurtulup kendisini ayrı bir bütünlük olarak hissetmesi ile başlasa da bu ayrımsama -bir çocuğun doğduktan sonra annesine karşı bağımlı oluşu gibi- tam olarak gerçekleşmemiştir (Fromm, 1997: 37). Çünkü geleneksel toplumlarda bireylerin içinde bulunduğu cemaat tarzı sosyal gruplar onun kimliğini ve yaşamını belirleyen temel aktörlerdir. Bu yönüyle birey, birey olmaktan çok içinde bulunduğu grubun bir parçasıdır ve bireyselliği söz konusu değildir. Ancak Aydınlanma Felsefesi ve beraberinde ortaya çıkan ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerin sonucu ortaya çıkan modernizm, bir anlamda bireylerin bağımsızlıklarını kazanmalarına neden olmuştur. Cemaat tarzı ilişkilerden cemiyete geçiş, dinin, ahlâkın ve toplumsal değerlerin yerine bilimin, rasyonelleşmenin ve uzmanlaşma gibi modern değerlerin alışı, bireyin cemaat bağlarını zayıflatarak onu daha büyük bir yapının parçası haline getirmiş ve aynı zamanda bireyselleştirmiştir.

İnsanlığın bebeklik dönemi olarak nitelendirilen ilkçağlardan itibaren gerçekleştirilen bağımsızlık kazanma deneyimleri, Reform Çağı ve sonrasında ortaya çıkan gelişmelerle keskin bir dönemece girmiştir. Nitekim bu çağda Protestan öğretilerinin vurguladığı bireyci eğilimlerin kapitalizmle birlikte sağlaması yapılmış ve birey açısından yeni bir süreç başlamıştır. Bu yeni süreci nitelendirebilecek tek kavram “bireyselleşme” dir.

²Alametifarika: Ayrırcı nitelik, ayrırcı özellik.

Toplumsal bir varlık olan insan, modern dünya tarafından birer “birey” haline getirilirken, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumla olan bağları da zayıflamaktadır. “Değerlerin taşıyıcısı olarak her insan salt kişi olduğu ölçüde diğerlerinden ayrı ve bir defalık olan bir varlıktır. Bu bir defalık bireysel varlığın yanı sıra insan ereği de bireysel ve bir defalık olan bir değerdir” (Akarsu, 1998a: 118). Bu yüzden günümüz insanı, ne kendi önemini yaşadığı dönem açısından ne de yaşadığı tarihsel ve toplumsal dönemin önemini kendi yaşamı açısından kavrama kabiliyetinden yoksundur. Çünkü bir yandan bireyselleşen ve bir yandan da toplumla olan bağları zayıflayan bireyler, modern hayatın keşmekeşi içerisinde, sürdürdüğü ya da sürdürmek zorunda kaldığı yaşam tarzı ile içinde bulunduğu toplumun tarihsel ve kültürel gelişim biçimi arasındaki ilişkiyi kavrama bilincinden yoksundur ve bu yüzden karşılaştığı güçlükleri de doğru olarak tanımlayamamaktadır. Bireyselleşme sonucunda toplumsal sistemin ürettiği çelişkilerden ve güvensizliklerden kaynaklı bir sorunla karşılaşan bireyin müracaat edeceği tek merci ise yine kendisi olmaktadır. Böylelikle modern çağda bireyselleşme, bireyin kaçamayacağı kaderidir. Bireyin bireyselleşme oyununa katılmama gibi bir seçme hakkı yoktur (Mills, 2007: 11-48; Bauman, 2011: 639). Örneğin; yaşadığı maddi sıkıntılar nedeniyle bunalıma giren bir birey, içine düştüğü bu durumun nedenini yaşadığı toplumun ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının bir sonucu olduğunu düşünmeksizin sorunun kaynağını kendisi olarak düşünür. Bu yolla kurumsal ve yapısal kaynaklı sorunlar “psikiyatrik kaynaklı sorunlar” olarak ele alınmakta ve modern toplumun çelişkileri geri plana itilmektedir. Bu durum içe dönük ve depresif bireysel kimliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Günümüz modern toplumlarında antidepresan ilaçların tüketiminin bu denli yüksek oluşu ise bu durumun en açık göstergesidir. Böylece modern çağın bireyselleşme oyununda birey kendi rolünü en güzel şekilde sergilemektedir.

Dünyaya yeni gelen bir çocuk, gelişim sürecin içerisinde içsel güç ve üretkenlik geliştirmeyi başarmışsa, çocuğun yaşadığı bireyselleşme süreci; bireysel kişiliğinin, gücünün ve bunların bütünleşmesinin artması sürecidir. Başarısızlığa uğraması durumunda ise; bireyi, bir yandan bireyselleşmenin artması diğer yandan bireyselleşmeden kaynaklı kişisel özgürlüğün getirdiği diyalektik bir süreç beklemektedir. Bu durum ise, bireyi kaygılarla ve korkularla dolu bir iç çatışmaya sürükleyecek ve birey giderek yalnızlığa sürüklenecektir. Çünkü bireyselleşme sonucu

gelişen ve “bir şeyden” yerine “bir şey” için özgürlük anlayışı, bireysel gelişim sürecinde bireyi yeni çıkmazlara sürüklemekte ve bu durum çatışmalı bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Çünkü birey bir yandan, artan güç ve bütünleşme, doğa üzerinde egemenlik, insan mantığının gelişen gücü ve diğer insanlarla dayanışmanın gelişmesi sürecini yaşarken, öte yandan; gelişen bireyselleşme ve güvensizlik ile (ve bu nedenle) kişinin evrendeki kendi rolüne, kendi yaşamının anlamına ilişkin artan bir kuşku ortaya çıkabilir. Bütün bunlar (bunlarla birlikte) bir birey olarak kişinin kendi güçsüzlüğüne ve önemsizliğine ilişkin derinleşen bir duygu anlamına da gelir. Fromm’a göre bu geri dönülemez bir süreçtir. Bireyselleşen insan ile dünya arasındaki ilişki için takip edilecek tek yol, bireyi diğer insanlarla asal bağlarla değil özgür ve bağımsız bir birey olarak birleştirecek aktif dayanışma, kendiliğinden etkinlik, sevgi ve çalışmadır (From, 1997: 43-47). Aksi halde bireyin, yalnızlığın girdabında oradan oraya savrulması kaçınılmaz bir sonudur.

Modernleşmenin artan güç ve bütünleşme, doğa üzerinde egemenlik, insan mantığının gelişen gücü ve diğer insanlarla dayanışmanın gelişmesi süreci olduğu vurgusu bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerine de etki etmektedir. Bu bağlamda; bireyin kendisini fedakâr, dayanışmacı, bireysel, rekabetçi, saldırgan ya da sosyal olarak nitelendirmesi yine kendisinin hangi toplumsal yapının değerlerine daha yakın olduğu ya da hissettiği ile ilgilidir. Araştırma sonuçlarında da modernlik ve geleneksellik algısının bireylerin kendilerini tanımlama biçimleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Geleneksel toplumların doğayla iç içe olan yapısı ekonomik, sosyal ve kültürel yapıyı belirlemekte ve şekillendirmektedir. Bu durum bireylerin gerek kişilik özelliklerine gerekse de birbirleri ile olan ilişkilerine de yansımaktadır. Geleneksel toplumlarda üretim birimi olan aile aynı zamanda bireylerin yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdiği sosyal gruptur. Geleneksel geniş aile bireyselliğin neredeyse hiç olmadığı, fedakârlık ve aileye bağlılığın ise üst seviyede olduğu gruplardır. Bireyi birey yapan ait olduğu sosyal gruptur. Oysa sınaî üretime dayalı modern toplumlarda topraktan ve dolayısıyla aidiyetlerinden kopan bireyler, geleneksel geniş aile gibi bireyi sarmalayan sosyal grupların çözülmeye başlaması ile birlikte bireyselleşmekte ve modern toplumların değerlerini benimsemektedir. Bu bakımdan işbölümüne dayalı modern toplumların bireysel dayanışmayı gerektiren fakat aynı zamanda yalnızlaşmayı

ve bireyselleşmeyi ortaya çıkaran yapısı, bireylerin kişilik özelliklerine de yansımaktadır. Tablo 68’de, geleneksel toplumların bir özelliği olan fedakârlığın, kendisini geleneksel olarak tanımlayan bireylerdeki oranı % 47,4 iken, kendisini modern görenlerde ise %32,8 olduğu görülmektedir. Aynı şekilde modern değerlerden biri olan dayanışma duygusu kendisini geleneksel olarak görenlerde %28,4, modern olarak görenlerde ise %34,5 olmuştur. Bunun yanında bireysellik, rekabet duygusu ve sosyallik gibi modern toplumların değerlerine uygun kişilik özelliklerinin oranı ise kendisini modern olarak algılayanlarda geleneksel olarak algılayanlara göre daha yüksektir. Bu sonuçlar bireylerin kendilerini algılama biçimleri ile sahip oldukları değerler arasında doğru orantı olduğunu göstermektedir.

Tablo 68: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Kendini Tanımlama Biçimi Arasındaki İlişki

		Kendini İfade Eden Kişilik Tipi							Toplam
		Fedakâr	Dayanışmacı	Bireysel	Rekabetçi	Saldırgan	Sosyal	Cevap yok	
Kendisini tanımlama biçimi	Modern	19	20	8	5	2	4	0	58
		32,8%	34,5%	13,8%	8,6%	3,4%	6,9%	,0%	100,0%
		4,8%	5,6%	7,0%	9,1%	13,3%	17,4%	,0%	5,9%
		1,9%	2,0%	,8%	,5%	,2%	,4%	,0%	5,9%
	Geleneklerine bağlı	55	33	13	6	4	3	2	116
		47,4%	28,4%	11,2%	5,2%	3,4%	2,6%	1,7%	100,0%
		13,8%	9,2%	11,4%	10,9%	26,7%	13,0%	11,1%	11,8%
		5,6%	3,4%	1,3%	,6%	,4%	,3%	,2%	11,8%
	Hem geleneksel hem modern	307	289	88	41	7	14	16	762
		40,3%	37,9%	11,5%	5,4%	,9%	1,8%	2,1%	100,0%
		76,8%	80,3%	77,2%	74,5%	46,7%	60,9%	88,9%	77,4%
		31,2%	29,3%	8,9%	4,2%	,7%	1,4%	1,6%	77,4%
Fikrim yok	18	18	5	3	2	2	0	48	
	37,5%	37,5%	10,4%	6,3%	4,2%	4,2%	,0%	100,0%	
	4,5%	5,0%	4,4%	5,5%	13,3%	8,7%	,0%	4,9%	
	1,8%	1,8%	,5%	,3%	,2%	,2%	,0%	4,9%	
Cevap yok	1	0	0	0	0	0	0	1	
	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,1%	
	,1%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,1%	
Toplam	400	360	114	55	15	23	18	985	
	40,6%	36,5%	11,6%	5,6%	1,5%	2,3%	1,8%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	40,6%	36,5%	11,6%	5,6%	1,5%	2,3%	1,8%	100,0%	

$$X^2=24,978 \quad sd=24 \quad p< 0,05$$

Tüm bunlara karşın, tablo 68’de ortaya çıkan sonuçların genel geçer olmadığı, bireylerin birbirinden farklı değer, tutum, inanç ve kişilik özelliklerine sahip olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim ülkemiz gelişmekte olan bir toplum olmasından

dolayı geleneksel ve modern toplum değerlerini bir arada yaşamaktadır. Bu nedenle kendisini modern olarak algılayan bir bireyin kesinlikle fedakâr olamayacağı ya da geleneksellik algısına sahip olan bir bireyin bireysel hareket edemeyeceği gibi kesin bir yargıda bulunmak son derece yanıltıcı olacaktır.

Tablo 69: Sınıf ile Kendini Tanımlama Biçimi Arasındaki İlişki

		Kendini İfade Eden Kişilik Tipi						Toplam	
		Fedakâr	Dayanışmacı	Bireysel	Rekabetçi	Saldırgan	Sosyal		Cevap yok
Sınıf	1.Sınıf	216	171	56	32	7	14	7	503
		42,9%	34,0%	11,1%	6,4%	1,4%	2,8%	1,4%	100,0%
		54,0%	47,5%	49,1%	58,2%	46,7%	60,9%	38,9%	51,1%
		21,9%	17,4%	5,7%	3,2%	,7%	1,4%	,7%	51,1%
Son sınıf	184	189	58	23	8	9	11	482	
		38,2%	39,2%	12,0%	4,8%	1,7%	1,9%	2,3%	100,0%
		46,0%	52,5%	50,9%	41,8%	53,3%	39,1%	61,1%	48,9%
		18,7%	19,2%	5,9%	2,3%	,8%	,9%	1,1%	48,9%
Toplam	400	360	114	55	15	23	18	985	
		40,6%	36,5%	11,6%	5,6%	1,5%	2,3%	1,8%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		40,6%	36,5%	11,6%	5,6%	1,5%	2,3%	1,8%	100,0%

$$X^2=6,566 \quad sd=6 \quad p<0,05$$

Bireylerin modern değerleri benimsemelerinde en önemli etkenlerden biri eğitimidir. Özellikle üniversiteler modern dünyanın değerlerini bireylere aktarmakta önemli bir rol oynamaktadır. Araştırma sonuçları da bu düşüncüyü destekleyen veriler sunmaktadır. Örneğin; geleneksel toplum değeri olarak kabul edilen fedakârlık, birinci sınıfa devam eden öğrencilerde %42,9 iken, bu oran son sınıfa devam eden öğrencilerde %38,2'dir. Buna karşın modern toplumların değerlerinden kabul edilen dayanışmacılık, birinci sınıfa devam eden öğrenciler arasında %34 iken, son sınıfa devam eden öğrencilerde % 39,2'ye yükselmiştir. Aynı şekilde bireysellik değerinin son sınıfta arttığı görülmektedir. Ancak modern toplumların değerleri olarak rekabet duygusu ve sosyal kişilik özelliği oranlarının artması beklenirken son sınıfta bu oranların düştüğü görülmektedir. Üniversite yaşantısı boyunca öğrencilerin çoğunluğu ailelerinden uzakta yurtlarda birlikte kalmakta, kantinlerde bir arada oturmakta ve öğrenci toplulukları, spor faaliyetleri gibi birçok birliktelikler kurmaktadır. Bu birliktelikler onların birlik ve beraberlik duygularını güçlendirmekte ve rekabet duygularını köreltmektedir. Öte yandan son sınıfta içerisinde buldukları gelecek kaygısı umutsuzluk düzeylerini arttırmakta ve okulu bitirme telaşının da etkisiyle daha içe dönük kişilik özelliği

sergilemeye başlamaktadırlar. Bu durum onların sosyallikten uzaklaşmalarına neden olmaktadır.

Cinsiyet bağımsız değişkenine göre örneklemin farklı kişilik özellikleri gösterdiği gözlenmiştir. Kişilik özelliklerinde görülen bu farklılıkların en önemli nedeninin toplumsal cinsiyet ayrımı olduğu düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarının da bu düşüncüyü desteklediği görülmektedir.

Tablo 70: Cinsiyet ile Kendini Tanımlama Biçimi Arasındaki İlişki

	Kendini İfade Eden Kişilik Tipi							Toplam
	Fedakâr	Dayanışmacı	Bireysel	Rekabetçi	Saldırgan	Sosyal	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	271	210	82	21	3	13	7	607
	44,6%	34,6%	13,5%	3,5%	,5%	2,1%	1,2%	100,0%
	67,8%	58,3%	71,9%	38,2%	20,0%	56,5%	38,9%	61,6%
	27,5%	21,3%	8,3%	2,1%	,3%	1,3%	,7%	61,6%
Erkek	129	150	32	34	12	10	11	378
	34,1%	39,7%	8,5%	9,0%	3,2%	2,6%	2,9%	100,0%
	32,3%	41,7%	28,1%	61,8%	80,0%	43,5%	61,1%	38,4%
	13,1%	15,2%	3,2%	3,5%	1,2%	1,0%	1,1%	38,4%
Toplam	400	360	114	55	15	23	18	985
	40,6%	36,5%	11,6%	5,6%	1,5%	2,3%	1,8%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	40,6%	36,5%	11,6%	5,6%	1,5%	2,3%	1,8%	100,0%

$$X^2=41,073 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Kadının annelik içgüdüğü ve toplum tarafından kendisine bu yönde verilen cinsiyet rolleri onu daha fedakâr davranmaya sevk etmektedir. Tablo70'de de görüldüğü gibi erkeğin fedakâr olma oranı %34,1 iken kız öğrencilerde bu oran %44,6'ya yükselmiştir. Ancak erkeğin sosyal ilişki ağının daha geniş olması ise onun daha çok iş bölümüne dayalı dayanışmacı kişilik özelliğine sahip olmasına yol açmaktadır. Bu oran kız öğrencilerde %34,6 iken erkek öğrencilerde %44,6'dır. Kız öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren ilişki ağının kontrole tabi tutularak sınırlandırılması onları ev içi aktivitelere yönelterek yalnızlaştırmakta ve daha bireysel (%13,5) davranmaya itmektedir. Bunu aksine erkekler daima rekabet duygusu ile yetiştirilmekte, onlara biçilen toplumsal roller daha soğukkanlı ve daha sert kişilik özelliklerine sahip olmaya yönlendirmektedir. Tablo 70'de görüldüğü gibi, rekabetçi kişilik özelliğinin kız öğrencilerdeki oranı %3,5, erkek öğrencilerdeki oranı ise %9,0 iken; saldırganlık özelliğinin ise kız öğrencilerdeki oranı %0,5, erkek öğrencilerdeki oranı ise %3,2'dir.

Modernizmin yarattığı bireyselleşme aynı zamanda bireyin kendine ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşmasını da beraberinde getirmektedir. Kapitalizmin keskinleştirdiği “işgücü ile meta arasındaki yabancılaşma”nın bir yansıması olarak insan ilişkilerinde görülen araçsallık ve yabancılaşma ruhunun en yıkıcı örneği bireyin kendi özü ile olan yabancılaşması ve kendi içinde yalnızlaşmasıdır (From, 1997: 123). Yalnızlık ve bireyin “kendi kalbinin ıssızlığı içerisinde suskun kalması”, bireyciliğin en önemli tehlikelerinden biridir. Ancak yalnızlık ile bireyin kendine güveninin gerçekleştirilmesi birbiri ile karıştırılmamalıdır. Kendine gerçekten güvenen birey “kalabalığın ortasında bile yalnızlığın özgürlüğü ile mükemmelin tadını birlikte elinde tutan kişidir” (Kivisto, 2008: 119-120). Ancak modern çağda bu kolay gerçekleştirilebilecek bir şey değildir. Çünkü modern çağda mekân kavramının önemini yitirmesi, dâhil olduğu yeni yaşam biçiminde bireyi ıssızlığa doğru sürüklemektedir. İçinden çıkıp geldiği toplumsal yaşamın mevcut değerlerine duyduğu özlemse bireyin yalnızlığını sürekli olarak beslemektedir. Modern hayatın keşmekeşinde birey bir yandan yeni yaşam biçiminin gerektirdiği sosyal ilişki biçimlerine adapte olmaya çalışmakta, diğer yandan ise içinden çıkıp geldiği toplumun değerlerini korumaya çalışmakta ve bu doğrultuda diğer insanlarla ortak noktalarını koruyarak geliştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla bireyin kurduğu bağımlılık ilişkileri ise bireyin yalnızlığının başka bir ifadesidir. Üstelik bu yeni bağımlılık ilişkileri, sosyalleşme adına kişinin özgür yaşama ve düşünme yetilerini feda ettiği yeni bir yalnızlık şeklidir (Özodaşık, 2001: 13-17). Bu yüzden de modern toplumun bireyinin, modern çağ boyunca aradığı en önemli şey benliği olmuştur (Simmel, 2009: 215). Ancak bireyin, gerçekliğe sadece amacına yönelik yaklaşımı benliğinin de ikiye bölünmesine sebep olmaktadır. Böylece birbirinden soyulanmış, parçalanmış kişilik tipleri ortaya çıkmaktadır (Pappenheim, 2002: 3).

Bireyin kendi benliğinin farkında olduğu “gerçek kendilik” hali ile bireysel narsisizm arasındaki ince çizginin ötesinde bulunan borderline kişilik bozukluğuna sahip hastaları inceleyen James F. Masterson’a göre (2010: 147-157); dünyada bireyselliğe doğru olan değişim gerçek kendiliğinin sağlanması adına bireylere farklı yaşam tarzları keşfetmesi ve sınaması için geniş imkânlar sunmuştur. Ancak bu imkânlar aynı zamanda bireylerin gerçek kendiliklerini içselleştirme kaynaklarını da yok etmiştir. Çünkü bireyselleşme yoluyla gelen özgürlükler birtakım sorumlulukları da

gerektirmektedir. Ancak bireylerin bu sorumlulukları yerine getirebilme ve içselleştirme kapasiteleri oldukça önemlidir. Nitekim özgürlük ve haklar ancak birlikte yer aldığı anda anlam kazanmaktadır.

Modernizmin getirdiği bireysel özgürlükler ve sorumluluklar ile geleneksel değerleri ve bu yöndeki ihtiyaçları arasında kalan sıkışıp kalan bireylerin seçenekleri de çoğalmakta ve kişilik özellikleri de yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda, modernleştirici unsurların günlük yaşam içerisinde bireylerin doğrudan benlikleri üzerine etki ettiği ifade edilebilir. Çünkü bireylerin bir yandan geleneksel yapının değerlerini muhafaza etmeye çalışırken, diğer yandan modernizmin farklılıkları, yeniyi ve yenileşmeyi temsil eden unsurlarını bir arada bulundurma çabası içerisinde olmaları benlikleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bireylerin sahip oldukları benlik algısının gelişiminde içinde buldukları toplumun yapısı doğrudan etkilidir. Çünkü bireyi birey yapan içinde bulunduğu ve yaşadığı sosyal ve kültürel çevresidir. Dolayısıyla modern ya da geleneksel değerlere sahip olmak bireylerin benlik yapısı üzerinde oldukça etkilidir. Modern değerlere sahip ve onu benimsemiş bireyler ile geleneksel değerlere sahip bireylerin benlik gelişimi de sahip oldukları değerler doğrultusunda olması beklenir. Araştırma sonuçları bu düşüncüyü desteklemektedir. Örneğin tablo 71’de kendisini modern hisseden bireylerin daha çok yeniyi ve yenileşmeyi arzulamaya meyilli, geleceğe yönelik umut düzeyi yüksek benlik değerine sahip olduğu görülmüştür. Buna göre modernlik algısına sahip bireylerin %34,5’i yenileşmeye her zaman hazır olduklarını belirtirken, geleneklerine bağlı olanların %12,9’u bunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde kendisini modern hissedenlerde toplumun değer yargılarına bağlı olma durumu %3,4 iken, geleneklerine bağlı olanlarda bu oran %19,8 olmuştur. Aynı şekilde geçmişten çok bugüne ve geleceğe yönelimli olanların oranı da kendisini modern hissedenlerde %15,5 iken, geleneklerine bağlı olanlarda %11,2’dir. Geleneksel toplumların sıcak ve samimi ilişkilere dayalı hoşgörü ve başkalarını anlayışla karşılayabilme değerlerinin oranı geleneklerine bağlı olanlarda %53,4 iken, modernlik algısına sahip olanlarda %41,4’e düşmüştür. Görüldüğü gibi modern ya da geleneksel değerlere sahip olmak bireylerin benlik değerlerinin oluşumunda ve gelişimi üzerinde doğrudan etki yapmaktadır.

Tablo 71: Geleneksellik ve Modernlik Algısı ile Benlik Değeri Arasındaki İlişki

		En önemli benlik değeri						Toplam
		Yeni olana ve yenileşmeye her zaman hazır	Başkalarını anlayışla karşılayabilme	Toplumun değer yargılarına bağlı	Geçmişten çok bugüne ve geleceğe yönelimli	Geçmişini bilen bugünü yaşayan geleceğe umut eden	Cevap yok	
Kendini hangisine uygun hissettiği	Modern	20	24	2	9	2	1	58
		34,5%	41,4%	3,4%	15,5%	3,4%	1,7%	100,0%
		9,7%	4,6%	2,0%	6,5%	33,3%	8,3%	5,9%
		2,0%	2,4%	,2%	,9%	,2%	,1%	5,9%
	Geleneklerine bağlı	15	62	23	13	2	1	116
		12,9%	53,4%	19,8%	11,2%	1,7%	,9%	100,0%
		7,2%	11,9%	23,0%	9,4%	33,3%	8,3%	11,8%
	Hem geleneksel hem modern	166	407	71	109	1	8	762
		21,8%	53,4%	9,3%	14,3%	,1%	1,0%	100,0%
		80,2%	78,0%	71,0%	79,0%	16,7%	66,7%	77,4%
		16,9%	41,3%	7,2%	11,1%	,1%	,8%	77,4%
	Fikrim yok	6	28	4	7	1	2	48
12,5%		58,3%	8,3%	14,6%	2,1%	4,2%	100,0%	
2,9%		5,4%	4,0%	5,1%	16,7%	16,7%	4,9%	
Cevap yok	,6%	2,8%	,4%	,7%	,1%	,2%	4,9%	
	0	1	0	0	0	0	1	
	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,0%	,2%	,0%	,0%	,0%	,0%	,1%	
Toplam	,0%	,1%	,0%	,0%	,0%	,0%	,1%	
	207	522	100	138	6	12	985	
	21,0%	53,0%	10,2%	14,0%	,6%	1,2%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	21,0%	53,0%	10,2%	14,0%	,6%	1,2%	100,0%	

$$X^2=46,339 \quad sd=20 \quad p<0,05$$

Bireylerin doğrudan modernlik ya da geleneksellik algısına sahip olmaları, bu yapının değerlerine ilişkin bir benlik yapısı kazanmalarına neden olmaktadır. Tablo 71’de, kendisini modern hisseden bireylerin daha çok yeniyi ve yenileşmeyi arzulamaya meyilli, geleceğe yönelik umut düzeyi yüksek benlik değerine sahip olduğu görülürken, geleneksel hisseden bireylerin ise toplumun değer yargılarına bağlı benlik değerinde sahip olduğu görülmektedir. Buna göre modernlik algısına sahip bireylerin %34,5’i yenileşmeye her zaman hazır olduklarını belirtirken, geleneklerine bağlı olanların %12,9’u bunu ifade etmişlerdir. Aynı şekilde geçmişten çok bugüne ve geleceğe yönelimli olanların oranı da kendisini modern hissedenlerde daha fazladır. Ancak geleneksel toplumların sıcak ve samimi ilişkilere dayalı hoşgörü ve başkalarını anlayışla karşılayabilme değerlerinin oranı bu algıya sahip olanlarda %53,4 iken, modernlik algısına sahip olanlarda %41,4’e düşmüştür. Öte yandan toplumun değer yargılarına bağlı olma oranı da geleneksellik algısına sahip bireylerde daha yüksektir.

Bireylerin benlik değerlerinin oluşumunda ve şekillenmesinde içinde yaşadıkları çevre oldukça etkilidir. Özellikle bireylerin sosyalleşme süreçlerinde içinde buldukları gruplar ve bu grupların etkileri bireylerin kişilik ve benlik gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda modern toplumlarda özellikle eğitim kurumları bireylerin değerleri ve değer değişimleri üzerinde etkili olurken, aynı zamanda onların kişilik özellikleri ve benlik değerlerini de etkileyip şekillendirebilmektedir. Bu süreçte üniversite eğitiminin de rolü olduğu söylenebilir. Araştırma sonuçlarında az bir farkla da olsa bu düşüncenin gerçekliğine ilişkin verilere ulaşılmıştır.

Tablo 72: Sınıf İle Benlik Değeri Arasındaki İlişki

	En önemli benlik değeri						Toplam	
	Yeni olana ve yenileşmeye her zaman hazır	Başkalarını anlayışla karşılayabilme	Toplumun değer yargılarına bağlı	Geçmişten çok bugüne ve geleceğe yönelimli	Geçmişini bilen bugünü yaşayan geleceğe umut eden	Cevap yok		
Sınıf	1.Sınıf	105	264	52	70	6	6	503
		20,9%	52,5%	10,3%	13,9%	1,2%	1,2%	100,0%
		50,7%	50,6%	52,0%	50,7%	100,0%	50,0%	51,1%
		10,7%	26,8%	5,3%	7,1%	,6%	,6%	51,1%
Son sınıf	102	258	48	68	0	6	482	
		21,2%	53,5%	10,0%	14,1%	,0%	1,2%	100,0%
		49,3%	49,4%	48,0%	49,3%	,0%	50,0%	48,9%
		10,4%	26,2%	4,9%	6,9%	,0%	,6%	48,9%
Toplam	207	522	100	138	6	12	985	
		21,0%	53,0%	10,2%	14,0%	,6%	1,2%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		21,0%	53,0%	10,2%	14,0%	,6%	1,2%	100,0%

$$X^2=5,856 \quad sd=5 \quad p< 0,05$$

Tabloya göre, birinci sınıflarda yeniyi ve yenileşmeye her zaman hazır olma oranı %20,9 ve geçmişten çok bugüne ve geleceğe yönelimli olma oranı %13,9 iken; son sınıflarda yeniliğe ve yenileşmeye hazır olma oranı %21,2'ye ve bugüne ve geleceğe yönelimli olma oranı da %14,1'e yükselmiştir. Görülmektedir ki modernizmin değerlerini bireylere aktaran üniversite eğitimi, bireylerin kişilik sistemleri ve benlik değerleri üzerinde de bu yönde belirgin değişimlerine neden olmaktadır. Ancak Tablo 71'de kendisini modern olarak algılayan bireylerin başkalarını anlayışla karşılama oranının geleneksellik algısına sahip olanlardan daha düşük olmasına karşın, modernizmin değerlerini bireylere aktaran üniversite eğitimi ile bu oranın yükseldiği görülmektedir. Birinci sınıfta %52,5 iken bu oran son sınıfta bu oran %53,5'e

yükselmiştir. Bu sonuç, son sınıflarda görülen dayanışma oranının yükselişi (tablo 69) ile örtüşmektedir. Öğrencilerin, farklılıklarına rağmen bir arada bulunmaları, bir yandan dayanışma ruhlarını geliştirirken, öte yandan diğerlerine karşı daha anlayışlı olabilmelerine neden olmaktadır.

Geleneksel toplum yapısının giderek çözüldüğü, iş bölümünün ve buna bağlı organik dayanışmanın meydana geldiği şehirler aynı zamanda modernizmin değerlerinin yeşerdiği yerleşim yerleridir. Bireyin, geleneksel değerlerin hâkim olduğu kır ve köy yaşamındaki değer yargılarına bağlı olarak gelişen benlik değerleri, şehirlerde yerini modern değerlerin şekillendirdiği benlik değerlerine bırakmıştır.

Yeni olana ve yenileşmeye eğilimin daha fazla anlam ifade ettiği kentler ve büyük kentler, modern değerlerin hâkim olduğu mekânlardır. Tablo 73 'e göre de, büyük şehirlerde bu benlik değerinin oranı %22,5 iken, köylerde %17,2'ye, ilçe ve kasabalarda %14,5'e düşmüştür. Bir başka örnek de toplumun değer yargılarına bağlı olma durumu için verilebilir. Cemaat hayatının daha çok yaşandığı köylerde toplumun değer yargılarına bağlı olma oranının %11,8, ilçe ve kasabalarda %15,8 iken, bu oran şehirde %10,8 ve büyük şehirlerde ise %7,9 olduğu görülmektedir. Cemaat hayatı bireyler arasında kuvvetli bir dayanışma ve aidiyet duygusu yaratmaktadır. Bireylerin birbirlerinin yardımına koşma, keder ve sevinçlerini paylaşma duygusu (Yörükan, 2006: 51) aynı zamanda diğerlerine karşı anlayışlı olmayı da gerektirmektedir. Buna göre başkalarını anlayışla karşılayabilme oranı büyük şehirde %52,9, şehirlerde %51,7 iken, bu oran ilçe ve kasabalarda %53,9 ve köyde %57,0'a yükselmiştir. Dolayısıyla bireylerin içerisinde buldukları toplumsal yapı, yalnızca kişilik sistemleri ve benlik değerleri üzerine etki etmekle kalmayıp, aynı zamanda karşılaştıkları olumsuzluklar ve yaşadıkları sıkıntılar karşısında bunlara yükledikleri anlamlar ve bu sorunlarla başa çıkabilme kapasiteleri üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Nitekim bireyin sahip olduğu kişilik yapısı, karşılaştığı sorunlar karşısında takınacağı tavrı doğrudan belirlemektedir. Ancak durum toplumsal yapının bütünü bağlamında bir değerlendirme yapmayı zorunlu kılmaktadır.

Tablo 73: Yaşanılan Yer ile Benlik Değeri Arasındaki İlişki

		En önemli benlik değeri					Cevap yok	Toplam
		Yeni olana ve yenileşmeye her zaman hazır	Başkalarını anlayışla karşılayabilme	Toplumun değer yargılarına bağlı	Geçmişten çok bugüne ve geleceğe yönelimli	Geçmişti bilen bugünü yaşayan geleceğe umut eden		
Yaşanılan yer	Büyük şehir	85	200	30	55	4	4	378
		22,5%	52,9%	7,9%	14,6%	1,1%	1,1%	100,0%
		41,1%	38,3%	30,0%	39,9%	66,7%	33,3%	38,4%
		8,6%	20,3%	3,0%	5,6%	,4%	,4%	38,4%
	Şehir	95	225	47	61	2	5	435
		21,8%	51,7%	10,8%	14,0%	,5%	1,1%	100,0%
		45,9%	43,1%	47,0%	44,2%	33,3%	41,7%	44,2%
		9,6%	22,8%	4,8%	6,2%	,2%	,5%	44,2%
	İlçe-Kasaba	11	41	12	9	0	3	76
		14,5%	53,9%	15,8%	11,8%	,0%	3,9%	100,0%
		5,3%	7,9%	12,0%	6,5%	,0%	25,0%	7,7%
		1,1%	4,2%	1,2%	,9%	,0%	,3%	7,7%
	Köy	16	53	11	13	0	0	93
		17,2%	57,0%	11,8%	14,0%	,0%	,0%	100,0%
		7,7%	10,2%	11,0%	9,4%	,0%	,0%	9,4%
		1,6%	5,4%	1,1%	1,3%	,0%	,0%	9,4%
Cevap yok	0	3	0	0	0	0	3	
	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,0%	,6%	,0%	,0%	,0%	,0%	,3%	
	,0%	,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	,3%	
Toplam	207	522	100	138	6	12	985	
	21,0%	53,0%	10,2%	14,0%	,6%	1,2%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	21,0%	53,0%	10,2%	14,0%	,6%	1,2%	100,0%	

$$X^2=19,103 \quad sd=20 \quad p<0,05$$

Modern dünyada birey için, dışarıdan gelen bir tehdit ve tehlike ile baş etme yollarından biri de onu içselleştirmektir (Masterson, 2010: 156). Çünkü modern dünyanın hızı ve karmaşıklığı karşısında yalnızlaşan birey, tehlike ve sorunlarla baş etme kapasitesi düşeceği için sorunları olduğu gibi kabul edip onlarla yaşamayı öğrenmektedir. Bu durum aynı zamanda, modern yaşamda bireyin karşılaştığı yeni sorumluluklardan ve bu sorumlulukların getirdiği çatışmalardan kaçınabilmesinin bir yoludur. Ancak geleneksel değerlere sahip bireylerin, karşılaştıkları zorluklar ve kötü olaylar karşısındaki değerlendirmesi ise modern toplumun bireyinin tutum ve davranışından farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın en önemli nedenlerinden biri de geleneksel toplumların inanç sistemidir.

Geleneksel toplumların belirleyici unsurlarından biri olan din, inananlarına yalnızca inanç ve ibadetler sistemi değil, belirli dünya algısı da sunmaktadır. Çünkü

bireyin hayata bakış açısı, büyük ölçüde sahip olduğu inanç sistemi tarafından şekillendirilir. Bütün dinlerin dünya algısı, ahiret ve kader inancı çerçevesinde oluşturulur (Abuzer, 2010: 133). Bu nedenle geleneksel toplumlarda kadercilik anlayışı, başına gelen her olayı tevekkül içerisinde karşılamayı mümkün kılmaktadır. Nitekim araştırmada ulaşılan sonuçlar da bu düşünceyi desteklemektedir.

Tablo 74: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Olumsuzluklara Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

	Kötü bir olayı nasıl karşıladı?				Toplam	
	Kadere bağlarım	Olgunlukla karşılar, çözmeye çalışırım	Moralim bozulur, hiçbir şey yapamam	Cevap yok		
Kendini hangisine Modern uygun hissettiği	11	31	14	2	58	
	19,0%	53,4%	24,1%	3,4%	100,0%	
	7,8%	4,6%	9,1%	9,5%	5,9%	
	1,1%	3,1%	1,4%	,2%	5,9%	
	Geleneklerine bağlı	27	77	10	2	116
		23,3%	66,4%	8,6%	1,7%	100,0%
		19,1%	11,5%	6,5%	9,5%	11,8%
		2,7%	7,8%	1,0%	,2%	11,8%
	Hem geleneksel hem modern	97	529	120	16	762
		12,7%	69,4%	15,7%	2,1%	100,0%
		68,8%	79,1%	77,9%	76,2%	77,4%
		9,8%	53,7%	12,2%	1,6%	77,4%
Fikrim yok	6	31	10	1	48	
	12,5%	64,6%	20,8%	2,1%	100,0%	
	4,3%	4,6%	6,5%	4,8%	4,9%	
	,6%	3,1%	1,0%	,1%	4,9%	
Cevap yok	0	1	0	0	1	
	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,0%	,1%	,0%	,0%	,1%	
	,0%	,1%	,0%	,0%	,1%	
Toplam	141	669	154	21	985	
	14,3%	67,9%	15,6%	2,1%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	14,3%	67,9%	15,6%	2,1%	100,0%	

$$X^2=19,199 \quad sd=12 \quad p<0,05$$

Tablo 74'e göre, modernlik algısına sahip olan bireylerin %19'u, geleneksellik algısına sahip olanların ise %23,3'ü başına gelen kötü bir olayı kadere bağladığını ifade etmektedir. Buna göre kendisini geleneksel olarak hissedenlerin sorunlar karşısında kadere bağlanma oranları daha fazladır. Kadercilik bu toplumlarda aynı zamanda en önemli destek mekanizmalarından biridir.

Modern toplumun bireyinin rasyonel düşünce yapısı onu bu destek mekanizmasından yoksun bırakmaktadır. Giderek yalnızlaşan birey sorunlar karşısında da yalnız kalabilmekte ve onlarla baş etmek ve çözmek yerine sorunlarla yaşamayı öğrenmeye çalışmaktadır. Araştırmada da modernlik algısında olanların %53,4'ü ve geleneksellik algısında olanların %66,4'ü sorunları olgunlukla karşılayıp çözmeye çalışacağını ifade ederken; modern hissedenlerin %24,1'i, geleneksel hissedenlerin ise %8,6'sı moralinin bozulup hiçbir şey yapamayacağını dile getirmiştir.

Modernleşme sürecinde bulunmasına rağmen geleneksel değerleri muhafaza eden ülkemizde yapılan çalışmalarda kadercilik, stresle baş etme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Orijinalinin Ways of Coping Checklist olarak geçen ve yurt dışındaki çalışmalarda yaygın olarak kullanılan Stresle Baş Etme Stratejileri Ölçeği'nin ülkemizde uygulanması sırasında ölçeğe “kadercilik” adlı yeni bir alt ölçek eklenmesi bu duruma örnektir. Bu ölçekte kadercilik stresle baş etme yolu olarak kullanılmıştır (Yöndem, 2002: 45). Kaderciliğin, yukarıda da belirttiğimiz gibi ölçeğe yeni bir baş etme yöntemi olarak eklenmesinin asıl nedeni, toplumumuzda bireylerin, geleneksel değerlerini korumaları ve gündelik yaşamlarında dini inançlarını önemli bir referans kaynağı kullanmalarındır.

Sınıf bağımsız değişkenine göre, örneklemin başına gelen kötü bir olay karşısında takındığı tutum ezber bozan bir niteliğe sahiptir. Nitekim birinci sınıfta olan ve geleneksel değerlerin etkisinde olan bireylerin, daha fazla kaderci olmaları ve üniversite eğitimi ile birlikte bu yaklaşımdan uzaklaşmaları beklenirken tam tersi bir durum karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, başına gelen kötü bir olayı kadere bağlayanların oranı %13,7 iken, son sınıfta bu oran %14,9'a yükselmiştir. Diğer yandan, başına gelen kötü bir olayı olgunlukla karşılayıp çözmeye çalışanların oranında son sınıfta (%66,4) bir azalma, morali bozulup hiçbir şey yapamayanların oranında da (%16,0) belirgin bir yükselme gözlenmiştir.

Tablo 75: Sınıf İle Olumsuzluklara Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

		Kötü bir olayı nasıl karşıladı				Toplam
		Kadere bağlarım	Olgunlukla karşılar, çözmeye çalışırım	Moralim bozulur, hiçbir şey yapamam	Cevap yok	
Sınıf	1.Sınıf	69	349	77	8	503
		13,7%	69,4%	15,3%	1,6%	100,0%
		48,9%	52,2%	50,0%	38,1%	51,1%
		7,0%	35,4%	7,8%	,8%	51,1%
Son sınıf	72	320	77	13	482	
		14,9%	66,4%	16,0%	2,7%	100,0%
		51,1%	47,8%	50,0%	61,9%	48,9%
		7,3%	32,5%	7,8%	1,3%	48,9%
Toplam	141	669	154	21	985	
		14,3%	67,9%	15,6%	2,1%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		14,3%	67,9%	15,6%	2,1%	100,0%

$$X^2=2,065 \quad sd=3 \quad p< 0,05$$

Son sınıfta öğrencilerde kadercilik düşüncesinin artması, buna karşılık olayları çözümleyebilme kabiliyetinin azalması, gençlerin içerisinde buldukları belirsizlik ve gelecek kaygısı ile açıklanabilir bir durumdur. İyi bir meslek sahibi olma hayali ile üniversiteye gelen bireylerde, üniversite eğitiminin sonuna doğru geldiklerinde, aynı heyecan ve dinamizm yerini umutsuzluğa ve mutsuzluğa bırakmaktadır. Ancak bu değerlendirmelere ilişkin kesin bir yargıda bulunmak ve genelleme yapmak son derece yanlış bir tutumdur. Kaldı ki oranlar arasındaki farklılıkların az olması, kesin yargılara varmayı imkânsız kılmaktadır. Her şeye rağmen, örneklem yüksek oranda olayları olgunlukla karşılayıp çözüme eğilimindedir. Öte yandan, aynı durum cinsiyet bağımsız değişkeni için de ifade edilebilir.

Tablo 76: Cinsiyet İle Olumsuzluklara Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

		Kötü bir olayı nasıl karşıladı				Toplam
		Kadere bağlarım	Olgunlukla karşılar, çözmeye çalışırım	Moralim bozulur, hiçbir şey yapamam	Cevap yok	
Cinsiyet	Kız	73	413	110	11	607
		12,0%	68,0%	18,1%	1,8%	100,0%
		51,8%	61,7%	71,4%	52,4%	61,6%
		7,4%	41,9%	11,2%	1,1%	61,6%
Erkek	Erkek	68	256	44	10	378
		18,0%	67,7%	11,6%	2,6%	100,0%
		48,2%	38,3%	28,6%	47,6%	38,4%
		6,9%	26,0%	4,5%	1,0%	38,4%
Toplam	Toplam	141	669	154	21	985
		14,3%	67,9%	15,6%	2,1%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		14,3%	67,9%	15,6%	2,1%	100,0%

$$X^2=12,808 \quad sd=3 \quad p \leq 0,05$$

Dini değerlere bağlılık oranlarının kız öğrencilerde erkek öğrencilere oranla daha yüksek olmasına karşın (tablo:22), aynı tutumun kadercilik anlayışı için geçerli olmadığı gözlenmektedir. Buna göre, kız öğrencilerin %12'si başına gelen kötü bir olayı kadere bağlarken, erkek öğrencilerde bu oran %18'dir. Bu farklılık, kadınların maruz kaldığı toplumsal cinsiyet ayrımına karşı bir reddetme eğilimi ve kendi geleceklerini belirleyebileceklerine dair sahip oldukları inancın bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim bireyin statüsünü belirleyen en önemli unsurlardan biri olan eğitimin oranının kız öğrencilerde daha yüksek oluşu (tablo 33) bu durumu destekleyen en önemli etmenlerden biridir. Buna karşın kız öğrencilerin %18,1'i kötü bir olay karşısında moralinin bozulup hiçbir şey yapamayacağını belirtirken, erkek öğrencilerde bu oran

%11,6'ya düşmektedir. Bunun en büyük önemli nedenlerinden bir kadının daha narin ve kırılğan bir yapıya sahip olmasıdır.

Bireyciliğin ortaya çıktığı ilk düşünce biçimi “insanın yüceliği”dir. Daha çok ahlâksal alanda hâkim olan bu düşünce biçimi ilkçağlardan itibaren çeşitli şekillerde vurgulandıysa da Protestanlığın ortaya çıkışı ile dini alana da nüfuz etmiştir. Dinsel bireycilik anlayışı ise her ne kadar Protestanlığın en ilkel biçimlerinden en özel kültlerine kadar geniş bir alanı kucaklasa da genellikle Kalvincilikle bağdaştırılmıştır. Kalvincilerin kendi vicdanları ve bireysel başarıları üzerine bu denli yoğunlaşmaları bireyleri benmerkezci bir tutum takınmaya sevk etmiştir. Tanrı ile ilişkisinin aracısız kılınarak “özgürlük ve özerklik” niteliğine kavuşan bireycilik değeri siyasal ve ekonomik alanlardaki modern düşünce anlayışının ağırlık kazanması ile birlikte “mahremiyet” ve “kendini geliştirme” özelliklerine de sahip olmuştur (Lukes, 2006). Bu nedenle bireyciliğin dayandığı temel ilkeler belirli bir siyasal, ekonomik, dinsel ve ahlâksal perspektifin ürünüdür ve bu görünüm birbiri ile bağlantılı olmaları sebebiyle ancak bütüncül bakış anlayışı ile anlaşılabilir.

Bireyin sahip olduğu yetenekler, bireyin ekonomik ve diğer alanlarda kendisini geliştirmesine olanak sağlayacak kapasiteye sahiptir. Bu nedenle bir sistem olarak bireyciliğe göre, serbest ticaret, bireyin ekonomik alandaki özgürlüğü ve özel mülkiyet zorunludur (Robertson, 1933). Ekonomik alanda bireycilik özellikle 18. yüzyıldan sonra; özel mülkiyete, piyasaya, üretim özgürlüğüne, sözleşme ile takasa ve bireylerin dizginlenmemiş çıkarıcılığına dayanan ve bu yolla bireylerin azami doyum sağlayacağını iddia eden bir iktisat kuramı ve öğretisi haline gelmiştir (Lukes, 2006). Bu iktisat öğretisi, bireyin eyleminin tek ahlâksal nesnesinin kendi öz çıkarı olduğunu savunan ahlâksal bireycilik ve hem dünyevi hem de dini faydanın ön planda tutulduğu siyasi ve dini faydacılık ile bir araya geldiğinde; modern toplumun sadece bireysel hazza ve bireysel çıkarlara önem veren bencil birey tipi ortaya çıkmaktadır. Böylece dünyevilik ve ekonomik gelişmişlik düşüncesi kısa zamanda modern dünyanın hâkim değerleri olarak toplum ve bireyler üzerinde etkili olmuştur. Bunun sonucunda bireyler ve toplumlar için ulaşılması gereken ideal bir toplum tipi ortaya çıkmıştır ki bu toplum ekonomik yönden güçlü ve üyelerinin geleneksel aidiyetlerinden sıyrıldığı bireyselleşmiş bir toplumdur. Modern dünyaya ait olmayan değerlere yer verilmeyen bu toplumun temel özelliği ekonomik yönden güçlü olması gerekliliğidir.

Araştırma bulguları bu düşünceyi destekler niteliktedir. Buna göre kendisini modern hisseden katılımcılar için önemli olan ekonomik açıdan güçlü bir toplumdur ve bunun oranı %53,4'tür. Kendisini geleneklerine bağlı olarak tanımlayan katılımcıların ise %36,2'si ekonomik açıdan güçlü bir toplumu tercih etmiştir. Buna karşın değerlerine bağlı bir toplumu isteyenlerin %75,9'u kendisini geleneklerine bağlı olarak tanımlarken, bu oran kendisini modern hissedenlerde %9,5'dir. Bu veriler, kendisini modern olarak gören gençlerin çoğunun modernizmin en temel değerlerinden biri olan ekonomik gelişmişlik düşüncesini benimsediğini ve değerler sistemine bunu yerleştirdiğini göstermektedir. Geleneklerine bağlı olanlar ise değerlerine bağlı bir toplumu tercih ederken geleneksel değerlere vurgu yaparak modernizmin en önemli göstergelerinden olan ekonomik gelişmişlik düşüncesine mesafeli yaklaşmıştır.

Tablo 77: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle Değer Tercihleri Arasındaki İlişki

	Ekonomik açıdan güçlü bir toplum mu, değerlerine bağlı bir toplum mu?				Toplam	
	Ekonomik açıdan güçlü bir toplum	Değerlerine bağlı bir toplum	Her ikisi de	Cevap yok		
Kendini hangisine Modern uygun hissettiği	31	21	5	1	58	
	53,4%	36,2%	8,6%	1,7%	100,0%	
	15,6%	3,5%	3,1%	5,9%	5,9%	
	3,1%	2,1%	,5%	,1%	5,9%	
	Geleneklerine bağlı	11	88	14	3	116
		9,5%	75,9%	12,1%	2,6%	100,0%
		5,5%	14,5%	8,7%	17,6%	11,8%
	Hem geleneksel hem modern	145	467	137	13	762
		19,0%	61,3%	18,0%	1,7%	100,0%
		72,9%	76,8%	85,1%	76,5%	77,4%
	Fikrim yok	12	31	5	0	48
		25,0%	64,6%	10,4%	,0%	100,0%
6,0%		5,1%	3,1%	,0%	4,9%	
Cevap yok	1,2%	3,1%	,5%	,0%	4,9%	
	0	1	0	0	1	
	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%	
Toplam	,0%	,2%	,0%	,0%	,1%	
	,0%	,1%	,0%	,0%	,1%	
	199	608	161	17	985	
	20,2%	61,7%	16,3%	1,7%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	20,2%	61,7%	16,3%	1,7%	100,0%	

$$X^2=59,996 \quad sd=12 \quad p<0,05$$

Modern dünyanın ekonomik değerlerini bireylere aktaran en önemli kurumlardan biri üniversitelerdir. Üniversiteler toplumun özellikle ekonomik yönden ihtiyaç duyduğu tarzda bireyler yetiştiren kurumlarının başında gelir. Modern toplum üreten toplumdur. Dolayısıyla modern toplumda üretken bireylere ihtiyaç vardır. Bu bireyleri yetiştiren en önemli kurumlardan biri de üniversitelerdir.

Tablo 78: Sınıf İle Değer Tercihleri Arasındaki İlişki

		Ekonomik açıdan güçlü bir toplum mu, değerlerine bağlı bir toplum mu?			Toplam	
		Ekonomik açıdan güçlü bir toplum	Değerlerine bağlı bir toplum	Her ikisi de		Cevap yok
Sınıf	1.Sınıf	98	322	77	6	503
		19,5%	64,0%	15,3%	1,2%	100,0%
		49,2%	53,0%	47,8%	35,3%	51,1%
		9,9%	32,7%	7,8%	,6%	51,1%
	Son sınıf	101	286	84	11	482
		21,0%	59,3%	17,4%	2,3%	100,0%
		50,8%	47,0%	52,2%	64,7%	48,9%
		10,3%	29,0%	8,5%	1,1%	48,9%
Toplam		199	608	161	17	985
		20,2%	61,7%	16,3%	1,7%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		20,2%	61,7%	16,3%	1,7%	100,0%

$$X^2=3,506 \quad sd=3 \quad p< 0,05$$

Üniversiteler bir yandan modern dünyanın ihtiyaç duyduğu nitelikte bireyler yetiştirirken, bir yandan da modern dünyanın değerlerini bireylere aktarmaktadır. Tablo 78'e göre birinci sınıfa devam edenlerin % 19,5'i ekonomik açıdan güçlü bir toplumu tercih ederken, bu oran son sınıfta okuyan öğrencilerde yükselmiş, % 21 olmuştur. Ekonomiye verilen önemin son sınıfta artması, üniversite eğitimi ile rasyonel düşünmeye doğru bir eğilimin olduğu anlamına gelmektedir. Buna paralel olarak geleneksel değerlerden bir uzaklaşma da görülmektedir.

Modernizm bireyleri rasyonel düşünmeye sevk ederken, aynı zamanda faydacı bir kişilik yapısına bürünmesine de yol açmaktadır. Birey toplum içerisinde yaşayan ve anlam bulan bir varlıktır. Bireydeki ahlak bilinci toplum içerisinde "ben"den başka varlıkların da olduğunu bir ifadesidir. Bu nedenle birey toplumsal yaşamda başkaları ve başkalarının değerleri olduğunu bilir ve tutum ve davranışlarını bu yönde geliştirir. Bireyin bu bilinçle "başkaları"na yönelttiği sevmeye edimi toplumsal hayatın devamlılığını sağlayan önemli etmenlerden biridir. "Kendini sevmeye" edimi ise "başkalarını sevmeye" kadar önemlidir ve bireyin kendini sevmeye edimi başkalarını sevmeye ölçüsünde mümkündür. Bireyin kendisini sevmesi ise hiçbir zaman bencillikle karıştırılmamalıdır (Akarsu,1998a:77-78,142). Ancak modern toplumun olumsuzlukları, hem bireyin kendine duyduğu saygının hem de kendisine ve topluma duyduğu sorumluluğunun önüne ket vurmuş (Simmel, 2009: 211), bedeni büyüyen ancak ruhu küçülen tek tip bireyler yaratmıştır (Türkdoğan, 2004: 750). Artık toplumların üyelerini birbirine bağlayan öğeler, modern çağda bencillik, rekabet duygusu, iki yüzlülük, fayda-çıkarcı ilişkileri ve sömürüdür.

“The Fable of the Bees or Private Vices, Publick Benefits” adlı eserinde kapitalizmin ruhundan ve modern çağın çelişkilerinden bahseden Bernard Mandeville bireyin kendini beğenmişliğine ve bencilliğine farklı tarzda bir yaklaşımda bulunur. Ona göre bütün doğal arzular bencildir ve bireylerin davranışları bu arzular tarafından yönetilir. Mandeville bu tutumu ile faydacı olmayan bir yolla faydacı düşünceye kaynaklık edebilecek bir toplumsal oluşum tasarlamıştır. Bencillik, kendini beğenmişlik ve kibir gibi huylar erdemli olmayan ancak modern çağda toplumsallığın devamı için gerekli olan faydalı huylardır. Çünkü bencil ve kibirli insan gösteriş düşkünü olur ve sürekli tüketir. Bu yüzden tüketim ve rekabet artar, piyasa sürekli olarak canlı kalır, moda değişir, teknoloji, sanat ve bilim ilerler (Mandeville’den aktaran, Çırakman, 1999: 145-155). Mandeville’in sahip olduğu temel felsefe, ahlâki açıdan görecelidir ve tartışılabilir. Ancak modern toplumların birey tipi ve piyasa ilişkileri açısından ele alındığında ortaya çıkan sonuç görüşlerini destekler niteliktedir.

Bencillik ve açgözlülük arasındaki ilişkiyi çocuklardaki mülkiyet sevgisinden yola çıkarak açıklayan Bernard Russell’e göre, mülkiyet duygusu adalet ile yakından ilgilidir. Mülkiyeti elde tutma duygusu bebeklik ile başlar. Ancak çocuklara mülkiyet duygusundan ziyade adalet duygusunu aşlamak, dünyadaki bütün kötülüklerin kaynağını da yok etmek anlamına gelmektedir (Russell, 1993: 105). Böyle bir tutum, hem bencilliğin diğer bir görünümü olan “ben” ve “öteki” arasındaki gerilimi hem de bireyin kendi içerisinde yaşadığı çatışmayı azaltacaktır. Çünkü bencillik ve kendini beğenme, Mandeville’in savunduğu gibi modern toplumların temel dinamiklerinden biri olabilir. Ancak bireyin değeri ve öz benliğinin gelişimi için olumsuz bir tutumdur.

Bencillik aynı zamanda kendi içerisinde çelişkiyi barındırır. Bireyin yalnızca kendisini düşünmesi ve sevmesi gibi görülen bu psikolojik durum tam tersine bir öz-sevgi yoksunluğunun ifadesidir. Özünde kendini onaylamayan insan sürekli diken üstündedir. Kendisine karşı hep kaygılıdır. Modern toplumun bireyinin adına hareket ettiği öz de, öznenin toplumsal işlevine hizmet eden ve sadece öznel bir kılığa bürünmüş olan “toplumsal öz”dür. Gerçek bireysel özün engellenmesi ve yerine toplumsal özün konması ile ortaya çıkan çağdaş bencillik ise aslında açgözlülüktür (From, 1997: 120-121).

Bireyin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, düşüncelerine kadar önyargıları ve kişisel çıkarları bulandırır bulandırır, birey için, içinde yaşadığı topluma faydalı olan şeyler iyi, zararlı olan şeyler ise kötüdür. Bu genel olarak insanın doğasında olan bir şeydir. Ancak bireyin iyiliği toplumun iyiliğine gerçekten karşıt olsaydı toplumların iyiliğinden söz edilemez ve yeryüzü yaşanmaz bir hal alırdı (Kropotkine, 1999: 33,69). Modern çağın bireyi için “kötü”nün karşısında “iyi” kavramının temelini, bir durumun veya nesnenin bireyin kendisine sağladığı fayda oluşturmaktadır. Bireyin sağladığı fayda ne kadar yüksek ise birey o kadar açgözlü ve çıkarıcı olmaktadır. Bu nedenle faydacılık modern toplumlarda bireyselleşmenin bir sonucu olarak gelişmiştir.

Bilinçli ya da bilinçsiz, iyi ya da kötü bütün insan eylemlerinin kaynağı, kendi doğasının bir ihtiyacına cevap vermektir. Bu nedenle birey haz aramaktan vazgeçtiğinde onun için yaşamın anlamı da son bulur. Çünkü birey için yaşamın özünde haz arayışı vardır (Kropotkine, 1999: 19-21). Ancak geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçildikçe haz anlayışının niteliğinde de değişimler olmuştur. Geleneksel toplumların bireyi için önemli olan erdemlilik, doğruluk, dürüstlük gibi temel ahlâki ilkeler modern çağın karmaşık toplum yapısına geçildikçe yerini bireysel fayda esaslı günlük ve geçici haz arayışına bırakmıştır.

Modern toplumun en önemli haz araçlarından biri tüketimdir. Bu amaçla, bireyin eylemlerinin standartlaştırılarak (Illich, 2006: 22) değişime açık, esnek ve yeni koşullara ayak uydurabilmesi, modern toplumların bireye empoze ettiği en önemli değerler arasındadır. Yeni ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler ağı, aynı işin iki defa yapılmasına izin vermeyecek kadar hızlı ve dinamiktir. Bu anlayış çabuk ve daha fazla gelir elde etme arzusu ile yanıp tutuşan sermayenin sabırsızlığıdır (Sennett, 2011: 219). Öte yandan; bu amaçla hareket eden piyasa bireylere bu yolla daha özgür oldukları fikrini aşılıyarak, daha fazla tüketme alışkanlığını kazandırmaya çalışmaktadır. Bireylere dayatılan daha fazla tüketme ve değişime açık ve uyumlu olunması fikri, geçici ve uçucu bir özgürlük anlayışını da ortaya çıkarmaktadır.

Tüketim modern toplumlarda gereksinimlerin değil arzuların hâkim olduğu bir olgu halini almıştır. Çalışmak için değil tüketmek için var olduğu (Bocock, 2009: 13), bireyin varlığının her şeyden önemli olduğu ve tüketerek özgür olabileceği fikri piyasa tarafından bireylere çeşitli şekillerde dayatılmaktadır. Bu nedenle birey “gerçek kendi

özü”nü keşfetmesini ve her şeyden önce gerçek özgürlüğü arzu etmesini engelleyecek ve onu “-miş” gibi bir dünyada kendisini önemliymiş gibi hissettirecek birçok aldatıcı ve caydırıcı etmenin bombardımanı altındadır. Bireye önemlilik duyguları tattıran ancak, olayları ve durumları analiz etmesini zorlaştıran unsurların başında tüketim özgürlüğü ve seçme özgürlüğü gelmektedir. Birey, ürün seçerken ya da vatandaş olarak siyasi karar verme hakkını kullanırken gerçek seçme özgürlüğü ile hareket etmenin tersine sadece kendisine sunulanlar arasından seçim yapma hakkına sahiptir. Bu durumda kendisine çizilen sınırların dışarısına çıkamayan bireyin gerçek özgürlüğünden bahsetmek imkânsızdır.

Tüketimin modern dünyanın en önemli değerlerinden biri olması, bireylerin tüketim alışkanlıklarını ve tüketime bakış açılarını değiştirmiştir. Modern dünyada birey tükettiği ölçüde vardır ve büyük ölçüde tüketimle kendini ifade edebilmektedir. Bu düşünce araştırma sonuçlarına da yansımaktadır.

Tablo 79: Geleneksellik ve Modernlik Algısı İle İdeal Tüketim Tanımı Arasında İlişki

	İdeal tüketim alışkanlığı			Toplam
	İnsanın parası varsa dilediği gibi harcamalı	Parası olsa dahi tasarruflu olmalı	Cevap yok	
Kendini hangisine Modern uygun hissettiği	16	42	0	58
	27,6%	72,4%	,0%	100,0%
	10,1%	5,2%	,0%	5,9%
	1,6%	4,3%	,0%	5,9%
Geleneklerine bağlı	15	99	2	116
	12,9%	85,3%	1,7%	100,0%
	9,5%	12,1%	16,7%	11,8%
	1,5%	10,1%	,2%	11,8%
Hem geleneksel hem modern	117	636	9	762
	15,4%	83,5%	1,2%	100,0%
	74,1%	78,0%	75,0%	77,4%
	11,9%	64,6%	,9%	77,4%
Fikrim yok	10	37	1	48
	20,8%	77,1%	2,1%	100,0%
	6,3%	4,5%	8,3%	4,9%
	1,0%	3,8%	,1%	4,9%
Cevap yok	0	1	0	1
	,0%	100,0%	,0%	100,0%
	,0%	,1%	,0%	,1%
	,0%	,1%	,0%	,1%
Toplam	158	815	12	985
	16,0%	82,7%	1,2%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	16,0%	82,7%	1,2%	100,0%

$$X^2=8,969 \quad sd=8 \quad p<0,05$$

Örneklemede kendini modern olarak tanımlayanların % 27,6’sı insanın parası varsa dilediği gibi harcamalı derken, bu oran geleneklerine bağlı olanlarda %12,9’dur. Aynı eğilim tasarruf düşüncesinde de görülmektedir. Buna göre kendisini modern olarak görenlerin %72,4’ü parası olsa dahi tasarruflu olmalı derken, geleneksel olarak tanımlayanlarda bu oran %85,3’tür. Dolayısıyla kendisini modern olarak tanımlayan öğrencilerin tüketime bakış açısı geleneksel olarak tanımlayanlara oranla modern değerlere daha uygundur. Çünkü modern toplum diğer pek çok değeri değiştirdiği ve

yeni değerler oluşturduğu gibi tüketime dair de yeni değerler oluşturmuştur. Geleneksel toplumlarda var olan kanaatkârlık, sabır ve tasarrufa dair pek çok düşüncenin ve söylemin değerini kaybettiğini ve yerini modern dünyaya ait söylemlere bıraktığı görülmektedir. Örneğin geleneksel toplumlarda kullanılan ve önemli işlevleri olan pek çok atasözü, modern dünya için işlevsiz ve değersiz hale gelmiş durumdadır. “Ayağımı yorganına göre uzat.”, “Damlaya damlaya göl olur.” ve “Kanaat etmekten hiç kimse ölmemiştir, hırs besleyerek hiç kimse padişah olmamıştır.” gibi tasarruf ve kanaatkârlık ile ilgili atasözleri günümüz modern dünyasında çok karşılık bulamamaktadır. Modern değerler daha fazla çalışmayı, daha fazlasını elde etmeyi ve daha çok tüketmeyi teşvik etmektedir. Örneğin ülkemizde bireylerin sahip oldukları kredi kartları ve bankalara olan borçları bunun en güzel örneğini oluşturur.

Tüketim alışkanlıklarının cinsiyete göre de değiştiği gözlenmiştir. Kadınların ve erkeklerin tüketim alışkanlıkları büyük oranda toplumsal cinsiyet rolleri ile şekillenmektedir. Buna göre erkekler evin geçiminden sorumlu birey olarak görülüp bu şekilde yetiştirilmektedir. Dolayısıyla kadınlara nazaran tüketimden ziyade tasarrufa meyilli oldukları söylenebilir. Tüketim davranışının ise daha çok kadınların bir özelliği olduğu düşünülmektedir. Bu nedendir ki tüketime dair söylemler genellikle kadınlara hitap etmektedir.

Tablo 80: Cinsiyet ile İdeal Tüketim Tanımı Arasında İlişki

		İdeal tüketim alışkanlığı			Toplam
		İnsanın parası varsa dilediği gibi harcamalı	Parası olsa dahi tasarruflu olmalı	Cevap yok	
Cinsiyet	Kız	106	496	5	607
		17,5%	81,7%	,8%	100,0%
		67,1%	60,9%	41,7%	61,6%
	Erkek	10,8%	50,4%	,5%	61,6%
		52	319	7	378
		13,8%	84,4%	1,9%	100,0%
Toplam		32,9%	39,1%	58,3%	38,4%
		5,3%	32,4%	,7%	38,4%
		158	815	12	985
		16,0%	82,7%	1,2%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		16,0%	82,7%	1,2%	100,0%

$$X^2=4,218 \quad sd=2 \quad p< 0,05$$

Tablo 80'e göre, “İnsanın parası varsa dilediği gibi harcamalı düşüncesi kızlarda %17,5, erkeklerde ise %13,8 oranındadır. Benzer şekilde “Parası olsa dahi tasarruflu olmalı.” düşüncesi kızlarda %81,7, erkeklerde %84,4 oranında olmuştur. Erkeklerin kızlara oranla tasarrufa daha meyilli oldukları söylenebilir. Kadını erkeğe oranla daha fazla tüketmeye yönelten konuların başında mutlak güzellik kaygısı gelmektedir. Bir yandan daha fazla beğenilme arzusu, diğer yandan ise toplum tarafından kadın

estetiğine verilen önemin kadın üzerinde yaratmış olduğu baskı, onu güzelliği için daha fazla tüketmeye sevk etmektedir. Kadının tüketim alışkanlıklarını belirleyen en önemli unsurlardan biri de kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, reklam aracılığıyla tüketimi teşvik ederken, kadından oldukça fazla faydalanmaktadır. Şık, bakımlı ve albenili kadın günümüzde güçlü ve modern olarak gösterilmektedir. Böylece kadın tüketime daha çok yönlendirilmektedir.

Örneklemin tüketim ve tasarruf tutumlarının, yaşam alanının toplumsal yapısına göre değişiklik gösterdiği de gözlenmiştir.

Tablo 81: Yaşanılan Yer ile İdeal Tüketim Tanımı Arasında İlişki

Yaşanılan yer	İdeal tüketim alışkanlığı	İdeal tüketim alışkanlığı			Toplam
		İnsanın parası varsa dilediği gibi harcamalı	Parası olsa dahi tasarruflu olmalı	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	71	305	2	378
		18,8%	80,7%	,5%	100,0%
		44,9%	37,4%	16,7%	38,4%
	Şehir	68	358	9	435
		15,6%	82,3%	2,1%	100,0%
		43,0%	43,9%	75,0%	44,2%
	İlçe-Kasaba	11	65	0	76
		14,5%	85,5%	,0%	100,0%
		7,0%	8,0%	,0%	7,7%
	Köy	7	85	1	93
		7,5%	91,4%	1,1%	100,0%
		4,4%	10,4%	8,3%	9,4%
Cevap yok	7	8,6%	,1%	9,4%	
	1	2	0	3	
	33,3%	66,7%	,0%	100,0%	
Toplam	158	815	12	985	
	16,0%	82,7%	1,2%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	16,0%	82,7%	1,2%	100,0%	

$$X^2=12,941 \quad sd=8 \quad p<0,05$$

Modern yaşamın ve modern değerlerin en kolay gözlenebileceği yerler kentlerdir. Kent ve kent yaşamı daha çok modernlik, kırsal alanlar ise daha çok geleneksellik ekseninde devam eden yaşamları içerisinde barındırır. Dolayısıyla modern dünyanın değerlerinden olan tüketim, daha çok kentlere ait bir olgu olarak görülmektedir. Aynı zamanda kentlerin sahip olduğu yoğunluk, tüketime dair seçeneklerin kentlerde daha fazla ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bireylerin yaşamlarını geçirdikleri yerler, onların tüketim alışkanlıklarını da etkilemekte ve şekillendirmektedir. Köy yaşamının birçok ihtiyacı ise, köyün kendisi tarafından karşılanmaktadır. Köyde işbölümünün ve uzmanlaşmanın olmayışı, hemen hemen bütün gereksinimlerini kendileri karşılama yeteneğine sahip olmalarını sağlamaktadır. Bu durum, tasarruflu olmayı bir değer haline getirmektedir.

Örneğin, araştırmaya katılanlar içinde “İnsanın parası varsa dilediği gibi harcamalı.” diyenlerin oranı yaşamının büyük çoğunluğunu köyde geçirenlerden büyük

kentte geçirenlere doğru gidildikçe artmakta; “Parası olsa dahi tasarruflu olmalı.” diyenlerin oranı yaşamının büyük çoğunluğunu köyde geçirenlerden büyük kentte geçirenlere doğru gidildikçe azalmaktadır. Bu veriler yaşanan yerin bireylerin değerleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Modernizmle beraber bireyciliğin artması bireysel ve toplumsal alanda pek çok olumsuzluğun yaşanmasına neden olmuştur. Bireyciliğin artması sonucu yaşanan problemlerden biri çeşitli toplumsal değerlerin aşınması sonucu toplumun bütünlüğüne olan olumsuz etkileridir. Bu olumsuz etkilerin başında da modern dünyada bireylerin yalnızlaşması sonucu güven duygusunun azalması ve modern dünyada bireyin yaşadığı risklerin artması gelmektedir. Geleneksel toplumların cemaat tipi toplumsal yapısı kendisini içinde yaşadığı grupların bir parçası olarak hisseden ve güven – risk problemi yaşamayan birey, modern toplumlarla birlikte cemiyet tarzı toplumsal yapısı içinde bireyselleşmiş ve dolayısıyla yalnızlaşmıştır. Bunun sonucunda maruz kaldığı risk ve risk faktörleri de artmıştır. Bu bakımdan modernleşmeyi ve modernizm sonucu oluşan değer değişimini güven–risk bağlamında da ele almak gerekmektedir.

5.2.1.2.2. Güven-Risk Bağlamında Modernleşme

Modern dünyanın temel dinamiğini oluşturan Aydınlanma düşüncesi ile insanoğlu aklın, bilimin ve teknolojinin önderliğinde dünya üzerindeki kontrolünün daha da artacağını ve bu yolla daha da özgürleşeceğini düşünmüştür. Ancak bu gelişmelerle elde ettiği özgürlükler bireyleri bambaşka sorunlarla korunaksız bir şekilde karşı karşıya bırakmıştır (Bozkurt, 2000: 187, 1929). Hızlı değişimler sonucu artan belirsizlik, işsizlik ve eşitsizlik, bireyselleşme ve yalnızlık, mutsuzluk ve umuda yolculuk, bozulan fiziksel ve ruhsal sağlık, doğal dengesi bozulan ekoloji ve küreselleşen şiddet ve terör olayları modern çağın bireyinin yüz yüze kaldığı ve baş etmek durumunda olduğu temel sorunlardır (Şentürk, 2011: 719). Bireyin karşı karşıya kaldığı bu sorunların niteliği, aynı zamanda bireyler arası ilişkileri de derinden etkilemekte ve aşındırmaktadır.

Toplumsal yaşamda ilişkilerin uzun süreli olması, daha güçlü bağların kurulmasına olanak verir. Ancak modern çağın yapısında meydana gelen “sürekli kurumsal değişimler” bireylerarası ilişkileri aşındırmakta; bu durum geçici, zayıf, sadakatten ve güvenden yoksun bir toplum yapısının ve ilişki biçimlerinin ortaya

çıkmasına neden olmaktadır. İkinci kapitalizm olarak da nitelendirebileceğimiz bilişim çağının ekonomik ve sosyo-kültürel düzeninin bir parçası olarak birey; sürekli hareket etmesi, yenilikçi olması ve değişime ayak uydurabilmesi ve bu değişiklikler karşısında uyumlu olması yönündeki yaptırımlarla karşı karşıya bırakılarak zaman ve mekân duygusundan uzaklaştırılmakta ve giderek yalnızlaştırılmaktadır. Bu nedenle belirsizlik, risk, güvensizlik gibi kavramlar, içerisinde bulunduğumuz çağı geleneksel toplumlardan ayıran ve modern toplumun bireyinin içerisinde bulunduğu ruh durumunu açıklayan nitelikler haline almıştır.

Giddens'a göre, modern toplumları tehlike, güvensizlik ve risk gibi kavramlarla betimlemek, modern öncesi geleneksel ortamların daha sıkıntısız ve psikolojik anlamda daha sıcak olduğunu ifade etmek anlamına gelmemektedir. Elbette ki modern öncesi geleneksel toplumların ontolojik güvensizlik düzeyleri azımsanamayacak derecededir. Ancak modern toplumlarda ontolojik güven bağlamında zaman-uzam uzaklaşması düzeyi geleneksel toplumlara kıyasla daha yüksektir. Geleneksel toplumdaki risk unsurları; doğal felâketler, bulaşıcı hastalıklar, doğumlarda gerçekleşen kadın ve çocuk ölümleri gibi daha çok fiziki ortamın egemenliği altındadır. Öte yandan bu toplumlarda zaman-uzam bağlamında istikrarlı bir şekilde düzenlemeler yapan sistemler vardır. Bunlar, zaman-uzam aralığı boyunca süren istikrarlaştırıcı, dostça ve yakın ilişkileri sağlayan akrabalık ilişkileri; ontolojik güvenliğin odak noktasını oluşturan yöresellik veya yerellik; olay ve durumlarla ilgili denemelere güvenilirlik enjekte ederek güvenlik duygusu yaratan dinsel kozmoloji ve yineleme mantığı ile yönetilen rutinin ifade ettiği gelenektir. Geleneksel yaşamda ifa edilen rutin etkinliklerin anlamı ise ritüel ile olan bağlantısında yer alır. Ritüel gündelik yaşamın pratiklerine bir ayin niteliği katarak geçmiş ile geleceği birbirine bağlar ve bu yolla ontolojik güvenliğe katkı sağlar (1998: 99-108). Bu bağlamda, modern dünya bu güvenlik tamponlarından yoksundur. Yerellik, küresellik içerisinde anlam kaybına uğramış, akrabalık ilişkilerinin anlamı çekirdek aile kavramı içerisinde erimiş ve toplumsal yaşamın kurumlarında ve değerlerinde meydana gelen değişmelerle gelenek etkisini yitirmiştir. Böylece yenedünya düzeninin süreksizlikleri içerisinde güven ve güvensizlik kavramlarının da anlamı değişerek bu kavramlara özgürlük, belirsizlik, risk ve kaygı gibi yeni kavramlar eklenmiştir. Geleneksel toplum tipindeki ontolojik güven duygusu modern toplumların

yalnızlaştırıcı ve yabancılaştırıcı etkileri ile yerini güvensizliğe ve imal edilmiş risk unsurlarına bırakmıştır.

Herhangi bir grubun veya topluluğun işleyişini daha güvenli bir hale getiren kayganlaştırıcı bir madde olarak nitelendirilen mutlak güven duygusu (Fukuyama, 2009: 34), modernitenin temel karakteristiği olarak yerini şüpheciliğe ve güvensizliğe bırakmıştır (Giddens, 2010: 45). Çağdaş toplumsal hayatın hızlı ve geçici dokunuşları beraberinde bireyleri; arkadaşlık ilişkilerinde, komşuluk ilişkilerinde ve toplumsal hayatın diğer bütün alanlarında kayıtsız davranmaya ve başkalarına karşı sürekli olarak temkinli olmaya sevk ederek güven duygularını da silip süpürmektedir. Nitekim bu durum modern toplumları geleneksel toplumlardan ayıran toplumsal ilişkilerin kısalığı ve seyrekliği özelliği ile örtüşmektedir (Simmel, 2000: 175). Modern çağın temel duyguları olan kaygı ve belirsizlik ise bu çağda sosyal hayatın bütün alanlarına sızan; yetersizlik duyma, özgüvensizlik, baş etme yetisinden yoksunluk olarak nitelendirilen güvensizlik duygusunun derin bir şekilde hissedilmesidir (Occihionero, 1997: 435; Bakırcıoğlu, 2012: 408). Modern çağda güvensizlik ve belirsizliği besleyen en önemli etmen risk faktörüdür.

Modern çağın insanı, teknolojiye ve bilimsel bilgide gösterdiği ilerlemeye paralel olarak son derece yüksek ve konforlu bir yaşam standardına kavuşmuştur. Ancak geline bu nokta bireyi ekonomik, sosyal ve siyasal risklerle yaşama zorunluluğunda bırakmıştır (Şentürk, 2011: 719). Kendine has bir doğası olan risk kavramı (Adam vd., 2002: 2) Rönesans İtalyancasındaki “risicare” “cesaret etme” kelimesinden gelmektedir (Sennett, 2011: 84). Dünyanın çeşitli yerlerine giderek keşifler yapan Batılı kâşifler tarafından kullanılan kavram zamanla anlam genişlemesine uğramıştır. Mekânsal boyutta kullanılan kavramın bankacılık ve yatırım alanlarında da kullanılması ile zaman düzlemine taşınmıştır. Daha sonra belirsizlik gösteren durumları da ifade ederek daha geniş bir anlam kazanmıştır (Giddens, 2000: 36). Günümüzde ise yaşamın neredeyse ayrılmaz bir parçası haline gelen kavram, modern dünyada bireyi çevrelemiştir. Modern dünyada birey, anne karnından itibaren etrafını saran ve evde, çarşıda, okulda, uyurken kısacası hayatının her alanında onu yalnız bırakmayan risklerle yan yana yaşamak zorundadır. Bu riskler geleneksel toplumlarda yaşanan risklerinden farklı olarak Sanayi Devrimi ile başlayan ve özellikle teknolojiye ve bilimsel bilgideki

ilerlemelerle en üst düzeye ulaşan ve insan tarafından “imal edilmiş” yeni risk parametreleridir.

Güç ve modernite açısından, risk ve teknoloji arasında doğrudan bir ilişki vardır (Adam vd., 2002: 81). Teknolojide ve bilimsel bilgidaki ilerlemelerle insanlığın kat ettiği geri döndürülemez süreç göz önüne alındığında düşük olasılıklı ancak büyük etkili riskler en aza indirilebilse bile artık ortadan kaldırılmaları mümkün değildir. Denilebilir ki dünyadaki bütün nükleer silahlar ve yerine eşdeğerdeki olası diğer yıkıcı tüm etkiler yok edilse bile küresel anlamda risk faktörü ortadan kalkmış olamaz (Giddens, 1998: 129). Öyle ki teknolojinin meydana getirmiş olduğu değişimler ve yenilikler insan hayatın her alanına nüfuz etmiş ve neredeyse bireyleri kendisine mahkûm etmiştir.

Modern çağ, geleneksel toplumlardan farklı olarak nükleer silahlanma ve diğer yıkıcı etkilerin dışında yeni risk parametreleri ile yüklüdür. Ekolojik dengenin bozulması ve küresel ısınma, küresel ölçekte eşitsiz gelir dağılımı, işsizlik ve yoksulluk, şiddet ve terör olayları, kitle iletişim araçları ve internetin olumsuz etkileri ve bütün bu unsurların etkisiyle bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığının bozulması, bireye her an yüksek risk altında olduğunu hissettirerek onun ontolojik güven duygusunu aşındırmakta ve kaygıya neden olmaktadır. Bireylerin içerisinde bulunduğu bu güvensizlik ve kaygı durumunun en önemli muhatabının gençlik olduğunu ifade edebiliriz. Gençler her toplumda ve her çağda zorluklarla karşılaşmış ve bu zorluklarla baş etmek durumunda kalmıştır. Ancak geleneksel toplumlarda gencin baş etmek durumunda kaldığı sorunlar, modern çağda giderek karmaşık bir niteliğe dönüşmüş ve yerini yeni risk unsurlarına bırakmıştır. Artık bu yenedünyada genç bireyler daha fazla risk faktörü ile yaşamak zorunda kalmıştır. Üniversite gençliği ise bulunduğu konum itibarı ile bu anlamda üzerinde durulması gereken bir öneme sahiptir.

Üniversite gençliğinin toplumun en duyarlı ve dinamik kesimi olması bakımından, bir yandan dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümler diğer yandan ise ülkenin içerisinde bulunduğu sosyo-kültürel ve ekonomik durum onları fazlasıyla etkilemekte (Bayhan, 1997: 241) ve birçok risk unsuru ile karşı karşıya bırakmaktadır. Nitekim araştırmaya katılanların birey ve toplum açısından gördükleri en büyük riskler, günümüz dünyasında bireyleri ve toplumları tehdit eden en önemli risk faktörleridir. Eşitsiz gelir dağılımı ve işsizlik bu sorunların başında gelmektedir.

Giddens'a göre, tarafsız bir şekilde gelişmeyen küreselleşme, sonuçları bakımından da tamamen olumlu olarak nitelendirilemeyecek bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşmeye karşı geliştirilen bu olumsuz bakış açısı, dünyada gelir dağılımında belirgin bir eşitsizliğe neden olmaktadır (2000: 27). Bu eşitsizliğin en somut ifadesi ise işsizlik sorunudur. Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de işsizlik, birçok bireyin neredeyse kaçamayacağı kaderi haline gelmiştir. Nitekim TÜİK verilerine göre, Türkiye genelinde 15 yaş ve daha yukarı yaştakilerde işsiz sayısı 2016 yılı Ocak döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 31 bin kişi artmış ve 3 milyon 290 bin kişiye ulaşmıştır. Buna göre 2016 yılının işsizlik oranı %11,1'dir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21570>). Bu bağlamda, işsizlik sorunu üniversite gençliği için de ayrı bir anlam ifade etmektedir. Üniversiteye hazırlanan genç bireyin en büyük amacı iyi bir iş bulabilmek ve bu yolla iyi bir yaşam standardına ulaşabilmektir. Ancak işsizlik, üniversiteye gelen genç bireyin en büyük kaygısı haline dönüşmektedir. Nitekim bu düşüncenin araştırma tarafından elde edilen veriler yoluyla da desteklendiği gözlenmektedir. Tablo 82'de görüldüğü gibi, örneklemin genelinin birey ve toplum açısından gördüğü en büyük risk hem birinci sınıflarda hem de son sınıflarda işsizlik ve eşitsizliktir. Ancak bu kaygının birinci sınıflarda (%28,4) son sınıflardan daha yüksek olduğu (%24,7) gözlenmektedir. Bu oranın birinci sınıflarda daha yüksek olmasının nedeninin, öğrencinin bu sorunu daha çok kendi sorunu olarak görmesinden ve bu nedenle daha fazla içselleştirmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Buna karşın son sınıfa gelen genç bireyin dünyada ve çevresinde olup bitenlere karşı duyarlılığı daha fazla gelişmekte ve bu durum genci kaygıya ve umutsuzluğa sevk etmektedir. Ancak son sınıflarda da en yüksek oran yine işsizliktir.

Üniversite öğrencisinin işsizliğe ilişkin yaklaşımı, Mütevelliioğlu vd. tarafından yapılan bir araştırma tarafından da doğrulanmaktadır. Akdeniz Üniversitesinde 850 öğrenciye uygulanan bu araştırmaya göre, gençlerin ancak üçte birinden azı üniversiteyi bitirince çok zorlanmadan beklentilerine uygun bir iş bulabileceğini ummaktadır. Öğrencilerin %46'sı bu kanıyı paylaşmadığını, %22'lik bölümü de kararsız olduğunu ifade etmiştir (2010: 219).

Tablo 82: Sınıf İle Risk Algısı Arasındaki İlişki

	Birey ve toplum yaşantısı açısından görülen en büyük risk							Toplam	
	Dengesiz bozulan ekolojik çevre	İşsizlik ve eşitsizlik	Küreselleşen şiddet ve terör olayları	Bireyselleşme ve yalnızlaşma	Sürekli değişimlerin getirdiği belirsizlik ve güvensizlik	Risk görmüyorum	Cevap yok		
Sınıf	1.Sınıf	49	143	124	94	82	6	5	503
		9,7%	28,4%	24,7%	18,7%	16,3%	1,2%	1,0%	100,0%
		49,5%	54,6%	51,7%	50,0%	47,4%	50,0%	45,5%	51,1%
		5,0%	14,5%	12,6%	9,5%	8,3%	,6%	,5%	51,1%
Son sınıf		50	119	116	94	91	6	6	482
		10,4%	24,7%	24,1%	19,5%	18,9%	1,2%	1,2%	100,0%
		50,5%	45,4%	48,3%	50,0%	52,6%	50,0%	54,5%	48,9%
		5,1%	12,1%	11,8%	9,5%	9,2%	,6%	,6%	48,9%
Toplam		99	262	240	188	173	12	11	985
		10,1%	26,6%	24,4%	19,1%	17,6%	1,2%	1,1%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		10,1%	26,6%	24,4%	19,1%	17,6%	1,2%	1,1%	100,0%

$$X^2=2,588 \quad sd=6 \quad p < 0,05$$

Örnekleme, işsizlik ve eşitsizlikten sonra birey ve toplum için en büyük risk olarak küreselleşen terör ve şiddet olaylarını görmektedir. Nitekim üniversiteli kesimin, dünyada ve ülkemizde yaşanan terör ve çeşitli nedenlere dayanan şiddet olaylarına karşı oldukça duyarlı olduğu gözlenmektedir. Ancak küçük bir farkla da olsa son sınıfta bu eğilimin oranında azalma görülmüştür. Son sınıfta işsizlik ve eşitsizlik ile terör ve şiddet olaylarını en büyük risk olarak görme eğiliminin azalmasına karşın, psikolojik faktörlere dayalı risk oranlarında belirgin bir yükselme gözlenmiştir. Bireylerin kaygılarının ve risk algılarının; bireyselleşme, yalnızlık ve güvensizlik gibi soyut bir niteliğe büründüğü ve öğrencilerin daha fazla kendilerine yöneldiği görülmektedir. Örneğin; gencin iyi bir iş bulamama ve toplumda iyi bir statü elde edememe kaygısı yalnızlık ve güvensizlik duygusuna dönüşmekte ve bu durum onun giderek bireyselleşmesine yol açmaktadır. Nitekim tablo 82’de sürekli değişimlerin getirdiği belirsizlik ve güvensizliğe dair risk algısı oranının birinci sınıflarda %16,3 iken, son sınıflarda %18,9’a yükseldiği gözlenmiştir. Öte yandan birinci sınıflarda bireyselleşme ve yalnızlaşma oranının %18,7 olmasına karşın, son sınıfta bu oranın %19,5’e yükselmesi de bu düşüncüyü en iyi şekilde desteklemektedir. Uzun ve zorlu bir hazırlık döneminden geçerek üniversiteye yerleşen genç birey, bir şeyleri başarmış olmanın da verdiği hazla artık hayata hazır olduğunu ve geleceğini önemli ölçüde güvence altına aldığını düşünmektedir. Ancak son sınıfa doğru gencin fiziksel, ruhsal ve zihinsel anlamda belirli bir olgunluğa erişmiş

olması, kendisinde belirli hakları da görmeye başlamasına da yol açmaktadır. Böylece genç birey toplumdaki kendisine düşen payı talep ederek yetişkin statüsü verilmesinin beklentisi içerisine girmektedir. Bu beklentiye karşılık, iş bulamama kaygısı ve mezun olduktan sonra içerisinde bulunduğu topluma uyum sağlayamama endişesi giderek artmakta ve bu durum genç bireyde hayal kırıklığına, yalnızlık ve güvensizlik duygularına yol açmaktadır.

Gençlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik dönemi arasında kalan ve genç kitlenin hem bireysel hem de toplumsal alanda sorunlarla ve zorluklarla baş etmek durumunda kaldığı bir dönemdir. Gençler bir yandan toplum tarafından anlaşılmayı beklerken, diğer yandan birtakım beklentiler içerisine girmektedir. Bireylerin karşılaştığı bu zorluklar onların anomi ve yabancılaşma yaşamasına neden olmaktadır. Genel anlamda genç nüfus, toplum içerisinde kendilerine bir yetişkin statüsü verilmesi beklentisi içerisinde iken, üniversite öğrencilerinde bu durum daha farklı bir boyut kazanmaktadır. Üniversite eğitimi alan genç bireylerin anomi ve yabancılaşma düzeylerinin azımsanamayacak derece yüksek oluşu yapılan çeşitli araştırmalar tarafından da doğrulanmaktadır. Bu bağlamda, “Vehbi Bayhan’ın Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma” (1997) adlı çalışması oldukça dikkat çekicidir. İnönü Üniversitesi öğrencilerine uygulanan çalışmada elde edilen sonuçlara göre öğrenciler yüksek düzeyde bireysel ve toplumsal anomi ve yabancılaşma yaşamaktadır. Öğrencilerin psikolojik açıdan kendilerine yabancılaşmalarını ve anomik durumlarını test etme amacına yönelik; gelecek korkusu, kendine güvensizlik, intihar ve uyuşturucu madde kullanımı düşüncesi, kaygı düzeyi, öfke ve düşmanlık duygusu düzeyi, kendini değersiz hissetme düzeyi gibi kriterlerin esas alındığı bir ölçek uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre, örneklemin %98,9’unda orta düzeyde, %1,1’inde ise yüksek düzeyde bireysel anomi ve yabancılaşma durumu gözlenmiştir. Öte yandan sosyal alanda anomi ve yabancılaşma düzeylerini saptamaya yönelik olarak uygulanan ölçekte ise, öğrencilerin toplumda anlamsızlık, normsuzluk ve güçsüzlük duyması bağlamında kriterler esas alınmıştır. Bu ölçekten elde edilen verilere göre gençlerin %78,4’ü orta düzeyde %21,3’ü ise yüksek düzeyde bireysel anomi ve yabancılaşma yaşamaktadır.

Cinsiyet bağımsız değişkenine göre; birey ve toplum açısından en büyük risk faktörü oranları örneklemin geneline paralel bir görünüm arz etmektedir. Ancak kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin risk algıları arasında oldukça belirgin farklılıklar

mevcuttur. Buna göre hem kız öğrencilerin hem de erkek öğrencilerin birey ve toplum açısından gördüğü en büyük risk faktörü işsizlik ve eşitsizlik olmasına karşın erkek öğrencilerde bu kaygının daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu oran kız öğrencilerde %25,4 iken, erkek öğrencilerde %28,6'dır. Toplumsal yaşamda kadına ve erkeğe tanımlanan cinsiyet rolleri, bu cinsiyetlere ilişkin birtakım zorunlulukları da beraberinde getirmektedir. İşsizlik ve eşitsizliğe ilişkin risk algısında, kadın ve erkek arasında ortaya çıkan bu farklılık, yapısal işlevselci model tarafından düzenin devamı olarak da yorumlanmaktadır.

Yapısal işlevselci görüşe göre aile kurumu toplumsal düzenin temel güvencesi ve toplumsal dengenin temel unsurudur. Parsons'a göre, bu düzenin sağlanması ve sürekliliğinin devamı için cinsiyet farklılaşması şarttır. Aile üyeleri tanımlanmış rol beklentilerine göre hareket etmelidir. Buna göre erkek araçsal rolü kadın ise dışavurumsal rolü üstlenmelidir. Bu roller kadının ve erkeğin biyolojik farklılıkları temelinde kültürel olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyet rolleri toplumdan topluma ya da aynı toplum içerisinde kimi zaman değişiklikler gösterse de barındırdığı öz aynı kalmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, erkeklerden güçlü olmaları ve ailelerini geçindirmeleri; kadınlardan ise evi çekip çevirmeleri, sabırlı ve anlayışlı olmaları ve insan ilişkilerini düzenlemeleri beklenmektedir (Günay ve Bener, 2011: 159). Dolayısıyla toplumun kendisinden beklentilerine yönelik olarak erkek işsizliği daha çok önemsemektedir. Bu bağlamda, yapısal işlevselci modelin toplumsal cinsiyet farklılaşması zemininde ileri sürdüğü bu düşünce örneklemin cinsiyetlere göre işsizliğe bakış açısını ortaya koyan tablo 83 sonuçları ile örtüşmektedir.

Tablo 83: Cinsiyet ile Risk Algısı Arasındaki İlişki

	Birey ve toplum yaşantısı açısından görülen büyük risk							Toplam
	Dengesini bozulan ekolojik çevre	İşsizlik ve eşitsizlik	Küreselleşen şiddet ve terör olayları	Bireyselleşme ve yalnızlaşma	Sürekli değişimlerin getirdiği belirsizlik ve güvensizlik	Risk görmüyorum	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	57	154	150	119	119	5	3	607
	9,4%	25,4%	24,7%	19,6%	19,6%	,8%	,5%	100,0%
	57,6%	58,8%	62,5%	63,3%	68,8%	41,7%	27,3%	61,6%
	5,8%	15,6%	15,2%	12,1%	12,1%	,5%	,3%	61,6%
Erkek	42	108	90	69	54	7	8	378
	11,1%	28,6%	23,8%	18,3%	14,3%	1,9%	2,1%	100,0%
	42,4%	41,2%	37,5%	36,7%	31,2%	58,3%	72,7%	38,4%
	4,3%	11,0%	9,1%	7,0%	5,5%	,7%	,8%	38,4%
Toplam	99	262	240	188	173	12	11	985
	10,1%	26,6%	24,4%	19,1%	17,6%	1,2%	1,1%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	10,1%	26,6%	24,4%	19,1%	17,6%	1,2%	1,1%	100,0%

$$X^2=13,146 \quad sd=6 \quad p<0,05$$

Kadın ile erkek arasındaki biyolojik temelli farklılıklar, meydana gelen toplumsal olayları farklı algılamalarına neden olmaktadır. Kadının narin ve kırılğan doğası için şiddet başlıca tehdit unsurudur. Bu nedenle küreselleşen şiddete ve teröre karşı daha hassas bir tutum sergilemesi beklenebilir. Bu düşüncenin araştırmada elde edilen sonuçlar tarafından da desteklendiği gözlenmektedir. Tablo 83'e göre, küreselleşen şiddet ve terör olayları kadınlar tarafından daha fazla risk unsuru olarak görülmektedir. Erkek öğrencilerde bu oran %23,8 iken kız öğrencilerde %24,7'ye yükselmiştir. Öte yandan kadının duygusal ve hassas kişilik yapısı, toplumsal değişim ve dönüşümlerin meydana getirdiği belirsizliklerden de daha fazla etkilenmesine ve bu durumu daha fazla risk unsuru olarak algılamasına neden olmaktadır. Bu durumda kadının daha fazla güvenlik ihtiyacının olduğu ifade edebilir. Dolayısıyla kadın daha çabuk güvensizlik duygusuna kapılabilmekte ve aynı zamanda bu durumu risk unsuru olarak algılayabilmektedir. Nitekim erkek öğrencilerin %14,3'ünün belirsizlik ve güvensizliği en büyük risk olarak belirtmesine karşın kız öğrencilerde bu oran %19,6'dır. Erkeğin mantıksal ve rasyonel düşünce yapısına sahip oluşunun, bireyselleşmeyi ve yalnızlaşmayı düşük oranda risk unsuru olarak görmesinde etkili olduğu da belirtilebilir. Tabloya göre de erkek öğrenciler %18,3 oranında bireyselleşme ve yalnızlaşmayı en büyük risk unsuru olarak görmekte iken kız öğrencilerde bu oran %19,6'dır. Bu sonuçlar çeşitli araştırmalarda elde edilen veriler tarafından da desteklenmektedir.

Bayhan'ın üniversite öğrencilerindeki anomi ve yabancılaşma üzerine yapmış olduğu çalışmada; kız öğrenciler %28,8 ve erkek öğrenciler %17,3 oranında yüksek düzeyde anomi ve yabancılaşma davranışına sahiptir. Toplumsal cinsiyet farklılaşmasından kaynaklanan farklı sosyalleşme düzeylerinin bir sonucu olarak, genç kızlar toplumda daha pasif yetiştirilmektedir. Dolayısıyla genç kızların toplumsal alanda erkeklere kıyasla geri planda olmaları anomi ve yabancılaşma davranışlarına etki etmektedir (1997: 3222). Buna karşın erkek öğrencilerin toplumsal yaşamda daha aktif yetiştirilmeleri, sosyal ilişki ağlarının da daha geniş olmasına neden olmaktadır. Bu durumun, erkeklerin çevresinde ve dünyada olup bitenlere karşı daha duyarlı olmalarına neden olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim tabloda kız öğrencilerin %9,4'ü dengesi bozulan ekolojik çevreyi en büyük risk olarak algılamakta, erkek öğrencilerin %11,1'i bu algıya sahiptir.

Bireyin yaşamını sürdürdüğü yer, onun dünyayı algılama ve yorumlama biçimini belirleyen temel etmenlerden biridir. Kır ve kent yaşamı arasındaki fiziksel ve sosyo-kültürel farklılıklar bireylerin toplumsal yaşam içerisindeki önceliklerini belirlemektedir. Modern yaşamı temsil eden kentin hareketli ve karmaşık yapısının, kır yaşamının sakin ve dingin yapısından farklı dinamiklere sahip oluşu; bireylerin değerleri, tutumları, beklentileri ve kaygıları üzerinde de etkilidir. Nitekim araştırmada da bu düşünceye ait bulguları gözlemlemekteyiz. Tablo 84'e göre, örneklemin yaşadığı yer ile birey ve toplum açısından gördüğü en büyük risk faktörü arasında önemli bir ilişki mevcuttur.

Tablo 84: Yaşanılan Yer İle Risk Algısı Arasındaki İlişki

		Birey ve toplum açısından görülen en büyük risk							Toplam
		Dengesiz bozulan ekolojik çevre	İşsizlik ve eşitsizlik	Küreselleşen şiddet ve terör olayları	Bireyselleşme ve yalnızlaşma	Sürekli değişimlerin getirdiği belirsizlik ve güvensizlik	Risk görmüyorum	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	40	100	107	73	53	4	1	378
		10,6%	26,5%	28,3%	19,3%	14,0%	1,1%	,3%	100,0%
		40,4%	38,2%	44,6%	38,8%	30,6%	33,3%	9,1%	38,4%
		4,1%	10,2%	10,9%	7,4%	5,4%	,4%	,1%	38,4%
	Şehir	39	112	99	83	92	4	6	435
		9,0%	25,7%	22,8%	19,1%	21,1%	,9%	1,4%	100,0%
		39,4%	42,7%	41,3%	44,1%	53,2%	33,3%	54,5%	44,2%
		4,0%	11,4%	10,1%	8,4%	9,3%	,4%	,6%	44,2%
	İlçe-Kasaba	5	23	13	16	12	4	3	76
		6,6%	30,3%	17,1%	21,1%	15,8%	5,3%	3,9%	100,0%
		5,1%	8,8%	5,4%	8,5%	6,9%	33,3%	27,3%	7,7%
		,5%	2,3%	1,3%	1,6%	1,2%	,4%	,3%	7,7%
Köy	14	27	21	15	16	0	0	93	
	15,1%	29,0%	22,6%	16,1%	17,2%	,0%	,0%	100,0%	
	14,1%	10,3%	8,8%	8,0%	9,2%	,0%	,0%	9,4%	
	1,4%	2,7%	2,1%	1,5%	1,6%	,0%	,0%	9,4%	
Cevap yok	1	0	0	1	0	0	1	3	
	33,3%	,0%	,0%	33,3%	,0%	,0%	33,3%	100,0%	
	1,0%	,0%	,0%	,5%	,0%	,0%	9,1%	,3%	
	,1%	,0%	,0%	,1%	,0%	,0%	,1%	,3%	
Toplam	99	262	240	188	173	12	11	985	
	10,1%	26,6%	24,4%	19,1%	17,6%	1,2%	1,1%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	10,1%	26,6%	24,4%	19,1%	17,6%	1,2%	1,1%	100,0%	

$$X^2=68,678 \quad sd=24 \quad p< 0,05$$

Yaşanılan yer bağımsız değişkenine göre örneklem için birey ve toplum açısından en büyük risk faktörleri işsizlik ve eşitsizlik ile küreselleşen şiddet ve terör olaylarıdır. Ancak kır ve kent arasında, bu oranlara ilişkin belirgin farklılıklar görülmektedir. İşsizlik ve eşitsizliği en büyük risk olarak görme oranı; şehirde %25,7 ve büyükşehirde %26,5 iken, köyde bu oran %29 ve ilçe-kasabada %30,3'tür. Kır ve kent

arasındaki bu belirgin ayrımın temel nedeninin, modern hayatı temsil eden kent ve büyük kentlerde, ihtisaslaşma ve işbölümü nedeniyle iş imkânlarının fazla oluşundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Özellikle tarım alanlarının giderek azalması ile birlikte kırsal yaşamda iş olanakları da daha kısıtlı bir hale gelmiştir. Bu durum kırsal kesimde yaşayan bireylerde daha fazla kaygı ve endişeye yol açmaktadır. Buna karşın küreselleşen şiddet ve terör olayları ise büyük kentte yaşayan bireylerde kırsal kesimde yaşayan bireylere oranla daha fazla kaygı unsuru teşkil etmektedir. Modern toplumun bireyinin farkındalık düzeyini arttıran en önemli unsurlardan biri eğitimidir. Eğitim modernizmin evrensel değerlerini aktarma yolu ile dünyada ve çevresinde olup bitenlere karşı daha duyarlı bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu farkındalık kimi zaman bireylerde kaygıya neden olabilmektedir. Nitekim araştırmaya göre küreselleşen şiddet ve terör olaylarının en büyük risk teşkil etme oranı köyde yaşayanlarda %22,6 iken, büyük şehirde bu oranın %28,3'e yükseldiğini görmekteyiz. Öte yandan şehirlerin dinamik yapısının ve ortaya çıkan belirsizliklerin, bireyin güvensizlik duygularını da körüklediğini ve bu durumun bireyi yalnızlaştırdığını gözlemlemekteyiz. Buna karşın, köy yaşamının duygu yüklü ve samimi ilişki biçimlerine dayanan cemaat yapısı ise, bireylerde aidiyet duygusunu perçinlemekte ve bireyin kendisini daha fazla güvende hissetmesine yol açmaktadır. Bu düşüncenin araştırma tarafından da doğrulandığı görülmektedir. Tablo 84'e göre, şehirde yaşayanların %19,1'i bireyselleşme ve yalnızlaşmayı en büyük risk olarak görürken, köyde yaşayanlarda bu oran %16,1'e düşmektedir. Sürekli değişimlerin meydana getirdiği belirsizlik oranlarına bakıldığında ise, şehirde yaşayanlarda bu oran %21,1 iken, köyde yaşayanlarda ise %17,2'dir.

Yaşanılan yer bağımsız değişkenine göre risk algısının oluşmasında en düşük orana sahip olan faktör, dengesi bozulan ekolojik çevredir. Ancak bu noktada, kır ve kent ayrımı arasında ciddi bir farklılık dikkati çekmektedir. Şehirde yaşayanların ekolojik çevrenin dengesinin bozulmasına ilişkin risk algısı %9 oranına sahip iken, köyde yaşamını sürdüren bireyler için bu algı oranı %15,1'dir. Bu durumu kırdaki ve kentte yaşayan bireylerin alışkanlıkları ile açıklamak mümkündür. Kentte yaşayan birey, endüstriyel bir ortamda yaşamının verdiği alışkanlıklara sahiptir. Her şeyi hazır tüketmeye ve sahip olmaya alışkın olması, onun ekolojik çevre ile ilgili daha az kaygı duymasına ve bu durumu daha az risk unsuru olarak görmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan kırdaki yaşayan birey ise, tükettiği birçok şeyi kendisi üretmekte ve ürettiği

şeylerin büyük bir kısmını ise doğadan karşılamaktadır. Bu nedenle ekolojik çevrenin dengesinin bozulmasına ilişkin ciddi bir risk algısına sahip olması beklenebilir bir tutumdur.

Modern toplumlarda “uzun vade yok” anlayışı güveni, sadakati ve bağlılığı aşındıran bir ilkedir (Sennett, 2011: 23). Sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçerken işin yapısı değişmiştir. Bireyler bir kez öğrendikten sonra aynı işi ömür boyu sürdüremeyip sürekli yeni iş arama ve yeni beceriler kazanma zorunluluğu ile karşılaşmaktadır (Bozkurt, 2001: 17). Böylece modern kurumsal yapılardaki değişmeye; kısa süreli, sözleşmeli ya da dönemlik işlerin ortaya çıkışının eşlik etmesi “uzun vade yok” anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Bu anlayış, güveni, sadakati ve karşılıklı bağlılığı aşındıran ve zamanla onu yok eden bir ilkedir. Sennett’in “karakter aşınması” olarak adlandırdığı (Sennett, 2011: 22-23) bu durum bireyleri birbirine bağlayan ve onları sürdürülebilir bir benlik duygusu ile donatan özelliklerin yıpranması anlamına gelmektedir. Yapmakta olduğu işin süreksizliği, her an yeni bir iş bulma ve yeni beceriler kazanma ihtimalinin olması bireyi tedirgin etmekte, bireyde güvensizliğe neden olmaktadır. Bireyin kendi yaşamına ilişkin bu belirsizliklerin sürekli hale gelmesi gelecek kaygısı yaşamasına da neden olmaktadır.

Geçmiş unutmama, şimdiki zamana önem vermeme ve gelecekte korkma eğilimi modern bireyin içerisinde bulunduğu ruh durumunu açıklamaktadır. Geleneğin etkisinden koparılan ve toplumsal sistemden kaynaklanan yapısal sorunlarla karşılaşan bireyin “şimdi”ye yüklediği anlamın da içi boşalmıştır. Bu belirsizlik durumu bireyi “şimdi”ye karşı anlık hazza ve zaafa yöneltmekte; olana inançsızlık ve umursamazlık, olacak olana karşı ise güvensizlik ile karşı karşıya bırakmaktadır. İşsizliğin kişisel olmaktan çıkıp yapısal bir problem haline geldiği günümüz modern toplumunda, bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri imkânsızdır. Bu durumda, arzu ve nesnelere anlık yarar sağlamak bireylere daha cazip gelmektedir (Bauman, 2011: 191-193). Özellikle gençler başta olmak üzere, günümüz bireylerinin karşı karşıya kaldığı en büyük risk faktörlerinden biri de gelecek kaygısıdır. Bireylerin gelecekte ve geleceğe dair yaşayabilecekleri düş kırıklıklarından korunmak amacıyla geliştirdikleri savunma mekanizması, onları yeni arayışlara ve yeni açmazlara doğru sürüklemektedir. Genç bireyler için geleceğin açmazlarından ve belirsizliklerinden korunabilmelerinin en önemli vasıtalarından biri eğitimidir.

Eğitim, bireyin kişiliğinin gelişmesine yardım eden ve onu esas alan, çocuğu ve genci yetişkin yaşamına hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışlar edinmesine yarayan bir süreçtir (Tezcan, 1981: 4). Bu yolla birey, geleceğe daha güvenle adım atmayı amaçlar. Üniversite eğitimi ise genç bireylere, gelecek kaygısı ile baş edebilmenin tek yolu gibi görünmekte ve bireylere geniş bir yelpaze sunmaktadır. Bu bağlamda, genel olarak araştırmanın örnekleminin geleceğinden oldukça umutlu olduğu gözlenmektedir. Tablo 85’de de görüldüğü gibi, genç bireylerin büyük çoğunluğu gelecekte kendisini iyi bir konumda görmektedir.

Tablo 85: Sınıf ile Gelecek Tasarımı Arasındaki İlişki

	Kendisini gelecekte gördüğü konum							Toplam
	Alanında kariyer sahibi	Mutlu bir aile sahibi	Ekonomik anlamda güçlü	Siyasi alanda söz sahibi	Dini konularda örnek bir kişi	Gelecekte ümitsiz değilim	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	232	143	32	16	41	30	9	503
	46,1%	28,4%	6,4%	3,2%	8,2%	6,0%	1,8%	100,0%
	56,9%	42,9%	57,1%	44,4%	61,2%	45,5%	47,4%	51,1%
	23,6%	14,5%	3,2%	1,6%	4,2%	3,0%	,9%	51,1%
Son sınıf	176	190	24	20	26	36	10	482
	36,5%	39,4%	5,0%	4,1%	5,4%	7,5%	2,1%	100,0%
	43,1%	57,1%	42,9%	55,6%	38,8%	54,5%	52,6%	48,9%
	17,9%	19,3%	2,4%	2,0%	2,6%	3,7%	1,0%	48,9%
Toplam	408	333	56	36	67	66	19	985
	41,4%	33,8%	5,7%	3,7%	6,8%	6,7%	1,9%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	41,4%	33,8%	5,7%	3,7%	6,8%	6,7%	1,9%	100,0%

$$X^2=19,425 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Üniversite eğitimi, nitelikli işgücü yetiştirmenin yanında bilgi ve teknoloji üretme, toplumu değiştirebilme ve bu değişimlere öncülük etme imkânını da genç bireylere sunmaktadır. Böylece bireyler toplumda söz sahibi olabilme ve alanında kariyer sahibi olma amacıyla üniversiteye girmeyi hedeflemektedir. Ancak bu amacın son sınıfa doğru azaldığı görülmektedir. Tablo 85’e göre, birinci sınıfta bu oran %46,1 iken, son sınıfta %36,5’e düşmektedir. Kariyer sahibi olmak genç birey için son sınıfta daha ütöpik görünmektedir. Bu düşüncüyü destekleyen en önemli sonuç ise gelecekte ümitsiz olma oranının son sınıfta daha yüksek olmasıdır. Nitekim birinci sınıfların %6,0’ı gelecekte ümitsiz olduğunu ifade ederken, son sınıfta bu oran %7,5’e yükselmiştir. Bu sonuç, bireylerin kariyer sahibi olma hayallerinin ve isteklerinin, umutsuzluk düzeyinin artmasına paralel olarak azaldığı anlamına gelmektedir.

Bir toplumun ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel durumunu anlamak ve değerlendirebilmek için o yapının en küçük birimi olan aile kurumuna bakmak

yeterlidir. Geleneksel toplum yapısını halen muhafaza eden Türk toplumu için de aile, oldukça önemli bir konumdadır. Bu nedenle evlilik, anne ve babalık gibi kavramlar toplumumuzda oldukça önemsenmektedir. Nitekim Türk toplum kültüründe, en önemli değerlerin başında gelen “devlet” ve “vatan” kavramları, anne ve baba ile ilişkilendirilerek “devlet baba” ve “anavatan” gibi kavramlarla anılmaktadır. Aileye atfedilen bu kutsallık, “yuva kurmak” ve “çocuk” sahibi olmak gibi değerlerle farklı bir boyut kazanmakta ve çocukların yetiştirilmesi esnasında da bu değerlere göre hareket edilmektedir (Şentürk, 2015: 13). Çocukların yetiştirilmesi sürecinde aileye verilen bu önemin, araştırma örnekleminin aile algısı tarafından da doğrulandığı görülmektedir. Örneklemin geleceğe ilişkin olarak mutlu bir aile kurma tasarımının oldukça güçlü olduğu aşikârdır. Özellikle son sınıfta, alanında kariyer sahibi olma tasarımının aksine aile tasarımının daha da güçlendiği gözlenmektedir. Bu oran birinci sınıfta %28,4 iken, son sınıfta %39,4’e yükselmiştir. Daha rasyonel düşünmeye başlayan genç bireyler için aile kurmak daha kolay bir yol gibi görünmektedir. Öte yandan, son sınıfta örneklemin umutsuzluk düzeyinin artması, onlar için aile ortamını sığınacak sıcak bir liman gibi görmelerine de neden olmaktadır. Ancak cinsiyet bağımsız değişkeni açısından değerlendirildiğinde, aileye ve aile kurmaya verilen önemin kız ve erkek öğrenciler arasında farklılıklar gösterdiği gözlenmiştir.

Toplumun kadına ve erkeğe yüklediği cinsiyet rolleri ve bu rollere ilişkin beklentiler, onların dünyayı ve olayları farklı algılamalarına ve değerlendirmelerine neden olmaktadır. Bu durum kadının ve erkeğin geleceğe dair beklentilerini de belirlemektedir. Ancak her toplumda olduğu gibi toplumumuzda da kadın olmanın maliyeti oldukça yüksektir. Bu nedenle kadın maruz kaldığı cinsiyet ayrımını aşabilmek için birtakım değerleri daha ön planda tutmakta ve geleceğini bu yönde tasarlamaktadır. Bu düşünce araştırma sonuçları tarafından da desteklenmektedir. Tablo 86’ya göre, kız öğrencilerin gelecekte mutlu bir aile sahibi olma isteğinin (%29,8), erkek öğrencilerden daha düşük olduğu (%40,2) görülmektedir. Bu durum kadının evliliğe yüklediği anlam ve evliliğe dair beklentilerinin, erkeğinkinden farklı olduğu anlamına gelmektedir. Toplumumuzda bir erkeğin evlenmesi, sosyal ilişki ağlarını hemen hemen etkilememektedir. Aksine toplumdaki statüsü daha da sağlamlaşmaktadır. Ancak kadın evlendiğinde aynı durum söz konusu değildir. Evli bir kadının ilk andan itibaren kısıtlamalarla karşı karşıya gelmektedir. Yüklendiği annelik rolü de yaşamına ve

geleceğine ilişkin isteklerinin ve beklentilerinin önüne geçmektedir. Dolayısıyla kadın, maruz kaldığı bu durumu aşabilmek için daha çok başarıya kanalize olmaktadır. Nitekim tabloda da kız öğrencilerin, gelecekte kendilerini alanında kariyer sahibi olarak görme oranının (%49,6), erkek öğrencilerden oldukça yüksek olduğu (%28,3) görülmektedir. Diğer taraftan kız öğrencilerin kariyer beklentisinin, geleceğe dair umut düzeyini de arttırması dikkat çekmektedir. Kız öğrencilerin umutsuzluk oranı %4,3 iken, erkek öğrencilerde bu oran %10,6'ya yükselmiştir.

Tablo 86: Cinsiyet İle Gelecek Tasarımı Arasındaki İlişki

	Kendisini gelecekte gördüğü konum							Toplam
	Alanında kariyer sahibi	Mutlu bir aile sahibi	Ekonomik anlamda güçlü	Siyasi alanda söz sahibi	Dini konularda örnek bir kişi	Gelecekte ümitli değilim	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	301	181	29	14	45	26	11	607
	49,6%	29,8%	4,8%	2,3%	7,4%	4,3%	1,8%	100,0%
	73,8%	54,4%	51,8%	38,9%	67,2%	39,4%	57,9%	61,6%
	30,6%	18,4%	2,9%	1,4%	4,6%	2,6%	1,1%	61,6%
Erkek	107	152	27	22	22	40	8	378
	28,3%	40,2%	7,1%	5,8%	5,8%	10,6%	2,1%	100,0%
	26,2%	45,6%	48,2%	61,1%	32,8%	60,6%	42,1%	38,4%
	10,9%	15,4%	2,7%	2,2%	2,2%	4,1%	,8%	38,4%
Toplam	408	333	56	36	67	66	19	985
	41,4%	33,8%	5,7%	3,7%	6,8%	6,7%	1,9%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	41,4%	33,8%	5,7%	3,7%	6,8%	6,7%	1,9%	100,0%

$$X^2=19,425 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Araştırmada toplumsal cinsiyet ayrımının, kadın ve erkeğin ekonomik, siyasi ve dini alandaki gelecek algısını da etkilediği ve değiştirdiği gözlenmiştir. Siyasetin ve siyasi konuların, toplum tarafından kadın için tanımlanmış rol alanının dışında tutulması, onu erkeğin sahip olduğu siyasi beceriden ve kaynaklardan da yoksun bırakmaktadır. Bu nedenle kadının kendisi ve geleceği ile ilgili siyasi bir tasarımının da olması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Öte yandan, evin geçimini sağlamak ve aile üyelerine bakmak gibi rol tanımlamaları da, erkeğe birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Bu nedenle de, erkek ekonomik anlamda güçlü bir gelecek tasavvuruna da sahiptir. Tablo 86' da görüldüğü gibi, kız öğrencilerin %4,8'i ekonomik anlamda güçlü bir gelecek beklentisine sahip iken, erkek öğrencilerde bu beklenti düzeyi %7,1'e ulaşmıştır. Geleceğe ilişkin dini konulardaki beklenti düzeyine bakıldığında ise, bu tasavvurun kız öğrencilerde (%7,4), erkek öğrencilerden (%5,8) daha yüksek olduğu görülmektedir. Kız çocuklarının, yetiştirilirken sosyal ilişki ağlarının ev eksenli olması bu farklılığın temel etmenlerinden biridir. Bu sonuç, değerler hiyerarşisinde dini

değerleri yer alan örnekleme kız öğrencilerin oranının, erkek öğrencilerin oranında daha yüksek olması sonucu ile ötüşmektedir.

Modern hayatın birey üzerindeki tehdit edici ve yıpratıcı etkileri, özgürlük ve bağımsızlık adına özellikle ergenlik ve gençlik dönemindeki bireyleri etkilemekte ve gerçek benlik algısının henüz oluşmadığı bu dönemde birtakım kişilik bozukluklarına neden olmaktadır. Bu nedenle genç bireylerde sosyal ya da dini oluşumlara dâhil olma ve bu gruplar aracılığıyla kendilerini ifade etme eğilimleri giderek artmaktadır. Üniversiteli gençler açısından değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablo ülkemiz için oldukça trajik bir görünüm sergilemektedir. Geleceğe dair beslenen büyük umutlarla ve büyük gayretler sonucu elde edilen üniversiteli kimliği, genç bireylerin üniversiteye adım attıkları andan itibaren geleceğe dair bir belirsizliğe bürünmektedir. Bu durum gençlerde bıkkınlığa ve yılgınlığa, geleceğe dair korkulara ve kimi zaman da bu duygulardan beslenerek anlık haz arayışlarına dönüşmektedir. Öte yandan bu haz arayışı ise, kitle iletişim araçları tarafından “an’da ol”, “anı yaşa, genç kal” gibi söylemlerle sloganlaştırılmakta ve gençlerin önüne cazibe aracı olarak sunulmaktadır.

Günümüzde bireylerarası iletişimi gerçekleştirerek bireylerin hayatını kolaylaştırması beklenen kitle iletişim ağlarının bu denli gelişmesi, beklenildiğinin aksine bireyler üzerinde olumsuz etkiler yaratarak yaşadığımız modern çağın en önemli risk unsurlarından biri haline gelmiştir. Bireyler arasında yaş, cinsiyet, eğitim, din, dil, ırk ve sınıf gibi bireysel ve toplumsal ayrılıkları yok ederek erişim gücü olan herkese açık olması ile yeni bir “kamusal alan” olarak nitelendirilen internet, bu araçların başında gelmektedir. Kullanıcılarının farklı kişilik yönelimleri ile dâhil oldukları internet ağı, bu şekilde gerçekliğin çok ötesinde sanal ortamlar haline dönüşmüştür. Hayali cemaatler adı verilen bu yeni cemaat örüntülerinde; geleneksel iletişim sistemlerinin yerini alan chat (sohbet) ve e-postanın, ticaretin yerini e-ticaret gibi alternatiflerin alması ile toplumsal hayat dijitalleşmiştir. Ancak bireylerin hayatını kolaylaştırmış gibi görünen bütün bu yeniliklerin etik değerlerle beslenememesi, bireyler üzerinde oldukça olumsuz etkilere neden olmaktadır (Şentürk, 2011: 728-729). Zamanının çoğunu bu ortamlarda geçirerek gerçeklik algısını kaybeden ve günlük hayata uyum sağlamada güçlük çeken bireyler giderek yalnızlaşmakta ve güven duygusundan yoksun kalmaktadır. Bireyin yaşamına yön veren değerlerin gençliğin interneti kullanma amacı söz konusu olduğunda da etkili olduğu görülmektedir.

İnternet, yalnızlık ve güvensizlik duygularını beslemenin yanı sıra bireylerin zihinlerinde mevcut olan korku ve kaygıların da açığa çıkmasına neden olmaktadır. Bu konuda yapılan bir çalışmaya göre; internet ortamında yayılan ve çoğunlukla doğruluğu denetlenmemiş “söylenti”ler korku ve kaygı taşıyan e-postalar şeklinde ortaya çıkmaktadırlar. Bu söylentiler, bir yandan toplumsal karşılığı olan korku ve kaygılardan beslenirken; diğer yandan ise bu korku ve kaygıları bizatihi beslemekte ve birey ve toplum açısından risk unsuru oluşturmaktadır. Bu çalışmaya göre; bölünme, parçalanma, ABD ve AB gibi büyük güçlerin etkisine girme veya yabancı güçlerin işgaline uğrama korkuları son on yılda ülkemizde görülen yaygın kaygı ve korkulardır (Delibaş ve Görkey, 2009). İnternet ortamının bu olumsuz ve kaygı verici etkilerinden korunabilmenin en etkili yolu, özellikle genç bireylere interneti doğru ve bilinçli kullanmanın yollarını öğretebilmektir. Üniversite gençliği ise bu anlamda genç nüfus içerisinde daha bilinçli olması gereken kitleyi ifade etmektedir.

Üniversite eğitimi, bireylere modern dünyanın kapılarını açarak gerek akademik alanda gerekse sosyo-kültürel alanda fırsatlar yaratmaktadır. Daha çok düşünen, sorgulayan, araştıran, bilen ve bilgiye ulaşan bireyler yetiştirmeyi amaçlayan üniversite eğitimi, aynı zamanda bireylerin teknolojiyi kullanmalarına da daha fazla olanak sağlamaktadır. Ancak genç bireyler kurdukları sosyo-kültürel ortamın da etkisiyle sadece akademik alanda değil, eğlence ve haberleşme alanında da teknolojinin vasıtalarından ve özellikle internetten yararlanmaktadır. Araştırma açısından değerlendirildiğinde, örneklemin genelinin interneti daha çok eğlence ve haberleşme aracı olarak kullandığı görülmektedir. Tablo 87’de de görüldüğü gibi, her ne kadar bu eğilim son sınıfa doğru gidildikçe az bir farkla azalsa da genel olarak oldukça yüksek bir orana sahiptir.

Tablo 87: Sınıf İle İnternet Kullanım Amacı Arasındaki İlişki

		İnterneti en çok hangi amaçla kullandığı				Toplam
		Kullanmıyorum	Ders ve ödevlerim için	Eğlence ve haberleşme için	Cevap yok	
Sınıf	1.Sınıf	22	136	334	11	503
		4,4%	27,0%	66,4%	2,2%	100,0%
		62,9%	47,4%	52,1%	50,0%	51,1%
		2,2%	13,8%	33,9%	1,1%	51,1%
	Son sınıf	13	151	307	11	482
		2,7%	31,3%	63,7%	2,3%	100,0%
		37,1%	52,6%	47,9%	50,0%	48,9%
		1,3%	15,3%	31,2%	1,1%	48,9%
Toplam	35	287	641	22	985	
	3,6%	29,1%	65,1%	2,2%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	3,6%	29,1%	65,1%	2,2%	100,0%	

$$X^2=3,790 \quad sd=3 \quad p<0,05$$

Sınıf bağımsız değişkenine göre, örneklemin interneti kullanmama eğilimi birinci sınıfta %4,4 iken son sınıfta bu eğilim %2,7'ye düşmüştür. Bu farklılığın, bireylerin boş zamanlarını değerlendirme biçiminin değişmiş olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim son sınıfa doğru öğrencilerin ilgileri, dünyaya bakış açıları değişmiş ve bu durum onların tutum ve davranışlarına da yansımıştır. Öte yandan son sınıfta iş bulma telaşına kapılan gençler, interneti iş takibi, çeşitli yerlere CV yollama, iş müracaatı, ödevler ve projeler için de kullanmaktadır. Bu düşünce, öğrencilerin ders ve ödevleri için internete ayırdıkları zamana ilişkin ulaşılan sonuçlarla da bire bir örtüşmektedir. Birinci sınıfta ders ve ödevlere ayrılan zamanın oranı %27,0 iken, son sınıfta bu oran %31,3'e yükselmiştir. Meydana gelen bu farklılık, az da olsa interneti eğlence ve haberleşme için kullanma oranını düşürmüştür. Ayrıca orijinali eğlence olarak sunulan sosyal paylaşım ağları, günümüzde en iyi, hızlı ve yoğun iletişim ve haberleşme ortamları oluşturmaktadır. Kamuoyu hemen her türlü bilgiyi, bu dijital ortamdan almakta ve okumaktadır.

Tablo 88'de, örneklemin interneti kullanma amacının cinsiyet bağımsız değişkenine göre farklılıklar gösterdiği gözlenmektedir. Tabloda dikkati en fazla çeken durum, interneti ders ve ödevler için kullanma amacının kız öğrencilerde (%32,0), erkek öğrencilerden (%24,6) daha fazla olmasıdır. Nitekim bu sonuç tablo:86'da kız öğrencilerin gelecekte alanında kariyer sahibi olma tasarımına ilişkin ulaşılan oranlar ile örtüşmektedir. Bu durum, tutumun davranışa yansıdığına da bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

Tablo 88: Cinsiyet İle İnternet Kullanım Amacı Arasındaki İlişki

		İnterneti en çok hangi amaçla kullandığı				Toplam
		Kullanmıyorum	Ders ve ödevlerim için	Eğlence ve haberleşme için	Cevap yok	
Cinsiyet	Kız	23	194	376	14	607
		3,8%	32,0%	61,9%	2,3%	100,0%
		65,7%	67,6%	58,7%	63,6%	61,6%
	2,3%	19,7%	38,2%	1,4%	61,6%	
	Erkek	12	93	265	8	378
		3,2%	24,6%	70,1%	2,1%	100,0%
34,3%		32,4%	41,3%	36,4%	38,4%	
1,2%	9,4%	26,9%	,8%	38,4%		
Toplam	35	287	641	22	985	
	3,6%	29,1%	65,1%	2,2%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	3,6%	29,1%	65,1%	2,2%	100,0%	

$$X^2=6,997 \quad sd=3 \quad p< 0,05$$

Kız öğrencilerin başarı odaklı düşünme tutumunun bir sonucu olarak, interneti ders ve ödevleri için kullanma davranışının erkek öğrencilerden güçlü oluşunun, eğlence ve haberleşmeye verilen önemi de azalttığı gözlenmektedir. Öte yandan, erkeklerin teknolojiye olan düşkünlüğü ise bu farklılığı ortaya çıkaran diğer önemli bir etmendir. Bu nedenle erkekler boş zamanları geçirme konusunda teknoloji unsurlarına daha fazla eğilim göstermektedir. Nitekim erkek öğrencilerin interneti eğlence ve haberleşme amacı ile kullanma oranı %70,1 iken, kız öğrencilerde bu oranın %61,9'a düşmesi bu düşünceyi desteklemektedir.

Teknolojiye ilişkin iletişim araçları, üniversiteli kesim için bir yandan bir gelişme ve ilerleme kaynağı iken diğer yandan ise, önemli bir risk unsurudur. Bu nedenle, kitle iletişim ağının doğru kullanılabilmesi için eğitimin niteliksel anlamda iyileştirilmesi, öğrencilere geniş bir dünya görüşü ve entelektüel bir kimliğin kazandırılması zorunludur. Ancak modern dünyanın bireyinin karşılaşılabileceği risk unsurları yalnızca kitle iletişim araçları, işsizlik, küreselleşen şiddet ve terör olayları, yalnızlaşma ya da güvensizlik ile sınırlı değildir. Modern çağın olumsuzlukları, bireyler üzerinde doğrudan olduğu gibi dolaylı olarak da birtakım aşındırıcı ve yıpratıcı etkilere sahiptir. Bu bağlamda, kaderciliğin şaşırtıcı bir şekilde risk unsuru taşıdığı ifade edilebilir.

Modern çağda imal edilmiş risklerin en önemli görünümünden biri de “kadercilik” anlayışının yeni bir boyut kazanmasıdır. Kontrollü bir gelecek yönelimini reddeden ve olayların seyrinin değiştirilemeyeceğini ifade eden kadercilik anlayışı itaatkâr bir inancın yansımasıdır. Bu kavram her ne kadar geleneksel toplumların bir özelliğiymiş gibi görünse de modernizmin temel yönelimlerinden beslenir. Modern dünyanın varlıksal güvenliğinin koruyucu örtüsünü delebilen ve bireylerde panik ruh durumuna yol açan birçok risk unsuru karşısında bireyin geliştirdiği bir tavidir (Giddens, 2010: 144-170). Marx'a göre; yabancılaşmanın bir boyutu olarak kadercilik, insanların kendi gerçek doğalarını yadsıyarak gerçekliği yanlış biçimde sunmasının bir görünümüdür. İnsanoğlu, yaşadığı çevreyi fiziksel, ekonomik ve toplumsal bakımdan değiştirerek ve yeniden şekillendirerek kendi geleceğini kontrol etme gücüne sahipken; kötü bir kadere mahkûm olduğunu ve kendisini sadece ona teslim etmesi gerektiğine inanmakta, kaderine boyun eğmekte ve hiçbir zaman kontrol edemeyeceği doğa üstü güçlere inanmaktadır (Cuff, vd., 2013: 24). Birey bu yolla modernitenin hayatında

meydana getirdiği süreksizliklerle baş edebilmek, yaşadığı güvensizliği ve kaygıyı azaltabilmek ve bu yolla kendini rahatlatabilmek amacıyla kadercı olmaya doğru bir eğilim göstermektedir. Böylece ne yaparsa yapsın değiştirebileceği bir şeylerin olmayacağını yani kötü giden kaderini değiştiremeyeceğini düşünerek kendisine bir kaçış mekanizması yaratmakta ve yaşamını akışına bırakmaktadır. Bu durum genç bireylerde daha fazla görülmektedir. Araştırma açısından değerlendirildiğinde, kaderciliğe ilişkin tutumun üniversite eğitimi ile birlikte belirgin bir artış gösterdiği görülmektedir (tablo 75). Özellikle son sınıfta öğrencilerin yaşadıkları gelecek kaygısı ve umutsuzluk düzeyi, onların kadercı bir eğilim içerisine girmelerine neden olmaktadır.

Kaderciliğin yanı sıra modernitenin yaratmış olduğu başka bir olumsuzluk ise modern toplumların ve bu toplumlarda yaşayan bireylerin maruz kaldıkları risk ve risk faktörlerinin çokluğudur. Modernite sahip olduğu olumlu ve olumsuz özelliklerle çift kutuplu bir olgudur. Giddens'a göre, içerisinde bulunduğumuz çağın bir getirisi olarak risklerle birlikte yaşamak ise kaçınılmazdır. Düşünsel olarak değerlendirildiğinde, risk disipline edildiği sürece, etkin bir biçimde risk almak dinamik bir ekonominin ve yenilikçi bir toplumun da temel öğelerindendir. Bu nedenle, yaşadığımız çağın bir gereği olarak değişim ve yenilik gerektiren konularda temkinli davranmak yerine cesur olmaya ihtiyacımız vardır (2000: 48). Öte yandan, sosyal yaşamın, sosyal pratiklerin düzenli olarak yeniden üretilmesi ile oluştuğu düşünülürse; risklerin farkında olmak bireyleri, gündelik yaşamın üreticileri olan aktif failler olarak sürekli çözüm arayışlarına yöneltmekte ve bilinçlendirmektedir (Esgin, 2005: 397). Bauman'a göre de "Risk Toplumu"na ait olan ve önüne geçilemez bir şekilde genişleyen "belirsizlik", çağdaş gelişmenin temel dinamikleri olan bilim ve teknolojinin çarklarını yağlayarak ilerlemenin güçlü faili haline gelmiştir (2011: 90). Ancak, Batı dışındaki toplumlar açısından değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablo iç açıcı bir görünüm sergilememektedir. Çünkü modern toplumlarda risk ve onun yarattığı belirsizlik bilim ve teknolojik gelişme için itici bir güç olurken, modernleşmeye çalışan, bilim ve teknolojinin yeterli düzeyde olmadığı Batı dışı toplumlar için risk ve belirsizlik olumsuz etkiler yaratmaktadır denilebilir.

Modern dünyada risklerin dağıtımı da gelir üretiminde ve dağıtımındaki gibi eşitsiz ve çelişkilerle doludur. Riskleri üreten toplumlar bu durumdan daha kazançlı

çıkarken; bu risklere maruz kalan toplumlar ise olumsuz yönde etkilenmektedir (Beck, 1992: 24-27). Günümüzde enformasyon teknolojisine sahip olma ve bu teknolojiyi kullanma becerisi aynı zamanda zenginliğe, iktidara ve bilgiye ulaşmanın da tek yoludur. Örneğin; bugün Afrika'nın dünyanın en az bilgisayarlaşmış bölgesi olmasının da yanında bilgisayarların kullanılacağı asgari alt yapıdan da yoksun olması bunun en açık göstergesidir (Castells, 2007: 119). Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkeler, Batı toplumlarının ulaştığı gelişmişlik düzeyine erişebilmek adına çeşitli kurumsal düzenlemeler yapmaktadır. Eğitim ise bu noktada, gelişmekte olan ülkeler için önemli bir adım olarak görülebilir.

Küresel çapta ortaya çıkan eşitsizlik ve risklerin giderilmesine yönelik söylemlerin çoğu eğitimin öneminden bahseder. Eğitim, bir yandan bu eşitsizliği yok etmeyi amaçlarken; aslında kendisi bu eşitsizliği yaratan etmenlerin başında gelmektedir. Özellikle modern dünyada, enformasyon teknolojisine sahip olmak gelişmişliğin en önemli göstergelerinden biridir. Enformasyon teknolojisine sahip olmanın yolu gelişmişlikten, gelişmişlik ise öncelikle eğitimden geçmektedir. Bu bakımdan eğitim, gelişmişlik düzeyinin temel göstergelerinden biridir. Eğitimin gelişmişlik düzeyine olan etkisinin bir başka boyutu da, bireylere kazandırmış olduğu niteliklerdir. Özellikle üniversite eğitimi bir yandan ülkelerin gelişmişlik seviyesini artırırken; bir yandan da bireylere yenedünyanın koşullarına uygun donanım kazandırmaktadır. Bu noktada modern dünyanın değerlerinin aktarıldığı kanallardan biri olan eğitim, gençlik ve gençliğin değerleri üzerinde etkili olmaktadır. Üniversite eğitiminin ise, bu etkide ayrı bir rolü vardır. Çünkü üniversite eğitimi, gençliğin sorunlarına ve maruz kaldığı ve kalacağı risklere bakış açısını farklı bir şekilde etkilemektedir. Üniversite eğitimi genç bireylere yeni ufuklar açarken, aynı zamanda kendisi ile ilgili farkındalık yaratmakta ve bu süreç içerisinde kendisini değerlendirme olanağı sunmaktadır. Bu düşünceyi desteklemek adına, araştırmada öğrencilerin kendi problemlerine ilişkin algılarını ifade etmeleri istenmiş ve elde edilen veriler çeşitli değişkenler tarafından değerlendirilmiştir.

Ahlâk bütün toplumu ayakta tutan ve organize eden temel değerler sistemidir. Dolayısıyla bütün sistemler ahlâkın sınırlarını zorlamayacak derecede işlemelidir. Bir toplumun düzenli bir şekilde işlemesi, ahlâki değerlerin ayakta kalabilmesine bağlıdır. Aksi takdirde, meşruiyet yolları bireyler tarafından tanımlanır. Bu durumda toplumda

şiddetin ve kaosun meydana gelmesi kaçınılmazdır. Diğer taraftan ortak ahlâki kurallar, toplum hayatını ve bir aradalığı temsil emektedir. Bireyler hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini öğrenirken, aynı zamanda diğerlerinin de nasıl davranacağını tahmin ederler. Bu durum ise bireyde kendine güvenlik duygusu yaratmaktadır. Nitekim araştırma örnekleminin genelinin, gençliğin en temel problemi olarak ahlâki çöküntüyü görmesi ve bu konuda bir farkındalığa sahip olması, ahlâka verilen önemin derecesini de belirlemektedir. Öte yandan ahlâk, belirli bir toplumun tarihsel ve kültürel özellikleri ile de etkileşim halindedir. Bir toplumda ahlâkın yeri ve önemi, sosyal yapının geçirmiş olduğu değişimin boyutlarına bağlıdır. Geleneksel toplum içerisinde ahlâkın yeri, bireylerin toplum içerisindeki davranışları ile doğrudan ilintilidir. Ancak modernleşme ile birlikte ahlâkın toplum hayatındaki yeri ve etkinliği daralmış ve öznel bir kanaat meselesi haline gelmiştir. Yeni toplum yapısında inşa edilmek istenilen değerler ve ahlâki yapı, faydacılık ve bireye yönelik haz arayışı üzerine kuruludur (Ersoy, 2012: 267-268). Bu durum gençliğin ahlâki değerler sisteminde de birtakım değişimlere yol açmış ve ahlâki değerlerin genç bireylerin tutum ve davranışlarını belirleyiciliği azalmıştır. Modernizmin bireycilik ve özgürlük gibi temel değerlerinin aktarıldığı üniversite eğitimi ve yaşantısı da, ahlâka ilişkin tutum ve davranışlardaki değişimi belirleyen en önemli etmenlerden biridir. Tablo 89’da da görüldüğü gibi; ahlâki çöküntünün, gençliğin en temel problemi olarak görülme oranının oldukça yüksek olmasına karşın (%41,2), bu oran son sınıfta belirgin bir şekilde azalmıştır (%33,6). Üniversite eğitimi ile birlikte, ahlâka ilişkin tutum ve değerlerin davranışa dönüşürken referans çerçevesinin değiştiği görülmektedir. Nitekim flört etmek, el ele dolaşmak, karşı cinsle birliktelik gibi konular gencin problem alanı dışına itilmiş ve bireyler gelecek kaygısı, ekonomi, siyaset, işsizlik ve belirsizlik gibi konularda daha nesnel bir yaklaşım içerisine girmişlerdir.

Üniversiteye girmeye hak kazanan genç bireyin, üniversite eğitimle birlikte geleceğe dair en önemli beklentisi; iyi bir iş bulmak ve bu yolla toplumda belirli bir saygınlığa ulaşmaktır. Ancak eğitim sürecinin sonuna yaklaştıkça, bu beklenti yerini kaygıya ve umutsuzluğa bırakmaktadır. Böylece genç bireylerin içerisinde bulunduğu belirsizlik ve işsizlik riski, önemli bir problem alanı haline dönüşmektedir. Bu düşüncenin araştırmada elde edilen veriler tarafından da desteklendiği gözlenmektedir. Tablo 89’a göre; birbiri ile ilintili olarak; özellikle gelecek kaygısının, işsizliğin ve

belirsizliğin problem alanı olarak görülme oranının son sınıfta belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Buna göre, birinci sınıfta temel problem olarak gelecek kaygısının görülme oranı %13,9, işsizlik oranı %9,3 ve belirsizlik oranı %6,8 iken; son sınıfta gelecek kaygısı oranı %16,2'ye, işsizlik oranı %12,2'ye ve belirsizlik oranı %11'e yükselmiştir.

Tablo 89: Sınıf İle Gençlik Problem Tanımı Arasındaki İlişki

	Gençliğin en temel problemi							Toplam	
	Ahlâksal çöküntü	Gelecek kaygısı	Eğitim sorunu	İşsizlik	Her şeye karşı boş vermişlik	Belirsizlik	Cevap yok		
Sınıf	1.Sınıf	207	70	45	47	96	34	4	503
		41,2%	13,9%	8,9%	9,3%	19,1%	6,8%	,8%	100,0%
		56,1%	47,3%	52,3%	44,3%	52,5%	39,1%	66,7%	51,1%
		21,0%	7,1%	4,6%	4,8%	9,7%	3,5%	,4%	51,1%
Son sınıf		162	78	41	59	87	53	2	482
		33,6%	16,2%	8,5%	12,2%	18,0%	11,0%	,4%	100,0%
		43,9%	52,7%	47,7%	55,7%	47,5%	60,9%	33,3%	48,9%
		16,4%	7,9%	4,2%	6,0%	8,8%	5,4%	,2%	48,9%
Toplam		369	148	86	106	183	87	6	985
		37,5%	15,0%	8,7%	10,8%	18,6%	8,8%	,6%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		37,5%	15,0%	8,7%	10,8%	18,6%	8,8%	,6%	100,0%

$$X^2=12,281 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Cinsiyet bağımsız değişkeni açısından değerlendirildiğinde, gençliğin en temel probleminin büyük oranda ahlâki çöküntü olduğu görülmektedir. Bu oran kız (%36,6) ve erkek (%38,9) öğrencilerde birbirine oldukça yakındır. Ancak kız ve erkek öğrenciler arasındaki en belirgin farklılık, ahlâki çöküntüden sonra gelen problemlere ilişkindir. Buna göre kız öğrencilerdeki ikinci en temel problem %20,8 oranında her şeye karşı boşvermişlik iken, bu oran erkek öğrencilerde %15,1'e düşmüştür. Kız öğrencilerin her şeye karşı boşvermişliği gençliğin önemli bir problemi olarak nitelendirmeleri, onların eleştirel bir bakış açısının ürünü olarak değerlendirilebilir. Nitekim tablo 90'da da görüldüğü gibi, kız öğrencilerin gelecekte ümitli olma oranı, erkek öğrencilere göre daha yüksektir. Dolayısıyla geleceğe dair ümit etme oranının kız öğrencilerde erkek öğrencilere oranla yüksek olması, her şeye karşı boşvermişlik düşüncesine kız öğrencilerin eleştirel bir duruş sergilemelerine neden olduğu ifade edilebilir. Kız çocukları, daha yüksek süperego ile yetiştirilmektedir. İçinde yaşanan sosyal çevrenin beklentilerini davranışlarında da referans alma anlamındaki süperego, kız çocuklarında sorumluluk duygusunu yükseltmektedir. Böylece boşvermişlik konusunda kızlar daha hassas olabilmektedir.

Tablo 90: Cinsiyet İle Gençlik Problem Tanımı Arasındaki İlişki

	Gençliğin en temel problemi							Toplam	
	Ahlâksal çöküntü	Gelecek kaygısı	Eğitim sorunu	İşsizlik	Her şeye karşı boşvermişlik	Belirsizlik	Cevap yok		
Cinsiyet	Kız	222	84	50	71	126	51	3	607
		36,6%	13,8%	8,2%	11,7%	20,8%	8,4%	,5%	100,0%
	Erkek	60,2%	56,8%	58,1%	67,0%	68,9%	58,6%	50,0%	61,6%
		22,5%	8,5%	5,1%	7,2%	12,8%	5,2%	,3%	61,6%
Toplam	Kız	147	64	36	35	57	36	3	378
		38,9%	16,9%	9,5%	9,3%	15,1%	9,5%	,8%	100,0%
	Erkek	39,8%	43,2%	41,9%	33,0%	31,1%	41,4%	50,0%	38,4%
		14,9%	6,5%	3,7%	3,6%	5,8%	3,7%	,3%	38,4%
Toplam	Kız	369	148	86	106	183	87	6	985
		37,5%	15,0%	8,7%	10,8%	18,6%	8,8%	,6%	100,0%
	Erkek	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		37,5%	15,0%	8,7%	10,8%	18,6%	8,8%	,6%	100,0%

$$X^2=8,262 \quad sd=6 \quad p< 0,05$$

Toplumsal cinsiyet rollerinin yüklemiş olduğu ekonomik sorumluluk alanının genişliği erkeklerin, gençliğin temel problemi olarak gelecek kaygısını daha fazla hissetmelerine neden olduğu düşünülebilir. Bu düşünce araştırma sonuçları tarafından da desteklenmektedir. Tablo 90'a göre, erkek kız öğrencilerde gelecek kaygısı oranı %13,8 iken, bu oran erkek öğrencilerde %16,9'a yükselmiştir. Bu farklılık, ailenin geçimine ilişkin olarak toplumun erkeklerden daha fazla şey beklediğinin de bir ifadesidir. Bu beklenti ise, erkek öğrencilerde kaygıya dönüşmekte ve bunun sonucunda geleceğin bir problem alanı olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Buna karşılık ise, işsizliğin problem olarak görülmesine dair ortaya çıkan sonuç beklenildiğinin aksine kız öğrencilerde (%11,7) erkek öğrencilerden (%9,3) daha yüksektir. Kadınların çalışmalarına karşı olumsuz bakış açısının toplumda hala karşılık bulması ve kadınların çalışabileceği iş alanlarının, erkeklerden daha kısıtlı olması bu durumun en önemli etmeni olduğu düşünülmektedir.

Annenin eğitim durumu ile örneklemin gençliğin temel problemine dair algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu tabloda da en yüksek orana sahip olan problem algısı ahlâksal çöküntüdür. Ancak annenin eğitim durumu yükseldikçe ahlâksal çöküntüye ilişkin algının oranı da azalmaktadır. Eğitim durumu ile ahlâksal çöküntü arasındaki bu ilişki, sınıf bağımsız değişkeninde (tablo:89) ortaya çıkan sonuçlarla da örtüşmektedir. Nitekim eğitim, bireylerde rasyonel bir bakış açısı geliştirerek, dünyayı ve olayları duygusallıktan bağımsız ve daha nesnel bir yaklaşım ile değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Modern dünyanın temel değerleri olan özgürlük, bağımsızlık ve

bireycilik gibi değerler yeni eğitim anlayışının da temel prensipleridir. Eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak bu değerlerde belirgin bir artış görülmektedir. Diğer taraftan geleneksel toplumlardaki bireylerin tutum ve davranışlarında temel dinamiklerden olan ahlâkın belirleyiciliği ise giderek azalmaktadır. Annenin eğitim seviyesinin, çocuğun değerlerinin oluşmasına ve bu değerlerde meydana gelen değişime olan etkileri göz önünde bulundurulduğunda, Tablo 91’de ortaya çıkan sonuçlar kaçınılmazdır. Buna göre, annesi okur-yazar olmayanların %40,9’u, ilkokul mezunu olanların %39’u, ortaokul mezunu olanların %36,9’u ve lise mezunu olanların %33,3’ü gençliğin en temel problemi olarak ahlâksal çöküntüyü gördüğünü ifade etmişlerdir. Annesi üniversite mezunu olanlarda ise bu oran %25,9’a ulaşmıştır.

Tablo 91: Annenin Eğitim Durumu İle Gençlik Problem Tanımı Arasındaki İlişki

	Gençliğin en temel problemi							Toplam
	Ahlâksal çöküntü	Gelecek kaygısı	Eğitim sorunu	İşsizlik	Her şeye karşı boşvermişlik	Belirsizlik	Cevap yok	
Annenin Okur-yazar öğrenim değil durumu	95	33	19	33	34	17	1	232
	40,9%	14,2%	8,2%	14,2%	14,7%	7,3%	,4%	100,0%
	25,7%	22,3%	22,1%	31,1%	18,6%	19,5%	16,7%	23,6%
	9,6%	3,4%	1,9%	3,4%	3,5%	1,7%	,1%	23,6%
İlkokul	174	64	47	46	75	39	1	446
	39,0%	14,3%	10,5%	10,3%	16,8%	8,7%	,2%	100,0%
	47,2%	43,2%	54,7%	43,4%	41,0%	44,8%	16,7%	45,3%
	17,7%	6,5%	4,8%	4,7%	7,6%	4,0%	,1%	45,3%
Ortaokul	38	17	7	8	24	8	1	103
	36,9%	16,5%	6,8%	7,8%	23,3%	7,8%	1,0%	100,0%
	10,3%	11,5%	8,1%	7,5%	13,1%	9,2%	16,7%	10,5%
	3,9%	1,7%	,7%	,8%	2,4%	,8%	,1%	10,5%
Lise	44	20	7	12	32	17	0	132
	33,3%	15,2%	5,3%	9,1%	24,2%	12,9%	,0%	100,0%
	11,9%	13,5%	8,1%	11,3%	17,5%	19,5%	,0%	13,4%
	4,5%	2,0%	,7%	1,2%	3,2%	1,7%	,0%	13,4%
Üniversite	15	12	6	6	13	5	1	58
	25,9%	20,7%	10,3%	10,3%	22,4%	8,6%	1,7%	100,0%
	4,1%	8,1%	7,0%	5,7%	7,1%	5,7%	16,7%	5,9%
	1,5%	1,2%	,6%	,6%	1,3%	,5%	,1%	5,9%
Lisansüstü	1	0	0	0	2	0	1	4
	25,0%	,0%	,0%	,0%	50,0%	,0%	25,0%	100,0%
	,3%	,0%	,0%	,0%	1,1%	,0%	16,7%	,4%
	,1%	,0%	,0%	,0%	,2%	,0%	,1%	,4%
Cevap yok	2	2	0	1	3	1	1	10
	20,0%	20,0%	,0%	10,0%	30,0%	10,0%	10,0%	100,0%
	,5%	1,4%	,0%	,9%	1,6%	1,1%	16,7%	1,0%
	,2%	,2%	,0%	,1%	,3%	,1%	,1%	1,0%
Toplam	369	148	86	106	183	87	6	985
	37,5%	15,0%	8,7%	10,8%	18,6%	8,8%	,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	37,5%	15,0%	8,7%	10,8%	18,6%	8,8%	,6%	100,0%

$$X^2=86,754 \quad sd=36 \quad p<0,05$$

Annenin eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak, gençliğin temel probleminin gelecek kaygısı olduğunu düşünenlerin oranında belirgin bir artış gözlenmektedir. Buna göre annesi okur-yazar olmayanların %14,2'sine, ilkokul mezunu olanların %14,3'sine, ortaokul mezunu olanların %16,5'sine, lise mezunu olanların %15,2'sine ve üniversite mezunu olanların %20,7'sine göre gençliğin en temel problemi gelecek kaygısıdır. Gelecek kaygısına ilişkin kademeli bir şekilde görülen yükselme, eğitim ile birlikte bilinç düzeyinde de belirgin bir artışın olduğunu göstermektedir. Bireyler bilinçlendikçe gerçekliğin daha çok farkına varmakta ve bu durum aynı zamanda kaygıya neden olmaktadır. Bu bilinçlenmenin eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak, her şeye karşı boşvermişlik oranının artmasına neden olduğu ifade edilebilir. Nitekim annesi okur-yazar olmayanlar %14,7, ilkokul mezunu olanlar %16,8, ortaokul mezunu olanlar %23,3, lise mezunu olanlar %24,2 ve üniversite mezunu olanlar %22,4 oranında her şeye karşı boşvermişliğin gençliğin en temel problemi olduğunu dile getirmişlerdir. Kısacası bu sonuç, annenin eğitimi oluşunun bireyin gençliğin sorunlarının da daha fazla bilincinde olduğunun bir ifadesidir.

Sonuç olarak, modern dünyanın bireye sunduğu risk ve belirsizlik faktörleri geleneksel toplumlara nazaran oldukça farklı ve çeşitlidir. Modern dünyada gittikçe bireyselleşen bireyler bir yandan da artan risk ve risk faktörleri ile karşı karşıya kalmakta ve bu risk faktörleri bireylerin yaşantısını ve geleceğe bakışını doğrudan etkilemektedir. Üniversite gençliği bağlamında ele alındığında ise, özellikle gençliğin en temel problemleri modern toplumun risk faktörlerince şekillendirilmektedir. Ahlâksal çöküntü, gelecek kaygısı, boş vermişlik ve belirsizliğin gençlerin en temel problemleri olduğu görülmekte ve özellikle gelecek kaygısı ve işsizlik faktörünün üniversite son sınıfa geldikçe arttığı gözlenmektedir. Kısacası hayata atılmaya hazırlanan gençler henüz öğrenciyken bile modern toplumun risk faktörleri ile yüzleşmekte ve bu konuda kaygı duymaktadır.

5.2.2. Küreselleşme

5.2.2.1. Küreselleşme Kavramı

Dünyanın birbiri ile bağlantılı tek bir yer olmasını anlatan küreselleşme, dünya çapında oluşan yeni bir yapılanmaya işaret eden bir kavramdır. Küreselleşme, dünyada meydana gelen olayların artık yerel olmadığını, herkesi etkilediğini ve olayların

etkilerinin küresel çapta olduğunu anlatır. Özellikle iletişim alanında meydana gelen gelişmelerle dünyanın bir iletişim ağıyla birbirine bağlanması ile etkilerinin herkes tarafından daha fazla hissedildiği küreselleşme olgusu, ekonomik anlamda dünyanın tek bir pazaryeri haline gelip uluslararası şirketlerin ortaya çıkışını, ulus-devletlerin üzerinde yeni uluslar üstü siyasi yapıların ortaya çıkıp ulus devletlerin aşınması sürecini ve kültürel bakımdan küresel çapta yeni bir kültürün oluşması sürecini içeren çok boyutlu bir kavramdır.

Küreselleşme; ekonomik, siyasi ve kültürel boyutları ile geniş bir kullanım alanına sahiptir. Ancak küreselleşme sürecinin başlamasında ve yayılmasında ekonomik unsurların çok önemli bir rolü olmuştur. Bu süreçte dünyanın tek bir pazar yeri olarak algılanması ve ulusal ekonomilerin sınırlarının gittikçe muğlâklaşıp, dünya genelinde ekonomik bir bütünleşmenin yaşanması küreselleşme sürecinin motoru görevini görmüştür. Bunun yanında özellikle iletişim teknolojilerinin gelişimi ve dünyanın bir iletişim ağıyla birbirine bağlanması küreselleşmenin etkilerinin ortaya çıkmasında ve yayılmasında çok önemli bir role sahiptir.

Küreselleşme kavramı ilk kez 1961 yılında yayınlanan bir sözlükte yer almıştır. Bundan yaklaşık bir yıl kadar önce ise Kanadalı iletişim bilimci McLuhan “Global Köy” kavramıyla ilk işlevsel kullanımını literatüre geçirdi. “Global Köy” McLuhan’ın iletişim alanındaki gelişmelere bağlı olarak dünyanın giderek daha da küçüldüğü ve karşılıklı etkileşimlerin her alanda yoğunlaştığını ifade etmek için ortaya arttığı bir kavramdır. Yine 1960’lı yıllarda uluslararası ekonomik ilişkileri betimleyen bir terim olarak, çok yoğun olmasa da literatürdeki yerini almaya başlamıştı. Ancak küreselleşme kavramını özellikle işlevsel hale getiren ve akademik popülaritesini yükselten 1980’li ve 1990’lı yıllardaki yazılarıyla Roland Robertson olmuştur (Çalış, 2003: 34).

Küreselleşme hepimizin tek bir dünyada yaşadığı teziyle ilintili bir şeydir. Bir çok yönüyle yeni ve devrimci bir yönü olan küreselleşme ekonomik olduğu kadar, siyasal, teknolojik ve kültürel bir olgudur (Giddens, 2000: 19-23). Bu yüzden küreselleşme kavramına olan yaklaşımlar ve tanımlamalar, farklılıklar ve çeşitlilikler göstermektedir. Bazı yaklaşımlar küreselleşmenin özellikle ekonomik yönüne vurgu yaparak dünyanın tek bir pazar yeri olduğuna işaret ederken; diğerleri küreselleşmenin siyasi yönünü ön plana çıkararak, uluslararası siyasi oluşumlara ve ulus devletlerin

aşınma sürecine dikkat çekmektedir. Bazı yaklaşımlar ise küreselleşmenin kültürel etkilerine işaret edip dünya çapında kültürel bir benzeşime ve kültür emperyalizmine vurgu yapmaktadır. Tanımlamalardaki farklılık ve çeşitliliğe rağmen herkesin üzerinde uzlaştığı ortak nokta, artık küresel bir dünyada yaşadığımız ve küreselleşmenin etkilerinin yaşamın her alanına etki ettiği gerçeğidir.

Modelske çağdaş dünya toplumunun küresel olduğunu belirterek, küreselleşmeyi; dünya toplumlarının global bir sistem içerisinde bir araya getirilmesi süreci olarak adlandırmaktadır (2006: 194). Oluşan bu süreçte küreselleşme toplumsal ve özellikle iktisadi yapı yönünden yeni oluşan bir dünya sistemini ifade eder. Küreselleşmedeki hâkim tema, farklı kimliklerin homojenleştirilmesi, dünya sisteminde ise farklı toplumsal birimlerin hemen her bakımdan ancak özellikle iktisadi politikalar açısından birbirleriyle ilişkilendirilmesidir (Çiğdem, 1996: 140-141). Küreselleşme dünyayı tek bir yer olarak kavrayan yeni bir bilincin şekillenmesini kapsamaktadır. Bu doğrultuda, “bir bütün olarak dünyanın somut yapılaşması” şeklinde, yani dünyanın sürekli yeniden kurulan bir çevre olduğu düşüncesinin küresel düzeyde yayılması ekseninde tarif edilmiştir. Bu bağlamda, küreselleşmeyi “coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç” olarak tanımlanabilir (Marshall, 1999: 449). Genel anlamda küreselleşmeye ilişkin yapılan tanımlamalar, kavrama olan yaklaşımla oldukça yakından ilintilidir.

5.2.2.2. Küreselleşmenin Boyutları ve Küreselleşmeye Tepkiler

Ekonomik, siyasal ve kültürel boyutları ile yaşamın hemen her alanında etkilerinin yoğun bir şekilde hissedildiği küreselleşmenin ekonomik boyutu, iktisadi ve teknolojik güçlerin paylaşılan sosyal alan olarak dünyanın hızla şekillendirildiği ve dünyanın bir bölgesindeki gelişmelerin kürenin diğer tarafındaki bireylerin veya toplulukların yaşama şansları için büyük ve derin sonuçlar yaratacağı yaygın görüşünü yansıtmaktadır (Beck, 2006: 222). Herhangi bir ulusal yasak ve sınırlama ile karşılaşmaksızın mal, hizmet ve sermayenin uluslararası alanda özgürce dolaşımına olanak sağlayan küresel bir pazarlama sürecini ifade eden küreselleşme 1940’ların koruyucu sosyal devlet ve Keynesyen politikalarına karşı ideolojik bir tutum izlemektedir. Piyasaları kontrol etme konusunda devlet gücünü sınırlayan, kamunun

etkisini azaltıp, kamu kuruluşlarını özelleştirme gibi politikaları vurgulayan küreselleşme ideolojisi (Alkan ve Taş, 2007: 77), kapitalizmin aldığı yeni şekil ve kapitalizmin dünya geneline yayılması şeklinde algılanmaktadır. Bu bakımdan aşırı kapitalist bir modernleşme şekline denk düşer. Küreselleşme, artık karşısında bir güç bulunmayan, uç noktada bir kapitalizm biçimidir (Touraine, 2007a: 41-43). Küreselleşmenin siyasi etkileri ise daha çok ulus devlet ve ulus devletinin geleceği bağlamında tartışılmaktadır. Ulus-devletler, küreselleşme süreci ile birlikte bazı fonksiyonlarını kaybetmekte ancak yeni bazı fonksiyonlar kazanmaktadır. Bu yüzden ulus-devletlerin geleceği ve sahip olduğu fonksiyonlar küresel yeni siyasi sistem içinde önemli bir tartışma alanı olmuştur.

Siyasal küreselleşme, dünya üzerindeki siyasi ilişkilerin yoğunlaşmasını ve genişlemesini ifade etmektedir (Steger, 2006: 83). Ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlar arasındaki sınırların gittikçe muğlaklaşması ve silinmesi, 17. asır sonunda bütün Avrupa'da artık yerleşmiş bulunan ve teritoryal bir temele dayanan devletler sisteminin varlık şartlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Küreselleşme ile beraber dünya ekonomisi ve dünya toplumunun karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde gittikçe sıkışıp kalan ulus devletinin artık özerkliğini, aksiyon kabiliyetini ve demokratik özünü yitirmeye başladığı (Habermas, 2002: 27) ileri sürülmektedir. Öte yandan küreselleşmenin salt ekonomik ya da siyasi boyutuna vurgu yapmak, bireyi dar bir bakış açısına sahip olmaktan öteye götüremeyecektir.

Küreselleşmeyi kültürel boyutu açısından değerlendirmek, küresel boyutta yarattığı yeni etkilere vurgu yapmaktadır. Küreselleşme dünya üzerindeki insanları gittikçe homojenleştirmektedir. İnsanlar küreselleşmeye, ülkelerinin kendine özgü kültürlerini yok etmesinden, Amerikanlaşmış/küreselleşmiş tüketim kültürünün kendi yerel kültürleri tahrip etmesinden dolayı karşı çıkmaktadır (Friedman, 2003). Buna göre küreselleşme homojenleşmeye, tüketime ve yerel kültürleri yok etmeye yönelik yeni bir kültür yaratmakta ve bu yeni kültür tek bir kaynaktan (Amerika) yayılmaktadır.

Küreselleşmenin farklı görünüşleri olmasına rağmen onun en temel ortak noktası, dünyanın görünme biçimini ve bireylerin dünyaya bakma biçimini değiştirmesidir. Aynı zamanda, herkesin gitgide “tek bir dünyada” yaşadığına işaret eden bir olgudur. Böylelikle bireyler, gruplar ve uluslar birbirlerine karşılıklı bağımlı

hale gelmektedir. Ekonomik güçler küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen, tek başına küreselleşmeyi ortaya çıkaramamaktadır. Öyle ki politik, sosyal, kültürel ve ekonomik etmenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir olgudur. Ama hepsinden önemlisi enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle ilişkilidir (Giddens, 2005: 51–52). Görüldüğü üzere, küreselleşmeye ilişkin oldukça farklı bakış açıları geliştirilmiştir. Bu farklı yaklaşımları ise birbirinden farklı gruplarda sınıflandırmak mümkündür.

Küreselleşme ile ilgili yapılan bütün tartışmalar hiper-küreselleşmeciler, şüpheciler ve dönüşümcüler diyebileceğimiz üç ayrı düşünce okulunu ayırt etmeyi mümkün kılmıştır. Hiper-küreselcilere göre, küreselleşme yeni bir dönemi ifade etmektedir ki, küresel çağda yaşadığımız bir gerçektir. Şüpheciler ise, küreselleşmenin uzantılarının abartıldığını belirterek, dünya ekonomisinin bütünleşme sağlamadığını ve üç ana finans ve ticari bloğa yönlendiğini belirtirler. Klasik altın çağı ile karşılaştığımızda, bugünün dünya ekonomisi daha az entegredir. Dönüşümcüler ise küreselleşmenin modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı toplumsal, politik ve ekonomik değişmelerin merkezi itici gücü olduğunu söylerler (Held vd, 2006: 165-172). Küreselleşme konusunda ortaya atılan görüşlerin aralarındaki bu farklılıklara rağmen, bazı önemli noktalarda birleştikleri görülmektedir. Çok boyutlu bir kuram olan küreselleşmenin en temel niteliği, zaman-mekân ilişkisinde gündeme gelen radikal dönüşümlerdir. Bu anlamda küreselleşme ile ortaya çıkan şey, toplumsal ilişkilerin dünya düzeyinde yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan bir zaman-mekân sıkışmasıdır. Küreselleşme sadece büyük ölçekli sistemlerle değil, daha önemli olarak toplumsal deneyim ve pratiklerin bağlamlarındaki dönüşüm ve değişimlerle bağlantılı olmasıdır. Böylece küreselleşme gündelik yaşamı dönüştürücü etkisi olan bir süreci simgeler. Fakat bu süreç çoğu zaman çelişkileri ve çatışmayı içeren bir nitelik taşır. Bu yüzden bir belirsizlik durumu taşımaktadır (Keyman, 1998: 39-40). Küreselleşmenin içinde barındırdığı çelişki ve olumsuzluklar, zamanla karşı tepkilerin ortaya çıkmasına ve bu tepkilerin giderek büyümesine neden olmuştur. Çünkü küreselleşmenin etkileri dünya üzerinde gün geçtikçe daha çok hissedilmekte ve bu etkiler ona karşı olan tepkileri de artırmaktadır.

Bauman son zamanların moda kavramı olan küreselleşmede ifade bulan şeyin, “Şeylerin kontrolden çıkması” ile ilgili yeni ve rahatsız edici bir his olduğunu belirtip,

küreselleşme fikrinin taşıdığı en derin anlamın, dünya meselelerinin belirsiz, ele avuca sığmaz ve kendi başına buyruk doğası olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan küreselleşme, Jowitt'in "yeni dünya düzensizliği"nin başka bir adıdır." (Bauman, 2006: 69) diyerek küreselleşmenin olumsuzluklarına da vurgu yapmaktadır. Touraine ise küresel bir toplumun oluşumuna doğru değil de dünya çapında işleyen birtakım ekonomik düzenekleri ile küresel düzeyde etkileşim becerilerini büsbütün kaybetmiş, daha kısıtlı bir ölçekte etkili olan siyasal, toplumsal ve kültürel düzenleme biçimleri arasındaki ayrışmaya doğru gidildiğini ifade etmektedir. Touraine, bu durumda toplumun parçalanacağını çünkü bir toplumun aynı toprak bütünlüğü içinde ortak etkinliğin birbirinden alabildiğine farklı kesimlerin birbirine bağımlılığıyla tanımlandığını belirterek, ekonominin küreselleşmesinin kaçınılmaz bir biçimde ulus-devletlerin çöküşüne ve ekonominin yoğun biçimde düzensizleşmesine yol açacağını ifade etmektedir (2007a: 38). Küreselleşmenin olumsuz etkileri en çok ekonomik alanda belirginleşmiş ve yoğunlaşmıştır. Küreselleşme bir yandan küresel çapta zenginliği yaygınlaştırarak tarihte belki de ilk defa insanların açlık ve sefaletten kurtulma umudunu doğururken, diğer yandan da sosyal politikalarla desteklenmesi gereken pek çok insanın dışlanmasına neden olmuştur. Bu dışlanan kesim beşte iki toplumu olarak nitelenmekte ve üç milyar insanın küreselleşme sürecinin dışında olduğu vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2004: 24-25). Aslında küreselleşme bir paradokstur. Çok az sayıda insana çok büyük faydalar sağlarken, dünya nüfusunun üçte ikisini dışarıda bırakır ya da kenara iter (Bauman, 2006: 83). Bu bakımdan neyin yanlış gittiğini anlamak için küreselleşmeyi yöneten üç ana kuruluşa bakmak önemlidir: IMF, Dünya Bankası ve WTO (Dünya Ticaret Örgütü) (Stiglitz, 2006: 31-32). Küreselleşmenin yarattığı ekonomik etkiler doğal olarak siyasal ve kültürel alanları da etkilemektedir. Çünkü küreselleşmenin etkilerini ve etkilediği alanları birbirinden bağımsız şekilde açıklamak mümkün değildir.

Küreselleşmenin ekonomik etkileri doğal olarak siyasi alana da yansımaktadır. Küreselleşme, uluslararası alanda siyaseti etkileyerek devletlerarasında da kaybeden ve kazananların olmasına yol açmaktadır. Bir yandan ekonomik büyüme, demokratik yönetim ve özgürlükçü hoşgörüyeye dayanan uyumlu, çoğulcu, güvenli endüstrileşmiş ülkelerin oluşturduğu barış bölgeleri oluşurken, öte yandan da diğer ülkelerin oluşturduğu kargaşa bölgeleri oluşmaktadır. Bu ülkelerde artan ekonomik eşitsizlik,

politik, dini ve etnik gerilik nedeniyle devlet ve demokrasi zayıflamaktadır (Toprak, 2001: 30-31). Kısacası küreselleşme karşıtları, küreselleşmeyi kültürlerin benzeşmesine ya da başat bir kültürün hegemonyası altına girmesine ve ulus devletlerin ortadan kalkmasına yol açan bir süreç olarak algırlar. Küreselleşme yerel-yerli kültürlerin tahribine, kimliklerin yok olmasına, ulus-devletlerin gücünün azalmasına, zengin ve yoksul arasındaki uçurumun artmasına ve ekolojik sistemlerin ortadan kalkmasına yol açmaktadır (Aktan ve Vural, 2004: 177). Bu yüzden engellenmesi gereken bir süreçtir. Özellikle ekonomik küreselleşmenin yaygınlaşması dünya üzerinde birkaç bölge hariç yoksulluğun, istikrarsızlığın ve çatışmaların artmasına neden olmaktadır. Bu bağlı olarak, ortaya çıkan siyasal ve kültürel tahribatların etkileri de gün geçtikçe artmaktadır.

5.2.2.3. Küreselleşmenin Değerler ve Değer Değişimi Üzerindeki Etkisi

Küreselleşmenin değerler üzerindeki en önemli etkisi mevcut yerel kültürel değerleri yıpratması ve kendi ideolojisine uygun yeni değerler yaratmasıdır. Bu bakımdan, küreselleşmenin kültürel alandaki etkileri genellikle kötümser bir bakış açısı ile değerlendirilmektedir. Küreselleşme genellikle homojenleşen, batılılaşan tüketici kültürünün hızlanan tecavüzünün kurbanları olan kültürel kimliklerin yok olmasıyla ilişkilendirilmektedir (Tomlinson, 2008: 320). Tüketim kültürünün küreselleşmesi ve dünya çapında yayılması tüm dünyadaki toplumlar üzerinde güçlü bir denetim kurmasına yol açmıştır. Özellikle medya ürünlerine maruz kalma ve bu ürünleri tüketme, çağdaş toplumların çoğu mensubunun günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olmuş ve bu yolla medya pek çok insanın boş zamanının önemli bir bölümünü kapsayan dünyaya yönelik vizyonlarının büyük bir kısmını belirler hale gelmiştir. Bu bakımdan medya ürünleri eğlendirici olma gibi masum görünen bir yolla toplumsal normların ve değerlerin geniş bir alanının inşa edilmesine ve yeniden üretilmesine yardım etmektedir. Küresel medyanın, yerel medya oluşumlarını ve mesajlarını boğarak, bireylere iyi-kötü, doğru-yanlış olarak dikkate alınması gereken bir değerler grubunu dayatması (Bilton vd, 2009: 55-56), dünyadaki bütün toplumların bireylerinin de tek tipleşmelerine yol açmaktadır.

Küreselleşmenin yaratmış olduğu bu kültürel etki pek çok düşünür tarafından “kültürel benzeşme” kavramı ile açıklanmaktadır. Kültürel benzeşme kavramı küreselleşme vasıtası ile dünya çapında ortak bir kültürün yaratılmasına vurgu yapar.

Bu görüŖe göre kültürün büyük bir kısmı düşünceler, kelimeler, görüntüler, sesler biçiminde olduğu için dünyanın dört bir yanına daha kolay dolaşabilmektedir. Küreselleşmenin itici gücü olan iletişim araçlarının etkinliği arttıkça kültür giderek daha fazla dijital bir hale gelmektedir. Bunun sonucunda kültür küresel düzlemde paylaşılabılır durumdadır. Ancak bütün kültürler ve kültür formları aynı kolaylıkla ve benzer oranda dolaşmamaktadır. Örneğin, dünyanın en güçlü toplumlarının kültürleri (en fazlada ABD) dünyada nispeten zayıf ve uçta olan toplumların kültürlerinden daha fazla dolaşıma çıkar (Ritzer, 2011: 262). Bu bakımdan iletişim ağlarının gelişmesi neticesinde bilginin yayılmasına bağlı olarak çok farklı kültürler ve uluslar birbirine yakınlaşmıştır. Aşırı tüketim, maddi refah ve sürekli eğlenceye dayalı Batı tarzı yaşam hayali tüm dünyaya yayılmıştır. Yeni nesillerde bir tür kültürel türdeşlik oluşturmuştur (Rivero, 2003: 29). Bu bağlamda, kültürün dünya çapında hızla yayılabilmesi durumunu anlatan kültürel benzeşme ve kültür emperyalizmi kavramları, küreselleşmenin merkezi olan Batı Avrupa'nın kültürünü dünya çapında iletişim araçları vasıtası ile yayarak ortak bir küresel kültür yarattığına vurgu yapar.

Bunun aksini savunanlara göre ise, küreselleşme ortak bir kültür yaratmaz. Yerel kültürler küreselleşme karşısında direnmekte ve varlıklarını devam ettirmektedirler. Anthony D. Smith'e göre küresel kültür düşüncesi pratik olarak imkânsızdır. Ona göre, kültürler arasındaki farklar küreselleşmiş bir kültür tasarlanmasına müsaade etmeyecek kadar fazla ve ortak öğeler fazlasıyla genelleştirilmiştir. Kültür kökleşmiş bir olgudur. Küresel kültür ise, evrensel olması nedeniyle özgül köklerden mahrum ve zaman dışıdır. Sadece teknik anlamda var olan bir kültür olabilir. Bu bakımdan küreselleşme birçok ülkede yerele, etnisiteye ve ulusal kültürlere bağlılığı güçlendirmiştir (2008: 330-338). Buna karşın ortak bir küresel kültürün mevcudiyeti tartışmaya açık bir durumdur. Toplumun en yaygın ve derinliklerine nüfus etmiş unsuru kültürdür. Kültür dil, toplumsal kurallar, değerler, inançlar ve davranışların yanı sıra maddi öğeleri de içerir (Newman, 2013: 19). Bu bakımdan kültürün oluşması çok uzun bir tarihsel süreci gerektirir. Küresel kültür kavramı ise tarihsel bağlamdan yoksundur ve dünya çapında kültürlerin benzeşmesinden ziyade Batı merkezli tüketim kültürünün yayılmasına işaret eder. Dünyanın bir iletişim ağı ile birbirine bağlanması sonucu oluşan bu yeni kültür doğal olarak tüm kültürleri etkilemektedir. Ancak oluşan bu yeni kültür dünya çapında

ortak bir küresel kültür yaratmaktan ziyade Batı merkezli, tüketime dayalı bir kültür yaratmıştır.

Küreselleşmenin kültür ve değerler üzerindeki en önemli etkisi toplumların mevcut geleneksel değerlerini yıpratması ve yerine küresel ideolojiye uygun yeni değerler yaratmasıdır. Küreselleşme sonucu gittikçe daha fazla kültürel ifade biçimi ve pratiği ulusal sınırları aşmakta ve farklı toplumların gelenek ve adetlerini etkilemektedir (Schaefer, 2013: 57). Gelenekçi toplumlarda temel değerler sistemini din belirlemektedir (Gökalp'dan aktaran İnalçık, 2001: 89). Oysa küreselleşme gerek geleneksel toplumların gerekse de modern toplumların değer ilişkilerine yeni boyutlar getirmektedir. Yani toplumların itaat kültürü, namus ve ahlâk anlayışı, komşuluk ilişkileri, güven ve himaye kültürü, sadakat ve ihanet, gizlilik ve mahremiyet, sevgi ve hoşgörü, saygı ve korku, özgürlük ve teslimiyet gibi toplumsal değerler küresel değerlerin etkisi altında çözülmekte ya da yeni anlamlarla yeniden yorumlanmaktadır. Bu değerlerin yerini bilgi, rekabet kültürü, verimlilik, toplam kalite, demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi ve birey gibi toplumsal değerleri dönüşüme zorlayan küresel değerler almaktadır (Doğan, 2007: 316). Görüldüğü gibi, küreselleşme, özellikle toplumsal değerleri aşındırmakta ve yeni küresel ideolojiye uygun değerler empoze etmektedir.

Küreselleşme, içerisinde bulunduğumuz çağda bilimsel ve teknolojik alanda yaşanan ilerlemelere karşın, medeniyet alanında bir gelişmeye neden olmadığı gibi, bireylerin de birtakım manevi ve insani değerlerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda barış, sosyal adalet, mutluluk, eşitlik gibi değerlerin çağdaş medeniyetin meyveleri olması beklenirken; açlık, yoksulluk, sömürü, savaş, sosyo-ekonomik adaletsizlikler gibi pek çok olumsuzluk ortaya çıkmıştır. Son derece tutarsız ve değişken toplumsal yapı, yaşadığımız çağın en önemli özelliği haline gelmiştir (Köylü, 2007: 287). Bu tutarsız ve değişken yapı yaşamın her alanına sızmış, bütün değerler sistemini değiştirmiş ve bu yolla bireylerin tutum ve davranışlarını belirler hale gelmiştir. Ancak ahlâk, küreselleşmenin olumsuzluklarından etkilenen en önemli değerler alanıdır. Günümüzde ahlâki sorunlar bireylerin üzerinde en çok kafa yorduğu ve bireylerin yaşamlarını etkileyen konulardan biri haline gelmiştir. Gençlik ise bütün bu olumsuz gelişmelerden etkilenen en önemli kesimdir. Genç bireyler, yaşamlarında bir yandan geleneğin etkisini hissederken, diğer yandan ise kendilerine sunulan

bireysellik ve özgürlük gibi yeni kavramlarla karşı karşıya bırakılmaktadır. Üniversite eğitimi ve yaşantısı yoluyla, dünyada meydana gelen sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin bilincinde olan üniversiteli bireyler de küreselleşmenin değerler sisteminde meydana getirdiği değişimlerin ve tahribatın da farkındadırlar. Dolayısıyla, bu gençlerin küreselleşmeye karşı yaklaşımları daha da önem kazanmış ve bu konuda oldukça önemli çalışmalar yapılmıştır.

Özdemir'in yapmış olduğu "Üniversite Gençliği ve Küreselleşme" adlı çalışması bunlardan biridir. Küreselleşmenin Türkiye'ye etkileri Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri bağlamında, üniversite gençliğinin küreselleşmeye ilişkin düşüncelerini öğrenmeyi amaçlayan bu çalışma, yedi devlet üniversitesinde okuyan öğrencileri kapsayan bir saha araştırması olarak uygulanmıştır. Verilerden elde edilen sonuçlarda öğrencilerin küreselleşmeyi çok boyutlu ve basit değerlendirmelerin ya da önyargıların ötesinde genel olarak olumsuz değerlendirdikleri görülmüştür. Buna göre; örneklemin büyük çoğunluğu küreselleşmenin insan ilişkilerinde her şeyin para ile ölçülebildiği bir düzen getirdiğine, ırkçı ve şiddet olaylarının arttığına, hoşgörü ortamının ve toplumsal bütünleşmenin ise giderek azaldığına inanmaktadır. Örneklem, ekonomik değerler konusunda da oldukça kötümser bir yaklaşıma sahiptir. Yine büyük bir çoğunluk dünya genelinde yoksulluğun arttığına ve küreselleşmenin sadece gelişmiş ülkeler için bir refah fırsatı olduğuna inanmaktadır (2011: 511-530).

Özdemir'in yapmış olduğu çalışmada ulaşılan sonuçlar, tablo 92'de elde edilen verilerle de örtüşmektedir. Örneklemin büyük çoğunluğu küreselleşmenin ahlâki değerleri daha fazla aşındırdığı konusunda hemfikirdir. Ancak bu oran birinci sınıfta %56,7 iken, son sınıfta %60,2'ye ulaşmıştır. Bu sonuç, genç bireylerin üniversite eğitimi ve yaşantısı yolu ile farkındalık düzeylerinin de arttığına bir göstergesidir. Çevresinde olup bitenlere karşı daha duyarlı bir hale gelen bireyler, ahlâki değerlerde meydana gelen tahribatı daha çok gözlemlemekte ve analiz yapabilmektedir. Ancak farkındalık düzeyinde meydana gelen artışın yanında bireylerin realiteyi daha fazla görmeye başladıkları da gözlenmektedir. Aldığı üniversite eğitimi ile birlikte enformasyon ağını daha çok kullanmaya başlayan genç birey, dünyada ve ülkesinde meydana gelen ekonomik gelişmeleri daha çok takip etmeye başlamakta ve bu anlamda küresel değerleri benimsemekte ve kanıksamaktadır. Nitekim birinci sınıfta küreselleşmenin ekonomik değerleri aşındırdığına olan inançları %20,9 iken, son sınıfta bu oran

%15,6'ya düşmüştür. Öte yandan küreselleşmenin en fazla dini değerleri aşındırdığını düşünenlerin oranının birinci sınıftan (%51,2) son sınıfa doğru azalması (%48,8) da genç bireylerin realiteye ilişkin algılarının yükseldiğinin bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme bir yandan bireyleri teknoloji unsurları ile karşı karşıya bırakırken; diğer yandan ise geleneksel unsurları aşındırmaktadır. Böylece aldığı pozitif bilim eğitimi ve edindiği yaşantılar yolu ile genç bireyler modernizmin değerlerine daha fazla maruz kalmakta ve geleneksel değerlerden uzaklaşmaktadırlar.

Tablo 92: Sınıf ile Küreselleşmenin Aşındırdığı Değer Algısı Arasındaki İlişki

	Küreselleşmenin en çok aşındırdığı değer								Toplam
	Ahlâki değerler	Dini değerler	Ekonomik değerler	Siyasi değerler	Hayır, aşındırdığını düşünmüyorum	Hepsi	Kültürel-geleneksel değerler	Cevap yok	
Sınıf 1.Sınıf	285	64	105	23	16	3	0	7	503
	56,7%	12,7%	20,9%	4,6%	3,2%	,6%	,0%	1,4%	100,0%
	49,6%	51,2%	58,3%	46,9%	57,1%	60,0%	,0%	38,9%	51,1%
	28,9%	6,5%	10,7%	2,3%	1,6%	,3%	,0%	,7%	51,1%
Son sınıf	290	61	75	26	12	2	5	11	482
	60,2%	12,7%	15,6%	5,4%	2,5%	,4%	1,0%	2,3%	100,0%
	50,4%	48,8%	41,7%	53,1%	42,9%	40,0%	100,0%	61,1%	48,9%
	29,4%	6,2%	7,6%	2,6%	1,2%	,2%	,5%	1,1%	48,9%
Toplam	575	125	180	49	28	5	5	18	985
	58,4%	12,7%	18,3%	5,0%	2,8%	,5%	,5%	1,8%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	1,0E2%	100,0%
	58,4%	12,7%	18,3%	5,0%	2,8%	,5%	,5%	1,8%	100,0%

$$X^2=11,517 \quad sd=7 \quad p< 0,05$$

Falk'a göre, devletler küresel seviyede siyasi bir unsur olarak kalmasına karşın, küresel politika sürecindeki etkinliğini kaybetmiştir. Devletin toplumsal düzen üzerindeki rolü de giderek zayıflamakta, yerini devlet dışı unsurlar almaktadır. Devletin etkinlik alanı daha çok askeri alanda sahip olduğu modern teknoloji ile düzenin devamını sağlamaktır. Bunun karşın, giderek küresel bir kimlik kazanan devletin politik etkinlik alanı ise ulus aşırı bölgesel ve küresel piyasa güçlerinin sağladığı fayda ile sınırlı olarak yeniden tanımlanmaktadır (2002: 45-52). Bir süreç olarak küreselleşme, ulus devletlerin azalması ile birlikte, siyasi değerleri de giderek aşındırmıştır. Aldığı akademik eğitim ve üniversite yaşantısı yolu ile genç bireylerin, siyasi değerlerde meydana gelen bu aşınmanın daha fazla bilincine vardıkları görülmektedir. Nitekim birinci sınıfta, küreselleşmenin siyasi değerleri aşındırdığına olan inançlarının oranı %4,6 iken, bu oran son sınıfta %5,4'e yükselmiştir. Öte yandan elde edilen bu veriler, yukarıda bahsedilen çalışmada ulaşılan sonuçlarla da bire bir örtüşmektedir. Özdemir

tarafından elde edilen (2011: 522-523) bulguya göre yerel kültürler giderek yok olmakta, dünya genelinde demokrasi ve insan haklarına ilişkin değerler hasar görmektedir. Nitekim bu değerlerin zayıflaması ulus devletlerin etkinliğin giderek hasar görmesi ile yakından ilişkilidir.

Küreselleşmenin aşındırdığı değerlerin, cinsiyet bağımsız değişkeni açısından değerlendirildiğinde, oldukça belirgin farklılıklar olduğu dikkati çekmektedir. Ancak ahlâki değerler her iki cinsiyete göre de küreselleşmenin en çok aşındırdığı değer olmasına karşın aralarında bir farklılık görülmemektedir. Öte yandan küreselleşmenin en çok aşındırdığı değerlerin dini değerler olduğunu düşünenlerin %56'sı kız öğrenci iken, %44'ü ise erkek öğrencidir. Nitekim değerler hiyerarşisinin ilk sırasında dini değerleri yer alanların %60,5'inin kız öğrenci, %39,5'inin ise erkek öğrenci (tablo:13) olduğu düşünüldüğünde; kız öğrencilerin, dini değerlerdeki aşınmanın daha fazla farkında olması beklenen bir durumdur.

Tablo 93: Cinsiyet İle Küreselleşmenin Aşındırdığı Değer Algısı Arasındaki İlişki

	Küreselleşmenin en çok aşındırdığı değer								Toplam
	Ahlâki değerler	Dini değerler	Ekonomik değerler	Siyasi değerler	Hayır, aşındırdığını düşünmüyorum	Hepsi	Kültürel-geleneksel değerler	Cevap yok	
Cinsiyet Kız	354	70	125	23	14	4	4	13	607
	58,3%	11,5%	20,6%	3,8%	2,3%	,7%	,7%	2,1%	100,0%
	61,6%	56,0%	69,4%	46,9%	50,0%	80,0%	80,0%	72,2%	61,6%
	35,9%	7,1%	12,7%	2,3%	1,4%	,4%	,4%	1,3%	61,6%
Erkek	221	55	55	26	14	1	1	5	378
	58,5%	14,6%	14,6%	6,9%	3,7%	,3%	,3%	1,3%	100,0%
	38,4%	44,0%	30,6%	53,1%	50,0%	20,0%	20,0%	27,8%	38,4%
	22,4%	5,6%	5,6%	2,6%	1,4%	,1%	,1%	,5%	38,4%
Toplam	575	125	180	49	28	5	5	18	985
	58,4%	12,7%	18,3%	5,0%	2,8%	,5%	,5%	1,8%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	58,4%	12,7%	18,3%	5,0%	2,8%	,5%	,5%	1,8%	100,0%

$$X^2=14,679 \quad sd=7 \quad p < 0,05$$

Toplumsal cinsiyet farklılığı, bireylerlere birtakım roller ve görevler yüklerken, aynı zamanda onların beklentilerini ve ilgi alanlarını da belirlemektedir. Aile ve sınırlı çevre ile belirlenen rol tanımlamaları, kız çocuklarını ev içi faaliyetlere yönlendirirken; evin geçimini sağlama sorumluluğu yüklenen ve sosyal ilişki ağı daha geniş tutulan erkek çocukları ise daha çok dışa bağımlı hale gelmektedir. Bu durum ekonomik ve siyasi konulara, kadınlara oranla daha fazla ilgi duymalarına neden olmaktadır. Nitekim

genel anlamda, erkeklerin dünyada ve çevresinde olup bitenleri daha fazla takip ettiği ve küreselleşme tartışmalarına vakıf oldukları düşünülmektedir. Bu nedenle, kamuoyunu ve dünya piyasasını takip eden erkek için ekonomi bir risk unsuru olmaktan çıkmakta ve doğal bir süreç olarak algılanmaktadır. Araştırmada da ekonomiyi küreselleşmenin en çok aşındırdığı değer olarak gören kız öğrencilerin oranı %20,6 iken, erkek öğrencilerde bu oran %14,6'ya düşmüştür. Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklılıklardan bir diğeri de siyasi değerlere ilişkindir. Tabloda da görüldüğü gibi, küreselleşmenin en çok aşındırdığı değer olarak siyasi değerleri görenlerin oranı kız öğrencilerde %3,8'den erkek öğrencilerde %6,9'a yükselmiştir. Bu sonuç, cinsiyet bağlamında siyasi değerlere ilişkin daha önce ulaşılan sonuçlarla da birebir örtüşmektedir.

Geleneksel yaşamın hüküm sürdüğü kırsal yaşantısı ile küreselleşmenin etkilerini her alanda hissettirdiği kent yaşamının sahip olduğu değerler sistemi birbirinden birçok bakımdan farklı özellikler taşımaktadır. Küreselleşmenin hayat koşullarındaki değişimlerini (yeme, içme, vs.), büyük kent ve kent yaşantısındaki bireyler olumlarken; köyde yaşamını sürdüren bireyler bunu ahlâki bir gerileme ve geleneksel hayat tarzında tahribat olarak yorumlamaktadır. İnternete girmek, sosyal paylaşım sitelerinde hesabı olmak, e-fatura, -eğitim, e-ticaret ve e-alışveriş gibi faaliyetler kentli insanın yaşamının bir gerçeği iken; kırsal yaşayan birey bunları çekinilmesi ve uzak durulması gereken eylemler olarak değerlendirmektedir. Kentlerde ve büyük kentlerdeki insan için bir gereklilik gibi görünen pek çok unsur, köydeki insan için kaçınılması gereken bir durumdur. Dini değerlerin köy yaşamında belirleyici bir etkisinin bulunmasına karşın, kent yaşamındaki seküler yaşam biçiminin bir yansıması olarak etkinliğini giderek kaybetmesi, bu durumun en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla dini değerlerde meydana gelen aşınmayı, köyde yaşayan bireylerin kentte yaşayanlardan daha fazla tehdit unsuru olarak algıladığı düşünülmektedir. Nitekim bu düşüncenin tabloda elde edilen veriler tarafından da desteklendiği görülmektedir. Aşağıda da görüleceği gibi, kentte yaşamını sürdürenlerde küreselleşmenin en fazla dini değerleri aşındırdığı düşünülenlerin oranı %11,5 iken, köyde yaşayan bireylerde bu oran %16,1'e yükselmiştir.

Tablo 94: Yaşanılan Yer ile Küreselleşmenin Aşındırdığı Değer Algısı Arasındaki İlişki

Yaşanılan yer	Küreselleşmenin en çok aşındırdığı değer									
	Ahlâki değerler	Dini değerler	Ekonomik değerler	Siyasi değerler	Hayır, aşındırdığını düşünmüyorum	Hepsi	Kültürel-geleneksel değerler	Cevap yok	Toplam	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	221	48	69	18	11	1	2	8	378
		58,5%	12,7%	18,3%	4,8%	2,9%	,3%	,5%	2,1%	100,0%
		38,4%	38,4%	38,3%	36,7%	39,3%	20,0%	40,0%	44,4%	38,4%
		22,4%	4,9%	7,0%	1,8%	1,1%	,1%	,2%	,8%	38,4%
	Şehir	260	50	78	26	11	2	2	6	435
		59,8%	11,5%	17,9%	6,0%	2,5%	,5%	,5%	1,4%	100,0%
		45,2%	40,0%	43,3%	53,1%	39,3%	40,0%	40,0%	33,3%	44,2%
		26,4%	5,1%	7,9%	2,6%	1,1%	,2%	,2%	,6%	44,2%
	İlçe-Kasaba	41	12	16	2	2	1	1	1	76
		53,9%	15,8%	21,1%	2,6%	2,6%	1,3%	1,3%	1,3%	100,0%
		7,1%	9,6%	8,9%	4,1%	7,1%	20,0%	20,0%	5,6%	7,7%
		4,2%	1,2%	1,6%	,2%	,2%	,1%	,1%	,1%	7,7%
Köy	52	15	16	3	4	1	0	2	93	
	55,9%	16,1%	17,2%	3,2%	4,3%	1,1%	,0%	2,2%	100,0%	
	9,0%	12,0%	8,9%	6,1%	14,3%	20,0%	,0%	11,1%	9,4%	
	5,3%	1,5%	1,6%	,3%	,4%	,1%	,0%	,2%	9,4%	
Cevap yok	1	0	1	0	0	0	0	1	3	
	33,3%	,0%	33,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	33,3%	100,0%	
	,2%	,0%	,6%	,0%	,0%	,0%	,0%	5,6%	,3%	
	,1%	,0%	,1%	,0%	,0%	,0%	,0%	,1%	,3%	
Toplam	575	125	180	49	28	5	5	18	985	
	58,4%	12,7%	18,3%	5,0%	2,8%	,5%	,5%	1,8%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	58,4%	12,7%	18,3%	5,0%	2,8%	,5%	,5%	1,8%	100,0%	

$$X^2=27,974 \quad sd=28 \quad p<0,05$$

Ahlâki değerler söz konusu olduğunda elde edilen veriler dikkat çekicidir. Küreselleşmenin en çok ahlâki değerleri aşındığını düşünenlerin oranı kentte yaşayan bireylerde (%59,8), köyde yaşayan bireylerden (%55,9) daha yüksektir. Bu durum, kentte ve büyük kentte yaşayan bireylerin küreselleşmenin etkilerini köyde yaşayan bireylere nazaran daha fazla hissetmeleri ile açıklanabilir. Çünkü köy, kent ile karşılaştırıldığında daha kapalı yaşam tarzına sahip olduğundan dolayı küreselleşmenin etkilerine de daha az maruz kalmaktadır. Bu nedenle köyde yaşayan bireylerin, küreselleşmenin etkilerini daha az hissettiği düşünülmektedir. Öte yandan siyasi değerler alanında meydana gelen tahribat söz konusu olduğunda da aynı durumun geçerli olduğu öne sürülebilir. Nitekim küreselleşmenin en çok siyasi değerleri aşındırdığını düşünenlerin oranı kentte yaşayan bireylerde %6 iken, köyde yaşayan bireylerde %3,2'ye düşmüştür. Genel anlamda değerlendirildiğinde; kentlerde değişme

hızının yüksek olması ve sosyal değişimi somutlaştırma ya da pratiğe dökme olanaklarının daha fazla olması bu verilerin elde edilmesinde etkili en önemli unsurlardan biridir.

Birçok örgütün, kurumun ve grubun yolları kentlerde kesişmektedir. Yurt içi ve uluslararası iş kolları, potansiyel girişimciler, sivil kuruluşlar, ticari ve siyasi sendikalar, devlet makamları ve siyaset mekanizma gibi birçok oluşum kentsel alanlarda karşı karşıya gelir birbirleri ile bağlantılar kurar. Bu bağlantılar, kentlerin siyaset, ekonomi ve kültür alanlarında toplumsal birer eyleyen görevi gördüğü ortak ya da müşterek etkinliklere yol açabilir (Giddens, 2008: 980). Bireylerin yaşamlarının her alanını kaplayan bu etkinlikler, aynı zamanda sosyo-kültürel ve ekonomik faaliyetlerine ilişkin tutum ve davranışlarında da belirleyici rol üstlenmektedir. Dolayısıyla, kentte ve büyük kentte yaşayan bireyler; ahlâki, siyasi ve ekonomik alanda ülkesinde ve dünyada meydana gelen gelişmeleri gerek iletişim ağı yolu ile (internet, radyo, televizyon, vs.) gerekse yaşantısı yolu ile daha fazla takip etmektedir. Bu bağlamda, kentte yaşayan bireylerin, siyasi değerlerin aşınmasına yönelik daha belirgin bir algıya sahip oldukları ifade edilebilir.

Kentsel alanda, kitle iletişim teknolojisi bir yandan bireylerin sosyo-ekonomik ve kültürel alanda bilinçlenmesine ve farkındalık düzeyinin artmasına neden olurken; diğer yandan değerler sistemi üzerinde aşındırıcı ve yok edici bir etki yaratmaktadır. Küresel değerler, iletişim ağı vasıtası ile bireylerin değerler sistemine nüfuz ederek, geleneksel değerleri yok etmektedir. Küreselleşmenin en fazla etkilediği kesimin başında ise gençlik gelmektedir. Küreselleşme gençliğe “sınırları kaldırılmış” bir dünya vaat etmektedir. Bunu yaparken de bireyci, bilinemezci, nihilist, piyasacı, postmodern vb. değerleri özellikle küresel medya aracılığıyla gençliğe empoze etmeye çalışmaktadır. Bu bakımdan küreselleşmenin en yoğun etkisi medya aracılığıyla gençliğin üzerinde izlenebilmektedir. Günümüz gençliğinin büyük bir kısmı kültürel kültür öğeleri ile yatıp kalkmakta, düşünüş ve yaşayış tarzlarını buna göre biçimlendirmektedir (Oğuz vd., 2012: 249-252). Kısacası genç bireyler, kitle iletişim araçları vasıtası ile yeni küresel ve deforme edici unsurlarla karşı karşıya bırakılmaktadır. Küreselleşmenin değerleri aşındırmasının en önemli araçlarından biri de günümüzde iletişim araçlarının başında gelen internettir. Sanal dünya gençliğe bir yandan iletişim, araştırma ve kendini ifade etme gibi pek çok olumlu imkân sunarken;

aynı zamanda gençliğin değerlerinin değişmesine sebep olmaktadır. Sanal dünyanın başında geçirilen zaman arttıkça gençler bir yandan yalnızlaşmakta, diğer yandan ahlâki ve toplumsal değerleri yaşaması ve paylaşması söz konusu olmamaktadır (Ersoy, 2014: 278). Bu durum toplumsal değerlerin aşınmasının yanı sıra değerlerin değişmesine ve modern dünyaya hâkim olan küresel değerlerin gençlik üzerinde daha fazla etkili olmasına neden olmaktadır.

Modern yaşamın ürünü olan internet, her ne kadar küreselleşme ile birlikte kırsal kesimde yaşayan bireylerin hayatlarına girse de, kent yaşamının temel karakteristiğidir. Kırsal kesim ve kent yaşamı arasında görülen bu farklılığın araştırma tarafından da desteklendiği görülmektedir.

Tablo 95: Yaşanılan Yer ile İnternette Harcanan Zaman Arasındaki İlişki

	İnternete harcanan zaman					Toplam	
	Günde en fazla bir saat	Günde iki ve üç saat	Günde dört saat ve yukarısı	Hiç internet kullanmıyorum	Cevap yok		
Yaşanılan yer	Büyük şehir	126	176	70	5	1	378
		33,3%	46,6%	18,5%	1,3%	,3%	100,0%
		35,7%	40,3%	42,4%	17,2%	100,0%	38,4%
		12,8%	17,9%	7,1%	,5%	,1%	38,4%
	Şehir	153	191	75	16	0	435
		35,2%	43,9%	17,2%	3,7%	,0%	100,0%
		43,3%	43,7%	45,5%	55,2%	,0%	44,2%
		15,5%	19,4%	7,6%	1,6%	,0%	44,2%
	İlçe-Kasaba	35	28	9	4	0	76
		46,1%	36,8%	11,8%	5,3%	,0%	100,0%
		9,9%	6,4%	5,5%	13,8%	,0%	7,7%
		3,6%	2,8%	,9%	,4%	,0%	7,7%
Köy	39	39	11	4	0	93	
	41,9%	41,9%	11,8%	4,3%	,0%	100,0%	
	11,0%	8,9%	6,7%	13,8%	,0%	9,4%	
	4,0%	4,0%	1,1%	,4%	,0%	9,4%	
Cevap yok	0	3	0	0	0	3	
	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
	,0%	,7%	,0%	,0%	,0%	,3%	
	,0%	,3%	,0%	,0%	,0%	,3%	
Toplam	353	437	165	29	1	985	
	35,8%	44,4%	16,8%	2,9%	,1%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	35,8%	44,4%	16,8%	2,9%	,1%	100,0%	

$$X^2=20,130 \quad sd=16 \quad p<0,05$$

Yaşanılan yer bağımsız değişkenine göre, kentte ve büyük kentte interneti kullanma oranı, köyde yaşayanlara göre belirgin bir şekilde daha yüksektir. Buna göre, interneti günde en fazla bir saat kullananların oranı büyük kentte yaşayanlarda %33,3 ve

kentte yaşayanlarda %35,2 iken; ilçe-kasabada yaşayanlarda %46,1 ve köyde yaşayanlarda %41,9'dur. Öte yandan, günde dört saat ve yukarısı internet başında kalanların oranı büyük kentte yaşayanlarda %18,5 ve kentte yaşayanlarda %17,2 iken; ilçe-kasabada yaşayanlarda %11,8 ve köyde yaşayanlarda %11,8'e düşmüştür. İnterneti hiç kullanmayanların oranının da köyde yaşayanlarda yüksek olması, bu sonuçları desteklemektedir. Büyük kentte interneti hiç kullanmayanların oranı %1,3 ve kentte yaşayanlarda %3,7 iken, ilçe-kasabada yaşayanlarda %5,3'e ve köyde yaşayanlarda %4,3'e yükselmiştir.

Tablo 95'de, gün içerisinde interneti kullanma süresinin, kent ve büyük kentlerden köylere gidildikçe azaldığı görülmektedir. Nitekim modernizmin değerlerinin kentlerde yaşaması ve kent yaşamının dinamik yapısı, bireylerde bu yönde tutum ve davranışların gelişmesine neden olmaktadır. Kentteki değişim ve dönüşüme uyum sağlamaya çalışan bireyler, kitle iletişim araçlarına da daha fazla ihtiyaç duymakta ve daha fazla zaman geçirmektedir. İnternet başında geçirilen zamanın kentlerde ve büyük kentlerde daha fazla olmasının diğer önemli bir nedeni de; bireyselleşme ve yalnızlaşmadır. Geleneksel toplumların sahip olduğu cemaat yapısının aksine, modern toplumlarda ortaya çıkan hızlı ve dinamik süreç, bireyleri yalnızlaştırmakta ve daha çok bireysel aktivitelere yöneltmektedir. Bunun sonucunda bireyler, içlerinde hissettikleri yalnızlık duygusunu, internet başında daha çok zaman geçirerek gidermeye çalışmaktadırlar. İnternette kurulan arkadaşlıklar, birbirinden renkli ve hareketli siteler birer eğlence aracı olmanın ötesinde, bireylerin yalnızlıkların da en iyi ifade biçimidir.

Küreselleşmenin değerler üzerindeki etkisinin önemli bir kısmı da eğitim üzerinden gerçekleşmektedir. Günümüz endüstri toplumlarında üretim ve emeğin yapısında meydana gelen değişmelere uygun olarak eğitim müfredatı ve içeriği sürekli değişmekte ve yenilenmektedir. Söz konusu değişimler bir yandan teknik ve bilgi bakımından donanımlı bireyler yetiştirmeyi amaçlarken, bir yandan da toplumsal değişmelere ayak uydurabilecek bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve bunların eğitimde kullanılmaya başlanması medya ve eğitim alanlarının birbiri içine geçmesi ve görece dış sistemlere daha açık olmaları, toplumsal değerlerin hızlı bir değişim içine itilmesinde etkili olmaktadır. Bunun sonucunda hem geçmişten gelen toplumsal birikimden hem de küreselleşmenin üzerinde

ilerlediği medya ve uluslararası iletişim sistemleriyle dolaşıma giren küresel kültürün etkisine giren değerler sistemi yer yer kırılmalara uğrayarak etkinliği azalmaktadır (Önür, 2007: 157-158). Nitekim yukarıda da görüldüğü gibi, araştırmanın örneklemini küreselleşmenin en fazla ahlâki değerleri aşındırdığını düşünmektedir.

Sonuç olarak, eğitim ve medyanın (özellikle internetin) iç içe geçmesinin en önemli sonuçlarından biri değerlerin değişim sürecinde internetin ve dolayısıyla küresel değerlerin etkinliğinin eğitim yoluyla artmasıdır. Çünkü medya ve eğitim özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde modernleşmenin ve küresel değerlerin yayılmasının en önemli araçlarıdır. Küreselleşmenin eğitim üzerindeki önemli bir etkisi de küresel değerlerin yayılmasının bir sonucu olarak eğitime bakış açısında ve eğitimde türdeşliğe yol açmasıdır. Modernleşmenin ve küreselleşmenin bir sonucu olarak modern eğitim ve modern eğitim kurumları yaygınlaşmış ve bu durum eğitime ve bilime olan inancı ve güveni arttırmıştır. Bilimin bütün sırları çözeceğine dair gelişen inanç, eğitimle bütün sorunların çözülebileceği inancını da beraberinde getirmektedir. Toplumların eğitim seviyeleri arttıkça gelişecekleri, geliştikçe de bireysel ve toplumsal sorunların azalacağına dair inanç özellikle modern değerleri benimseyen toplumlar ve bireyler için önde gelen kabullerden biri olmuştur. Araştırmaya katılanların bu konudaki görüşleri de bu konuya örnek teşkil etmektedir. Bilime dolayısıyla eğitime olan inanç ve güvenin artmasında üniversite eğitiminin olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir. Eğitimin günümüzde bütün sorunları çözebileceğine dair inanç birinci sınıflarda % 31 düzeyindeyken, bu oran son sınıflarda % 33,4'e yükselmiştir. Dolayısıyla üniversite eğitimi alan bireylerde bilime ve eğitime olan inanç artmaktadır. Çünkü eğitim ve özellikle üniversite eğitimi bireysel gelişme, problem çözme vb. konularda geleneksel toplumların yöntemlerinden farklı olarak bilime yaslanmakta ve bilimi kendisine referans noktası olarak almaktadır. Üniversite eğitiminin sorunları çözmede eğitime olan inancı yükseltmesinin bir diğer sonucu da üniversite eğitiminin hedefleriyle ortaya çıkan sonucun kısmen de olsa örtüştüğüdür. Çünkü modern değerler büyük oranda rasyonel düşüncüyü referans alırlar. Dolayısıyla rasyonel düşüncüye dayalı bir eğitim sunan üniversitelerin bireylerde bu yönde bir davranış ve tutum geliştirmesi beklenen bir sonuçtur.

Tablo 96: Sınıf İle Eğitime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

		Eğitimin günümüzde bütün sorunları çözebileceğine dair inanç			Toplam
		Evet, çözebilir	Hayır, çözemez	Cevap yok	
Sınıf	1.Sınıf	156	344	3	503
		31,0%	68,4%	,6%	100,0%
		49,2%	51,9%	60,0%	51,1%
		15,8%	34,9%	,3%	51,1%
	Son sınıf	161	319	2	482
		33,4%	66,2%	,4%	100,0%
		50,8%	48,1%	40,0%	48,9%
		16,3%	32,4%	,2%	48,9%
Toplam		317	663	5	985
		32,2%	67,3%	,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		32,2%	67,3%	,5%	100,0%

$$X^2=0,774 \quad sd=2 \quad p>0,05$$

Eğitimin günümüzde yaşanan bütün sorunları çözebileceğine dair inanç cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre kız öğrencilerin % 69,2'si eğitimin günümüzde bütün sorunları çözeceğine inanmazken, bu oran erkek öğrencilerde %64,3 olmuştur. Buna göre kız öğrencilerin sorunları çözmede eğitime olan inançları erkek öğrencilere göre daha azdır. Bu sonucun ortaya çıkmasında kadınların ve erkeklerin yaşadığı sorunlar ve sorunları algılamalarındaki farklılıklar belirleyicidir denebilir. Çünkü kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rolleri gereği toplumda farklı konumlandırılmakta ve farklı sorunlar yaşamaktadır. Örneğin, kadına yönelik şiddet, ayrımcılık, kısıtlamalar vb. sorunlar gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ve gelişmemiş toplumların önemli sorunlarının başında gelmektedir. Bu tip sorunlarla her eğitim düzeyinden kadının karşılaşabildiği gibi, her eğitim düzeyinde erkekler de bu tip sorunlara neden olabilmektedir. Bu yüzden kadınların toplumsal cinsiyet rolleri gereği yaşadığı ve bu sorunların artarak devam ettiği düşünüldüğünde, kadınların bu tip sorunların eğitimle bile çözülemeyeceğine dair inançlarının yüksek olması beklenen bir durum olarak görülebilir.

Tablo 97: Cinsiyet ile Eğitime Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

		Eğitimin günümüzde bütün sorunları çözebileceğine dair inanç			Toplam
		Evet, çözebilir	Hayır, çözemez	Cevap yok	
Cinsiyet	Kız	184	420	3	607
		30,3%	69,2%	,5%	100,0%
		58,0%	63,3%	60,0%	61,6%
		18,7%	42,6%	,3%	61,6%
Erkek	Erkek	133	243	2	378
		35,2%	64,3%	,5%	100,0%
		42,0%	36,7%	40,0%	38,4%
		13,5%	24,7%	,2%	38,4%
Toplam	Toplam	317	663	5	985
		32,2%	67,3%	,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		32,2%	67,3%	,5%	100,0%

$$X^2=2,557 \quad sd=2 \quad p< 0,05$$

Küreselleşmenin değerler ve değer değişimi üzerindeki önemli bir etkisi, mevcut yerel kültürel değerleri yıpratması ve kendi ideolojisine uygun yeni değerler yaratmasıdır. Küreselleşme sonucunda genellikle homojenleşen ve tüketim etrafında şekillenen bir kültürden bahsedilmektedir. Küreselleşme sonucunda oluştuğu düşünülen ve gittikçe yayılan küresel kültür yaşanan hızlı toplumsal değişimler sonucu bir yandan kendi etkinliğini artırırken bir yandan da yerel kültürleri tahrip etmekte ve yozlaştırmaktadır. Bunun sonucunda bireylerin geleneksel kültüre ve geleneksel kültür öğeleriyle olan ilişkilerinin zayıfladığı ve küresel kültür öğeleriyle daha çok ilişki içinde olduğu iddia edilmektedir. Bu yüzden bireyler çoğu zaman yeni küresel değerlere uymayan değerleri yok saymakta veya değerler hiyerarşilerinde alt sıralara itmektedir. Günümüz yüzeysel ve tüketime dayalı küresel kültürü bireylerin değerlerini ve değerler hiyerarşilerini etkilemektedir.

Küresel değerlerin oluşmasında en etkili kurumlardan biri olan üniversiteler ve üniversite eğitimi geleneksel değerlerin aşınmasında ve küresel değerlerin yayılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Modernizm ve modern değerler geleneksel değerlerden kopuşu ifade etmektedir. Dolayısıyla geleneksel toplumlara ait olan ve grup yaşamını ön plana çıkaran biz duygusu, paylaşımcılık vb. değerler modern toplumlarda yerini bireyselleşme, ben duygusu, bencillik, rasyonel düşünce gibi değerlere bırakmıştır. Bu nedenle modern dünyada özellikle geleneksel değerlerin modern dünyada etkisi azalmış ve değeri düşmüştür. Modern dünyaya ait olmayan bu değerler çoğu zaman bireylerin

ve toplumların önünde bir engel olarak görülmüştür. Bu yüzden modern dünyada değerlerine bağlılık daha çok geleneksellik ile ilişkilendirilirken, hızlı değişen ve dönüşen dünyada yeni değerlere uyum sağlama arzu edilen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değişimde en etkili kurumlardan biri ise modernleşmenin belirleyici kurumlarından olan eğitim ve eğitim kurumlarıdır. Eğitim, bireylerin toplumla bağını kuran sosyal değerleri zayıflatırken; modern dünyanın bireysel değerlerine olan bağını artırmaktadır. Aynı zamanda eğitim, modern dünyada hızlı değişim ve dönüşümlere bireylerin ayak uydurmasını sağlayan önemli kurumlardan biridir. Araştırma sonuçları da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Buna göre birinci sınıfa devam eden öğrencilerin % 64,6'sı değerlerine bağlı insanı kişilikli olarak görürken, bu oran son sınıfa devam eden öğrencilerde % 57,9'a düşmüştür. Aynı şekli de birinci sınıf öğrencilerinin % 27,6'sı günümüz şartlarında değerlerine bağlı kalmanın zor olduğunu düşünürken, son sınıf öğrencilerinin ise % 33'u bu şekilde düşünmektedir. Değerlerin insanın gözünü kapatan, gerçeği görmesini engelleyen bir perde olduğunu düşünenlerin oranı birinci sınıflarda %5,4 iken, son sınıflarda bu oran % 6,4'e yükselmiştir. Dolayısıyla üniversite eğitimi bireylere modern ve küresel değerleri aşılarken, geleneksel ve toplumsal değerleri aşındırmaktadır.

Tablo 98: Sınıf İle Değerlere Bağlılık Düşüncesi Arasındaki İlişki

		Değerlerine göre yaşayan insana bakış açısı				Toplam
		Değerlerine bağlı insan kişiliktir	Değerlere bağlı kalmak günümüzde zor	Değer insanın gözünü kapatan, gerçeği görmesini engelleyen bir perdedir	Cevap yok	
Sınıf	1.Sınıf	325	139	27	12	503
		64,6%	27,6%	5,4%	2,4%	100,0%
		53,8%	46,6%	46,6%	48,0%	51,1%
		33,0%	14,1%	2,7%	1,2%	51,1%
	Son sınıf	279	159	31	13	482
		57,9%	33,0%	6,4%	2,7%	100,0%
		46,2%	53,4%	53,4%	52,0%	48,9%
		28,3%	16,1%	3,1%	1,3%	48,9%
Toplam		604	298	58	25	985
		61,3%	30,3%	5,9%	2,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		61,3%	30,3%	5,9%	2,5%	100,0%

$$X^2=4,716 \quad sd=3 \quad p<0,05$$

Değerlerine göre yaşayan insanlara bakış açısının şekillenmesinde bireylerin yaşadıkları yerin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Her şeyden önce modern kültür bir kent kültürüdür. Dolayısıyla modern değerler en çok kentlerde belirgindir ve

yaşanmaktadır. Aynı şekilde küreselleşmenin etkileri de kentlerde rahatlıkla gözlenebilmektedir. Bu bakımdan geleneksellik daha çok kırsalla ilişkilendirilirken, modernizm ve küresel dünya ise kentlerle ilişkilendirilmektedir. Bu bakımdan geleneksel toplumlarda değerlere olan bağlılık ve inanç kentlere göre çok daha yüksektir. Çünkü kentler hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı mekânlardır ve değerler de hızlı değişmekte ve dönüşmektedir. Dolayısıyla özellikle geleneksel değerlere bağlılık kentlerde daha zayıftır. Oysa değişimin daha yavaş ve durağan olduğu kırsal alanlarda değerlerin değişimi de yavaştır ve değerlere bağlılık daha fazladır. Araştırma sonuçları da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Buna göre kentte yaşayanların % 58,6'sı değerlerine bağlı insan kişiliğidir derken, bu oran köylerde yaşayanlarda %67,7'ye yükselmektedir. Değerlerine bağlı kalmanın günümüzde zor olduğunu düşünenlerin oranı kentlerde % 33,3 iken, köylerde % 28 olmuştur. Aynı şekilde değerlerin insanın gözünü kapatan, gerçeği görmesini engelleyen bir perde olduğunu düşünenlerin oranı büyük kentlerde % 6,6, kentlerde %5,5 ve köylerde % 4'tür. Sonuç olarak, modern ve küresel değerler, modern ve küresel değerlere bağlılık ve geleneksel değerlerden kopuşun kentlerde daha yüksek oranda olduğu söylenebilir.

Tablo 99: Yaşanılan yer ile Değerlere Bağlılık Düşüncesi Arasındaki İlişki

		Değerlerine göre yaşayan insana bakış açısı				Toplam
		Değerlerine bağlı insan kişiliğidir.	Değerlere bağlı kalmak günümüzde zor	Değer insanın gözünü kapatan, gerçeği görmesini engelleyen bir perdedir	Cevap yok	
Yaşanılan yer	Büyük şehir	244	102	25	7	378
		64,6%	27,0%	6,6%	1,9%	100,0%
		40,4%	34,2%	43,1%	28,0%	38,4%
		24,8%	10,4%	2,5%	,7%	38,4%
	Şehir	255	145	24	11	435
		58,6%	33,3%	5,5%	2,5%	100,0%
		42,2%	48,7%	41,4%	44,0%	44,2%
	İlçe-Kasaba	41	24	5	6	76
		53,9%	31,6%	6,6%	7,9%	100,0%
		6,8%	8,1%	8,6%	24,0%	7,7%
	Köy	4,2%	2,4%	,5%	,6%	7,7%
		63	26	4	0	93
67,7%		28,0%	4,3%	,0%	100,0%	
Cevap yok	10,4%	8,7%	6,9%	,0%	9,4%	
	6,4%	2,6%	,4%	,0%	9,4%	
	1	1	0	1	3	
	33,3%	33,3%	,0%	33,3%	100,0%	
Toplam	,2%	,3%	,0%	4,0%	,3%	
	,1%	,1%	,0%	,1%	,3%	
	604	298	58	25	985	
	61,3%	30,3%	5,9%	2,5%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	61,3%	30,3%	5,9%	2,5%	100,0%	

$$X^2=29,697 \quad sd=12 \quad p < 0,05$$

Yapılan her şeyin hemen her yönünü etkileyen bir dönüşümler çağında yaşıyoruz. İçinde yaşadığımız dönem, ister iyi ister kötü yönde olsun tam olarak anlaşılamayan, ama etkisini herkesin hissettiği küresel bir (Giddens, 2000: 19) dünya. Coğrafi sınırların muğlâklaştığı ve kimi zaman anlamını yitirdiği, zaman algısının ve işleyişinin eskisinden farklı olduğu bu dünyada hemen her şey hızlı bir şekilde değişmekte ve dönüşmektedir. Bu değişim ve dönüşümden etkilenen alanların başında da değerler gelmektedir. Küreselleşmenin değerler üzerindeki en önemli etkisinin, modern değerlerin küresel çapta yayılması olduğu söylenebilir. Batı merkezli modernizm ve modern değerler yine batı merkezli küreselleşme dalgası ile tüm dünyaya yayılmakta ve etkilemektedir. Bunun sonucunda geleneksel toplumların yapısı küreselleşme olgusundan etkilenme derecelerine bağlı olarak değişmekte ve dönüşmektedir. Bu çok yönlü değişimin en önemli etki alanlarının başından da değerler gelmektedir. Birçok geleneksel toplumda küresel değerler hızla yayılmakta ve geleneksel değerleri aşındırmaktadır. Bu süreçte en önemli rollerden biri de eğitim kurumuna düşmektedir. Özellikle modern bilimin yuvası olan üniversiteler modern ve küresel değerlerin bireylere aktarıldığı eğitim kurumlarının başında gelmektedir.

SONUÇ

Değer konusunun, sosyoloji biliminin temel çalışma alanlarından biri haline gelmesi uzun ve zorlu bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir. Naturalistik bilgi anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan Aydınlanma düşüncesinin, gözle görülemeyen ve deneye tabi tutulamayan her türlü insan deneyimini ve değerleri reddetmesi, gerek felsefenin gerekse diğer bilim dallarının değerlere karşı mesafeli bir duruş sergilemesine neden olmuştur. Olgu ve değer yargısı arasında keskin bir ayrımın yapılması ve değerlerin nesnel dünyaya ilişkin gerçeklikle örtüşmediği düşüncesi, aynı zamanda tek tip insan yaratma eğiliminin de temelini oluşturmuştur. Değerlerin insanlar tarafından nesnelere yüklenen anlamlar olduğu, bu nedenle bilgi ve nesnelere değer atfedilmesinin mümkün olamayacağına ilişkin yaygın inanç bilim dünyasında uzun süre hâkimiyetini sürdürmüştür. Ancak değerlerin oluşumu hususunda gerek bireylerin gerekse toplumun rolünün giderek tartışma konusu haline gelmesi, birçok bilim dalının da değerlere ilgi duymasına yol açmıştır. Sosyolojinin değerlerle olan ilişkisi ise kolektif eylem ve yapı ilişkisi düzleminde yer almaktadır. Bu bağlamda, bireyin eylemleri ile toplumsal yapı arasındaki karşılıklı ilişki, değer araştırmalarının ana temasını oluşturmaktadır.

Toplum hiçbir zaman kendisini oluşturan bireylerin eylemlerinden oluşan ve gelişigüzel bir biçimde bir arada bulunan bir topluluk değildir. Toplumsal yaşam, belirli kurallar ve amaçlar doğrultusunda kendisine özgü birtakım yollarla meydana gelen bir yapıdır. Buna göre toplumsal yapıyı; toplumu oluşturan bireylerin meydana getirdiği ilişki biçimlerinden oluşan, bununla birlikte onların eylemlerinden bağımsız bir biçimde var olup eylemleri üzerinde belirleyici etkiye sahip olan sistemli ve örgütlü bir bütün olarak ifade etmek yerinde olacaktır. Her birey içerisinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak bir yandan toplumu meydana getirirken; bir yandan da toplum tarafından şekillendirilmekte ve yönlendirilmektedir. Çünkü her birey belirli bir toplumun içerisine doğarak, toplum tarafından kendisine verili ilişkileri yeniden üretir. Yaşamı boyunca almış olduğu bütün kararlarda, kendisi ve çevresi ile geliştirmiş olduğu ilişkilerde, ortaya koyduğu tutum ve davranışlarda üyesi olduğu toplumun önceliklerine göre hareket etmektedir. Böylece toplum, kolektif eylemler vasıtasıyla kendisini yeniden üretmekte ve varlığını devam ettirmektedir. Bireyin meydana getirdiği bu tutum ve davranışlar, toplumun sahip olduğu birtakım kodlar içerirler. Bu kodlar, aynı zamanda

toplumun uygun davranılmasını arzuladığı, “iyi”, “kötü”, “doğru” ve “yanlış” gibi genel nitelendirmeler içeren değer hükümleridir.

Değerler, bireylerin bilinçli eylemlerinin dışında gerçekleşmeyen, onların ihtiyaçlarına, yaşam tarzlarına ve seçimlerine dair duygu ve düşüncelerini içeren genel ilkelerdir. Ancak değerleri, toplumdan soyutlamak ve yalnızca insana içkin bir açıklama alanı yaratmak mümkün değildir. Çünkü değerler, bireysel bilinçte var oldukları andan itibaren kolektif bilince dönüşerek toplumsallık kazanır. Toplumsal eylemler vasıtasıyla, değerleri yeniden üreten de bu kolektif bilinçtir. Böylece toplum, arzuladığı ve üzerinde uzlaştığı değerleri, dışsal baskı ve hâkimiyet yoluyla bireylere kabul ettirerek kendi varlığını ve bütünlüğünü devam ettirmeyi amaçlar.

Bireyin tutum ve davranışlarını belirleyen temel etmen, toplumun sosyal ve kültürel yapısıdır. Bu yönü ile toplumsal yapı, bireyin değer ve tutumlarında da belirleyici birer ölçüt olma özelliği taşımaktadır. Bireyin içerisinde yaşadığı sosyo-kültürel çevre ve mensubu olduğu ailenin içerisinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartlar değerleri öğrenmesinde, kabullenerek içselleştirmesinde ve davranışa dönüştürmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Böylece normları ve değerleri toplumsal yaşamdan öğrenen bireyi davranışa yönlendiren, bireysel beklentileri ve amaçları değil kolektif yönelimleri ve amaçlarıdır. Davranışını gerçekleştirirken toplumun öncelikleri doğrultusunda hareket eden hiçbir birey toplumdan bağımsız hareket ederek, toplumun belirlediği norm ve değerlerin dışına çıkmayı düşünmez. Aksi takdirde toplum tarafından birtakım müeyyidelerle karşılaşacağını farkındadır. Öte yandan sosyalleşme yolu ile toplumun değer ve normlarını kabul eden bireyin bu tutumundaki en önemli faktör içten kabulleniş duygusudur. Çünkü bireyin, toplumun varlığını ve bütünlüğünü devam ettirebilmesine dair arzusu bireysel amaç ve çıkarlarının önündedir. Ancak toplumsal yapı ve birey arasındaki bu ilişki, değerler alanında yapılan çalışmalarda halen tartışma konusu olarak varlığını sürdürmektedir.

Sosyal bilimler alanında, bir kuram çerçevesinde yapılan değer araştırmaları birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Nitekim bu durum yapısal işlevselci bir bakış açısına sahip olan bu çalışma için de geçerlidir. Toplumu bir sistem olarak gören ve bireyin bilinçli eylemlerini yok sayarak onu yalnızca toplumsal yapının bütününe hizmet eden bir aktör olarak gören bu kuram çerçevesinde hareket etmek,

araştırmacıyı verilerin değerlendirilmesi ve yorumunun yapılması sırasında birtakım zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Ancak değerlerin gerçeklik sahasının toplumsal alan olduğunu ileri sürmek, bireysel farklılıkları yok ederek görmezden gelmek ve bireyi hiçe saymak anlamına gelmemelidir. Aksi halde bu yaklaşım araştırmacıyı, sosyal olgu ve olayları tek taraflı ve objektiflikten uzak bir bakış ile değerlendirme yanılığine düşürecektir. Değer araştırmaları, sosyal değişimin tespit edilerek yönünün tayin edilmesi anlamında toplumsal alanda öneme sahip olsa da değerlerin zihinsel, psikolojik ve sosyolojik süreçlerin toplamı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle bireyin değer ve tutumları sahip olduğu biyolojik, bilişsel ve kişilik özellikleri ile mensup olduğu sosyal ve kültürel ortam bir arada değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır.

Toplumsal yapı, yalnızca bireyler arası etkileşimlerin somutlaşmış bir biçimi olarak değerlendirilmemelidir. Yapı, hem bireylerin birbirleriyle ve toplumsal yapının kurumlarıyla hem de yapının bütünü ile olan ilişkilerinin toplamıdır. Yapıyı meydana getiren bireyler arası etkileşim, kurumsal alanda meydana gelmektedir. Tekrarlanan ve zamanla kalıplaşan davranış örüntüleri olan kurumlar, toplumsal yaşamda bireylerin ve bireyler arası ilişkilerin tutunduğu temel örgütlenmelerdir. Bireylerin yaşamı içerisinde meydana gelen beklentilerinin, tutum ve davranışlarının somutlaşmış ve kurumsallaşmış bir biçimi olması nedeniyle, değerler ile yapının bütünü arasındaki iletişimin de kaynağıdır. Başka bir ifade ile kurumların, toplumsal yapı ile değerlerin değişimi arasında bağlantıyı sağlayan temel öğeler olduğu ifade edilebilir. Ancak toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak üzere ortaya çıkmış olan kurumların, bu ihtiyaç ve beklentilerin değişmesi halinde işlevselliğini kaybetmesi kaçınılmazdır. Bu durumda mevcut olan kurum, değişen durum ve şartlara bağlı olarak yerine yeni değerler ve normlar üretirler. Bu değer ve normlar, değişme sürecinde kurumların gerek birbirleriyle ve gerekse yapının bütünüyle uyum içerisinde olmasını ve yapının varlığını sürdürebilmesini sağlayan tampon mekanizmalardır. Toplumda dengeyi ve bütünleşmeyi gerçekleştirerek yapının devamını sağlayan ve kolektif şuur olarak nitelendirilen değerler, ancak kültürel mirasın taşıyıcısı olan kurumlar vasıtası ile hayat bularak nesilden nesile aktarılırlar.

Her toplumsal değişme bir düzene ulaşma çabasıdır. Bu düzen, Comte'un 'statik' olarak adlandırdığı ve yapıyı oluşturan bütün öğelerin birbiri ile uyumlu bir

bütünlük içerisinde olma halidir. Değişme anında bile her toplum statik bir yapıyı içerisinde barındırır. Ancak toplumu oluşturan öğeler arasındaki sürekli etkileşim, toplumun bütünüyle statik yapıya sahip olmasına engeldir. Çünkü yapının öğeleri arasında etkileşimin yaşanmadığı ve bu durumun bir sonucu olarak toplumsal değişimin meydana gelmediği hiçbir toplum yoktur. Değişme toplumlar için kaçınılmaz bir olgudur. Ancak değişimin hızı ve sürekliliği bütün toplumlar için aynı değildir. Değişme bazı toplumlarda hızlı gerçekleşirken bazı toplumlarda ise daha yavaş bir seyir takip edebilmektedir. Değişiminin hızı ve niteliği, toplumun bu yeni duruma uyum sağlayabilme kapasitesi üzerinde de oldukça etkilidir. Değişimin hızının yavaş olduğu durumlarda yüksek bir memnuniyetsizlik yaşanmazken; o toplumun köklü kültürel ve tarihi gerçekliklerini derinden sarsacak hızlı değişim dönemlerinde üyelerin duyduğu rahatsızlık daha şiddetli olabilmektedir. Bu değişim dönemlerinde, toplumsal alandaki dengeyi ve uyumu sağlayabilecek temel unsur olan değerler, bireyleri bir arada tutabilecek bir denetim mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyalleşme sürecinde öğrenilen ve içselleştirilen değerler statik değildir. Toplumsal yapı değiştikçe değerler de değişen toplumsal yapıya bağlı olarak değişmektedir. O halde, toplumsal değişimin aynı zamanda bir değer değişimi olduğunu ifade edilebilir. Çünkü toplumsal alanda ortaya çıkan her değişimin, değerler dünyasında da yansıması görülmektedir. Ancak değer değişimi, hem bireysel hem de toplumsal alanda bir değerlendirme yapmayı zorunlu kılar. Bireylerin değerlerinde ve tutumlarında meydana gelen her değişme, bireyler arası etkileşimler sonucu giderek daha geniş kültürel kalıplar ortaya çıkarır ve bu yeni kültürel kalıplar bireyden gruba ve giderek toplumun geneline doğru dalga dalga yayılmaya başlar. Öte yandan, bir toplumun bütününe yeni değer unsurları ile karşı karşıya kalması da bireylerin değer sahalardaki değişime etki etmesine neden olmaktadır. Yeni değer unsurları ile karşı karşıya kalan bir toplum, öncelikle karşılaştığı yeni değerlerin işlevselliği ile ilgilenir. Yeni değerlerin işlevselliği, toplum üyelerinin bu değerlere karşı bir heyecan ve merak duymasına neden olmaktadır. Ancak eski değer unsurları ile yeni değer unsurları arasındaki bu karşılaşma, ani bir yer değiştirme sürecinden ibaret değildir. Değişme, her zaman derece derece gerçekleşmektedir. Böylece bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olan öğeler giderek yapının bütününe bir değişimin meydana gelmesine yol açarlar.

Bir toplumun değerlerinde meydana gelen değişme, aynı zamanda o toplumun bütününde meydana gelen yapısal değişimlerin bir görünümüdür. Bu nedenle yapısal değişimlere neden olan unsurların iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Toplum hayatında iklim ve tabiat şartları, yer altı ve yer üstü şekilleri, demografik etmenler, teknolojik ve kültürel alanlarda değişimlerin ortaya çıkması birtakım ihtiyaçların da değişmesine yol açmaktadır. İhtiyaçların toplumsal gereksinimleri karşılama biçiminin değişmesi ile kurumsal alanda meydana gelen değişimler, bireylerin yaşamlarında anlamsal değişimi ortaya çıkararak değerlerinin değişimini zorunlu kılmaktadır. Bu süreç içerisinde hem toplumun mevcut tarihi ve kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktaracak hem de toplumsal yapıda meydana gelen değişimlere uyum sağlamayı kolaylaştıracak olan eğitim kurumuna önemli görevler düşmektedir. Eğitimin en önemli işlevi, üzerinde uzlaşmış değerlerin sosyalleşme yolu ile bireylere kazandırılarak toplumsal sistemin devamlılığının sağlanması ve düzenin korunmasıdır. Sosyo-kültürel değişimlerden etkilenen ve bu değişimlere paralel olarak şekillenen eğitim, aynı zamanda toplumsal değişimin de itici kuvvetidir. Üniversiteler ise hem toplumun kültür ve değerlerini bireylere aktararak sosyalleşme sürecinde önemli rol oynayan hem de toplumsal yapının ihtiyaç ve beklentilerine uyum sağlayabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlayan en önemli eğitim kurumlarından biridir. Kuruldukları andan itibaren içerisinde buldukları toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına göre şekillenen üniversiteler, aynı zamanda toplumsal değişimleri etkileyecek güce de sahiptir. Yaşadığımız çağda ise modernizmin, bireylerin ihtiyaçlarını ve yaşam biçimlerini kökten değiştirmesi üniversitelerin varoluş amacını da değiştirmiştir. Geçmişle ve gelenekle bağımızı koparan ve ekonomik, sosyal ve kültürel kurumlarda önemli bir değişimi beraberinde getiren bu hızlı değişim ve dönüşüm üniversitelerin misyonunu değiştirmeye zorlamaktadır. Sadece bilgi üreten kurumlar olmaktan çıkarak sorgulayan, bilgiye ulaşma çabasına sahip, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip eden ve teknolojiyi yeniden üreten nitelikli bireyler yetiştirmeyi amaçlayan günümüz üniversite eğitimi, bireylerin değer algılarında da bu yönde belirgin değişimlere neden olmaktadır. İçerisinde bulunduğu dönemin dinamik fiziksel, psikolojik ve sosyal yapısının bir gereği olarak genç bireyler ise, bu değişimin en önemli muhatabıdır. Üniversiteli genç birey, öğrenme merakı ve uyum sağlama kabiliyeti bakımından toplumun diğer bireylerinden belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu nedenle yalnızca kültürel mirasın aktarıcısı

olarak değil, aynı zamanda dünyada meydana gelen değişimleri de kendi bünyesinde değerlendirerek toplumsal alanın yeniden üretilmesinde sorumluluklar üstlenmektedir.

Üniversite eğitimi, mesleki yeterliliğin kazandırılması amacıyla, bir plan ve program içerisinde bilimsel bilginin aktarıldığı bir öğretim etkinliği olmanın ötesinde bir yaşam biçimidir. Aldığı akademik eğitimle birlikte yeni bir dünya görüşü ve entelektüel kimlik kazanan bireyler, yaşantılar yoluyla da farklılıklarla bir arada bulunmayı öğrenmektedir. Bu durum, genç bireylerin değer algılarında da birtakım değişimlere neden olmaktadır. Nitekim araştırmanın varsayımlarının sınanması ile bu düşünce doğrulanmıştır. Öncelikle örnekleme; dini, ahlâki, siyasi, ekonomik, estetik, sosyal ve bilimsel olmak üzere yedi değer sahasına yönelik olarak hazırlanan sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler, üniversite eğitiminin öğrencilerin değer algılarında belirgin değişimlere yol açtığı sonucunu ortaya koymuştur. Araştırmanın varsayımları sınıf, cinsiyet, yaşanılan yer ve anne-babanın eğitim durumu olarak belirlenen dört bağımsız değişkene göre sınanmıştır. Varsayımların doğrulanmasında bağımsız değişkenlere göre farklılıkların olduğu gözlenmiştir.

Toplumun kültürünün bir parçası olan değerler sistemi kendi içerisinde bir sıralanma düzenine sahiptir. Buna göre değerler hiyerarşik bir yapı özelliği göstermektedir. Ancak bir toplumu oluşturan bütün bireylerin aynı değer sıralamasına sahip olduğunu ifade etmek yanlış bir tutumdur. Yaşamı boyunca farklı gruplarla etkileşime giren bireyin değer algılarının değişimi, sahip oldukları değerlerin sıralanma düzenini de değiştirmektedir. Gerek akademik alt yapısı gerekse yaşantı ve deneyimlerin sonucu olarak kendine özgü kültürel yapıya sahip olan üniversite eğitimi de yeni ilişki biçimleri ile bireylerin değer algılarına nüfuz etmektedir. Değer algılarında meydana gelen değişimler ise, değerler sistemine etki etmekte ve değerlerin hiyerarşik sıralanmasını değiştirmektedir. Nitekim sınıf bağımsız değişkenine göre örneklemin değerler hiyerarşisinde meydana gelen değişimler bu varsayımı desteklemektedir. Örneklemin dini değerlerinde birinci sınıftan (%38,4) son sınıfa (%35,1) doğru küçük bir farkla da olsa azalma görülmektedir. Bu azalmanın en önemli nedeni dini değerlerin inanç boyutunda yer almasıdır. Her türlü metafizik düşünceden uzak ve pozitif bilim anlayışına sahip olan üniversite eğitimi ile dini değerlerde meydana gelen bu azalmaya karşılık, bilgi boyutunda yer alan bilimsel değerlerin ise birinci sınıftan (%5,8) son sınıfa (%7,7) doğru yükseldiği görülmektedir. Buna karşılık

dini değerler, örneklemin değerler hiyerarşisinde hem birinci sınıfta hem de son sınıfta ilk sırada yer almaktadır. Ancak değerler hiyerarşisinde birinci sınıfta ikinci sırada yer alan estetik değerlerin (%25,8) oranı son sınıfa gelindiğinde (%19,3) azalmıştır. Birinci sınıfta iken üçüncü sırada yer alan ahlâki değerlerin (%19,1) oranı ise son sınıfta (%19,7) yükselmiştir. Sosyalleşmenin hâlihazırda devam ettiği üniversite eğitimi aynı zamanda toplumsal norm ve değerlerin de yeniden yapılandığı ve entelektüel kimlik kazanma sürecinin yaşandığı örgütlenmelerdir. Dolayısıyla bir yandan bireylerin bir ahlâki değerlere verdikleri önem derecesi artarken; diğer yandan ise entelektüel bir kimlik kazanma sürecine bağlı olarak estetik değerlere verdikleri önem de azalmaktadır. Öte yandan üniversiteler, günümüz eğitim anlayışına paralel olarak modernizmin değerleri doğrultusunda yapılanan eğitim kurumlarıdır. Dolayısıyla yenilikçi, sorgulayan, araştıran, dünyada meydana gelen değişimleri takip eden, açık fikirli ve belirli bir dünya görüşüne sahip bireyler yetiştirmeyi amaç edinmektedir. Son sınıfta siyasi ve sosyal değerlerin oranlarında görülen yükselme de bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Sosyalleşme sürecinde, kadın ve erkek rolleri bireylere çocukluktan itibaren kazandırılmaktadır. Böylece toplumsal cinsiyet farklılıklarını benimseyerek içselleştiren bireyler, toplum tarafından kendilerinden beklenen tutum davranışları kendiliğinden yerine getirmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan bu farklılıklar, aynı zamanda bireylerin değerleri farklı biçimde algılamalarına neden olmaktadır. Bireylerin cinsiyetlerine uygun olarak biçilen roller, aynı zamanda toplumun bu yöndeki beklentilerini de içermektedir. Özellikle gelenekselliğini muhafaza eden toplumlarda kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren “ayıp”, “el ne der” gibi söylemlerle yetiştirilmeleri, sosyal ilişki ağlarının da dar olmasına yol açmaktadır. Sorumluluk alanının daha çok ev ile sınırlı olması, kız çocuklarının dini ve ahlâki değerlere daha fazla yönelmelerine neden olmaktadır. Buna karşılık toplumun beklentilerinin erkeğin ilişki ağını genişletmesi, ona ekonomik alanda daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Bu bağlamda, örneklemin değerleri algılama ve davranışa dönüştürme sürecinin de toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak farklılaştığı gözlenmiştir. Değerler hiyerarşisinin ilk sırasında dini değerleri yer alan örnekleminde kız öğrencilerin oranı (%60,5) erkek öğrencilerin oranından (%39,5) fazladır. Bu farklılığa paralel olarak kız öğrencilerin ahlâki değerlere verdikleri önem de (%19,4) erkek öğrencilere oranla

(%15,3) daha fazladır. Buna karşılık erkek öğrenciler ekonomik değerlere (%6,6) kız öğrencilere oranla (%5,8) daha fazla önem vermektedir. Bilimsel ve siyasi değerlere verilen önemin oranlarının erkek öğrencilerde daha yüksek oluşu da bu sonuçları destekler niteliktedir.

Örneklemin değer algısının değişiminde, annenin eğitim durumunun oldukça belirgin bir etkisinin olduğu varsayımı elde edilen verilerle doğrulanmıştır. Toplum tarafından kadına verilen annelik rolü, kadının sorumluluk alanını bu yönde daha fazla genişletmiş ve çocuk üzerindeki etki alanını da genişletmiştir. Annenin çocuğun yaşamında var olan etkisi onun değerler sistemi üzerinde de belirleyici bir rol oynamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, örneklemin değerler hiyerarşisinin, annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlenmektedir. Annenin eğitim durumunun artmasına paralel olarak bireylerin dini değerlerinde belirgin bir azalma görülmektedir. Buna göre, annesi okur-yazar yazar olmayanlarda dini değerlerin oranı %42,7, ilkokul mezunu olanlarda %39 iken üniversite mezunu olanlarda ise bu oran %24,1'e düşmektedir. Teorik-bilimsel değerlerin oranının ise annenin eğitim durumunun yükselmesine paralel olarak arttığı gözlenmektedir. Annesi okur-yazar olmayanların bilimsel değerlerinin oranı %3,9 ve ilkokul mezunu olanların oranı %6,7 iken, üniversite mezunu olanların oranı %10,3'tür. Öte yandan siyasi ve sosyal değerlerin oranlarının da bu artışa paralellik gösterdiği görülmektedir. Örneklemin genelinde, gerek sınıf bağımsız değişkeninin gerekse annenin eğitim durumunun oranlarında görülen artış, üniversite eğitimi ile birlikte modernizmin bireyci değerlerinin etkisinin arttığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan bu iki bağımsız değişkene göre öğrencilerin değer algılarında meydana gelen değişimin birbirini tamamlar mahiyette olması, araştırmanın temel varsayımını doğrulaması açısından önemli bir bulgudur.

Babanın eğitim durumunun örneklemin değer algısının değişimi üzerinde belirli bir etkisinin olmasına karşılık, elde edilen veriler arasında tutarlı ve anlamlı bir ilişkinin olmadığı gözlenmiştir. Ulaşılan bu sonucun en önemli nedeni, toplumsal cinsiyet farklılaşmasına dayalı olarak erkeğe toplum tarafından verilen rollerin niteliğidir. Erkeğin rol alanlarının daha çok evin dışı ile tanımlanmış olması, çocuğun değerleri üzerinde de belirleyici etkide bulunmasına engel olmaktadır. Bu durum, çocuğun

bakımı ve yetiştirilmesi ile daha fazla meşgul olan kadının aksine, erkeğin çocuk üzerindeki etkisini de sınırlamaktadır.

Üniversiteler yalnızca bir eğitim kurumu olmanın ötesinde aynı zamanda bir yaşam biçimidir. Bireylere farklı yaşam alanları sunarak sosyo-kültürel açıdan kendilerini geliştirmelerini sağlamakta ve bu yolla da bireylerin değer algılarının değişimine neden olmaktadır. Üniversite eğitimi ile genç bireylerin büyük çoğunluğu ailelerinden uzakta yaşamak zorundan kalmaktadır. Bu durum onların kendilerini daha özgür hissetmeleri ve toplum baskısından uzak kalmaları anlamına da gelmektedir. Örneklemin eşcinsellik ve evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair algılarının üniversite eğitimi ile birlikte değişmesi bu etkinin en iyi kanıtıdır. Ancak bu özgürleşmenin yarattığı değer değişimi, hâlen ailenin etkisi altında olmalarından dolayı birinci sınıflarda belirgin değildir. Örnekleme, evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair düşünceleri sorulduğunda; birinci sınıfların %82,3'ü “Kesinlikle olmamalı.” derken, son sınıfta bu oran %72,8'e düşmektedir. “Aşk varsa olabilir.” şeklindeki ifadeye ise birinci sınıfların %13,9'u katılırken son sınıflarda bu oran %19,7'ye yükselmektedir. Örneklemin sınıf bağlamına göre evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair tutumunun eşcinsellikle ilgili tutumuna paralel olduğu görülmüştür. Sonuç olarak bir yandan bireylere sunulan özgürlük alanlarının genişlemesi diğer yandan eğitim seviyesinin yükselmesi, ahlâki değerlere ilişkin muhafazakârlik eğilimlerinin de azalmasına neden olmaktadır.

Muhafazakâr değerlerin hâkim olduğu ülkemizde, ahlâk ve namus kavramları kadın üzerinden tartışılmaya devam etmektedir. Bu konuda tanımlanan cinsiyet rolleri ise kadına daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Dolayısıyla bu rolleri içselleştiren kadın, muhafazakâr söylemlerden beslenen ahlâki yükümlülükleri de daha ağır bir şekilde hissetmekte ve değer algıları bu bakış açısına bağlı olarak değişmektedir. Geleneksel toplumlarda kadın üzerindeki sosyal baskı mekanizmasının da daha yoğun olarak işlendiği görülmektedir. Nitekim örnekleme de kız öğrencilerin evlilik öncesi cinsel ilişki konusunda daha muhafazakâr oldukları gözlenmektedir. Kız öğrenciler (%82,7) evlilik öncesi cinsel ilişkinin hiçbir şekilde olmaması gerektiğini erkek öğrencilere (%69,6) oranla daha fazla savunmaktadır. “Aşk varsa olabilir.” düşüncesi ise kız öğrencilerde (14,8) erkek öğrencilere (19,8) göre daha düşüktür.

Bireylerin değer sistemleri üzerinde yaşanan yerin önemli bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Nitekim muhafazakârlık eğilimlerini besleyen en önemli faktörlerden biri bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri yerdir. Birincil ve yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu geleneksel toplum yapısına sahip kırsal kesimde sosyal kontrol mekanizması daha hızlı çalışmaktadır. Cinsellik, bu mekanizmanın en fazla işlerlik kazandığı konuların başında gelmektedir. Modern değerlerin hâkim olduğu kentlerde ise sosyal baskının etkisinin azalmasına paralel olarak evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair tutumun daha fazla esneklik kazandığı görülmektedir. Örneklemin yaşanan yer bağımsız değişkenine göre cinsellik algısının da değişmesi bu düşünceyi desteklemektedir. Köyde yaşayanların evlilik öncesi cinsel ilişkinin hiçbir şekilde olmaması gerektiğine dair inancı (%90,3), büyük kentlerde yaşayanların inancından (%74,9) daha güçlüdür. Bu yaklaşıma paralel olarak, evlilik öncesi cinsel ilişkiyi aşk varsa normal olarak karşılayanların inancı da büyük kentlerde yaşayanlarda (%19,8) köyde yaşayanlara (%7,5) oranla daha yüksektir. Örneklemin yaşanan yer bağımsız değişkenine göre, evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair tutumunun eşcinselliğe ilişkin tutumu ile birebir örtüştüğü gözlenmiştir.

Değerler ile tutumlar arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi vardır. Değerler tutumlara kaynaklık eden inanç organizasyonlarıdır. Bireylerin nesne ya da olaylara karşı takınmış oldukları tutumların oluşmasında ve şekillenmesinde değerler yer almaktadır. Tutumlara göre daha genel bir alanı ifade eden değerler, tutumlar vasıtasıyla davranışa dönüşmektedir. Bu bağlamda, örneklemin sahip olduğu değer algısının tutumlarına kaynaklık ettiği düşüncesi elde edilen verilerle desteklenmektedir. Değerler hiyerarşisinde dini değerleri ilk sırada yer alan örneklemin evlilik öncesi cinsel ilişkinin hiçbir şekilde olmaması gerektiğine olan inancı (%91,4) oldukça güçlüdür. Ahlâki değerlerin değerler hiyerarşisinin ilk sırasında yer alan örneklemin ise %76,1'i evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı çıkmışlardır. Bu veriler değerlerin tutumlara kaynaklık ettiği düşüncesini desteklemektedir. Nitekim geleneksel değer sistemine sahip olan bireylerin muhafazakârlık eğilimlerin güçlü olması beklenen bir sonuçtur. Ancak bu düşünceden yola çıkarak genel bir değerlendirme yapmak, çoğunluğun dışında kalan kitlenin eğilimlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Geleneksel toplum yapısını temelinden sarsan modernleşme olgusu, kendisinden önce var olan ve muhafazakârlık eğilimlerine sahip olan değerleri de aşındırmıştır.

Modernleşme, geleneksel toplumun değer ve normlarına karşılık bireylerin yeni çağa ayak uydurmasını kolaylaştıran özgürlükçü, faydacı ve bireyci değerleri öne çıkarmaktadır. Modern toplum yapısının ayırıcı niteliği olan rasyonelleşme ve yaşam alanlarının birbirinden ayrılması eğilimi; ekonomik, bilimsel ve siyasi değerlerin önemini arttırmıştır. Nitekim değerler hiyerarşisinin ilk sırasında iktisadî (%56,7), bilimsel (%54,5) ve siyasi (%59,3) değerlerin yer aldığı örneklemin evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair yaklaşımında daha bireyci ve özgürlükçü değerlerin hâkim olduğu gözlenmektedir. Ancak dini ve ahlâki değerlerde olduğu gibi bu değerlere ilişkin de genel bir değerlendirme yapmak imkânsızdır. Çünkü modernizmin bireyci değerlerini benimseyen önemli bir kitlenin evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair yaklaşımının olumsuz olduğu görülmektedir. Ancak üniversite eğitiminin bireylerin geleneksel değerleri üzerindeki aşındırıcı etkisine karşılık, örneklemin muhafazakâr eğilimlerini hâlen koruduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye Batı'nın modernleştirici etkilerine rağmen köklü bir geçmişe ve kültüre sahiptir. Bu nedenle de Türk toplumu söz konusu muhafazakâr değerlerini korumakta ve hem geleneksel hem de modern toplum değerlerini bir arada barındırmaktadır. Geleneksellik ve modernlik ikileminde sınıf bağımsız değişkenine göre örneklemin büyük çoğunluğunun yaptığı tercih de bu durumun bir göstergesidir. Gerek birinci sınıfta (%74,2) gerekse son sınıfta (%80,7) kendisini hem geleneksel hem de modern hissedenlerin oranı oldukça yüksektir. Ancak küçük bir farkla da olsa bu oranın son sınıfta daha fazla arttığı görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni, ailesinin etkisinden giderek uzaklaşan bireyin daha fazla bireyselleşerek özgürleşmesi ve modernlik algısına daha fazla sahip olmasıdır. Kendisini modern olarak hissedenlerin oranının birinci sınıftan (%5,6) son sınıfa doğru (%6,2) giderek artması; buna karşılık geleneksellik algısının ise birinci sınıftan (%13,9) son sınıfa doğru (%9,5) azalması da bu durumun en iyi kanıtıdır.

Modernleşme, bireylerin geleneksel değerlerini aşındırarak yerine kendi değerlerini yerleştirmiştir. Ancak aynı zamanda bireyleri bu değişimler karşısında daha savunmasız ve korunaksız da bırakmıştır. Bilim ve teknolojinin önderliğinde gelişen modern çağın gelişi ile birlikte sorunların son bulacağını ve daha da özgürleşeceklerini düşünen bireyler, yeni tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Aşırı bireyselleşmenin getirdiği yalnızlık, işsizlik ve eşitsizlik, giderek artan belirsizlikler ve bunlara bağlı olarak gelişen umutsuzluk modern kültürün getirdiği yeni risk parametreleridir. Modern

çağın toplum yapısında meydana gelen ani ve sürekli meydana gelen kurumsal değişimler, bireyleri güven duygusundan da yoksun bırakmaktadır. Diğer taraftan yalnızca kurumsal ve yapısal değişimler değil, ekolojik çevrenin dengesinin bozulması da bireyler üzerinde yıpratıcı etkilere neden olmaktadır. Üniversite gençliği ise toplumsal yapıda ve bireylerin yaşamlarında meydana gelen bu olumsuzluklara karşı duyarlılığa sahip en önemli kesimlerden biridir. Modernizmin değerlerinin yerleştirildiği kurumlarda verilen üniversite eğitimi, aynı zamanda gencin çevresinde ve dünyada olup bitenlere ilişkin belirgin bir farkındalığa sahip olmasına neden olmaktadır. Araştırmada elde edilen verilerin de bu düşüncüyü desteklediği gözlenmiştir. Örneklemin, ülkesinde ve dünyada meydana gelen olumsuzlukların ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan risklerin oldukça farkında olduğu görülmektedir. Nitekim örneklemin risk unsurlarının varlığına dair yaklaşımının bireysel yaşamlarında yüz yüze kaldıkları olumsuzluklardan beslendiği ifade edilebilir.

Örneklemin, birey ve toplum açısından gördüğü en büyük risk unsurları sırasıyla; işsizlik ve eşitsizlik, küreselleşen şiddet ve terör olayları, bireyselleşme ve yalnızlaşma, sürekli değişimlerin getirdiği belirsizlikler ve dengesi bozulan ekolojik çevredir. Sınıf bağımsız değişkeninde risk algısının değiştiği gözlenmiştir. Küreselleşen şiddet ve terör olayları karşısında genç bireyler oldukça duyarlıdır. Ancak bu algının küçük bir farkla da olsa birinci sınıftan (%24,7) son sınıfa doğru (%24,1) azaldığı görülmektedir. Öte yandan işsizlik ve eşitsizlik oranları da oldukça yüksektir. Bu durumun en önemli nedeni örneklemin üniversite öğrencisi olmasıdır. Ancak bu risk parametresinde de birinci sınıftan (%28,4) son sınıfa doğru (%24,7) belirgin bir azalmanın olması dikkat çekmektedir. Ancak bu düşüşün temel sebebinin, işsizlik kaygısının azalmasından kaynaklanmadığı düşünülmektedir. Yapılan bazı gözlemler sonucunda bu kaygının yok olmadığı, ancak diğer risk parametrelerinde yansımalarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim bireyselleşme ve yalnızlaşma oranının birinci sınıftan (%18,7) son sınıfa doğru (%19,5) arttığı gözlenmiştir. Aynı şekilde belirsizliklerden kaynaklanan güvensizlik duygusunun oranı birinci sınıfta %16,3 iken bu oran son sınıfta %18,9'a yükselmiştir. Büyük umutlarla yola çıktıkları üniversite serüveninde işsizlik ve eşitsizlik gerçekliği ile yüz yüze kalan genç bireylerde bu durum yoğun bir gelecek kaygısına dönüşmektedir. Bir yandan toplum tarafından yetişkin statüsü verilmesi, diğer yandan ise yaşadıkları ekonomik yetersizlikler bireylerde

gelecek kaygısını ortaya çıkarmaktadır. Bu duruma bağlı olarak genç bireylerin yalnızlaşma eğilimleri artmakta ve güvensizlik duyguları yoğunlaşmaktadır.

Bireylerde meydana gelen risk algısının değişimindeki en önemli faktörlerden biri, bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri yerdir. Bireyin yaşadığı yer, onun dünyayı algılama ve değerlendirme biçimi üzerinde oldukça etkilidir. Farklılaşmaya dayalı ihtisaslaşmanın fazla oluşu, işsizlik ve eşitsizlik kaygısının kent yaşamında (%25) köy yaşamına oranla (%29,0) daha düşük olmasına neden olmaktadır. Nitekim tarım alanlarının giderek azalması, kır yaşamında iş imkânlarını da kısıtlamakta ve bu durum bireylerde kaygıya yol açmaktadır. Küreselleşen şiddet ve terör olaylarına dair kaygının ise büyük kentlerde (%28,3) köylere oranla daha fazla (%22,6) olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun kent yaşamında modern değerlerle iç içe olan bireylerin dünyada ve çevresinde olup bitenlere karşı daha duyarlı olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Öte yandan kırsal bölgenin sakin ve dingin toplum yaşamına karşın kentin dinamik ve karmaşık yapısı, bireyleri risk unsurları ile daha fazla karşı karşıya getirmektedir. Kentin dinamik yapısında meydana gelen belirsizlikler, bireyin güvensizlik yaşamasına ve giderek yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Bireyselleşme ve yalnızlaşma oranına bakıldığında; büyük kentlerde (%19,3) yaşanan kaygı köylere oranla (%16,1) daha fazladır. Aynı şekilde, sürekli değişimlerin meydana getirdiği güvensizlik ve belirsizlik oranı da kentte yaşamını sürdürenlerde %2,1iken köyde yaşayanlarda bu oran %17,2'dir.

Küreselleşmenin etkisi ile modern dünyanın bencil ve bireyci değerleri, tüm dünyaya yayılmış ve geleneksel toplumun “biz” duygusunu aşındırarak bireyi modern yaşamın yeni risk unsurları ile karşı karşıya bırakmıştır. Toplumda önemli bir yeri olan genç kitlenin dinamik yapısının bir gereği olarak bu değişimlerden en fazla etkilenen kesim olduğu ifade edilebilir. Ancak üniversiteli gençliğin gerek içerisinde bulunduğu yaş aralığı gerekse aldığı eğitimin niteliği ve bu eğitim vasıtasıyla modernleştirici unsurların aşındırıcı etkilerine daha fazla maruz kalmaları, onların yaşadıkları problemlerin mahiyetini de diğer gençlik problemlerinden farklılaştırmaktadır. Genç bireylerin gelecek tasarımlarının en önemli basamağı olan üniversite eğitimi, bir yandan farkındalık düzeylerini artırırken diğer yandan onları yeni kaygılarla ve umutsuzluklarla baş başa bırakmaktadır. Modern dünyanın içi boş özgürlük anlayışının yıpratıcı etkileri karşısında bireyleri koruyacak ve değişen değer sistemlerinde dengeyi sağlayabilecek

güçlü bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Eğitim ve öğretim programları da bu yönde yeniden yapılandırılmalıdır. Bir yandan gençlerin değişen dünya şartlarına uyum sağlamalarını gerçekleştirecek entelektüel kimlik ve teknik donanım kazandırılırken diğer yandan ise kendi kültür öğeleri ile olan ilişkileri güçlendirilmelidir. Böylece modern dünyanın aşındırıcı değerlerinin ve risk unsurlarının, bireylerin yaşamlarında yarattığı boşlukların gençlerin başka şekillerde doldurmalarının da önüne geçilmiş olacaktır. Ancak üniversite gençliğinin sorunlarını gidermenin yolu, öncelikle toplumsal yapının bütününde var olan problemleri ve fonksiyonel bozuklukları çözmekten geçmektedir. Çünkü üniversite eğitimi ve yaşantısı aynı zamanda içerisinde bulunduğu toplumun yansımasıdır. Toplumun ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel yapısında meydana gelen değişimler, genel eğitim politikalarını ve bir kurum olarak üniversiteleri de derinden etkilemektedir.

Gelecek tasarımı, gençliğin temel problemlerinin çözümünde üzerinde durulması gerek temel konuların başında gelmektedir. Bireylerin kendi geleceklerine ilişkin kaygıları, umutsuzluk düzeylerini de arttırmakta ve bu durum hem kendilerine hem de topluma yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Öğrencilerin içerisinde buldukları psikolojik ve sosyo-ekonomik problemleri anlamak ve çözüm önerisinde bulunmak için gençlerle yapılan bazı görüşme ve gözlemlerde; “Nasıl olsa işsiz kalacağız.” gibi söylemler sıkça duyulmuştur. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde, liyakat geleneğinin yerine “torpil” ve “dayısı olan” zihniyetinin varlığı, onların kaygı düzeyini oldukça yükseltmektedir. İşsizlik, eşitsizlik ve gelecek kaygısına ilişkin problemlerin çözümünde kendileri de tespit yaparak öneriler sunmakta ve ihtiyaç kadar öğrencinin yükseköğretime alınması halinde kaygı düzeyinin azalacağını öne sürmektedirler. Nitekim donanımlı ve nitelikli bireyler yetiştirmenin yanı sıra onların eşit şartlarda ve eğitim gördükleri alanlarda istihdam edilmeleri işsizlik sorununun çözümü için gereklidir.

Üniversite öğrencilerinin gelecek kaygılarının önüne geçebilmek için alınabilecek tedbirlerin en önemlilerinden biri de mesleki ihtisaslaşmaya yönelik problemlere çözüm önerileri sunmaktır. Öğrencilerin gerek üniversite eğitimi sürecinde gerekse kendi mesleklerine ilişkin gelecekte yaşayabilecekleri sorunların farkında olmaları da onlar için bir umutsuzluk kaynağı olabilmektedir. Örneğin Eğitim Fakültesi öğrencilerinin eğitim sürecinde yaşadıkları sorunların yanı sıra öğretmenlik mesleğine ilişkin gördükleri aksaklıklar da onların kaygı düzeyini arttırmakta ve onlarda

isteksizliğe yol açmaktadır. KPSS'nin genç öğretmen adaylarının en büyük engeli olmasına karşın, eğitim ve öğretim programlarında öğretmenin rolünün azaltılması da onlar için bir kaygı kaynağıdır. Bireyler bu durumda kendilerine fazla gerek duyulmadığını ve bu durumun özgüvenlerinde hasara yol açabileceğini ifade etmektedirler.

Araştırmada üniversite eğitiminin ve yaşantısının genç bireylerin değer sistemlerinde belirgin değişimlere neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Modernizmin değerlerinin daha fazla hâkim olması ile bireyler toplum ile yaşadığı uyumsuzluk sorununun yanı sıra aile ile de sorun yaşamaya başlamaktadır. Ortaya çıkan bu sorun çift yönlü bir etkileşimin sonucudur. Genç, daha çok geleneksel değerleri temsil eden aileyi ve değerlerini sorgulamaya başlarken aile de gencin bu değişiminden oldukça rahatsız olmaktadır. Ancak bu yaklaşım genci daha fazla yalnızlaştırmakta ve onun hem kendisine hem de topluma ve aileye yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bu noktada ailenin, gencin sergilediği bütün davranışları olumsuz olarak algılamaması ve genci ötekileştirmemesi son derece önemlidir.

Aşırı bireyselleşme ve yalnızlaşma üniversite gençliğini tehdit eden ve bireyin hayata uyumunu zorlaştıran önemli bir etmendir. İşsizlik kaygısı ve sosyo-ekonomik problemlerin bir sonucu olarak, giderek içine kapanan genç bireylerin yeniden topluma kazandırılmaları ve toplumla iletişimlerinin sağlanması son derece önemlidir. Nitekim sağlıklı bireyler, sağlam bir geleceğin de anahtarıdır. Bu konuda toplum, devlet ve üniversite arasında sağlanacak olan iş birliğine oldukça ihtiyaç vardır. Öncelikle öğrenciler ile eğitim gördükleri şehrin halkı arasında karşılıklı saygı ve anlayışa dayalı bir ilişkinin kurulması şarttır. Gençler en fazla buldukları şehrin halkı tarafından ötekileştirildiklerini öne sürmektedirler. Gençlerin içersinde bulunduğu yaş aralığının dinamik bir özelliğe sahip olması, onların halk tarafından yadırganma ve anlaşılama sorunu yaşamalarına neden olmaktadır. Genç bireylerin sosyalleşmeleri ve özgüvenlerinin sağlanması için üniversite yönetimine ve akademisyenlere de büyük görevler düşmektedir. Çeşitli aktivitelerle yoluyla, yalnızca sosyal ve dışa dönük değil, aşırı bireyselleşmiş ve içe dönük bireylerin de teşvik edilmesine özen gösterilmeli ve genel katılım sağlanmalıdır. Bu konuda klüplerin ve öğrenci topluluklarının sayıları artırılmalı, bu faaliyetler niteliksel olarak iyileştirilmeli ve daha aktif hale getirilerek bütün bireylere ulaştırılmalıdır. Bu şekilde düzenlenecek spor müsabakaları, geziler,

sanatsal etkinlikler ve kongre, panel gibi akademik çalışmalarla gençlerin hem enerji birikimlerinin olumsuz alanlara kaymasının önüne geçilecek hem de onların birlik ve beraberlikleri arttırılarak daha fazla bütünleşmeleri sağlanacaktır. Genç bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerine imkân tanıyan bu etkinlikler aynı zamanda onların özgüvenlerinin artmasına büyük katkı sağlayacaktır. Ancak üniversite eğitime daha fazla bütçenin ayrılması konusunda devlete ve bu bütçenin öğrencilere yönlendirilmesinde ise üniversite yönetimine oldukça ciddi görevler düşmektedir. Nitekim öğrenciler arasında meydana gelebilecek kutuplaşmaların önüne geçebilmek ve bütünleşmenin sağlanması adına, barınmadaki eşitsizliklerin giderilmesi ile ortak barınma alanlarının arttırılması da alınabilecek tedbirler arasında gösterilebilir. Alınabilecek bütün bu tedbirler, üniversite gençliğinin yaşadığı problemlerin çözümüne bir katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda onların toplumla bütünleşmelerine de yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abuzer, Celil (2010), Üniversite Gençliğinin Değişen Din Anlayışı, İpek Yayıncılık, İstanbul.
- Adak, Nurşen (2009), “Sosyoloji ve Sosyal Problemler”, Sosyal Problemler Sosyolojisi Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler, (Editör: Nurşen Adak), Siyasal, Ankara.
- Adam, Barbara; Beck, Ulrich; Loon, Joost Van (2002), The Risk Society and Beyond Critical Issue For Social Theory, Greaat Britain by Biddles.
- Adler, Alfred (2011), Bireysel Psikoloji, (Çeviren: Ali Kılıçlıoğlu), Say Yayınları, Ankara.
- Afşar, Muharrem (2011), Eğitimin Ekonomik Temelleri ve Ekonomik Büyüme, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Akarsu, Bedia (1998a), Max Scheler Felsefesi'nde Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Akarsu, Bedia (1998b), Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Akyüz, Yahya (1997), Türk Eğitim Tarihi, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Alkan H. ve Taş İ.E. (2007), Yerel Siyasetin Dönüşümü Afşin Örneği, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Allport, Floyd Henri (1924), Social Psychology, The Riverside Press, Cambridge.
- Aktan C. Can ve Vural İ. Yaşar (2004), Globalleşme Fırsat mı, Tehdit mi?, Zaman Kitap, İstanbul.
- Arda, Berna (1993), “Tıp Öğrencilerinin Meslek Seçme Motivasyonları ve Değerler Sistemleri Konusunda Bir Durum Değerlendirmesi”, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.
- Aron, Raymond (2004), Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, (Çeviren: Korkmaz Alemdar), Bilgi Yayınevi, Ankara.

- Aronson, E. ; Wilson T. ; Akert R. (2012), Sosyal Psikoloji, (Çeviren: Orhan Gündüz), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Artan, İ.Erdem vd. (2005), Üniversite Gençliği ve Değerler Araştırması, Tesev Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Hüsamettin (2002), “Bilgi, Natüralizm ve Değerler”, Bilgi ve Değer, (Editör: Şahabettin Yalçın), Vadi Yayınları, Ankara.
- Arslanoğlu, İbrahim (2012), Genel Sosyoloji Ders Notları, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Arslantürk, Z. ve Arslantürk H. (2010), Uygulamalı Sosyal Araştırma, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Arslantürk Z. ve Amman M.T. (2009), Sosyoloji Kavramlar–Kurumlar, Süreçler – Teoriler, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Arvasi, S. Ahmet (2008), Eğitim Sosyolojisi, Bilgeoğuz, İstanbul.
- Aslan, Kadir (2001), “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:5.
- Atabek, Erdal (1999), Hayatımız ve Değerlerimiz, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Atabek, Erdal (2003), Modern Dünyada Değer Kayması, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Atabek, Erdal (2010), Tüketilen Değerler ve Gençlik, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Atiker, Erhan (1995), “Toplum ve Toplumsal Değişme”, Türk Sosyoloji Dergisi, Sayı:1.
- Avcı, Nazmi (2007), Toplumsal Değerler ve Gençlik Bir Değerler Sosyolojisi Denemesi, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Ayan, Dursun (2005), “Dünya Eskiden Küre Değil miydi?”, Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi, Sayı:21.
- Aytaç, Kemal (2009), Avrupa Eğitim Tarihi Antik Çağdan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Bakırcıoğlu, Rasim (2012), Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü, Anı Yayıncılık, Ankara.

Baltaş, Z. ve Baltaş A. (1991), “Gençlik Çağı ve Stres”, Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.

Baron, R.A ; Branscombe N.R. (2006), Social Psychology, 11 Th Ed., Pearson Education Inc.

Başar, Hüseyin (1987), “Eğitim Sosyolojisi”, Eğitim Sosyolojisi, (Editör: Mustafa Aydın), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Başaran, Fatma (1993), “Üniversite Eğitim Süresi İçinde Öğrencilerin Değer Tercih Sıralamalarında Değişme”, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.

Bauman, Zygmunt (2006), Küreselleşme, (Çeviren: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bauman, Zygmunt (2011), Bireyselleşmiş Toplum, (Çeviren: Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bayhan, Vehbi (1997), Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Beck, Ulrich (1992), Risk Society: Towards A New Modernity, Sage Publications, London.

Beck, Ulrich (2006), “Küreselleşme Nedir?”, Küreselleşme Okumaları, (Editör: Kudret Bülbül), Kadim Yayınları, Ankara.

Berger L. P. ve Berger B. (1976), Sociology: A Biographical Approach, Penguin Books, USA.

Berkes, Niyazi (2008), Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Berman, Marshall (2011), Katı Olan Herşey Buharlaşıyor, (Çeviren: Ümit Altuğ - Bülent Peker), İletişim Yayınları, İstanbul.

Biesanz M.H. ve Biesanz J. (1978), Introduction To Sociology, Prentice – Hall Inc., A.B.D.

- Bilgin, Mehmet (2001), “Üniversite Öğrencilerinin Değerlerinin ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:8, Sayı: 8.
- Bilgin, Nuri (2003), Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar Yaklaşımlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Bilgin, Vedat (2009), “Türkiye’de Üniversite Sorunu ve Üniversite Çalışanları”, Türk Eğitim-Sen Üniversite Araştırması, Ankara.
- Bilgiseven, Âmiran K. (1986), Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Bilgiseven, Âmiran K. (1989), Sosyal İlimler Metodolojisi, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Bilgiseven, Âmiran K. (1992), Eğitim Sosyolojisi Kavramlar – Teoriler – Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Bilgiseven, Âmiran K. (1993), “Sağlıklı Sanayileşmenin Sosyal Temelleri”, Sosyoloji Konferansları: 24: 1.
- Bilhan, Saffet (1996), Eğitim Sosyolojisi, Dtcf Yayınları, Ankara.
- Bilim, C.Yalçın (1998), Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Bilir, Ş. ve Dabanlı D. (1991), “Ergenlik Çağındakinin Sosyal Gelişimine Aile Tutumlarının Etkisinin Araştırılması”, Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.
- Bilton, T.; Bonnett, K.; Jones, P.; Lawson, T.; Skinner, D.; Stanworth, M.; Webster, A. (2009), Sosyoloji, (Çeviren: Kemal İnal vd.), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Binbaşoğlu, Cavit (1982), Eğitim Düşüncesi Tarihi, Binbaşoğlu Yayınevi, Ankara.
- Bizer, G. Y., R.A. Magin, M.R. Lenive, (2014), “The Social-Norm Espousal Scale”, Personality And Individual Differences, 58, (106–111).
- Black, C.E. (1989), Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, (Çeviren: Fatih Gümüş), Verso Yayıncılık, Ankara.
- Bobaroğlu, Metin (2002), Aydınlanma Sorunu ve Değerler, Ayna Yayınevi, İstanbul.

- Bocock, Robert (2009), Tüketim, (Çeviren: İrem Kutluk), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Bottomore, T.B. (1984), Toplumbilim, (Çeviren: Ünsal Oskay), Der Yayınevi, İstanbul.
- Bottomore, Tom B. ve Nisbet Robert (2002), Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, (Hazırlayan: Mete Tunçay, Aydın Uğur), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Bozkurt, Veysel (2000), “Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları”, Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını, Yayın No:38, Ankara.
- Bozkurt, Veysel (2001), “Enformasyon Toplumu ve Eğitim”, Bilgi ve Toplum, Sayı:3.
- Bozkurt, Veysel (2011), Değişen Dünyada Sosyoloji Temel Kavramlar Kurumlar, Ekin Basım Dağıtım, Bursa.
- Brake, Mike (1980), The Sociology of Youth Cultures Sex and Drugs and Rock’n’ Roll?, Routledge&Kegan Paul, London.
- Brown, A.R. Radcliffe (1952), Structure and Function In Primitive Society, The Free Press, Glencoe, Illinois.
- Bruner, Jerome S. (2009), The Process of Education, Harvard Universty Press, USA.
- Budak, Selçuk (2005), Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Burke, Peter (2008), Bilginin Toplumsal Tarihi, (Çeviren: Mete Tunçay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş. ; Çakmak E. K.; Akgün Ö. E. ; Karadeniz Ş.; Demirel F. (2013), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, İletişim Yayınları, Ankara.
- Cafoğlu, Z. ve Akar Ö. (2007), “Üniversitelerde Ahlâki Değerlerin Davranışa Yansımalarının Oluşturduğu Örgüt İkliminin Algılanması”, Değerler ve Eğitimi, (Editör: Recep Kaymakcan, vd.), Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Castells, Manuel (2007), Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Binyılın Sonu, (Çeviren: Ebru Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Celkan, Hikmet Y. (2005), “Sosyal Değişme ve Eğitim”, 21. Yüzyılda Sosyoloji ve Eğitim, (Editör: Adem Solak), Hegem Yayınları, İstanbul.

- Cevizci, Ahmet (2005), Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, Ahmet (2007), Aydınlanma Felsefesi Tarihi, Asa Yayınları, Bursa.
- Charle, C., ve Verger J. (2005), Üniversitelerin Tarihi, (Çeviren: İsmail Yerguz), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Cialdini R.B. ve Trost M.R. (1998), “Social Influence: Social Norms, Conformity and Compliance”, The Handbook Of Social Psychology, (Ed. D.T.Gilbert – S.T. Fiske – G.Lindzey), Volume II, The McGraw – Hill Companies, Inc. New York.
- Ciccarelli S.K ve White J.N (2013), Psychology an Exploration, Pearson Education Inc.
- Cori, Jasmin Lee (2013), Var’olan Annenin Yokluğu, Verilmeyen Sevginin Telafisi, (Çeviren: Erhan Akay), Okuyan Us Yayıncılık, İstanbul.
- Crano W.D. ve Prislin R.(2006), “Attitudes and Persuasion”, Annu. Rev. Psychol. 57:(3), 45–74.
- Cuff, E.C.; Sharrock W.W.; Francis, D.W. (2013), Sosyolojide Perspektifler, (Çeviren: Ümit Tatlıcan), Say Yayınları, İstanbul.
- Çalış, Ş. H. (2003), “Üç Tarz-I Siyasetten Globalizme”, Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi, (Derleyen: M. Akif Çukurçayır), Çizgi Kitapevi, Konya.
- Çalışkur, Ayşem (2010), Psikolojide Değerler ve Gençlik, Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul.
- Çelebi, Nilgün (1991), “Genç Sosyalleşme Sosyal ve Kültürel Yapı”, Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.
- Çelebi, Nilgün (2004), Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Çelen, Nermin (2011), Ergenlik ve Genç Yetişkinlik, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Çırakman, Aslı (1999), Bernard Mandeville: “Kaygısız Birey ve Modernitenin Çıkmaz Sokakları”, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, yıl:2, Sayı: 6.
- Çiğdem, A. (1996), “Globalizasyonun Nomos’u”, Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm, (Derleyenler: Abdullah Topçuoğlu-Yasin Aktay), Vadi Yayınları, Ankara.

Çileli, Meral (2000), “1989-1995 Türk Gençliğinin Değer Yönü Değişimi”, *The Journal Of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 134/(3), 297-305.

Dağtaş, Banu ve Dağtaş Erdal (2009), *Medya Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları*, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Delibaş, Kayhan ve Görkey Sevgi (2009), “Risk, Korku ve Belirsizliklerin İnternette Dışa Vurumu”, *Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar*, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Aydın.

Demeulenaere, Pierre (2011), “Normlar ve Değerler: Faydacı Olmayan Gelenekler”, *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*, (Hazırlayan: Massimo Borlandi, vd.), (Çeviren: Bülent Arıbaş), İletişim Yayınları, İstanbul.

Dilmaç, B.; Deniz M.; Deniz M.E. (2009), “Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışları İle Değer Tercihlerinin İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:18.

Dereboy, Çiğdem (2012), “Ergen Gelişimi ve Ruhsal Sorunları Profili Araştırması”, *Türkiye’de Gençlik, Ne Biliyoruz? Ne Bilmiyoruz?*, (Editör: M.Eskin vd.), Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.

Dereboy, F ve Çelen, N. (2012), “Türk Gençliğinde Kimlik Gelişimi ve Kimlik Sorunları”, *Türkiye’de Gençlik, Ne Biliyoruz? Ne Bilmiyoruz?*, (Editör: M.Eskin vd.), Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.

Deth, Jan W. Van ve Scarbrough, Elinor (1995a), “The Concept of Values”, *The Impact of Values*, (edt: Jan W. Van Deth - Elinor Scarbrough), Oxford University Press, New York.

Deth, Jan W. Van ve Scarbrough, Elinor (1995b), “Perspectives on Value Change”, *The Impact of Values*, (Edt: Jan W. Van Deth - Elinor Scarbrough), Oxford University Press, New York.

Dikeçligil, Beylü (1997), “Bir Analiz Modeli Denemesi: Sosyal Yapı ve Toplumsal Yapı”, *Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı* 1:15.

Doğan, İsmail (2007), *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Pegem Yayıncılık, Ankara.

Doğan, İsmail (2011), *Eğitim Sosyolojisi*, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Doğan, M.S.; Özyurt S.; Boztoprak G. (2009), *Sosyoloji Çarşısı*, E Yazı, Samsun.

Dökmen, Zehra (2010), Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Dölen, Emre (2009), Türkiye Üniversite Tarihi I, Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 271, İstanbul.

Dönmezer, Sulhi (1978), Genel Sosyoloji, Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No: 299/526, İstanbul.

Dönmezer, Sulhi (1999), Toplum Bilim, Beta Yayınları, İstanbul.

Durkheim, Emile (1994), Sosyolojik Metodun Kuralları, (Çeviren: Enver Aytekin), Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Durkheim, Emile (2010), Ahlâk Eğitimi, (Çeviren: Oğuz Adanır), Say Yayınları, İstanbul.

Eisenstadt, S.N. (2014), Modernleşme Başkaldırı ve Değişim, (Çeviren: Ufuk Çoşkun), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Ekşi, Aysel (1991), “Gençlik Döneminde Uyum ve Davranış Sorunları”, Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.

Engle, T.L (1964), Psychology: Its Principles and Applications, Fourt Edition, Harcourt, Brace World Inc.

Ensari, Hoşcan (2010), “21. Yüzyıl İçin Çağdaş Bir Yönetim Yaklaşımı: Toplam Kalite Yönetimi”, 21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, (Hazırlayan: Orhan Oğuz – Ayla Oktay – Halis Ayhan), Pegem Akademi, Ankara.

Epstein, Seymour (1989), “Values From Perspective of Cognitive-Experiential Self-Teory”, Social and Moral Values İndividual and Societal Perspectives, (Edited: N. Eisenberg - J. Reykowski - E. Staub), Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey.

Ercan, Hakan (2007), Türkiye’de Gençlerin İstihdamı, Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara.

Erdoğan, Mustafa (2004), “Muhafazakârlık: Ana Temalar”, Liberal Düşünce, Sayı:34, s.s.5-9.

- Erdoğan, İrfan (2002), Eğitimde Değişim Yönetimi, Pegem Yayıncılık, Ankara,
- Ergun, Doğan (1995), Sosyoloji ve Eğitim, İlke Yayınevi, Ankara.
- Ergun, Doğan (2005), Sosyoloji ve Eğitim Türkiye’de Eğitimin Niteliği Nedir ve Nasıl Olmalıdır?, İmge Kitapevi, Ankara.
- Erkal, Hüsnü (1994), Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Erkal Mustafa E. (1995), Sosyoloji (Toplumbilimi), Der Yayınları, İstanbul.
- Erkan, Hüsnü (1994), Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Eröz, Mehmet (1982), İktisat Sosyolojisine Başlangıç, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Ersoy, Ersan (2009), “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:19, Sayı: 2, s.s. 209-230.
- Ersoy, Ersan (2012), “Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu (Malatya Örneği)”, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- Ersoy, Ersan (2014), “Değişen Değerler Dünyasında Gençliğin Ahlakla İmtihanı”, Uluslararası Gençlik ve Değerler Sempozyumu Bildiri Kitabı, (Editör: Dolunay Şenol – Hasan Kala), Gesak (Gençlik Stratejileri Araştırma Kurumu Derneği), Ankara.
- Ertürk, Selâhattin (1972), Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yayınları, Ankara.
- Esgin, Ali (2005), Anthony Giddens Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Eskicumalı, Ahmet (2003), “Eğitim ve Toplumsal Değişme. Türkiye’nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946”, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, Cilt19, Sayı: 2.
- Eskin, Mehmet (2012), “Türk Gençlerinde Cinsel Yönelim Çalışmaları”, Türkiye’de Gençlik Ne Biliyoruz? Ne Bilmiyoruz?, (Editör: M.Eskin vd.), Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.
- Esmer, Yılmaz (1999), Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler, Tesev Yayınları, İstanbul.

- Eşer, Hatice (2006), “Üniversite Öğrencilerine Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi”, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi, (Editör: Hayati Hökelekli), Dem Yayınları, İstanbul.
- Falk R. (2002), Yırtıcı Küreselleşme, (Çeviren: A.Çaksu), Küre Yayınları, İstanbul.
- Fichter, Joseph (1996), Sosyoloji Nedir?, (Çeviren: Nilgün Çelebi), Atilla Kitabevi, Ankara.
- Freedman, J.L.; Sears, D. O.; Carlsmith, J.M. (1998), Sosyal Psikoloji, (Çeviren: Ali Dönmez), İmge Kitabevi, Ankara.
- Friedman, Thomas (2003), Küreselleşmenin Geleceği, (Çeviren: Elif Özsayar), Boyner Yayınları, İstanbul.
- From, Eric (1997), Özgürlükten Kaçış, (Çeviren: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara.
- Fukuyama, Francis (2005), Güven, (Çeviren: Ahmet Buğdaycı), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Fukuyama, Francis (2009), Büyük Çözülme, (Çeviren: Hasan Kaya), Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Gander, Mary J.ve Gardiner Harry W. (2004), Çocuk ve Ergen Gelişimi, (Hazırlayan: Bekir Onur), (Çeviren: Ali Dönmez – Bekir Onur – H. Nermin Çelen), İmge Kitabevi, Ankara.
- Gerth, H.H. ve Mills C.Wright (1970), From Max Weber: Essays In Sociology, Oxford University, New York.
- Giddens, Anthony (1998), Modernliğin Sonuçları, (Çeviren: Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, Anthony (2000), Elimizden Kaçıp Giden Dünya, (Çeviren: Osman Akınhay), Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Giddens, Anthony (2005), Sosyoloji, (Hazırlayan: C.Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Giddens, Anthony (2008), Sosyoloji, (Hazırlayan: C.Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara.

- Giddens, Anthony (2010), *Modernite ve Bireysel-Kimlik (Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum)*, (Çeviren: Ümit Tatlıcan), Say Yayınları, İstanbul.
- Goldstein, J.H. (1980), *Social Psychology*, Academic Press Inc.
- Goody, Jack (2004), *Capitalism and Modernity (The Great Debate)*, Polity Press, First Published, Cambridge.
- Gökberk, Macit (1993), *Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.*
- Gökçe, Birsen (1984), *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gökçe, Birsen (1992), *Toplum Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları, Ankara.
- Gökçe, Feyyat (2009), *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim*, Pegem Akademi, Ankara.
- Gracia, Pablo (2015), "Parent-Child Leisure Activities and Cultural Capital In The United Kindom: The Gendered Effects of Education and Sosial Class", *Social Science Research*, 52.
- Grant, Wendy (1999), *13-19 Yaşları Arasındaki Gençler*, (Çeviren: Şerife Küçükakal), Hyb Yayıncılık, Ankara.
- Güleç, Cengiz (1986), "Gençliğin Eğitimi", *Gençliğin Eğitimi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Güler, Müzeyyen (1996), "Üniversite Gençliğinin Kişilik Özellikleri ve Uyum Sorunları", *M.Ü. Atatürk, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı:8.
- Güler, Ali (2008), *Eğitimin Tarihi - Sosyal - Felsefi Temelleri*, Punto Tasarım, Ankara.
- Gümüşel, Orhan (2013), *Genciz Biz/Gençlik Psikolojisi*, Timaş, İstanbul.
- Günay, Ünver (1986), "Modern Sanayi Toplumlarında Din: I", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:3.
- Günay, G. ve Bener Ö. (2011), "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri", *TSA (Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, Cilt:15, Sayı:3.

Gündoğan, A. Osman (2007), Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği, Değerler ve Eğitimi, (Editör: Recep Kaymakcan vd.), Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.

Güney N.; Kargı E.; Oruç A.Ç. (2004), “Üniversite Öğrencilerinin Eşcinsellik Konusundaki Görüşlerinin İncelenmesi”, Türk HIV/AIDS Dergisi, Cilt: 7, Sayı:4.

Güngör, Erol (1998), Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar, Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Gelişme, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Güven, Sami (1999), Toplum Bilim, Ezgi Kitapevi, Bursa.

Habermas, Jürgen (1981), “Modernity Versus Postmodernity”, New German Critique, Special Issue On Modernism. 22/Winter., pp. 3-14.

Habermas, Jürgen (2001), İletişimsel Eylem Kuramı, (Çeviren: Mustafa Tüzel), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Habermas Jürgen (2002), Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti, (Çeviren: Medeni Beyaztaş), Bakış Yayınları, İstanbul.

Hacıkadıroğlu, Vehbi (2002), “Değerlerin Temellendirilmesi”, Bilgi ve Değer, (Editör: Şahabettin Yalçın), Vadi Yayınları, Ankara.

Halman, Loek ve Moor, Rud De (1993) “Comparative Research On Values”, The Individualizing Society Value Change In Europe and North America, (Edited By. P. Ester – L.Halman- R.D.Moor), Tilburg University Press, Tilburg, Netherlands.

Hallman, Louis Thomas (2009), Gençlerle İletişim, (Editör: Ece Özbaş), Ekinoks Yayıncılık, İstanbul.

Hartmann, Heinz (2004), Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu, (Çeviren: B. Büyükkal), Metis Yayınları, İstanbul.

Hazard, Paul (1996), Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme, (Çeviren: Erol Güngör), Ötüken Yayınları, İstanbul.

Hechter, Michael (1993), “Values Research In The Social and Behavioral Sciences”, The Origin Of Values, (Edt: M.Hechter – L.Nadel – R.E.Michod), Aldine De Gruyter, New York.

Held, David (2006), “Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür”, Küreselleşme Okumaları, (Editör: Kudret Bülbül), Kadim Yayınları, Ankara.

Hitlin, Steven ve Piliavin, Jane Allyn (2004), “Values: Reviving a Dormant Concept”, *Annu. Rev. Sociol.* 2004/30:359–93.

Hoffer, Eric (2000), Değişim Sancısı, (Çeviren: İhsan Durdu), Ayışığı Kitapları, İstanbul.

Hogg, Michael A. ve Vaughan, Graham M. (2007), Sosyal Psikoloji, (Çeviren: İbrahim Yıldız-A. Gelmez), Ütopya Yayınevi, Ankara.

Hökelekli, Hayati (2011), Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi, Timaş Yayınları, İstanbul.

Hurlock, Elizabeth B. (1985), "Ergenlikte Beden Gelişimi", (Çeviren: G. Günçe), Ergenlik Psikolojisi, (Derleyen: B. Onur), Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., Ankara.

Illich, Ivan (2006), Tüketim Köleliği, (Çeviren: Mesut Karaşahan), Pınar Yayınları, İstanbul.

Inglehart, Ronald ve Welzel, Christian (2005), *Modernization, Cultural Change and Democracy*, Cambridge University Press.

İnalçık, Halil (2002), “Kültür Etkileşimi, Küreselleşme”, *Dünya Neyi Tartışıyor? – 1 Küreselleşme*, Doğu Batı, 2002(18).

İslamoğlu, Hamdi (2011), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Jeanniere, Abel (2000), “Modernite Nedir?”, *Modernite Versus Postmodernite*, (Derleyen: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.

Jones, W.Thomas (2006), Batı Felsefesi Tarihi, (Çeviren: Hakkı Hünler), Felsefe Dizisi:34, Cilt:1, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1999), *Yeni İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, Evrim Yayınevi, İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem ve Kuşdil, M. Ersin (2000), “Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı”, *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:45, ss.59–76.

- Kahraman, A. B.; Tunçdemir, N.O.; Kekillioğlu A.; Özcan A.; Kahraman L. (2015), “Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algısı”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:4.
- Kalaycıoğlu, Sibel (2012), Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, (Editör: Mehmet Zencirkıran), Dora Yayıncılık, Bursa.
- Kale, Nesrin (2002), “Ben-Öteki ve İletişimsel Etik”, Bilgi ve Değer, (Editör: Şahabettin Yalçın), Vadi Yayınları, Ankara.
- Kane, R. (1985), Free Will and Values, State University of New York Press.
- Karakaya, Şerafettin (2006), “Sosyal Bir Süreç Olarak Eğitim”, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:13.
- Karakaya, Talip (2007), “Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Ahlâki Değerlere Kritik Bir Yaklaşım – Sorunlar ve Çözümler”, Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, (Editör: Recep Kaymakcan vd.), Dem Yayınları, İstanbul.
- Karasar, Niyazi (2008), Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın, Ankara.
- Kasapoğlu, Aytül (1991), “Sosyoloji Öğrencilerinin Sosyal Değer ve Tutumları”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 35, Sayı:1.
- Kaygısız, İbrahim (1997), “Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri”, Eğitim ve Yaşam, Kış/1997, ss. 5-15.
- Keat, Russel ve Urry John (2001), Bilim Olarak Sosyal Teori, (Çeviren: Nilgün Çelebi), İmge Kitabevi, Ankara.
- Keyman, E.F. (1998), “Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı”, Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam, (Derleyen: Ali Yaşar Sarıbay), Vadi Yayınları, Ankara.
- Kıray, Mübeccel (2006), Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Kıvısto, Peter (2008), Sosyolojinin Temel Kavramları, (Çeviren: İhsan Çapcıoğlu ve Sefer Yavuz), Birleşik Yayınevi, Ankara.

- Kimter, Nurten (2006), “Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi, (Editör: Hayati Hökelekli), Dem Yayınları, İstanbul.
- Koçer, H.Ali (1991), Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923), M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- Kongar, Emre (2012), Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Korkmaz, Abdullah (2006), Değişme ve Farklılaşma, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Köknel, Özcan (1982), Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Köknel, Özcan (1997), İnsanı Anlamak, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Köknel, Özcan (2007), Çatışan Değerlerimiz, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Köse, Erdoğan (2013), “Bilimsel Araştırma Modelleri”, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (Editör: Remzi Kıncal), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Köylü, Mustafa (2007), “Küresel Bağlamda Değerler Eğitime Duyulan İhtiyaç” Değerler ve Eğitimi, (Editör: Recep Kaymakcan), İstanbul.
- Krech, D. ve Crutchfield R.S. (1980), Sosyal Psikoloji Teori ve Problemler, (Çeviren: Erol Güngör), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Kropotkine (1999), Anarşist Etik, (Çeviren: Işık Ergüden), Doruk Yayıncılık, Ankara.
- Kuçuradi, İoanna (2010), İnsan ve Değerleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kurt, Abdurrahman (2009), “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı:2.
- Langman, Lauren (2011), “Marx’dan Bu Yana Yabancılaşma”, Sosyolojik Düşünce Sözlüğü, (Hazırlayan: Massimo Borlandi vd.), (Çeviren: Bülent Arıbaş), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lukes, Steven (2006), Bireysellik, (Çeviren: İsmail Serin), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Lüküslü, Demet (2009), Türkiye’de "Gençlik Miti" : 1980 Sonrası Türkiye Gençliği, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Macionis, John, J. (2013), Sosyoloji, (Çeviri Ed: Vildan Akan), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Marshall, Gordon (1999), Sosyoloji Sözlüğü, (Çeviren: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Marx, Karl (2006), Sosyoloji ve Felsefe, (Çeviren: Ardaş Margosyan), Belge Yayınları, İstanbul.
- Masterson, James F. (2010), Gerçek Kendilik, (Çeviren: Pınar Üzeltüzenci), Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi (2007), “Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık Düzeyleri”, Değerler ve Eğitimi, (Editör: Recep Kaymakcan vd.), Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Mengüşoğlu, Takiyettin (1998), İnsan Felsefesi, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Mills, C.Wright (2007), Toplumbilimsel Düşün, (Çeviren: Ünsal Oskay), Der Yayınları, İstanbul.
- Milson, Fred (1972), Youth In a Changing Society, London, Boston, Routledge and K. Paul.
- Mitsos, Eirene ve Browne, Ken (2010), “Eğitimde Cinsiyet Farklılıkları: Erkek Çocukların Başarısızlığı”, Sosyoloji: Başlangıç Okumaları, (Editör: Anthony Giddens), (Çeviren: Günseli Altaylar), Say Yayıncılık, İstanbul.
- Modelska, G. (2006), “Küreselleşme”, Küreselleşme Okumaları, (Editör: Kudret Bülbül), Kadim Yayınları, Ankara.
- Moore, W.E. (1968), “Social Change”, International Encyclopedia of Social Sciences, (Ed:D.L. Skill), Macmillan Co., Vol.14.
- Morgan,C.T. (2000), Psikolojiye Giriş, (Çeviren: Hüsnü Arıcı), Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara.
- Mütevellioğlu N.; Zanbak, M.; Mert, M. (2010), "İşsizlik, Üniversiteli Gençlik ve Gelecek: Bir Alan Araştırmasının Bulguları", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:11, ss.207-229.

Nelson, Jack L. (1975), *Values and Society*, Hayden Book Company, Rochelle Park, New Jersey.

Newman, David M. (2013), *Sosyoloji, Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*, (Çeviren: Ali Arslan), Nobel Yayıncılık, Ankara.

Occihionero, Maria Ferrari (1997), “The Globalization of Uncertainties”, *International Review of Sociology*, Vol:7, (3).

Oğuz, Orhan (2010), *21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, (Hazırlayan: Orhan Oğuz - Ayla Oktay – Halis Ayhan), Pegem Akademi, Ankara.

Oğuz, Ö.; Akdeniz E.; Bayhan, İ. (2012), *Gençliğin Mücadelesi ve Örgütlenmesi Üzerine*, Evrensel Basım Yayım, İstanbul.

Oktay, Ayla (2010), “21. Yüzyılda Yeni Eğilimler ve Eğitim”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, (Hazırlayan: Orhan Oğuz – Ayla Oktay – Halis Ayhan), Pegem Akademi, Ankara.

Okutan, Nur ve Büyükşahin, Ayda (2011), “Eşcinsellere Yönelik Tutumlar, Cinsiyetçilik ve Romantik İlişkilerle İlgili Kalıpyargılar: Yetişkin Bağlanma Biçimleri Açısından Bir Değerlendirme”, *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt:14, Sayı:27.

Oskay, Gülter (1991), “Değer Yargıları Yönünden Ana – Baba Ergen Çatışması”, *Aile Yazıları* 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.

Ozankaya, Özer (1996), *Toplumbilim*, Cem Yayınevi, İstanbul.

Ökmen, Mustafa ve Parlak, Bekir (2008), “Modernleşmeden Küreselleşmeye Türk Kent Yönelimleri: Temel Nitelikler, Sorunlar ve Projeksiyonlar”, *KMU İİBF Dergisi*, Aralık 2008, Sayı:15.

Önür, Nimet (2007), “Modernleşme Sürecinde Okul, Aile ve Medya Kavşağında Toplumsal Değerler”, *Değerler ve Eğitimi*, (Editör: Recep Kaymakcan vd.), Dem Yayınları, İstanbul.

Özdemir, Cevdet (2011), “Üniversite Gençliği ve Küreselleşme”, *Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik*, II. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, 2011.

- Özer, İnan (2003), “Toplumsal Gelişme/Değişme”, Sosyolojiye Giriş, (Editör: İhsan Sezal), Beta, İstanbul.
- Özensel, Ertan (2003), “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 3.
- Özgüven, İ.E. (2004), Psikolojik Testler, Pdrem Yayınları, Ankara.
- Özlem, Doğan (2002), “Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznellik/Rölativizm Tartışması Üzerine”, Bilgi ve Değer, (Editör: Şahabettin Yalçın), Vadi Yayınları, Ankara.
- Özodaşık, Mustafa (2001), Modern İnsanın Yalnızlığı, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Özsoy, Ceyda (2007), Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin İktisadi Kalkınmadaki Yeri ve Önemi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Pappenheim, Fritz (2002), Modern İnsanın Yabancılaşması, (Çeviren: Salih Ak), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Parsons, Talcott (1951), The Social System, Francis E Library.
- Parsons, Talcott (1966), The Structure of Social Action, The Free Press, Collier Macmillan Limited, London.
- Parsons, T. ve Platt G.M. (1973), The American University, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, USA.
- Paz, Oktavia (2000), “Şiir ve Modernite”, Modernite Versus Postmodernite, (Derleyen: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.
- Petty R. E.; Wegener, D.T.; Fabrigar, L.R. (1997), “Attitudes and Attitude Change”, Annu. Rev.Psychol. 1997/48:609–47.
- Poloma, M. Margaret (1993), Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çeviren: Hayriye Erbaş), Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Reich, Wilhelm (1997), Kişilik Çözümlemesi, (Çeviren: Bertan Onaran), Payel Yayınları, İstanbul.
- Ritzer, George (2011), Küresel Dünya, (Çeviren: Melih Pakdemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Rivero, Oswaldo De (2003), Kalkınma Efsanesi, (Çeviren: Ömer Karakurt), Çitlenbik Yayınları, İstanbul.

Robertson, H. M. (1933), “Aspects of The Rise of Ekonomik Individualism, A Criticism Of Max Weber and His School”, With The Addition of “European Ekonomik Developments In The 16th Century” Reprinted From The South African Journal of Ekonomics, March.

Rogers, Dorothy (1987), “Ergenlikte Kültür ve Yabancılaşma”, (Çeviren: İ. Gürkaynak), Ergenlik Psikolojisi, (Derleyen: Bekir Onur), Hacettepe –Taş Kitapçılık, Ankara.

Rokeach, Milton (1973), The Nature of Human Values, The Free Press, Newyork.

Russell, Bertrand (1993), Eğitim Üzerine, (Çeviren: Nail Bezel), Say Yayınları, İstanbul.

Sağ, Vahap (2003), “Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:27, Sayı:1.

Sakaoğlu, Necdet (2003), Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Sanford, Linda T. ve Donovan Mary Ellen (1999), Kadınlar ve Benlik Saygısı, (Çeviren: Semra Kunt), Hyb Yayıncılık, Ankara.

Schaefer, R.T. (2013), Sosyoloji, (Çeviri Editörü: Simten Çoşar), Palme Yayıncılık, Ankara.

Schnabel, Landon (2015), “How Religious Are American Woman and Man? Gender Differences and Similarities”, Journal For The Scientific Study of Religion, 54/2015.(3).

Schwartz, Shalom H. (1992), “Universals In The Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Emprical Tests In 20 Countries”, Advances In Experimental Social Psychology, 25/1992, 1-65.

Schwartz, Shalom H.(1994), “Are There Universal Aspects In The Structure and Contents of Human Values?”, Journal of Social Issues, Vol. 50/1994, (4). pp. 19-45.

Schwartz, Barry (1993), "On The Creation and Destruction of Value", The Origin Of Values, (Ed. M.Hechter – L.Nadel – R.E. Michod), Aldine De Gruyter, New York.

Scott W, Joan (2007), Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi, (Çeviren: Aytunç Tunç Kılıç), Agora Kitaplığı, İstanbul.

Sencer, Muzaffer (1989), Toplumbilimlerinde Yöntem, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Sennett, Richard (2011), Karakter Aşınması, (Çeviren: Barış Yıldırım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Seyidoğlu, Halil (1997), Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, Kurtiş Matbaası, İstanbul.

Shils, Edward (2003), "Gelenek Nedir?", Modernliğin Gölgesinde Gelenek, Doğu Batı, Sayı:25.

Silah, Mehmet (2005), Sosyal Psikoloji Davranış Bilimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Simmel, George (2000), "Metropol ve Zihinsel Yaşam", Şehir ve Cemiyet, (Çeviren: Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul.

Simmel, George (2006): Modern Kültürde Çatışma, (Çeviren: T. Bora – N. Kalaycı – E. Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.

Simmel, George (2009), Bireysellik ve Kültür, (Çeviren: Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.

Siyez, Didem M. (2009), Ergenlerde Problem Davranışlar Okul Temelli Önleme Çalışmaları İle İlgili Uygulama Örnekleri, Pegem Akademi, Ankara.

Slattery, Martin (2010), Sosyolojide Temel Fikirler, (Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan – Gülhan Demiriz), Sentez Yayınları, İstanbul.

Smith, A. D. (2008), "Küresel Bir Kültüre Doğru mu?", Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması, (Hazırlayan: D. Held – A. McGrew), (Çeviren: A.R. Güngen vd.), Phoenix Yayınevi, Ankara.

Smith, Anthony D. (1996), Toplumsal Değişme Anlayışı, (Çeviren: Ülgen Oskay), Gündoğan Yayınları, Ankara.

Sombart, Werner (1998), Aşk, Lüks ve Kapitalizm, (Çeviren: Necati Aça), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Soykan, Ö.Naci (2007), “Genel Geçer Bir Ahlâk Olanaklı mıdır?”, Değerler ve Eğitimi, (Editör: Recep Kaymakcan vd.), Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.

Sönmez, Veysel (1994), Eğitim Felsefesi, Şafak Matbaacılık, Ankara.

Steger, M.B. (2006), Küreselleşme, (Çeviren: Abdullah Ersoy), Dost Yayınları, Ankara.

Stiglitz Joseph E. (2006), Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, (Çeviren: Arzu Taşcıoğlu-Deniz Vural), Plan B Yayıncılık, İstanbul.

Swingewood, Alan (1996), Kitle Kültürü Efsanesi, (Çeviren: Aykut Kansu), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Swingewood, Alan (1998), Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, (Çeviren: Osman Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Şener, Sami (2012), Türkiye’de Gençlik: Beklentiler, Problemler ve Düşünceler, İnkılab Basım Yayım, İstanbul.

Şenol D.; Kala H.; Yıldırım D.; Dinç, A. (2014), Gençlik ve Değerler Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme – Türkiye Örneklemini İle – (Editörler: Dolunay Şenol vd.), Gesak (Gençlik Stratejileri Araştırma Kurumu Derneği), Ankara.

Şentürk, Ünal (2008), “Enformasyon Toplumunda Eğitimin Yeri”, Türk Bilimleri Dergisi, 2008/Yaz, Cilt: 6, Sayı: 3, s.s: 487-506.

Şentürk, Ünal (2011), “Modern Toplumların Öne Çıkan İki Sorunsalı: Güvensizlik ve Kaygı”, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi): Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik, II Cilt, Ankara.

Şentürk, Ünal (2015), “Türk Aile Tarihi”, Aile Yazıları/7, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Şerif, Muzaffer (1985), Toplumsal Kuralların Psikolojisi, (Çeviren: İsmail Sandıkçıoğlu), Alan Yayıncılık, İstanbul.

Şerif, Muzaffer ve Şerif, Carolyn (1996), Sosyal Psikolojiye Giriş II, (Çeviren: M. Atakay – A. Yavuz), Sosyal Yayınları, İstanbul.

Tamar, M. ve Öztürk, Ö. (2012), “Günümüz Gençlerinde Depresyonu Anlamak: Bu Alanda Ülkemizde Yapılan Çalışmalar”, Türkiye’de Gençlik, Ne Biliyoruz? Ne Bilmiyoruz?, (Editör: M.Eskin vd.), Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.

Tan, Mine (1981), Toplumbilimine Giriş Temel Kavramlar, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.

Tatar, Taner (1997), Siyaset Sosyolojisi, Turan Yayıncılık, İstanbul.

Tatar, H. ve Tatar, T. (2014), “Yabancılaşma ve Eğitim”, Eğitim Sosyolojisi, (Editör: M. Çağatay Özdemir), Pegem Yayınları, Ankara.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011), Türkiye Aile Yapısı Araştırması TAYA, 2011.

Tekeli, İlhan (2004), “Türkiye’de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı”, Modernleşme ve Batıcılık, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt:3, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tepe, Harun (2002), “Değerler ve Değer Bilgisi”, Bilgi ve Değer, (Editör: Şahabettin Yalçın), Vadi Yayınları, Ankara.

Tezcan, Mahmut (1981), Eğitim Sosyolojisine Giriş, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.

Tezcan, Mahmut (1991), Gençlik Sosyolojisi Yazıları, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Tezcan, Mahmut (1993), Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.

Tezcan, Mahmut (2003), Gençlik Sosyolojisi, Naturel Kitap Yayın Dağıtım, Ankara.

Tezcan, Mahmut (2005), Sosyolojik Kuramlarda Eğitim, Anı Yayıncılık, Ankara.

Thilly, Frank (2002), Yunan ve Ortaçağ Felsefesi, (Çeviren: İbrahim Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul.

Thomas, Helen (2014), “Kültür ve Doğa”, Temel Sosyolojik Dikotomiler, (Edt: Chris Jenks), Atıf Yayınları, Ankara.

Timur, Taner (2000), Toplumsal Değişme ve Üniversiteler, İmge Kitabevi, Ankara.

Toku, Neşet (2002), “Değerlerin Dilemması: Sübjektiflik ve Objektiflik”, Bilgi ve Değer, (Editör: Şahabettin Yalçın), Vadi Yayınları, Ankara.

Tolan, Barlas (1993), Sosyoloji, Adım Yayıncılık, Ankara.

Tolan, Barlas (1996), Toplum Bilimlerine Giriş, Murat ve Adım Yayıncılık, Ankara.

Tomlinson, J. (2008), “Küreselleşme ve Kültürel Kimlik”, Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması, (Hazırlayan: D. Held–A. McGrew), (Çeviren: A.R. Güngen vd.), Phoenix Yayınevi, Ankara.

Topdemir, H.G. ve Unat Y. (2009), Bilim Tarihi, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Toprak, Metin (2001), Küreselleşme ve Kriz, Siyasal Kitapevi, Ankara.

Touraine, Alain (2007a), Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma, (Çeviren: Olcay Kunal), Yapı Kredi Yayınları, Cogito, İstanbul.

Touraine, Alain (2007b), Kadınların Dünyası, (Çeviren: Mehmet Moralı), Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Touraine, Alain (2008), Başka Türü Düşünmek, (Çeviren: Mehmet Moralı), Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Tönnies, Ferdinand (2000), “Gemeinschaft ve Gesellschaft”, Şehir ve Cemiyet, (Hazırlayan: Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul.

Tunalı, İsmail (2002), “Dünyanın Yeni Epistemolojik Anlamı ve Sanata Yansıması”, Bilgi ve Değer, (Editör: Şahabettin Yalçın), Vadi Yayınları, Ankara.

Tutar, Hasan (2012), Sosyal Psikoloji Kavramlar ve Kuramlar, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Türk Dil Kurumu (TDK) (2010), Türkçe Sözlük, Ankara.

Türk, Emrullah (2015), “Sosyolojik Düşüncede Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve Jame Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt: I, Sayı:2.

Türkdoğan, Orhan (2004), Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı, Çamlıca Yayınları, İstanbul.

Türkkahraman, Mimar (2009), “Teorik ve Fonksiyonel Açından Toplumsal Kurumlar ve Kurumlar Arası İlişkiler”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:2.

Urhan, Veli (2007), “Toplumsal Değişme Sürecinde Kişilik ve Ahlaksal Değerler”, Değerler ve Eğitimi, (Editör: Recep Kaymakcan, vd.), Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.

Uysal M. ve Yıldız A. (2007), “McLuhan’ın ‘Küresel Köyü’nde Eğitim-Yeni Teknolojiler, Küreselleşme ve Eğitim Üzerine Düşünceler”, Küreselleşme ve Eğitim, (Hazırlayan: Ebru Oğuz – Ayfer Yakar), Dipnot Yayınları, Ankara.

Ülgen, Pınar (2010), “Geç Ortaçağ’da Avrupa’da Üniversiteler ve Eğitim”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:7, Sayı:14.

Ülken, H.Ziya (2001a), Ahlâk, Ülken Yayınları, İstanbul.

Ülken, H.Ziya (2001b), Bilgi ve Değer, Ülken Yayınları, İstanbul.

Ünal, Cavit (1981), Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniv. Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, No:301, Ankara.

Ünlüoğlu, Gülören (1987), “Ergenliğin Psikopatolojisi”, Ergenlik Psikolojisi, (Derleyen: Bekir Onur), Hacettepe –Taş Kitapçılık, Ankara.

Ünver, Ö.; Tolan B.; Bulut I.; Dağdaş C. (1986), 12-24 Yaş Gençlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları, Gazi Üniv. Basın-Yayın Yük. Matbaası, Ankara.

Varış, Fatma (1963), Ergenin Gelişimi, Özgü Yayınevi, İstanbul.

Wallace, Ruth A. ve Wolf Alison (2012), Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çeviren: Leyla Elburuz/Rami Ayas), Doğu-Batı Yayınları, Ankara.

Wallerstain, Immanuel (2004), Modern Dünya Sistemi, (Çeviren: Latif Boyacı), Bakış Yayınları, İstanbul.

Wallerstein, Immanuel (2009), Bildiğimiz Dünyanın Sonu, (Çeviren: Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.

Weber, Alfred (1993), Felsefe Tarihi, (Çeviren: H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul.

- Weber, Max (1999), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çeviren: Zeynep Gürata), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- White, Harrison C. (1993) “Values Come In Styles, Which Mate To Change”, *The Origin of Values*, (Editors. M.Hechter – L. Nadel – R.E. Michod), Aldine De Gruyter, New York.
- Yavuz, F.; Dalkanat N.; Gölge, Z. B.; Müderrisoğlu, S. (2006), “Eşcinsel Erkeklerle Yönelik Fiziksel Şiddetin Değerlendirilmesi”, *Adli Tıp Dergisi*, Cilt:20, Sayı:2.
- Yavuz, Hilmi (2010), *Alafrangalığın Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Yavuzer (Yavuz), Halide (1986), *Ergenlik Çağında Gelişmeyi Etkileyen Güçler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yenal, Oktay (2010), *Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı Eğitim Boyutu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yentürk, N. ve Başlevent C. (2008), “Türkiye’de Genç İşsizliği: Etkileyen Faktörler ve Politika Önerileri”, *Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları*, (Derleyen: N. Yentürk-Y. Kurtaran-G.Nemutlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Ergün (2005), *Hayali Modernlik Türk Modernliğinin İcadı*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek Hasan (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, Aytekin (2004), *İkinci Küreselleşme Dalgası*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Yöndem, Zeynep Deniz (2004), “Stresle Başetme Stratejileri Ölçeği: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 18.
- Yörükan, Ayda (2006), *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*, (Derleyen: Turhan Yörükan), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Yörükoğlu, Atalay (2004), *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Yörükoğlu, Atalay (1994), *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayıncılık, İstanbul.

Yörükoğlu, Atalay (1991), “Gençlik ve Yetişkinler: Kuşaklar Çatışması”, Aile Yazıları 3, (Derleyen: Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.

Yörükoğlu, Atalay (2000), Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları, Özgür Yayınları, İstanbul.

Zanden, J.W.V. (1979), Sociology, John Wiley & Sons, A.B.D.

Zeyneloğlu, Sinan (2012), “Türk Gençlerinin Eğitimi ve İstihdama Erişimi”, Türkiye’de Gençlik, Ne Biliyoruz? Ne Bilmiyoruz?, (Editör: M.Eskin vd.), Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

<http://www.bahcesehir.edu.tr/İcerik/1725-Turkiye-Degerler-Atlasi-2012-Yayinlandi> (22/03/2015).

<http://www.tuik.gov.tr/Prehaberbultenleri.Do?İd=21570> (15/02/2015).

<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/youth-definition/>

EK.1.

Değerli öğrenciler “Üniversite Eğitiminin Değer Değişimi Üzerindeki Etkisi” isimli doktora tez çalışmasında veri toplamak için oluşturulan bu anket, bireylerin almış oldukları üniversite eğitiminin değer değişimi üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu ankettten elde edilecek veriler başka bir amaç için kullanılmayacaktır. Bu bakımdan sorulara içtenlikle cevap vermeniz önemlidir. Ankete gösterdiğiniz ilgiden dolayı teşekkür ederiz.

Arş. Grv. Emine Meliha KURTDAS
Eğitim Fak.

ANKET SORULARI

- 1- Size göre insanların yaşadığı çevre içindeki yerlerini belirleyen en önemli faktör aşağıdakilerden hangisidir?
 1 () Eğitimi
 2 () Geliri
 3 () Soyu
 4 () Çevresi
 5 () Eğitimi
 6 () Diğer.....
- 2- Sizce günümüzde küreselleşme aşağıdaki değerlerden en çok hangisini aşındırmaktadır?
 1 () Ahlâki değerleri
 2 () Dini değerleri
 3 () Ekonomik değerleri
 4 () Siyasi Değerleri
 5 () Hayır aşındırdığını düşünmüyorum
 6 () Diğer.....
- 3- Kendinizi aşağıdakilerden hangisine daha uygun hissediyorsunuz?
 1 () Modern
 2 () Geleneklerine bağlı
 3 () Hem geleneksel hem modern
 4 () Fikrim yok
- 4- Siz kendinizi aşağıdakilerden hangisi ile tanımlarsınız?
 1 () Fedakâr
 2 () Dayanışmacı
 3 () Bireysel
 4 () Rekabetçi
 5 () Saldırgan
 6 () Diğer
- 5- Üniversite yaşantınızda aşağıdaki zorluklardan en fazla hangisini yaşamaktasınız?
 1 () Ekonomik konularda
 2 () Arkadaşlarıyla olan ilişkilerimde
 3 () İdeolojik konularda
 4 () Dini ibadetlerimle ilgili olan konularda
 5 () Derslerimle ilgili konularda
 6 () Ailemle ilgili konularda
 7 () Kız-erkek ilişkilerinde özgürlük alanımın kısıtlanması ile ilgili konularda
 8 () Diğer
- 6- Sizin idealinizdeki en yüksek değer nedir?
 1 () Zengin olmak
 2 () İyi bir mümin olmak
 3 () Bilim adamı olmak
 4 () İyi bir siyasi lider olmak
 5 () Ahlaklı biri olmak
 6 () Girişken ve sosyal biri olmak
 7 () İşimde başarılı olmak
 8 () Diğer.....

- 7- Hayatınıza yön vermede en çok etkili olan değer hangisidir?
 1 () Ekonomik değerler
 2 () Siyasi değerler
 3 () Ahlâki değerler
 4 () Dini değerler
 5 () Estetik değerler
 6 () İlmi değerler
 7 () Sosyal değerler
- 8- İnsanların değerlerine göre yaşamasını nasıl karşılıyorsunuz?
 1 () Değerlerine bağlı olan insan kişiliktir
 2 () Değerlerine bağlı kalmak günümüz şartlarında çok zordur
 3 () Değerler insanın gözünü kapatan, gerçekleri görmesini engelleyen bir perdedir.
 4 () Diğer.....
- 9- Bireysel değer ve kimliğinizin oluşmasında etkili olan en önemli faktör hangisidir?
 1 () Gelenek ve görenekler
 2 () Medya
 3 () Arkadaşlarım ve çevrem
 4 () Ailem
 5 () Devlet büyüklerim ve siyasi liderim
 6 () Diğer.....
- 10- Size göre gençliğin en temel problemi nedir?
 1 () Ahlaksal çöküntü
 2 () Gelecek kaygısı
 3 () Eğitim sorunu
 4 () İşsizlik
 5 () Her şeye karşı boş vermişlik
 6 () Belirsizlik
 7 () Diğer
- 11- Uğruna mücadele edebileceğiniz en önemli şey nedir?
 1 () Din
 2 () Vatan-Millet
 3 () Adalet
 4 () Şahsiyet ve haysiyet
 5 () Özgürlük
 6 () Hepsini
 7 () Hiçbiri
 8 () Diğer.....
- 12- Kendinizi gelecekte düşündüğünüzde hangi konumda görüyorsunuz?
 1 () Alanımda kariyer sahibi olarak
 2 () Mutlu bir aile hayatına sahip olmak
 3 () Ekonomik alanda var olan standartlarımın üzerine çıkmak
 4 () Siyasi alanda söz sahibi bir insan olmak
 5 () Dini konularda örnek alınan bir kişi olmak
 6 () Gelecekte ümitli değilim
 7 () Diğer
- 13- Toplumun bütünlüğünü sağlaması için sizce aşağıdaki değerlerden hangisi daha önemlidir?
 1 () Dini değerler
 2 () Ahlâki değerler
 3 () Milli / ulusal değerler
 4 () Evrensel değerler
 5 () Sosyo-kültüre hoşgörü değerleri
 6 () İlmi değerler
- 14- Sizce insanların değerleri zamanla değişebilir mi?
 1 () Evet değişebilir
 2 () Hayır değişemez

- 15-** Sizce değişime en açık olan kurum hangisidir?
 1 () Eğitim
 2 () Aile
 3 () Hukuk
 4 () Siyaset
 5 () Ekonomi
 6 () Din
 7 () Diğer
- 16-** Değerlerinize ve fikirlerinize karşı olan bir insanla karşılaştığınızda ne yaparsınız?
 1 () Onun değerlerini benimserim
 2 () Ona saygı duyarım
 3 () Onu kendi değerlerim doğrultusunda ikna ederim
 4 () Onunla mücadele eder onunla kavga ederim
 5 () Diğer.....
- 17-** Size göre en önemli benlik değeriniz hangisidir?
 1 () Yeni olana ve yenileşmeye her zaman hazır oluş
 2 () Başkalarını anlayışla karşılayabilme
 3 () Toplumun değer yargılarına bağlı
 4 () Geçmişten çok bugüne ve geleceğe yönelimli
 5 () Diğer
- 18-** İnternet kullanıyorsanız en çok hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?
 1 () İnternet kullanmıyorum
 2 () Derslerim, proje ödevlerim, vs. için kullanıyorum
 3 () Eğlence ve haberleşme için (Facebook, Twitter, bilgisayar oyunları, vs.) kullanıyorum
 4 () Diğer.....
- 19-** İnternette ne kadar zaman harcıyorsunuz?
 1 () Günde en fazla bir saat
 2 () Günde iki veya üç saat
 3 () Günde dört saat ve yukarısı
 4 () Hiç internet kullanmıyorum
- 20-** Dersleriniz dışında kalan zamanınızı en çok nerede geçiriyorsunuz?
 1 () Yurtta ya da evde
 2 () Kütüphanede
 3 () Arkadaşlarımla cafelerde
 4 () Diğer.....
- 21-** Aylık harcamalarınızı aşağıdakilerden en fazla hangisine ayırıyorsunuz?
 1 () İnternet
 2 () Cep telefonu
 3 () Kitap, fotokopi
 4 () Yeme, içme
 5 () Barınma (Konut, Yurt, vb.)
 6 () Eğlence (Sinema, kafeterya, vb.)
- 22-** Okuduğunuz bölümü tercih etme sebebiniz nedir?
 1 () İyi bir gelire sahip olabileceğim düşüncesi
 2 () İyi bir statüye sahip olabileceğim düşüncesi
 3 () Puanımın ancak bu bölüme yetmesi
 4 () Diğer.....
- 23-** “Bilim bütün sırları ve gizemi eninde sonunda çözecek” ifadesine katılıyor musunuz?
 1 () Evet katılıyorum
 2 () Hayır katılmıyorum
- 24-** Sizce cehalet günümüzün en önemli sorunlarından biri midir?
 1 () Evet
 2 () Hayır

- 25- Sizce eğitim günümüzde bütün sorunları çözebilir mi?
 1 () Evet, çözebilir
 2 () Hayır, çözemeyiz
- 26- Bir mesleği size göre iyi yapan nedir?
 1 () Ücreti
 2 () İş güvenliği
 3 () Topluma ve insanlara olan faydası
 4 () İlginçliği veya eğlenceli oluşu
 5 () Mesai arkadaşlarından hoşlanma
 6 () Saygınlığı
 7 () Yükselmeye elverişli oluşu
 8 () Diğer.....
- 27- Dini görevlerinizi ne ölçüde yerine getiriyorsunuz?
 1 () Sürekli
 2 () Ara sıra
 3 () Fırsat buldukça
 4 () Dikkat etmem
 5 () Benim için önemli değil
 6 () Dini inancım yok
- 28- Dini değerlere bağlı mısınız?
 1 () Evet bağlıyım
 2 () Yeterince bilgim yok
 3 () Hiç bağlı değilim ama inanıyorum
 4 () İnanç sahibi değilim
- 29- Başınıza gelen kötü bir olayı genellikle nasıl karşılırsınız?
 1 () Kadere bağlarım
 2 () Olgunlukla karşılar çözmeye çalışırım
 3 () Moralim bozulur ve hiçbir şey yapamam
 4 () Diğer.....
- 30- Evliliğin sizin için taşıdığı anlam nedir?
 1 () Kutsal bir kurum
 2 () Gereksiz bir kurum, evlenmeden de yaşanabilir
 3 () Toplumun varlığı için gerekli bir kurum
 4 () Diğer.....
- 31- Sizce eş seçiminde aşağıdaki tutumlardan hangisi öncelikli olmalıdır?
 1 () Büyükler karar vermeli, gençler karışmamalıdır
 2 () Evlenecek kız ve erkek birbirini görmeli ve tanımalı
 3 () Genç kiminle evlenmek istiyorsa büyükler onun dediğini yapmalı
 4 () Diğer.....
- 32- Günümüzde evlilik yaşantısında size göre en önemli olan değer nedir?
 1 () Yeterli gelir
 2 () Aile büyüklerine saygı
 3 () Sadakat
 4 () Cinsellik
 5 () Anlayış
 6 () Ev işlerini paylaşma
 7 () Siyasi fikir birlikteliği
 8 () Karşılıklı saygı
 9 () Ortak sosyal geçmişe sahip olma
 10 () Dindarlık
 11 () Kültür, eğitim, yaş, gelir, vb konulardaki benzerlik
- 33- Boşanma hakkında ne düşünüyorsunuz?
 1 () Evlilikte problemler varsa ve problemler çözülemiyorsa normal bir durum
 2 () Kesinlikle olmamalı
 3 () Sadece erkeğin boşanabilme hakkı olmalı

- 4 () Diğer.....
- 34- Gelecekte çocuğunuzu yetiştirirken en çok hangi değere öncelik vermeyi düşünürsünüz?
 1 () Ahlâki değerlere
 2 () Evrensel kültürel değerlere
 3 () Mili değerlere
 4 () Dini değerlere
 5 () Ekonomik değerlere. Çünkü bencil olma devrindeyiz.
 6 () Bilimsel değerler
 7 () Herhangi bir yönlendirme yapmak yanlıştır. Kendisi doğruları bulacaktır.
 8 () Çocuk dünyaya getirmek istemiyorum
 9 () Evlenmek istemiyorum
- 35- Size göre bir çocuk yetiştirilirken en önemli husus nedir?
 1 () Terbiye
 2 () Bağımsızlık
 3 () Çalışkanlık
 4 () Sorumluluk
 5 () Yaratıcılık
 6 () Hoşgörü
 7 () Başkalarına saygı
 8 () Sebat ve azim
 9 () Tutumluluk
 10 () Dindarlık
 11 () Bencil olmama
- 36- Evlilik öncesi cinsel ilişki hakkında ne düşünüyorsunuz?
 1 () Hiçbir şekilde olmamalı
 2 () Aşk varsa olabilir
 3 () Aşk olmasa da normaldir
- 37- Kürtaj hakkında aşağıdakilerden hangisine katılırsınız?
 1 () Annenin hayatı tehlikeye girmesi durumunda yapılabilir
 2 () Bebeğin sakat doğması ihtimali halinde yapılabilir
 3 () Annenin evli olmaması halinde yapılabilir
 4 () Evli bir çiftin daha fazla çocuk istemediği durumlarda yapılabilir
 5 () Hangi durumda olursa olsun kürtaja kesinlikle karşıyım
- 38- Eğer kürtaja karşı iseniz bunun en önemli sebebi nedir?
 1 () Karşı değilim
 2 () Dini inançlarım
 3 () Vicdani duygularım
 4 () Toplumun bakış açısı
 5 () Diğer.....
- 39- Eşcinsellik hakkında ne düşünüyorsunuz?
 1 () Kesinlikle olmaması gereken bir durum
 2 () Herkesin bireysel tercihi olduğundan saygı duymak gerekir
 3 () Tedavi edilmesi gereken bir hastalıktır
 4 () Diğer.....
- 40- Sizce aşağıdaki davranışlardan hangisi mutlaka cezalandırılmalıdır?
 1 () Toplumsal düzeni bozacak bir davranış
 2 () Din tarafından yasaklanmış bir fiili gerçekleştirmek
 3 () Ahlâki değerleri zedeleyecek bir davranış
 4 () Hukuken yasaklanmış bir davranışı gerçekleştirmek
 5 () Diğer.....
- 41- Şiddete uğrayan birini gördüğünüzde tutumunuz ne olur?
 1 () Umursamadan geçer giderim
 2 () Yardım etmek isterim ancak elimden bir şey gelmeyeceğini düşündüğüm için uzak dururum
 3 () Mutlaka yardım etmeye çalışırım
 4 () Diğer.....

- 42- Çocuğunun ölümcül bir hastalığı için ilaç çalmak zorunda olan bir kişi hakkında ne düşünürsünüz?
 1 () Hırsızlık ne olursa olsun suçtur, bu kişinin cezalandırılması gerekir
 2 () Bu kişi kanunlara uygun hareket etmiyor, kötü örnek teşkil ediyor ve sosyal düzeni bozuyor bu yüzden bu kişinin cezalandırılması gerekir
 3 () Bu kişi çocuğu yaşatabilmek için bu işi yapmıştır, toplum ve mahkemeler böyle özel durumları göz önüne almalıdır.
 4 () Diğer.....
- 43- Günümüz modern toplumlarında ahlâki bir çöküş yaşandığına inanıyor musunuz?
 1 () Evet inanıyorum
 2 () Hayır inanmıyorum
- 44- Günümüzde ahlâki bir çöküntü yaşandığına inanıyorsanız sizce bu durumun sebebi ne olabilir?

- 45- Aşağıdakilerden hangisi birey ve toplum yaşantısı açısından en büyük risktir?
 1 () Dengesi bozulan ekolojik çevre
 2 () İşsizlik ve eşitsizlik
 3 () Küreselleşen şiddet ve terör olayları
 4 () Bireyselleşme ve yalnızlaşma
 5 () Sürekli değişimlerin getirdiği belirsizlik ve güvensizlik
 6 () Kendimi risk altında hissetmiyorum
 7 () Diğer.....
- 46- Bir insana maddi yardımda bulunurken en fazla hangi özelliğe sahip olmasına dikkat edersiniz.
 1 () Kim olduğu önemli değil, önemli olan ihtiyaç sahibi olması
 2 () Dini vecibelerini yerine getirmesine
 3 () Siyasi görüşüne
 4 () Mezhebine
 5 () Milliyetine
 6 () Diğer
- 47- Kadının çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?
 1 () Kadın kesinlikle çalışmalıdır
 2 () Kadın kesinlikle çalışmamalıdır
 3 () Erkeğin maddi durumu iyiye çalışmasına gerek yoktur
 4 () Kadının kendi isteğine bırakılmalıdır
 5 () Diğer.....
- 48- Sizce ekonomik yönden güçlü olmak hayattaki pek çok sorunu çözer mi?
 1 () Her zaman çözer
 2 () Hiçbir zaman çözmez
 3 () Diğer.....
- 49- Sizin için ekonomik açıdan güçlü bir toplum mu yoksa değerlerine bağlı bir toplum mu önemlidir?
 1 () Ekonomik açıdan güçlü bir toplum
 2 () Değerlerine bağlı bir toplum
 3 () Diğer.....
- 50- İdeal tüketim alışkanlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?
 1 () İnsanın parası varsa dilediği gibi harcamalıdır. Çünkü dünyaya bir defa geliniyor.
 2 () İnsanın parası olsa bile her zaman ihtiyacı kadar harcamalı, tasarruflu olmalıdır.
 3 () Diğer.....
- 51- Alışveriş yaparken en çok neye dikkat edersiniz?
 1 () Markasına
 2 () Fiyatına
 3 () Alışveriş yaptığım firmanın değerlerime uygun olup olmasına
 4 () Diğer.....

- 52-** Kendinizi siyasi olarak nasıl tanımlarsınız?
 1 () Muhafazakâr İslamcı
 2 () Milliyetçi muhafazakâr
 3 () Sosyal demokrat
 4 () Liberal
 5 () Sosyalist
 6 () Atatürkçü
 7 () Diğer.....
- 53-** Siyasi parti tercihinizi etkileyen kaynak nedir?
 1 () Kendim karar veririm
 2 () Ailem etkiler
 3 () Sosyal çevrem
 4 () Medya
 5 () İçinde bulunduğum gruba uyarım
 6 () Diğer
- 54-** Siyasi bir partiye oy verirken ölçütünüz nedir?
 1 () Parti liderinin karizmatikliği
 2 () Parti liderinin üslubu
 3 () Parti içi demokrasinin varlığı
 4 () Partinin toplumsal değerlere yakınlığı
 5 () Partinin vizyonu (Plan ve projeleri)
 6 () Partinin yeni kurulmuş olması
 7 () Diğer.....
- 55-** Aynı ideolojik görüşleri paylaştığınız bir kişiyi...
 1 () Her ne olursa olsun gözü kapalı desteklerim
 2 () Toplum düzenini bozacak bir eylemde bulunmuş ise desteklemem
 3 () Ahlâki vicdana ters düşecek bir eylemde bulunmuş ise desteklemem
 4 () Dini değerlere ters düşecek bir eylemde bulunmuş ise desteklemem
 5 () Diğer.....
- 56-** Yaşamınızın büyük çoğunluğunu geçirdiğiniz yer?
 1 () Büyük şehir
 2 () Şehir
 3 () Kasaba
 4 () Köy
- 57-** Ailenizin toplam aylık geliri?
 1 () 0 – 1000 tl
 2 () 1001 tl – 2000 tl
 3 () 2001 tl – 3000 tl
 4 () 3001 tl -4000 tl
 5 () 4001 tl – 5000 tl
 6 () 5000 tl ve yukarısı
- 58-** Ailenizin yaşadığı ortam içinde hangi tabakaya ait olduğunuzu düşünüyorsunuz?
 1 () Üst tabakada
 2 () Orta tabakada
 3 () Alt tabaka
- 59-** Annenizin eğitim durumu?
- 60-** Babanızın eğitim durumu?
- 61-** Nerede kalıyorsunuz?
 1 () Ailemin yanında
 2 () Devlet yurdunda
 3 () Özel yurttta
 4 () Arkadaşlarımla tuttuğum evde
 5 () Diğer.....

62- Okuduğunuz fakülte?.....

63- Okuduğunuz bölüm?.....

64- Okuduğunuz sınıf?

1 () 1.Sınıf 2 () Son sınıf

65- Cinsiyetiniz?

1 () Kız 2 () Erkek

66-67-68 - Aşağıdakilerden hangilerinin arkadaşınız olmasını istemezsiniz? İlk üçünü sıralayınız.
(1. Sırada tercih ettiğiniz kategoriye 66 nolu kutucuğa rakam olarak, 2. Sırada tercih ettiğiniz kategoriye 67 nolu kutucuğa rakam olarak ve 3. Sırada tercih ettiğiniz kategoriye 68 nolu kutucuğa rakam olarak yazınız).

- 1 - Uyuşturucu bağımlıları
- 2 - Sarhoş ve alkolikler
- 3 - Aşırı solcular / aşırı sağcılar
- 4 - Sicilinde suç olanlar
- 5 - Homoseksüeller
- 6 - AIDS' li olanlar
- 7 - Duygusal insanlar
- 8- Farklı mezhepten insanlar
- 9- Farklı dinden olanlar
- 10- Herkesle arkadaşlık edebilirim

66-	
67-	
68-	

69-70- Sahip olduğunuz aşağıdaki değerlerinizden asla değişemeyecek ve kolaylıkla değişebilecek olanı işaretleyiniz.

	69-Asla değişemeyecek değer (Tek bir değer işaretleyiniz)	70-Kolaylıkla değişebilir değer (Tek bir değer işaretleyiniz)
1-Dini değerler		
2-Ekonomik değerler		
3-Ahlâki değerler		
4-Siyasi değerler		
5-Toplumsal değerler		
6-İlmi değerler		
7-Estetik değerler		

71 – Aşağıdaki ifadelerden sizin için en çok önemli olan ifadeyi belirtiniz.

1. Her şeyin ölçülü ve ahenkli olması
2. Öbür dünyayı kazanmak
3. Yalansız bir dünya
4. Günahlardan arınma
5. Ekonomik bağımsızlık
6. Konforlu bir hayat
7. Bütün gerçeklerin bilinmesi
8. Vicdan huzuru
9. Cahillikten arınmış bir dünya
10. Güzelliklerle dolu bir dünya
11. Eşitliğin sağlanması
12. Gerçek dostluk
13. Hürriyet için mücadele
14. İnsanlara yardım